

890

56

1944

Chlorophyll *a* and *b* were determined using a spectrophotometer (Shimadzu UV-1601) at 663 and 646 nm, respectively. The concentrations of chlorophyll *a* and *b* were calculated using the following equations (Arar and Collins, 1997):

modd

THE

ספר הרקמה

154

1942-1943

1947

PJ4557
I243
1856

קול תודה.

לכבוד גבר חכם פאר עמו, נודע בישראל גדול שמו,
שוע ונדיב איש אמונה, חמר מגזע הכהנה,
הטפסר הגדול הר"ר אברהם כהן נרו יאיר כשמש ממורח.
מקום משכן כבודו פארים הבירה.

הן היום הזה בנפשי עוז הרהבתי
מנחת רש מפרי עמי לך הקרבתי
בפי מוך ערפי, לא בפי רום תהלתך:
רוב צדקותיך בזכרונך תעלינה
ובקרבי קול תודה לך תשמיענה
עצום מספר פרשת גדלתך:

הגל חסדך על עם אביון הרימות,
בעיר כלילת יופי בית מדרש הקימות,
להרים קרן התורה ירדה פלאים:
שם ודמו עבות גשמי גרבותיך,
פקד ש דרכך, נודעו עקבותיך,
להחיות רוח שפלים, להרגין נדבאים:

בפלג בציון מעיגי ישועה בקעת,
סביב לבארך עץ חיים נטעת,
יך שרשיו יפרח מריח מים:
אשריך אברהם! אב תמון נקראת,
בהן צדק לעולם מאד נתעלית,
יתר שאת ועז לתושביה כפלים:

Typographie de J. Lehrberger & Comp. à Rödellheim.

ועתה בגדי לך הגדלת מוזות.
 היית בעוזרי להוציא אור תעלמות.
 ספר רקמה לרב יונה גדול כנפים:
 על זה יודעי לשון כבוד ירימו
 נבונים עמרת צבי על ראשך ישימו
 ברכתם שי יובילו מלא חפנים:

ברוך אשר לא השבית לשפת עבר גואל,
 הקים גביר באז ברור הפגיד רב שמואל
 כמון תמוך דורשיה ברוח נדיבה:
 אור תפארתה עוד יהל שבעתים,
 הוד יפיה יפיץ באור גנה קרנים,
 לא תלך עוד קדרת שמה עזובה:

בתשואות חן בוננתי שיר על יתה,
 ויקר שמך אשית לראש רקמה בכתה,
 לעיני נבוגי עם לכבוד ולתפארת:
 בלתה נפשי לשחר פניך בתשורה,
 תערב לפניך ותבון כמור וקמורה,
 אתה כהן לעולם תעמוד למשמרת:

יובל שי בנפש להבה, למנחת זכרון מוכרת אהבה,

מאת

דוב בער גאלדבערג.

אומר המגיד, מעת אשר חכמי בני ישראל דורשי פקודת ה' לא יאזנו עוד כל
 ימי חייהם בני ים התלמוד האדירים, והם ולעיריהם חוהים לנוע בכל עני יער החכמות
 והמדעים, נחלה לנו תושיה מחכמות אבותינו בימי קדם, אשר הלכו גם הם בשבילי הידיעות
 בזמן אשר חזק ופלה היה בארצות המערב, והם אנשי השם אשר חיו בערי הכנרת, בארץ
 מנרים ובספרד תחת מעלת הערניים, ועלו להשכיל עד למעלה בחכמת הלשון וההגיון
 והתבונה והרפואה. ובניהם אשר קמו אחריהם והדור הקרוב אליהם הלכו בעקבותם וזכו
 יסוד חכמתם על יסודם, והם פרחו על מי התבונה עד כי באו ימי גלותם והלכות השיגוס
 ובהלות רבות חפסום, אז נתמעטו הידיעות אחת לאחת ואין שור רק התורה הזאת עם
 התלמוד ופירושו, וחבורי הראשונים אלו וטובטלו מיד אל יד עד כי הוסגרו במאסר
 ובכתי כללים הוחבאו ולא נגה עוד אורם אלינו והיו כמסום נוסם. — אך לכל זמן
 ועת לכל חפץ, וקם דורנו דור דעה והזמן הופיע אשר חומר לחבורים היקרים ההמה,
 תלאו מעסגר, כי נהא שנת גאולתכם, שנת פקודתכם משנית עולמים. וילאו כתר מקבריהם
 מספרי ראשי המדקקים אשר אמרו ללאוננו קום לא מתוך ההפכה: ספרי ר' יהודה
 חיוג, מחברת מנחם בן סרוק ודונס, מחברת הפרחון, פתרון תשעים מלות לר' סעדיה
 גאון, ס' השם וס' שפת יתר להראש"ע; ומפרשי התורה, פירוש הקצר על שמות ומגלת
 אסתר להראש"ע, פי' רד"ק על בראשית; ומחכמת עיונית: ס' התמונה הרמה להראש"ד,
 העתקת המורה מאלחריזי, פירוש הכפני והנרדוני על המורה נבוכים, ס' יקוו המים
 לר' חנן חנון; ומחכמת התבונה: ס' העבור לר' אברהם בר חייה, ומלכד אלה עוד
 קבולי העתקות זונות לחין מספר אשר קבלו חכמי דורנו נכבוכי העתים ובחמדת ברמס
 ובחכמי ליון ובנית האור ובחלוצי לנא ובספרי אסופות חללה. וגם חכמי העמים אשר לא
 מכני ישראל המה שזו בספרי קדמוניו הכתובים בלשון ערבי וקטפו מלילות מפרושי רבי
 סעדיה גאון ורננו יונה ור' תנחום הירושלמי. —

גם אנכי מילדי העברים זה דרכי בקדש לטהר העומדים מקבריהם משמן ודופי
 ולהלביש אותם מחללות למען יבואו עהרים בעדת ה' בקהל קדושי, ולכן כאשר הקרה
 ה' לפני ספר הרקמה לר' יונה בן גנח אשר כפסי חשקה בו זה ימים לא בנירים, לא
 שותי ולא שקטתי עד אשר יאל לאור וישמחו חוכמי לשון עבר בבגדי רקמות החמודים האלה.
 ותאם בני עמי! אל תשמעו אל קול הסבלים והטפלים אשר כתייהם מלאים זכר ובספ
 ואומרים אל המוציאים לאור חבורי קדמונים: „מה לכם תדבאו את חוכים בחבורים אשר
 כבר שזענו מעונם ואכלנו את פריהם, הלא את כל חמדתם לקחו הדורות הבאים אחריהם
 והם הראו את כחם ועלמם, ולמה תרגינו ארץ ועלומיה לעורר ימי עולם אשר תחיותם לא
 לעזר ולא להעיל?" כי לא מחכמה פערו הבוערים את פיהם וזה דרכיהם בכל למו. כי
 זה דרך כל חכמה וקנין וענין, כל איש ואיש אשר יולד על כרכם ויוקם מחלכם ילך משכיל
 אל שכל וישג מעלה אשר לא השיגו הוריו ומולידיו, כי הם סקלו המסלה למען יבואו הבאים
 אחריהם אל החכמות פנימה, וכל ערשי הידיעות אשר שתלו האבות בעלב ויגיעה, פרחו פרח
 בימי בניהם והם קלרו את פרי עמל אבותם; וזה גם תהליך לשון עברי, השרים והלמחים
 אשר נטעו ר' יהודה חיוג ור' יונה בן גנח בכרכם ישראל היו לגופן אדרת להקמחים
 ולהלחים אחריהם והם אכלו יגיעת אבותם והלחיתו בעבודה אשר החלו אחריהם; הלאה
 כאמר, דברי האבות ק"ח? הם לנו? אם יאמר איש אל איקלדום אשר הניח יסוד חכמת
 ההנדהם וכללו עוד נחיה בחכמה הזאת, מה לך פה, כי ישנת, ובחך כבר אכלו זרים?
 הכי נאסר ספרי ארסמו על העבד צעבור כי רוצ דבריו תעלים ומכטולים בעת? הלא
 כל עם ועם אל חכמיו ידרוש ואל זקני דור דור, אף אם חין עוד רוח כהה, ולמה
 נגרע אנחנו ולא נביע אל מקור חכמת חכמינו ולהחיותו כיום הזה? זאת תאזנתי בכלל
 על החבורים של ימי עפר הקדושים אשר הקימו והרימו אזהבי החכמה וקדמוניות ישראל
 מנתי כלאם, ועמה הדבר כפרע על החבור היקר הזה אשר אנכי נותן לפניכם היום,
 ואומר כי זה המקרה קרה לכל ספרי חכמי ישראל הנכתבים בלשון ערבי, אשר למיטע
 ידיעת הלשון הזה ליהודים היושבים בארצות הנזכרים לא תפסעו חבורים האלה ובאחר
 בחמדה גנוזה בידי יחדי סגולה — אף אם קלתם כעתקו ללשון הקדש — וזאת הסבה כי
 נאסרו מלתנו כמה וכמה חבורים מספרי ר' שמואל בן חפני ור' שמואל הנגיד ורע שרירא
 ורע הא"י ורע סעדיה ואתרים. והבאים אחריהם קמו ארעם ארעיהם על אדמתם ועזו
 גנות וזתו מיינם ולא זכרו הראשונים אשר מעונם שזעו טוב, זמקם עוזים באמונה וקראו

תולדות רבינו יונה.

מן קורות ותולדות וארץ מגוריו של ר' יונה לא ידענו דבר, מלבד מה שספר לנו בספריו, והמקרה הזה קרה לרוב חכמי ישראל, אשר קורות חייהם ותהלוכתם עלי אדמות נדמה נדמה בתהפוכת הזמן, ורק רוחם ומדעם, מחשבותם ורעיונם קמו נצנו בחצוריהם אשר הניחו לצרכה בקרב הארץ. והנה החכם המפורסם שלמה מונק בפארים כבר הפץ בשנת 1851 הקדמת ר"י בלשון ערבי עם העתקה צרפתית ולוה אליה הערות שונות ומועילות על תהלוכת לימוד הדקדוק ועל חכמיו אשר גדלו והצליחו בחכמה הזאת ממהם השביעית לר' אלפים, על ספרי הקראים וידיעתם, על תולדות ר"י וחבוריו ועל קורות ר' שמואל הנגיד ובנו ר' יוסף הלוי; על כל אלה כתב בעולם חכמתו וידיעתו, וכאשר ספרו זה אשר העתיק גם בלשון אשכנזי החכם פירסט, "בעלי המזרח" הוא בידי רוב חכמי ארצנו, לכן לא אריך את כל חבורו הזה עוד הפעם מלשון אל לשון. רק אלהיך אל העינה לשאוב מזכרו מה שנוגע אל ר' יונה ואוסף בו כהנה וכהנה ממה שמנחתו בספר הרקמה אשר עמלתי בו להפינו בישראל.

רבינו יונה, המכונה בלשון ערבי בצו אלוליד מרוואן אבן גנאח, היה מקום מושבו בקרטצה אשר בספרד⁽¹⁾ ונולד במאה השמינית לר"א (990 — 985) וזה העלה החכם מונק ממה שכתב (רקמה 185) ,וכאשר גזר האלהים בגלותו מקרטצה אל סרקסטה מפני המלחמות אשר באו עליהם; כי המחבר היה בזמן ר' שמואל הנגיד, כאשר נאמר אחרי כן, והוא צרח למליקה, "לאחר שנפסקה מלכות בני זן אביעמר וגברו סרני פלשתיים וגדלדלה מדינת קורטצה וברחו יושביה, יש מי שצרה לסרקסטה — ועוד זרעם שם עד היום — ויש מי שצרה לטליטלה — וזרעם כבר שם עד היום" (ס' הקבלה להרא"ד), וזה היה צלי ספק בשנת 402 לחשבון הישמעאלים — 4772 — כאשר זולמין בן אלחבב וחילו הברברים צרו על קרטצה והדבר והרעב כבד צעיר, ולכדוה בשנת 403. וסופרי קורות הערבים כתבו כי מספר גדול מן יושבי העיר ברחו משם בעת המזרח (דה"י מן אבן אלתאחר כ"י) ואז צרחה גם ר' יונה מקרטצה לסרקסטה, וכבר יצא אז שמע גדלו בעולם באשר שאלוהו שם פרושי המקראות (רקמה שם); ולפי השערה הזאת היה אז גדול בשנים כבן עשרים או יותר, וא"כ נולד המחבר קרוב לשנת 4752, אבל לא הרבה לפנים, כי בם' הרקמה מכנה את שם רב האיי אשר מת בשנת 4799 בכנוי "זכרוננו לצרכה", א"כ צהכרה כתב את חבורו זה לאחר מות רב האיי, וסמוך לימי זקנתו, כאשר אמר (XI), "ולסיות לי עוד לעזר לעת הזקנה אשר השקפנו עליה", ואם נשער כי היה אז כבן ששים שנה, א"כ נולד ר"י בצמנע ממה השמינית לר' אלפים.

(1) רקמה 185, וס' 11 חמור: ומהם חכמי ארצנו ר"ל ספרד, וכן קראו אותו האספרי, "הרואל ר' יונה בן גנאח מקרטצה".

בשמות העולים כל מה שהעתיקו מחבורי זולתם, ורק ס' האמונות והדעות וס' חובות הלככות וס' המורה וס' הכוזרי לגדול חביבתם והוד תפארת מחבריהם הם לבדם כשאר מיתר הפלטה והנם היום בידי עם ועם. ולכן נחזיק טובה לר"ק אשר און וחקר ושאל מנאח חפיהו שרי הדקדוק ר' יהודה חיג' ור' יונה גנאח, כי בלעדו נשכחו הם וספריהם, והוא עשה עיפה בלולה מקמחם ודפסם כמו שאמר עליו חכם אחד "קמחא עתינא עתינא". ואם רוב דבריו נמכלול ונשיים לא הנה ונלקחים מחבורי ר' יהודה ור' יונה וכמו שכתב בעלמנו בסמיחת ספרו, ככל זאת יראה הקורא כמה דברים נחמדים נמצאים בחבור הזה אשר לפנינו בדקדוק הלשון בפירושי המקרא ודברי חז"ל אשר לא העתיקם הר"ק אשר ירש את כל כבודו וגדלו. ולכן לא יאמר אדם עוד חבורי הרמזונים המה למותר, כי דרך כל מעתיקי דבר מן הדברים בדרך מלקט שכלים ופרטים. מן שדה לא לו אשר לא ילקט רק למלא בטנו כי ירעז ויקטוף חורות אשר נחמדו רק למראה עיניו, ואחרים יבואו אחריו במעטל אחרי הכוזרי וימלאו די והותר לרבות כפס. ובאשר נגלו בספר הרקמה הזה דעות ופירושי חכמות הלשון ונבחרו העקרונות אשר נחמדו בזמננו בדבר החכם, אף כי אשר הר"ק בסמיחת ספרו מכלול, "יש בהם דברים הרבה שלא לזרז ויזלמוד האלמד בלתי מה שיצטרך לו", כמו כן יגלו עוד מטמוני מסתרים בדרך בינה אם חכמי זמננו לא יתרגלו במלכתם ולא ירשו ידיהם להנחילנו ירושת אבותינו.

והנה החבור הזה העתיקו שוליו לאור החכם ד"ר גאלדצברג ר"י מן כתב יד המונח בפאריס No. 490 וערך העתקתו עוד הפעם למול כ"י השני אשר ס' No. 473 וכתב לו כל השנויים על ספר, אכן רוב השנויים הללו חיים כי הם השמעות אשר העשית הכותב הראשון או החסרון ולא שחלתי אותם בשדה הרקמה בלתי שום להם כונים להכירם והעשית מהם וספרט נעמודים הראשונים הליב להם יד העשית לאור והנחתים כמו שהיו. ועל חודות מקלט מאמרים קשים להכנים ויכר בהם חסרון דבר או עעות כתבתי בפעם בפעם אל הע"ל לעיין היטב בשני הכ"י, ועיין ולא מלא דבר מלומה למלאות החסרון, אשר על כן קרוב לי לגזור חומר כי כל הכ"י החלה הן אל 473 N. הן אל 490 No. נעתיקים מכ"י אחד ושכתבתי כיון דעל על. והסופרים מעלו מעל בדברי המחבר מחסרון ידיעה או מהתראלות ידים וכוה השגיאות והחקרונות הרבו להכיל, וחקמתי הכל כפי אשר חנני' ה' דעה, וליינתי המלות היתרות כסמן () והחסרות כסמן [] לשמן כייר הקורא למי הם ויעשה בהם מה שצלו חסן. ועל השגיאות בעקרונות שמי עיני עליהם לחקקן ולא העירוני עליהן כי רפס הן, אך נעקום בלורך ונעקום הנרחא ויכר לעיין שהיתה לפני המחבר נוסחא אחרת בנאקראי קדש לא שחתי את ידי לחקן והעירוני על נוסחתנו. כל דבר קטן שהוספתי בחבור לנאר הדפסתי באותיות מיוחדות — הנקראות אותיות רש"י — לשמן לא יתערבו דברי עם דברי המחבר, ולכל דבר גדול שמי לו מקום בתוך הערותי. על המאמרים הקשים העירוני באמצע וגם שחתי עליהם ליודעי לשון, ובפרט אהובי החכם יצחק צעיר, בעל חורת אמת, עמד על יעוני בלעדו, וספרותיו המעשיות ימלאו חן לפני מכיני דעת, ואשלים לו כזה תודה — כי זה פרי עמלי — לעיני בני עמי.

עוד היה לפני הספר היקר מעשה אפד להחכם האשד, וכל לידו כאשר כבר הודפסו כ"ד ערים הראשונים ולכן קבנתי בחוריו והאגותיו על השערים הראשונים החלה ואספתים היתה נההוספות אשר בקוף החבור, ואחר בחוריו והאגותיו העשיתי על מקומם הראוי להם בגוף החבור, ולא הרימוני מן הספר ההוא רק הנוגע לדברי ר' יונה, אף כי כל דבריו קורא קדים הם לה' ורלוים להעלותם על מונח הדפוס. וקראתי בס' מנחת ש"י כי ר' אליעזר זכרם חכר כ' מן דוד אשר השגו בו על ס' מעשה אפד, אך לא רחיתי ספר זה וליכנו צעירי ולא ידעתי אם דחה גם האגות האשד על ר"י כמו שדחה את האגותיו על רד"ק. וכן חינונו מלוי צעירי הם' הנכבד Thesaurus שחבר געועותים והעתיק בו העתקות רבות מן ס' השרשים של ר' יונה.

ובסוף מלין עוד אלהה בקהל את זדקת החכם אברהם בהן בפאריס הנודע לעמוד ליעין חביון וחסדיו עברו אחרות ימים בקרית דוד, כי הוא הוא אשר משך את יונה ממלכות ים השכחה, ומכספו והנה נדב ואמר ללפון הגללה. על זאת החכמים יחללוהו, וה' יברכהו ויגדלהו לעולם ועד.

בראשית קוראנו תר"ו לפ"ק.

רפאל בן שמעון קירכהיים.

ר' יונה ירד במלכות החכמה וימלא אותו רוח אלהים בחכמה וזדעת, ויהנה בחזרת אלהים, בספרי התלמוד ובספרי לשון עזרים וערבים בהגיון ובחכמה הרפואה⁽¹⁾; גם חכמת השיר והמליצה למד בנערותו לפני המסורר יצחק בן סהל (דקמה 123), אכן משך את לבו ממנה כאשר ראה כי לא נלחם עליו רוח גבורה בדרכי השירים, כאשר אמר (185 oc) „שאתם יודעים שהשיר אינו ממלאכתי והפיוט איננו מעסקי ואינני מתיחס אליו ולא ידוע צד⁽²⁾“, אך אמרתי צימי הבחורות חרוזים הם נמלאים אלני ונודעים לי. חכמת הפלסופיה הידוע בזמנו לחכמת אריסטו לא נזכרה חן צעיניו⁽³⁾ כנראה מנאורו על הפסוק עשות ספרים הרבה אין קץ (סע 161), אכן עולם שקדוהו ותיראתו מימי עלומיו היה במקראי קדש ודקדוק לשון עזרי, וכנראה מהסערה אשר כתב החכם עוזיאל בהערתותיו מזקני לה"ק (127) היה רבו ר' יצחק בן גקטליה⁽⁴⁾. בדקדוק לשון עברי הלך בדרך סלולה אשר דרך ר' יהודה בן דוד המכונה אבן זכריה חיג צפעלים הנחיים והכפלים, ויגדלו וינשאו מכל חכמי הלשון אשר היו לפניו, וסמך על דברי ר' יהודה בשתי המשפחות הנזכרות ולא זכר מהם בחוץ ספריו כי הם קצת דברים במקום הנור"ך (דברי ר' אבן תבון

(1) ונודע את שמו בין הרופאים הערבים כמו שכתב מונק בשם אבן ביתר ואליבא, וחיבר בחכמה הרפואה כתב אלת חיתא — ספר בולל הקלר — על השמים הנכסרים ועל המדות והמקלות הנמלאות בירי הערקים. — ודע כי רוב חכמי ישראל אשר על פיהם חנו חיים נעזרין גן החכמות היו רופאים, והחכמה הזאת נתנה טרף לביתם, ועד דור אחרון הם נתמנה רב ודיין לא קצלו עבר, וכן כתב הרב החכם רשב"ן בצגון אבות „וידוע הוא כי תחלת תשמישיו לפני חכמים לא היה כדי ליטב בראש, כי נכסים היה לנו ומלאכת הרפואה היה לנו אשר החכמה ההיא תחיה בעליה דרך כבוד בחצר אדום, אבל בעון הדור נגזר שער בלחות ארצות והנחנו כל נכסינו שם — ודי לנו בזה פתח התל צמה שנהגנו בו כדי שתהיה תורתנו חושמנו — ואלו היה מלאכת הרפואה מפסקת בחצר הזאת אשר נשתקעו בה לא נחלו לירי מדה זו“ עכ"ל. ועל מקלט רבני זמננו השוכנים על מעט אן וחוקיהם כסף ואין תורה ואין עבודה בבר אשר חכם אחד (עלי המזרח משנת 1849 עמוד 810) כי אין לוקחים אלא שבר בעילה.

(2) ונראה מזה כי טעה מי שחשם הפיוטים הנמלאים בסדור תלמאן ורמזי קדושים מרון לר' יונה בן גנאה.

(3) החכם מונק כתב בהערותיו לרס"ג כי ראה באקספרד מורה הנבוכים ככ"ל בלשון ערבי, והוא נכתב בחמשים שנה אחרי מות הרמב"ם ובסוף ח"א אחרי דברי המורה „ואחרי כן אשוב להכנס עם הפלסופים צמה שחמורו עקדמות העולם“ כתוב בגליונו מדי הכותב את הכ"י — אבל לא החליט מונק אם הם נאמרו דברי הרמב"ם או נעתיקו מדברי וולטו — אלה הדברים בלשון ערבי, ואינני מתפאר להיות היחיד אשר השתדל להשיב על דבריהם, כי כבר קדמוני כזה אחריים כמו רבינו הא"י, אהרן בן סרגאד, אבן גנאה, אבן אלעאקי וכן חכמי הכהן ור' דוסא ואביו רבינו סעדיה גאון וזכרם כלם לזכרה, וגם אנכי נעזרתי שדי אשיב עליהם בראשון משני אשר תחלתו ההקדמות. ונראה מזה כי ר' יונה כתב מאמר כנגד המאמינים בקדמות העולם. (4) ור"ק הביאו במבול בשם ילק, והחכם שטיינמייסר מלא את שמו בפרוש ר' יהודה בן צלום עה"כ, כי באקספורד (תלון ח"ב 61), ור' משה בן עזרא בספרו הערבי הכיזי חרוז זה משני — הביאו החכם דוקטס, „בכח קדושים“

אהב והם ישנאו אשלים וילחמו, אשק על יד והם יכו לחיים. גם נזכרו ככ"ל באקספרד המזכרות אשר חיבר ר' גיקטליה.

בהקדמותו) וכן אמר ר"י (XIII), „ובעבור דעתנו שסדרתו היא האמת ינחנו בעקבותיו והלבנו אחריו ולא אכלנו לבוא עד תכלית צמה שזכרו והטיב צו“; אכן לא כסה על שגגותיו וכתב עליו השגות בספר ההשגה, ועל זה חרו עליו חכמי דורו וכתבו השגות על השגותיו⁽¹⁾ כנראה מן הספרים אשר כתב להשיב על הקמים עליו, ובתוקם החכם ר' שמואל הנגיד כמו שכתב הפרחון בהקדמתו „והיה דודו אדם גדול בישראל שמו רבינו שמואל הנגיד חרם לו עד מאד על שתפס את רבו וגלה שכתותיו ושגגותיו ומהר להשיב על דבריו“, ועל זה כתב ר' אבן תבון בהקדמתו לס"ה „ויתאזרו חיל למלחמה, להוציא לאור תעלומה, ויהיו מנצחים במלחמה, ויערכו צה מערכה לקרחה מערכה“. ור' שמואל הנגיד הוא המקנה אשר אמר עליו ר' יונה (סע 185) אצל „המקנה החולק עלי בשאלות ההשגה הוא מיהם קצת הענינים אשר הבאתי אל אנשים מאנשי מזרח אשר לא נבראו עדנה“.

ר' יונה היה הראשון אשר הביא חכמת לשון עברי על מתכונתה ואל השלמות הזה אשר מתפארים בה האחרונים וכמו שכתב החכם דוקס „ר' יהודה יסד דקדוק לה"ק ור' יונה הציב דלתים“ (נחל קדושים 11); כלליו וגדריו בנוים על הכתוב בספרי הקדש, על מלאכת הגיון ודרכי החכמה (בדרכי ככתב התנלות). המדקקים הערבים היו לו לעינים, אבל לא בא אל שערי כי הם זכרון שם סבויהם (דקמה 157), ולו העמיק החכם עוזיאל גם בספר הרקמה לא היה מביא מופת שספרי דקדוקי הערבים היו שגורים צפיו מן המשל אשר הביא ר"י (50), „עמר הכה את יד, (כמו שכתבתי שם נעמו), כי בכל כלל חדש בעמק הלשון אשר הגיה בספרו דרש דרש אל הערבים, כי אחים הם, וכשר צעיניו להתנול על זה צעיני חכמי דורו כמו שכתב צענין סמיכת השמות שדרך העברים לידחק המם אחרי נפלה בהסמך כאשר ידחקו הערב גם כן הא הנקבה בקריאה אחרי נפלה ויש שידחקו עוד צה מלה שלמה ואמר: ואל תחשוב עלי כי אני מביא דברי הערב ודעותם בלשונותם בספרי זה ובזולתו להתחזק בהם על דעת העברים, אך להראות הפתאים וזולתם מן המתחכמים אשר הם סבורים צענמם כי הם יודעים והם ערומים כי זה אשר אומר שיתכן בלשון העברית יתכן גם כן בזולתה מן הלשונות. — בכל חכמתו ורוח צינתו לא סמך על השערותיו ויסודותיו וכלליו והשתדל מימי עלומיו להתאזק בעפר הבקיאים בלשון (142) ואמר „כי יעטרך האדם אל צעלי הגרסא ואנשי הקבלה אשר נעדרו ממנו צפאם הזאת“ (197) ולכן המסורה היתה צעיניו ליחד במקום כאמן; וגם לקח לפעמים מופת על הכחותיו וכלליו משמום הלשון בתלמוד (207 ויוד) ומנקודותיו (124) וזה כנגד מה שכתב ר' זרחיה בספר הוצא⁽²⁾, ומן התלמוד הביא ראיה על גדל מעלת החכמה הזאת ויקר ערכה כנגד אנשי דורו המתרשלים בידיעת לה"ק

(1) וגם דוד אחרון כתב ר' מאיר בר' יהודה השגות על ס' ההשגה כמו שהערות על זה (185) (2) על מה שזמר ר"ח שיש לומר מן כגד שהוא טלית ביידי בסגול תחת הכ"י כמו נעמדו ביידי כתב ר"ז כס' הכנא במדה ח' „ולא הבינתי בדקדוקו זה ואני אין גורמין אלא במרדו בחיק תחת המם ואין לנו קבלה בנקוד העשנה והגמרא“

„בעבור גלותן במצור אשר יצונו מחמת התלמוד“ ואמר עוד: אבל חכמת השמות והדבור היא להם מן הדברים אשר מנחשים בהם וכמעט שלא ישימום מן האפיקורסות⁽¹⁾ (V).

ר' יונה כתב ספריו הנודעים לנו ואשר קראם בשם ב' הרקמה בלשון ערבי, וכולם נמנאים בחזרות ספרי אקספרד⁽²⁾ מלבד ס' הסכלמה.

1. כתאב אלמסתלחק — ספר ההשגה — השגות על ספר הנוח והכפל מר' חיוג.

2. כתאב אלתשויר — ספר הסכלמה — זו השיב אחור כל טענות אשר טען ר' שמואל הנגיד על ס' השגה. ור' יונה נשא מאד מעלת ספרו זה „אשר נחגלגלו בו סדורים רבים וסדרי הלשון אשר לא יוכל המעיין בחכמת הלשון לעמוד בלעדיו“.

3. רסאלה אלתנביה — ספר ההערה — כתב לאחד מאוהביו להשיב לאיש ריבון, לא נודע שמו — על טענותיו בכתאב אלחסתים — ספר השלמה — אשר כתב כנגד ס' השגה.

4. כתאב אלתקריב ואלתסחיל — ספר הקרוב והישר — לפרוש למתחילים בחכמת הדקדוק מה שנראה להם עמוק וקשה להבין בספרי ר' חיוג. כן כתוב תוכן הספר הזה בראש הס' (מונק).

5. כתאב אלתסויה — ס' ההשוואה — להשיב על טענות שונות כנגד ס' ההשגה.

כתאב אלתנקה — ספר דקדוק — וחלקהו לב' חלקים כמו שעשה אחריו גם סדר ק"ק, וס':

6. כתאב אללמע — ספר הרקמה — והוא החבור הזה.

7. כתאב אלצול — ספר השרשים.

(1) וכן אמר האפיקורס על חכמי זמנו, ובזמן הזה רואה אני חכמי ישראל וגדוליהם מתרשלים מחד מהמקרא ודי להם לקרא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ועדיין חלוק, ואם תשאלם על פסוק אחד לא ידעו עקבותיו חיו וגם יחסבו לסכל מי שיטעין זמנו במקרא כי התלמוד הוא העיקר, והחלוק הזה כבד מאד בדרשת ואזכנו. והלדעת הכוונת הזאת פתח עוד לפני משה שנים נחלגנו עד פתעט היתה יד רבני ארץ גוברת להחריט את התיבוסין האלהי רבנו משה בן מנחם זכ"ל על אשר תרגם את התורה בשפת נקיה בלשון ארלנו, ובימינו חכמת דקדוק ל"ע החלה למלא עוקים בלב העברים והיה למלא בפה הרבנים: כל מדקדק רשע ואפיקורס.

(2) ובתוכן ב" בחזרות ספרי נחלגו נחלגו אגרת מן ר' יעקב אבן בקודה הטכונה דומאן הספרדי אורה קאטעדינה אשר כתב להחכם יוחנן בוקסדורף מיום ב' י"ז שבט שנת ירמין פורשן ביתן (ש"ד) ובידי החכם כרמולי העתקה מן האגרת הזאת וז"ל גם „ספרי הדי' יונה וס' ה' הקרוב והישר וספר ההשגה וספר ההערה וס' ההשוואה, הס' בדי' מועתקים על ידי מללון ערבי לעברי“ — ועוד גם „אלו הם הספרים אשר נדפי: ס' הנוח והכפל להר' יהודה חיוג, ערבי ולה' ק"ק ס' הקרוב והישר וס' ההשגה וס' ההשוואה להר' יונה ערבי ולה' ק"ק ס' הרקמה וס' השרשים להנזכר לשון הקודש ובתחת ידי, והשתמחות האלה לא נודעו אלה הם נמנאים.

* * *

מאלה שבעה⁽¹⁾ חבוריו נפתחו ס' הרקמה והשרשים מר' יהודה אבן תבון, והעתקתו מם' הרקמה נמנאה בחזרות ספרי פאריס ופרמא והעתקתו מם' השרשים לא נמנאה כי אם בוואדיקאן אשר ברומא והשיר הזה כתב הסעתיק בראשיתו⁽²⁾.

הן כתבתי לך שלישים	על מחברת השרשים
לעז אחר אל לדעת	דעת עליון כם וקדושים
היו בלשון קדר נכתב —	ביום על ספר ומפורשים
העתקים ללשון עברי	כי היא לאל קודש קדשים
מאל אשאל לעזור כי בו	מסעד ועזר לנפשים
ליהודה בן שאול עבדו	כי הוא הנדרש לדורשים
הנותן ליעף כח	און וגבורה לחלשים.

ובסוף העתקתו אמר⁽³⁾ „ואומר כי ראיתי לספר הזה שהוא ספר השרשים שלש העתקות העתיק ממנו החכם ר' יצחק ב"ר יהודה ברצלונזי ז"ל מאלף עד למד גם הרב ר' יצחק הלוי ז"ל העתיק ממנו גם כן מאלף עד למד גם ראיתי ממנו העתקה שלישית למעתיק נקרא ר' שלמה בן פרחון ז"ל העתיקו כלו ואינני יודע מאיזה מקום היה אך אמר שהעתיקי בפרלמו וראיתי כי זה ר' שלמה ערבב סדרי הספר והוסיף בו דברים מעצמו שאינם דברי המחבר ממדרשות ורפאות וענינים אחרים כפי שעלה בדעתו ולא הבדילם מדברי המחבר וכל מי שמעיין בספר הוא סבור שהם דברי המחבר וזאת חטאת גדולה ועול כי היה לו להעיר על זה ולזכור את כל אשר איננו מדברי המחבר בפרוש כי אינם מן הספר ועוד כי חסר מדבריו ומפרושי ומדקדוקיו ומליצותיו במקומות רבות ושנה גם כן דבריו במקומות והפסיד מליצתו וראיתי להעיר על זה כדי להציל המחבר והמעייין בהעתקתו זאת יעמד על מה שזכרתי גם הרב ר' יצחק הלוי⁽⁴⁾ לא העתיק כל דבריו על סדר במה שהעתיק אך היה כמלקט מדבריו מה שהיה רוצה ומניח מה שהיה רוצה להניח אבל לא הוסיף על דבריו ולא שנה במה שהעתיק והעתקה החכם ר' יצחק ב"ר יהודה הולכת על סדר דברי המחבר יותר משתיהן כי לא הוסיף על עניני דבריו ולא גרע א"ע פ' שהיה מקצר המליצות במקומות מעט והעתקתו טובה מההעתקות אשר זכרתי מפני שהעתיק כסדר ולא שנה. ואומר עוד כי ראיתי שנמלט למחבר הספר הזה משער בחר בנין הנפעל שהוא כסף נבחר לשון צריק וחבואתי מכסף נבחר גם משער שמש נשמש לו בנין הפעיל שהוא חשמש ידך לא נמצאו בספרי החבור ואינני יודע אם נמלטו למחבר או לסופר הראשון כי אין מצל השגחה והשכחה עכ"ל.

וגראה מזה וגם מהקדמת הפרחון כי מחברתו הוא הוא הסעתקה מם' השרשים לר' עם הספרונים הנזכרים מר' אבן תבון, וגם מקנת דברים מם' הרקמה מאלו בו מקום, אבל העתקתו לא תואר ולא דבר לו

(1) הראש"ע נדלג יסוד מורה כתב „מספר ספריו עשה“ והחכם מונק דלה ב"י מיסוד מורה וחסר בו התיבה עשה.

(2) השיר הוא והעתק החכם דוקעם מקובץ אחד מספרי ר"ד אפנעהיים.

(3) נעתק מהס' בוואדיקאן להחכם מונק מלת ערנעטע רענאן.

(4) ר"י אבן תבון בהקדמתו לרקמה הזכיר ממנו ס' המקור.

מכתב

מהרב הנכבד החכם המפורסם מוה"ר שמואל דוד לוצאטו ח"י מורה חכמה דעת בעיר פאדובה

לכבוד חלופי ומיודעי הר"ר רפאל קירכהיים, נרו יאיר שבעים, בעמ' בחי' השמים, חמ"ן.
ברוך ה' אלהי ישראל, אשר לא השנית גוֹשֵׁל, לחכמת אבותינו, ולכונת קדמונינו, ויקרא דרור לכל ספר יליד, ולתור בחשך חמרי היקל, וילא מעלפוניסה אשר שם נסתרו, ועלו מקבריהם אשר שם נקברו, המונים המונים, ספרי הראשונים, אמורשים וגוונים, פוסקים ועדקדקים, מפרשים ועכארים, וחקרי מחקרים, ומגידי הקורות, ובעלי שירים וזמירות, תהי ברכת ה' על כל חכם לב העמל בהם להעתיקם, ומגישות הטעתיקים לזקקם, ועל כל נדיב לב אשר על כספו לא יחום, להביאם לבית הדפוס, למען מעין החכמה יפון. ומי לנו גדול כר' יונה אבן גנאה, אשר היה חכם בחכמת הרפואה והפילוסופיה, וגדול בחכמת התורה והתלמוד והעמיק הרחיב חקירתו בכל חלקי חכמת לה"ק, ובכל חלקי ספרי הקדש, ובתב ספרים גדולים ונכבדים, אשר היו לתהלה ולתפארת בפי כל הקדמונים, וגם גדולי חכמי האומות בדורנו זה חפשו דבריו בטעמונים, ונטעו כספריהם כנטי נעמים.

חפס כי לבב ר' יונה היה תמים עם אלהינו אלהים חמה, ולא היה מן הכופים, על בן לא כנענ מלחנות דעתו על קצת מלות הנמלכות בספרי הקדש, אשר לפי דעתו היה ראוי להיות שם מלות אחרות, ורלצ' (אשר כתב דברים אחרים הרבה יותר מזה קצים וערים) כתב בכמה מקומות ומעמיק כי ספרו ראוי להאריך, וזה היה בלי ספק מזה מן הסבות שלא נתפסו ספרי ר' יונה ולא נדפסו, וקלמס נאכדו (ראה עמוד 149).

ועתה ברוך החכם העני הר"ר דוב גאלרבערג אשר העתיק הספר היקר הזה ספר הרקמה לר' יונה מתורגם עברית על ידי ר' אבן חנוך, מן הכ"ז אשר צעיר פריש; ובדרך החכם המפורסם, רב נדיבות יען, הר"ר אברהם הכהן כ"י אשר פזר נתן ללורך ההדפסה; ובדרך חמה לה' ידידי היקר, אשר בחיילות וחקירה נפלאה הארת מחבבי הספר בהערות מלאות בינה ותושיה, ירלצו מציילים וישמחו. ובדרך החכם המופלא ר' שלמה בונג אשר כלל ופנה הדרך לפניך בספרו מלא חכמה וכליל יופי על ר' יונה ואשר מדקדקים קדמונים; ירחם ה' עלינו וזר עיני ישיב לו, למען ישוב להאיר עינינו בחכמתו הרחמה והעמוקה, חמ"ן.

ואני תכנן אחריו ומלאתי את דבריו בתוספת קצת הערות בה ובה, ונרשיעת קצת מעיות שכלו בדפוס זה בכ" למען עבר עכל סוג ותלמה, מלאכת חביר המדקדקים זלה"ה.

עמוד II שיער י"כ, והתעקזו בה עקב מעט בסין כמו בפסוק שם הכתר כי התעקז עמו. גם כי לא הרי העסק ההוא כעסק הזה, ור' אבן חנוך היה מעט פיד חכמי (ואולי מזה נמשך שנו ר' שמואל לא היה נוחצ צו כבוד בראיו, כמו שהתעקז עליו בלוחותיו) ואע"פ שלא היה בורח מלאן חכמים בעת ההכרח (ובכחו שהעניר למטה) מכל מקום כל מה שהיה יכול לתפוש בלשון המקרא היה עושה, וכן תראה למטה עמוד VIII ע' ח, כשתפק, שהשתפקו בסין ולא בפסוק, ובעמוד XIV ויחז בסין, לא ויחז. עמוד 5 ולענין המסרה שהנחת בהערותך דף הזה, אין ספק חללי כי מלות לתקנתה לתקנתה לא עבדין חזין על פי דרכו ודבורו של בעלי המסורות, ואין זו מפרה, אלא תוספת המגיה יעקב בן חיים, וידוע כי לא כל בהגהות הגליוניות מעבלי המסרה ילדו; ועל פסוק לא יהיה לך אלהים אחרים כתב בעל חור תורה: והעדים כתב על מלת פני בן דינו למען דיליק רוח, ודברי רוח הן עב"ל. הרי מנאור שהיה ידוע לו כי מה שכתב בגליון חיים תמיד דברי המסרה אך הם לפעמים דברי המדפוס (המגיה הכ"ל). ואחר ש' יונה חומר (עמוד מא) שבעלי המסורת הביאו המלות שלא יאמנה בהן הפתח באסף, ולא העירו על סבת הדבר, הר"ז וז' רחיש שאין למעלה ממנה שהמלות לתקנתה וכו' חזין מן המסרה, אבל כוספו אחרי זמנו של ר' יונה. וגם יעקב בן חיים חולי לא מלכו חמרי, אבל לקח אותם מ' הפרחון שבת כריש דף ד': חוץ מן ויאמר ילד כי כבר נשתנו מן

* * *

ביחוס העתקת אבן חנוך. ור"ק העתיק אף הוא במכלול ובשרשים יסודותיו וכלליו וקיצר במכלול במקום שהאריך ר' יונה כמו באותיות השמוש והכנוים והאריך במקום שקיצר והוא בשער הפעלים, וכן ביופי סדורו ודרך השערים הפשט רד"ק בגדי רקמתו וכל דבריו — מלבד שרשי הפעלים והשמות — באו צעירצוציא ולא סדר לענינו. ואם ספרי הקמחים חשכו מאור ספרי ר' וחופשה לא ניתנה להם עד היום הזה, בכל זה דברי ר' נזכרים ועשו רושם בספרי הלשון למן היום אשר זרה שמשו על הארץ — מימי הר"י בן זלעם* עד ר"ש מנורצי, וכל הפותרים דברי התורה על פי חכמת הלשון והגיון עלו בשעריו (שער בד — לה) ולקחו פרי חמדותיו. גם חכמי הקראים לקחו מפיו תורה כנראה מ' המבחר. והנה החכם האפדי הלך עם הר"י משער לשער ושקע דבריו באפדו כאבני חפץ ואמר: „ר"י העלה פנינים מים החכמה וחבר בה ספרים כספירים“, אבל השיג עליו צקצת יסודותיו וזפרט על כללי שמוש אותיות התוספות בשער ו' ועל חלופו מלה במלה בכתבי קודש בשער כ"ח, כי תהלוכת הלשון וגדרו והסכמתו לטבע הנמצא הם היו לר' ליסוד צנינו, ולא לקח מעלה יתירה ללשון המקרא לאחר לא נמצא בדבריו לא חסיר ולא יתיר וכפל הדברים בדרך המליצה והשיר, ובה האפדי נטה את אהלו מחוץ למחנה, כאשר כתבתי דבריו בהערותי ובהוספות.

ואלה שמות החכמים והספרים המובאים בס' הרקמה:

רבינו סעדיה הפיתומי ראש הישיבה, וממנו: ספר חכמת הלשון — כתאב אללגה — פתרון שבעים מלה — תפסיר אלסבעין — והחכם דוקס המולאו לאור מלא בהעתקתו תשעים מלה והחכם גייגר מלא ז"א (ראה בלייטשריטש שלו ח"ה 324); פרושו לס' יצירה.
רב שרירא, רב האי, רב שמואל בן חפני ראש הישיבה, הפץ ראש כלה, מנחם בן סרוק, ר' יהודה בן דוד וספריו: אותיות הרפיון וספר בעלי הכפל, דונש בן שם המשורר, אבו אלוליר בן חסדאי, יצחק בן סחלי, יעקב ובניו ר' יהודה בן חנינא. ר' יצחק בן כלפון המשורר והוא אשר נזכר לשבח מן אחריו בתחמוני פ"ה, אבו יוסף בן חסדאי, אבי שירה היתומה אשר הוציאה לאור החכם דוקס בכתב קדומים, מר יעקב החונג הליוני, ודברי תלמידי מנחם (126) בלי הזכרת שם (ראה בהוספות). ספר הקולות — כתאב אל מצותא — (7) והביא ר' מאמר ממנו בס' הקרוז והישר, העתקתיכו בהערה 3 עמוד 51, ונראה משם כי ר' לא ידע שם מחברו.

* ר' יונה לא פתח שער מיוחד למלות הענינים, אבל עניניהם ואופן תשמושיהם מלאים מפורשים בשעריו ור' בן זלעם קצן אותם איש איש מעקומו וסידר אותם בספרו הקטן ספר אותיות הענינים.

מבוא השערים.

שער	עמוד	שער	עמוד
הקדמה המתרגם	I	כ במחבר ובנפרד ובזכרון מה	עמוד
הקדמה המחבר	IV	שישחנה ומה שלא ישחנה	135
א על חלקי הלשון בכלל	1	כל שער הסמיכה היחשית	137
ב בזכרון מוצאי האותיות וספור קצת מה שמתייחדות בו	5	כז זכרון ההבלעה וטעמה ומאיות ענין החיבה	140
ד זכרון המעט בשרשי השמות והפעלים ומלות הטעם והשב שבהם	8	כח ממה שבחרו בו להראות יותר מהבלע ולהשלים יותר מחסר	147
ה דעת האותיות השרשיות והנוספות באור רב עניני האותיות התוספות וזכרון מקומותם	10	כד הקבוץ והמשנה	148
אות ש. ל.	12	כה מה ששמשו בו בחסרון	150
ו	20	כו ממה שהוסיף בו לנחק ממה שאין צרך בדברים אליו	168
ז	25	כז ממה שנשנה לצרך או הוסה לצרך	175
ח	27	כח ממה שנאמר במלה והחפצו וזלחה	177
ט	28	כט שער אחר ממנו	194
י	29	ל זכרון כלל מילות ורות יוצאות חוץ מן ההקשה	195
יא	30	לא נזכר בו ענין הזרות	206
יב	31	לב מן ההפוך	207
יג	35	לג מן המוקדם והמאוחר	212
יד	37	לד ממה שהובא מן הדברים על הרהוק לא על הקרוב	214
יז באור תמורת קצת האותיות בקצתם	44	לה בשאלה לדעת	218
יח במה שישחנה תנועות מן קצתם	50	לו נזכר בו משפטי הא השאלה לדעת	221
יט שער אחר מהתמורה	52	לז ההודעה והסתם	222
יז זכרון רב עניני השמות המוספים ואשר אינם מוספים הנגזרים ואשר אינם נגזרים	53	לח בלשון הזכר ולשון הנקבה	224
יח ידיעת הבנינים ומקצתם בפעלים	55	לט ממה שנהגו בו הנקבה מנהג הזכר	229
יח בניני רב שמות הרבעים	74	מ ממה שנהגו בו הזכר מנהג הנקבה	230
יג בניני רב שמות החמשיים	76	מא ממה שנאמר בלשון אחד לזכר ולנקבה	231
יד כולל בשמוש בדרך קצרה	77	מב ממה שאמרוהו בלשון הנקבה בעבור הפעלה	231
טו זכרון מה שיקרה בפעלים ובשמות אשר תבאנה בהן אות הגרון	97	מג הא כנוי הנקבה שאיננה במעמר	232
יו בזכרון התעבירות הפעלים והמקורים	107	מד שער המספר	232
יז הבנינים	109	מה בהודעת המספר	238
יח זכרון משפטי ואו העטוף	118	מו שער אחר ממנו	239
יט שער הסמיכה	120	באורים והשנות והוספות	240

תקונים.

אחלה את פני הקורא לתקן את השגגות והשבושים הנמצאים בספר על פי התקונים האלה ועל פי התקונים אשר תקן החכם שד"ל.

עמוד	שורה	טעות	תקון
V	29	ומאמר עוד	ואמר עוד
VI	15	אנשים	אנשיה
"	16	רבוחי	רבוחינו
"	21	ביעה	נבעה
VIII	1	התרא	הראה
"	10	ממנוע	ממנוע מה שאין בו מנועה ומלדחות וגו'
IX	10	העבריים	כאשר עשו העבריים
"	21	ומשאל	ושאמל
"	23	ולדקעלו	ולדקעא
"	24	ללעבר	לעבר
X	15	ז"ל חפכת אלרגל על חלזמר	
XI	15	סימן הפרוד לפני התיבה כמזהו ז"ל לאחריה	
"	16	הפעלים	הפעמים
"	18	שוב השמוש	שרוב השמוש
XII	10	פעלי הכפל	בעלי הכפל
"	13	מהשריש	מהשרש
"	15	לקחנו	קחנו
XIII	2	אינם טורה	איננו טורה
"	"	חלקיה	חלקיו
"	21	ואותיות גדולים	ואותיות
XIV	1	מיער	מעיר
"	8	אלתנעיה	אלתנקיה
"	23	החברים	החבורים
8	28	ואל אליהמה לפנימה נליון חזל וכן לקמן 40 שורה 6 להערה 2 וגם הודה לו ר"י לקמן 221	
9		ר"ל ספרד הס דכרי העמזר	
11	26	ד"ס יכ ג	ד"ס יכ ג
13	7	אל אאל	אל האל
14	8	סימן () תמזה	
19	21	מתחיל תות ב	ול"ל ב. והבית
31	18	ונסע	ויסע
33	1		

הקדמת המתרגם.

אחי מוסר קנה בינה ולמדה
למודים ערכו לך מערכת
ישלם אל גמול טוב למחבר
דעני אל ותן לי עז והבה
והורני נתיב חכמה וכינה
ועורני ולצדקה חשב לי

(השיר הזה בכ"י פאריס (a. F. 490)

אמר המהרש"ם. ברוך (אתה) יי אלהי ישראל, אשר לא השבית לחכמה גואל, דורש להבין דרכת ודעת נתיבה שואל; ואם מעטו דורשיה, ומטו ידי שוחריה ומבקשיה, ותהי כאשה געולה ועזובה, ואשת כסילות בעולה ואהובה, ויום יום האולת הרה ויולדת, והחכמה עקרה ואיננה נפקדת, ויד הסכלות חזקה ורגל השכל מועדת, ואם התכונה, שכולה וגלמודה, וזוללה ומזוודה, יצאו בניה, ופסו אמוניה, וספו מביניה, תחת היותה גדולה מרכבה, מגברת חילים וצבא, ותלך האולת הלך וגבור והחכמות היו הלך והסור, ויותר מהמה חכמת הלשון אשר היא ראש לכל החכמות, וסלם אל כל המעלות הרמות, ואם איננה קודמת במנין היסודי, היא האדן העמודי, וקודמת בסדר הלמודי, פרצו אוילים גדריה, והורידו לארץ שעריה, וקרקרו קירותיה, וערו יסודותיה, ושברו בריחה ודלתותיה, עד רדת חומותיה, והסיגו גבוליה, ותשחיתו יכוליה, ושונים שנו טעמה ושוועלים חבלו כרמך, כרמח הסמדר, ופריה פרי עץ הדר, נחמד למראה ולהשכיל, וטוב למאכל ולהאכיל, ועבטו ארחותיה, ועותו נכותותיה, ועקלו נתיבותיה, ועבתו מלותיה ותיבותיה, ויתעללו בה כרצונם, ויכחידו תחת לשונם, ושחתו דבריה הנעימים, ולא עשו עמה באמת ובתמים, כי לא הבינו אל פעולותיה, ולא הכירו מעלותיה, והיו שלעכים באנשיה, ומלעיגים לנחתיה ויורשיה, וחשבוה כדברי החזו אשר לא יועילו ולא יצילו, אשר על כן סרו מאחריה ואת דרכיה לא השכילו, עד אשר העיר האלהים את רוח אנשי מלחמותיה וגבורי מערכותיה, המה שרי צבאות ישראל חכמי גלות ירושלם אשר בספרד. וזכראתם כי נעלמה ונכסרה, ויקנאו לה מי נסתרה, וגלו תעלומותיה, ובצרו חומותיה, והציבו גבולותיה, וסקלו מסלותיה, ויסדו יסודיה, ובנו ביתה וחצבו עמודיה, וגדרו פרצותיה, וקבצו נפוצותיה, והשיבו פזוריה, אל מושבותם, למשפחותם לבית אבותם. אך ארבעת ילדי הרפה רפתה רווחם מעליהם, ונעלמו מעיניהם, וכני שרה המכפלה לא באו ככפל רסנם, ולא נערו עליהם חצנם. ואלה שתי המשפחות נסתרה מהם דרכם, ולא ידע אנשי ערכם, עד בא המורה הגדול מורה צדק, ומחזיק הברק, מגלה עמקות החכמה, גבור חיל ואיש מלחמה, יודע דעת קדושים, יועץ וחכם חרשים, יהודה בן דוד המכנה חיוג ז"ל. ואשתכחת ביה חכמה יתירה, ורוח עצה וגבורה, הבין דרכם וידע מקומם, ועשה להם כאשר זמם, נלחם עמם, ויוכל, ומכל אשר חיו לפניו שכל, משכם בעבותות תבונתו, ויביאם במסורת בריחו, ונגלו לו תעלומותם, ונחכנו לו עלילותם, וראה חליכותם, ובא עד תבונתם, והכיר מעבדיהם, ועמד בסודותם והושיבם על כניהם, והניחם על מכניהם, והרים מכשול סדריהם, וישר הדורי מהלכיהם, ורפא הרוס בניהם, וסתם פרוצי עניניהם.

עמוד.	שורה.	מעות.	חקון.
34	11	ואמר לא	ואמר לו רחש לקמן 217
46		סוף אות ה חסר הליון	„רחש בטבלול קב“
51	24	בעברות המדבר לרין	לחוסף רחש העקרה אל חלן הלילה והוא עיקר ההקשה
68	35	בן אמרי	בן עמרי
86	2	נחמך לחות נחמנים וכל:	ונחמך כח כח ר' חסדיו הליו
95	2	כי איש	כי אין
102	14	צ"ל: וכן אם חתיה הא הפעיל נופלת על אות גרונה	
109		נחמך ורעותן	ורעותן (ורחש 177)
124	22	ל' לנקה אכל	כבר אכל מצרים
"	23	אכליו	אכליו
145	2	יכטל החקון [אכיעור]	וצ"ל בירמיהו הענתתי (ירמיה כט כז)
157		נחמך 2 צ"ל וכן פי' דלך.	
159	21	ולחקרדמים	ולחקרדמים (צ"ל יג בל) והערה גם נחמך
194		נמוך ההערה לרין לחוסף רחש לעיל XI	וסם הכניח העמחר ג"כ רחש הזאת מלון ערני
217		נחמך 1 צ"ל: וכ"כ ר' יונה לעיל 34	גם צ"ל גם „ואמר לו“
208	9	צ"ל: מלכר נשי בני יעקב [שעורו לבר מנשי יעקב כמן] לבר מאיל	
"	10	צ"ל: הוא חרות על הלחות [שעורו חרות הוא] חתר נא בקיר [שעורו נא חתר בקיר].	
		חקונים מן החכם שד"ל.	

עמוד V שיהי 1 ומונה בסחורו, ז"ל ומונה את עלמו בסחורו (עיני הונאה וטרסה) או ישיה (בני השעל) VI 15 מהנחת ז"ל והנחת. שם 20 מאי שעמו ז"ל מאי מעמא. שם 22 נחתו — נחתה. שם 25 נעו — נעיו VII 22 על פי — על פירז. VIII 10 ההעקקות — ההעקקות. שם 13 ופרזאו ז"ל ופרזאו, והכוונה שאל לפעמים תנאי הכוונה חומרים דבר כאלה שדאורו מדעתם. או פירזו נחמד שפירזאו דבר שזין בו נפקות לענין דינא, אבל חינו מסכים עם מה שנמלל במדרש ובגדה. הקבלה מביאה את העקבות להתעולל עליהם ולומר כי הדודא. הוא הוא חולק על דברי רז"ל. שם 15. אותם מאמרות, ז"ל מאמורי, כלומר המקנאים מונעים ומחזיקים את עמי הארץ מזהם החכמים האומרים הכרים הם (כלנו) מסכמים עם המדרש וגורמים להם לעלות החכמים הם. כך חקנתי מסכרה, ואח"כ עיינתי באוריגניאל ובהעקת החכם מונק. ורזיתי כי ז"ל מאמורי.

שם 32 כללים פ"ד ז"ל פ"ג. IX 10 השומי — השימי 24 שינהו — שינהו —
X 11 רלו לומר — רלוני לומר. אם נהסרהך נדפס נשמות מלכות, וז"ל מלכות. XI 7 ורלוני
זווג המלות, ז"ל ורלו. 21 ועמד נחשד עמדו גריך לקרות יצא. 22. להנחות — להנחות.
24 תשיג — תשיגי. 4 כופלת — כופלת. 19 המחסר — המחסרים. 22 רלו
לומר ז"ל רלוני לומר. XIII ועמדו ז"ל ועמיר. 23 וכל — וכל. 24 ומי שרואה הקדמתי
לר' יהודה: הכונה מי שרואה שמי כותב קדמה לר' יהודה אע"פ שהיה בזמן קרוב אליהו,
ואני מרומם אותו על שחר המחברים הקדמונים ממנו.
שם 26 הסליחו ז"ל הסליחו, והכוונה עשיו דבר זה וזבלתי כבון.
שם 27 משבח גריך לקרות משבח, והכוונה כי לפי מה שמצינו הלך והמפגע,
הוא (ר') חיוג משבח נדברו וכו' מכל אשר היו לפניו.
XIV שעה ז' מבעד על הזמן ז"ל מבעד הזמן, והכוונה על המלות והדוחק
החזיר למטה. שם שעה י' ויחז במה ז"ל מה. שם שעה יז עלמו ז"ל עלמי.

ותשלם כל מלאכת עבדת הקדש, על ידי שומרי משמרת הקדש, בעזרת נאדר בקדש. ואחריו באו שני שרי צבאות החכמה, בכח גדול ויד רמה, רבנא שמואל הלוי הנניד שר צבא ישראל ז"ל והחכם המורה ר' יונה המכנה מרון בן גנאח. ויצאו בעקבותיו, וישאו מרכבותיו, ויאור להם באורי, ויהיו גבורי כח להבין דברו, ויתאזרו חיל למלחמה, להוציא לאור תעלומה, ויהיו מנצחים במלאכה, ויערכו בה מערכה לקראת מערכה, וחכן מלחמותם ודבריהם, הלא הם כתובים על ספריהם, ונזכרים בתוכניהם. ואחר אשר שבתו המלחמות, ונראה להם במלאכה עז ותעצומות, חבר החכם ר' יונה מחברת בדקדוק לשון הקדש וחלק אותה לשני חלקים; האחד קרא ספר הרקמה והשני קרא ספר השרשים, כלל בהם רוב הליכות הלשון ועניניו ובניניו וסבותיו ועלילותיו ומוצאיו ומוכאיו וסמך על ספרי ר' יהודה בשתי המשפחות הנזכרות ולא זכר מהם בתוך ספריו כי אם קצות דברים במקום הצרך. והספרים האלה חברים בלשון ערבית כלשון העם אשר היה יושב בקרבם, כי כן היו רוב חבורי הגאונים והחכמים בכל מלכות ישמעאל, בעבור שהיא לשון רחבה וצהה ולא יחסר המדבר כל בה ולשון הקדש אין בידנו ממנה כי אם הנמצא בספרי המקרא ואיננו מספיק לכל צרך המדבר, ועוד שאין ההמון מבינים אותה כי אם היהודים, וכל בני דורם היו מכירים בלשון ערבית, ועל כן בחרו לחבר את דבריהם בה. אך בני גלות החל אשר בצרפת ובכל ארץ ארזים אינם מכירים בלשון הערבית ויהיו להם הספרים האלה כדברי הספר החתום ולא יכלו להגיע אליהם כי אם אחרי העתקתם אל לשון הקדש. וזה כמה שנים נדבה רוח החכם ר' משה ב"ר שמואל הכהן בן גקטליה אותו והעתיק את שני ספריו ר' יהודה בן דוד הנזכרים בלשון הקדש לאחד מחבריהם ומבני נשיאיהם והיו ידים למשמרת לאות ולמוכרת עד אשר בא החכם ר' אברהם בן עזרא בארצותם ועזר להם גם הוא בענין הזה בחבורים קצרים, כלל בהם דברים נחמדים ויקרים, וגם החכם ר' יצחק הלוי גלוי אליו וחבר להם ספר המקור אסף בו כללים מועילים בשמוש הלשון ובניני הפעלים, ומאז נטו קצתם אחרי המלאכה הזאת והתעשקו בה עשק מעט. אך פגעתו מהשוקדים על דלתותיה, אשר שמו אותה אותותיה, אנשים החלו לדרשה, ושעמו טעם דבשה, וכאשר ראו כי אורו עניהם, ונפקחו אוניהם, נמשכו אחריה. ונכספו לעמוד על ספריה, ועלי שמו פניהם, להעתיק להם את שני הספרים האלה והרבו עלי רעים, למלאות את שאלתם, ולעשות את בקשתם, והם פגעו בו, עד אשר הטו את לבבי, ואני ידעתי כי העבדה כבדה והמלאכה קשה בעבור הדברים אשר זכרתי כבר בפתיחת העתקה ספר החובות הלכות אשר יצטרך אליהם המעתיק והדברים ההם עם קצר הלשון קשים להעשות כי אם על ידי תחבולה גדולה ומחשבה ארוכה לבעבור סבב את פני הדבר, משני קצותיו וחבר, וכאשר הסכמתי לעשות רצונם נהגתי בהעתיקה הזאת המנהג אשר נהגתי בהעתיקה ספר חובות הלכות והעתיקה ספר תקון מדות הנפש וזולתם מן ההעתיקות אשר העתיקתי, ולא נמנעתי מהשתמש בלשון רבותינו ומכונות כבניניהם במקומות אשר לא הייתי יכול בהם לנטות מעליהם כפי אשר שמה מחשבותי כפי בעת ההיא, ובניתי גם כן במקומות מעטים בנינים שאינם נמצאים במקרא, אך אינם חוץ לדרך הסברה והחקשה, עשיתי זה בעבור הדק המביא אליהם במליצה, כי קצר הלשון הנמצא בידנו דוחק את המעתיק להרחיב מעט גבולו ולרשת משכנות לא לו כדי שיוכן ענין מליצתו על אפניו ותכונותיו, כי ראיתי אשר טוב למעתיק

לדחוק עצמו מעט בבנינים, מאשר ידרף אחרי המלות ויסתם הענינים, כי החפץ הנרצה מן ההעתיקה הוא הגעת המליצה על אפניה מן הלשון אשר יעתיקה ממנה אל הלשון אשר יעתיקה אליה ושלא ישתנה בה כי אם הלשון לברה, אך ישאר הענין כאשר הוא ככחו או וככחו עתה, ואינם יכולים להזהר בזה כי אם המשכילים הנאמנים בשתי הלשונות ואשר כח כהם לדעת לעשות, כל שכן בהעתיק לשון הקדש, ומלאכת עבדת הקדש כי פעמים רבות באו המעתיקים, וישנו דברים עתיקים, וישלחו יד בספרי החכמים, וישחיתו דבריהם הנעימים. וישימום סתומים ותתומים, האלהים ישימונו מהנהירים בדבריהם, הנשמרים מחטאת פיהם. ואל יאמר הקורא בספר הזה בלבו בקשות עליו מליצה או ענין כי לשון ההעתיקה סתמתה והיא העלימתה כי הנו רואה אשר ספר עליו מחברו מעט דבריו ורחק דרכיו ודקות עניניו כאשר הוא אומר בפתיחתו, והמעתיקים בחכמת לשון הערב מן העבריים והמהירים בה יודעים את זה. ואמר במקום אחד, ואשר יועיל בחכמתנו זאת חועלת גמורה הוא אשר יסיר העצלה מעליו ולא יקוץ ויהיה איש מוסר ושכל טוב משכיל ומבין ויהיה בטבעו ומוסרו הראשון נבחר מהרבה בני אדם. וגם אמר עוד, ואני יועץ למעיין בספרי זה שלא יניח לקרא ספרי ר' יהודה ומה שקדם לנו אנחנו מן הספרים בענין הזה. ואמר על ספר ההכלמה כי לא יוכל המעיין בחכמה הזאת לעמוד בלעדיו. וסדרתי הדברים האלה הנה בעבור שראיתי קצת אנשים אשר אינם יודעים לקרא מלות הספרים לברם מבלי רב, ימלאם לבם להבין דברי החכמות מבלי מורה, וכאשר לא יבינו הדברים הם תולים בקשי לשון ההעתיקה ואינם תולים בקצר דעתם וחסר בינתם, וזאת אולת גדולה וגאווה, כל שכן כאשר ישנו המלות ויסלפו התיבות, ואין ספק כי בהשגחות המלות ישתנו הענינים, כי הם הנושאים והמה הנושאים ודומים בזה למי שנאמר עליהם חטאת פימו דבר שפתימו וגו'. ואני מבקש מן המעינים בספרים האלה שאם ימצאו בקצת מלות ההעתיקה מעות שיבינו שהיתה מחמת שגגה וטרידת המחשבה שיתקנוה וידונוני לזכות בראותם כי הטעות היא לא עברה עלינו בעבור קצר בינה וחסר הכרה, כי אם מפני השגגה וטרידת הלב במליצה, כל שכן עם שגרת הלשון הערבי בפנינו וברעיונו והיותו לפנינו ונגד עינינו בעת העתקתנו. ואפשר שתהיה מחשבתנו טרודה במלאכה ונביא לשון זכר במקום לשון נקבה או לשון יחיד במקום לשון רבים או הפך זה והדומה לו ממה שהיה כן בלשון הערבי ולא שמנו לבנו עליו מפני המרוצה וטרידת המחשבה עם ארך המליצה. ומן הדין לרוננו לזכות בזה וברומה לו בעבור מה שאמרנו, כי באגרת קטנה שכתב החכם הקרה הטעות מחמת השגגה וטרידת הלב, כל שכן במלאכה ארוכה וקשה כזאת. והאלהים יורנו דרך הישרה ויחננו שפה ברורה וזה החלי בדברי המחבר אחרי אשר אשאל מאלוה האמצה והעזר.

עורני אל נותן חכמה	במליצת ספר הרקמה
נותן ליעף כח	ולאין אונים ירכה עצמה
בימי חרפי דחק על פי	ובשרעפי תהיה שומה
ורצה נדבות פי וסלח לי	על כל עון ולכל אשמה.

ומסחר יהיה זה שכרו, כי המוכרו ואיננו קנונו מפסיד במכירתו ומונה במחירתו, האלהים יצילנו מזה וראיתי את העם אשר אנחנו עומדים ביניהם מתחזקים להגיע אל תכלית הכמת לשונם כאשר זכרנו, ממה שמחייב אותם העין ונחוצות בו האמת; אבל אנשי לשוננו בדורנו זה כבר השליכו החכמה הזאת אחרי גויהם ושמו הענין הזה מחוץ לאזניהם והקלו בו ויחשבוהו מותר שאין צורך לו ודבר אין ראוי לפנות אליו ונשארו ערומים מחמדותיו ורקם מיפיו והתנצלו עריו וחליו, עד אשר כל אחד מהם בוטה כחפצו ומדבר כרצונו, אינם משגיחים אל זה ולא מקפידים עליו כאלו אין ללשון סדר לשוב אליו ולא גבול לעמוד עדין; רצו מן הלשון מה שהוא קל עליהם מענינו והספיק להם ממנו הדבר הקרוב אליהם לקחתו ולדרשו, אין מרדקים בשרשיו ולא נוהרים בענפיו, ויש להם כלשון נאצות נמאסות ואמרות נחעבות. ואשר הקל מהם בחכמה הזאת יותר, וכוה לענין הזה, הנוטים מהם אל מעט מחכמת התלמוד בעבור גאוחם במוער אשר יבינו ממנו, עד אשר הגיענו על אחד מגדוליהם שהוא אומר על חכמת הלשון שהוא דבר שאין לו טעם, והעסק בה אין בו תועלת ולא תנאה ובעליהם ייגעו לריק, ודורשה עמל לכלי פרי שישיג ממנה. והקלו זה על נפשם בעבור שהם לומדים מה שלומדים מן התלמוד מוטעה וגורסים מה שגורסים ממנו מסלף, והם אינם מרגישים, בעבור שנעדרה מהם הקבלה ולא למדוהו מאנשי ההוראה; וכבר גרם זה לרבים להקל גם כן במסרת המקרא וההפרש אשר בין הקמץ והפתח ומלעיל ומלרע, אבל חכמת השמוש והדבור היא להם מן הדברים אשר מנחשים בהם וכמעט שלא ישימוה מן האפיקורסות. ולא כן ידענו גדולי גאוני התלמוד לפנינו, כי הנה רבנו סעריה גאון ז"ל היה משתדל ומגיע אל התכלה אשר היה יכול להגיע אליה ומשים מנחתו לעומת הענין אשר יוכל להשיגו בבאור הלשון והצעת שרשיו והודעת תולדותיו ברכים מחבוריו מה שהוא מיוחד לענין הזה בספרו הידוע בספר חכמת הלשון ומה שאיננו מיוחד לו. והנה רבנו שמואל בן חפני ראש הישיבה ז"ל מזהיר על הענין הזה הזהרה גדולה ומביא עדים בשבת אנשי הצחות והמהירים בחכמת הלשון והמכירים עלילותיהם והמבינים מחלקותיו ואפני שמושינו ממה שאמר החכם⁽¹⁾ (ליונ' ל"ג ג') ישר לבי אמרי ודעת שפתי ברור מללו, וממה שאמר הנביא (ישעיה נ' ד') ה' אלהים נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר, ומאמר עוד (שם מ"ט ז') וישם פי כחרכ חרה, ומדברי החכם (תהלים מ"ה ז') לשוני עט סופר מהיר, וממה שאמר הנביא (ישעיה ל"ז ד') ולשון עלנים חמהר לדבר צחות, ומגנה המרפס ידיות מן הענין הזה ומדמה אותם למי שנאמר עליהם (מזמור י"ג כ"ד) וכניהם חצי מדבר אשודות ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם, ומתפרס כארמיים אשר ספר עליהם שלא רצו להניח לשונם, והם מחמדים עליה. והצחות בדבור והמהירות בחכמת הלשון לא תהינה כי אם בעמוד על שרשיו וחכן שמושינו אשר אין חבירנו משגיחים עליהם. ואמר ז"ל

לפני חכרו פת קינר והאחר פת יפה, או זה הביא לפני חכרו יין טוב והאחר יין רע או שנהגו כן בדברים אחרים הרי הם רחוקים לקריתם עמדין על כל חכם. על זה העיר החכם מונק נספרו Notice sur Abulwalid ומענו העמקנו ההערות אצל נקדו חסמו.
(1) נערכו ולי, והוראתו לפעמים ליש קדוש, ידיד ה', וכס זה חכמינו ז"ל הכותבים חזוניהם בלשון ערבי מכנים גדולי הדאשונים וכלל ספרי כתובים להנדיס מן הכנאים (מונק).

הקדמת המחבר.

אמר המחבר. תהלה לאלהי עולם אשר ברא את האדם ולמדו התגיון והדבר, והורהו במ להורות באלהותו ולהשמיע אחרותו, והראהו דרך הטובה ופדעוהו מדרך הרעה, ויחד הלשון העברית מכין הלשונות ביתר שאת ומעלה יתרה, ונתן כה תורתו הקדושה, ובאר בה מצותיו הטהורות. אהללנו תהלה נשיג בה רצונו ותקרבו אליו ותגיענו אל רחמיו; ואחרי כן אומר, כי בעבור אשר היתה מלאכת חכמת הלשון כלי לכל נדרש ומכאן אל כל נחקר, היתה היגיעה לגעת אל תכליתה ולעמוד על כל עניניה, והחפץ לבא עד קצה, ולדעת השלם ממנה ואשר איננו שלם, והמלא והחסר, והלשון האמתי ולשון ההעברה, והנהוג והור וזולת זה מחמדותיה חובה ודבר צורך; כי בעמוד על זה תהיה העמידה על כל הענינים הנחקרים, וכפי אשר מצאנו מן הקצר והחסרון יהיה חסר הבנת הנחקר בה וקצר דעת הנדרש. ועוד כי בעבור שהיה גמול הכורא יתעלה הטוב ככל אשר יקנהו האדם בעולמו, והנכבד בכל אשר יתחדו לאחריתו, וההגעה אליו לא תשלם כי אם בעמוד על הכתוב בספרי הנבואה וקיום מצותם והזהרותם, ולא יתכן לעמוד על הכתוב בספרים האלה כי אם בחכמת הלשון, היתה חוכת יגיעה האדם בתקון החכמה הזאת והתחזקו להשיגה ולהטיבה ולדקק עניניה ולדעת עלילות מלותיה חוכה גדולה יותר, והצרך אליה חזק מאד כפי יקרת מעלת הנדרש וגדלת ערך הנחקר, וכפי אשר התקיים בנפשותינו. והתברר בדעותינו מרוממות נותנם וגדלתו יתעלה ויתרומם. ובכל עת היו גדולי רבותינו ז"ל משתדלים בענין הזה ומוהירים עליו ומצוים להתעסק בו, כאמרם במה שחייבים בו האבות לבניהם „ידע לדבר אביו חוב ללמדו שמע ותורה צוה לנו ולשון הקדש“⁽¹⁾. והראיה על שהבנת ספרי הנבואה לקיום התורה כמשפט לא תהיה כי אם בהבנת חכמת הלשון היטב והגעת התכלית מן הבאור עם מה שיעיד בו השכל מזה, הוא מה שאמרו רבותינו ז"ל (עירובין כ"ג) בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקימה תורתם בידם בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקימה תורתם בידם, ונאמר עוד (שם) בבני יהודה, שאנחנו אנשי הארצות האלה מהם ואנחנו חייבים ללכת ברכיהם וללמוד ממעשיהם, מחוץ שהקפידו על לשונם ומתנחיו להו סימני נתקימה תורתם בידם. ואמרם ומתנחיו להו סימני רצו בו קביעת הדקדוק והודעת העלות. וענין ההקפדה הנה היא השמירה והזהירות כמו שאמרו (סוף נ"ק) חנו רבנן מפסקי אילנות מפסקי גפנים, מנקפי הגא מנקשי ורעים ועוררי ירקות בזמן שבעל הבית מקפיד עליהן הרי זה של כעל הבית⁽²⁾. ומה יקרה חכמה תהיה זאת תועלתה,

(1) כ"ה בתוספתא חגיגה פ"א, ונסוכה מ"ג חסר נכוסחתנו „ולשון הקדש“.

(2) החכם המתרגם דלג מה דבר אחד מה שגמלא דנכרי המחבר בלשון ערבי וז"ל „וכמקום אחר אמרו (ב"מ ע"ה) אמר רב יהודה אמר רב בני חבורה הטקפידים זה על זה עוזרין משום מזה ומשום מזה לווין ופועלין ב"ע וכדכרי ב"ה ומשום רבית; כלומר אם בני חבורה המקפידין מזמנין זה את זה כשעוה לפעמים שהאחד נותן

בחכמת השמוש, מאשר לא יוכל האדם לעמד שלא יצטרך לדעת הנפעל וההתפעל והמקור וזאת היא חכמת השמוש עצמה אשר נשבתה אנהנו ונשבת אנשיה. וראיתי אותו עם גדלו ויקר מעלתו סומך על אנשי הדקדוק כרב המקומות ומורה להם ומביא ראיה מדבריהם כל שכן שלא היה מחמיאם ובוהו את חכמתם. ודינו אנהנו מה שהביאנו מדברי רבותיו ז"ל באמרם בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתם בידם בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם. ודי לענין הזה יקר וגדלה ורוממות מה שיעד האלהים בו לנשא את עמו לעתיד בצחות והוא אמרו: ולשון עלגים תמהר לדבר צחות, ולא רצה באמרו ולשון עלגים הלועזים אשר אינם מדברים בעברית בלל, כי אלו היה זה היה אומר תמהר לדבר יהודית, אבל רצה הנלעגי לשון רצוני לומר הטועים בדבריהם, אשר אינם יודעים חכמת שרשי הלשון ואינם בקיאים בשמושיה כאשר הם רב אנשי דורנו זה, עם שאינם מכירים זה מעצמם, ועל כן אמר תמהר לדבר צחות, כלומר יהיה דבורה צחה והצחות לא תהיה כי אם בעמוד על מה שזכרנו מחקון חכמת שרשי הלשון והכרת שמושיה. והחמה הגדול מהם בהקלם בחכמה הזאת ובוותם אנשים וכמעט הכרתם, כי קיום המצות כמשפטם מהבנתם ועשייתם לא יהיה כי אם אחרי העמידה על הדקדוק, והם רואים כי רבותי ז"ל משתמשים בו וטוענים בו בדבריהם וטענותם, כאמרם (נ"ק ג') מאי מבעה רב אמר זה אדם ושמואל אמר זה השן, רב אמר זה אדם דכתיב אם תבעיו בעיו שובו אחי ושמואל אמר זה השן דכתיב אין נחפשו עשו נבעו מצפוני מאי משמע דלשנא דגלויי הוא כדמותרם רב יוסף אכדין אחבליש עשו אחגלוי מטמורה, ורב מאי טעמו לא אמר כשמואל אמר לך מי קחני בועה. ובטענות האלה סוד גדול מסודות הלשון, והוא שמבעה פועל ונבעו מצפוני אשר הביאו שמואל נפעל, וכאשר נשחנו ממנו בכנין השני הזה, רצוני לומר שלא היה המבעה מכנין נבעו, כלומר שלא היה נבעה, מאן רב לגזור אותו ממנו, והוא אמרו מי קחני נבעה; וכן מפני שהיה אם תבעיו בעו פעל קל והיה המבעה כבד מאן שמואל לגזור ממנו, והוא אמרו מי קחני בועה והיה השני אשר בין הכבד והקל אצל שמואל יותר רחוק מהשני אשר בינו ובין הנפעל אע"פ שהנפעל לא יהיה כי אם מהלשון הקל, וזה מפני שהפעל הקל לא יצא אל הכבדות כי אם בתוספת כאשר הנפעל לא יהיה כי אם בתוספת, ובעבור שהתדמו בתוספת היו אצלו קרובים בכנין; אבל רב מפני שהיה המבעה מתעבר והיה נבעו בלתי מתעבר היה אצלו משונה ממנו, וכל אחד מהם נטה אל דעת בפני עצמה. וזה מרקות הדקדוק ותעלומותיו היו רבותי ז"ל יודעים אותו ועומדים עליו ונוהרים בו, ואיני יודע מחכמי התלמוד בדורנו זה מי שעמד על מה שגליגורו מסוד הטענות האלה. ואמרו רבותיו ז"ל כמה שאמרה המשנה וכשהזיק חב המזיק, חב חוב מבעי ליה? אמר רבא האי חנא חנא ירושלמא הוא דחנא לישנא קלילא (נ"ק ו'); וגם זה מחכמת הדקדוק רצוני לומר ההפרש בין הקל והכבד. ובדבריהם הרבה כזה יש בו ראיה על גדל מעלת החכמה הזאת ויקר ערכה. ומה שיש בו ראיה עוד על רזיונות רבותינו בלשון ודקדוקם בדבור אמרם אמר ר' אי איבא דמשייל להו לבני יהודה דריקי לישנא מאברין חנן או מעברין חנן אכוזו חנן או עכוזו חנן (עירונין נ"ה) ואמרו על בני יהודה דריקי לישנא ראיה על השגחתם עליה, והיבינן בה המתעצלים בענין הזה ללמוד מבעלי המסורת וללכת אחריהם כרב רזיונותם וגדל חקרם ועצם מרחם ויגעם נפשם במנוחם

המלא והחסר והכרתם הלעיל והלרע עד שהטריחו עצמם למנוח הפסוקים אשר יתקבצו בהם אותיות אלפא ביתא, וזוהו זה ממה שהשגיחו עליו מהקפדתם לזהור בספרים האלה הקדושים כאשר נמצאו בצורתם, כל שכן החכמה הזאת היקרה הנכבדת הגורמת להבין דברי אלהים העוזרת לעשות מצותיו המקרבת אל גמולו והמרחקת מעונשו ובעבור שהיה מעלת חכמת הלשון המעלה אשר ספרנו ומדרגתה המדרגה אשר זכרנו, הסכמנו לחבר בה ספר נקבץ בו שערין כוללים רב חכמת הלשון וסוכבים רב שמושיה והעברותיה ותהלכותיה וזכר בו עוד רב שרשיה הנמצאים אצלנו במקרא ונבאר עמקיה ולא נניח במקרא מן המקורים ושמושי הפעלים דבר שתצא ממנו תועלת שלא נזכר אותו בספרנו זה ונבארהו באר היטב כפי יכלתנו והשגת כחננו. ואני מסכים להביא ראיה על פרוש קצת השרשים ממה שיוזמן לי מן הנמצא במקרא, ומה שלא אמצא עליו עד מן המקרא אביא עליו עד ממה שיוזמן לי מן המשנה ותתלמוד והלשון הארמי, כי כל זה ממנהגי העכריים ללכת בזה על דרך ראש הישיבה הפיתומי ז"ל בהביאו עדיו על השבעים מלה⁽¹⁾ המיוחדות במקרא מהמשנה ותתלמוד ועל דרך זולתו מן הגאונים כרב שרירא ורבנו האי ז"ל וזולתם; ומה שלא אמצא עליו עד ממה שזכרתי ואמצא עליו העד מן הלשון הערבי לא אמנע להביא עד מן הגלילי ולא אזהר מקחת ראיה מהנראה ממנו, כאשר יזהר מזה מי שדעתו חלושה והכרתו מעטה מאנשי דורנו זה, כל שכן מי שהראה מהם הכשרות והתעטף ברדוד החסידות עם מעוט הבנת אמתת הדברים. וכבר ראיתי ראש הישיבה רכנו סעדיה ז"ל נוהג המנהג הזה כרב פרושי, רצוני לומר שהוא מתרגם המלה הנכריה במה שרומה לה מן הלשון הערבי; וראיתי רבותיו ז"ל, והם העקר בכל דבר, מביאים עדים על פי המלה הזרה בלשוננו מן הדומה לה מוולתה מן הלשונות. ראיתי אומרים אמר ר' שמעון בן לקיש כל המגדל כלב רע בחוך ביתו מונע חסד מחוך ביתו שנאמר למס מרעהו חסד שכן בלשון יוני קורין לכלב למס (ענת ס"ג)⁽²⁾ ואמרו עוד (ינעות נ"ד) כמה שאמר הבורא באש ישרפו אותו ואתהן ואת אחת מהן שכן בלשון יוני קורין לאחת הן (ע"י) ואמרו עוד אמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר ב"ר שמעון אין להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסוד מרע בינה שכן בלשון יוני קורין לאחת הן (ענת ל"ה) ואמרו עוד כמה שאמר הכתוב במשך בקרן היובל מאי משמע דהאי יובל לישנא דדכרא הוא דתניא אמר ר' עקיבה כשהלכתי לערביא היו קורין דכרא יובלא (נ"ה כ'), לגלילא היו קורין לגדה גלמורה כלומר גמולה דא מבעלה, לאפרקיא קורין למעה קשיטה לפרושי במאה קשיטה דאורייתא, לכרכי הים קורין למכירה כירה לפרושי בקברי אשר כריתי לי, ואמר ר' שמעון בן לקיש כשהלכתי לחחום קן נשריא היו קורין לכלה נינפי ולחרנגול שבו לכלה נינפי רב יהודה ואיתימא ר' יתושע בן לוי מאי קראה יפה נף משוש כל הארץ ולחרנגול שכו אמר רב ואיתימא ר' אלעזר מאי קראה מי שח בטוחות חכמה או מי נתן לשכו בינה מי

⁽¹⁾ המינוח הזה יאל לזכור ע"י אלוני הכסם דוקעם.

⁽²⁾ ועד היום נלחו חכמי הלשונות למנוח מלה זו בל"י וכו' יותר קרוב מכל מה שנאמר על זה מה שכתב הרב ליפסער בעלי המנחת: משנת 1848 97 750 כי λαιμὸς כול לשון תואח למרוץ ערף וכו' מתחל בשם הזה כלב רע (מינק).

שם בטוחות חכמה אלו הכליות או מי נתן לשכוי בינה זה תרגול. הלא התראו אותם שהם מפרשים ספרי האלהים מן הלשון היוני והפרסי והערבי והאפריקי וזולתם מן הלשונות. וכאשר ראינו זה מהם לא נמנענו מהביא יד על מה שאין עליו עד מן העברי ממה שמצאנוהו דומה לו ונאות מן הלשון הערבי, מפני שהוא אחר הלשון הארמי דומה ללשוננו יותר מכל הלשונות, אבל עלילותיו ושמושיו והעברותיו והלכותיו הוא ככל זה קרוב ללשוננו מוולתו מן הלשונות, ידע זה מן העבריים המעמיקים בחכמת לשון הערב והמהירים בה וכמה הם מעמיתים. ולא נשתפק אנחנו כמה שניבא ממנו עד מזה ככמו שהשתפקו בו רבותינו ז"ל מאשר זכרנוהו מעדיהם, אבל כמה שראינו יותר מבארה ומפתחו יותר חזק, לדעתו ההתקששות אנשי דורנו ורוב התעוללם ומה שמביאם אליו הקנאה, ממנוע מה שאין בו מדרה. כי רבים מן המקנאים באנשי החכמה בומנו זה ובלבד בארצנו זה מביאה אותם הקנאה בהם עם הסכלות להתעולל עליהם בענין נפלא יחידשוהו ובפרוש נחמד, ופרשוהו בוולת הדברים החלשים במצות, ממה שאינו בדברי המדרש וההגדה, והם אומרים זה חלק על מה שאמרו רבותינו ומגדילים זה עליהם ומנשאים אותו ומבהילים בו נגד עמי הארץ, עד שמונעים אותם מאמרות הדברים וגורמים להם למאסם מקנאתם באנשי החכמה, וסכלותם כמה שאמרו רבותנו ז"ל אין מקרא יוצא מירי פשוטו ואמרם עד פשטה דקרא לחור והלכה לחור; כי אין נמנע שיסבל הלשון האחד שני ענינים נכונים ויותר מזה כאשר אמרו ז"ל (סנהדרין כ"ד) מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא לשני מקראות⁽¹⁾ דבי ר' ישמעאל תנא הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים. ועוד בעבור מעוט השקפתם על פרושי רבנו סעדיה ופירושי רבנו שמואל בן חפני ז"ל הפשטיים ואם הם מגדילים כמו זה עליהם כל שכן שיגדילו מה שמביאים אותו לעד מן לשון הערבי ויותר נפלא ומננה מזה ממעשיהם ונגלה מסכלותם מה שהם חופשים עלינו עדת המפרשים ספרי האלהים כהביאנו עד מן המשנה, בעבור שהם מנגים אותה כמה שנמצא בה ממלות זרות יוצאות חוץ להקשת הלשון כמו מה שנאמר לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה, אמרו כי זה טעות כי הרו מן תרומה איננה שרשיה וכבר הנהיגה בחרם ויתרום מנהג השרשיה, כי משקלם פסל ויפעיל וטענו עוד באמרם התחיל ויתחיל, כי החיו בתחלה נוספת, כי הוא מן החל הנגף (נמדנר י"א); וכן אמרו באמרם (תענית פ"ג מ"א) מתריעין ויתריעו מן תריעה כי הם מן וירע העם (יחזקאל ד' כ') וטענו עוד באמרם לא יופך בענין יתפך כאשר אמרו (כלאים כ"ד מ"א) היתה שדרה ורועה חטים ונמלך לורעה שעורים יתחן לה עד שתחליע ויופך ואחר כך יורע ואם צמחה לא יאמר אורע ואחר כך אופך אלא הופך ואחר כך וורע. ואמרו עוד במה שאמרו המשנה (חולין ק"ג) מדיח ומליח⁽²⁾ שהוא טעות בשמוש וטעות בגורה והוא שמליח ראוי להיות מענין במלח תמלח (ויקרא י"ג) והם בכמלה תמלח שרשיה והוא במליח נוספת מורה על הפועל הנלקח מן הפועל הכבר אשר על

⁽¹⁾ בן הגי' בתיב ב"י וגם בכ"י ערבי וגרסת הגמרא דלן, "מכמה מקראות" (מופק).
⁽²⁾ הגי' הולת הניח גם הרש"ע בלחז"ל ונפדו לחסר ח', י"א, והפחתו ערך כוח וערך דוח, ורד"ק במגלה ק"ד, כ'. וטעם החכם מונק בלפני כ"י.

בנין הפעיל, והיה ראוי להיות ממליח על המשקל הנני ממטיר לכם לחם; ואמרם מליח על דמיון מדיח אם כן טעות כי מדיח עלול העין מן ידיו, את העלה (יחזקאל ל"ט כ"ח) והם בו נוספת, ומליח אצלם מענין במלח תמלח וזה שנוי. כן טענו במלות האלה וכמה שדומה להם ביציאתם מן הנהג בלשון. וגרסה להם זה עצלתם ופתיותם והתעלמם ממה שנפל במקרא מכמו הורות הזה עם רובו ומעוט הקצתם והתעוררם לו. וכבר זכרנו אנחנו ממנו בלל מורה על זולתו בשער יחזקאל לו בחלק הזה הראשון מחבורנו זה (פרק ל') ואנחנו מרוממים מעלת המשנה ממה שהרפוהו בו מהטעות במלות האלה ונבאר דעת הקדמונים ז"ל ואפני מנהגם בהם ונאמר כי מהעברות בעלי הלשונות ומאשר מקלים על עצמם בהן כאשר ירבה שמושם בדבר אפשר שיגרעו משרשו להקל כאשר העבריים בתן והן זה וצו וזולת זה הרבה, מאשר כבר נתברר בספר אותיות הרפיון⁽¹⁾ וספר בעלי הכפל ובארניהו אנחנו בספר ההשגה וזולתו ונבארה עוד בספרנו זה. ואפשר שיוסיפו במלה על שרשה כהוספתם האלף המונעת באשמאל לה (כללית י"ג ע') ובכ"י חשמאילו (ישעיה כ' כ"א) יורה על זה אמרו השומי השמילי (יחזקאל כ"א כ"א) ואמרם שמאל בואו המשך ואם היא נכבדת אלף בלתי מונעת; וכהוספתם הלמד בשלשון ושל (לוי כ"א כ"ג) והם בנמכוה וגמס (ז"ל י"א ע') אשר היה משפטו להיות נכוה אף על פי שאפשר בו פנים אחרים. אני עתיד לזכרם בוולת המקום הזה (לקמן דף 25) וכהוספתם זולת אלה מאותיות החוספת ממה שאני עתיד לבארו והמנהג הזה נהגו הערב גם כן בלשונם מן החסרון והתוספת החסרון באמרם גר ורד ותרומה להם ופרושם גר ורד והתוספת כהוספתם האלף המונעת באמרם שמאל ומשאל (דוח למון) כי הוא מן שמלח אלדית (דוח נזק מן למון), חשמל (ישעיה) וכהוספתם הויד באמרם בהקטין לילה לילה וכהוספתם המם באמרם לאורק (נחש) זרקם ולדקעלו דקעם (עפר עלינו מגדל פתחים) וכהוספתם הלמד בזה באמרם ללעבר עבדל. ואפשר שינהגו העבריים האות אשר איננה שרשיה מנהג האות השרשיה כהנהגתם יוד והוידם והיא נוספת בו כי הוא נגזר מן אודה אח ה' (כללית כ"ט ל"א) מנהג יוד יעץ באמרם מתידידים כאשר נאמר ויתיעצו על צפוניך (תהלים פ"ד); ושמו יוד מתידידים והיא נוספת ולא שרשיה פא הפעל כמו יוד ויתיעצו כי כאשר רב שמושם ביהודים ורצו לגזור ממנו פועל שמו הויד שלו כשרשיה ואמרו מתידידים על משקל מחפעלים ושמו הויד ממתידידים לנכח הפא ממחפעלים והויד מן מתידידים הוא יוד יהודה, יויד יהודה יפא המה יוד והא על כן יהודוך (תהלים מ"א י"ח) ושתיחן נוספת, כי הויד לעתידות והוא הא הודה הפעל החולף הכבר (הפעיל) והעתידי מן הודה יהודה לתפלה (נחזיק י"א י"א) ויהודה השם הנקרא נלקח מזה העתידי, אך הנהיגו הויד במתידידים מנהג פא הפעל, והנהיגו ההא הנוספת המורה על חכבר מנהג עין הפעל, והנהיגו הדלת מנהג חלמר, והיא על האמת עין הפעל והפילו פא הפעל האמתית אשר היא הויד ביהודה לתפלה, והפילו עוד למדו האמתית. וכן עשו בעלי המשנה בלא יתרום ואם חרם, כי כאשר רב שמושם בתרומה אמרוהו אומר הגמולה הזאת (ז"ל י"א ע') ואמרו חרם ויתרום כאשר נאמר גמל וגמול. וזאת היתה דעתם במתידידין

⁽¹⁾ הוא ספר אותיות קסתר לא הכת לר"י חיוג אשר הוליד לחור החכם דוקעם עם ס' הנקוד מן הכ"י אשר בלולות ספרי מיכאל.

ומתחילין ויתריעו ויתחילו, כי כאשר הנהיגו תרומה מנהג הנמולה הזאת ומנהג גבורה והנהיגו תחלה מנהג קהלה גדולה (שם שם ז') ודומים להם, שמו השתי חוץ מהם כשרש ואמר יתריעו ויתחילו על משקל ויקהילו משה ואהרן (במדבר כ') ועל משקל יגבירו כון לשוננו נגביר (תהלים י"ב ס') אבל יוסף היהיה דעתם בו שראו להמיר הא הפך באלף ובא אפך על דמיון אמר, ובא עתידו יוסף כאשר בא עתיד אמר יאמר ועתיד אכל יאכל וכתבם אותו כון כאשר נכתב כי יוכלו אתיקים (יחזקאל מ"ב ס') כון על הכובטא והוא מן אכל. וזה דומה למה שעשו העבריים באחזכר יהושפט (דנ"ב כ' ל"ג) וכל מלכוש אנאלתי (ישעיה מ"ג ג') וזולתם בהמירם והא מהם באלף, וכבר נראה כי דעת אנשי המשנה בחרם ויתרום וזולתם הדומים להם הוא דעת העבריים במתהדים בשוה וכי דעתם ביוסף רצו לומר בהפכם הא הפך לאלף הוא כדעת העבריים באנאלתי וזולתו, ומי שדין אלה לזכות ודין אלה לזכות, ואם לא, יהיה חומס ואינו אוהו דרך הצדק ולא מורה באמת כי הם לומדים מהם ועושים כמעשיהם והולכים אחריהם בדבור ובמעשה. ואינו רחוק שיהיה אפך דומה ללשון הערבי רצוני לומר אמרם אפכתאל רגלען אלאמר בענין הפכתיו מעליו, וקורים לרוחות אל מתפכאת מפני שהן הופכות. וכבר מצאתי בהעברות האלה בלשון הערב, והוא שהם מסכימים שגורח מכאן מן כאן יכון ושמשקלו מפעל, כי עקרו להיות פגנו והנהיגו הו' בעבור שכבדה הנעתה עליהם והניעו הכף בפתחות ונהפכה הו' לאלף בעבור הפחה אשר לפניו עם נוחה. אבל הנהיגו מנהג פגאל פתוח הפא ושמו ממו כשרשיה בעבור רב שמושם בו, ואמרם פגאל ופגאלה על דמיון פגאל ופגאלה ועוד אמרו תפגל פו אל פגאל והנהיגו מנהג תפגל והוא בעקר תפגלית כי עקרו תפגלית במקום פגלית כמו אמרם תפגלית במקום תפגלית (וזהו הלכסה נטין פלכס הנקלה מדרע. מונק) ואמרם תפגלית במקום תפגלית כי הוא נגזר מן סבן (ל' עוני) וכמו אמרם עוד חוב פגלית במקום פגלית כלומר על מלאכת הפגל כי תפגלית אצלם בגדים ממין בגדי השרד והיתה ההקשה לומר פגלית, כי משקלו פגלית ואמרם פגלית הוא פפגלית על משקל פגלית אלא שמדחג פפגלית וממרגל פפגלית, ושמו המם השניה מן ממרגל והיא נוספת כמו הדלת מן מדרג והיא שרשיה והוציאו ממפעל ועקרו פפגל מוצא פפגל, והא היא ההקשה בתפגלית ותפגלית, ואלו היו מקבצים פפגל כמשפטו ודינו, היו אומרים פפגל כי משקל פפגל כאשר אמרתי על העקר פפגלית וקבוץ פפגל הוא פפגל, אך הנהיגו מנהג פגאל ופגלית וזה הוא עוד העברת מאמר העבריים (נדרים כ"ח) נודיק לחרמין ולהרגין ולמובסין בשם הפועלים מן מכס בעבור שרמו מכס למה שאמר הכתוב מביאים דאג וכל מכר (נחמיה י"ג י') אע"פ שאינו נמנע שתהיה המם במכס שרשיה ושהיה מענין חכסו על השנה ולא היה משרשו⁽¹⁾ ואינו מדברים בדבר שלא כהקשה הנמצא במקרא עד שהם מכונים בו פנים אחרים. אבל אמרם מדיח ומליח רצו בזה השוות המלות וזווגם כי ממנהג העבריים לעשות כן, כאמרם את מוצאך ואת מוצאך (ש"ג ג' כ"ה) ומוציאו ומוציאו (יחזקאל מ"ג כ') נהגו מובא

(1) ולכן זה רחוק, כי כמו כן נערכו השמות. מכס ומאכת חין משרש כסס, וכן כל מורכב לכן כלל פגלי השמים הסס מוכס הוא נגזר מכסם על משקל מנר נגזר מן מרר (מונק).

והוא עלול העין מנהג מוצא והוא עלול הפא לזוג המלות, ועקר מובא מובא; וכאמרם גם כן הרו והגו מלב (ישעיה נ"ג י"ג) ונהגו הגו והוא מקור פעל קל עלול הלמר, כי הוא מן והגתי בכל פעלך (תהלים ע"ז י"ג) מנהג הרו והוא מקור פעל כבד (הפעיל) עלול הפא והלמר, כי הוא כמו ולהורות את בני ישראל (ויר"ק הניח פנדה זמא כסס פניו). והעבר עושים גם הם כן באמרם אני לאתה באלעשואי ובאלגראי (חלך חליו ככל יערי ונקר) וכקבץ קצתם⁽¹⁾ בין מואורא והוא מן אל וזר ובין מאגורא לזוג המלות והיה משפט הרבור להיות פנינא ורצנו לזוג המלות כאשר רצו כן באמרם אל גינא בעבור שנהגו מנהג מלת אל ששאי ומאמר בעלי המשנה אם כן מליח הוא נהגו על מלת מדיח בעבור ומה שזכרנו מרעת אנשי הלשונות בהשוות הרבור ואינו טעות כאשר חושב מי שאינו יודע דקדוק העברים. ועקרו ממליח וגרעו המם השרשיה לזוג הרבור. ואלו היו יודעים האנשים האלה מהעברות הלשונות ושמושיהם מה שנהגו, לא היו מונעים מה שהכשרנוהו ובעבור סכלות הרבה אנשים אשר לא למדו חכמת לשון הערב במה שעובר אצלם בלשונם מהעברות וההשאלות והשמות הדבר בזולת מקומו וזולת זה מסנהגיהם ממה שנהגים גם כן העבריים בלשונם. כמוהו אלה רואה אותי בעת אבאר שמוש נכרי ששמשו בו העבריים שאמר ברב הפעלים, וכבר עשו הערב גם כן באמרם כך וכך" כדי להראות למי שאינו רגיל ולא ישתומם ממה שהכשרוהו העבריים. ואינו אומר שכל מה שוב השמוש בו יכון בו החסרון ולא שהתוספת נכונה בכל מקום, ולא אחשב כי בכל דבר יכון לנהגו בכמו הזווג הוה וההשואה, אך זה מושב אל העברים ומעמד על מנהגם. על כן לך כאשר הלכו ועמד באשר עמדו ואני, וצליח האלהים, עיוכ האנשים האלה להנאות באולתם וחסרון מוסרם. ושב אל מה שיש בו תועלת בעזרת האלהים. — ואינו נעלם מאחד מאנשי החכמה עצם הטרח אשר ימצאני בחבור הזה ורב היגיעה אשר חשיגם בו, וידע מי שחכנתו זאת כי לא עשיתי זה להתפאר ולא כונתי בו לקנות שם, אבל היחה בונתי בו להתקרב אל האלהים ולהגיע אל גמולת הטוב במה שאועיל מעניניו למי שאינו יודעם, ואבאר מטעמיו למי שאינו מכירם, ולהיות לי עוד לעזר לעת הוקנה אשר השקפנו עליה והיה קורא אותה אפלטון אם השכחה⁽²⁾ ואשר יועיל בחכמתו זאת תועלת נמורה הוא המרחיק מעליו העצלה ולא יקוץ ויהיה איש מוסר ושכל טוב רגיל בחכמה משכיל ומבין ויהיה בטבעו ומוסרו הראשון נבחר מהרבה בני אדם; כי אני לא הגעתי אל החכמה הזאת כי אם בהתמדת החקירה והעיון ובטרח חמיר לילי ויומי ובחשק שהיה נכנס לה בלבי וכאלו הייתי מתנבא בה בנבואה. וכבר קבצו רב שרשי הלשון אנשים רבים לפני, אשר נדבה רוחם לבקש החכמה ולחקר עליה וכל אחד מהם ששכח על טרחתו וסחלל על יגיעתו אע"פ שכלם סרו מני דרך הנכונה ונטו מני ארח הישרה כהניחם רב השרשים על בלתי מכניהם ושומם אותם בזולת מקומותם, והוא

(1) זהו מחמד בלמרו חרגען מלודרת עיר מלודרת, שזנו מללי עון ולא קבלו שמים (מונק).

(2) תפגלית כתב זה נסחטדרס כסמו וכאשר חזרו זה לא נעתק אל לשון ערבי לא קהל המחדר המאמר הזה פלל דדברי זולתו, ומינו רחוק כי העתק זה טס גלגליוס אשר כתב בספרו differentis De Pulsuum, ואני כתב זה החסר להתעמק דדברי שחוק שיש בו תועלת גם להבין לענני זכרונות לימי השכחה, לימי קצותי" (מונק).

ששמו רוב האותיות השרשיות בלתי שרשיות; עד שסמכו בהרבה מן השרשים על אות אחת ושמו זולתי האות ההיא מאותיות חוספת משרתות לה. והדמיון בזה ששמו השרש בנטה המית לבדה ושמו הנון וההא טספות בו בעבור שראום נופלת בוית ידו (יעני כ"ה) אל חס באף (תכלים ב"ט) וזולתם ולא ידעו כי עילת נפילתם להקל וזה לרב שמושם בשרשיהו. וכן עשו בזה סמכו בו על הוין לבדה ולא השגיתו אל האות הנבלעת בו ולא אל ההא וגם כן עשו בהכה כי סמכו על הכף לבדה ממנו ולא השגיתו אל הנון אשר בהפשתה והשעורה נכתה ובהחמה והכסמה לא נכו (זמות ע' ל"א). וכן שמו השרש בסבב הסמך ואחת מאותיות הכפל ולא הרגישו בכפל הראשון בעבור נפלו ביסוב אותו (מ"ט ז' כ"ג) וזולתו, ונהנו המנהג הזה בכל הפעלים פעלי הכפל. וכבר [הראה] ר' יהודה המופתים על טעותם בזה. וכדומה לו מהפעלים העלולים והפעלים בעלי הכפל; אבל מה שהיה מן הפעלים השלמים כמו נתן ונדר והדומה לו ממה שהפא שלו נון שמו הפאים מהם שאינם מהשריש בעבור נפלם בקצת שמושיהם או הבלעם כאשר עשו בנטה וגם כן עשו פלקח בעבור נפול הלמד מן קה נא ספיו תורה (ליוני כ"ב) לקחנו ובואה (ש"ח כ' כ"א) קחו לכם (נחזית מ"ה י"ט) והדומה לזה ולהבלעה ביקח. אבל נתן בעבור נפלה מן חן לי הנפש (נחזית י"ד כ"א) חנה את נשי זאת ילדי (זס ל' כ"ו) ותדומה להם ולהבלעה ביהו, ונון נדר (בעבור) [להבלעה] בידה יעקב (זס כ"ח כ') ונון נפל להבלעה ביפל. כן עשו ברכ הפעלים המחסר הפאים או הלמדים כלם נהנו בהם המנהג הזה והלכו בהם על הדרך הזאת, כי אם ר' יהודה בן דוד לבדו נ"ע הוא תחלת מי שהלך בזה הדרך הנכונה ונהג בו על נתיב האמת והכיר השרשי מן הנוסף בפעלים אשר אספם בספריו רצו לומר ספר אותיות הרפיון וספר בעלי הכפל אך מצאנו משנה כמעט מהם כבר הקשינוהו עליו בספר ההשגה בפעלים. בעלי אותיות הרפיון ובפעלים בעלי הכפל כאשר נכתב בספריו. אבל הפעלים הנמלטים מן הרפיון ומן הכפל ומלות הטעמים לא זכר ר' יהודה מהם מאומה ולא שלח ידו בהם, ואנחנו ראינו לקבצם כלם בספרנו והרצונו לומר הפעלים השלמים והפעלים העלולים והפעלים בעלי הכפל ומלות הטעמים, וראינו לזכור בו מן השמות אשר אינם נגזרים, ממה שאין להם פעלים, מה שנחלה בו פרוש מועיל כמו שמות המדות והשקלים והעופות והאבנים והדומה לזה סמה שהוצאתי פרושו מספרי החכמים הגאונים שהם כדי לסמך עליהם כרב סעדיה ורב שרירא ורב האי ורב שמואל בן חפני ראש הישיבה וחפץ ראש כלה⁽¹⁾ וזולתם מבעלי הפירושים⁽²⁾ והגאונים ז"ל עד שיריה ספרנו מספיק בכל ותמעט יגיעת המבקש בו מקבץ רב שרשי הלשון הנמצאים במקרא כי אם מה שמנעה ממנו השכחה הממונה על

האמת

(1) נזכר מן המעשר שורש ראש (כרם חזק ה' ל"ט), ועל זה ספד חפץ ראש כלל בספרו בשלמות. וזכור נשם חפץ יללית כצ"ח הרק"ק ט, בהקדמת חובות הלכות, מהרמבם בהקדמתו ליד חזקה, וכצ"ח ספר הדור ק"ט, וראה עלי העזרת משנת 1849 דף 247, 110 (מונק).

(2) המעשר לא קרא שם את ר' יעקב בן אלעזר אשר חנך ה' השלם והזהר היה קורם ר' יונה, כנראה מדברי רד"ק במבבל דף ה' ט"ה שכתב שם על כ"ז אשר יחס אליו (לקמן דף 41) הטעם על כי כל ויכך ויירד ויחלל וכלה פתוח בלחנה וס"פ: „וכבר קדמוהו בזה ר' יעקב בן אלעזר.“ ובלחנה פתח ר' יונה שהוא העליל

האדם או טרדת הלב. אך מה שזכרו ר' יהודה בספריו ואשר זכרנוהו אנחנו בהשגה מן השרשים אינם טורח לכא עד תכלית חלקיה ולא לספר כל שמושו בספרנו זה, רק נרמו אליו ונעור עליו בלבד למען ידרש הדורש בענינו ויקחהו המבקש ממקומו; עשינו זה בעבור כמה פנים, מהם האהבה לקצר כפי היכלת והחפץ לעזוב האריכות אשר היא גורמת לקורא לקוץ, ומהם שאם הייתי עושה לא הייתי מוסיף ברובו על מה שזכרו בו ר' יהודה ועל מה שכבר זכרתיו אני מאומה וכאלו הייתי כותב דבריו ודברי ושונה ספריו וספרי ואחמס נפשי ואגרום שיקצו המעינים ויגיעו למבקשים בשנות דברים אשר כבר התבאר ודרך דרכים דרוכות, ומהם שלא אעלים נעם מה שחדש האיש הזה ושלא אסתיר מעלת מה שהוציא והפלא שהחל בו מן החכמה הזאת ר"ל חכמת השמוש כי לא קרמו אדם לזה ולא נהג בו נורג ולא עבר על לב מחבר ולא נפל בנפש מאסף לפניו כאשר ספרתי עליו בהשגה ושלא אכסה אורו ואהיה חומס אותו ומפחית מעלתו ולכל אשר זכרתיו, כל שכן אלה הפנים האחרונים כי הם הרעים והמגנים שבהם, נמנעתי מהשלים כל סעיפי השרשים הזה בספרי זה, ואני מפני זה יועץ למעין בספרי זה שלא יעזב לקרא שני ספרי ר' יהודה ז"ל ר"ל ספר אותיות הרפיון וספר בעלי הכפל ושלא ירף מקרא מה שקדם לנו הענין הזה מן הספרים ר"ל ספר ההשגה וספר ההערה וספר הקרוב ותישר וספר ההשוואה וספר החכמה, כי בספר הזה רצוני לומר ספר החכמה הביאנו פרושים רבים לעניני ספרי ר' יהודה ועניני ספר ההשגה, ונתגלגלו לנו בו סדורים רבים מסדרי הלשון ותועלות רבות מחכמת הדקדוק העברי אשר לא יוכל המעין בחכמת הלשון לעמוד בלעדיו, ויש בו עוד טענות רבות ומופתים עצומים ואותיות גדולות על שרשי הלשון ושמושו ועלילותיו נראה מהם גרלת החכמה הזאת ויקר ערכה והתבאר גדל מעלת מי שידענה היטב ושפלות מי שנדחק בה מבלי הכרה ומאין ידיעה. ולכל אשר זכרתיו תשלם העמידה על חכמת לשון ספרי האלהים ותעלה ופי שרואה הקדמתי לר' יהודה בענין הזה אע"פ שהוא מעט קרובה על מי שקדם ורחקה עמו מהמחברים אל יחשב עלינו כי הפליאנו והגדלנו בו, פן יחמסנו ויפחית לנו מה שאנו מכירים מן האמת וצופנים מן הצדק, כי הוא מדרך מה שמחויב אותו הצדק משבח בדרכו וטוב בסברתו בחכמה הזאת מכל אשר היה לפניו, כי אין משבחים האומר לקדמת הימים ולא חומסין המוצא לקדמת העת, אבל ינתן לכל מה שהוא ראוי לו; עם אשר מופת ר' יהודה על סברתיו נגלה ואותו נראה, ובעבור דעתנו שסברתו היא האמת יצאנו בעקבותיו והלכנו אחריו ולא אצלנו לבא עד תכלית במה שזכרו ודויתים בו, אך מה שלא זכרו מן הפעלים השלמים ומלות הטעמים והשמות אשר אינם נגזרים

מדעתו העלה הזאת נדברים המוחלטים „ולא קדמנו אליהם כלל“ עד שזי אשכך לומר עליו שראה ס' השלם. ובלחנה גס הרצ"ח לא טעה חת ר"י בן אלעזר בתוך זקני לה"ק, ורד"ק היה הראשון אשר קרא שמו על ספריו. — וסנה לפנינו ר' יעקב ור' יונה אשר כתבו בספריהם בדבר חזק העלה הזאת כי ממנהגי העברים שלא יעתיקו הפתחות הנעמקות מהלרי לא בלחנה ולא בס"פ ור"י טעה על בעלי המסורות שהביאו חלה המלות ולא הרגישו חל העלה אשר זכר, וז"ל בהכרח שלא היה לפני העדוקקים חלה המסורה קטנה על הפסוק ותתן גס לאשה ויחלל דלמעה, ויחמר ויחלל וב' פתוחין חפילו בלחנה לחתמה למקנתה לא עדיין. על המסורה הזאת העירני חוכמי החכם צעיר.

מן הפעלים: אבא עד תכליתם ואגיע עד קץ מונחתי בס, כפי הכח והיכלת. ואני מיעד עוד בספרי זה על מה ששנה בו ר' יהודה והקשתי עליו בהשגה ומבאר עוד מה ששכחתי להקשותו עליו שמה. ולא אקבל על עצמי להביא כל השרשים ולא לזכור כל ההולדות, כי מה שאנו בו מכבד על הזמן אפשר שיבהילנו מהביא מעט ממנו ויטרדנו מזכור מקצתו. אבל אנחנו מקוים שיהיה ספרנו זה כולל רב מה שכווננו אותו והיתה מגמתנו אליו, ומאלהים נשאל לישרנו ועליו נבטח וממנו נבקש להורות אותנו ובו נעזר כזה וככל דבר.

וקראנו ספרנו זה (כתאב אלתנעיה) ספר הדקדוק אשר ענינו החקירה והתפוש. ואני שואל מכל הקורא בו והמעין בעניניו לעזוב מה שחלו בו אנשי דורנו זה מן הקנאה והקשקשות והחזק בשקר ודבר בכני אדם וההעלל על החכמים, ויחש במה שמחדשים אותו מענין נפלא אל וולחם למען חמסם ועשקם. כי מי שיהיו בו המדות האלה המגנות הוא נמאס מאלהים ומגנה מכני אדם. ואני חושב להנצל מן הטעות ולהמלט מן השגגה, כי טבע האדם חסר וזכו קצר, אך דיי שאשתדל ואגיע היכלה בו. ומה גדלה גנות הקורא בספרנו זה מאנשי החכונה, אם לא ידינו לזכות בטעות שיראה, וימחול לי משגה שימצאו, והוא ראה עצם עמלי וטרחי בו. ואנינו דבר גדול שיפל בספר הזה הנכבד טעות מחמת המשגה וטרחי לבי בעצם מה שאטריח עצמו בו ואל יטרף החקר לב מני טרף בהיות מעלתו נשאת מן הטעות והוא, כי הרבה פעמים כותב הסופר המהיר ספר, וכאשר ישוב לראותו ימצא בו הטעות ותהיה מחמת המשגה וטרחי הלב כל שכן במה שהוא עובר על האדם ככמו החבור הגדול הזה אשר עניניו רבים ודרכיו עצומים, כי מי שנכנס במה שנכנסתי בו מן הדיו לרונן לזכות אם ישנה ושלא להאשימו אם יטעה. והביאני להרבות בענין הזה מה שאדעוהו מרע מוסר אנשי דורנו ומעוט הכרחם במצוקות בעלי החברים ורחק אנשי הסדורים והתמכרם לדבר בחכמים, כל שכן ממה שנסיתי באולחם ולא נמלטתי מרעחם. וחלקתי ספרי זה לשני חלקים, החלק הראשון נזכר בו שערים מן החכמה יחבאר מהם הרבה משמוש הלשון והעברותיו ומנהגיו ובניניו וזולת זה מעניניו וקראתי אותו בעבור רבני עניניו ספר הרקמה (כתאב אללמע) לדמות שעריו אל רקמות האדמה והמה המקומות אשר יהיה בהם מינים שונים מן הפרחים נלקח מרקמת הבגד אשר תהיה מצבעים רבים. והספר השני נזכר בו רב השרשים הנמצאים במקרא ועל כן קראתי החלק השני ספר השרשים (כתאב אלאצול). וזה החלי בזכרון כל אשר קבלתי על עצמי בעזרת האלהים ואמנתי.

שער א.

אמר מרון בן גנאח, דע כי התחלות הדבור כולו, עברי וערבי וזולתם מן הלשונות, שלש, והם שמות ופעלים ומלות הטעם, אין לשון חסר מהם, ולא ימצא בו יותר מהם ולא יהיה כפחות מהם כאשר שמוהו הטבע עליו. והשמות כמו בגד, צמר, קבר, שור, חמור, סוס והדומה לזה. והפעלים כמו אמר, כחר, שמר, דרג, נחן, שאל, יאמר, יבחר, ישמר, יהרג, יחן, ישאל, וזולתם. ומלות הטעם כמו גם, כי, רק, אך, והדומה להם. ונבאר העלה המחייבת לחשומת השם והסבה המביאה אליו והמצריכה אל הקדמתו ואחר כך נזכר העלה המחייבת לחשומת הפעל ונסמך לה העלה המחייבת גם כן לחשומת מלות הטעם. ונאמר כי כבר נתברר בעדות הרעות הבורות ונתקיים בראיות המחשבות הזכות, כי אין דבר זולת הבורא יתעלה כי אם עצם ומקרה בלבד, וכבר נודע כי העצם הוא העומד בעצמו הנשוא את המקרים ושהמקרה הוא הנשוא בעצם בלתי עומד בעצמו. ונצטרכנו לשם, נשימהו לכל אחד מן העצמים להבדיל בו בין קצתם לקצתם, כאשר אמרנו שור, חמור, סוס, בגד, צמר, וזולתם. ועוד הצטרכנו לקרא שמות למקרים להבדיל בהם בין קצתם לקצתם, כאמרנו במקורים רצוא ושוב (יחזקאל ח' י"ד), שמע שמע עבדך (זמול ח' כ"ג י'), ירד ירדנו (נחזית מ"ג כ'); ובשמות שאינם מקורים קדרות, עבדות, אפלה, קרחת, גבחת, הרג רב, אלמנות חיות, והדומה לזה לספר בו על מה שיקרה העצמים מהמקרים. ואלה שני המינים מהשמות מושמים בהסכמה אינם נגזרים מדבר ולא נלקחים מדבר. ובעבור שהיה העצם יותר קדמון מהמקרה קדימה טבעית מפני שהוא הנשוא אותו או המחדשו וידחקנו הצורך לשום שם לכל אחד מהעצמים להבדילו בו מזולתו, הקדמנו השם כסדר. ואם קריאת השם משתחפת לעצם ולמקרה יחד ומהשמות שמות מושמים בגור, והם השמות הנגזרים לעצמים מהמקרים הנשואים עליהם, כאמרנו קדר הלכתי בלא חמה (חיוני ל' כ"ח) הנגזר מקדרות (ישעיה נ' ג'), כי לא אל מן ישראל ויהודה (ישעיה כ"א ה') הנגזר מאלמנות חיות (זמול ד' כ' ג'), ואפל לא נגה לו (עמוס ה' כ') הנגזר מחשך ואפלה (יזל ד' כ'), קרח הוא (ויקרא י"ג ט') הנגזר מן וכי יהיה בקרחת (ס', גבחת הוא (ס') הנגזר מן או בגבחת (ס'), עבד אדמתו ישבע לחם (משלי כ"ח י"ט) הנגזר מן עבדות, שמע אנכי (זמול ד' כ' י') מן והיה אם שמוע חשמעו (דברים י"ב י"ג), יורדי הים (תהלים ק"ו כ"ג) הנגזר מן ירד ירדנו (נחזית מ"ג כ'), להוציא אל הורג בניו (הוצע ט' י"ג) ועצמים כל הרוגיה (משלי ז' כ"ו) הנגזרים מן ביום הרג רב (ישעיה ל"א כ"ה), וכבר נקבץ הגור ואשר נגזר ממנו באמרו אם כהרג הרוגיה הורג (ישעיה כ"ח ז'), והדומה לו ממה שיהיה שמות לפועלים או לפעולים כי השמות האלה מושמים לעור בגור מן המקרה הדבק בו, והמין הזה מהשמות מורה על העצם ועל

המקרה בחד כעוד התחברות העצם עם המקרה והדבקו בו. אבל שני המינים הראשונים כל אחד מהם מורה על עינו מבלי עין חבירו אע"פ שאינו נפרד ממנו, כי אמרנו סוס מורה על עצם מבלי שורה על מקרה אע"פ שהעצם אינו נפרד מהמקרה, ואמרנו הרג על משקל ארץ מורה על מקרה מבלי שורה על עצם אע"פ שהמקרה אינו נפרד מהעצם. ומין שלישי מהשמות נקרא תואר מפני שמתארים בו כל אחד משני המינים הראשונים, כאמרנו זהב טהור (זמות כ"ה י"ח), כל מום רע (דברים ע"ו כ"ה), כיום הרג רב (ישעיה ל"א כ"ה); הלא תראה איך תארנו זהב, והוא שם [עין] העצם באמרנו טהור והוא שם הפעל [ג' תפודי חסר כחל פקק זה נמצא תפוד כפ"י], לתואר [הנגזר לזהב משם מקרהו והוא טהור. כאמרנו ובעצם השמים לטהר (זמות כ"ד י'), וכן תארנו המום והוא שם עין המקרה ברע והוא שם הפעל [ג' תפודי לתואר] הנגזר למום משם מקרהו והוא רעה לא תמצא כך (זמות ח' כ"ה כ"ה), ותארנו הרג והוא שם עין המקרה כרב והוא שם הפעל הנגזר להרג משם מקרהו והוא כבוד עשרו. ורוב בניו (אמר ה' י"ח). וכן נתאר אותם בשם הפעול גם כן, ונאמר בעצם ועל בנדים חבולים ימו (עמוס ז' ח'), ונפשו קשורה בנפשו (נחמיה מ"ד ל"ח); ובמקרה אור זרוע לצדיק ולישיר לב שמחה (תהלים ל"ז י"ח), ותאמר בזרוע והוא פעול בו, אלא שאע"פ שהוא תואר הוא עומד מעמד ההגדה והשעור באמרו ולישיר לב שמחה, שיהיה שמחה זרועה; וכמוהו כל השך טמון לצפוניו (איוב כ"ח כ"ו) וכן כשחר פרוש על ההרים (יחזקאל כ' ד').

אמר מרזן בן גנאה, בעבור שקדם מאמרנו ששמות העצמים אינם נגזרים והיה מאמרנו כזה סתם, צריך שנבאר הנה, כי כוונתנו הייתה על שמות העצמים שאינם מדברים בלבד; אבל שמות העצמים המדברים הם על שני דרכים, שיהיו מועתקים או נגזרים, המועתקים כמו ערב וזאב (זמנים ז' כ"ה) שרי מדין, נחש העמוני (זמנים ח' י"ח ח') חלדה הנביאה (מלכים ב' כ"ז י"ד) ודבורה אשר נביאה (זמנים ד' ד') והדומה לזה; והנגזרים כמו שמעון לוי יהודה וכולן נפחלי יצחק יעקב והדומה לזה.

מאמר בעלה המחייבת לתשומת הפועל והסבה בו.

אומר לשון הספר הוא לשון האם והלשון הנראה יותר. אומר כי העצם כיון שהוא מחדש את המקרה אינו נמלט חדושו לו מהיותו בזמן חולף או בזמן עתיד, ונצטרכנו בעבור זה לשון ממלות החדוש והוא המקרה, רצוני לומר המקור, שתי תכונות שונות מתחלפות תהיה כל אחת מהנה מורה בצורתה על הזמן אשר בו חדוש העצם למקרה ועשותו אותו, ושמו [ועשו] לזמן החולף אומר, שמר, גדל, יכול, יגור, יקוש, יצר, יצר, הגדיל, הקריב, וזולת אלה מהבנינים המורים על החליפה. ממה שנבאר בספר הזה. ושמו [ועשו] לזמן העתיד יאמר, ישמור, יאכל, יגדל, ידבר, ישבר, יגדיל, יקריב וזולת אלה מהבנינים המורים על העתידות, ואם כן המקור אשר הוא עין המקרה הוא יותר קדמון משתי תכונות הנלקחות ממנו לזמן החולף והעתיד, רצוני לומר הפועל החולף והעתיד; כי לא יעלה בלב שנאמר יצר או יאמר אלא אחרי הקדמת יצר מלעיל, ותגור אשר ויקם לך (איוב כ"ג כ"ט) ולא שנאמר יצר או ישמור אלא אחרי שעלה במחשבה יצר על משקל יצר, או יצר מכל משמר נצר לך (משלי ד' כ"ג), או יצר

כי אם שמר חשמרון (דברים י"ח כ"ג), וכן לא נאמר גדל או יגדל אלא אחר שעלה במחשבה גדל מלעיל, את גדלך ואת ירך (זס מ"ט ז'). אם כן הפעלים הם נלקחים ממקוריהם לא המקורים מהפעלים, וכן הפועל והפעול נלקחים מהמקור אשר הוא שם המקרה, אבל אי זה מאלה שתי התכונות קודמת, רצוני לומר, החולף והעתיד, הענין זה סובל שתי תשובות, האחת שיהיה החולף הוא הקודם, כי הפועל הנופל, ר"ל החולף, הוא ראוי, ר"ל כבר יצא אל ההווה, ואשר לא נפל עדין, ר"ל העתיד, הוא באפשר לא נודע היהיה אם לא, והראוי קודם לאפשר, כמו שאמר ארסמאטליס בעל חכמת ההגיון. והתשובה השנית היא מאמר אנשי הדקדוק הערבי, אשר ישימו העתיד קודם לחולף ויאמרו שלא יהיה חולף עד שיהיה עתיד, האמר הוא יפעל, וכאשר ישלם פעלו תאמר כבר פעל. ובאלה שני הומנים, רצוני לומר בחולף ובעתיד יהיה חדוש העצם למה שיחדשהו מהמקרים מפני שאין זמן שלישי עמדם. אך מה שזוהרים בעלי הדקדוק מהפועל הנמצא אשר הוא בעת הענין [בעת שקוראים אותו בלשון ערבי אלהא] ויחדשהו העצם לדעתם בזמן עומד לא יהיה חולף ולא עתיד יחשב ענין שלישי, איננו כי אם על דרך ההצעה והקירוב לחלמידים לא על האמת והבורר, כי הפעל החולף נפרד מהעתיד בעתה [שהוא אלא בלשון ערבי] אשר הוא הגבול בין שני הומנים, ועתה לא יתחלק כי הוא נלקודה במלאכת חכמת השעורים, הנקראת הנרסה, אשר לא תתחלק, כי היא במחשבה עולה, ומה שהוא קודם עתה הוא חולף כבר, נפל וחלף, ומה שיהיה ממנו אחר עתה הוא העתיד, לא נפל ולא חלף.

המאמר על העלה המחייבת לתשומת מלת המעם והצורך המביא אליו.

נאמר כי מלות המעם כלים וקשרים לדבור אשר לא יתחבר כי אם בהם, והוא שחבר הדבור והרכבתו על שלשה דרכים, שיהיה עצם עם עצם, ר"ל שם עם שם, כאמרן ראובן אביך, שמעון אחיך, לוי דודך והדומים לזה; או עצם עם מקרה, ר"ל שם עם פועל, כאשר האמר ראובן ברה, יעקב שמע, ולבן הלך, לוי יבא, וכולן יצא והדומה לזה. ואלה שני הדרכים מהגזרות [מהגזרות] נחבר הדבור מהם בלתי מחבר, ר"ל בלתי מלת מעם. אחד מהם הדרך אשר התחבר בו העצם עם העצם, ר"ל השם עם השם, כאמרן ראובן אביך ושמעון אחיך, כי השם עומד בעצמו איננו חסר לזולתו; והשני הדרך אשר התחבר בו העצם עם המקרה, ר"ל השם עם הפועל, כאמרנו ראובן ברה, ויעקב שמע, ולבן הלך, כי המקרה כאשר ידבק בעצם ישפך לו [יהיה די לו] ויעמוד בו ויהיה נמצא עמו. אבל הדרך השלישית מהדבור הוא החסר [הצריך] אל מלות המעם, כאמרנו ראובן בבית, שמעון בחוץ, ולא היה אפשר להתחבר ראובן לבית ולא שמעון לחוץ אע"פ שהוא עצם עם עצם אלא במלת מעם באמצע, בעבור הענין אשר בדבור, והמלה ההיא היא הבית. וכמוהו ראובן לא יצא, שמעון לא חלף, לא היה אפשר שיתרכב הנה העצם עם המקרה אלא במלה מרכבת אותם והיא מלת ההרחקה. וכבר התבאר כי הרכבת המאמר וחבירו על שלשה דרכים, אחד מהם אין צריכין בו אל פועל ולא אל מלת מעם, השני אין צריכין בו אלא מלת מעם, והשלישי אי אפשר לו בלתי מלת מעם. ודע כי לא יתחבר

ולא יתרכב שם עם מלח טעם. וזהו מהם גורה [הגדה] עומדת בעצמה, לא יאמר ראובן לא, שמעון מן, לוי עם. והדומה לזה, והיה זה בעבור שמלת הטעם מחברת לא מחוברת, ומרכיבה לא מורכבת, ואין באחת מאלה הגזרות שם אחר תחברתו המלה אליו ותסדרתו עמו, כי החבור לא יהיה כי אם משני דרכים ומעלה. וכן לא יתרכב פעל עם פועל בלבד וזהו מהם גורה עומדת בעצמה, לא יאמר יצא עבר, ולא הלך שמה, ומה שמבטל את זה, כי הפועל מקרה אין שם עמו, ר"ל אין עצם בגורה ימצא עמו והמקרה איננו נמצא כי אם עם עצם ואם לא לא ימצא כלל. ואין מה שאמר הכתוב חמק עבר (ע"ה כ' ו'), חלף הלך לו (ע"ה נ' ו') שובר מה שאמרנו, כי הפועל לא יתרכב עם הפועל מבלי שם שימצא עמו, כי בחמק שם נסתר בו והוא כנוי שב אל ודודי וכן הוא בעבר, ובחלף עוד שם נסתר שב אל הגשם וכן הוא בהלך. וכן המאמר בויקח ויתן את העדוה (ע"ה ט' כ'), וקם וילך מנח (ע"ה ט"ז ו'), ויבא ויעש ה' כאשר דבר (י"מ ט' ג') וכל הדומה לזה ממה שיחקקם לו זכר ישוב אליו כנוי. וכן לא יתרכב הפועל עם מלות הטעם בלבד, לא יאמר הלך מן ולא בא עם, ובטול זה לשני פנים, אחד מהם הפנים אשר בטל בהם התרכב הפועל עם עצמו והוא שהפועל אין עמו שם, ר"ל שהמקרה אין עצם עמו והמקרה איננו נמצא כי אם בעצם, והשני הפנים אשר בטל בהם התרכב השם עם מלח הטעם והוא שהפועל אשר בגורה הוא אין עמו דבר אחר שתתחברתו עמו המלה המחוברת, כי הלך איננו כי אם דבר אחד וכן בא, וכבר קדם כי האחד אין לו חבור כלל. וכן מלח הטעם לא תתרכב עם מלח הטעם, לא יאמר מן לא, ולא עם אל ולא הדומה לו, כי כל אחת משתי המלות מחברת ואין בגורה דבר שיחברתו המלה האחת כל שכן מה שתחברנה שתיהן. והנה נראה ממה שהקדמנו זכרו כי השם מעלתו גדולה מהפועל כי השם ממציא הפעל והשם מתרכב עם השם מבלי הפועל ומבלי המלה. והתבאר עוד כי הפעל מעלתו גדולה מן המלה, כי המלה איננה כי אם בגלל השם והפעל בעבור שיחברו ואם כן המה עלוהיה והעלה מעלתה גדולה ממעלת העלול, ושהשם מתרכב עם הפעל מבלי מלח טעם כלל. ואין כונתנו באמרנו הנה כי השם ימצא הפעל, ולא כונתנו גם כן באמרנו בתחלת השער הזה כי חבור הדבור והרכבתו יהיה על שלשה דרכים, שיהיה עצם עם עצם, ר"ל שם עם שם, כאמרך ראובן אביך, שראובן המדובר הוא ממציא הפעל ושהוא העצם, אבל ר"ל האיש הנקרא בו וזה ממנו על דרך הרכבה. ודע כי הדבור המורכב יחלק לשני חלקים, שיהיה הגדה או שלא יהיה הגדה, ואשר איננו הגדה, יחלק לששה חלקים, שיהיה שאלה לדעת, כאמרך הקלך זה (ע"ה כ"ד, י"ו), הכנתה בנך (נלגזית ל"ז ל"ג); או קריאה, כאמרך הדור אחם ראו (י"מ ט' כ'), האשה המנאפת (יחזקאל י"ז ל"ג), האמור בית יעקב (מ"ב כ' ו'), ויש שקוראים שמות הסתם מבלי תא כאמרו ארץ ארץ ארץ שמעי (י"מ ט' כ'), והיה קריאת הידועים מבלי תא כמו אברהם אברהם, יעקב יעקב, משה משה, שמואל שמואל, יהודה אחא יורוך אחיך (נלגזית ט"ז ו'), שמע ישראל, עמי מה עשיתי לך (עמוס ו' ג') שמעוני אחי ועמי (דניאל כ"ט ב'); או משאל [האווה] כמו מי יתן החרש תחרישון (איוב י"ג כ'), מי יתן ידעתי ואמצאתו (ע"ה כ"ג ג'), מי יתן כל עם ה' נביאים (נמלך י"ח כ"ט); או בקשה למי שהוא גדול ממך, כאמרך הושיעה אדוני המלך (נ' מלכים ו' כ"ו), ותחפלה אל

האלהים נוהגת המנהג הזה; או צווי כמו שמע ישראל (דברים י' ד'), עשה לך (נמלך כ"ח ח'); אשר תמצא אכול (יחזקאל ג' ח'), אמר לנער ויעבר לפניו (ע"ה ט' כ'), קום לך פדנה ארם (נלגזית כ"ט ב'); או הזהרה, כאמרם אל תלך בדרך אחם (מזלי ח' ט"ו), אל תעשה את הנבלה (ע"ה י"ג י"ג), ולא הביא תועבה (דברים ט"ז כ'). וכבר הוסיפו אנשים מבעלי הדקדוק על הענינים האלה ענינים אחרים הגיעו בהם חלקי הדבור המורכב עשרה חלקים, והחלקים הרים המוספים נכללים בכלל אלה הששה חלקים על כן עזבונו זכרם. וכבר גרעו אנשים והם בעלי הדבור מאלה הששה חלקים, והשוה שבדברים מה שבחרנו ואנחנו. וכעבור שהיו אותיות אלפא ביתא יסודות מיני הדבור, ר"ל השמות והפעלים ומלות הטעם, ראינו לזכרם ולזכור מוצאיהם. ודע כי קריאת השמות והפעלים ומלות הטעם בתחלת השער הזה התחלוחם איננה על הדרך הזה אבל על דרך אחר, והוא שכונתו היחה שמה בדבור כולו, הדבור המורכב בכל כלליו, והיה דעתי שמה ביסודותיו ההגדה ושאנינה הגדה, ושמי התחלוחם אלה שני החלקים: השם והפעל ומלות הטעם. ואחרי דע לך.

שער ב.

בזכרון מוצאי האותיות וספור קצת מה שמתיחדות בו.

האותיות העבריות עשרים ושתיים אותיות, ואין אנו צריכים לזכרם על סדרם בעבור שהן נודעות. ויש להן חמשה מוצאים, הרחוק שבהם אל הפנים אותיות הגרון והם ארבע, מקבץ אותם אחת; והקרוי שבהם לחוץ אותיות השפה והנה ארבע, וקבצם בטרף; ובין שני המוצאים האלה שלשה מוצאים, הקרוי שבהם אל הגרון מוצא אותיות החד והם ארבע, וקבצם גיבץ; והקרוי שבהם לשפה אותיות השנים וקבצם זסצרש; ובין שני המוצאים האלה מוצא האותיות החמש אשר יקבצם דטלטת. ככה חלקו אותם הראשונים על אלה החמשה המוצאים מבלי הפרש ולא תגבלה אבל בקצת הקרוב, והוא שעם דקדוק העיון ימצא קצת אותיות כל מוצא מאלה המוצאים יותר עליונה מקצתם, והוא שאותיות כל מוצא מהמוצאים האלה אינם שוות במוצא ההוא אשר יחוסם אליו, ואם לא היה כן לא היה לכל מוצא מהמוצאים זולתי אות אחת. והדמיון בזה כי אותיות הגרון והם אח"ה"ע כאשר נכתבם. בצאחם מן הגרון נמצאם על שלשה פנים, רצוני לומר שיש להם שלשה מוצאים בגרון אחד, מהם קצה הגרון כמו מוצא האלף אשר איננה רפה שקוראים אותה הערב המזה. והוא שהאלף על שני דרכים, האחד מהם תהיה האלף בו נראת מוחשת כמו אלף אמר ואלף אכל ואלף גאל תאטר (תהלים ס"ט י"ו) פן יאנף (ע"ה כ' י"ג) וקראו אסון (נלגזית ט"ד כ"ט), וכללו של דבר כל אלף שהיא נראת ראייה מבוארת תהיה נחה או נעה באיזה תנועה שתהיה, והיא נקראת המוה. והדרך השני הוא אשר תהיה אלף שלו נסתרת רפה כמו האלף אשר היא עין הפעל בהחמס קם (יחזקאל י' ח'), רצוני לומר האלף הרפה אשר בין הקוף והמם, והיא הנראת במכתב בוקאם שאון בעמך (סנע"י י"ד) וכמו האלף הנסתרת בולרש אין כל (ע"ה י"ג ג') הנראת במכתב באחד עשיר ואחד ראש (ע"ה י"ג ב') וכמו האלף הנסתרת בדברו אל דוד בלט (ע"ה י"ח כ"ג) הנראת במכתב בוחבוא אליו בלאט (ע"ה ט"ד כ"ה) וכמו האלף הנסתרת בויאמר ה' לרג (יונה ט' י"ח) הנראת

במכתב במכאים דאג וכל מכר (נחמיה י"ג י'), ובכל פועל קל שעינו מאותיות האלה נפרד אלף נסחרת במכתב נראת בדבור כמו ושב אל המהנה (שמות ל"ג י"ט) רר בשרו (ויקרא ט"ו ג') והדומה להם; וכאלה האלפין חקרא אלף בסתם. והאלף הנקראת המזה היא אשר מוצאה יותר רחוק מכל אותיות הגרון וסמוכה לה ברחוק המוצא ההא. ואלה הם הפנים השניים מאותיות הגרון במוצאיהם והאלף מרחפת באויר שמה. והפנים השלישים מאותיות הגרון במוצאיהם הוא מוצא החה, והעין קרובה ממנה. ועל הדמיון הזה נזהרים אותיות שאר המוצאים כי קצתם למעלה מקצתם ביחוסיהם, ואלו היתה מעלה כל אותיות כל מוצא במוצאם מעלה אחת לא היו מתחלפות והיו כולם על צורה אחת, רצוני לומר קול אחד. והדמיון בזה כי אילו היתה מעלה החה במוצאה ומדרגתה מהגרון היא מעלה האלף הנקראת המזה היתה החה היא האלף והאלף היא החה, ואם לא, מה היא המחלוקת ביניהם, אם איננו כאשר אמרנו כי קצת האותיות אשר הם ממוצא אחד גבוה למעלה מקצת במוצא ההוא. ודע כי הריש ואם היא משתתפת עם אותיות השריקה שהם הזין והסמך והצדי ואם היא משתתפת גם כן עם אות הפריצה שהיא ה'שין בשהיא נשמטת שמוט כי מוצאה קרוב למוצא הלמד והנזן והם שלשתן, רצוני לומר הלמד והנזן והרש, מכלל אותיות הדליקה, ואותיות הדליקה שבע, אלה השלש, רצוני לומר הלמד והנזן והרש, והאותיות השפה שהם בומף, כי הדליקה בדבור איננה כי אם בקצה הרוק הלשון והוא סופו החד ובשפתים. וכאור זה כי מוצא הלמד מקצה הלשון נוגע בשרשי השפה המשינים הנקראים בלשון ערבי **המשינים**. והקרוב שבמוצאים אליו מוצא הנזן הנעלה, אבל הנזן הנחה מוצאה מהנחיריים. ותבין את זה אלו היות מחזיק באפך בדברך בה היות מוצא אותה מתקלקלת. והריש כן מוצא הלמד והנזן, ומוצא הלמד והריש והנזן קרובים קצתם מקצתם אלא שהנזן הנעה **ששקה** בנזון (בלשון ערבי **ששקה** והוא קול מן הנחיריים), והנזן הנחה מהנחיריים לכד ונקרא לשתייה שם אחד כגלל מה שזכרתי לך ורצוני לומר בעבור קדמות שני הקולות, ואם איננו בעבור הם אינם ממוצא אחד אבל היתה הריש ראויה אצל הראשונים לשומה במוצא אותיות השריקה ואות הפריצה בעבור השתוף אשר זכרתי לך. אך הדלית והטית והתיו אע"פ שמוצאם מקצה הלשון ושרשי המשינים כמוצא הלמד והנזן והריש הקצה ההוא איננו הרוק הלשון אך למעלה מן ההרוק מעט. ודע כי כאשר תרצה לבחון את האותיות במוצאיהם ומדרגתם, אפני המעשה בזה שחפחתי פה באלף ואחר כן תראה האות אשר תרצה לבחון אותה. והדמיון בזה כשתרצה לדעת מוצא העין האמר **אע**, ואם תרצה לדעת מוצא הבית האמר **אב**, ואם תרצה לדעת מוצא הקוף האמר **אק**, ואם תרצה לדעת מוצא הסמך האמר **אס**, ואם תרצה לדעת מוצא הלמד האמר **אל**. ודע כי קשה עליהם הרבה לסמך במלה אחת שתי אותיות שתהיינה ממוצא אחד לקשי הניב [הדבור] בו אך המנהג הנהוג סמיכת האותיות המתחלפות במוצאיהן כי זה יותר קל על הלשון. והדמיון בזה כי אינם מרכיבים ב"פ ולא ב"ס, ויש שימצא שצ ולא ימצא צש ויש שימצא חע ולא ימצא ע"ח ויש שימצא ט"ד ולא ימצא ד"ט, ואם ישמשו כי יהיה כבד, וזה יהיה כפי שיכבד עליהם או שיקל עליהם. ודע עוד כי לקצת האותיות ענינים מיוחדים בהם מכלי זולתם מן האותיות, כמו שהחית והעין לא ידגשו כלל מבין שאר האותיות, וכמו הבגד כפה שהוא בא בלשון העברית על שני פנים האחד קל והשני כבד וכמו

שאותיות יהוא חרפינה מה שנופלת עליו מאותיות בגד כפה אלא מלות ידועות, וכבר בארו זה חכמי הסופרים על כן אין זכרו מועיל בספר הזה, וכמו מה שיש לאח הער מן הענינים המתחלפים והפנים המרחיבים, וכבר רמז רבינו סעדיה ז"ל לזכרון מעט ממנו בפרושו לספר יצירה וספר שמה כי יש לו בזה חבור כולל ולא ראוינו אנהנו ולא הגיע אל ארצנו, על כן לא עזבתי לזכר בספר הזה קצת מאפניו בעבור שהוא נקשר בשמוש, וכמו מה שיש לאותיות ובכל מהמעשה בלשון אדונות וזה נכתב במסרה¹, וכמו מה שיש לחית ולעין מהמעשה במלה מה כשהיא סמוכה להם וזה גם כן נמצא במסרה² ואין טעם להאריך בספרנו זה בו. ולריש גם כן ענינים מיוחדים בחקנם אנשי טבריה, כי הם הצחים בלשון מכל העברים ויותר באור מכולם וכבר נזכר זה בספר הקולות הנקרא בערב כתב אל פצאחא ועל כן נעזבנו אנהנו. ומהענינים שמתחברים בו האותיות עוד, כי קצתם לא היתה לעולם כי אם שרשיה עצמיה במלה אשר היא בה, ומקצתם יש שהיתה שרשיה במלה אחרת וזההיה נכרות נוספת או משרתת הטעמים [הענינים], וכאשר תפל שרשיה היתה במעלה זולתה מהאותיות אשר לא היתה כי אם שרשיה בכל מקום שהיא נופלת בו, ועוד שקצת האותיות יש שתהיה חמורה לקצתם ויהיה זה לצורך דוחק לא יתכן זולת זה, ויש שיהיה קצתם חמורה קצתם לבלי צורך, ואתה עתיד לראות קצתם מן הענין הזה בספרנו בעזרת האל.

שער ג'.

דע כי לא ידבר באות אחת לכדה נפרדת, כי התחלת הדבור לא יהיה כי אם בתנועה כי לא יחלו בנח ותכליתו יהיה בנע כי לא יעמדו כי אם על נה. ואלה השני דברים לא יתקבצו באות אחת ולא תהיה המלה הנפרדת פחותה משתי אותיות, אות שיחלו בה ואות שיעמדו עליה ורוב מה שמצאנוה מנעת אליו במקרא עשר אותיות כמו האחדשרדפנים (חמט ח' ט') למשפחותיהם (יחזקאל י"ח כ"א) וחגיע בואר התוספות עשתי עשרה כמו והאחדשרדפנים (חמט ח' ט') ובעלילותיכם (יחזקאל כ' מ"ד) וכתובותיהן (סס ט"ז מ"ז) ואם יוסיפו על, ובעלילותיכם" אשר בו כנוי מי שאינו נמצא הוא, אשר יש שיוסיפו העברים אחר מם הרבים שאינם נמצאים, הגיע המלה שתיים עשרה אותיות וזההיה, ובעלילותיהמו". וכן אם יוסיפו על, וכתובותיהן" ההא אשר יוסיפו אותה העברים אחרי נזן קבוץ הנקבות היתה המלה גם כן משתיים עשרה אותיות, וכתובותיהנה" ומעט הוא שיניחו במלה ההא אשר לכנוי עם חוספות הוא, כאשר אתה עתיד לראות אותו בעזר האל. ודע כי השתי אותיות לא יתרכב מהם כי אם שתי מלות בלבד כמו שמתרכב מן המם והגמל מן גמ, ולא עוד. וכן השלש אותיות יתרכב מהם שש מלות ואפשר שיהיה קצתם מונה, כאשר יתרכב מן העין והבית והריש עבר, כער, ערב, כרע, רבע, רעב. וכן הארבע אותיות יתרכב מהם ארבעה ועשרים מלה משמשים במעט מהם ומניחים [ועוזבים] רבם כאשר יתרכב מהכף והריש והסמך והמם כרסם, כרמסו כסרם, כסמר, כמרס, כמסר, רכסם, רכמס, רסמך, רסכס, רמסך, רמכס, סמכר, סמרך, סרמך, סרכס, סכמר, סכרס, מכרס, מכסר,

¹ מסרה פ' ויש ט' ח'

² מסרה פ' וילת ל"א ל"ב. ודניאל ד' ל"ב.

מרכס, מרסך, מסכר, מסרך; ובאור זה בעבור שחתרכב מהשתי אותיות שתי מלות כאשר נכה השתי אותיות בשלש והוא מספר אותיות המלה השלישית יתרכב מהנה שש מלות וכן כאשר נכה השש מלות בארבע והוא מספר אותיות המלה הרביעית יתרכב מהנה עשרים וארבע מלות, ואלו היינו מכים העשרים וארבע מלות בחמש, רצוני לומר במספר ואותיות המלה החמישית, היה מתרכב מהם מאה ועשרים מלה, והיא ההקשה במה שמוסיף על המספר הזה.

ש ע ר ד.

זכרון המעט בשרשי השמות והפעלים ומלות המעם והרב שבהם.

דע כי הרכבת אותיות אלפא ביתא תהיה כאשר זכרנו על שלשה חלקים לשמות ולפעלים ומלות הטעם לא ימלט דבור מאלה החלקים ולא ימצא בו יותר מהם. והשמות מה שראוי להיותם פועלים או פעול בהם, ומהם נפרדים כמו אדם, שם, אנוש, דור, שלמה, משה, אהרן, מרים, גמל, חמור, אבן, סלע, נגד, ומהם מורכבים כמו חצר מות, יששכר, אברהם, בנימין, אביהוא, אבירן, אביעזר, אחימלך, אחירע, צלמות, עבטי, קקלון, בלעל, והרומה לו. והפעלים מה שיותר על זמן חולף או עתיד כמו אמר, יאמר, עבר, יעבר, שמר, ישמר, והרומה לוה. ואותיות הטעם הם מה שיותר על ענין בוולחו כמו אל, על, כי, גם, רק, אך, והרומה להם. והמעט שבשרשי השמות הנפרדים שתי אותיות כמו יר, עי שם עיר, יובל שם גג, ווי העמודים, פה, שה, והרומה להם. והרוב שבהם חמש אותיות כמו צפרדע, צלפחד, שעמנו; ולא יעבור השם המספר הזה אלא אם יהיה בו חוספות. ויהיו עוד השמות הנפרדים על שלש אותיות כמו ארץ, נגד, צמר, גמל. ויהיו על ארבע אותיות כמו פלדש, פחגם, ספרד, ספרד, והרומה לוה. אבל השמות הנדבקים יהיו על אות אחת והם הכנויים כמו יוד עברי וידי ורגלי ואוני; ואו עברו וידו ורגלו ואוני; וכף עברך וידך ורגלך ואונך בברך עם הנקבה האחת; והא עברה וידה ורגלה בספרך על הנקבה האחת שאינה נמצאת עמך; וכמו המם אשר תספר בה על הרבים שאינם נמצאים עמך כמו תורידם לכאר שחת (תכלים נ"ב ד'), נבלעם כשאל חיים, (מזלי ח' י"ב) ופעמים יוסיפו עליה ואו כמו שאמרנו הניעמו בחילך והורידמו (תכלים נ"ט י"ב), שיחתו כנגל (שפ"ג י"ז). ויהיו על שתי אותיות כמו נון ואו אונו וידנו ורגלנו, וכמו הא מם ארונים ורגליהם ועבדיהם. ויש שיוסיפו על ההא והמם האלה הא כמו שאמרנו ואל אליהמה (יחזק' מ' ט'), לפניהם (מ"ו ל'), ואיננו רחוק אצלי שיתכן לומר גם כן אליהמו ורגליהמו ועבדיהמו והרומה לוה, ואע"פ שאיננו נמצא במקרא הקשה מאמרנו אל אליהמה; אבל כאשר הם רוצים בזה יגרעו ההא כמו שאמר עלימו, פנימו, אלימו, הרם שנימו בפיו (תכלים נ"ו), והעיקר שניהמו, בפיהמו, עליהמו, פניהמו, אליהמו, ואיננו נמנע שיושב הדבר אל עקרו. וכמו הא ואלף עליה וידיה ורגליה אשר על אחריה ואתיקיה (יחזק' מ"ט ט'). וכמו כף והא עמכה, וידכה, ורגלכה, בברך עם הזכר האחר. ותכלית מה שיגיע אליה השם השלישי בחוספות שבע אותיות כמו השתחויה, רצוני לומר בהשתחויה בית רמון (מ"ב י"ח) אבל הרביעי יגיע עד חמש אותיות כמו עכשבו, שרביט, ורויף ארץ,

כרכוב המזבחה, כרמיל, פרעוש, פילגש. ויגיע עד שש אותיות כמו שקערור משקערורות, פחזיגל. אך החמישי לא יגיע בחוספות יותר משש אותיות כמו ארפכשד, מפני שהחמש אצלם תכלית השרשים ולא סבול רוב החוספות כאשר סבול השלש בעבור מעט מספרם, ועוד מפני שהגיעו אצלם השלשים עד שבע אותיות בעבור שבאו אל פעלים שסיים בחוספות כמו השתחוה. והמעט בשרשי הפעלים שלש אותיות והרב בלי חוספת ארבע אותיות. והמעט בשרשי מלות הטעמים אות אחת ולא תהיה כי אם נדבקה כמו בית הדבק ולמד הקנין וכף הרמיון, כאמרך ב"י יצדקו ויהללו (ישעיה מ"ב כ'), ל"י הארץ ומלואה (תכלים כ"ד ח') כ"י אלהינו (שמות ח' ו') ותהיה על שתי אותיות כמו אל, על, ותהיה על שלש אותיות שרשיות כמו יען אשר עובדני (מ"א י"א ל"ג) ולא העבר השלש אותיות כי אם בחוספות והסרוה אות אחת מתכלית בנין הפעל כאשר חסרו הפעל אות אחת מתכלית בנין השם כי הפעל יותר חזק ממלת הטעם כאשר השם יותר חזק מהפועל כאשר התבאר קודם לזה. ומן הבא ממלות הטעם השלישים בחוספות אמרם למען כי הלמד בו חוספות; ואמרם בגלל, הבית חוספות; ואמרם גיען, הבית בו נוספת על יען; ואמרם לעמת, הלמד בו נוספת על כל עמת שבא (קבלת ה' ט'), וכל עמת פנים אחרים אני עתיד לזכרם במקום אחר, והלמד עם הפנים אחרים גם כן נוספת בו. ואמרם בעבור לבעבור כי הוא בהם למשך והלמד והבית נוספת. וכבר נהגו המשוררים לומר עבד במקום בעבדל כמו שאמר המשורר והצדק בקש, ואל תהיה עקש, עבד לא תנקש, בלבות המורים. ויש אנשים מבעלי הדקדוק שחפשו עליו בזה¹, ואין לתפוש בהשבת הדבר אל עקרו לצדק השיר וכן גם עושים בעלי לשון אחרת. ומן הבא עוד ממלות הטעם בחוספות אמרו זולתי כלב בן יפנה (דברים ח' ל"ו) הוא, למשך והיוד חוספות. עוד בו יורה אותך על זה אמרם זולת דלת עם הארץ (תכלים כ' כ"ד י"ד) מבלי יוד. ואמרם עוד עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה ס"ד ג'). ואני חושב כי היוד בבלתי גם כן נוספת כאשר היא בזולתי, הלא תראה אותה נופלת גם כן באמרו אין קדוש ב"י כי אין בלתיך (ש"ס נ' כ') ונפלה יוד זולתי ויוד בלתי מן ואלהים זולתי לא חדע ומושיע אין בלתי (הושע י"ג ד') בעבור החקבן שני נחים נסתרים ואלה השני יודין הם למדבר והוא האלהים יתעלה, אבל בלעדיו רק אשר אכלו הנערים (דנזעית י"ד כ"ד) אומר שהיא מלה מורכבת ושעמה התנאי, ופרושה חוץ מכך וכך וזולת כך וכך ואין כך וכך, כי טעם כל אין וטעם עד התכלית, והיה בבלעדיו רק אשר אכלו הנערים והרומה לו טעם התכלית המונחה בו והיוד בו חוספות וחפל בחבר המדבר המלה לעצמו כמו שנאמר הוש אלוה מבלעדיו (ישעיה מ"ד ח'), ואין מבלעדיו מושיע (ש"ס מ"ג י"ח), פרושם חוץ ממני. וכאשר יחבר בלעדיו עם שם נראה יאמר בלעדיו, מבלעדיו מובה ה' אלהינו (הושע כ"ב י"ט) בלעדיו אחוה (חזק' ל"ד ל"ח) כי שעורו בלעדיו אשר אחוה. וכן מדוע אצלי מורכב מן מה אשר היא לשאלה ומן דוע², ואם

¹ עיין חזק' עורש נפ' לך על פסוק וחייתם נפשי נגללך. והסרוה שזכיר פה הוא משיר דונש שזר כחלל הסגותיו נגד מנחם בן כרוק. עיין יו"ט. חריענט 1843 ז' 228.
² והחכם מונק בספרו p. 43 Notice sur Aboulwalid הטיע על מה שזכור ר' יהודה בן יצחק בספרו מן המלות כ"י ח"ל: "מדוע מלה מורכבת מן מה ומן דוע שזכור שם הדעה . . . זה שזמתי שזכור מורכב על דעת המדקדק שזכיר בבית המדקדק (ירושלים) וגם הודע לו ר' יונה ב"ש". והמדקדק הזה הוא לדעת מונק החכם ירושלמי, "לא ידענו שמו" אשר מנה כחלל"ע בן זקני לה"ק. ולוסיף חזק' על

שער ה.

כבר נודע כי אותיות לשון העבריות עשרים ושלשים אותיות. וצריך לדעת כי עשתי עשרה מהן שרשיות לא תפיל אותם מהנה תוספות בשום מקום, וכי עשתי עשרה מהן יש שההינה משרחות, רצוני לומר שיוספו על שרשי השמות והפעלים, ולא תהיינה שרשיות בשמות ההם או כפעלים אשר הם כהם אע"פ שהיו שרשיות במקומות אחרים. אבל האותיות השרשיות אשר לא תהיינה נוספות בשום מקום כלל הם הגימל והדלת והוין והחית והמית והסמך והעין והפא והצדי והקוף והריש. והאותיות אשר תהיינה נוספות הן משאר העשרים ושלשים אותיות והן: האלף והואו והיוד והכף והלמך והמם והנון והשין והתיו. ואלה הם תוספות השמות והפעלים, אלא שהאלף והואו והיוד מהן אמות התוספות, בעבור שהן אותיות המושך. ומיחדים קצתם בשמות מכלי הפעלים, כמו הבית והכף והלמך והמם, כי לא יאמר: בִּיטֵר ולא בִּאֵסר ולא בִּאֵמֵר בִּאֵכֵל ולא בִּאֵמֵר לֵאכֵל ולא בִּאֵמֵר בִּאֵכֵל. כאשר יאמר בבגד צמר (ויקרא י"ג ט"ז), ובבגד עדים (ישעיה ס"ד ה') לאיש העשיר (עמואל ב' י"ב ד'), מאיש ועד אישה (יהושע ו' כ"ח). ומה שאמר הכתוב אבל ארון האלהים העלה דוד מקרית ערים בהכין לו דוד כי נטה לו אהל בירושלים (דב"י ב' כ"ט ד'), רצוני לומר בהכין לו דוד יש בו כנוי נסתר ושעורו העלה דוד מקרית ערים ויניחיו כאשר הכין לו, כלומר במקום אשר הכין לו; וחסר המקום ונשאר אשר ועמד החאר מעמד המחואר כמו ובאשר חללים שם הוא (חייט ל"ט ב'), כאשר כרע שם נפל (עזרא ה' כ"ז) ואחר כן חסר אשר אשר יחסרוהו הרבה מוולת זה, כמו לכל יבא גבורתך (תהלים ע"א י"ח) לכל העיר האלהים (עזרא ח' ט'). והראיה על ברור השעור הזה מה שאמר (ד"ה ט', ט"ו ח') ויכן מקום לארון האלהים ויט לו אהל. ואמר עוד (סז) ויקהל דוד את כל ישראל אל ירושלים לתעלות את ארון ה' אל מקומו אשר

דבריו כי חולי הוא הוא המחבר של ס' הוריות הקורא כ"י אשר הביאו ר' יוסף קנ
חיית הסופר מירוצלים מתורגם כלשון ערבי ור' נתנאל בר מזולם הפכו מלשון ערבי
ללה"ק צעיר מיינאל (ואינה העיר מגנלע על נהר ריכוס באלז. חשנ החכם לונץ
בספרו zur Geschichte S. III. כי הם מאיית בחרן יין וזוכרה ב' שבע יהודה
דף כ"ד) כיום שבתוב בראש ס' הוריות הקורא הזה. חולם הוריות הקורא אשר בלו
בראשיתו דברים הנזכרים הוא נאמח רק קיבור עס' טעמיו ממקרא, ואולי ניהם לנחשים
ההוריות הקורא הראשון על מדרקק הירושלמי ולכן נכללה גם ההערה הנ"ל בראשיתו.
וגדול הערכוב בזה מה שהזכיר ס' הוריות הקורא ב' טעמים בספר הזה עצמו.

זכר קצו האותיות השרשיות והאותיות המשרתות הרבה מהמחברים אשר היו לפני כמלות (הכרו בהם), מהם מאנשי המורה ומהם מאנשי ארצנו (ר"ל מפני) ושמו לכל מין מהם סימן בעבור שיקל על החלמידים לזכרם, ואחד מן המקבצים אותם מאנשי ארצנו מנחם בן סרוק כי הוא קבץ אותיות השורש על חט ספר גזע צדק וקבץ אותיות התוספות שמלאכתו בינה. וזכר טעה קצת המחברים בזה (וכוונתו לנעם בן נדנע) ושם הדלית והטית מאותיות התוספות בעבור שראה אותם נוספות במה נצטרק, הזדמנותו. ולא ידע כי הם מאותיות התמורה ושהם כאלה השתי מלות המורה זו התפעל. וזכר בארנו איכות זה והדקק שהביא בעלי הלשון אליו באר היטב בשער זכה מספרנו ההשגה (אל פסתחוק) ובקש שמה לרעתו. ואין אנהנו מנהיגים ספרנו זה בִּפְּ מרמזו אליו בו. וכבר הייתי מסכים לסמוך על שני הסימנים האלה ר"ל חט ספר גזע צדק ושמלאכתו בינה ולתחפץ בהם מפני שאין טעם בסימן אלא להקל וזכרון האותיות על החלמידים, אלא שבקשו ממני קצת הבחורים לחדש להם סימנים אחרים והעליתי הדבר על עצמי מכלתי שאחשב שאביא בהם דבר חדש

(1) על זה השיג הרמב"ע, "ושבח ורבו כמו רבו" (זכריה י' ח').

(²) דונס, צטיר, הנזכר למעלה דף 9, בהערה 1).

וקבצתי אותיות השרש על סקס עז נד חף צר וקבצתי אותיות התוספות על שלומי אך תכנה. ואנחנו זוכרים בשער הסמוך לזה מעט מנפילת אותיות התוספות בשמות ובפעלים על סדר נפלים בסימן הזה ומבארים עניניהם בעזרת האל.

ש ע ר ו

באור רב עניני האותיות התוספות וזכרון מקומותם

ש. השין חבוא במקום אשר, בכמו; שככה השבעתנו (זיר הסיים ס' ט'), שבשפלנו זכר לנו (תהלים קל"ג), שעלו מן הרחצה (ס' ד' ג'), שאחה מרבר עמי (זפתים ו' י'), מי משלנו אל מלך ישראל (מלכים ב' ו' י'), עד שקמתי דבירה שקמתי אם בישראל (זפתים ס' ז'), ומן הנתינים שנתן דוד (עזרא ח' כ'), וכמה שרומה לזה.

ל. אבל הלמד יביאנו על השמות מכלתי הפעלים ותבוא לרמין ולהודעת עין הרבר, כמו שאמר: אם הכהן המשיח יחמא לאשמת העם (ויקרא ד' ג'), טעמו על דרך. אשמת העם; וכמהו ובמים לא רחצת למשעי (ויקרא י"ד), ואחה עתיד לראות פרושו במקומו בספר השרשים, והוא אצלי הנה חמורת הבית כי הבית היא משמשת בענין הזה, כאשר נאמר וממהו על הים ונשא בדרך מצרים (ישעיה י' כ'), ר"ל על הדרך שעשה במצרים וכבר באה הלמד בזולת המקום הזה ובזולת הענין הזה עוד במקום הבית, כמו שאמר וישבו אחו לארץ (חיינו כ' י"ג) ר"ל בארץ; ונפלו לפניכם לחרב (ויקרא ל"ג ח') ר"ל כחרב; כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי (בראשית ד' כ"ג) ר"ל בפצעי, בחבורתי; ואולם לז שם העיר לראשונה (ס' ו' י"ט) כמו בראשונה; לאחרונה יסעו (נמנר כ' ל"א) ר"ל באחרונה; ונשמרתם מאד לנפשותיכם (דברים ד' ט"ו) כלומר בנפשותיכם כמו שאמר השמרו בנפשותיכם (יחזקאל י"ג כ"א), ונשמרתם ברוחכם (מלאכי ג' ט"ו) נגפו ה' במעו לחלי לאין מרפא (ד"ס ג' כ"א י"ח) מקום בחלי; וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה (שס ט"ו ג') ר"ל בלא אלהי אמת ובלא כהן מורה ובלא תורה; ויחפרו זהב טוב לככרים שש מאות (סס ג' ח') כמו בככרים שש מאות; ואיש משך בקשת לחמו (מ"א ב' ב' ל"ד) כלומר בחמו; לרקמות חובל למלך (תהלים מ"א ט"ו) כלומר ברקמות; והיה לפנות ערב ירחץ במים (דברים כ"ג י"ב), לעת ערב והנה בלהה (ישעיה י"ז י"ד), וחבא היונה לעת ערב (בראשית ח' י"א), לבלות דבר ה' מפי ירמיה (עזרא ח' ח') כמו בפנות ערב, בעת ערב, בכלות דבר ה', כלומר בעת הזאת; וכמהו: והיה לפתע פתאום (ישעיה ק"ט ט') הוא כמו וכי ימות מת עליו פתע פתאום (נמנר ח' ו'); וכמהו: משגב לעזות בצרה (תהלים ט' י') כלומר בעזות, והשעור הזה בכית כמו בלילה ההוא (אסתר ו' ח') ביום ההוא (סס ח'). ויעמד שופטים בארץ בכל ערי יהודה הכבדות לעיר ועיר (ד"ס ג' י"ט ט') כלומר בעיר ועיר; למכמש יפקיד כליו (ישעיה י"א כ"א) כלומר במכמש; מתהלך בגן לרוח היום (בראשית ג' ח') בעת רוח היום, ורוח האדם הוא קרות אויר, וגורחו מן רוח לשאול (עזרא ח' י"ג), וכבר אמרתי בספר ההשגה כי ההלך הזה הוא לאדם, והשעור וישמעו את קול ה' אלהים והאדם מתהלך בגן לרוח היום [נ"א כלומר בעת רוח היום], ואם חרצה לומר בהשבת רוח האדם, או בפנות היום כי הרוח יהיה בו או קרות האויר. לשרת לפני הארון חסיד

(ד"ס ח' י"ו ל"ו), לרבר יום ביומו (ד"ס כ' ח' י"ד), כלומר בדבר יום ביומו, כי עבודתם היתה מתהלפת כפי התחלפות הימים מחול וחרש; ושבת ומועד; להעלות עלות — לבקר ולערב (ד"ס ח' י"ו ט'), כלומר בבקר ובערב; ושבת אח החקה הזאת למועדה (שמות י"ג י') כלומר במועדה, וכמהו למועד חרש האפיב (שמות ל"ד י"ח) כלומר במועד; על אשר מריחם את פי למי מריחם (נמנר כ' כ"ד) כלומר כמו מריחם; הנה אני בונה בית — לבקר ולערב לשבתות ולחדשים ולמועדי ה' אלהינו (ד"ס ג' כ' ג') כלומר בבקר ובערב בשבתות ובהחדשים ובמועדי ה' אלהינו; ותזכרתי לבקרים (תהלים ע"ג י"ד) ר"ל בבקרים כלומר בכל בקר, וכמהו וחרדו לרגעים (ויקרא כ"ו י"ו) ר"ל ברגעים; לקול צללו שפתי (שקוק ג' ט"ו) כלומר בקול. ואמר במנין ביום אחד לחדש (מזמור ס' כ') כלומר בחדש; ביום עשרים וארבעה לעשתי עשר (זכריה ח' ז') כלומר בעשתי עשר כמו שנאמר הוא חרש התשעני בעשרים בחדש (עזרא י' ט'). וזכרתי הלמד על הפעלים בהרבה מקומות כמו לכלכם ישים שרי אלהים (ע"א כ"ז ז'); פתחת למוסרי (תהלים קי"ו י"ו); וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה (שמות י"ד כ"ח) כי אמרו לכל חיל פרעה חמורת אמרו את הרכב ואת הפרשים, וכמהו ויואב ואבישי הרגו לאבנר (ס"ג ג' ל'); וישאל המלך לאשה (מ"ב ח' ו'); ויקח רב הטבחים לידמיו (יחזקאל י"ח ט'); כלם פעולים באמרו ואשלחה, וכמהו אל ישיא לכם חזקיהו (עזרא י' י"ח) הוא ישיא אל ישיאך אלהיך (סס ל"ו י'), וכמהו ויברכו העם לכל האנשים המתגדלים לשבת בירושלם (נחמיה י"ט כ'), כי כל האנשים פעולים באמרו ויברכו העם; ועוד ויברכו כל הקהל וג' וישחחו לה' ולמלך (ד"ס ח' כ"ע כ'), כי מלך ה' במקום פעול, כי כן נפל הפעל עליה והוא ויברכו; וכבר חשבו קצת ראשי חכמי התלמוד כי לשון ברכה לא יתעבר בלמד בעבור מעוט מה שימצא ממנו במקרא ומנע בעבור זה לומר בברכה המזון נברך לאלהינו בלמד אע"פ שהלמד כתובה בו במשנה, אמר ברכה בלמד לא אשכח, והסכים לדעתו בזה וזולתו סראשי החכמים ואמר וכן הלכה. וכבר אתה רואה אותה במקרא בלמד בשתי המלות האלה. ומן הכא עליו חלמד מהפעולים אומרו; וישם את הים לחרבה (שמות י"ד כ"א), כי החרבה פעול שני, וכמהו כי שמת מעיר לגל קריה בצורה למפלה (ישעיה כ"א ז') שעורו ושמת קריה בצורה למפלה. ושמתי נהרות לאיים — אישים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור (ישעיה מ"ב ט"ו ט"ז), כי כל אחד מאלה פעול שני. וכמהו וימשחו לה' לגדוד ולצדוק לכהן (ד"ס כ"ב כ"ט) ר"ל למד לגדוד ולמד לכהן, והשיעור וימשחו אותו לה' לגדוד ואותו הפעול הראשון אלא שהוא מחוסר; וכן ולצדוק פעול ראשון אבל לגדוד פעול שני וכן לכהן; וכמהו ויחשבה עלי לשכורה

(1) כוונתו למה שהזכיר בס' הפרדס ל"ח ז' ח"ל: הכי שמי מעשים דמר דב ימי כריה דרב שמואל דבי הו עשרה וממנין לרין למכרך לחמר נכרך חלמינו שכלנו משלך, ולח מיכתי לומר לחלמינו, מ"ט דכתיב שירו לה' גדלו לה' זמרו לה' כלמד וגם נרכש חזקתו דכתיב נרכו את ה'. ויכרך דוד את ה', נרכה [לח] חזקתו כלמד וכן הלכה והא דכתיב נרכו את ה' לא תיקצי דהתם לא ע"י למימר בענין חסר, וכן כתב תוס' נרכו את ה' כ' נכרך חלמינו גרסינן ול' לחלמינו כלמד (כמו שהיה חסר) נכרש כלמי ד' יונה) דדוק נכי שיר והודעה כתיב למד כמו שירו לה' חלמינו נכי נרכה לא מלינו זה הלשון וכן מפרש בסדר יצ עשרס.

למנצני (ימיס כ"ג י"ו) וכמהו וידבר ה' אל משה לאמר, ועוד אשר ברא אלהים לעשות (נלצית כ' ג'), אשר בראם אלהים עשה, כי ברא איננו יוצא מענין עשה כמו שדבר איננו יוצא מענין אמר ועל כן נאמר וידבר ה' אל משה לאמר כאילו אמר ויאמר ה' אל משה אמר או לאמר כמו שנאמר למה יאמרו מצרים לאמר (שמות ל"ג י"ג) כלומר אמור או כאלו אמר וידבר ה' אל משה דבר, מקור, כמו הנה לא ידעתי דבר (ימיס ח' ו') וכאלו אמר גם כן אשר ברא אלהים יריא או יריא או כאלו אמר אשר עשה אלהים (שמות י"ח ח') עשה או עשה. ומן הבא עליו הלמד מן הדבור העברי במקומות אשר הם בדבור העברי מוטעמים בטעמי הפעול אמרם: אם תהיה לטוב לעם הזה (דס"י ג' י' ו'), אם תהיה טוב. הלא הכושים והלובים היו לחיל לרב לרכב ולפרשים לחרבה מאוד (ס"ז י' ח') הוא חבנית לאמרו רכב ופרשים שנקרא בלשון ערב נעת והוא מוטעם בטעם הפעול כמוהו ובלשון ערבי מנצוב; ועוד ואתה היה להם למלך (נחמ"ו ו' ו'), ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב (ס"ז כ"ס ל"ח) כל זה בלשון ערבי מוטעם בטעם הפעול שהוא בלשון ערבי מנצוב כאשר מליצים בערו אצלנו במליצת הפעולים או בהכאת הלמד עליו. — וחבא גם כן הלמד על המוחל בו, אמרו: ולשרים למשפט ישורו (ימיס ל"ב ח'), ר"ל ושרים, וכמהו להקשיב מחלב אלים (ס"ז ט"ו כ"ג). וחבא עוד על הגדת המוחל בו כאשר נאמר השלשי לאבשלום בן מעכה (דס"י ח' י"ג); כנף האחד לאמות חמש (דס"י ג' י"ג) וחרב אויבך למשגת (דס"י ח' כ"ח י"ג); ועמם כהנים למאה ועשרים (דס"י ג' ס"ג י"ג), אנוש לשבך (ימיס ל' י"ג) אפניו שיהיה אנוש שבך כמו אנוש מכאובך (ס"ז ט"ו). — וחבא על הפועל לדמותו במוחל בו כעבור שלכל אחד מהם ראשית הרברים אמרו: ולא יעבר עליו לכל דבר (דנ"ס כ"ד ס'), ועוד: ויתגברו שרי האבות וג' ולשרי מלאכת המלך (דס"י ח' כ"ט ו'), ועוד: ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימין והכהנים והלויים לכל העיר האלהים את רוחו (עזרא ח' ס'); והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ (נלצית ח' ט"ו) תרגומו ויתחדשו מאורת וכמהו והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים (ס"ז) תרגומו ויתחדשו אותות ומועדים וימים ושנים, כלומר כי אלה הדברים יתחדשו במצות המאורת על כל פנים והאותות הם עלות שני המאורים. ובואם בכל יום והתחדש הקדרות והרומה לזה, אבל המועדים הם זמני השנה מקר והם וקין וחרף, והוא כשהשמש חונה ברובע מרבעי הגלגל יתחדש זמן זולת הזמן אשר יתחדש כשהוא חונה ברובע אחר ממנו; וכאשר חסוב כל רבעי הגלגל תשלם השנה ותחל לסובב מן הנקודה אשר החלה ממנה בתחלה ויתחדשו הזמנים ההם בעיניהם. והיום והלילה יהיו בוריתח השמש ובכואה, אם כן שני המאורות הם עלת הדברים כלם. ומה שאמר הכתוב והיו למאורת ברקיע השמים הוא כמו מאמרו בתחלה יהי מארת ברקיע השמים שזה אבל שנה אותם לנחך. — וחבא הלמד עם לשון היה בזולת הפנים שהקדמו לזכור אך לשנוי ולהעתקה כמו שנאמר יהי לנחש, והיה למטה בכפו, והיה לדם (שמות ד'), והיה לכנים (ס"ז ח' י"ח). ויש שחבא לענין הזה כעצמו (עם) זולת דזה כמו וכתתו חרבותם לאתים וחינוחיתם למומרות (ישיס ג' ד'). ותהי הלמד לקנין כמו לאברהם למקנה (נלצית כ"ג י"ח), ר"ל למד לאברהם; לך אני וכל אשר לי (ט"ח כ', ד'); ולך ה' חסד (תהלים ס"ב י"ג); לה' חארץ ומלואה (תהלים כ"ד), השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם (ס"ז קט"ו ט').

(ס"ח ח' י"ג), ושעריך לאבני אקדה וכל גבולך לאבני חפץ (ישיס כ"ד י"ג). ומן הרומה למך הזה בא הלמד על הכלים הנקראים בלשון ערבי פרוי אשר הביאו עליהם הפעלים לבד מביאים אל (על) הכלים אשר הלמדים שלהם המורת הכית כאשר זכרנו כבר, כי כמו הכלים האלה דומים לפעולים כי הם פעול בהם, וזה באמרו: כה עשו ליום ביום (דס"ג כ"ד י"ח), למחר יהיה האות הזה (שמות ח' י"ט), ויאמרו את רחבעם בן שלמה לשנים שלוש כי הלכו בדרך דוד ושלמה לשנים שלוש (דס"ג י"ח י").

ואפשר שחבא על הענין [נ"א על חוכן הנקרא אל אאל בערבי] כי הוא גם כן פעול בו, אמרו: וחברת את חמש היריעות לבד ואת שש היריעות לבד (שמות כ"ו ט'), נפרדות, כלומר כל שש לבדם, והוא מחוסר מכבד ישב (ויקרא י"ג ט') כמו שנאמר שכני לבד (ימיס ו' ד'), כי אתה ה' לבדך לבטח חושבני, (תהלים ד' ט'), לבדך ישכון (נמדנר כ"ג ט'). אלה הלמדין כלם לענין וכן הוא למד לבטח חושבני, וכמהו בענין: אשר החזקתי בימינו לרד לפנינו גוים (ישיס ט"ח ח'), שומח לפנינו גוים, וגורחו מן הרודד עמים תחתי (תהלים קט"ד ב'). ומן הענין אמרו וישימם כעפר לרדוש (תהלים כ' י"ג ו') אין ענינו להיות כך אבל שם כעפר לרדוש; לעבד ולמשא (נמדנר ד' כ"ד), עבודה ומשא; ואחם חלקטו לאחר אחד (ישיס כ"ו י"ג); וכל העם יצאו למאות ולאלפים (ס"ז י"ח ד') בענין הזה; ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב לאדני ולשפך דם הנם ולהושיע אדני לו (ס"ז כ"ס ל"ח), ענין אחר ענין כלומר שופך דם ומושיע לנפשו. וכמו הלמדין אלה, למד: גרסה נפשי לחאבה אל משפטיך (תהלים ק"ט כ') פרושו גרסה נפשי חאבה על משפטיך. — וחבא על ההכרה מפני שבה ענין הפעול, כמו שנאמר ותהי בפי כרבש למחוק (יחזקאל ג' ג') כרבש מחיקת; ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר ולחכמה (מלכים ח' י' כ"ג), עשר וחכמה; כשקמים אשר בשפלה לרב (ס"ז כ'), רב; וכעצם השמים לטהר (שמות כ"ד י'), טהר; לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרע (נלצית ט"ז י"ט), רע; האם חמנו לגוע (נמדנר י"ז י"ג) גוע; לאברהם למקנה (נלצית כ"ג י"ח), מקנה. כל זה הכרה פעולה; — וחבא עוד על המקור כי הוא הפעול האמתי כמו שנאמר לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה לקחת מוסר השכל — לתת לפחאים ערמה — להבין משל ומליצה (משלי ח'); לדעת בארץ דרכך (תהלים ס"ו ג'); להניד בבקר חסדך (ס"ז כ"ג ג'); להיות פקידים בית ה' (ימיס כ"ט כ"ו); היתה כל אחת מאלה המלות פעולה במה שיש בענין מהצווי והורו וההערה כאשר הוא מכואר בהם, וחושבים בני אדם שמאמרו להיות פקידים בית ה' מחבר בענין מה שיש לפניו. ר"ל באמרו ה' נתנך בהן כלומר נתנך בהן כעבור כך וכך, ואין הדבר כן, אבל אמרו לו: ה' נתנך לראש ושמוך כיהודיע כגדולתו ויקר מעלתו היות פקידים בבית ה' כלומר הפקד פקידים בית ה', מזהירו על זה. — וכמו הלמדין האלה שהם במקורים עשו בהם פעלים נראים והיו פעול בהם, אמרו: לא אוסיף לקלל עוד את הארמה ולא אוסיף עוד להכות את כל חי (נלצית ח' כ"ט), מאן לשלח את העם (שמות ל' כ"ו), עד מתי מאנת לענות (שמות י"ג ג'); הלא תראה אומר לא אוסיף עוד ראות פניך (ס"ז כ"ט), מאן בלעם הלך עמנו (נמדנר כ"ג י"ד) בלא למד. ומן הבא עליו הלמד מהמקורים אמרו: אמש אמר אלי לאמר (נלצית ל"ח כ"ט), תרגומו אמר אלי אמור, והוא כמו אומרים אמור

והיה בענין הווי העוטפת כמו וועק דוד עם שרי האלפים והמאות לכל נגיד (דס' ח' י"ג ח'), ר"ל וכל נגיד; הלויים בני ישוע לקדמאל (נחמ' ז' ג') ר"ל וקדמאל; כאשר נאמר בנוסחא הראשונה (ה' עזר' ב' ט'); לבני הודיה (ס) כלומר ובני הודיה. וכמו זה אמרו כי עונותיהם היו מבדילים ביניהם לבין אלהיהם (יזע' כ"ג ז') כלומר ובין אלהיהם; וכמה ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם (נמדנר ל"ז ב') כלומר ומסעיהם, ועוד ואלה מסעיהם למוצאיהם (ס); ואפשר שיהיה כמותם להקשיב מחלב אלום (ס"ז ט"ז ב"ג) כלומר והקשיב; ועוד לכל העיר האלהים את רוחו (עזר' ח' ה') כלומר וכל העיר האלהים. וממה שהלמד בו לעטף אמרו ויען עפרון החתי וג' לכל באי שער עירו לאמר (נחמ' כ"ג י'). — וזהו בענין על כך וכך או בעבור כך וכך כמו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות י"ד ג') כלומר עליהם; וכמה פן יאמרו לי אשה חרגתה (שופטים ט' ד'); אמרי לי אחי. הוא (נחמ' כ"ג י"ג); למתי אעתיר לך ויאמר למחר (שמות ח' ו') והמעם על מתי אעתיר לך ויאמר על מחר; וישאל המלך לאשה (מלכים ב' ח' ו'), שאל עליה; וכמה וישאל דוד לשלום יואב ולשלום העם ולשלום המלחמה (ע"ז י"ז ז'); ויעקב העם אל פרעה ללחם (נחמ' מ"ח ט"ז); הכפירים שאגים למרף (תהלים ק"ד כ"ח); ללכת אופירה לזבח (מלכים ח' כ"ט ט"ט); על שרפו עצמות מלך אדום לשיד (עזר' ז' ח') איננו רוצה ששם אותם כשיד בלבד וזהו הלמד לחבליה, אבל ששד בהם בנינו על דרך הנקמה, והלמד במקום בעבור; ואלו היה רוצה במאמר הזה חבליה שריפה בלבד, היה אומר לרשן או לעפר לא לשיד, אבל אמר לשיד מפני שהכנים עפרם בבנינו במקום השיד¹. כי שאל נא לימים ראשונים (דברים ד' ל"ג); ושאלו לנתיבות עולם (ירמיה ו' י"ז); איש איש כי יהיה טמא לנפש (נמדנר ט' י'), בעבור המחתים; תריבון לבעל — אשר יריב לו יומה — הוא ירב לו (שופטים ו' ל"א), בעבור עצמו. לנביאים נשכל לבי בקרבי (ירמיה כ"ג ט'), עליהם ובעבורם; הן לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט ישורו (יזע' ל"ז ח') ר"ל למד לצדק ולמד למשפט. — וזהו בענין מן, כמו למד הבאים למלחמה (נמדנר ל"ח כ"ח) ר"ל מן המלחמה; ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלם (דס' ב' ח' י"ג), בא מהבמה אל ירושלם; וכמה נסו לקולם (נמדנר י"ז ל"ד), כל בלים לזהב ולכסף (עזר' ח' י"ח), מן הזהב ומן הכסף; לעוף ולבהמה² (ויקרא ז' ב') מן העוף ומן הבהמה; או בדרך רהוקה לכם או לדורותיהם (נמדנר ט' י') הטעם מכם או מדורותיהם; ומכיר לקח אשה לחמים ושפים (דס' ח' י"ז ט"ו) הטעם מחפים ושפים, ואשה הנה במקום נשים; בעשא בן אחיה לבית יששכר (מלכים ח' ט"ז ב"ג) כלומר מבית יששכר; אלף למטה אלף למטה — לכל מטות ישראל חשלוהו לצבא (נמדנר ל"ח ד'), הטעם אלף ממטה מכל מטות ישראל; חדל להשכיל להיטיב (תהלים ל"ו ד') במקום מהשכיל מהטיב; ויחדלו לבנות העיר (נחמ' י"ח ח') במקום מבנות העיר כמו שנאמר ויחדל מבנות את הרמה (מלכים ח' ט"ז ס"ח) וכן ומבהלים אותם לבנות (עזר' ד' ד') במקום מבנות; ברוך אברהם לאל עליון (נחמ' י"ד י"ט). כמו מאל עליון; ברוך הוא לה' (רות ב' ב') כלומר מה'; כי את ה' עובו לשמר (הושע ד' י') כלומר משמר; ויבם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם (ע"ז ל' י"ז) ר"ל ממחרתם, והענין

¹ וכן תרגם המתרגם: על דלוקידו גרמי מלכא לדודס ומדינון בגירא בניתא.

שהוא הרג בהם מתחלת הלילה. עד ערב מחרתם כאשר אמר מרומה לזה ויקם העם כל היום והוא וכל הלילה. וכל יום המחרת (נמדנר י"ח ל"א). ונאמר במנין ביום אחד לחדש (תג' ח' א') כלומר מהחדש, וכמהו ביום עשרים וארבעה לחדש (ס) הלמד הנה במקום מן, וכמהו עוד ותשלם החומה בעשרים וחמשה לאלול (נחמ' ו' ט"ו); ויחכן שתהיה הלמד במנין במקום הבית כמו שנאמר הוא חדש החשעני בעשרים לחדש (עזר' י' ט'). וממה שהלמד בו עוד במקום מן אמרו יקו מטר לאידו (ליוז ל"ז ב"ג) פרושו יקו המטר מן אידו. — וזהו במקום אל כמו למד כי לימים עוד שבעה (נחמ' י"ז ז'); לנכח הצאן (ס ל' ל"ח) כלומר אל נכח הצאן, וכבר נאמר נכחו חתנו (שמות י"ד ב'), נכח ה' (שופטים י"ח ו') בלי למד, ובלא אל כמו שנאמר מול הגלגל (דברים י"ח ז') ונאמר אל מול פני המזורה (נמדנר ח' ב'). ונאמר עוד לעמדת המסגרת. (שמות כ"ה ב"ג) ונאמר כל עמדת שבא (קבלת ח' ט"ו). ונאמר עוד והנה איש עומד לנגדו (יהושע ה' י"ג) ונאמר ויעל כל העם איש נגדו (ס ו' ב"ג). וכמו הלמד הוא למד עברו ושובו משער לשער (שמות ל"ב ב"ג) כלומר משער אל שער. וימלא בית הבעל פה לפה (מ"ז י"ז כ"ח) כמו בחזקתיהם אשר מלאהו מפה אל פה (עזר' ט' י"ח); מלפנים ולחיצון (מ"ח ו' כ"ט) כלומר ואל החיצון; והיו הרצים עברים מעיר לעיר (דס' ב' ל' י'), מדור לדור תחרב (יזע' ל"ד י') דוד לדור ישבת מעשיך (תהלים קמ"ח ד'), כלומר מדור אל דור. והקמעות בלמד הוא והשווא שוים. והענין באמרו מדור לדור הוא הענין באמרו מן העולם ועד העולם (דס' ל"ו ל"ז) כלומר חכלית העולם. וישליכו לארון עד לבלה (דס' ב' כ"ד י') כמו אל הארון, ואפשר שיהיה הענין וישליכו בארון; ודברו הכשדים למלך ארמיה (דניאל ב' ד') כלומר אל המלך, וכמהו ואשר דבר לי ואשר נשבע לי (נחמ' ב"ד ו'), לי דבר צור ישראל (ע"ז כ"ג ג'), ותדבר גם אל בית עבדך למרחק (דס' י"ז י"ז); מן הים הגדול הדרך חתלן לבוא צדרה (ויקרא ט"ז ט'). כלומר אל מקום כך; וידעו כל שארית יהודה הבאים לארץ מצרים לגור שם (ירמיה מ"ד כ"ח) הוא כמו ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים (נחמ' כ"ג ט'). וזהו הלמד דחוקה אין לה מקום, כמו זאת תורה הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל נפש השרצה על הארץ (ויקרא י"ח ט') הטעם וכל נפש השרצה. (נ"א וכל נפש כי הוא עטוף על כל נפש החיה), וכלי כסף מאה לכברים (עזר' ח' ב"ג) אפניו מאה כברים; ואני ישב משומם עד למנחת הערב (עזר' ט' ד'); ולא לך לכבוד מה' אלהים (דס' ב' י"ח); מדוע אדום ללבושך (יזע' ס"ג ב'); אנוש לשבדך (ירמיה ל' י"ג); וארבעת האפנים למחחת למסגרות (מ"ז ו' ל"ג) ר"ל מחחת; ויעל מעל ליונה (יונה ד' ו') מעל לגבול ישראל (מלכים ח' ה'); מעל למדיו (ע"ז י"ח ט'); מעל להחומה (נחמ' י"ח ל"ח), מעל למגדל החנורים (ס), לשער אפריים (ס); מחחת לבית אל (נחמ' ל"ח ח'); עד מחחת לבית בר (ע"ז י"ח ט'), עד להשיב חרון אף אלהינו ממנו (עזר' י"ד); למשפחות לבני קהת (יהושע כ"ח ב"ג); מהר בעל חרמון עד לבוא חמת (שופטים ג' ג') אפניו עד בוא חמת כמו שנאמר עד בואך עזה (ס ו' ד'); ויחנכו עד לעלות המנחה (מ"ח י"ח כ"ט); עד לבלות כל מלאכת עבדת בית ה' (דס' כ"ח כ"ג); עד לבלות העלת (דס' כ"ט כ"ח) וישליכוהו לארון עד לבלה (ס כ"ג י') ר"ל למד לבלה; והכניתי את מלכותי עד לעולם (ס ח' כ"ח ו'); ועל מהרת לכל קדש (ס כ"ג כ"ח); והמחנשא לכל לראש (ס ב"ט י"ח) ר"ל למד לראש.

וכבר הוסיפו באמצע השם ללא טעם שחזרו־שהו בו. אמרו שלאנו ושלו (איוז כ"א כ"ג), ואין הוספתה הנה נוהגת חמיד. וכבר הוסיפו במלות הטעמים כלמען וכלבלתי וכלבעבור, אלא שאפשר להתחדש בקצתם טעם שלא היה בו זולתה. — ותהיה הלמד ובענין החמורה והחלף במקום אמרך תחת כמו למד ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחמר (נרצית י"ג) באלו אמר ותהי להם הלבנה תחת אבן והחמר היה להם תחת החמר כמו שנאמר תחת הנחשת — אביא זהב (יטעיס ס' י"ז) וכמה לקשש קש לחבן (שמות ס' י"ג) כלומר תחת התבן אשר היו נותנים; וקרוי לענין הזה למד על שרפו עצמות מלך אדום לשיד (עמוס ד' ט') כלומר תחת שיד. וכמו הלמד הזאת בעיני הלמד והעלהו שם לעלה על אחד ההרים (נרצית כ"ג כ"ד), כי אני חושב שהאל ית' ויתעלה כאשר רצה להראות לכרואים סבל אברהם ע"ה ולגמלו על סבלו דבר אליו בדבור משתתף לשני ענינים, אחד מהם מה שיבינוהו ההמון והשני מה שיבינוהו היחידים, הוא מה שאמר לו והעלהו שם לעלה, ענינו ההמוני הוא שנראה מפשט הכתוב ר"ל והקריבו קרבן, ותהיה הלמד על הדרך הזה הלמד הבאה על הפעולים והיא כמו למד ויעלהו לעלה תחת בנו, אבל ענינו היחיד שיהיו ענינו והעלהו שם על אחד ההרים תחת עולה כלומר שארצה ממך העלותו אלי אל ההר כרצוני קרבן שתקריבו לי¹. וקדם לדעת אברהם הענין ההמוני, וכבר קדמה דעת האלהים יתברך בי הענין ההמוני אשר הוא יקדים אליו, אבל רצה להראות בני אדם סבלו ולגמלו עליו. וכאשר הגיע אברהם אל הענין שרצה האלהים ממנו והוא העלותו בנו אל ההר קראו יתברך מן השמים רב לך אברהם הרפה מן הנער. זאת היא, יצליחך האלהים, דעתי בו, והוא ענין נאדרק ומופלא לא הרגיש בו זולתי, נאות לחכמה, ומסכים למה שנוהג בו הלשון, וידחה בו מעליו ערובי מי שמחייב אותו בו המרת החזרה. ויש אצלי בו ענין אחר נאה, והוא שאמר כי מין צווי הוא מה שאינו גויה גמורה ותחומה, אך הרצון בו להתגולל לדבר שהוא כלבד לא שיהיה הרצון בו לגמרו ולהשלימו, ואם יהיה לשונו לשון חתימה וגור דין על מה שהוא נוהג בלשון ולא יודע הסוד הזה מהמלות רק שיהיה בהערה מן הסציה או בכחינה מן הסציה. והדומה לזה מה שאמר אלהים לירמיה על בני יונדב והשקות אותם יין (ירמיה ל"ט ד'), אשר אין ענינו מכלי ספק והשקם, אך ענינו והראה עליהם לשחוחו. ויהיה ענין והעלהו שם לעלה על הדרך הזה התגולל לדבר הזה, כלומר תחל עשותו, אלא שהוא ענין נסתר לא הרגיש בו אברהם אבל הרגיש בענינו הנגלה, והיה רצון הכורא ית' מה שזכרנו בפנים הראשונים להראות סבל אברהם ושכרו.

ותבא הלמד על המקומות בענין למען והוא בערבי², כמו לסור, לשוב, להרגו בערמה (שמות כ"א י"ד) להטיבך באחריתך (דברים ח' י"ז) והדומה לזה כלומר למען היות כך וכך. אך למד אשר נטה לשבת ער. (כמדנר כ"א י"ד) למשגה בענין אל כלומר המגיע אל ישוב ער. ולמד מקץ עשר שנים לשבת אברם (נרצית י"ז ג') בענין מן כלומר מעת כך. ותהיה הלמד בענין בית בכמו אמרו והיה לפתע פתאם (יטעיס כ"ט ט') כלומר בפתע פתאם (כמדנר ו' ט'), כמו ואם בפתע בלא איבה (שם ל"ט כ"ג); על אשר מריחם את פי למי מריבה (שם כ"כ י')

¹ וזו דעת חסדים אשר הכיח הרצ"ט.

כלומר במי מריבה כמו שנאמר במי מריבת קדש (דברים ל"ג כ'). וכבר התגולל לנו זכרון כמו הלמד הזאת בתוך זכרון מה שכתב הלמד בו לדמות ולהכיר. ותהיה הלמד בענין הכף כמו באמרו ולכל הכתוב בחזרת ה' (דנ"ט י"ז ט') ר"ל וכל הכתוב. ותבא הלמד להגעת התכלה ולרכיב ולהפלגה בכמו אמרו ויפל מכושים לאין להם מחיה (דנ"ט י"ד י"ג), וינצלו להם לאין משא (שם כ' כ"ט), ועברו לעולם (שמות כ"א ו') לכלות דבר ה' מפי ירמיה (עזרא ח' ט'), נפשו ה' במעיו לחלי לאין מרפא (דנ"ט כ"א י"ח) ר"ל למד לאין מרפא; כי הבהנים לא התקדשו למדי (שם ל' ג') כלומר כפי תכלית הדן, והם כן נוספת על די ושעורו למן די, כי מן תהיה גם כן להגעת התכלה כמו ויהי מימים בימי קציר חטים (זפטיס ט"ו ח') ועוד ויהי מימים וילחמו בני עמון (שם י"ט ד'); ותפתח המס¹ כהפתח מס: כי למבראשונה (דנ"ט ט"ו י"ג) אשר עקרו להיות למן בראשונה. לדורותיכם חקת עולם תחנהו (שמות י"ג י"ד), עד סוף דורותיכם, וכמהו שמרים לכל בני ישראל לדורותם (שם י"ג ט"ג), תהרגו למשחית (יחזקאל ט' ו'); וכמהו אומרו מקץ ימים ימים אשר יגלה (ש"ג י"ד כ'), כלומר תכלית הזמן ההוא; הרק לעפר (מ"ב כ"ג ט') עד שהגיע אל התכלית הזאת, וכמהו ויצר לאמנון להתחלות (ש"ג י"ג ט') כלומר הצר לו הענין עד שהגיע אל התכלי. — ויש שכתב הלמד להתחלת התכלה בכמו אמרו למימי אבותיכם סרתם מחקי (מלכ"ג י"ז); כי למבראשונה (דנ"ט ט"ו י"ג); וראמה וישבה תחתיה למשער בנימן (זכריה י"ד י'), וכמהו מלכוא חמת עד נחל מצרים (מ"ח ט' ס"ה); אך זה מאשר נקבצו שתי מלות הטעם (כ"ט זני עשרתים), ר"ל מן, והיא להתחלת התכלה, והלמד, והיא למד התחלה (ומאשר נקבצו שתי מלות הטעם); ואם לא יהיה להתחלת התכלה אמרו מהר בעל חרמון עד לבוא חמת (זפטיס ג' ג'), כי אם היו אומרים עד בוא חמת היה גם כן נכון או אם היו אומרים מהר בעל חרמון לבוא חמת בלא עד היה נכון גם כן כמו שנאמר מן הים הגדול הדרך תחלן לבוא צדדה (יחזקאל ט"ו ט'), כי אלה הלמדן להגעת התכלה והם כעין אל וכמו למד אשר נטה לשבת ער (כמדנר כ"א י"ז) כלומר אל ישוב ער; וידעו כל שארית יהודה הבאים לארץ מצרים (ירמיה ט"ד כ"ט) כלומר אל ארץ מצרים. ומאשר נקבצו בו שתי מלות הטעם עוד אמרו וישליכו לארון עד לכלה (דנ"ט כ"ד י'), כי אם היו אומרים עד כלה בלא למד או לכלה בלא עד היה נכון; וכמהו והכינתי את מלכותו עד לעולם (דנ"ט כ"ח ז'). אלה הלמדן כלם הגעת התכלה אבל שמנו מקצתם במה שקדם מדברינו (לעיל דף 17) דחוקה אין לה מקום, מפני שהיתה טענתנו אמרו עד, אשר הוא בתחלת הדבר, והנענו הנה לדבר עליה עד סוף הדברים כדי שלא נשאר דבר ממה שיש בו הועלת שלא נזכרהו. — ותבוא הלמד לשבועה בכמו לחזרה ולתעורה (יטעיס ח' כ') נשבע ית' שמו בחזרה כאשר נשבע בשמים באמרו כי אשא אל שמים ידי (דברים ל"ג ט'), וזה ממנו להגדיל מעלתו אצלינו. ומאשר הוא אצלי גם כן שבועה כלמד, אמרו וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ (ש"ג ג' י"ג), נשבע בארון העולם על מה שבא אחריו, ואמרו תחתיו רוצה בו בסתר (וכ"כ דק). — ותהיה הלמד במקום על בכמו ושרט לנפש (ויקרא י"ט כ"ט) ענינו על נפש, כלומר על מה,

¹ ר"ל מ"ס' של לא התקדשו למדי, וענין דק' ציואל ח', י"ז.

וכמרו לא חשימו קרחה בין עיניכם למת (דנחם י"ד ט'); ולנו הסגירו ביד המלך (ע"ז כ"ג ב'). כלומר ועלינו כמו שאמר ועלי לחת לך עשרה כסף (ע"ז כ"ג י"ח ט'); לנפש לא יטמא בעמיו (ויקרא כ"א ט'); ואיש על דגלו לצבאם (נמדרג ח' כ"ג); לצבאם אתה ואהרן (ע"ז ח' ג'); ר"ל על צבאם; אשר יצאו מארץ מצרים לצבאם (ע"ז ג' א'). כלומר על צבאם וכמו שנאמר הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאם (שמות י' כ"ו), וכמו שנאמר ויחלדו על משפחתם (נמדרג ח' י"ח); ומה דגון נפל לפניו ארצה (ע"ז ח' ג'). כלומר על פניו וכמרו ויפל לאפיו ארצה (ע"ז ח' כ"ב ט'), ועוד וישבה לפתח ביתה (ע"ז ט' י"ד) ר"ל על פתח ביתה כמו שנאמר על כסא מרומי קרת (ע"ז); וזבול לחוף ימים ישכן (נחמיה ט"ו ט'); אחד הנה לשפת היאר (דניאל י"ב ט') כלומר על שפת היאר; והמתנשא לכל לראש (דנ"כ כ"ט ט') ר"ל למד לכל כלומר על כל ראש. ולמד לראש דחוקה כאשר וכרנו במקומו (לעיל 17 ד); אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם (ויקרא כ"ב י"ח) על כל אפני נדריהם ונדבותם; ולקרנות מזבחותיכם (יחזקאל י"ז ט') כלומר ועל קרנות מזבחותיכם; והיה לכם לציצת (נמדרג ט' ל"ט) כלומר על ציצת ר"ל על ציצת הכנף כמו שאמר ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת; ובאמרו והיה לכם לציצת כנוי שאל אמרו פתיל תכלת ושעורו והיה לכם פתיל תכלת על ציצת הכנף, והוא שפתיל תכלת היה כרוך על הציצת. ויתכן שיהיה עוד שעורו והיה לכם ציצת ותהיה הלמד כמו הלמד הבאה על הפועלים כמו למד והיו למאורת בדיקע השמים וזולתו (לעיל 17 ד) על דרך שיקרא הכל ציצת ר"ל הפתיל עם הציצת. והענין הראשון יותר חזק אצלי, ועוד כי מלת והיה לשון זכר והציצת לשון נקבה. ויכשר להיות מהשער הזה על אשר מריחם את פי למי מריכה (נמדרג ב' כ"ד) כלומר על מי מריכה. — ותהיה הלמד במקום הא היריעה בכמו אמרו אשר למלך צשען על ידו (מ"ז י"ב) ר"ל אשר המלך; עד להשיב חרון אף אלהינו ממנו עד לדבר הזה (עומד י' י"ד) ענינו על החבר הזה, ועד הנה במקום על. עד לשמים הגיע (דנ"כ ט' כ"ח) במקום השמים. ואפשר שיסכל זה שיהיה ענינו עד הגיע לשמים. וארבעת האופנים למחלח למסגרות (ע"ז ז' ל"ב) במקום המסגרות. שיר למעלות (תהלים קנ"ח ט') ר"ל המעלות כשאריתם. לזה במשקל לזה לכל כלי עבודה ועבודה (דנ"ח כ"ח י"ד), ר"ל לזה אבל לזה השני ענינו למלאכת הוהב וכמרו הוהב לזהב והכסף לססף (ע"ז כ"ט ט') הענין הוהב למלאכת הוהב והכסף למלאכת הכסף זה הוא ענין והנחשת לנחשת הכולל לברול והעצים לעצים (ע"ז) כלומר למלאכת העצים, והראיה על ברור זאת המליצה, ר"ל שיעורנו למלאכת הוהב למלאכת הכסף וזולתם, מה שאמר ולכל מלאכה ביד הרשים (ע"ז כ"ט ט'). ולא יכפר לדם אשר שפך בה (נמדרג ל"ב ל"א) הענין הדם. האזרח בני ישראל ולגר הגר בתוכם חורה אחת יהיה לכם לעשה בשגנה (ע"ז ט"ו כ"ט) שעורו והגר הגר בתוכם. — וכבר שמשו בלמד במקום והא הקריאה באמרו שובו לאשר העמיקו סרה (יחזקאל ל"א ו'). ויכשר שיהיה עוד האזרח בבני ישראל קריאה וכן לגר הגר בתוכם. — ותהיה הלמד במקום אחר כך וכך בכמו אמרו אחרי הראתו אל הכהן לטהרתו (ויקרא י"ג ז') כלומר אחר טהרתו.

כי אכלו את יעקב ואכלהו ויכלהו (יחזקאל ס"ז י'). ויו ואכלהו בענין כמו אחרי כן, כאלו אמר אכלו ואחר כך אכלהו ויכלהו על דרך ההפלה, וליו העטוף משפטים נזכר אותם בשער ניהדרו בספר הזה. ותהיה נוספת למשור בשמות כמו גבור שבור ובכמו אומר שומר ובפעלים גם כן, כמו שופט וחונן וסובב החולפים, על דמיון אשר עולל לי (יחזקאל ח' י"ב), ואת הנערים יודעתי (ע"ז כ"ט ג') ובשומר וביעבור ויזכור וזולתם מהפעלים העתידים. ותהיה דחוקה בתחלת המלה לבלי עטוף על הענין אשר לפניו באמרו עבד אביך ואני מאו ועתה ואני עבדך (ע"ז ט"ו ל"ד) משפט שניהם אני, ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכו בה (נחמיה ט' י"ט); תח וקדש וצבא מרמס (דניאל ח' י"ג); ואיה וענה (נחמיה ל"ו כ"ד); וחמש עשרה אמה קלעים לכתף (שמות כ"ז י"ד); ואלה ראשי בית אבותם ועפר וישעי (דנ"ח ט' כ"ד); אלהם ויניחו את הכלים (יחזקאל ט' ט"ז); הן עד ירח ולא יאהיל (ליוז כ"ט ד'). ותהיה בענין כמו עם בכמו אמרו וכן היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל (ע"ז י"ד י"ח) כלומר עם בני ישראל; לא אוכל און ועצרה (יחזקאל י"ג) כלומר עם עצרה על טעם שונא גול בעולה (ע"ז ט"ח ט'), וכמו הווי הווא ויוסף היה במצרים (שמות ח' ט') כלומר עם יוסף אשר היה במצרים. — ותהיה בענין כמו הפא אצל הערב וענינה קרוב לאו בכמו טמא את הבית ומלאו את החצרות חללים צאו ויצאו והכו בעיר (יחזקאל ט' ז') כלומר אז יצאו והכו; עלו הפעם כו הגיד לי את כל לבו ועלו אליה (שופטים ט"ז י"ח), אז עלו אליה; וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו (ויקרא כ"ב ל"ב), אז תחזיק בו; בצר לך ומצאוך וג' ושבת עד ה' אלהיך (דברים ל' ל'), אז תשוב; כי יהיה לאיש בן סורר וג' ותפשו בו (ע"ז כ"א י"ט), אז ותפשוהו; ככל אשר אני מראה אותך וג' וכן תעשו (שמות כ"ב ט'), אז תעשו כן; והתעמר בו ומכרו ומת הנגב ההוא (דברים כ"ד ז'), אז יומת; שור או כשב וג' והיה שבעת ימים תחת אמו (ויקרא כ"ב ג'), אז יהיה עם אמו שבעת ימים; הנה חנית המלך ויעבר אחד מהנערים ויקחה (ע"ז כ"ו כ"ג) כמו יעבר עתה ושהוא קרוב בענין; אשה כי תזדע וילדה זכר וטמאה (ויקרא י"ב כ') או חטמא; הלא מעט ימי וחורל (ליוז י' כ') הרפה ממני אם כן, שהוא גם כן קרוב לענין. ושמואל ראה את שואל זה ענהו (ע"ז ט' י'), וכאשר ראה שמואל את שואל; כלא ולא אצא (תהלים פ"ח ט') קרובה לענין. ונתנה מנהג הפא עוד ויו בשערי החצר הפנימית וביתה (יחזקאל ט"ד י') לביתה; מקיר העיר וחוצה (נמדרג ל"ד ד') לחוצה; ופיהו מבית לכרת ומעלה (ע"ז ז' ל"א); מהיום ההוא ומעלה (ע"ז ל' כ"ט); מן המלוא וביתה (ע"ז ח' ט'). ויהיה ענינה ההיה כך וכך כמו הלא ארחץ בהם וטהרתו (ע"ז ח' י"ב), האין אני רוחץ בהם תמיד הטהרתי, כלומר הטהרתי, זה הוא אצלי הענין האמת לא שהוא מספר מה שיעשה אחר בן כאשר חושבים אנשים, והראיה על בטול זאת המחשבה, שאין נעמן ולא זולתו מודה שיש בטבע המים ובהם לעשות זה, ועל כן הכתיב דברי חנניא, מפני שחשב עליו שהוא בטבע המים היה מרפא אותה, ואלו היה מודה נעמן שטבע המים לעשות כמו זה, היה דברו הלא ארחץ בהם על העתיד ונכון (וכן הניח ר"ק נשט). ויהיה ענינה כל שכן כך וכך כמו לא יערכנה זהב וזכוכית (ליוז כ"ט י') הטעם לא יערכה הזהב כל שכן הזכוכית. ותהיה בענין ינו על כמו ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי (ע"ז ח' י"ח), על הכרתי; הרב

נחנה משכו אותה וכל המוניה (ויחזקל ל"ב כ') כלומר על כל המוניה ר"ל המוני מצרים אשר קדם זכרה. וזהו להנאי וזהויה אם נסתרת עמה וחצטרך אל חשוכה ישלם בה הדבור כמו ואמרו לי מה שמו (שמות ג' יג) שעור הענין ואם אמרו לי מה שמו חשוכה מה אומר אליהם; ואמר אליך שלח את בני יועבדני וחמאן לשלחו (שם ד' כ"ג) ואם חמאן לשלחו החשוכה הנה אנכי הרג; ואמרתי כמה אהבתני (מלכי ח' כ'), אם תאמרו כמה אהבתני אומר לכם הלא אה עשו ליעקב; ולי יתן נא לעבדך (מ"ט ח' יז), אם לא תקח יתן נא לעבדך; ויאמר יהונדב יש י"ש חנה את ירך (שם י' ט"ו) ואם יש חנה את ירך; ולי ילך נא אחנו אמנו (ש"ג י"ג כ'), ואם לא תלך ילך נא אחנו אמנו; ואמר אך חשך יושפני (תהלים קל"ט י"א), ואם אמר אולי החשך יכסני; ודפקים יום אחד (נחלית ל"ג יג), ואם ידפקים; וכמהו ונחן לכם ה' לחם צר ומים לחץ (ישעיה ל' כ'), ואם נחן ה' לכם וחשבתו ולא יכנף עוד מוריד ומה שלאחריו: ונתן מטר זרעך אשר חורע את הארמה עד אחרית הענין, כלומר אם האלהים יסר אתכם בכך וכך יתן לכם המורה כך וכך. וזהו חשוכה הנחני עם הפעלים כלבד, בכמו ואם בכלי נחשה בשלה ומרץ ושטף במים (ויקרא ו' כ"א), ימרץ וישטף; אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאל (נחלית י"ג ט'), חרנומו אם השמאל אימין ואם הימין אשמאל; ולא חשבעו בשמי לשקר וחללה את שם אלהיך (ויקרא י"ט י"ג), זה אע"פ שהוא אזהרה יש בו ענין התנאי, כי השעור לא חשבעו וג' ואם חשבע וחללה; ואם חסיר שקוצין מפני ולא חסור (ירמיה ד' ח'); ואם נקבה חלד וטמאה שבעים (ויקרא י"ב ט'); ואם טהרה מזוכה וספרה לה (שם ט"ז כ"ז); ואם עמדו בסורי ושמיעו דברי את עמי (ירמיה כ"ג כ'), ישמיעו; אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם (לוי כ' ד') כבר שלחם ביד פשעם. וזהו חיוי כמו קודם כך כמו ויו וחבואה הכרם (דברים כ"ג ט'); ואני עתיד לבאר זה היטב באות הקוף מספר חרשים בזכרי פן תקדש המלאה חורע. וזהו חיוי בענין כמו אחר שהיה כך באמרו וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים (ויקרא ט' כ"ג) ענינו אחר שירד כמו שאמרו רבותינו ז"ל באמרם (פניקס י"ח) ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הוראה דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ולימרה מקמי עבודה מי כתיב לעשות מעשות כתיב ולימרה בחר עבודה, דכתיב וזבח תודה ויכבדני. — וזהו להתלהל ופתיחת דברים בכמו ויהי בימי אחשורוש; ויהי בימי שפט השפטים (רות ח'); ולו גוענו בגוע אחינו (נמנדר כ' ג'); ולו אנכי שקל על כפי אלף כסף (ש"ג י"ח י"ג); ויתן לך האלהים מטל השמים (נחלית כ"ז כ"ח); ויאמר וקחו קמח (מ"ד ד' ט"א); ויען השליש את איש האלהים ויאמר והנה ה' עשה ארכות בשמים (מ"ג נ"ז י"ט); ועתה ככא הספר הזה אליכם (שם י' כ'); ויאמר אל בנתיו ואיו (שמות ח' כ'); ובשנת אחת לכורש (עזרא ח'); והן לא יאמינו לי (שמות ד' ח'); ויאמר שמואל ולמה תשאלני (ש"ח כ"ח י"); ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (נמנדר ט"ז כ'). וזהו חיוי במקום או בכמו ומקלל אביו ואמו (שמות כ"ב י"ז) ר"ל או אמו; וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש או לירח (דברים י"ז ג') ר"ל או לשמש או לירח;

וגנב איש ומכרו ונמצא בידו (שמות כ"א י"ו) ר"ל או נמצא בידו; עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדם ועלי חמרים ועלי עץ עבה (נחמיה ח' ט"ו) חיוי במקום או חסור וכירים יתן (ויקרא י"א ל"א), ר"ל או וכירים; וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה (שם י' י') ר"ל או חרבה. וזהו חיוי בענין כמו וכאשר היה כך וכך כמו ויואל משה לשבת את האיש (שמות ח' כ"א), וכאשר הואיל לשבת את האיש ויתן לו את צפורה בתו לאשה; ואדע כי דבר ה' הוא ואקנה את השרה (ירמיה ל"ב ט') פרושו וכאשר ידעתי כי דבר ה' הוא ואקנה את השרה; ורומז באמרו ואדע כי דבר ה' אל מה שקדם מדבר אלהים אליו: הנה חנמאל בן שלם דרך בא אליך לאמר קנה לך את שרי אשר בענתות, והוא כאשר בא אליו חנמאל כאשר אמר לו האלהים קנה המקנה בעבור שידע כי דבר ה' הוא. וכמהו וישמע אברהם כי נשבה אחיו (נחלית י"ד י"ד), וכאשר שמע כי נשבה אחיו הריק חניכו כלומר הכינס למלחמה; ועברה העברה לעביר את בית המלך (שמואל ב' י"ט ט'), וכאשר עברו העברים את הירדן נפל שמעי לפני המלך; ויראו אנשי אשרוד כי כן ואמרו (ש"ח ח' י'), וכאשר ראו הענין אמרו כך וכך. ועוד ויהי כנגן המנגן וזהו עליו רוח ה' (מ"ג ג' ט"ו), ועוד ויבא יהוא וירעאלה ואיובל שמעה (מ"ט ט' ל') וכאשר שמעה; ונזרם אבד חשבון (נמנדר כ"א ל') וכאשר ירנו אותם אברו. וזהו חיוי הוא להשוות בין שני דברים בכמו אמרו מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק (מזלי כ"ה כ"ה), כלומר שהם שוים בערבות נפשם על הנפש העיפה; וכמהו דלף מורד ביום סגריר ואשת מדינים נשחזר (שם כ"ז ט"ו); חוח עלה ביד שכור ומשל בפי כסילים (שם כ"ז ט"ו); הדלת חסוב על צירה ועצל על מטתו (שם כ"ז י"ד) דמה התהפכת העצל על מטתו עם התמדתו עליה ושאנו קם ממנה לעסוק בדבר כמו הדלת על צירה אשר חסוב עליה ולא חפרד ממנו. כעבור סופה ואין רשע (שם י' כ"ה), דמה מהירות אבוד הרשעים כמהירות עכור הסופה. ויש שמחסרים והוא הזאת וישלימו הענין וולחה כמו שנאמר ארי נחם ורב שוקק מושל רשע על עם דל (שם כ"ט ט"ו). וזהו חיוי בענין כמו כשיהיה כך וכך יהיה כך וכך, כמו שנאמר והם השמש ונמס (שמות ט"ז כ"א) כשיהיה חם השמש היה נמס. וזהו חיוי בענין כמו אבל הדבר כך וכך, כמו שנאמר ויאמרו אליו לא אדני ועבדיך באו לשבר אבל (נחלית מ"ג ז'), אבל אין הדבר כאשר אתה חושב אבל באנו לשבר אבל. והארץ אשר אתם עברים שמה לרשעה ארץ הרים ובקעת וג' (דברים י"א ח'), כאשר אמר להם כי הארץ וג' לא כארץ מצרים היא וג' אבל היא ארץ הרים ובקעות. אם גמלתי שלמי רע ואחלצה צוררי ריקם (תהלים ז' ט'), אם גמלתי השולמים עלי רע אבל חלצתי הצורה אותי ריקם, ירדף אויב נפשי וישג, אמר כי לא שלם לשונאו כפעלו כל שכן שיגמול אוהבו רע; ואמרו ריקם, הוא חלוי בצוררי כלומר בלי חטא שאחמא לו ואמרו ואחלצה צוררי ריקם נכנס בין התנאי ובין חשוכה, ר"ל בין אם גמלתי ובין ירדף אויב נפשי. וזהו חיוי בענין כמו אע"פ שהדבר כך וכך, כמו ואו וחכמת המסכן בויה (קהלת ט' י"). וזהו חיוי סיון הרבים בפעלים החולפים והעתידים, בחולפים כמו אמרו שמרו, מה גדלו מעשיך (תהלים ל"ז ו') ובחולף אשר לנקבות גם כן או לכניהן אשר ילדו (נחלית ל"ח ט"ג), ובעתידים יאמרו ילכו מחיל אל חיל (תהלים פ"ד ח') והוא בצויו כן. וזהו חיוי חסור ונחש, כמו חשך שבמו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר (מזלי י"ג כ"ד). וחבא הואו בחלחת הפעלים

אבשלום: ירושלים ובשעה שנכנס שם; ונה בן שש מאות שנה והמבול היר (נחלית ז' ה'), עת שהיה המבול; כי זכר אני ואחה את רכבים צמדים אחרי אחאב אביו וה' נשא עליו את המשא הזה (מ"ט ט' כ"ה), עת שגזר עליו בכך ר"ל מה שאמר לו אליהו במקום אשר לקחו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך. ויבא המעגלה והחיל היצא אל המערכה והרעז במלחמה (מ"ט י"ז), כלומר בעת צאתם אל המערכה והרעזם במלחמה. ויהיה ענינה אם לא, ענין כילא בערבי שהוא שלא יהיה כך וכך ואפשר שנאמר שהוא כמו פן יהיה כך וכך כמו אמר. אל אחאב אשר ורד ולא יעצרכה הנשם (מ"ט י"ח מ"ד) שלא יעצרכה. ותהיה במקום כי כמו שאמר (מ"ט י"ח כ"ג) כי מה אתה חסר עמי והנך מבקש ללכת אל ארצך, כלומר כי הנה אתה מבקש או כי הנך מבקש. ותהיה במקום הבית כמו ומראה ולא בחידה (נמנדר י"ח ח'). ונצאנה הנשים מכל ערי ישראל לשור והמחלות (מ"ט י"ח ו') ר"ל במחלות כאשר נאמר (ס"ב כ"ח י"ג) הלא לזה יענו במחלות, ועוד (ס"ב כ"ט ה') אשר יענו לי במחלות; ועוד (ישיה י"ג ה') ה' וכלי זעמו, ר"ל בכלי זעמו; ועוד (דנ"ל י"ז י"ח) דרשו ה' ועזו ר"ל בעזו; ועוד (ישיה מ"ח י"ו) שלחני ורוחו ר"ל ברוחו, כאשר נאמר (זכריה ז' י"ב) ולכם שמו שמיר — אשר שלח ה' צבאות ברוחו; וזה פסוק וישלח היום מלך צר מלאכים אל דוד ועצי ארזים (מ"ט כ' י"ח) ר"ל בעצי ארזים מפני שלא זכר לשלחם אליו בפנים אחרים, ולולי זה היה אומר וישלח [עצי ארזים].

כז. והמם חבא בתחלת השמות הכנויים על פעליהם לענין כמו משליך ומושלך, מקטיר ומקטר, והמשכילים ויהירו (דניאל י"ג ג') המגלים כבלה (ישיה מ' ח') מגישים על מוכחי (מלאכי ז' ז'), היה מעמד במרכבה (מ"ט כ"ג כ"ה), כל ראש מקרה (יחזקאל כ"ט י"ח), למשפטי אתחנן (חיוט ט' ט'). וחבא עוד בתחלת השמות אשר אינם כנויים על פעליהם ממה ששמשו בו וממה שלא שמשו בו כמו שאמרו והעביר אותם במלכן (מ"ט י"ג ל"ח) עגל מרבק (מ"ט כ"ח כ"ד) במרצע (שמות כ"א ו'); במלמד הבקר (זפטיס ג' ל"ח); ילד מסכן (קהלת ד' י"ג) וזולת זה ממה שיתבאר בזכרנו ענייני השמות השלישים. וכבר באה המם נוספת בנמכוה ונמס (מ"ט ט"ו ט') ועקרו נבוה; אלה הם דברי כל מי שהיה לפני, והטוב בעיני בו שאומר כי מבוה האר למלאכה, על משקל מרכה להכיל (יחזקאל כ"ג ל"ח) אשר הוא הואר לכוס, ואחר כן הכניסו כנפעל על התאר, ואם הוא בתוספת המם על הרעת שיש להם בהכנסתם הנפעל על השמות כמו שנאמר כי היתה נסבה (דנ"כ י' ט') והכניסו נון הנפעל על סבה, ואמרנו בכמו זה נפעל הוא על דרך העברה כי על דרך האמת איננו נפעל, רק הוא על בנק הנפעל, כי הנפעל הוא פועל הפועל בעצמו ואין בשמות. זה הענין. ויוסיפו המם באחרונה ללמד על הענין שנקרא אלחאל בערבי בכמו (שמות ג' כ"ח) והיה כי תלכון לא תלכו ריקים, כלומר ריקים, והמעם לא תלכו בענין רקות ר"ל ריקים מהממון. ועוד (ישיה כ"ג ג') חנם נמכרתם הוא בעיני נגזר מן הילדים אשר חנו אלהים (נחלית ל"ג ה') אשר פרושו נתן ומן חנונו אותם (זפטיס כ"ח כ"ג) אשר פרושו חנו אותם לנו, ומעם חנם מתנה בלא מחיר (וכ"כ הפרמון וד"ק). — ומהממין המורות על הענין בעיני ותהי הכנסה באדם ובבהמה (שמות ח' י"ד), כלומר היה הענין הזה כולל את כלם, ויכשר בעיני מאד שיהיה

החולפים וחתית עניניהם בחוב המקומות אל העתידות כמו ויצאו וראו בפגר האנשים (סוף ישיה), ונפקחו עיניהם (נחלית ג' ה') ופרו ורבו (ס"ב ח' י"ז) והתגדלתי והתקדשתי (יחזקאל ל"ח כ"ג); ושמעו לקלך ובאת וג' ואמרתם אליו (שמות ג' י"ח). ויש שתהיה באה על הפעלים אשר המה חולפים חליפה גמורה כמו כאשר ראה כל הבא עליו ועמד (מ"ט כ' י"ז), והיה האיש ההוא חם וישר (חיוט ח') והלכו בניו ועשו משתה בית איש יומו ושלחו וקראו וג' וזהשכים בבקר והעלה עלות וג' וברכו אלהים בלבכם (ס"ב ח' ד'); והיה כאשר נלכדה ירושלים (ישיה ל"ח כ"ח); והעמיד בבית אל את כהני כמות אשר עשה (מ"ט י"ז ל"ב); והיה לכם הדבר הזה (ישיה מ' ג'); ואכלהו ויכלהו (ס"ב י' כ"ה); ובא ולן ושכב ארצה (ס"ב י"ז י"ו); ויצא אותה משרתו החוץ ונעל הדלת אחריה וג' ותלך הלך וזעקה (ס"ב י"ג י"ח); והיה בהעלות חיל כשדים (ישיה ל"ז י"ח); ונתח את כמות השערים — וטמא את התפת — וירק משם והשליך את עפרם אל נחל קדרון — חשבר את המצבות ויכרת את האשרים — ושרף אשרה (מ"ט כ"ג ח' — ט"ו); והיה ה' עמו ככל אשר יצא ישיביל (מ"ט י"ח ה') לא עובתם את אחיכם זה ימים רבים עד היום הזה; ושמרתם את משמרת מצות ה' אלהיכם (יחזקאל כ"ג ג'); ואמרו לא ישב ארון וג' (מ"ט ח' ז'). ובמקצת אלה הוויין תהיה הפא הערבית ראויה. וחבא על הפעלים העתידים עתידים וחולפים וחשיב עניניהם חולפים ולא תהיה אז כי אם פתוחה על הרוב כמו ואו ויהרגו בשושן (אסתר ט' ט"ו); ויחפרו כל מצרים (שמות כ"ד); ויגברו המים (נחלית ז' י"ח) ויסכרו מעינת תהום (ס"ב ח' ז'); ויבאו אילמה (שמות ט"ו כ"ו). ואפשר שתהיה בשבא והם חולפים בענין כמו ואעידה לו עדים נאמנים (ישיה ח' ז'); ואבוס עמים באפי — ואוריד לארץ נצחם (ס"ב ק"ד ו'). ופבר בארנו זה בספר הקרוב והישר (כתאב אלחקריב ואלחסיחיל) ואנו עתידים לבאר אותו עוד בשער ויו העטוף (לקטן פ' י"ח) מהספר הזה. ותהיה נוספת לכדה באחרית המלות כמו בנו בעור (נמנדר כ"ד ג'). ויחיתו ארץ (נחלית ח' כ"ד) וחליו וקצף (קהלת ה' י"ו), ואם יחקפו האחר (ס"ב ד' י"ז) בבאו האיש (יחזקאל ג' ג'), חבלתו יחוב ישיב (ס"ב י"ח ז') שעורו חבולת חוב ישיב. והיא נוספת עוד לבאמר, דבר יום ביומו (מ"ט ח' נ"ט); להלל ולשרת נגד הכהנים לדבר יום ביומו (דנ"כ ח' י"ד); עלת שבת בשבתו (נמנדר כ"ח י'), עלת חדש בחדשו (ס"ב), הלא תראה שאמרו ובדבר יום ביום להעלות כמצות משה (דנ"כ ח' י"ג), דבר שנה בשנה (מ"ט י' כ"ה). ויוסיפו הוא באחרונה בפעלים העתידים אחר סימן הרבים כמו יאכלמו קש, חביאמו וחסעמו (שמות ע"ו), ובחרונו יבהלמו (תהלים כ' ה'). ויוסיפו עם הנזון בכמו ששון, ולצון, החשים אגמן באפן (חיוט מ' כ"ו) כי הוא מן ואת האגמים (שרפו באש (ישיה כ"א ל"ב); ורדף שלמנים (ישיה ח' כ"ג). ויוסיפו בכמו הקימות, השיבותי, השיבותי, הקימונו, עד אשר אם הביאנם (נמנדר ל"ב י"ז). וכבר הוסיפו ביחדו, בענו מאד (נמנדר י"ז ג'), בלשון שקר ישנא רכיו (מזלי כ"ו כ"ז) ובמקלונני (ישיה ט"ו י') להפלה. ואפשר שתהיה הוא בענו ורכו למד הפעל כאשר היא בשלי (חיוט ט"ו י"ז). — ומהוויין מה שיואמר לה ואו העת כמו ויבא חושי רעה דוד העיר ואבשלום יבוא ירושלים (מ"ט ט"ו ל"ו) כלומר עת בא

הכף על הפועל החולף; ואין הכף הנה לרמיון כאשר הוא בכמו אש כמו שבלול, אבל הוא לקרוב (דחל ללן כד 29). ויש שימשו בה עם הנון במקום הבית בעבור שמוצאם אחד מהשפחות, ר"ל מוצא הבית והמם, אמרו והנה עם רב הולכים מדרך אחריו (ע"כ י"ג ל"ד), כלומר בדרך¹ ונאמר עוד (יחזקאל כ"ז כ"ג) זאת הארץ אשר הפילו מנחלה לשבטי ישראל, במקום בנחלה כאשר אמר בתחלת הענין (ע"כ כ"ג) והיה הפילו אותה בנחלה לכם ולדגרים.

והיורד יוסיפוה ראשונה בפעלים העתידים אשר יספר בהם על מי שאינו נמצא במעמד ליחיד ולרבים, כמו ישמר, ישמרו, יעשו, ילך, ילכו, ויוסיפוה מעט בפעלים אשר יספר על הנקבות שאינן נמצאות במעמד כמו וישרנה הפרות (ע"כ י' י"ג), מגוי יעמדה (דניאל ח' כ"ג), ויחמנה בבאן לשחות (נחזית ל' ל"ט). ויוסיפוה בראש השמות כמו ינאל בן יוסף (נמזכר י"ג ז'), ירמיהו, יחזקיהו, ואת ידלף (נחזית כ"ג כ"ג). והוסיפוה באמצע המלות בלדיוש הדבר (עזרא י' י"ו) ובנלכה דחינה (נחזית ל"ז י"ז) בראמינון אחיך (ע"כ י"ג כ'), בוחגבהניה ותעשינה העבה לפני (יחזקאל י"ז כ'), ובקראו למקוננות וחבואניה (ירמיה ט' י"ז) והדומה להם. ויוסיפוה ליחס בכמו משפחת האשריאלי, העזיאלי, השמעוני, הובלוני (נמזכר כ"ו) והדומה להם. ויוסיפוה בכמו המקום הוה לכלי יחוס בכמו לבני ושמעי' לשוני לאוני ואראלי (ע"כ), זכרי גבור אפרים (ד"כ כ"ח ז'). ויוסיפוה סימן לרבים עם המם או הנון בכמו מלכים ומלכין (עזרא ל"ח ז') וחיים וחיון (חיון כ"ד כ"ג) ואיים ואין (יחזקאל כ"ו י"ח) והדומה לזה. ויוסיפוה באחרית שמות הפועלים ואחרית המקורים בכמו מקימי מעפר דל, להושיבי עם נדיבים, המגביהי לשבת, המשפילי לראות (תהלים ק' י"ג), הישבי בשמים (ע"כ ק"ח ג'), ההפכי הצור (ע"כ ק"ח ח'), שכני בחגוי הסלע חפשי מרום גבעה (ירמיה ט"ט י"ו); חקקי בסלע (יעזיה כ"ג י"ו), עובי הצאן (זכריה י"ח י"ו), אסרי לגפן (נחזית ט"ט י"ח); לא אבה יבמי (דנריס כ"ט ז'), כלומר לא אבה יבם, ואת היא דעתי בו, כי כנוי הפעל הדבוק במקור לא יהיה כי אם נון ויוד² כמו הלהרנני אחא אמר (עזרא י"ג י"ד), המה יקרבו אלי לשרחני (יחזקאל מ"ד ט"ו) ואין נכון לומר להרגי ולא לשרחי ואלו היה רוצה זה היה אומר יבמני. והוסיפוה על בן באמרו בני אתוננו (נחזית ט"ט י"ח) והוסיפוה על הנפעל העומד בנאדרי בכח (עזרא ט"ו ו'). והוסיפוה על התאר בביד כל נביאי כל חוה (ט"ט י"ז י"ג) ומשפטו ביד כל נביא; וכמוהו ואתה חדבר אל כל חכמי לב (עזרא כ"ח ג'), משפטו אל כל חכם לב כמו שנאמר (ע"כ) אשר מלאחיו רוח חכמה. ויוסיפוה לסימן הנקבה כאשר חספר על הנקבה האחת ותדבר עמה כמו חשמרי, חלכי, ויש שיבאו עליה הנון ויאמרו חשמרין חלכין וכה תדבקין (דו"ט כ' ח'), עד מתי תחמקין (ירמיה ל"ח כ"ג), עד מתי תשתכרין (ע"כ י"ד). ויוסיפוה אחר סימן הנקבה בכמו רבתי עם, שרתי במדינות (חזקיה ח'), אהבתי לרוש (הושע י' ח'). ויוסיפוה על הכף שהוא כנוי הנקבה כמו הסלח לכל עונכי הרפא לכל תחלואיכי

¹ נכ"י שני י"ח הנה הוספה זרה מן המתרגם וז"ל: אך טפני שניה לזון הספר צערי כן ר"ל שנינו נמלך נמלך הלכנו עליו והלזון הוה שידקנו הוה הגדר הנכונה וכל הנמלך כספר זה כמספנו. ונאמר עוד וג' (בדלע"י).

² וזהו ג"כ דעת ר' משה הכהן הספרדי. ובתנ"ל על זה הלא"ע דפ' נלק (כ"ג י"ג) וסנה שכת לתתי להלן עמכם.

כמוה מם שבי דומם ובאי בחשך (יעזיה ע"ז ה') כי הוא כאלו אמר שבי דומה כמו שנאמר (תהלים ל"ד י"ז) שכנה דומה נפשו, אלא שהמם לענין, ואמר בחשך ר"ל בקבר כמו שנאמר (חיון י"ז י"ד) בחשך רפרתי יצועי, ועוד בטרם אלך ולא אשוב אל ארץ חשך וצלמות (ע"כ י' כ"ח), אבל טוב ויחיל ודומם (חזקיה ג' כ"ו), עורי לאבן דומם (חזקיה כ' י"ט) הוא מבעלי הכפל בענין אחר. — והוספה המם על המקור באמנם (נחזית י"ח י"ג) והיא תמורת הא אמנה. ותהיה המם לבדה סימן לרבים בכמו (ע"כ כ"ג ט"ג) כמיט חוצות אדקם ארקעם, ויש שמחברים אליה הוא בכמו חמלאמו נפשו חורישמו ידי (עזרא ט"ט י"ט), ותהיה נוספת (ע"כ הנון) בכמו מאשר שמנה לחמו (נחזית ט"ט כ"ח) כלומר אשר שמנה לחמו, וכמו מאל אביך ויעורך (ע"כ ע"כ); ואני לא אצח מרעה אחרך (ירמיה י"ז ט"ו) חרגונו ואני לא החלוחי להחנבא בשמך, כלומר אתה הכרחתי על זה ולא התאחיתיו ולא חפצתי בו, ולמה הם מבקשים את נפשו ושוניאם אותי על הנביא; וכמו זה (ט"ט י"ח ה') ולא נכרית מהבהמה, משפטו בהמה, אבל חרגונו הוא שלא תפסק יממנו הבהמה, והעקר מזה בהם כלם מכך. ויוסיפוה עוד עם הנון בממנו וממני ומקד, כי הוא והיורד והכף הם השמות הנסתרים ובאה עליהם מם כפולה, הראשונה מהם נוספת כי אמר ממני הוא כאמרך (יעזיה כ"ג ד') שעו ממני, דברי עונות גברו ממני (תהלים ס"ה ד'); ובאה מם נוספת על ממני ושכה ממני, והיא ההקשה בממנו כי העקר ממנו והוכח עליה מם ושכה ממנו, והראיה על זה אמרם שמך ממנו (חיון ד' י"ג), מאויבים ממנו (תהלים ס"ח כ"ד) כי אלו היו מחוסרים ההא היה נשאר ממנו; אבל ממך הוא מחוסר הנון מהשניה. ודגשות הנון אשר במאויבים ממנו לעמר עליה, כי אפשר שעושים זה במקומות כרי שחזקו הסמיכה על האות ההיא הדגושה. וכבר נוספה עוד עם הנון מטרם שום אבן אל אבן בתיכל ה' (חגי ב' ט"ו), לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן (יעזיה ס"ה כ') (בן) ומלפנים ונאמר צדיק (ע"כ מ"ח כ"ו), עד מפתחת השבת חשביעית (יחזקאל כ"ג י"ו), כי משפטם טרם שום אבן, לא יהיה שם, ולפנים כמו שאמר לפנים בישראל (דו"ט ד' ז'), עד מחרת השבת כמו שנאמר וכל היום המחרת (נמזכר י"ח ל"ג). והוסיפו עוד במאין כמוך ה' (ירמיה י' ו') מאין כמחו (ע"כ ל' ז') אלא שההבלע איננו נראה. ויש שיסחירו אחרית בין ויובן הענין וזלחו באמרו (תהלים ע"ח ח') על כן משהך אלהים שמו ששון מחברך, כלומר מבין חבריך, אם היה רצונו מבין חבריך הקבוץ כי הוא בלי יוד והרבה מן הקבוצים יכתבו בלי יוד כמו שאמרת, ואם הוא רוצה בו אחד, הוא כמו דעת אלהים מעלות (הושע ו' ו') כלומר הרבה מעלות וכמו הנחמדים מוזהב ומפז רב (תהלים י"ט י"ח), כלומר יותר מחברך, וכדומה שהוא רמז אל שאול. ובתברך מנשים יעל — מנשים באהל חברך (עזרא י"ח כ"ח) ר"ל מבין נשים. ויוסיפוה עם הווא להגיע בה אל הכנויים האלה ככמוני, כמוך, כמוהם יהיו עשיהם (תהלים קט"ו ח'), גם לי לבב כמוכם (חיון י"ג ג'). ואפשר שיגיעו אל קצת הכנויים האלה וזלחו כמו שנאמר (נמזכר ט"ו ט"ו) ככם כגר יהיה, ככם אלה פעמים (דנריס ח' י'). ויש שיגיעו בהם עם כף הרמיון אל השמות הנראים כמו שאמר (חיון כ"ח ה') כמו אש; כמו עשב (תהלים ל"ח ה'); כמו שבלול (ע"כ ט'); ויבן כמו דמים מקדשו (ע"כ ט"ט). וכבר הוסיפוה בוכמו השחר עלה (נחזית י"ט ט"ו) להפריש בין הכף ובין הפועל החולף, כי השיעור קדמה עלה השחר ולא חבא

(נחמיה ס' ז'): וזכר נחמיה האלף עוד במקום יוד המשך מימינים ומשמאלים באבנים (דכ"ו י"ג י"ב). והוסיפו עוד האלף בשני דוראי חאנים (ינמיה כ"ד ח') כי הוא כמו וישימו את ראשיהם בדורים (נ"ב י'). הלא נחמיה שהוא אומר הדור אחד — והדור אחד (ינמיה ס'). והוסיפו עוד בללאת חמשים (שמות כ"ו) כי היא כמו ובלולים ועלו על ההיכנה (מ"ו ו' ח'), אע"פ שפרשו ובללים חלונות, מפני שהיה עולה מחלונות ההם אל זולתם ומוולתם אל מה שאחריהם דמות לוליות אשר יתחבר בהם מה שהם בו במה שיש אחריהם וקראו להם שם כשם הלולאות.

כ. והכף יוסיפו בראשונה לדמיון, בכמו והייתם כאלהם (נחמיה ג' ס') כשמות אשר קרא להן אביו (ס' כ"ו י"ח), כצבי מדה (ישעיה י"ג י"ד), והנה שבה כבשרו (שמות ד' ז'), ותהיה להשוות בין שני דברים או דברים רבים ואו תהיה שנייה על הרוב כמו והיה כצדיק כרשע (נחמיה י"ח כ"ה), כחטאת כאשר (ויקרא ו' ו'), כחשבה כאורה (תהלים קל"ב י"ג), כקטן כגדול תשמעון (דברים ח' י'), כי כמוך כפרעה (נחמיה מ"ד י"ט) כמוני כמוך עמי כעמך כסוסי כסוסים (מ"ח כ"ב ד'), ככם כגר יהיה (מגדל ט"ו ט"ו) כי כחלק הירד למלחמה וכחלק הישב על הכלים (מ"ח כ"ב ד'), ויש שיהיה להם די בכף האחת כאמרם כמוני כמוך וכעמך עמי (דכ"ב י"ח ג'), ויש שישוו בין הדברים בלא כף כאמרם נוס וזה באף חזיר אשה יפה וסרת טעם (מגיל י"ח כ"ב). ותהיה לקרוב כמו ויפל מן העם כיום ההוא כשלש אלפי איש (שמות ל"ב כ"ט), כחצות הלילה אני יוצא בחוך מצרים (ס' י"ח ד'), ויהי כמשלש חדשים (נחמיה ל"ח כ"ד), וכעת מותה ותדברנה (מ"ח ד' כ'), וכמו השחר עלה (נחמיה י"ט ט'), וקרוב מזה ויהי כמשיב ידו (ס' ל"ח כ"ט), כלומר כשיעור שחשיב ידו ובשעה שהשיב ידו, ועוד והוא כפרחת עלתה נצה (ס' ט' י') כלומר בשעה שפרחה עלתה נצה. וממה שדומה למין הזה כמעט אויביהם אכניע (תהלים פ"ח ט"ו), כלומר בזמן קרוב, וכמהו לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד כמעט כסדרם חיינו (ישעיה ח' ט'), לולי חסד האלהים חיינו בזמן קרוב כסדרם, וכמהו כמעט יעבר עבדך את הירדן (מ"ב י"ט ל"ו), כלומר כמעט שאהיה מת אחר עברי את הירדן ואמות בגרות, ויש בו הסתר, ובעבור זה אמר: ולמה יגמלני המלך הגמולה הזאת ישוב נא עבדך ואמת בעירי עם קבר אבי ואמי; וכמהו עוד כי יעבר כמעט אפו (תהלים כ' י"ג). ותהיה לאמת הדבר כאלפים אמה במדה (ישעיה כ' ד'), אמרו במדה מורה כי הוא דבר ברור לא מקורב. ויחכן שנאמר בכמו זה עוד כמה שאמר הכורא יח' כחצות הלילה אני יוצא (שמות י"ח ד'), ומה שמחזק הענין הזה אמרו ויהי בחצי הלילה (ס' י"ב כ"ט) ברור ומקיים; וכמהו כי הוא כאיש אמת (נחמיה ז' ב') לא יכשר שיהיה אלא ברור. ומה שהוא דומה למין הזה אמרה והיה כשכב אדני המלך עם אבתיו (מ"ח ח' כ"ח) בעבור שרצתה לומר אחרי מותו ולא רצתה לקרוב זאת המות אבל אחר המות. ויכשר שיהיה כמהו ראו נא כטוב לב אמנון בין (מ"ב י"ג כ"ח), לא רצה לומר כי אם אחר השלמתו טוב לבו ושמתו, לא כאשר יהיה קרוב לכך. ותהיה נוספת איננה נוחת טעם בדברים באמרו ולאדם לא מצא עוד כנגדו (נחמיה ח'), כשגגה שיוצא מלפני חשליט (קסל' י' ס'), והדבר אליו כדברים האלה (נחמיה ל"ט י') כלומר הדברים האלה, וכמהו ותקראנה אחי כאלה (ויקרא י' י"ט), ר"ל האלה, הקורות האלה או הצרות האלה או הדומה לזה; והשער סגרו אחרי כאשר יצאו הרפים (ישעיה כ' ז') הענין אשר

הגואל משחת חייכי חמטרכי (תהלים ק"ג ג' ד'). ויביאנו למשך בכמו פליט ושריד (ליכ' נ' כ"ב) והדומה להם. וכבר הוסיפו עם אותיות העתידות בקצת הפעלים אשר פאיהם יוד וכאלו כפלו הפאים ההם; אמרו (ישעיה מ"ו ב') על נבו ועל מירבא מואב יילול, וביילול שלש יודין סמוכות זו לזו במדבר, הראשונה יוד העתידות והשניה פ"א הפעל מונחת על דעת ר' יהודה¹, ויש לנו אנחנו בו מאמר אחד אנחנו עתידים לזכרו במקום אחד מהספר הזה, והשלישית היא קימה במדבר בלכך לא במכתב, כי הוא נח רפה נסתר, והוא גם היא פא הפעל, וראוי שתחשב כפולה אם היא היוד הנעה אשר לפניו פא הפעל כאשר אמר ר' יהודה, אבל היוד הזאת הנסתרת לא זכרה ר' יהודה, וכמהו כלו יילול ירד כבטי (ס' ט"ו ג'), לכן יילול מואב למואב כלו יילול (ס' ט"ו ז'). וכבר טעה ר' יהודה בקריאתו לכן יילול מואב בנח היוד השניה ובצירי תחת בראשונה, אך הראשונה בשבא והשניה בצירי. וזה מאשר שבחנו לספק אותו עליו בהשגה; וכמהו על בן על מואב אילול (ינמיה מ"ח ל"ח) האלף למדבר ושני היודין המת פא הפעל כפול; ומשבר רוח חילולו (ישעיה ס"ה י"ד); כי יילולו על משכבתם (ס' ט' ז') כגרסת בן אשר, אבל בן נפתלי הוא קורא אותו יילולו כרפית היוד על העקר על משקל הלא דברי ייסי (ינמיה כ' ב'), וכמהו וגבה ממרחק ייסי (תהלים קל"ח). — ויג' בגדלו (יחזקאל ל"ח ז') בשוא תחת היוד הראשונה אשר היא לעתיד ובחירק תחת השניה והיא האחת משתי הפאים והיוד² השניה הכפולה נחה רפה נסתרת איננה במכתב והיא נמצא בהילה (ליכ' כ"ב ג'), וזה קריאת בן אשר אבל בן נפתלי קרא אותו ייסי על משקל ויו מרמה על הקיר (מ"ט ט' ל"ג). והוסיפו עוד בן אחרי מות משה, אשרי האיש. והוסיפו כהוא ירה החצי, עד מקום החצי (מ"ח כ' ל"ח), וכאלו היא המורה הכפל הנפול. וכבר הוסיפו על מן באמרם סורו מני דרך המו מני ארח (ישעיה ל' י"ח), העמסים מני במן הנשאים מני רחם (ס' ט"ו ג'). ותהיה כנוי לאחד המדבר בכמו עשיית, ראיית, שמרת, אמרתי (ובכמו עבדי אבשלום (מ"ב י"ד ל') נכ"י עני: בני בני ס' י"ט ח').

א. והאלף תבוא בראשי הפעלים העתידים לענין כשיספר האחר על עצמו אם זכר אם נקבה כמו שאמרו אעשה, אעלה ואגידה לפרעה ואמרה אליו (נחמיה ט"ו ל"ח). ויוסיפו עוד בראשונה ללא ענין באדוש ידושנו (ישעיה כ"ח כ"ח), כי אם אסוך שמן (מ"ב ד' ב'). ובאורוע (ינמיה ל"ב כ"ח) ואגרה (שמות כ"ח י"ח) ואקרה (ישעיה כ"ד י"ג), והאונות נהרות (ס' י"ט ו') ובאבעבעת (שמות ט' ט') ובמי אפסים (יחזקאל מ"ו ג'), וראיתן על האבנים (שמות ח' י') ובאספי השערים (נחמיה י"ב כ"ה) וזולתם. ויוסיפו בראשונה בראשונה (נחמיה י"ג ט') וכי חשמאילו (ישעיה ל' כ"ח) משקלם אפעילה הפעילו, כי הם משמאל בעשתו ולא אחו (ליכ' כ"ג ט'), השימי השמילי (יחזקאל כ"ח כ"ח), אם איש להימין ולהשמיל (מ"ב י"ד י"ט). אבל האלף הכתובה בשמאל היא במקום ואו המשך כאשר כתובה ג"כ במקום ואו המשך בזהו שאסוף (ינמיה ל' י"ו), ובאתם נשאים

(1) גם' אותיות הכות שש ילל (דף ט"ו): והנעלם לכן יילול מואב, והמתנועע ומשבר רוח תיילול. וזהו דרך נמכול דף ק"ד ב' אשר חסין על דברי ר' יונה.
(2) ראה דרך נמכול דף קל"ח ונענחת שי על יחזקאל סס. ומה שכתב ר"י היוד השניה נמלחת כהילה חינון כן בספריו.

יצאו הרודפים; כמעט וגרים בה (ד"ל ע"ז י"ט) הכף נוספת; והיא נוספת גם כן באמרו המה כדוי לחמי (ליוני ו' ז') ואנחנו עתידים לפרש הפסוק הזה בשער הגנו והגמל והעין מאות הגנו. והיא עוד נוספת בכל עמח שבא (קהלת ה' ט"ו), כי המשפט שיהיה לעמח והוספה הכף עם הלמד והפרידות. ויוסיפיה באחרונה בדברים עם האחד הזכר בכמו עבדך ורגלך ובגדך, הקלך זה בני דוד (ע"ל כ"ד י"ז), ויוסיפיה לברה ברברם עם הנקבה האחת והיא מעמדה כשבא. ויוסיפיה עם המם בדברים עם הזכרים הרבים בכמו ידיכם ורגליכם אביכם; בין עיניכם (דברים י"ז י"ז); ועם הגנו בדברים עם הנקבות הרבות באביכן התל כי (נלזית ל"ח ז'), ויתכן להוסיף ההא הנה עד שיהיה אביכנה כמו ולא תעשינה כזמחנה (יחזקאל כ"ג מ"ח), הגני אל כסחתיכנה (ע"ל י"ג כ'). וכבר הוסיפיה באחרונה מבלי שיהיה לה מקום בכסף ערכך, כערכך הכהן (ויקרא כ"ז י"ב ט"ו), כי השיעור כסף הערך, כערך הכהן, אבל הוספה בעבור המדובר עמו בלבר. ודע כי אע"פ שהיא למדובר עמו היא אות ואיננה שם ואין לה חלק בשמוש, כי השמוש לא יהיה כי אם בשמות; ורצוני לומר אין לה חלק בשמוש ואיננה שם כלומר שאיננה מצטרפית אליה כמו כף עבדך ובגדך אבל היא נוספת. והוסיפיה לזרז את המדבר אליו, וכמהו בעיני עד בואך עזה (שופטים ו' ד') ועד בואך מנית (ע"ל י"ז ל"ג); אין הכף הזאת הכף שמחברים אליה, אבל הענין בדבור הזה כענין באמרם עד לבוא חמת (ע"ל ג' ג') והטעם עד מבוא חמת ועד מבוא עזה ועד מבוא מנית. ויוסיפיה על אני ויאמרו אנכי.

ותחיו יוסיפיה ראשונה בפעלים העתידים לענין כאשר תספר על מי שאתה מדבר עמו אם זכר אם נקבה אם זכרים אם נקבות, ותאמר תשמר, תשמרי, תשמרנה, או כאשר תספר על נקיבה שאינך מדבר עמה. כמו מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר מכל אשר יצא מגפן היין לא תאכל ויין ושכר אל תשת וכל טמאה אל תאכל כל אשר צויתיה תשמר (שופטים י"ג י"ג), או כאשר תספר על נקיבות שאינן עמך כמו ותדברנה הנצבות עליה (ע"ל ד' כ'), ותבאנה אל קרבנה (נלזית ע"ל כ"ח). ויוסיפיה בראש השמות ובאחריתם כמו תלבשת ותפארת. ויוסיפיה בראש השמות בלבר בכמו ותכריך בוי (תקרא ח' ט"ו), מכין עם תלמיד (ד"ל כ"ה ח'), תאניה ואניה (ישיע כ"ע כ'). ויוסיפיה בסוף המקורים בכמו לכה, שבת לרה, יום הולדת את פרעה (נלזית מ' כ'), בעדקתך אחותך (יחזקאל י"ו כ"ג), ולקחת גם את דודאי בני (נלזית ל' ט"ו), ולקחת רצון מידכם (עלזית כ' י"ג), וולח למד ולקחת אותנו לעבדים (נלזית ע"ג י"ח) לקחת לו משם אשה (ע"ל כ"ח ו'), כי למד ולקחת אתנו ולקחת לו משם היא למד בעבור שיהיה כך וכך או כדי שיהיה כך, ואין לטעם הזה בולקחת גם את דודאי בני ולקחת רצון מידכם פנים כל עקר; הלא תראה כי לא יכשר לומר המעט קחתך את אישי ובעבור שתקחי דודאי בני, אך יכשר: המעט קחתך את אישי עד שנתח. את לך שתקחי גם דודאי בני או לקחת דודאי בני, וכן לא יכשר לומר [כי אתם מרבים כבי ואנקה מאין עוד פנות את המנחה ובעבור לקחת רצון מידכם], אך אשר יכשר לומר: אתם מרבים כבי ואנקה להעדר פנותו אל מנחתכם וקביל הרצון מידכם, כלומר והעדר קבול הרצון מכם. וכבר התבאר, כי ולקחת גם את

דודאי בני ולקחת רצון שני מקורים עטופים על שני מקורים, ושהלמד בהם היא פא הפעל והיה קורם חוספת בהם לקוח כמו לקוח את ספר החורה (דברים ל"ח כ"א) וכאשר הוסיפו החיו חסרו הואו בעבור שכברה עליהם עם החיו; ואפשר שיחכן להיות הענין בהם אחר על פנים אחרים. וכן החו בעדקתך אחותך חוספת על המקור, ר"ל על כי הפצתי צדקך (ליוני ל"ג ל"ג), ומשפטו בצדקתך אחותך, אבל הולדת את פרעה היה קורם חוספת החו בו על משקל ה"ד ה"ד לעבדך (יחזקאל ע"ל כ"ד) והחל לא חתלת (יחזקאל י"ד ד'). — ויוסיפיה החו לבנין החפעל בכמו והתגדלתי והתקדשתי (ע"ל כ"ג ג'), התהלך לפני (נלזית י"ז). ותחיה החיו חמורת הא הנקבה בכמו אם אתן שנת לעיני (תהלים קל"ג ד'), שפעת אני רואה (מ"ג ט"ו) מכת בלתי סרה (ישיע י"ד ז'), נפל אשת (תהלים כ"ח ט'), אשת יפת תאר (דברים כ"ח י'), ושבת לנשיא (יחזקאל מ"ו י"ז), או בקלחת או בפרור (ע"ל ג' י"ד). ותהפך הא הנקבה גם לחיו בהצטרפה בכמו מלכת שבא (מ"ח י"ד), יפת תאר, וסרת טעם (עלזית י"ח כ"ג) ומה שדומה לזה. וכבר באה החיו חמורת הא בתרגומי לאפרים (הוצע י"ח ג') משפטו הרגלתי מרכרי רבותינו הרגילני לדבר מצוה, ואל תרגילני, כאשר המירו החיו בהא באמרם מאין הפנות (ליוני ג' ס"ט) ומשפטו חפונות על משקל חבונות. והמירו עוד ההא בחיו בחפונותיכם (ישיע כ"ה ל"ד). וכבר קבצתי המלות הורות מן הספר הזה (ע"ל ל"ט). והבית יוסיפיה בראש השמות לענין כלי או מחזיק כמו בבית אחד יאכל (ע"ל י"ב מ"ו), בשבתך בביתך (דברים י"ח י"ח), בבגד צמר או בבגד פשתים (ויקרא י"ג ע"ב), והכה בכיור או ברזר או בקלחת או בפרור (ע"ל כ' י"ד). ואמרו מוס בו (ויקרא כ"ח כ"ח) מן השעור הזה, הושם ככלי למוס והדבור יהיה לו שרש ואחר כן ירחב במה שדומה לשרשו. ומן המין הזה אמרם עלה ראש הפסגה (דברים ג' כ"ו), ענין עליה, וישרגו עליו על צוארי (ליוני ח' י"ד) ר"ל כי העונות גברו עליהם ורבו, ואמרו מטרף בני עליה (נלזית מ"ט ע'), גדלת ורבותי, וכמהו ותעל אחד מגריה (יחזקאל ט' ג'), כלומר גדלה אותו ורבתהו. ושרש אלה המלות אחד והוא נרחב בענינים כאשר אתה רואה הנה וכאשר תראה עוד במקומות מהספר הזה בעזרת האל. ואשר יסחעף מהבית אשר יהיה בענין הכלי אמרו למען הצדק בדברך תזכה בשפטך (תהלים כ"ח ו'), והיה באכלכם מלחם הארץ (נלזית ט"ו י"ט), כלומר בעת דברך ובעת שפטך ובעת אכלכם. ועוד בהתודע יוסף (נלזית מ"ח ח') בעת שהתודע אליהם. בכלות בשרך ושארך (עלזית ה' י"ח). וכמו הביחין האלה בית בהשמה מהם (ויקרא כ"ו מ"ג), אבל נפלה על שם פחש, כי לא יחכן שחפל הבית על הפעלים, כי השמה פעל שלא הווכר שם פועלו. כמו כל ימי השמה חשבת (ע"ל כ"ו ל"ח), והועתקה קמצות ההא אל הבית והונח להא כדי להקל. והטוב בעיני שאומר כי בעבור שהוסרה מההא חנועחה והיא הקמצות נשארה נחה בטבעה, כי האותיות כלם נחות עד שיגיעו אותם, וכאשר שבה ההא נחה הקלו השין. ברחק בעבור הקבץ שני נחים; והשעור בעת השמה. ואיננו רחוק בעיני על הדרך הזה שיוכל המשורר לומר מאין דחק: בשקט בשמרים. (דונס נחמו הנזכר למעלה דף י"ח)

כלומר עת אשר שקט על שמריו. — ויוסיפיה הבית גם כן בענין מן כמו והנותר

(1) וזה כנגד הטענה בירמיה ל"ג, י"ד. וידמה ש"ל לקוח את הספרים (ישיע ע"ל).

(1) ודעת הרמב"ם כ"ל חמות שכול לנוכח אשר ידבר במשפט הטעניס.

נכון, כמו שאמרנו ונסע דגל וג' בראשנה (נמדנר י' יד') והוא כמו אמרו וישם את השפחות וג' ראשנה (נלגזית כ"ג נ') וכמו אמרו והקריב את אשר לחטאת ראשנה (ויקדל פ' י'); ויהי בתחלת שבתם שם (מ"ג י"ז כ"ה) הוא כמו תחלת דבר ה' בהושע. ועוד בטרם לא יבוא עליכם (למניס נ' נ') הוא כמו אני מרם אכלתי לדבר (נלגזית כ"ד מ"ה); הן בעורני חי עמכם (דנניס ל"א כ"ו) הוא כמו עורנתי מדבר עמם (נלגזית כ"ט ט'); ויכשר שיהיה כמחו לכו לחמי בלחמי ושהו ביין מסכתי (מזלי ט' ה') כמו שאמר אל תלחם את לחם רע עין (מזלי כ"ג ז') שחת מים מבורך (סס ה' ט"ו); ויהיו בית יוסף בבית אל (זופטיס ח' כ"ג) כלמח בית אל כמו שנאמר ויתורו את ארץ כנען (נמדנר י"ג כ'). הנה ה' אלהים בחזק יבוא (יזעטי מ' י') הבית חוספת וכמה אך בה' לי אמר (סס מ"ה כ"ד) והוא באחד ומי ישיבונו (ליזס כ"ג י"ג) ענינו והוא אחר; וצמחו בכין חציר (יזעטי מ"ד ד') ענינו בין חציר. אראנו בישע אלהים (תהליס כ' כ"ג) הבית חוספת, והוא גם כן חוספת. באמרו כי החעיתם בנפשותיכם (יזעטי מ"ג כ'), כי לא נפלה לו וג' בנחלה (זופטיס י"ח ח') הבית חוספת, וכמהו ובכל קהלך אשר בהוכך (יחזקל כ"ו כ"ו) משפטו וכל קהלך; ויתנבא עד באו בניות ברמה (מ"א י"ט כ"ד) משפטו עד באו ניות ברמה. וכמהו בעיני בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים (נלגזית ט' נ') ענינו כל אשר תרמש האדמה וכל דגי הים, אלא שאמרו תרמש האדמה הוא מן הדברים התפוכים אשר יתגו בהם הפעולים מנהג הפועלים, ואמחת הדבר שיהיה כל אשר ירמש האדמה ושיהיה כירמש כנוי שב אל כל ותהיה האדמה פעול בה והפכו הדבור ושמו האדמה פועלת, וכמהו ישרצו המים שרץ נפש היה (סס ח') ושם המים פועלים בישרצו והאמת שיהיו פעול להם, ואחא עתיד לראות מזה הרבה בספר הזה. ותהיה הבית בענין כמו למען או בעבור כך וכך כמו החשיות בחמשה (סס י"ח כ"ח) כלומר בעבורם, באדם דמו ישפך (סס ט' ו') בעבור האדם ההוא הנהרג, וכמהו ונמחהו בנפש אהיו (מ"ג י"ד ז'), ונמכר בגנבתו (זמזמ כ"ג נ') בעבור גנבתו ויתכן לומר ברמי גנבתו, והוא נחש ינחש בו (נלגזית מ"ד ה') בעבורו, כלומר כבר עיין בנחשו בעבורו וידע כי הוא אצלכם ואל הענין הזה כון יוסף באמרו הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני (זה הניח נלגזית נמזמ). את אשר עשה ה' בבעל פעור (דנניס ד' ג') כלומר בעבורו ועל דברו רומז אל מה שזכר סמוך לזה, כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור וג', ותהיה הבית בענין תמורת כך וכך באמרו (עמוס ג' י"ב) בפאת מטה ובדמשק ערש, כלומר תמורת המטה והלף הערש, והוא גם כן המטה, יאמר כי הנצל מאויבם תהיה כהנצל מה שינצל מטרף הארי, כלומר לא ינצל מהם כי אם מכה או הרג, הוא אמרו כאשר יציל הרועה מפי הארי שחי כרעים או בדל און כן ינצלו בני ישראל הישבים בשמרון, והנה השלמת הדברים, ואחר כן אמר בפאת מטה ובדמשק ערש, כי זה תמורת מנוחתם ובטחתם וארך עמדם במטותם בחענוג ושלוה כמו שנאמר עליהם (סס ו' ד') השכבים על מטות שן וסרדיים על ערשותם ושני המאמרים לעמוס. והערכיים גם כן משחמשים בבית בענין הזה; אמר קצת משוריהם כאלו הוא מדבר עם אחד הבתים והוא י' מיושביו:

בבשר ובלחם (סס ח' ל"ב), הענין מן הבשר ומן הלחם; ואם מעט נשאר בשנים (סס כ"ה כ"ג) הענין מן השנים. ואת כל נפש החיה אשר אחכם בעוף בבהמה ובכל חית הארץ אחכם (נלגזית ט' י') הענין מן העוף ומן הבהמה ומן כל חית הארץ. בגר ובאורח הארץ (זמזמ י"ב ב') ר"ל מן הגר ומן אורח הארץ, וכמהו אשר תאכל נבלה וטרפה באורח ובגר (ויקדל י"ז ט"ו); בקרשים לא יאכל (סס כ"ב ד') הענין מן הקרשים, וכמו לכו לחמו בלחמי ושהו ביין מסכתי (מזלי ט' ה'). ועוד כי שבעה ברעות נפשי (תהליס פ"ח ד'), ישבע בחרפה (ליכס ג' ל'), הענין מן חרפה, מדרעות. ואע"פ שאין אנהנו מוצאים מן עם רוב הלשון הוה לא חסרוהו אלא לקצר הלשון. והחזקה שבראיות שהבית הזאת במקום מן בלי ספק אצלי בזה אמרם מדרכיו ישבע סוג לב (מזלי י"ד י"ד) וכן ממעצתיהם ישבעו (סס ח' ל"א). — על כן תאכל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית חסרה ובעוף השמים (סס ז' ג'), ענינו מחית חסרה ומעוף השמים; והנותר בשמן (ויקדל י"ד י"ח) כמו מן השמן; באשרי כי אשרוני בנות (נלגזית י"ב י"ג), כלומר מרוב אשרי, עתקה בכל צורי (תהליס ו' ט'), הענין מכל צוררי כלומר בעבורם, וכמהו הנשא בעברות צוררי (סס ז' ז') כלומר בעבורם; ואסרוך בהם ולא תצא בחובם (יחזקל ג' כ"ה) כלומר מחובם; והוצאת בו (סס י"ב ה'), בקיר יחצרו להוציא בו (סס ט' י"ב) ענינו ממנו. — ותהיה הבית במקום הא ההודעה בשמחו לפניך בשמחת בקציר (יזעטי ט' ז') משפטו בשמחת הקציר, וכמהו אם עוד רבות בשנים (ויקדל כ"ה כ"ח), שעורו אם עוד רבות השנים, וכמהו ואף כי היום יקדש בכלי (מ"א כ"א ו'), משפטו יקדש הכלי, וכמהו לראתכם בדרך אשר הלכו בה (דנניס ח' ל"ד), ועוד ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם (מ"א י"ג ל"ד), משפטו שיהיה הדבר הזה כמו ויהי הדבר הזה לחטאת וג' (סס י"ב ל'). ותהיה בענין כמו על, כמו כי אם הבהמה אשר אני רכב בה (מזמיה כ' י"ג) ר"ל עליה, כי הדם הוא בנפש יכפר (ויקדל י"ז ח') ר"ל על הנפש, ויתכן שיהיה כמהו בשמחת בקציר כלומר על הקציר, ויתכן בשמחת העל הפנים האלה תמורת הא. או הורע אליו חטאתו אשר חטא (בה (סס ד' כ"ג) משפטו] עליה כמו שנאמר ונודעה החטאת אשר חטאו עליה (סס ד' י"ד); וישארו במוט בשנים (נמדנר י"ג כ"ג) כלומר על שנים. ותהיה הבית עוד לדביקה ולתעור; היותה לדביקה כמו בית ותרבק נפשו בדניה (נלגזית ל"ד ג'); פה על פה אדבר בו (נמדנר י"ב ח'), כלומר אדביק דברי בו פנים בפנים; וכמהו רוח ה' דבר בי (מ"א כ"ג נ') כלומר דבק בי; לא דבר ה' בי (דס"ב י"ח כ"ו). ומן השעור הזה בעיני בי ה' מה אמר וג' (יזעטי ז' ח'), כי אדני ויש ה' עמנו (זופטיס ו' י"ג) והוא לתהנה ולבקשת רחמים. ויש בדברים הסתור בו יהיה הדבוק והשעור, פנה בי בענין פנה אלי וחנני (תהליס כ"ה כ"ג) כאשר נאמר ועתה הואילו פנו בי (ליזס ו' כ"ח). אבל היותה לעור בכמו ואני כותב על הספר ובריו (יזעטי ל"ו י"ח), ופעל בפחם ובמקבות יצרהו (יזעטי מ"ד י"ח), ואם בשנאה יהרפנו — ואם באיבה והכרו (נמדנר ל"ה כ'), בכסף וזהב ייפחיו (יזעטי י' ד'), ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות (קסל ג' ג'). ומה שהוא עוד מהעור אמרו (מ"ג כ"ג י"ח) הדם האנשים ההלכים בנפשותם, כאלו נעזרו על הליכתם בנפשותם. כלומר סכנו בהם, וכמהו כי בנפשו דבר אדניו (מ"א כ' כ"ג). ותהיה הבית ללא ענין בכמו בראשית ברא אלהים את השמים וג' כי ענינו ראשית ברא אלהים היה גם כן את השמים וג' היה כך וכך, ואלו היה אומר ראשית ברא אלהים היה גם כן

פלין ראיך מוחשא לבמה אראך ואנת אהל¹

כלומר זה תמורת זה. והוסיפו העברים הדלת בדמשק ערש כאשר יוסיפו הערביים מא במלות האלה והדלת הואת בלשון הארמית בענין אשר והוא ענין מא². וכשר שיהיה מן השער הזה בנפשנו נביא לחמנו (חכה ה' ח') כלומר נסכן בנפשותנו בהבאת הלחם וכאלו נתנוה תמורתו; ועוד הדם האנשים ההלכים בנפשותם (ז' כ' ג' י'), כי בנפשותם הביאום (דס' י' י'ט'), כי בנפשו דבר אדניהו (ט' ז' כ' ג'); ועוד בכסף בלא יתננה לי (נלגזית כ' ג' ע'). כלומר תמורה וחלף ממנו, וכמהו אכל בכסף וג' ומים בכסף (דנרים כ' כ' ח'). ותהיה הבית לשבועה³ באמרו וארא אל אברהם וג' באל שדי (שמות ו' ג'), ובאור זה כי הכורא ית' כאשר רצה להוציא את ישראל ממצרים ראה שיעמוד משה ע"ה על עלת הדבר ואמר לא נראה לי לאברהם וליצחק וליעקב וכרחי אתם ברית לחת להם את ארץ כנען ועתה כאשר שמעתי את צעקת בני ישראל וזכרתי בריתי ובשרם שיצאו מעברת מצרים. אלא שהכורא ית' כאשר הודיע את משה ע"ה בהראותו לאבות ע"ה נשבע לו בשמו הנכבד כדי לחלוק לו מעלה ולגדל אותו אצל עצמו, כי לא נגלה אליהם טבלי מסך כאשר נראה למשה, והוא מה שאמר לו: באל שדי, ושמי ה' לא נודעתי להם, נכנס בין שני ובין אמרו וגם הקמתי את בריתי אתם ושאר הענין, והשבועה נכנסת בין שני הדברים, כאשר תראה. ותהיה במקום ואו העוטפת בעבור שהיא ממוצאה כמו בית במחקק במשענתם (נמדנר כ' י' ח') הענין ומחקק במשענתם, וכמו בית ופקדתי על כל מול בערלה (ירמיה ט' כ' ב') משפטו וערלה, כלומר ואיש ערלה, וחרגום ואפקד על כל מול וכל איש ערלה חטאתם, וכמהו לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו (נלגזית כ' ג' י' ח') כלומר וכל באי שער עירו, ותהיה עוד בענין כמו עד כך וכך כמו שהיתה הוא בענין עד אשר יהיה כך וכך כאשר זכרנו לפנינו (ד' 23), וזה בכמו אמרו (חכה ד' י' ד') בלא יוכלו יגעו בלבשיהם, באור זה שהוא מספר הרחקת הגוים לנו ושהם חושבים אותנו כטומאה כאשר אמר סורו טמא קראו למן אבל הפליג בזה והגדיל באמרו נעו עורלים בחוצות נגאלו בדם בלא יוכלו יגעו בלבשיהם, יאמר כי הפחות שבגוים והטמאים שבהם כמו העורים אשר הם נעים בחוצות והם מגואלים בדם עד שלא יוכל אדם לנגוע בהם ולא להגיע בלבשיהם מטומאתם סורו טמא קראו למן; והפליא בספור העורים מפני שהעורים יותר קרובים אל הגאול מוולחם בעבור שאינם רואים ממה שזוהרו. ותהיה בענין קודם כך וכך באמרו ויכל

¹ כפי הנשעט מנחל. ומבורר החלק הזה עזרי על ידי החכם מונק בפרוש על חקיקה, והנה אין צורך הכח הזה וע"כ חזים תרגומו כפי העתקת חזכני החכם ד' יואל, הלל רחם חזכני חותך ר"ל מיושנין תחת אשר רחמיך ואת מיושנין זנבלות ל' צ"ט חתך נמלח מ"ח אשר הוכר העמל, והדלת בדמשק היא בלשון ארמית כמו מ"ח בערבית וא"ל בעברית.

² דמשק הוא לשון שקיה כמו וכן משק ביתי וכן פרשו הכ"ל נ"ע וד"ק.

³ הכ"ל נ"ע הכ"ל כס' ר"י כי הוא בנשיא ה' לא נודעתי ה"ל לשון שבועה כי בלשון ערבי י' וחו לשבועה, והשיג עליו כי שמוס הוא בזה לא עליו בלשון, ונראה מזה כי נוסחא חזרת היתה לפני הכ"ל נ"ע, כי רק תשמי' הלמד והכית הוא לשון שבועה (לעיל ד' י' ט').

אלהים ביום השביעי (נלגזית ד' ז') ובאמרו עוד (שמות י"ט ט') אך ביום הראשון חשבתי שאור, ולרבותינו ז"ל בו פירוש אחר קרוב מזה (אך חלק). ותהיה אחר כך דרך באמרו בשבעת ימים מקרא קדש (נמדנר כ' ח' י') כלומר אחר שבעת ימים; ובדבר יום ביומו (דס' ח' י' ג') כלומר יום ביום, כלומר יום אחר יום; ובעלת שבת בשבתו, זאת עלת הדרש בחדשו (נמדנר כ' ח'), והווי האלה נוספות, הלא תראה שאמרו (ד' ס') ובדבר יום ביומו להעלות כמצות משה; דבר שנה בשנה (ס' ט' כ' ד'), כלומר חק שנה בשנה, כלומר שנה אחר שנה; כי לעת יום ביום יבאו על דוד לעזרו (דס' י' כ' כ') וכן אמרים הערב. —

3. והנין יוסיפו בראשי הפעלים העתידים לענין בשמספרים המדברים או המדברות על עצמן כמו נעשה ונשמע (שמות כ' ד' ו'); נחנו נעבר חלוצים (נמדנר כ' ל' כ'). ויוסיפו לבנין הנפעל כמו נמצאו חמשת המלכים נחבאים (יחזעי י' י'). ויוסיפו בתחלת השמות כמו נמרוד, מי נפתחו (ס' ט' ע'), כל היתה נסכה (דס' כ' י' ט') ויוסיפו בסוף הפעלים העתידים אחר ואו הרבים כמו ישובון, יקמוון, והיה כי תלכון (שמות ג' כ' ח'). וכבר הוסיפו בעתיד המושב חולף בואו העוטפת הפתוחה נאמר (שפטים י' ח' י' ח') ויחנן בעבר ארנן. ויוסיפו בפעל הנקבה האחר עתיד בכמו וכה הדבקין (רות כ' ח'), עד מתי חשחכרין (ס' ח' י' ד'), עד מתי חחחמקין (ירמיה ל"ח כ' ג'). ויוסיפו בסוף הפעלים העתידים לאחר הוכר, כמו יסוכבנהו, יצרנהו (דנרים ל"ח י'), ולא יעברנהו (ירמיה ה' כ' ג') וארממנהו (שמות ט"ו ג'), ובח חורה יכברנני (תהלים ל' כ' ג'), כל היום יברכנהו (ס' ט' ע' ט'), חברכני נפשך (נלגזית כ' י' ט'), משפטו חברכנני, והבלעה האחת מהאחיות הכפולות בשנית; כי משם אחקנך (ירמיה כ' כ' ד'). ואם יאמר אומר כי הנינין האלה אשר ביסכבנהו, יצרנהו, יעברנהו, וארוממנהו, כל היום יברכנהו הם יכמו הנינין אשר בקראנו אסון (נלגזית מ' ד'), אם לא אביאנו אליך אנכי אערבנו (ס') ולא ישמרנו בעליו (שמות כ' ל' י'), ושאר השאר, ר"ל שהם לכנוי כמו אלה הנינין האחרות בעבור שהם שמים לפעמים כנוי האחד שאינו נמצא במעמד ואו לבדה כמו זה שמו אשר יקראו (ירמיה כ' ג' ו'), אויב ירפרו (הושע ח' ג'), והא ואו כמו ישמרנהו ויהיהו (תהלים מ"ח כ') וישערהו ממקומו (איוב כ"ז כ' ג') ונן ואו בכמו המלות האלה הנזכרות, ואינו נמנע שישמו גם כן כנוי נון והא ואו? נאמר לו אלו היה הדבר כאשר אחת אומר היה נמצא הרבה כנוי מי שאינו נמצא במעמד נון והא ואו כהמצאו נון ואו הרבה, והלוח רב הכנוי על נון ואו ראה על הנינין האלה במלות האלה אשר הבאתם נוספות גם כן כאשר הם ביכברנני ויולתו. — ותמוא על הפעלים החולפים לאחר ולרבים, ובואה על הפועל האחד כמו יסור יסרני יה (תהלים ק"ח י' ח'), משפטו יסרנני והבליע הנין הראשונה בשניה, וכמהו דנני אלהים (נלגזית ל' ו'), ועוד שאנן מואב (ירמיה מ"ח י' ח') ושקט ושאנן (ס' ל' י') וכפתו לא יעקב (איוב ט"ו ל' כ') ועל כן היה מלעיל (לפי שהוא פועל עבר) ואינו רחוק שיהיה כמו אף ערשנו רעננה (ס' ח' י' י') אשר היא מלרע (כתלכות ס' ח' ח'), כי הטעמים יוצאו המלות מדרך באורם כמו (ירמיה כ' כ' ג') חשעים ושלשה רוחה, מלעיל, משפטו שיהיה מלרע כמו קושה ורונה ועוגה והרומה לזה מן השמות אשר עיניהם אות עלה¹; ואפשר

¹ מלה עלצית, חלה בעברית, ומכנה בזה חזיתות הכות.

שיהיה עלה זה היותם בסוף פסוק. וכבר נאמר אללי לי (מנצח) מלעיל ונאמר (חיוני' ע"ו) אם רשעתי אללי לי, מלרע. אבל הוספתה בפעל הרבים כמו אשר לא ידעון אבותיך (דברים ח' י"ו), צקן לחש (יזעיס כ"ו י"ו) ופרשו שפכו שיחם, והיא מלה שאולה מיצוק נחושה (חיוני' כ"ח ב') וצור יצוק עמדי (סס כ"ט ו') על דרך ולפני ה' ישפך שיהיו (תהלים ק"ב ח'). ויוסיפו על המקורים באבדן מולדתי (חמסר ח' ו'), לחתן שם את ארון ברית ה' (מ"ו ו' י"ט). וכבר דברתי בספר ההשגה בשער קבב במלת לחתן שם וג' מה שאני צריך לשנותו הנה. והוסיפו על התארים בידי נשים רחמניות (חיוני' ד' י'), גמעי נעמנים (יזעיס י"ז י'), ערשנו רעננה (ז"ס ח') לעשותה שאנן (חיוני' י"ב ח'), השאננים בציון (עמוס ח'), נשים שאננות (יזעיס ל"ב ט'). ואין אלה השמות רבעים כאשר חשבו האנשים, כי הפעל הכפל לא יהיה בשמות הרבעים על הפנים האלה אבל הם נכפלים ממקום הפא והעין כמו קדקד ובקבק וערער והרומה לזה או שנכפל מהם הלמד השנית לברה, כי כל שם רבעי הוא בעל שני למדן שונות זו מזו ואם תכפל הלמד השניה מהם תהיה המלה מחמש אותיות וזה כמו הכפל שקערורות (ויקרא י"ד), אשר היא הלמד השניה, כי הלמד הראשונה שלה היא העין ממנה ומשקלה פעולות בדגשת הלמד הראשונה, כי עקרו פעולות בשלש למדן על דרך הרמיון, הראשונה מהם, נחה והכלעה בעבור נוחה בשניה הנעה, אבל במלה עצמה העין היא הלמד הראשונה והריש הראשונה היא הלמד השניה והריש השניה היא הלמד הכפולה. ואם יאמר כי שקערור שם חמשי, לא ימצא ברעמסם כי הוא כמו כן רבעי כפול הלמד השניה ורענן ושאנן כל אחד מהם שלשי כפול הלמד להשיג גזכר ופספר. וממה שעורר את דברינו בשאנן ורענן ושקערור ורעמסם שהם כפולים מהבנין השלשי ומהבנין הרבעי, כי השלשי הוא נכפל להגיע בו אל הבנין הרבעי כאשר הגיעו ברענן ושאנן בנין גזכר ופספר ושהרבעי הוא נכפל עוד להגיע בו אל הבנין החמשי כאשר הגיעו ברעמסם בנין תחפנס ואשכנו והגיעו בשקערור בנין אגרמל (עולת ח') ואחשחר (דס"ד ד' ו') ואחראל (דס"ד ד' י') ואם שקערור הוא בואו המשיך, אבל הבנין החמשי אין טעם לכפלו וזאת ראיה קיימת, וכבר עמד המופת בו כי רענן שלשי, כפול למד. ואוסיף את זה מופת, שאומר כי הכפלו כהכפל יום באמרו יומם ולילה, ואם אין אנהנו מוצאים רענן זולתו כפול כמצאנו יום; ואין האומר ברענן שהוא רבעי כי אם במאמר ביומם. ואם יאמר אומר למה לא חשים הכפל רענן ושאנן ורעמסם ושקערור, וזולתם אשר כמהם כהכפל סבב ושעורו, והאמר ברענן שהוא רבעי וברעמסם שהוא חמשי כאשר תאמר בסבב שהוא שלשי, נאמר לו, כי המאמר המדויק בסבב ושעורו הוא שהוא שני כפול, ואע"פ שלא מצאנו השער הזה כי אם כפול כאשר לא מצאנו רענן בלתי כפול. וכן דעת הערב גם הם בכמו סבב שהוא שני כפול. ואחרי דע לך, — והוסיפו אותה בתרחיב צעדי תחתני (ז"ס כ"ב ל"ו) ובשבעונה בנים (חיוני' מ"ב י"ג), כי הענין שבעה, וכבשנה אפרים יקח (הזע' ל' י'). והוא כמו בושח והוא כנוי לבעל כמו שנאמר עליו וינורו לבשת (סס ט' י'). וכאשר הוסיפו הנון והניחו לשון מפני שהוא יותר קל עליהם, נפלה האות הרפה אשר היא עין הפעל ר"ל הוא, ופרשו הענין יבוש ישראל בעצתו בקחתו הבושח ר"ל הבעל. — והוסיפו בכי את אשר ישנו פה

(דברים כ"ט י"ד), וזה להפריש בה בין שני הנחים, ר"ל השין והואו, אשר היא כנוי לאשר אינו נמצא במעמד, בעבור שהיה זה יותר קל עליהם מרגשת השין אם לא הוסיפוה או מהוספת נח רפה בין היוד והשין. והוסיפו הנון עם היוד אשר היא כנוי הפעל המדבר בכמו אכלני הסמני (יזעיס ל"א ל"ד), ושמרני בדרך הזה (נצחית כ"ח כ'), ישקלני במאנוי צדק (חיוני' ל"א ו'), יהלמני צדיק חסד ויכוחני (תהלים קמ"א ס') השם הוא היוד לברה והנון נוספת להשען עליה הפועל שלא יכנס בה שבר. ויוסיפו בהשיב המדבר המקור בכמו הלהרגני אחת אמר (זעז' כ' י"ד), אל תאיצו לנחמני (יזעיס כ"ב ד'), ואלהים אמר לכהלני (דס"ב ל"א כ"א), אשר עשית עמדי לשלחני (ז"ס י"ג י"ו). וכבר הסירוה מן שתי מלות מהמין הזה, אין ההקשה נוחת בהם, והם לא אבה יבמי (דברים כ"ב ו'), והיתה ההקשה על המנהג בשמוש יבמני, וכמהו בעיני לבלתי עצבי (דס"א ג' י'), ר"ל עצבני¹. ויתכן שתהיה היוד ביבמי נוספת ושיהיה השעור לא אבה יבם כאשר אמרתי קודם לזה. ואומר הנה עוד בלבלתי עצבי שיהיה השעור בו לבלתי הביא עצבי או מה הוא שדומה; אך כאשר יחבר המדבר המקור אל פעלו יהיה המקור ההוא בלא נון ועין השעור בכמו בשלחי את חצי הרעב (יחזקאל ח' י"א), בפחתי את קברותיכם (ז"ס ל"ז י"ג), בקבצי את בית ישראל (ז"ס כ"ח כ"ה); וכבר באה מלה אחת בשער הזה בנון, והיא בשוכני והנה על שפת הנחל (ז"ס מ"ז י') והיתה ההקשה על המנהג בשוכני. והערתו על זה שלא יטעון עלינו טוען במלה הזרה, ויראה שזה שובר לשעור. ויש אצלי במלת בשוכני ענין אחר מופלא ונכבד אני עתיד להעמידך עליו בשער הכנויים מהספר הזה, ובשער השין והואו בבית מספר השרשים מהחבור הזה בע"ה (לס"ה דל"ק ס"ז ע"ב). ויש שיוסיפו הנון במלה חמורת הנזל ממנה כאשר הוסיפו במעוניה (יזעיס כ"ג י"א) כי משפטו מעויה בדגשת הוין, כי הוא קבוצ על הראש המעו (זופטיס ו' כ"ב), ומעוז מן בעלי הכפל מן בעוז עינות תהום (מזל"ח ח' ב"ח), ה' עוז וגבור (תהלים כ"ד ח'), והיתה הנון במעוניה חמורת הוין הדגושה בולאלה מעוים (דניאל י"א, ל"ח) והיתה ההקשה שיהיה מעויה בדגשת. וזה הוא דעתם באמנם (חיוני' ג' כ"ח) חסרי ה' כי לא חמנו, כי הנון הוה בעיני חמורת הכפל, הדגש בחמו נכרתו (יזע' ג' י"ו), והראיה כי משפטו תפנו אמרו אחריו כי לא כלו רחמיו, כי החלק השני שב על הראשון. ואין פנים להיות הנון והואו בתמנו כנוי המדברים כאשר יחשב מי שאינו מבין ההקשה הזאת. וכן הוסיפו עוד בשם ידבר עמנו (הזע' י"ב ב'), ענינו ידבר עמו, בראית בית אל ימצאנו ושאר הענין. וכבר הוסיפו עם ההא בידה ליתר תשלחנה (זופטיס ח' כ"ה), בהגלים תרמסנה עמרת וג' (יזעיס כ"ח ג') משפטו תרמס כי הוא ספור על העמרה, ונאמר והיה כי תקראנה (זעז' ח' י') משפטו תקרא. ואם תושם מלחמה במקום מלחמות כאשר נאמר מפני המלחמה אשר סבבהו (מ"א ס' י') יהיה תקראנה על אפניו ומשפטו. וכבר הוסיפו בדבר עם הזכר אמר ואל תשלחנה בחילו (עזידס ח' י"ג) ר"ל ואל תשלח בחילו כי מדבר הוא עם הזכר ויתכן שיהיה כמנו תעוגינה לעיניהם (יחזקאל ד' י"ב) כלומר תעוג. וזהו ויוסיפו על הפעלים השלישים הקלים ותעתיקם, מהקלות אל הכבדות כלומר תגרם לבא המפ על פועליהם ופעוליהם ותחדש ברוכם ענין התעכרות כמו

¹ וכ"כ הכתוב כי קיוד סינן הפעול וכל פעול לעולם נזון מן מ' מלות האלה.

הגדיל, הקריב, השמיד, השליך, הגביר. וזהו ההא עוד סימן לנקה בפעלים ובשמות. בפעלים כמו כי חכמה מאד (זכירה ע' נ'), חגרה בעז מחניה, ידיה שלחה בכישור (משלי ל"ח), ובשמות כמו אשה חכמה (ע"נ י"ד נ') שחורה אני ונאור, אימה כנגלות (ע"ה ו') ובחכמה, חכונה, מהומה, מכונה והדומה לזה גם כן, כי אלה השמות בניינים על לשון נקה. ויש שיוסיפו ההא על השמות הזכרים לבלי ענין הנקה וללא טעם ששחרש בהם בכמו אמרו (יחזקאל מ' י"ט) וימר רחב מפני השער החחונה, ההא הוספת בו לבלי ענין הנקה; ואיננו רחוק כי הטעם שבמלעיל להעיד על הענין הזה כאשר הוא אם לא היה בו הא והמסרה עליו, לית דכוחיה בטעם מלעיל. וכמו ואח מבוא המלך לחיצונה (מ"ב ע"ז) ההא ללא ענין הנקה, כי מבוא לשון זכר. והטעם בו גם כן מלעיל, והמסרה עליו, לית דכוחיה בטעם מלעיל, וכמו נחלה עבר על נפשינו (תהלים קכ"ד) ר"ל נחל והוא בו נוספת; וכמו עוד (יחזקאל כ"ה י"ג) ודרגה בחרב יפלו, ההא נוספת על דרך ועל כן שם הטעם בו מלעיל, ר"ל ברליה וזה בנפשו (ר"ל נחלה עבר על נפשינו); וכמו ויבא דוד נבה (ע"ל כ"ח נ') ההא נוספת על נב עיר הכהנים לבלי ענין הנקה והוא גם כן מלעיל, וכמו בטרם יבא החרסה (שופטים י"ד י"ח) ר"ל החרס ועל זה ספר עליו בלשון זכר באמרו יבא. ונאמר מחורב חורבה, אל הר האלהים חרבה (שמות ג' ח'), והוסיפו על נטעתיך שרף (ירמיה כ' כ"ח) בולשרקה בני אתנו (נחמיה מ"ט י"ח), ועל יהוה (שעיה ע"ו ד') בויצה וקרמה (ישעיה י"ג י"ח) ועל קרית בעל (ישעיה ע"ו ס') באמרם (שם ע"ו ט' י') ותאר הגבול בעלה — ונסב מבעלה; ועל אפק (ישעיה י"ב ח') באמרה (שם ע"ו כ"ג) וינים ובית תפוח ואפקה; ועל לוו באמרם אל כתף לווה (שם י"ח י"ג) ועל אתה סתר לי (תהלים ל"ב ו') באמרם יהוה עליכם סתרה (דברים ל"ב ל"ח), ובולת זה רב מאד, והוספה ההא בצנה ואליפס (תהלים מ' ח'), והוספה עוד באשה ריח נחוה (ויקרא ח') ובצחה צמא (שעיה ה' י"ג), והוספה על נגב באמרם נגבה לנחל (ישעיה י"ז ע') ומן הכת הוואת הלוח ונסוע הנגבה (נחמיה י"ב ע') ר"ל הנגב, ואין ההא הוואת במקום אל כאשר חושבים רב בני אדם ומשערים אותו אל הנגב כי כבר נאמר (דס"ח כ"ו י"ז) לצפונה ליום ולנגבה ליום, השיעור מזרח, והשעור להנגבה להצפונה להמזרח; [וכן] ישובו רשעים לשאולה (תהלים ע"ה י"ח) וקומו ההא עם הלמד אשר הוא כמו אל בענין; וכמו זה בהקבץ הלמד עם ההא, אמרו ולשרקה בני אתנו ההא נוספת בנטעתיך שורק, וכאילו נאמר: ישובו רשעים לשאול, ולשרק בני אתנו. ומה שמחוק זה אמרם (ע"ל כ"ג י"ז) וילך אל דוד חרשה ואמרו גם כן בחרשה (שם ע"ו) בהודעה; ואמר עוד ועבר הר הבעלה (ישעיה ע"ו י"ח) ואין טעם לאל במקום הזה, ואמרו (שם ע"ו כ"ח) אל גבול אדום בנגבה; [ואמרו הלוח ונסוע הנגבה (נחמיה י"ג ע')], ושעורו בנגבה, וכבר התבאר כי ההא הוואת איננה במקום אל אך המקור והוא נסוע מתעבר אל הנגבה בלי מלת טעם. וממה שהוסיפו בו ההא ללא ענין ונהפכה בו לחי אמרו (נחמיה ל"ב כ"ה) ההתמת והפתילים, הוסיפו על ושמתוך כחותם (סוף חגי), ואפשר שהיה דעתם בו להפיל על החותם לשון נקה. וממה שהוסיפו בו ההא עם הא ההודעה אמרו (ישעיה ע"ו י"ז) הימה הגדל וגבול, וכאלו אמר הים הגדול וגבול (כמו נמדנר ל"ד ו'). וכבר נראה כי ההא נוספת במלות האלה ללא ענין נקה וכי איננה בהנגבה ומה שהוא דומה לו במקום אל, אבל היא כמו שהיא באמרו

הנה ימים באים וגו' מארץ צפונה (ירמיה כ"ג ח'), וכמו עוד שומר מה מלילה (שעיה כ"ח י"ח), כי הוא כמו שומר מה מלילה, וכמו שיתח כליל: עלך (שם י"ז ג'). והראיה על זה אמרם בלילה הוא (נחמיה ל"ב כ"ג) בלשון זכר. וכבר סר הספק כי היא נוספת ללא ענין חדרשה, אבל מנהג מנהגי העברים כי לא יתכן לסבור בהא מארץ צפונה שהיא מקום אל ולא שהיא לנקה. ויש שיביאו ההא הוואת על המקורים בכמו דגוה בטחות פשטה וערה וחגרה על חלצים (שעיה ל"ב י"ח), בבא רגליך העירה (נחמיה י"ד י"ב), רעה התרעעה (שעיה כ"ד י"ט) השעור בבא רגליך, רוע התרועעה, רגו בטחות, מקור על דמיון שלח אצבע (שם כ"ח ע'), כי אם היה רוצה לדרבן עמקו מלת הצווי היה אומר רגונה על דמיון כי שמענה נשים (ירמיה ע' י"ט) והיה אומר פשטנה וערנה וחגרה על דמיון לכנה שכנה (רות ח' ח'). חגרנה שקים ספרנה (ירמיה מ"ג ג'). ויש לנו בזה בולת הספק הזה ר"ל ספר ההכלמה הנקרא כתאב אלחשייר בערבי דברים ארוכים מאד. וכמו זה אמרו ולרבהק בו (דברים י"ח כ"ח), לטמאה בה (ויקרא כ"ח), לקרבה אל המלאכה (שמות ל"ב נ'), לרחקה מעל מקדשי (יחזקאל ח' ו') וגם אמנה (נחמיה כ' י"ב) לאשמה בה (ויקרא כ' כ"ה) ליראה את ה' (דברים י' י"ב) מיראתו אותו, לאהבה את ה' (שם י"ח י"ד), ויספתי ליסרה אתכם (ויקרא כ"ו י"ח), כי טוב זמרה אלהינו (תהלים קמ"ז). ויביאהו גם כן על הצווי בכמו זכרה לי אלהי (נחמיה כ' י"ט), שמעה חפתי (תהלים פ"ד ע') אספה לי (נחמיה י"ח י"ז), שלחה הנער אתי (נחמיה ע"ג ח'), קרבה אל נפשי גאלה (תהלים ס"ט י"ט). ואפשר שתחדש ההא הוואת טעם וולחי, טעם הפלגה והנחץ כמו הא לנועדיה הנביאה (נחמיה ו' י"ג), ההא הנביאה להפלגה, כי נועדיה זה הוא שמעיה בן דליה (שם ו' י') וקראוהו נועדיה בעבור אמר לו נועד אל בית האלהים כאשר בנו שמעיה המחנבא הנחלמי (ירמיה כ"ט כ"ד), וסבה אני כי היה זה לרב מה שהיה חולת מבדיאחי אל החלום על ענין חלמתי חלמתי (שם כ"ו כ"ה); וכמו מכשפה לא חתיה (שמות כ"ב י"ז) אינו רוצה בו הנקה מבלעדי הזכר; וכמו ובעד נכריה חבלהו (משלי כ' י"ז) ר"ל נכרי. ומהמין הזה ההא הבאת במספר הזכר בשלשה וארבעה וחמשה עד עשרה, כי היא להגעה ולחוק, בלבד לא לנקה כי לא יתכן שיפיל מספר הנקה על הזכרים; וכמו אמרה קהלת (נ' ע') התו בקהלת חמורה ההא אשר להפלגה, אבל באמרה נכנסה על מלת קהלת. ואפשר שיהיה גם כן הטעם בהא; וגם לנועדיה הנביאה הטעם הזה (לס' לנ"ט ע'). ודומה לחי קהלת התו אשר בהלא בעז מרעתי (רות ג' ב'), כי הוא כמו ולנעמי מודע לאשה (שם ב' ח'). וממה שבא עליו ההא להפלגה אמרו השפלה הגבה (יחזקאל כ"ח ל"ח) והראיה ע"ז ועל שאינה לנקה אמרו והגבה השפיל בלשון זכר; וכמו עוד נורא עלילה (תהלים ס"ו ח'), כי נורא עלילה תאר אחרי תאר ופרשו הנורא העליון על בני אדם כמו שנאמר ונורא על כל סביביו (שם פ"ט ח'), ועלילה נגור מן ועולתי בעפר קרני (לוי י"ט ע"ו) כי פרושו אצלי והעליתי עפר על ראשי, ומשרשו ומענינו אצלי במעל ידיהם (נחמיה ח' ו') על משקל והבאתי מרד בלבכם (ויקרא כ"ו ל"ח) אשר עקרו רכב וחסרו הכפל האחד ושמו ויו המשך קמורתו וכן עשו בבמעל ידיהם, והטעם בו כטעם בבנשאי ידי (תהלים כ"ח ב'). שאו ידיכם קדש (שם קל"ד ב') (לס' לנ"ט חות ה'), וממה שהוא ג' להפלגה אמרו ומאכלו בראה (חנקה ח' י') משפטו בריא, תאב, למאכל, י

6

גם כתוב וחתנה לאני (יחזקאל ל"ד י"ו):

(2) שדינו להיות ויכיתום והרלע"ע כתב בזה בשם ר' משה הכהן.

ותבואה¹ לקראתי (ע"כ כ"ל) או על וחקרב ותבואה (ישעיה ס' י"ט), ואמרו חבואה לראש יוסף (דברים ל"ג ט"ו). זכר בארתי זה בהשגה. ופעמים רבים יוסיפו. והא על הפעלים העתידים אשר יספר בהם האחד על עצמו ואשר יספרו בהם הרבים על עצמם כמו אשמעה מה יצוה ה' (נמדנר ט' ח'), אשמרה לפי מחסום (תהלים ל"ט ז'), אלקה לי אל הגדלים (ירמיה ס' ס'), ואקחה פת לחם (נחמיה י"ח ס') ונשאלה את פיה (ס' כ"ד כ"ו), הכה נדרה (ס' י"ח י'); אבל בספר על האחר שאינו נמצא במעמד או האחת מעט הוא שיוסיפו, אלא שכבר אמרו ימחר יחיש מעשהו (ישעיה ס' י"ט), ותענבה עליהם (יחזקאל כ"ג י"ו), וחקרב ותבואה (ישעיה ס' י"ט), ואין זה נורא. ואפשר שיהיה ותחמרה כחמר (שמות כ' ג') כמו ותענבה עליהם. ויוסיפו עוד על פלות הטעם כמו נגדה נא לכל עמו (תהלים קי"ו י"ז) כלומר נגד כל עמו והלמד דחוקה בכלל כאשר היא בוחמתנשא לכל לראש (ד"ס כ"ט י"ח), עד למנחת הערב (עזרא ט' ד'), מאה לכברים (ס' ח' כ"ו), ויעל מעל לינה (יונה ד' ו'). והוסיפו עוד במי האיש הלזה (נחמיה כ"ד ס'), כי העיקר האיש הלז. והוסיפה על אל נולדו להרפא (ד"ס כ"ח ח'), לאנשים האל (נחמיה ט"ז) באמרו אלה בני המדינה (נחמיה ט"ז) וזולתו, ואפשר שיהיה אל מחוסר מאלה. והוסיפו באכויבה (יהושע י"ח כ"ט) על אכויב (ס' ט"ו ט"ד). ויוסיפו ההא לקריאה בכמו הצבי ישראל (ע"כ ח' י"ט) אשר פרושו פאר ישראל; האמור בית יעקב (מיכה כ' ז') חרגמו הנקרא בית יעקב; הדור אתם ראו (ירמיה כ' ל"ח) האשה המנאפת (יחזקאל י"ו ל"ב); האויב כמו חרבות (תהלים ט' ז') בן מי אחת הנער (ע"כ י"ז כ"ח); יגער ה' בך השמן (דברים ג' כ'); הישבת בגנים; (ע"כ ס' י"ג); הקהל חקה אחת לכם (נמדנר ט"ו ט"ו); באיהרוח (יחזקאל ל"ז ט'); האינו השמים (דברים ל"ב ח'); עלוהסוסים והחללו הרכב (ירמיה ט"ו ט'). וזההיה להערה מקוצרת מן הא לכם ורע (נחמיה ט"ז כ"ג) כמו האם חמנו (נמדנר י"ז כ"ח) חרגמו הא חמנו גויעה ומוח, ופירוש אם במקום הזה א' הכבדה בלשון ערב והוא במקום כי בלשון עברי אשר היא להגדה כמו כי ה' אלהיך (דברים כ"ג ט"ו), כי הגוים האלה (ס' י"ח י"ד), כי את כל הארץ (נחמיה י"ד ט'). וכמו אם זכרתיך על יצועי (תהלים ס"ג ז'), והא להעיר כאשר אמרנו; ובמחו האם אין עורתי בי (לוי ו' י"ד) חרגמו האם כי אין עורתי בי. וכמו ההא הזאת הא, חקרב איש האלהים אשר בא מיהודה" (מ"כ כ"ג י"ח), והוא כאשר אמר המלך מה ציון הלו. אשר אני דאה, והוא לא היה יודע מה הוא, ענהו הקבר איש האלהים, והביאו ההא תחלה להעיר אותו על מה שהם עתידים להודיע אותו ואיננה להודעה. והנה לך ראיה שאמר מה הציון הלו ולא אמר מה הקבר הלו שהיה להם לענותו הקבר בהודעה, ולא אמר גם כן למי הציון הלו אבל אמר מה הציון הלו לדעת מהותו ונאמר לו כי קבר הוא; הלא תראה

¹ בספרים כתיב ציד ולא כהא והוא ע"כ וגם לפי עצמו לקמן דף 46 שנינו שם מלה כזאת שנית ולא דבר מלומה מתוספת ה', ולכן נראה לאכזרי החכם בענין כי בוא ע"כ, כי גם הים כהא נוספת לא הים לו דמיון עם ומכונה ומבואה כי לא חיתה לו ההא רק נמכתה ולא נקרייה כהא וחלילה אתכם (יהושע כ"ד ח') ועל קרי ובתיב לא יחזכרו כללי דקדוק. ולכן גם הפסחים אשר העתיק תמיד דברי ר"י במנהגו השמיני הספוק. ועוד כי ר"ל ב' ההרכבה תמה על ר"י אשר אמר כי הלו מקום יוד סימן הכמלחת חל על תוספת ה' על ר"י לא תמה, מזה נראה כי לא היה כנוסחתו.

כי מי שיאמר מה הציון הלו שאין עונין אותו: הקבר הוא לפלוגי, בהא ההודעה, אך אשר יכשר לענותו בו שיאמר לו קבר פלוגי. — ומההערה עוד אמרו העור הורע במגורה (חגי' י"ט) ענינו עוד הורע במגורה כמו שאמר ועד הגפן והתאנה. והרמון וג' והא להערה; והומן הזה היה חדש כסליו והוא קודם עת גמר הוריעה וקודם עת מעינת האילנות, והוא מה שאמר להם: שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה מיום עשרים וארבעה לחשיני וג'. — ויוסיפו לשאלה לדעת, בכמו היש כלשוני עולה (לוי ג' ל') הרב רב עם ישראל (סופטים י"ח כ"ו), ולהא השאלה לדעת משפטים אנחנו עתידים לזכרם בשער נידח אותו לה (עזרא ל"ו). ותהיה להוכיח, בכמו המן העץ אשר צויתך (נחמיה ג' י"ח), המלך המלך עלינו (ס' ל"ח ח') הבוא נבוא (ס'), האמור למלך בליעל (לוי כ"ד י"ח). ותהיה לקיים דבר ולאמנה, בכמו הנגלה נגליתי (ע"כ כ"ג כ"ו) החשפט החשפט את עיר הדמים (יחזקאל כ"ב כ') הרואה אתה שבה העיר (ע"כ ט"ו כ"ו), ויהי הנקל לכתו (מ"ח י"ו ל"ח), הזאת ידעת מני עד (לוי כ' ד'), הכי קרא שמו יעקב (נחמיה כ"ו ל"ו), הכי אחי אחת (ס' כ"ט ט"ו), היש בלב הנבאים (ירמיה כ"ג כ"ו), החעיק, ענין בו (מזלי כ"ג ס'). ויתכן שיהיה הא העור הורע במגורה כמו ההאין האלה. ויתכן שיהיה ענין הרואה אתה שובה העיר תראה שתעשה זה. ותהיה להודעה כמו הנער הלו (דברים כ' ח'), חעבר העברי (נחמיה ל"ט י"ח). ולהא ההודעה משפטים אנחנו עתידים לזכרם בשער (לו) ניהרנו לה. ותבוא על הפעלים החולפים בענין אשר, בכמו ההרמון המלך (עזרא ח' כ"ס), ההשוב נשיב, נבריות (ס' ט' י"ד), העיר ההללה (יחזקאל כ"ו י"ו), וכל ההקדוש שמואל (ד"ס כ"ו כ"ח), ההלכוא אתו (יהושע י' כ"ד), השבה עם נעמי (רות כ"ו), הבאה מצרימה (נחמיה ט"ו כ"ו). וכבר באה לענין הזה כעצמו על זולת הפעלים, אמרו ההוא יקרא ארץ רפאים (דברים ג' י"ג), ענינו אשר הוא יקרא, את השוק והעליה (ע"כ ט' כ"ד) ענינו ואשר עליה כלומר ומה שעליה. ותהיה דחוקה בראש המלה אין לה מקום בותקן כל מלאכת שלמה עד היום מוסד בית ה' (ד"ס ח' י"ו), פרושו מיום מוסד בית ה' ועד הנה במקום מן. והוא עוד דחוקה בויחלטו הממנו (מ"ח כ' ל"ג). ואפשר שיהיה משפטה דבקה בויחלטו ותהיה (ויחלטה) כנוי ללשון הנקבה ר"ל להפיל לשון הנקבה על אמרתו אחי הוא. ותהיה במקום הבית אשר היא לכלי, באמרו (עזרא ח' כ"ט) הלשכות בית ה' כלומר בלשכות בית ה', כאשר נאמר עליו (ס') להביא לירושלים לבית אלהינו. ותהיה תמורת התו הנוספת בתחלת השמות אשר עיניהם מאותיות העלה במאין הפוגות (לוי ג' ט"ט) המשפט שיהיה תפוגות כמו תרומות תבנות. ויתכן שתהיה דחוקה כמו הא עד היום מוסד והא ויחלטו הממנו. אמר המחבר, הנה זכרתי בשער הזה רוב מקומות אותיות התוספות ועניניהם והראיתך איך יוסיפום על הפעלים והשמות ומלות הטעם, ובעבור זה קראו אותן אותיות התוספות לא שהן נוספות בכל מקום שנמצאות, אך בעבור שהן נוספות בקצת המקומות אע"פ שהן שרשיות במקומות אחרים; אבל האותיות אשר יקראו אותיות השרש בסתם לא תמצא מהן אות נוספת בשום מקום, אבל היא שרשית בכל מקום שהיא. בו. ודע כי ברב שרעפי בקרבי (תהלים ל"ד) אם הוא בענין כמו שעיפי ישיבוי (לוי כ' כ') אינו כמהו בשרש, כי שעיפי שלש ושרעפי הריש בו שרש, כי איננה מאותיות התוספות; וכן אמר בותרבינה סרעפתיו (יחזקאל ל"ח ס') כי אין שרשו כשרש בסעפתיו קננו (ס' ל"ח ו') אע"פ שהוא בענין כמהו.

(נחמ"ט י"ג י"ו) וזולתם: משמשות שהעין שלהם עלולה (לעיל דף 5 — 6). וכבר המירו האלף מאחת אותיות הכפל בימאסו כמו מים (תהלים כ"ח) אשר עקרו שיהיה כמו וימסו אסוריו (זשפט"ט ט"ו י"ד) והוא על השלמות וימסו, והבליעו הנח בנע בוימסו אסוריו והמירו אותו באלף בימאסו כמו מים, וזה הוא דברי בעורי רגע וימאס (לוי"ט ז' ט') ר"ל עקרו שיהיה כמו וימסו לבב העם (יחזקאל ט') ועקרו על השלמות וימסו, וכאשר רצו להשלים בנינו ראו שהמרת אחד מן הכפלים באלף יותר קל עליהם מהראותו. וכן אומר כאשר באו נהרים ארצו (ישעיה י"ח ט') שעקרו בזו והמירו אחד מהכפלים באלף, והוא דברי בבלי וימסו חמלא (לוי"ט ט"ו ל"ב) שעקרו חמלא, כלומר חיבש וחכרת מוקטפת מלילת בידך (דברים כ"ג כ"ו) וממה שאמרו בברייתא מוללו ומרוח בו (נדה כ"ח). וכבר המירו האלף מהיוד באלפי שנאן (תהלים ס"ח י"ח) עקרו שנין כמו קנין כלומר שונים אלה מאלה, ובשגיאות מי יבין (שם י"ט י"ג), כי עקרו שיהיה כמו עליות מרוחים (ירמיה כ"ג י"ד). וכבר המירו האלף במכתב מהא וע"פ שהדבור בהם שוה בכמו ושנא את בגדי כלאו (מ"ב כ"ח כ"ט). קראנה לי מרא (רות ח' כ'). וכבר באר זה רבי ר' יהודה במאמרו הראשון מספר אותיות הסתר [כ"ח ס' הרפיון] (דף ט') והביא שמה בכלל המין הזה ר"ל מה שיכתב באלף במקום הא. כי תפשו כעגלא דשא (ירמיה ב' י"ח) ואיננו נכתב כי אם בהא והמסורת עליו לית דכוותא. וכתב הא, אבל מפני שהגיענו על אחד הגדולים שהוא חופש על ר' יהודה בחשבו כעגלה דשא שהוא מרש חטים (ד"ח כ"ח כ"ב). ואם הוא אצלו כחוב באלף, והוא חושב אותו מכי דשאו נאות מדבר (יול"ז כ' כ"ב) וישים האלף אשר טעה בה שרשיה לא מוכרת מהא כמו שאמר ר' יהודה, ויאמר כי פרוש דשא שהוא רועה הדשא וטועה בזה, ראינו ואבאר לך אופן המעות בזה, ואומר כי התאר לזכר מן הפעלים אשר הם מבעלי האלף יבא על משקל פָּעַל כמו טמא, מלא, צמא, ויבא ממנו לנקה ע"מ פָּעַל כמו מלאה טמאה, צמאה, ורוח נכאה (משלי י"ז כ"ב) וכי דשאו נאות מדבר מן המין הזה מהפעלים, ויוצא מזה שיהיה התאר לנקה מכי דשאו דשאה לא דשא, והתברר מההקשה הזאת כי כעגלה דשה מן דש חטים ואפילו אם יכתב באלף כאשר חשב ר' יהודה¹. ודע כי זכרוננו תמורת האלף ברא במכתב אין אנתנו חייבים בו ולא מוטל עלינו, כי בנחתנו אינה אלא מה שהוא אומר בדבור, ובמכתב יחד לא במכתב בלבד ולא הביאנו אותו הנח אלא בעבור מה שנתגלגל בו מן התועלת הזאת. — וכבר המירו עוד האלף מהו העוטפת הנופלת על הבית והמם והפא בין שתהיה אחת האותיות האלה נחה בין שתהיה נעה, והמורה עוד מהו העוטפת הנופלת על כל אות נחה אינו אות שתהיה²; ואלה השתי תמורות אינם כי אם בדבור בלבד ולא במכתב.

- ¹ המחלקת הזאת היא מחלקת דונס עם מנחם בן מרדכי, אשר הכניח כעגלה דשא בערך ד' והזיג עליו דונס בעבור שהוא כתוב באלף, וגם מפני הענין, כי חס נכנס שם דשא מזה היתה כעגלה דלה נחם ורעה, ולזה חסר כי כעגלה האוכלת הדשא נקראה דשא כאשר בקדש הזור האוכל כלום ככתוב משור דש (משלי ט"ו י'). והרמב"ם נלחם מוכיח עם הדונס מכלי להזכירו, ואמר דשא ע"מ מלא ולנקבה דשאה ובאשר התלף היא נח נעלם חסרו. והם כהתחברו שני דחים נעלמים.
- ² ר"ל אם אחד מאותיות במ"ק יבא אחר ולו הסגור וסוף מקוצן בצורק יקרא כמו חלף מקוצן, כמו יפח חלף מעד, ובה' אל תמרו, יפח ידו, וכן כשיהיה אחריו

ואומר עוד בללת עמדי שהיה שרשה בה כי אין הדלת מאותיות התוספות, אך היא מאותיות התמורה כאשר יתבאר לך בשער הסמוך לשער הזה; ועמדי לשון אחד בענין עמי. ואתה דע לך.

שער ז.

באור תמורת קצת האותיות בקצתם.

דע כי אמות אותיות התמורה הן אותיות הרפיון, וכבר הובאו הרמיונים בתמורת קצתם בקצתם בספר אותיות הרפיון ובספר ההשגה. ויש שהמצא התמורה בזולתם מהאותיות אם מפני שהם קרובים במצאיהם או שהם מתדמים בצורתם או בעבור אשר האות התמורה בה יותר קלה עליהם או לזולת זה מרעוהם.

א. האלף המירה אותה מההא באחבר יהושפט (דנ"ב כ' ל"ט) שעקרו התחבר כמו את האלהים התהלך נח, ובהאדרש אדרש להם (יחזקאל י"ד ג') אשר עקר ההדרש כמו הנחן חנתן (ירמיה ל"ח ג'), ובאשכים ודבר¹ (שם כ"ח ג') כי הוא מקור השכים, וביקראו לפניו אברך (נחשית מ"ב ט"ג) אשר עקרו הברך, כי הוא מקור מן ויברך את הגמלים (שם כ"ד י"ח), והענין שהיו קוראים להשתחות לפניו כאלו היה אומר לעם קרעו על ברכיכם כרעו; ובאשתוללו אבירי לב (תהלים ע"ו ו') אשר עקרו להיות השתוללו פעל חילף, ובכל מלבושי אנאלי (ישעיה ס"ג ג') עקרו הנאלי כמן הגדלי, השמעיני; ובאת יתר האמון (ירמיה כ"ב ט"ו) אשר עקרו ההמון, ובאוכרה (ויקרא כ"ד ז') אשר עקרו הזכרה על דמיון הפֶּלֶל כי הוא מהוכיר כמו הכרת פניהם (ישעיה ג' ט') מהכיר וכמהו רוח והצלה מהציל, ומשקל הכרה והצלה, הפעלה, כי הפאים שלהם והמה נונן נבלעות, יורה אותך על ה' אמרם יציר שונא (משלי כ"ב ד') ויחַדֵּר אליהם (נחשית מ"ב ז'), ינצִי נפשם (יחזקאל י"ד י"ד), וכמו הבנין הזה מאשר העין שלו מאותיות העלה כמו והנחה למדינות עשה (חסתר) עקרו הַנִּחֵה ע"מ הפעלה, וכאשר היתה היוד עלולה (נחמ"ט) העתיקו תנועתה אל הנון, וכמהו עוד להנפה גוים בנפת שוא (ישעיה ל' כ"ח). — וכבר המירו האלף מההא במצאתי און לי (יחזקאל י"ב ט') ר"ל הון, הלא תראה שהוא אומר אך עשרתי. וכבר המירו אותה מהו בונדמו נאות השלום (ירמיה כ"ח ל"ח) כי הוא כמו וי" כרת דעים (לפניה כ"ו ו') והוא קבוץ נוח משלח (ישעיה כ"ו י'). ואומר כי האלף כבר המירו מן היוד ומן הואו בפעלים הקלים אשר עניניהם מאותיות העלה ובשמות אשר עניניהם מאותיות העלה גם כן, כמו שב וקם וחש ודש מהפעלים² וכל השער שלהם, וכמהו דג ורש מן השמות, ונהפכו אלה הענין לאלף בעבור שהוא במקום חנועם וכבר נפתח מה שלפניה, ויש שהחתיים האלף הזאת במכתב במקצת המלות כאשר היא קיימת בדבור כמו וקאם שאון (יחזקאל י"ד), ראמות לאויל חכמות (משלי כ"ד ז') ורמה בנויה על רם. והתקיימה עוד באחר עשיר ואחר ראש (ש"ב י"ב א') מביאים דאג

- ¹ ודעת הרמב"ם כפ' מקץ (מ"א, מ"ג) שהוא חלף חיתן ונעויות נדפס שם אשכס ושלוח תחת אשכס ודבר כמו שהיה המלךע נחושל יוסף.
- ² והמירו הון כשזכר קום וחוש והיוד נחש כלף במכתב וכן בשמות רז דוג אל חלף במכתב רש ודג.

ב. הבית הומרה מהפא בשוכך (ע"ז י' י"ו) ושופך (דע"ל י"ט י"ח; רמז מועד מ"ב ב').

ג. הנימל הומרה מהכף באל יחסר המוג (ע"ז ז' ג') משפטו המסך, ממסכה יינה (מזלי ט' ב').

ד. הרלח הומרה מחיו התפעל בהודמנתו למאמר קדמי (דניאל ז' ט'), וכבר בארתי בספר ההשגה בשער זכה ממנו בוכרי רחצו הזכו (יעזיה ח') שעקרו הרכו והמירו הרלח ביון והבליעוה כאשר בארתי בספר ההשגה והעמדותי המופת עליו¹, יבקש מה שנאמר בו שמה. ויחנן לומר ברלית וריש הדר (נלגזית ל"ו ל"ט) והדר (דע"ל ח' כ'), דנינים (נלגזית י' ד') ורדנים (דע"ל ח' ז'), חמרן (עס ח' מ"א) וחמרן (נלגזית ל"ו כ"ה) וריפת (עס י' ג') ודיפת (דע"ל ח' ז'), דעואל (נמדנל ח' י"ד) ורעואל (עס כ' י"ז) שהאחד מהם חמורת האחר כאשר קרה מהם כהדאח והראח, כי אשר נאמר בהם כחורח כהנים (י"ל י"ד) ברלית ואשר במשנה חורה (י"ד י"ג) בריש שניהם שני שמות למין אחד בדברי קצת החכמים (חולין ס"ג); ואני עתיד לבאר זה באות הריש מספר השרשים.

ה. ההא המירוה מאלף ואחכם הוציא מחוכה (יחזקאל י"ז ו') ר"ל אוציא; הושיע את עמי ישראל (ע"ז ג' י"ח) ר"ל אושיע. ובהתיו לאכל (יעזיה כ"ו ט') כי הוא מן אחא בקר (עס כ"ה י"ד), ובהיך יוכל (דניאל י' י"ז) ובלהטיהם (עמות ז' י"א) כאשר באר אותו ר' יהודה במאמרו הראשון מספר אותיות הסתר כשאמר בלהטיהם כמו שהוא בלאטיהם כי הוא מן לאט את פניו (ע"ז י"ט ה') ודבר נכונה כזה; אבל חשבו עליו אנשים שרצה בדבר הזה כי בלאטיהם נמצא במקרא וישימוה טועה, ולא רצה אלא שעקרו בלאטיהם, ושהוא" כמו בשוה, כי הוא מלאט את פניו, והוא מן האלף בהא. ואחר כן אמר ויש שירפו האלף הואת ויאמרו בלטיהם (עמות ז' כ"ב). וכבר המירו ההא פעמים רבות מאחד הכפלים בכמו זכה, היה והרה כאשר בארנו בפעלים שהלמד שלהם מאותיות העלה אשר הביאונם בספר המסתחלק (כ"ח העגה), כי רחצו הזכו (יעזיה ח') מענין זכו נזיריה משלג (חכ"ד ז') ואע"פ שאיננו מעקרו כאשר בארנו שמה, וכי וחיית ורבים (דננים ל' י"ו) מענין חיים כלכם היום ואע"פ שאיננו מעקרו, וכי כל הנהרים כך (יעזיה מ"ח י"א) וחרה אף ה' מענין ושכן חררים (ירמיה י"ז ו') ואם איננו מעקרו. והוא המירוה עוד מחיו במאין הפוגות (חכ"ד ג' מ"ט) משפטו הפוגות כמו תרומות חבונות חשוכות, והוא נגזר מן יפג לבו (נלגזית מ"ה כ"ז) על כן חפוג חורה (חנניק ח' ד') אשר פרושו רפיון וחלושה וספק. והמירוה עוד מהנזן כלכל זנות יחנן נדה (יחזקאל י"ז ל"ג) משפטו נדן כי הוא אחד מואת נחת את נדנין (עס). והמירוה מן היוד אשר הוא כנוי הנקבה באמרו (נחום כ' י"ד) קול מלאככה כאלו אמר מלאככי, בעבור שההא גם כן לנקבה, וכאשר המירו עוד לחיור הואת בתו באמרם (ע"ל כ"ה ל"ד) וחבאת לקראתי, ומשפטו וחבאי.

ו. הוא הומרה מההא בכמו (מזלי כ"ה ה') כי עשה יעשה לו כנפים,

חות נח חיוה חות עיהיה כמו ישרקתם וקראתם וירקתם. ור' יהודה כתב העעם נעבור היות הווא ככל על הלזון, וכן ירעם מקדמוניו דור אחר דור.

¹ ועומתיו העה כלי ספק הלויות אשר הכיח ר"ש פרחן שרז זכה מלזון המלמוד ע"ש.

גנה בניתו¹ (מ"ח ח' י"ד) כאשר בארנוהו וקרבנוהו בספר הקרוב והישר. ופעמים שיכתבו אותה ואו על המכטא. והומרה עוד מההא בלא שלוחי (חיוג ג' כ"ו) וזולתו. וזו הויה הומרה מהסמך באל יחסר המוג (ע"ז ז' ג') עקרו המסך מן מסכה יינה (מזלי ט' ב'), כלומר לא יעמד מבלי בשם. והומרה עוד מהריש בכמראה הבוק (יחזקאל ח' י"ד). והומרה מהרלית אשר היא חמורת החו של התפעל ברחצו הזכו.

ז. הטיח הומרה מחיו התפעל בכמו וילכו ויצטירו (יהושע ט' ד'), הצטירנו, אותו (עס ט' י"ב); מה נצטרק (נלגזית מ"ד י"ו). וכבר הביאנו המופת הגמור על זה בשער זכה מספר ההשגה.

ח. היוד הומרה מחו בארבע מלכיות (דניאל ח' כ"ב) והוא שהיוד הואת היא בעיני חמורת חו מלכות ועקר המלה מלכותות והיה זה כבר עליהם. וכבר שמשו אנשי המשנה בכמו זה ואמרו בקבוץ פרפרת פרפרות (לכות סוף פ"ג) ועקרו פרפרות והמירו החו ביוד, וכבר המירו היוד הואת באלף ואמרו פרפראות ובדבריהם שלש אינניות עושין מלאכה בע"פ עד חצות (ספחים פ"ד מ' ו') והוא קבוץ אומנות ועקרו אומנותות והפכו ואו אומנות ליוד והבליעוה ביוד המומרת מחו אומנות ונגרשה בעבור זה והניעו מה שלפניה בשבר כי השבר מהיוד ואלו היו משאירים הואו כאשר היא כמו שעשו העבריים במלכיות היה נכון. ואפשר שיהיה זה נמצא בקצת הגרסות, אבל גרסתנו כאשר ספרתי לך. ואמרו בקבוץ חענית, חעניות, המירו החו ביוד והבליעו בה יוד חענית. וזאת היא הקשתי באמרם גלת עליות (יהושע ט"ו י"ט) בקבוץ אח גלת עלית (עזריה ח' ט"ו) ועקרו עליות, והמירו והבליעו החו בעליות על הפנים האלה מומרת בהא אשר היא למד הפעל. וכמהו עוד ואבדהם אח כל משכיותם (נמדנל ל"ג כ"ב), בקבוץ ואבן משכית (ויקרא כ"ח א'), ועקרו משכיותם והמירו והבליעו. ויש לנו בחענית ועלית ומשכית הקשה אחרת עוד. היא יותר ראויה להם, והיא שנאמר כי משפט חענית להיות חענית ע"מ תאניה, ואניה (יעזיה כ"ב ז'). וקרה לה מה שקרה באמרם שערוריה (יהושע ו' י') ושערורות (ירמיה י"ח י"ג), יהודיה (דע"ל ד' י"ח) ויהודית (חנניה י"ג כ"ד), תחתיה (תהלים פ"ו י"ג) ותחתית (דננים ל"ב כ"ב), והיא ההקשה בעליה ועלית ומשכית ומשכית. ומשקל עליה פעילה כמו בצפיתנו צפנו (חכ"ד ד' י"ז) ומשקל שפזיה שפזיה על רמיון אני מנגינתם (עס ג' ס"ג), והבליעו יוד המשך ביוד הנהפכת מההא אשר היא למד הפעל. ועל הדרך הואת יהיה עליות על אפניו, כי הוא קבוץ עליה, והיא ההקשה במשכיותם וחעניות. וחללם; אבל מלכיות היוד שלו חמורת חו מלכות. ואחרי דע לך.

¹ לפי הנראה יש צוה ע"ס וז"ל לדברי ר"י, אשר אמר כי צניי הפסוקים האלה הווא הומרה מההא, עשו בואו וכן כיו, ונלמדה מנה המסורה בנו צניתי מן חד חד וח' נסוף; אבל לא נלמדה נוסחה הזאת לא ככ"י ולא בספרי הדפוס, וגם ר"ש מנחלי אשר ידיו רב לו צנינים האלה לא העיר מזהם על זה, גם רד"ק מביא בזה בזה במכלול קל"ד. ור"י חיוג כתב להפך, ויכתב הו חמורת וחו כמו ספה כניתי, כי עשה יעשה לו כנפים. ושללתי את פי חיוני החכם נעמד הבקי במסורה, ואמר לי, כי חיון למסוד על המסורה אשר תמנתי בה יתדתי לפי שיש צוה במה טעיות כמו שזכר ג"כ חלל וכתב ג' ודעתו כזה, כי נתחלק להספוד הפסוק במזלי עם חותו דיוחזקל ל"א י"א, עשו יעשה לו כרענו, והוא מן ד' דכתיבין וחו ע"ה, וכן נתחלק לו כף בנזן בהספוד השני וז"ל בכו בכו (ירמיה כ"ב י').

כ. הקף הומרה מהבית בכי כארבע רוחות השמים פרשתי אהכם (זכרים נ' י') משפטו כארבע בבית, וכמהו כרוח קדים אפיצם (ירמיה י"ח י'). והומרה עוד מהבית באמרו כאשר ילכו (הושע ז' י"ג) משפטו כאשר ילכו, כלומר באיזה מקום שילכו, ובאמרו עוד וכרמי בניך (יחזקאל ט"ז ל"ו). ויתכן שיהיה כמוהם כחצות הלילה אני יוצא (שמות י"ח ד') והראיה על זה אמרו (שם י"ג כ"ט) ויהי בחצי הלילה. וכבר הומרה מן גימל בוכנה אשר נטעה ימינך (תהלים כ') ומשפטו ונגנה. —

ל. הלמד המירוה מן הבית בוישבו אותו לארץ (חזק' נ"ג), ונפלו לפניכם לחרב (ויקרא כ"ו ז') והרבה זולתם, והמשפט בארץ, כהרב; וכבר זכרנו מהדומה לזה כלל מספיק בשער אשר לפני זה. והומרה מן הריש החרע מפלשי עב (חזק' ל"ז י') הוא אצלי כמו אם יבין מפרשי עב (שם ל"ו כ"ט) ר"ל הברקים המתחששים ממנו.

מ. המם הומרה מן הנון בהתנים הגדול (יחזקאל כ"ט ג') ר"ל התנין. והומרה ממנה עוד במף חקברם (הושע ט' ו') הוא כמו גף (ישעיה י"ט יג), ובית הרם (ישעיה י"ג כ"ג) הוא כמו הרן (נמלך ל"ב ל"ז), וזכמהם (ש"פ י"ט ל"ח) הוא כמהן (שם י"ט ע"ח), ובאמרו אנה המה מוליכות את האיופה (זכריה ס' י'). והומרה מהא בכמו אמרם אביה (דנ"ג ג' י') ואבים (מ"ח י"ד ל"ח) שם איש.

נ. הנון הומרה מהמם באמרו והנה באו עד חוך הבית (ש"פ ד' ו'), המשפט המה; ובמלכין (דנ"ח ד') וחזין (שם ז' י"ב), את קול הרצין העם (מ"ב י"ח י"ג), לעשתרות אלה צדנין (מ"ח י"ח כ"ג), קח לך חסין (יחזקאל ד' ט'), הנה ידעתין (ישעיה מ"ח ז'), הלהן השכרנה — הלהן הענגנה (רות ח'), ובשפופם (נמלך כ"ו ל"ח) שפופן (דנ"ח ח' ט'), גרשום וגרשון (נחל'ט' ע"ז י"ח דנ"ח ו' ח') והומרה מן הלמד בלשכה ונשכה (נחמיה י"ג ו' ח') ובמעין גנים (ש"פ ד' ט"ו) משפטו להיות גלים כמו גלת מים (הושע ט"ו י"ט), והראיה על זה אמרו באר מים חיים והענין בהם אהר, אך ספר המעין בגלים לרוב המים היוצאים ממנו; וכן אומר בנן נעול (ש"פ ד' י"ג) שמשפטו שיהיה גל נעול כמו שנאמר מעין חרום, הענין אחד, ואם המלות חלוקות, וזה יאמר במלאכת הצחות ההדמות ר"ל השתנות המלות עם הדמות הענין, וכבר המירוה עוד באחנן זונה (דנ"ח כ"ג י"ט) מן הא אחנה המה לי (הושע כ' י"ד).

וזכר הומרה הנון מאחד הכפלים בלשמיז מעונייה (ישעיה כ"ג י"ח) משפטו מעויה ברגשות קבוצ על ראש המעון (שופטים ו' כ"ו) והמירו הנון מאחד הכפלים, כי מעון נגזר מעוון ונגזר (תהלים כ"ד ח'), בעוון ענינות חרום (משלי ח' כ"ח). וכן אמרם חסרי ה' כי לא חמנו (חזק' ג' כ"ח), ר"ל כי הנון בו תמורת המם והעקר בו תמו ברגשות. וכבר המירוה בריש בנחום בענה (נחמיה ז' ודנ"ח ט' נענה דנ"ח כ"ב).

ויש שחומר בהא הנקבה בכמו חנית מסע ושריה (חזק' ע"ח י"ח), וילבש צדקה כשרין (ישעיה כ"ט י'), אחנה המה לי (הושע כ' י"ד) מן אחנן זונה.

ע. העין הומרה מהחית בעושו ובאו (חזק' ד' י"ח) רצה חוששו.

צ. הצדי הומרה מוין כיהפך ונבו כמו ארז (חזק' ע"ח י'), רצה יחפו מבי לא בחפון חצאו (ישעיה כ"ב י"ג), כלומר כי הוא ממחר תנועתו ואם הוא גדול כמו ארז; ואמרו כמו ארז ספור לזנב.

ק. הקוף הומרה מהגמל בויצקו את ארון האלהים (ש"פ ע"ז כ"ד) משפטו ויצינו, וזאת היא דעת התרגום באמרו ואקמן ית ארונא.

(1) חלל ויפקס לפני ה' ניהושע' כג הוא משרש נוק חז ילק ולכן תרגם סתתרגם וסתיוכונן.

ש. השין הומרה מחי החפעל כלמה השומם (קהלת ז' י') כאשר אמרנו בהשגה יכושק שמה לדעתו.

ת. והתו הומרה מאלף בבנו לתלפיות (ש"פ ד' ד') כי הוא נגזר מן האלף ארחותיו (משלי כ"ב כ"ח) ופרושו למודים, כלומר שכנה אותו בנין עליון שיהיה למוד לעוברי דרכים; ועקרו אלפיות על משקל תחתיות ארץ (ישעיה מ"ד כ"ג). והערב גם כן עשו מה שדומה לזה באמרם תראת מן ורת והמירו הואו לתו, ובאמרם תכסה ותכבה (1) כי החוץ האלה מומרת מוין. והומרה החו מהא באנכי הרגלתי (הושע י"ח) כי הוא ממין מה שאומרים רבותינו ז"ל מפני הרגל עכרה, כאשר הומרה מכמו ההא הואת עוד במלת וחפצותיכם (ירמיה כ"ח ל"ד) שעקרו והפצותיכם באשר אני עתיד לזכרו בשער המלות הורות. והומרה מהא הנקבה בשפעת אני רואה (מ"ב ט' י'), אם אחן שנת לעיני (תהלים קל"ב) ושכרת ולא מיין (ישעיה נ"ח כ"ח) ושבת לנשיא (יחזקאל מ"ו י"ח), כי אולח יד (דנ"ח ל"ב ל"ז) ובקטרת כי העקר ישימו קטורה (שם ל"ג י'), ובתפארת כי הוא כמו מקל תפארה (ירמיה מ"ח י"ז), ובאוך לא עזבה עיר תהלת (ירמיה מ"ט כ"ח), ובנשאת זהב וכסף (מ"ח י' כ"ב), ובמלת כמוצאת שלום (ש"פ ח' י'), העקר נושאה זהב, מוצאה שלום, כמו הלכה היא (ירמיה ג' ו') ובולח זה הרבה. ויתור מן הא הנקבה עוד בסמוך. והמירו התו מיד בני הנקבה באמרם ותבא לקראתי (ש"פ כ"ב ל"ד) המשפט והבאי (לעיל דף 42). כיהתו עוד לנקבה. כבר התבאר ממה שהביאנו תמורות האותיות קצתם בקצתם, אבל מה שהוא כמו פזר נחן לאביונים (תהלים קי"ב ט') ובזר עמים (שם פ"ח ל"ח) וכמו עלץ לבי בה' (ש"פ ז' ח'), נחלססה באהבים (משלי ז' י"ח), ותעלוזנה כליותי (שם כ"ג ט') וכמו מכף מעול וחומץ (תהלים ע"ח ד'), וחטאי חסם נפשו (משלי ח' ל"ו), וכמו שחק וצחק, צעק וועק, מצער ומוער וכל אשר ימצא לו שמוש וגזר ממה שדומה לזה, הנכון אצלי לאמר בו שהם לשונות שונות מאשר יושמו מומרים קצתם בקצתם, כי הכל משמש בו ואין מתיחדת אחת משתי המלות בדבר זולת האחרת. כי אחת מהנה ראויה שתהיה מומרת בחברתה יותר מן האחרת, ועל כן היה נכון אצלי שיהיו לשונות שונות, והוא הדין כמה שיראה בו ההפך, רצוני לומר כאשר נמצא פעל שמשמשין בו על איזה סדר שיהיה מאותיותיו ומצאנו פועל אחר בענינו משמשין בו גם כן ויראה מסדר השני פעלים כי האחד מהם הפוך מהשני. הנכון אצלי שיאמר בהם שתי לשונות שונות כי אין האחד יותר ראוי שיהיה הפוך מחברו מן האחר, כאשר נאמר רגע הים ויהמ גליו (ישעיה כ"ח ט"ו), בכחו רגע הים (חזק' כ"ו י"ג), למען הרגיע את הארץ (ירמיה כ' ל"ד) שהוא לשון בפני עצמה ואינה הפוכה מן גוער בים (נחום ח' ד'). וכן נאמר עוד בלשון גוער בים שאינה הפוכה מן רגע הים, ואם המלות קרובות אלה לאלה וענינם אחד. ואיני אומר שהוא מונע מן ההפך לגמרי, אבל אני בוחר בזה ובדומה לו מה שאמרת לי; אך שלמה ושמלה, כשב וכשב וזולתי ממה שדומה לו מה שאין לו שמוש יאמר בו כי אחד מהם הפוך מן האחר. ואם יאמר בכל אשר תראה בו התמורה שהוא מומר קצתו בקצתו ובכל אשר יראה בו ההפך שהוא הפוך קצתו מקצתו, אינו מויק. ואנשים מאנשי עיון מקפדין שתהיה מלה הפוכה מאחרת ושתהיה עוד מומרת מאחרת,

(1) ורת יר תראת ירזש; וכס עלכ חכמה לזן עלינות; ובא מןן חבאה לזן סמיכה.

ומה שבארנוהו בחלפיות, בהפגות, וזולתם ממה שלא יחכן בו לומר שהוא לשון בפני עצמו, ומה שהראינוהו מחמורות הטית והדלית בהו ההפעל יבטל דבריהם ודוחה טענתם ואין להם טענה, ואתה דע לך. —
אמר המחבר, מפני שהשתנות החנוניות קצתם בקצתם מין חמורה האחתות קצתם בקצתם ראוי לסמוך לשער הזה וזכרון קצת ממנו עד שיהיה זכורנו זה כולל רוב דיני הלשון בעזרת האל.

ש ע ר ה

כמה שישתנו תנועות מן קצתם אל קצתם.

דע כי מה שישתנה מרתנועות קצתם אל קצתם בא הקמץ במקום הפתח בכמו ויקלע לא המלח ויקלע לא תחלת (ויחזקל ע"ה) משפטו שיהיה כמו השבב אותם ארצה (ע"ה ח' ב'), ועוד נוסו קפני (ירמיה מ"ט ח') המשפט בהפנו שיהיה והוא בפתח כי הוא צווי מהפנה ערך (עס מ"ח ל"ט) ועוד ויקפיה לא נפרחה (ויקלע י"ט ב') בקמץ במקום הפתח כי הוא מקור הפדה ועוד כי משקל הכסף והזהב (עזרא ח' ל') ויפת המלך מן רכושו (דנ"ג ל"א ג') הם קמוצים וזם הם סמוכין והשעור שלהם פתח. וכבר שמו הקמץ במקום הסגול בכי היום ה' נראה (ויקלע ט' ד'). יכבר שמו הקמץ במקום חירק בפשטי אותה (ויחזקל ל"ב ב') משפטו שיהיה כמו משכו וקחו לכם (עמות י"ב כ"ה), וכמחו ושערו חרבו מאד (ירמיה כ' י"ג) ועוד פלבי עלינו (עופטים ט' י') שמחי יקלוי (לפניה ג' י"ד) קרחי וגוי (מיכה ח' י"ו) ועוד קרבה אל נפשי גאלה (תהלים ס"ט י"ט). וכבר שמו הקמץ במקום השורק אך במה שלא הוזכר פועל הרבה מאד כמו שירה נגנה (נחום ג' י') הריח מנחה ונסך (יחזקל ח' ט'), כל ימי השפה (ויקלע כ"ו ל"ד) כליל תסיר (עס ו' י"ו), שש פשיר (עמות כ"ו), הריאת לדעת (דננים ד' ל"ה). וכבר שמוהו במקום הסגול בואשפה בחקוד חמיד (תהלים קי"ט קי"ז), כד הקמה לא חכמה (מ"ח י"ז) ונשתנה ונראה יחרו (יעזיה מ"ח כ"ג). וישימן השורק במקום הקמץ בכמו הללוהו ברב גרלו (תהלים ק"ג נ') מלא קמצו (ויקלע נ' ב') ולקרבו העצים (נחמיה ו' ל"ה). ושמוהו במקום הפתח בכי גנג גנבתי (נחמיה מ' ט"ו), וזכר ה' לדוד את כל ענותו (תהלים קל"ב), משפט גנג שיהיה כמו יסור יסרני יה (עס קי"ח י"ח) וענותו שיהיה על דמיון וכסיתי בכבוהך שמים (ויחזקל ל"ב ז'); ויחכן שיהיה כמוהו ואמר חלוצי היא (תהלים ע"ז י"ח). ודע כי כף וכסיתי בכבוהך שמים איננה דומה בענין לכף בכלהך מחטא (ויחזקל ע"ג כ"ג) ואע"פ שהמקורים סמוכים לשניהם, והוא שהמכנה בכבוהך פועל בו והמכנה בכלהך פועל בו, אבל נשתנה המבטא בהם בעבור הסמוך אליהם, וגם כן קורה בלשון הערב⁽²⁾. ושמוהו במקום

(1) נשתנה אחר העתיק החכם עוולד מן' הרקמה נלשון ערבי נספרו. או Beitrage
הציג על מה שהיה המחבר משקל הכסף בקמץ מה שלא מלא כזו ספר, ולא
ראה מה שכתב ר' שלמה טורי. נמ"ז, כספרים מדויקים ב' הקוף בקמץ וכן בתנו
ר' בספר הרקמה וג'.

(2) נשתנה החכם עוולד כתוב מה עזבת מן צרב ויד עמרא אשמועם על כי ויד
הכה את עמר וזאת כמו כן — מן צרב ויד עמרו על כי עמר הכה את ויד.
והעיר המעתיק כי המלא הוא נלשון מלא נלשון כספרי דקדוק הערבים ונראה מזה
כי חלה הספרים היו גורמים נפי ר' יוסף.

החולם בחחומות יכפיומו (עמות ט"ו ח'), וגם לא תעבורי מזה (רות ב' ח')
ובישפטו הם (עמות י"ח כ"ו) וכחשמורם (עזריאל ג'). וכבר שמו הצרי במקום
הפתח בחאגיו פתי (עזריאל ח' ב'), כאשר בארנו בספר ההשגה וזולתו; ובמקום
החירק בכמו ותלך ותמע (נחמיה כ"א י"ד) יתבה סכעם עיני (חזקוני ח' ח'), תגזי
הרמונים (ע"ה י' י"ח), הפירי בית ישראל (ירמיה י"א י'). הרעי האנשים האלה
(עס ל"ח ט'). הקרו רעה (עס ו' ו') והצרחי לאדם (לפניה ח' י"ו), אשר הרעתי
(מיכה ד' ו'), משפטם הניצו, הפירו, הריעו, הקירו, והצירתי ואשר הרעתי: על
משקל הקימו והשיבו והביאו והקימותי והשיבותי. וכבר שמו החירק במקום הסגול
במלת ובפרשכם כפיהם (יעזיה ח') ארמך ח' (תהלים ל"ב), וכבוד יערו וכדפלו
(יעזיה י' י"ח), ופרץ את גלגליו (עופטים ט' כ"ג) סאפכם אלהי ישראל (יעזיה
ל"ב י"ג) רוח אלהים רעה פקדתי (ע"ה י"ו ט"ו), יהושע יו נון, שכן לילה היה
(יונה ד' י') והיה אם מן הכת הרשע (דננים כ"ה). ושמוהו במקום הפתח במלת
יגלגלי בסופה (יעזיה ח' כ"ח) והתגדלתי והתקדשתי (ויחזקל ל"ח כ"ג), ואך את
דמכם (נחמיה ט' ח') יבמחו (דננים כ"ה) שבה יבמחך (רות ח'); הרב עם שרי
(סירה) (חזקוני ט' ב') הוא מקור ועקרו שיהיה כמו יסור יסרני וכמחו החלו הערמות
ליסוד (דנ"ג ל"ח ו') והערמות פעולות באמרן ליסוד ושעורו החלו ליסוד הערמות;
ער השפיו כדבר ה' (ע"ה י' י"ו) בחירק במקום פתח, ועוד נגון והציל פסות
והמליט (יעזיה ל"ח ח'). אחרי הקצות את הבית, אחרי חלץ את האבנים (ויקלע
י"ד ל"ג), והטוב בעיני בחלץ שיהיה מקור ושיהיה החירק בו במקום הפתח, וכמחו
אפס כי נאץ נאצת (ע"ה י"ב כ"ד). ושמוהו במקום הקמץ בנצרה על דל שפתי
(תהלים קמ"ט). ושמוהו במקום השורק בפשחת מאיש מראהו (יעזיה כ"ב י"ד).
כי מאחנן ונה קבצה (מיכה ח' ו'), ופתחו שעריך (יעזיה ס' י"ח) וביישם בארן
(נחמיה ל' כ"ו). וכבר שמו הפתח במקום הסגול בותחנה לורע אברהם אביד
(דנ"ג כ' ו'), בוראך יעקב גואלכם קדוש ישראל (יעזיה מ"ג ח' י"ח), בגבורות
המדבר (ע"ה י"ז י"ז) ובשאתה (מדבר עמי (עופטים ו' י"ו) ועוד בשגם הוא בשר
(נחמיה ו' ג') ובקולי אל אלהים והאזין אלי (תהלים ע"ז ב'). ושמוהו במקום השבא
לדחק הצורך בכמו ואסחתיו (ע"ה ח' י'), ואני אסבל ואמלט (דננים מ"ד ד'),
ואשלים נחומים לו ולאבלי (יעזיה כ"ו י"ח). וכבר בארתי עלת זה בסוף מחברת
הקריב והישר⁽³⁾. ושמוהו במקום החירק לרחק האות הגרניות בכמו פאחלים —

(1) נשתנה עוולד כתוב מה: ופסר כי יסור הוא עס כמו שבוך גבור, ומלת טוב
היה כמו העוז טוב (עופטים י"ח כ"ה) ושעורו הדרך מוסר הוא שיריב האדם עם
אל. וזה כתב ר"י בעו כן בספר הקירוב והישר, כתבתי אלתקריב ואלתקריב, אשר
העתיק החכם הזה. והספר הזה הכיל רד"ק בשריו עס חזקוני ונלשון ג"כ נפי
לרש"י על חזקוני.

(2) כ"ה כ"י וכתב עליו נגליו יפה נפתח נשין כ"כ נפתח חז, וזהו השגת עוולד.
(3) וזה דבר ר"י עס נשתנה קררה ונכונת: ונלשון כתב נפתח אשר חזקוני בספרו
על התנועות כתב אלצאותא כי נלשון כתב בקמץ לשי שבו ולא פתחתו רק שאלו
נפל על חזקוני (זהו הניח רד"ק בשם הקדמונים) ועל זה מתלוצץ ר"י וזאת חס
כן למה כתבו וזכרנו מצי (ויחזקל ט"ו י"ח) נפתח? ודעתו נזה כי העתיד יבוא
על הפועל החולף אשר חזקוני חלופה גמורה כמו תהמת יכסונו וכן הוא
בשגה ויהיה כפי ענינם עתידים וחולפים (כמו לעיל 24) וכן נזה משפט עולד בשגה
אך לפי שגה לפני י קשה על השנע ונשתנה לכתב כמו בנכונתו (יעזיה כ"א ב').

(ס"ז י"ג), ויבדילים אמציהו להגדוד (דס"ב כ"ה); ויכן להם עוניהו לכל הצבא (ס"ב י"ד), עונותיו ילכדנו את הרשע (מס"ה כ"ב), ויכו האחד את האחד (ס"ב י"ד), ישנו עם אחד (למחר ג' ח'), יביאה את תרומת ה' (שמות ל"ה כ'), לא היה משקל לנהשחם כל הכלים האלה (ישיב"ל כ"ב), ותפתח ותראהו את הילד (שמות כ'), אשר אנכי נתן להם לכני ישראל (יחזקאל י"ג כ'), ועשו גם הם חרטומי מצרים (שמות ז' י"ח), את אשר בו הגנע (ויקרא י"ג כ'), ועמם הימי וידותון הצצרות ומצלתים (דס"א י"ז ט"ז) ר"ל ועם הימן וידותון, והסתיר בחללה ואחר כן המיר הנראה מהנסתר אלא שכבר זכרם בפסוק הראשון.

ש ע ר י

זכרון רב בגיני השמות המוספים ואשר אינם מוספים הנגזרים ואשר אינם נגזרים

קודם שאזכר מאומה מדמיני השמות ובניניהם אומר שאיני מקבל על עצמי שאזכר בשער הזה מבניני השמות והתארים אשר להם פעלים מה שבא מהם על פעליהם, כמו אומר ועושה וכו' ונאסף אל עמו ומתכבד ומרבה למשופטי ומשליך ומכלים והדומה לזה, מפני שהם מושגים בהקשה, אבל אזכור כי מה שהוא יוצא חוץ מהדרך הזה, ר"ל השמות אשר לא באו על פעליהם, כי תכונתם לא תשוגג כי אם בשמע, ועוד השמות אשר אין להם פעלים. ואומר כי כאשר תמצא בראש המלה אשר אינך יודע גורתה אלף או מס או חו או יוד או נו ותהיה המלה אשר בראשיתה אחת מאלה האותיות שלש אותיות עמה ר"ל עם האות ההיא שימנה שרש בה כמו תלה ותחן (דס"א ז' כ"ה) שמות אנשים, אצב השי (ס"ב ט"ו) ואצר (נרצית ל"ו), יהץ (ישיב"ל ט"ו), וחבן, ונחר, וכו' משם כתי' והדומה לזה. ואם תהיה מארבע אותיות באות ההיא אל תשים האות ההיא שרש במלה אשר היא בא אלא בראיה' גמורה בעבור שהיא מאותיות החסופות. וכיון שהדבר כן מהויות שלא תשים אלפי אבנט וארגו ואחלמה וארגב ואצבע ואשנב ואשכר ואשפר ואת אחבן ואת מוליד (דס"א ז' כ"ט) וארפד (ישיב"ל ז' י"ט) ואשבל (נרצית ט"ו כ"ח) ומה שהוא כמוהם שרש עד שיתבאר לך הגזר. והדע הדבר ברור שהוא מן השרש, ושחששה גם כן כמו זה בחו הענק (יחזקאל י"ג כ"ח) והארע (דס"א ח' ל"ה) ותדעל (נרצית י"ד ח') ותחמם (ויקרא י"ח ט"ו) ותרחנה (דס"א ז' ט"ח) שם איש והדומה לזה, והיוד ינשף ויחמור (ויקרא ט"ו) ויררע (דס"א ז' ל"ד) ויעקן (ס"ג י"ח ט"ז) והדומה להם. ובנון נפתח (יחזקאל ט"ו ט') נפתחים ונמרד (נרצית י' י"ג) ובמס מכמס (עזרא ז' כ"ו) ומה שהוא דומה לו. ושמתי אלפי ארגו ואחלמה וארפד נוספות על משקל אפעל עם שהם מאותיות החסופות וכן אלפי אבנט וארגב ואצבע וזולתם מן השמות אשר לא נודע להם גזרה, בעבור רוב בא האלף נוספת בשמות ובפעלים השלישים, כמו ואשמורה בלילה (תהלים ז' ד'), באשמרת הבקר (שמות י"ד כ"א), אנרף, אורוע, אפרוחים, אתמל, אקדה, אורח, אכוב, האדרש אדרש, אשכים ודבר (ישיב"ל ג'), אוכרה, אע"פ שאלפי האדרש אשכם אזכרה מומרות מהאין על קצת ההקשות (אבל) בפעלים כמו הפעלים העתידיים אשר יספר בהם המדבר על עצמו כשיאמר אעשה, אעלה, אומר אלי (תהלים ק"ב כ"ה), ואכלה מציד בני (נרצית כ"ו כ"ה)

כארום (נמדנר כ"ד ו'), לאשר על ביתו (נרצית מ"ג י"ו), אם אעשה וג' לאדני (ס"א כ"ד ו'), באדני (ס"ה), הסד לאלפים (שמות כ' ו'), תהיה לאדניה (ס"ב כ"ד ד'), אך בה' (נמדנר י"ד ט'). וכבר שמוהו לכלי רחק במקום החירק עוד בינרא' והנה באר בשרה (נרצית ז' ט'). וכבר שמוהו במקום השורק בעבור הרחק הוה בעצמו בכמו יאהיד וברכך (דברים ז' י"ג) והרגוני על דבר אשתי (נרצית כ' י"ח), עקם שהיו כמו ושמך, ומצאהו צרות רבות (דברים ל"א י"ז); וכן ואמרתם בה לחי (ס"א כ"ה ו'), והלכתם בכל הדרך (ישיב"ל ג'), ואסתרנה לענותו (שופטים י"ו כ'), עקם שיהיו כמו וזכרתם את כל מצות ה' (נמדנר ט"ו ל"ט), ושמרתם את משמרת (מ"ב י"ח ו'). ושמוהו במקום הצירי כפשיב אל תערה (יחזקאל כ"ח ל"ה) וביאהבני אישי (נרצית י"ב ל"ב), הברל יבדילני (ישיב"ל ג'), ומהמן הזה הוא ישראל לא יבדילני (ישיב"ל ט"ו) אלא שהוא קמץ בעבור שהוא אחנה, וממנו עוד אין ראני (ס"ב ט"ו) אלא שהוא קמץ בעבור שהוא זקף. וכבר שמוהו הסגול במקום החירק במלת אל פמחי (ישיב"ל כ"ג) ואל חמח הסדי (נחמיה י"ג י"ד), צור ילדך חשי (דברים ל"ב י"ח) ובאהבו את ה' (תהלים ל"ח כ"ד), אחוז לנו שועלים (ס"ה כ"ט ו') ובאספה לי (נמדנר י"ח י"ו). ושמוהו במקום הקמץ במכית אל מפחם (ישיב"ל ג') וימקום הפתח במלת וכן אדם יתחם (נמדנר כ"ג י"ט) ובלממות אבותיכם תחנלחו (נמדנר ל"ג כ"ד) ובמלת והטהרו (ס"ב ח' ז') ובשכל אדם האריך אפו (מס"ה י"ט י"ח), החזיקו בידם (ישיב"ל ל"ב), העמיקו לשבת (ס"ב כ"ט ח') הסגול בהעמיקו במקום הפתח. ושמוהו עוד במקום הפתח בנש הלאה (נרצית י"ט ט') וייקץ נח (ס"ב ט' כ"ד) ובווישם בארץ (ס"ב כ' כ"ו) וזולתם. וכבר שמו החזולם במקום הקמץ במלת ולכה ועמה (נמדנר כ"ג ו'), במצאכם אותו (נרצית ל"ב כ'). וכבר זכרתם בספר ההשגה וזולתו מהשגות התנועות קצתם מה שאיני צריך להאריך הדברים הנה.

ש ע ר מ

שער אחר מהתמורה

יש שימירו העברים הדבר מן הדבר והן לעין אחת וזה יחלק לשתי מחלקות. האחת מהן תמורת הכל מן הכל והשנית תמורת הקצת מהכל. ותמורת הקצת מן הכל בכמו אמרו ויתן להם אביהם מתנות רבות (דס"ב כ"א ג'), כלל כאמרו מתנות רבות ופרט כאמרו לכסף ולזהב ולמגנות, על דרך הבאור, והמיר הקצת מהכלל. ועוד (ס"ב כ"ג ח') וכשנה השביעית תחזוק יהוידע ויקח את שרי המאות לעוריהו כן ירחם ולישמעאל כן יהונתן וג' בברית. ועוד לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשנו (יחזקאל י' כ"ח). ומנה המלך מן רכושו לעלות הבקר והערב (דס"ב ל"א ג'). וכמו זה הדבר. אבל תמורת הכל מן הכל כמו אמרו ולתבנית המרכבה הכרוכים זהב לפרשים (דס"א כ"ח י"ח) כאלו אמר ולתבנית הכרוכים. ועוד וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה (שמות י"ד כ"ח), ועוד תחת פטרת כל רחם כבור כל מבני ישראל (נמדנר ח' י'), אמרו בבור כל תמורת פטרת כל רחם כאלו אמר תחת כל כבור כל. ומתמורה עוד מה שיומר בו הנראה מהנסתר (פי' כינוי עס' וקידע) כמו אמרו ואחא כי הוחרתו צדיק (יחזקאל ג' כ') השעור ואחא כי הוחרת צדיק; ועוד בבאו האיש

וכמו אלף אחת ויחשפם (ד"כ כ' ל"ה) וכל מלבושי אגאלתי (ישעיה ס"ג ג'),
אשחוללו אבירי לב (תהלים ע"ו ו'), אכבד את עלבם ואני אסוף (ד"כ י"ד י'),
כי האלפין האלה נשפפות בפעלים האלה בחוספת הראין בהם באו על שמוש
הארמיים בהם כמו אחכרית רוחי (דניאל ז' ט'), אשתיו חמרא (ס"ח ד'), וצלם
אנפתי אשחני (ס"ג ג' י'), אשתומם כשעה הרה (ס"ג ג' י'), ואם תרצה אמור
בהם שהם מוטרות מהאין. וכאשר תמצא אות מאותיות החוספות מלבד האלף
והוא והיוזר במלה שיגור מענינה מה שיסיר ממנה האות הנוספת שימנה נוספת
כמו נון קרבן ומם אקנס כי הם מהקריב ומן אמנה אמן (ישעיה כ"ה ח') וזאת
ראיה קיימת. ואם תראה המלה אשר בראשיתה אחת האותיות אשר זכרנו ר"ל
האלף והנון והמם והיוזר וחתו בת חמש אותיות באות הריא גזור על המלה הריא
שהיא חמשה. ושהאות הריא משרשה כי החוספת לא תבאנה על בעלי הארבע
מהשמות בראשונה אלא השמות הנגזרים מפעליהם כמו מכרסם מן יכרסמנה
(תהלים פ'), מכרכר (ע"ג ו' י'), רק מחספם (שמות י"ד י'), ודוד מכרביל (ד"כ
ח' ט') אכרסם אכרכר והדומה לזה. ואין למחעקש שיקשה עלינו בכמו מגפיעש
(נחמיה י' ב') ומכנדי (עזרא י' ח') עד שיעמידנו על הגזרה וכיון שהדבר כאשר
ספרנו הנכון שתחשב אלף אנרטלי (עזרא ח' ט') משרשיה ושתהיה המלה חמשה,
חה דברי באחשהרן (ספר ח' י') שהאלף שלו שרש אבל הנון אינה מהשרש
והמלה חמשה. וכן אלגביש (יחזקאל י"ג י"ח) מלה חמשה וכן אשכנו (בראשית י"ג)
ואמרפל (ס"ג י"ד ח') וארגמן (שמות כ"ה ג') וארגון (ד"כ ג' ו'), כולם חמשים
וכן האחדדפנים מלה חמשה גם כן, אבל היא מלה מורכבת ר"ל כי אחדשרר
מלה חמשה. ענינה השר הגדול או מה שדומה לזה. אלא שהתרכבה עם פנים
והיה ענין השתי מלות שרי הפנים כלומר היושבים לפני המלך ורואים אותו
חמיד² על ענין ראי פני המלך. ואם תהיה אחת מאלה האותיות שתגיע בה אל
שש אותיות היא בה חוספת. ואם יחשוב הישב כי אחשהרנים מלה חמשה
אותיותיה כלם שרשיות ושאהשרדפנים מלה שבעית אותיותיה כלם שרשיות או שהיא
ששית והאלף שלה מן השרש וגונה נוספת. יהיה זה רחוק מפני שהבנין החמישי
הוא מעט בדבריהם בעבור שהוא כבד עליהם ולא היו עוברים ממנו אל הששי
כל שכן השביעי; ואם יאמר שהם מלות פרסיות אפילו אם תהיינה כן לא ננהג
בהם כי אם מנהג המלות העבריות בעבור שדברו בהם ולא היו מביאים ברמיניהם
מה שאיננו נוהג אצלם, ואילו היה כאשר חשב החושב להיות הדין עליהם לחסרם
ולחשיבם אל מנהג לשונם כהחסרים אותם מהדרך שהם עליו, וכל שכן שזה
צריך להיות דבר כולל לכל הלשונות, כי כולם בנייות על דרך החכמה הנכונה
אע"פ שלקצתם מעלה ויתרון על קצתם בענין הזה. ומה שמחויק היות האחדהרנים
עברי שם חמשי, משמשימים אותו שם באמרם זאת האחדהרתי (ד"ה ל' ו') כי לא
לא קראו אלא בדבר נודע; וזה דברי בתחפנחם (ישיעיה כ' י') שהוא חמשי
ושהתו שלו נוספת, זאת כדר לעומר (בראשית י"ד ח') מלה מורכבת (חולין ס"ה).
וצריך שחדע מי מן השמות מה שהוא על שני אותיות כמו עי גי שי יד ומהם
מה שיהיה על שלש אותיות כמו אבן וקבר וגבר, ומהם מה שיהיה על ארבע אותיות

¹ מספרנו חזי הכניד חת עלבם וכל נוספות היסמית מל"ז כורף כנוספת ר"י.

² זכרים האלה קראו היונים עיני העלף, ראה חיי תפלהללחיותם ח' כ"ח.

כמו בדקר (מ"ג ט' ב"ה) ושנער (בראשית י' י') וברלח (ס"ג ג') ומהם מה שיהיה
על חמש אותיות כמו שמאכר (ס"ג י"ד ב') פחשגן (ספר ג') צלפחד (כמנדר
כ"ז ל"ג) צפרדע (שמות ח' ב'), אנרטל (עזרא ח' ט'), ואין בדבריהם מלה ששית
כלה שרש. ודע כי השם השלישי יגיע בחוספת אל שבע אותיות כמו השתחווה
והרבעי יגיע אל שש אותיות כמו פתיגיל (ישעיה ג' ג') שקעורוה (ויקרא י"ד י')
ולא יעברום. והחמש לא יעבר השם בחוספת כי החמש אצלם חכלית השרשים ואין
סובלת רוב החוספת. ועוד בעבור שלא עברו בארבע עם החוספת על שש מפני שהוא
כבד עליהם היו על החמש יותר ראויים לכך והם יותר כבד עליהם; ויתבאר לך כל זה
כמה שאנו עתידים לזכור מן הבנינים בעזרת האל. ואראה שאסמך למה שזכרתי
קודם וזכרון הבנינים וזכרון איכות מקצתם בפעלים ואין תבין בהם שרשם ותוספתם.

ש ע ר י א

ידיעת הבנינים ומקצתם בפעלים.

דע כי כאשר תרצה לשקול מאומה מבניניהם בפועל, ר"ל כאשר תרצה
לקצור מלשון פעל כמו בנינים ותהיינה אותיות כלם שרשיות, חשים לעומת האות
הראשונה מן הבנין שהוא פא ושים עין לעומת אות השנית ושים למד לעומת
אות השלישית, ותקרא האות הראשונה מהבנין שהוא פא הפעל כי היא נכה פא
פעל ותקרא השנית עין כי היא נכה עין הפעל ותקרא השלישית למד שלו מפני
שהיא נכה למד פעל, ותהיינה הנעות דמיון בתנועות דמיונם עד שישחווה
משקלך עם משקלם בעבור שאחה עושה דמות דמיוניהם. הרמיון בזה שתשים
המיון אמר מהפעל פעל ותקרא האלף מן אמר פא הפעל, המיון עינו והריש
הלמד שלו מפני שצלה האותיות נכה אותיות פעל כאשר אהה רואה: אמר,
פעל. וחשים דמיון וה' שמע פ"ל. בצירי תחת העין. ואם יהיה דמיונם מבעלי
הכפל כמו סכב ושרד האמר גם כן פעל פי הכפל הראשון אצ"ח עין הפעל
והשני למד שלו ולא נשארה ממנה שארית. פ"י שתכפול אהה אחת האותיות
לעמם המותר, אבל אם יהיה בדמיונם מותר על פעל הכפל אהה דמיון עד
שתשים בו מותר כמותהם. הרמיון בזה כאשר יאמר לך, בנה לנו מפעל דמות
חמרמרו או דמות הפכפך דרך איש (פסלי כ"ה ח'), כבר נאמר לך האספ על
אלה השלש אותיות שתי אותיות ומשפט הדבר הזה שתשחנה העין והלמד, כי
כבר ידעת שכפלו הם עין הפעל והלמד שלו בחמרמרו ובפכפך, ר"ל ששני
המם והריש אשר המה העין והלמד בחמר ושכפלו הפא והכף אשר המה העין
והלמד בהכף ונצטרכת אחת לכפול עין ולמד פעל וחאמר בחמרמרו פעל על
ובפכפך פעל על, וחאמר בסגריר (ס"ג כ"ט ט') פעל ליל ובינוקף (ישעיה ל"ב)
יפעל ל, כי הוא הוא עין הפעל וחפא אשר הוא הלמד כפולה. ואם יהיה דמיונם
מלה רביעית כלה שרש, תכפל אחת בדמיון למד הפעל פעם אחת כפי חוספת
אותיותם על יאותיות פעל כי אותיות הפעל יחמו קודם חם דמיונם. והדמיון בזה
כאשר תרצה להביא מן הפעל כמו דמיון יכרסמנה חויר מיער (תהלים פ'),
חאמר יפעל לנה תמפיל הלמד בעבור יתרון המלה על הפעל באות אחת והיא
המם ותביא אות העתידות וכנוי הנקמה שאינה נמצאת עמך על הדרך אשר
הביאו הם וכן חאמר רמפש יבשרו (לוי ל"ג כ"ה) יפעל ל, ובדמיון עכבר פעל ל

ובדמיון חלמיש פעליל, חכפיל העין כפעליל וחדגש כאשר כפלו הם הלמד בחלמיש ודגשו. ותאמר בדמיון חכפלה פעליל ותאמר בהאחשחרנים הפעליל ללנים בשלש למדין הראשונה למד הפעל והוא לעמת השין והשחים נוספות לעמת החו והריש, כי אחת מביא בחחלה המיון תחלה בנינים מלשון פעל, רל שחביא דמיון האחדש ותאמר בו הפעל ואחר חכפל את הלמד שתי פעמים במקום מה שחסר לך מאחרית דמיונם, רל החו והריש, אבל אחת מכליע אחת מהשלש למדין והיא למד הפעל באחת משתי הלמדיו הנוספות בעבור נוחה ולרוב הלמדיו במלה, ואחר הוסיף הנון זסימן הקבוע כאשר עשו הם. ולא כפלה הלמד והעין ותאמר הפעליל ללנים, כי חשים החו מן האחשחרנים במקום עין מן פעל והעין מן הפעל כבר נשלמה בחית, כי דמיון האחדש הפעל וכבר חמו אותיות פעל כלם ולא נשאר לך דבר שחשקול בו ונצטרכת לכפול הלמד עד שהגיעך אל הדמיון אשר כונת אליו. הלא תראה כי הפכפך מלה שלשית כפלות העין והלמד הגיעה ככפל חמש אותיות ואחת אומר במשקל פעלעל ותכפל עוד הלמד והעין מן פעל, וכן כל אחד מן אגרטל וצלפחד מלה חמשית ואחת אומר במשקלה פעלעל ופעלל בשלש למדין וחדגש הראשונה מהם בשניה, ואלו היית כופל ותאמר פעלעל, היה אצלך אגרטל וצלפחד על דמיון הפכפך וזה אינו דבר מקובל ולא נכון. ותאמר באחשחררנים הפעליל ללנים, בשלש למדין ותכליע הראשונה הנחה בשניה הנעה, כי משקל האחדש רר הפעליל, ואחר תרכיב עמו פנים כאשר עשו הם. ואם יהיה בדמיונם אות דגושה חדגש גם כן האות אשר לעומתך בדמיון. והדמיון כזה שתאמר במשקל דבר ושבר דגושים פעל ברגשות העין מפני שאתה כופל העין ומכליעה כאשר עשו הם בכית וכאשר עשית מלפנים בדמיון חלמיש. ואם יהיה בדמיונם אות רפה נוספת למשך תביא אותה אחת בדמיון במקום אשר הביאה הם ותשים השרשיה לעמת השרשיה והנוספת לעמת הנוספת. ודמיון זה שחשקול הברדיל והקריב בהפעל ותביא היור בין העין והלמד כפי עשאוה בדמיונם. ואם תרצה שחשקול תלמיד ותרשיש האמר תפעל ותוסיף חו ויור כאשר הוסיפו וכמוקם שהוסיפו. ואמרנו במשקל תרשיש תפעל בעבור שאין לנו יודעים גורחו ושרחו מאותיות החוספות נהגים בזה על הסדר אשר קבענו לפנינו. ואם תרצה לשקול פליט ושריד תאמר פעל ותאמר בשכור וגבור פעול ברגשת העין, ותאמר בדמיון כרכמיש פעליל לל ולבדמיון חינוק תפעל ובדמיון ילקוט יפעול ותאמר בדמיון מדבר ומשבר מפעל, וזאת היא ההקשה בכל אשר יבא לידך מוולתם מהדמיונים.

ואחר אשר הקדמנו אלה הקדמות אחל לחבר מה שיעדתי לחברו מן הדמיונים והבנינים ונזכר בשער הזה מהם המון מספיק ומורה על מה שלא זכרנו, כי לא הספקנו לכלול את כולם. וכבר אמרתי כי מן הדמיונים אשר אינם נוספים שלשים ורבעים וחמשים. ואומר עתה כי הבנין השלשי יבא על דמיונים גחלקים, יש ימנו מה שיבא על פעל מלעיל אך שיהיה בשש נקודות והוא הרב, אם בחמש והוא המעט, והיא היתה ההקשה בכל כאשר זכר ר' יהודה בספרו הנקוד (דף 183) ושם העלה בזה רוב הצרי על הנחים הרפים אלא שפחת גדול ופתח קטן יש שיפלו גם כן על נח רפה כאשר רמז בו ר' יהודה במאמרו הראשון מספר אותיות הסתר ובארניהו אנחנו כס' הקרוב והישור ובארניהו עוד בספר הזה בשער אשר נזכר בו המלות הנרות היוצאות חוץ מדרך ההקשה.

פעל וממה שבא על פעל בשש נקודות ארץ אבן ערב ועליו רוב השער, ומן השער הזה זרע וקמח אלא שהריש והמם פתוחות בעבור העין והחית שהן גרוניות. ומאשר בא בחמש נקודות והוא דרך ההקשה פעל אל צד האפוד (שמות כ"ח כ"ו) וחשב אפרתו (שם כ"ח ט'), מצח אהרן (שם כ"ח ל"ח) ולצלע המשכן (שם כ"ו), אלא שהצדי והלמד פתוחות בעבור החית והעין, ונסך רביעית (שם כ"ט) אצל המזבח (ויקרא ט' י'), או בשתי או בערב (שם י"ג ט"ח), או לעקר משפחת גר (שם כ"ו ט"ח), עקב אשר עשה (שם י"ב ו'); והתאר ויבא הלך (שם י"ג). ויקרא שמו פלא (יזעיה ט' ו'), גדול יתר מאד (יזעיה סוף כ"ו). ארץ אפים (שמות ל"ד) ארץ האבר (יחזקאל י"ז ג') לא נשתנו, כי שער ארץ לא נשתנה בסמוך כי אם מעט.

פעלה ומן הבנין הזה פיעלה בשבר הפא ופעלה בפחוחותה כי לשון נקבה יבא על הזכר כמו בלגה (נחמיה י"ב ה') שם איש, שפלה, חמאה, שטנה, פטרה, ונחתי את הר שער לישפחה ושממה (יחזקאל ל"ב ז'), ושלמה (בראשית ל"ד ל"ז) וסלכה (דברים ג' י') שם מקום. ומן הבנין הזה אצלי ממה שעינו מאותיות העלה, וגיד ברזל (יזעיה מ"ח ד'), רביעית התיק, וחר וסיים (יזעיה ח' ז') והרומה להם, משפטם שיהיו על משקל ארץ והניחו היור ושמוה עלולה והגיעו מה שלפניה בשבר להורות עלות בעבור העלמה, כי השבר מן היור; וממה שיכרך אצלך הרעת הוואת, אמרם בקבוצ י"ג ושלשים י"ג להם (זופתים י"ד) וקבוצ על פעלים כמו בגד י"ג. ומן הבנין הזה עוד ממה שהלמה עלולה בו הרבה י"ג (עזרא י' ח') והתאר פתי יאמין לכל דבר (מזלי י"ד ט"ו) היור בו חמורת הא; ומן הבנין הזה עוד גדר. וכרכם (ש"ס ד' י"ד), כי אני חושב אותו שהוא מוקל מבנין ארץ וחבריו; ועוד ולא תשא עליו חטא (ויקרא י"ט י"א) אלא שהאלף רפה, ועוד ארד ונעמן (נמדבר כ"ו ט'), ושמא השתנות תנועת הפא שלו בעבור שהוא אלף. ואפשר שיהיה קלל בנוח העין בנין מבניניהם השלשים, ואינו מוקל מבנין ארץ אך בנין בפני עצמו יצא על דמיון הערבי.

פעל ויבא על פעל רגוש העין מלעיל. כאמרם ושם האחד קלל (ש"ס י"ד ד'), אלה הדברים, ואפשר שתהיה ההא באלה נוספת.

פעל ויבא השם על פעל מלרע ולא יהיה כי אם בארבע נקודות כשהוא שלם כמו פצץ (זופתים ט' ז') שם מקום ותכלה שם משמות העולם, ואפשר שיהיה כמוהם ואין קול ואין שם (מ"ג ד' ל"ח) בעבור שלא היה על משקל והקשיב קשב רב קשב (יזעיה כ"ח ז') והיתה הקוף בקמץ גדול בעבור שעמרו בו. ואפשר שיהיה שם משמות הפועלים ופרושו ולא מקשיב, כלומר ולא שומע כאלו אמר לא מדבר ולא שומע. והתואר קלל בן שחר (יזעיה י"ד י"ג). ומעלולי הלמד על כל גאה ורם (יזעיה כ' י"ג), רעה דוד (מ"ח ד') אלא שהם בחמש נקודות ושניהם תוארים. והשם הגמור חלפו עם אניות אבה (פיוט ט' כ"ו).

פעל ויבא על פעל כמו זאב, שכם, והסנה איננו אכל (שמות ג' כ') ויתחפש באפר, (מ"ח כ' ל"ח), והתואר אל גוי שלי (יזעיה מ"ט ל"ח), ואפשר שיהיה מוקל מן שלו הייתי (פיוט י"ז י"ג). ונכנס בבנין הזה דבלה, תאנה, לבנה, תכלה,

(1) ובמפרטנו כזש נקודות, ראה מ"ט שם.

(2) כ"ה היו הנוספות נספר ויזלמי אשר פתח עליו המזכר כמו שכתוב ד"ק כזרז קזנ.

שחלת (זמות ל' ל"ד). ויש שפיעו החלת הבנין בקמץ חטף לפאר המלה כאמרם
הרם ובית ענת (יהושע י"ט ל"ח).

פָּעַל יובא על פעל כמו רכש, פרט, קנו (נלזית ל"ו י"ח) חדר (זס כ"ה ט"ו)
ותעל השלו (זמות ט"ו י"ג), בי הנה הסחיו (ז"ס כ"ג י"ח), בגדי השרר
(זמות ל"ט מ"ח), נאחו בסך (נלזית כ"ג י"ג), על ערש דוי (תהלים מ"ד ד'), ופניך
הלכים צקרב (ז"ס י"ו י"ח) וישב דוד במצד (ד"ח י"ח ו'), וירד הגבול משפם
(נמדנח ל"ד י"ח), אחרי הספר (ד"ח ט' י"ו), אין גהלת לחמם (ישעיה ט"ו י"ד)
יחכה ה' לחננכם (ישעיה ל' י"ח). ונכנס בבנין הוה עלמה, קערה, חטאה גדלה
(זמות ל"ג ל'); ויתכן שיכנסו אלה והרומה להם בבנין אבק ועפר, ונכנס בהם
שפטיה (ז"ס ג' ד'), עזריה (ירמיה מ"ג ב'), חסדיה (ד"ח ג' ב').

פָּעַל כשבר הפא כימו איתי בן ריבי (ד"ח י"ח ל"ח) חצרי הברמלי פער
הארבי (ז"ס כ"ג ל"ה), נחרי הארתי (זס זס ל"ו), והשחנת התנועה אפשר
שהיא כעבור האותיות הגרניות. והתאר מזכיה אדם אחרי (משלי כ"ג כ"ג). ואתה
עתיד לראות פרושו בשערו מספר השרשים מחבור הוה בעזרת האלף ואנחנו עתידים
לזכור עוד בשער הוה בזולת הרמיון הוה בעבור הפתח בו.

פָּעַל כמו בני חשכנה (נחמיה י' כ"ה).
פָּעַל כמו בני חשכנה (נחמיה י' כ"ה).
פָּעַל כמו בני חשכנה (נחמיה י' כ"ה).
פָּעַל כמו בני חשכנה (נחמיה י' כ"ה).

פָּעַל בדגוש כמו יאכר וכלנה (נלזית י"י), מפרדן ארם (זס כ"ה), ופגג
ורכש (יחזקאל כ"ו י"ג), בני גזם (עזרא ט' מ"ח), בני הרמכים (אסתר),
כרוב אדן (עזרא ט' י"ט). ונכנס בבנין הוה בלחה, בלחות אתנך (יחזקאל כ"ו
כ"ח), וקלסה, ועוד ונחתי יארים וחיבה (יחזקאל ל' י"ג), מכל אשר בחרבה (נלזית
ז' כ"ג), עקרו הרגשת לולא הריש; וכמהו אצלי ישא מדברתיך (דניאל ל"ג ג') על
משקל בלחות עלמות (ליוז כ"ד י"ו) אלא שבבלחות מוקל הלמד ועקרו הרגשת. והתאר
גנב, וסלה, האשפים (דניאל ט' כ'). ויש מי שחשב כי וחרש לא ימצא (ז"ח י"ג
י"ט) וחרשים המה מאדם (ישעיה מ"ד י"ח) כמו גנב וגנבים והוא נמנע מן הרגשת
בעבור הריש, והביא ראיה על זה ממשכית חת חרשים בקמעות, ויאמר לולא
שהוא על דמיון גנב וגנבים לא היתה החת נמשכת בקמץ, אך היה על משקל
חכמים המה (ירמיה ד' כ"ג), ואני אומר כי משיכת החיות בקמץ איננו מודיע מהיות
חרש על דמיון חכם, והוא שיהיה דעתם במשיכת חית חרשים בקמץ כדעתם
במשיכת שין שלשים (זמות י"ד ז') וסמך סריסים (ישעיה ל"ט ו') בקמץ, אשר
העקר בהם שיהיו בשבא, כי הם קבוצ שליש וסריס, כמו פליט פליטים, ושריה
שרידים; והראיה שזה הוא הדין בסריסים ובסריס והמלך (אסתר ז' כ"ח) אמרו סריסי
פרעה (נלזית מ' ז') בשבא. והמופת הפוסק על חרש שהוא על דמיון חכם
ושדעתם בחרשים מה שזכרתי לך אמרם אבי גיא חרשים כי חרשים היו (ד"ח ד' י"ד)
בשבא ופתח בשניהם על העקר, וגם כן אומר בחרשי משחית (יחזקאל כ"ח ל"ו).

(1) נכמרי הדגוש קדמא חזיה ותנינא חזיה חזיה נח"ק, ונכמרי ספרדים תנינא
ר"ט נמנחת, שי, שניהם חזיה נח"ק, ונכ"ל אל ל"ד (כיד ר"מ נלזית מודיע) שניהם חזיה.

כי הסברא בו כסברא באלה, והראיה על זה אמרו יועץ וחכם חרשים (ישעיה ג'
ג') בשבא ופתח חחת החית (לזח לזוח ל"ו).

פָּעַל כמו ענר ונמר וחרצה, גרב היתרי (ז"ס כ"ג ל"ח), על גבעת גרב (ירמיה
ל"ח ל"ט), יוחנן בן קרח (מ"כ כ"ה כ"ג) או בגול (ויקרא ה' כ'), ולבחתך
השנית (זמות כ"ו ט"ו) גדר, מזה (נמדנח כ"ג כ"ד), מנעי רגלך מיחתך (ירמיה
נ' כ"ה), בני פסח (עזרא ט' מ"ט) מלש בצק (הושע ז' ד') בני אשר (עזרא
נ' י"ו), אצל בנו (ד"ח ט' ל"ו). והתאר ערום ויחתך (ישעיה כ"ג), מקל שקר (ירמיה
ח' י"ח) ובשל מבושל (זמות י"ג ט'), וכל יאמר שכן (ישעיה ל"ג כ"ד), כבוד מאד
(זמות י"ד). ונכנס בבנין הוה ואת עלמה ואת מגרשיה (ד"ח ז' מ"ה), ויהוערה
הוליד את עלמה (זס ח' ל"ו). ויכנס בו עוה אבדה, חשכה, טרפה, והוא גם
כן רומה לחאנה ורכלה. ויכנס בו עוד קהלתה (נמדנח ל"ג כ"ג) שם מקום, כי
הסברא בקהלתה כסברא בישועתה ועיפתה וזולתה, ואפשר שיהיה נד אחד (יהושע
ג' י"ג), עט סופר (תהלים מ"ה ב') ועץ ארז (ויקרא י"ד ד') עלולי העין מהבנין
הוה, אבל אינו גזור כזה, בעבור העדר הגור בהם. ומן הבנין הוה מה והרומה
לו והוא תאר ועקרו פות על משקל ש.

פָּעַל יובא על פעל דגש העין כמו ובית פצץ (יהושע י"ט כ"ח) את כלי השרה
(נמדנח ד' י"ג), העקר בריש הרגשת כי פעלו כבד, והתאר ושבח אני
את המחים (קבלת ד') וכמהו ואם מאן אחה (זמות ז' ד') קרוב ומהר מאד
(לפניה ח' י"ד) העקר בהם הרגשת, כי הם נלקחים משני פעלים ככדים ר"ל
מאן בלעם (נמדנח כ"ג י"ג) והאיש מהר (ז"ח ד' י"ד) ולשונו כלו כבד ר"ל
לשון מהר (אלא) [ולא] מה שאמרו אחר מהרו (תהלים י"ו ד'), ואולי יהיה מהר
מאד (לפניה י"ד) ממנו. ויכנס בבנין הוה אדרת שער (נלזית ו' כ"ה) שחפה
דלקה (דניאל כ"ג כ"ג). יבלת (ויקרא כ"ג כ"ג), ועל דבשת גמלים (ישעיה ל' ו'),
והעקר בו הרגשת, וכן בקרחת (ויקרא י"ג מ"ג), ונפתחה הריש בו בעבור החית,
וכן נפתחה הרלת בקרחת (דניאל כ"ח כ"ד) בעבור החית וכן הפא בצפתת המים
(ז"ח כ"ו י"ח) והלמד בצלחת (מ"כ כ"ח י"ג). והתאר תהי נא אונך קשבת
(נחמיה ט' ו'). וראוי שיהיה קשבת משער גנב וסלה; וכמהו ועל שפתיו כאש
צרבח (משלי י"ו כ"ו) בא בקמץ מפני שהוא סוף פסוק, ופרושו כאש בוערת כי
חרגום והיתה לבער (ישעיה ו' י"ג) ויהיו לצרבת אע"פ שדעתנו אנחנו בלבער זולת זה.
פָּעַל יובא על פעל מלעיל בקמעות הפא ובסגול חחת העין כמו און יחשב על
משכבו (תהלים ל"ו כ') לא תעשו עול (ויקרא י"ט ל"ה), ויבחר אחם בחוך
(נלזית ט"ו י'), ואפשר שיהיה חטוף משער ענר ונמר, וכבר זכר ר' יהודה
אלה השלש מלות (ותמר דף 186) וצנור חלה סלסלה וזין להם ריטוי ואנחנו
מחברים עמם מלה רביעית והיא מות וחיים ביד לשון (משלי י"ח כ"ה).

פָּעַל יובא על פעל מלרע כמו קדר (נלזית כ"ה י"ג), יהונדב בן רכב (מ"ט י"ט),
והצלעות צלע אל צלע (יחזקאל מ"ח ו') וחמר, ושכר, וענב, בכשיל וכלפות
(תהלים ע"ד ו'), כל בן נכר (זמות י"ג ט"ג) ומיד בן נכר (ויקרא כ"ג כ"ה) פרושו
בעל דעת נכריה, וכמהו ויסר את מזבחות הנכר (ד"ח י"ד כ') כלומר הנכריה
מעבודת אלהים, אלהי נכר (יהושע כ"ד כ'), ובעל בת אל נכר (משלי כ' י"ח),
ולא תשחחוו לאל נכר (תהלים כ"ח י'). והתאר נצבה שגל לימניך (זס מ"ה י').
ויתכן שיהיה מן השער הוה ואת נחמתי בעניי (זס ק"ט כ').

פָּעַל ויבא על פֿעל דגש העין כמו גחלים בערו ממנו (ש"כ כ"ט) לולי שהעקר בו הדגשת היתח הגימל בשבא כמו והצלעות צלע אל צלע (יחזקאל מ"א ו'). והחאר בנים כחשים (יזעיה ל"ט). ואפשר שתשחנה הנועה הגימל והכף בעבור החית (הקמולה) ולא היה עקרה הדגשת כמו שנאמר בקבוץ נאצה נאצות גדולות (נחמיה ט"ו) בעבור האלף. ועוד שמעתי את כל נאצותיך (יחזקאל ל"ה י"ג) במשיכה הגון והאלף (הכל לקטן נמשקל פֿעל).

פֿיעַל ויבא על פֿיעל בחוספה יור. ואפשר שיהיה להשיג את פֿעל הרביעי כמו היכל ה' (ירמיה ו' ד'), ויבן היכלות (הוצע ח"ד). עולם (נרצזית י"ד), עיבל (ד"ה ח' כ"ג). ואפשר שיהיה יור עיבל חמורה ואז עובל (נרצזית י' כ"ח).

פֿיעַל ויבא על פֿיעל בחיריק וכיור להשנה גם כן כמו עירד (נרצזית ד' י"ח) שם איש, אלוף עירם (שם ל"ו מ"ג).

פֿיעַל ויבא על פֿיעל כיור להשנה כמו ואת חילן ואת מגרשיה (ד"ה ו' מ"ג).

פֿיעַל ויבא על פֿיעל בדגשת כמו ויצר ושלם (נרצזית מ"ו כ"ד), והדבר אין בהם (ירמיה ה' י"ג), הלא את הקטר (שם מ"ד כ"א), כסא שן (מ"ח י"ח),

בן אמר (ד"ה ט' י"ג). והחאר עור ופסח (ש"כ ה' ח'), איש אטר (שפטים ג' ט"ו), דור עקש (דברים ל"ב ה'), אשר ארחיהם עקשים (מזלי כ' ט"ו), על

שלשים ועל רבעים (שמות כ' ה'). ומהבנין זה אצלי המאנים לשמע את דברי (ירמיה י"ג י'), סעפים שנאתי (תהלים קי"ט ק"ג) על משקל העורים והפסחים

(ש"כ ה' ו'). ונכנס בבנין הזה ים כנרת (נמדנר ל"ד י"ח), יפריש אילת (מזלי י"ג יו'). **פֿיעַל** ויבא על פֿיעל בדגשת כמו לאסר אסר (נמדנר ל"ג), בני גבר (עזרא כ' כ').

והחאר הנני יסד בציון (יזעיה כ"ח יו') ואכל וצמדו (ירמיה כ"א כ"ג).

וכבר בא הדמיון הזה בעין במקום הפא כמו פֿיעל. ואם יאמר כי גחלים, בנים כחשים מרמיון הזה ע"מ ככרים והיו שנוי הנועה הגימל והכף בעבור החית לא יזיק (וכ"כ רד"ק נמשקל הוה).

פֿיעַל ויבא על פֿעל מלעיל כמו בקר, גפר (נרצזית ו' י"ד), רחם (מ"ח י"ט ד'), נפך (שמות כ"ח) קשט סלה (תהלים ס' ו'), כבגדי חפש (יחזקאל כ"ח כ').

ויכנס בזה הבנין צרעה ואשחאול (יהושע י"ט מ"א) וקרחו, וכרות שפכה (דברים כ"ג כ'), אני חכמה שכנתי ערמה (מזלי ח' י"ג) או חפשה לא נתן לה (ויקרא י"ט כ'), וחמטה וקריח ארבע (יהושע ט"ו כ"ד), טמאה (נמדנר ה' י"ט) לחמלה

עליך (יחזקאל י"ח ח') מלוש בצק עד חמצתו (הוצע ו' ד'), כי לשון הנקבה יכנס על לשון הזכר. ויתכן שאומר פֿיעל אמרי אמת (מזלי כ"ג כ"א) כאשר אמרתי

(דף 57) בנדר וזכרכם, ר"ל שהוא מוקל ספֿשם סלה, וכי פֿיעל גם כן [ל' ואפשר שיהיה גם כן כי פֿיעל] החטיף הפא ונח העין והלמד דמיון מהדמיונים

השלמים בלתי מוקל כאשר אמרתי גם כן בנדר וזכרכם. וכמו קשט אמרי אמת מהעלול תהו ובהו (נרצזית ח' כ'), תחו בן צוף (ש"ח ח' א') אלא שהרפו הלמדיו,

הזן הואוין, והניע העינין מהם בשורק להורות על הוויין הרפים, כי הקבוץ מהוא, והיה זה יותר קל עליהם מנה העינין והראות הלמדיו עם נחם; וכאשר הניעו העינין נמשכה הקמעות אשר היחה בפאין כאשר היא בקוף קשט אמרי אמת

(דף 57) ויתכן שיהיה גם כן כי פֿיעל החטיף הפא ונח העין והלמד דמיון מהדמיונים השלמים בלתי מוקל כאשר אמרתי גם כן בנדר וזכרכם. וכמו קשט אמרי אמת מהעלול תהו ובהו (נרצזית ח' כ'), תחו בן צוף (ש"ח ח' א') אלא שהרפו הלמדיו,

הזן הואוין, והניע העינין מהם בשורק להורות על הוויין הרפים, כי הקבוץ מהוא, והיה זה יותר קל עליהם מנה העינין והראות הלמדיו עם נחם; וכאשר הניעו העינין נמשכה הקמעות אשר היחה בפאין כאשר היא בקוף קשט אמרי אמת

(דף 57) ויתכן שיהיה גם כן כי פֿיעל החטיף הפא ונח העין והלמד דמיון מהדמיונים השלמים בלתי מוקל כאשר אמרתי גם כן בנדר וזכרכם. וכמו קשט אמרי אמת מהעלול תהו ובהו (נרצזית ח' כ'), תחו בן צוף (ש"ח ח' א') אלא שהרפו הלמדיו,

ושבה חלם¹). ותיטב בעיני בקשט אמרי אמת שיהיה מוקל מן קשט סלה, וכי בעבור שהקלו אותו, ר"ל הניחו עינו, נדחק החלם ושב קמץ גדול [חטוף], וכן הוא הטוב בעיני בתהו ובהו, תחו בן צוף שתהיינה משער בקר אערך לך, וכאשר הרפו הוויין הנעו אשר לפניהם בקבוץ להורות עליה. ויתכן עוד בעיני בתהו בן צוף, תהו ובהו שתהיינה הוויין בהם נוספות ושחיינה למדיהם נופלות ויהיו עקרים תהיו בהיו על דמיון עזריקם פֿיעל (ד"ה ח' ל"ח), ויהיה פֿיעל דמיון מן דמיוני השמות השלישים; אך נרד וזכרכם הטוב שיאמר בו שהוא דמיון בפני עצמו כמו ארר ונעמן (נמדנר כ"ו מ'). — ומכאן בקר אצלי עוד כוש ופוט ולוכים (נחם ג' ט'), אלא שנעלמו עיניהם ונקבצו שני נחים רפים, והוא הנוספת למשך בפעל והוא הרפה אשר היא העין וחסרו הוא הנוספת ונשארה הוא אשר היא עין השם וכן קרה בגיד וסים והדומה להם משער ארץ, ר"ל שהניחו העינין

(ואמר העלולים) [עלולים]. והראיה על כי כוש ופוט והדומה להם משער בקר אערך לך אמרם בקבוץ שור פֿיעל ובהו (הוצע י"ג י"ג), ובקבוץ והכה בכיור או בדוד (ש"ח כ"ד ד') בסירות פֿיעל (ד"ה ל"ה י"ג), וקבצו על דמיון לבקרים אצמית (תהלים ק"ח ח') אשר הוא קבוץ בקר אערך לך ועל דמיון כפרים אשר הוא קבוץ אשכל הכפר (ש"ח ח' י"ד). — ומשער קשט אמרי

אמת, גוי אחד בארץ (ש"ח ז' כ"ג), אזי לך מואב (נמדנר כ"ח כ"ט).

פֿיעַל מלרע כמו ואנכי נטעתיך שורק (ירמיה ז' כ"א), ואת כל ערב (דברים י"ד י"ד), רב החבל (יונה ח' ו'), זוחת וכן זוחת (ד"ה ד' כ'). ויתכן בעיני

שיהיה ואת היותר החרימו (ש"ח ט"ו ע"ו) שם לא פועל. ויכנס בעינין הזה החחמט והפחילים (נרצזית ל"ט כ"ח), ואת היחרת על הכבד (שמות כ"ט י"ג).

כי תהו הנה חמורת הא, כי הדמיון הזה כבר בא בחוספת הא נאמר ולשרקה בני אחונו (נרצזית מ"ט י"ג). ולשון הנקבה נכנס על לשון הזכר. וכסרו בי חועבה הוא (נרצזית מ"ג ל"ג), וסחרה אמתו (תהלים ל"א ד'), וממנו סוללה (ש"ח כ' ט"ו) והוא חאר גובר; והחאר ח"ו משה, יותר ממני (אסתר ו' י"ג), עולל ויונק

(חכה ז' י"א). ואפשר שיהיה סחרה חאר גובר.

פֿיעַל פֿיעַל בחלם ובשרק קל כמו לוטן ושובל (נרצזית ל"ו כ') ר"ל ושובל, ועובל (שם י' כ"ח), האמונים עלי תולע (חכה ד' ה'), שופר, שועל, גוזל, כומו, צוער, ויתנהו בסוגר (יחזקאל י"ט ט') בגרסת בן אשר, כי בן נפחלי יקראוהו מלעיל.

ואפשר שיהיה ואהלים כאשר המה (מ"ז ו' י'), ויששכר באהליך (דברים ל"ג י"ח), איש לאהלו (שפטים ז' ח') מזה המין. ומה שמחזיק הסברא הואת² שיהיה ואהלים ע"מ עוללים שאלו לחם (חכה) ושיהיה האחר אי"ל ע"מ שופר ועולל,

שפך על עולל בחוץ (ירמיה ו' ח') וזאת היא ההקשה בבאהליך; ועוד איש לאהלו ע"מ ועל גזולו ירחף ולולי זה לא היה ואהלים באהליך לאהלו אבל (היא) היה כמו כי באהלים חשבו (ירמיה ל"ה ז') ויכר (יחזקאל מ"ו י"ג). ומן הדמיון

נרצז מזה כי ר"ל קלח קשט אמרי חמט נקמץ לו נק"ח ולא מלאתי הנוסחת הזאת לת כספתי הרפוס ולא ככ"י של כ"ד וגם המ"ג לא הניחה

(2) ככ"י שני יס בזה הוספה מזושה: חמט כי כחל לים תשנו נקמץ חלל ע"מ חדש וחדשים נרין שיהיה על הסברא הזאת. וזאת היא סברה שניה, הניחה רד"ק נמשקל, ויסיבה חלל ע"מ קלח חדש.

נרצז מזה כי ר"ל קלח קשט אמרי חמט נקמץ לו נק"ח ולא מלאתי הנוסחת הזאת לת כספתי הרפוס ולא ככ"י של כ"ד וגם המ"ג לא הניחה

(2) ככ"י שני יס בזה הוספה מזושה: חמט כי כחל לים תשנו נקמץ חלל ע"מ חדש וחדשים נרין שיהיה על הסברא הזאת. וזאת היא סברה שניה, הניחה רד"ק נמשקל, ויסיבה חלל ע"מ קלח חדש.

נרצז מזה כי ר"ל קלח קשט אמרי חמט נקמץ לו נק"ח ולא מלאתי הנוסחת הזאת לת כספתי הרפוס ולא ככ"י של כ"ד וגם המ"ג לא הניחה

(2) ככ"י שני יס בזה הוספה מזושה: חמט כי כחל לים תשנו נקמץ חלל ע"מ חדש וחדשים נרין שיהיה על הסברא הזאת. וזאת היא סברה שניה, הניחה רד"ק נמשקל, ויסיבה חלל ע"מ קלח חדש.

נרצז מזה כי ר"ל קלח קשט אמרי חמט נקמץ לו נק"ח ולא מלאתי הנוסחת הזאת לת כספתי הרפוס ולא ככ"י של כ"ד וגם המ"ג לא הניחה

(2) ככ"י שני יס בזה הוספה מזושה: חמט כי כחל לים תשנו נקמץ חלל ע"מ חדש וחדשים נרין שיהיה על הסברא הזאת. וזאת היא סברה שניה, הניחה רד"ק נמשקל, ויסיבה חלל ע"מ קלח חדש.

נרצז מזה כי ר"ל קלח קשט אמרי חמט נקמץ לו נק"ח ולא מלאתי הנוסחת הזאת לת כספתי הרפוס ולא ככ"י של כ"ד וגם המ"ג לא הניחה

הזה וארות לכל בהמה ובהמה (ד"כ ל"כ"ח). והתאר לב הוחל הטהו (ישעיה מ"ד ב') אע"פ שהוא פתוח, עורי לאכן דומם (חזקוני ב' י"ט), טוב ויחיל דומם (מיכה ג' ב'), אלכה שולל (מיכה ח' ח'), להכריח עולל מחוץ (ירמיה ט' כ'), כהאנים השערים (ס"ס כ"ע י"ז), ורגל מועד (מזלי כ"ה י"ט), כהם יוקשים (קבלת ט' י"ג).

פועל כמו ועבר אלישע אל שונם (מ"כ ד' ח'). ויבא על פועל בצרי ורגש כמו ואח אלו שארה (ד"כ ז' כ"ד). יתכנס בבנין הזה כסמח (שמות ט', ל"ב) קבעה (ישעיה כ"א י"ז).

פעל רגש, כמו והנה סלם (נחלית כ"ח י"ג), חפר גומץ (קבלת י' ח'). והתאר מעשה די אמן (ש"ה ז' ב'), והסנה איננו אכל (שמות ג' ב'), לקח מאחד (מ"ג ב' י'), לנער היולד (זופטים י"ג ח'). ואפשר שיהיה לב הוחל (ישעיה מ"ד ב') מהבנין הזה ויהיה עקרו הרגש והוקל כמו שהוקל פעלו והוא: החל ב' (נחלית ל"א ז'), ועקרו הרגש כמו והתחל בהם אליהו (מ"א י"ח כ"ז). ואין היות לב הוחל נפתח מונע מהיותו כמו דומם (חזקוני ב' י"ט) או כמו די אמן (ש"ה ז' ב') כאשר היות יון תוכל ומשך (נחלית י' ב') והוא ע"מ לב הוחל בגרסת בן אשר בפחה בלתי מונע לו מהיותו שם ומהיותו משער שועל (נחמיה ג' ל"ה) ועוגב (נחלית ד' כ"ח) והושם (ס"ס ל"ו ל"ד) וכמו (שמות ל"ה כ"ב) בן צוער (נמדנר ח' ח') קמוצים; והתארים שמות גם כן, אבל הם שמות נגזרים ממקרים.

פעיל מלע כמו צעיק (נחלית כ"ד ס"ה), סדין (מזלי ל"א כ"ד), יושבת שפיר (מיכה ח' י"ח), הלבי רכיל (ירמיה י' כ"ח), ורביד על גרונך (יחזקאל י"ז י"ח) בחרש ובקציר (שמות ל"ד כ"ח) וחג האסיף (ס"ס). ומן הרמיון הזה צפה הצפית (ישעיה כ"ה ס"ה) החו חמורת ההא אשר היא למד הפעל כאשר אמרו ובנותיו בשבית (נמדנר כ"ח ל') והמירו מן הא שבה חו; ואמרו ויעברו ימי בכיתו (נחלית כ' ד'). והתאר איש שעיר (ס"ס כ"ז י"ח), אם שכיר הוא (שמות כ"ג י"ד), שריר ופליט (ירמיה מ"ג י"ז), כליל חמין (ישעיה ל' כ"ד). ואם איש עני הוא (דברים כ"ד י"ג), משקלו פעיל היוד הפוכה מהא בעבור רפיון ההא ושבר מה שלפניה ויוד המשך נסתרת בין הנזן והיוד. ויבא הרמיון הזה כמו שהוא עינו מאותיות העלה חטוף ע"מ פלע מלעיל שבור העין כאשר בא וחרץ את גלגלתו (זופטים ט' ג') חטוף מחרין, ואפשר שלא יהיה חטוף מן פעיל, אבל היה בנין מבניניהם מפני שהם מיחדים העלול פעמים בבנין שלא יהיה בשלם, והענין ברמיון הזה שלמים כמו ויה ושת וין ואיל ועיש וקין, ואפשר שיהיה השבר בחרץ חמורת סגול.

פעיל רגש העין כמו פטיש, לפיד, ספיר, בכשיל וכלפות (תהלים ע"ד ו'), בני חטיל (עזרא ג' כ"ז). ויתכנס בבנין הזה כצפיתח ברבש (שמות י"ז ל'). והתאר וצי אריר (ישעיה ל"ג כ"ח), הן אל שגיא (חיונ ל"ו כ"ח), אכיר (ש"ח כ"א ז'), כביר (חיונ ח' ב'), העיר העליונה (לפניה ב' ט"ו), עליוז גאותך (ס"ס ג' י"ח).

פעיל הפא שבורה והעין רגושה כמו אשר נתנו חתיתם (יחזקאל ל"ב כ"ד), כי נתן חתיתם (ס"ס). ויתכן שיהיה משקלו פעילית על שחיה רגשת החו להבלע החו אשר היא עין הפעל בה; אך בעבור שנאמר כי נתן חתיתם כלשון וזכר היה הטוב לומר שמשקלו פעיל לא פעילית. ויתכן לומר בגלל ע"לית

(זופטים ח' ט"ו) שמשקלו גם כן פעיל על החו מומרת מהא עליה, כאשר אמרנו בצפה הצפית והיה הסברא בעליות (ירמיה כ"ג י"ד) על הדרך הזה כסברה אשר זכרנו במלכותה (לעיל דף 47), ר"ל שחיה היה הרגושה במקום שתי יודין אחת מהנה יוד המשך והשני חמורת חו עליות ויהיה משקלו פעיליות. ויתכנס בבנין הזה בצפיתח צפניו (מיכה ד' י"ז) יוד המשך נבלעת ביוד ההפוכה מן ההא אשר היא למד הפעל.

פעיל בשבא תחת הפא כמו מעיל, חזיר, שחין, ודכיר בחוך הבית (מ"א ו' י"ט), כליל חמין (ישעיה ל' כ"ד), חנית, ספיר, ובנותיו בשבית (נמדנר כ"ח ל') החו חמורת ההא אשר היא למד הפעל; אך אמרם בשבי ולכו (ירמיה ל' י"ז) המאמר בו כמאמר אשר קדם כמלח ואם איש עני (לעיל דף 62). ויתכנס בבנין הזה קשיטה (נחלית ל"ג י"ט), והכפירה (יחזקאל ט' י"ז), שמיכה (זופטים ד' י"ח). ויתכנס בבנין הזה חמורת ההא אשר היא למד הפעל; אך אמרם בנקבה חמתי צביה (ש"ה ז' ג') וגדיה ע"מ פעילה בהבלע יוד המשך בואו השרש ורעי את גדיהך (ס"ס ח' ח'); אבל אמרו אריים וגדיים וצבים, ואריות על חסרון יוד המשך מן האחר. והתאר-הזה גביר (נחלית כ"ז כ"ט).

פעיל בצרי תחת הפא כמו משלם חזיר (נחמיה י' ב'), לוי ויהודה, ושמיני ורעי (מ"א ח' ח'), הר שעיר.

פעיל כמו ואמ אליו אוכיל (ס"ס י"ח ח'), אופיר ואת חוילה (נחלית י' כ"ט), אוכיל הישמעלי (ד"כ כ"ז ל'), דוכיפת (יחזקאל י"ח י"ט) ולא דומיה לי (תהלים כ"ז ז'), יוד המשך נבלעת ביוד אשר היא למד הפעל. וכמהו חושה (מזלי ב' ז'), ועוד חפיני מנחת פתים (יחזקאל ו' י"ד), ועוד אחת חומיך גורלי (תהלים י"ז ק') על ענין מנת חלקי וכוס (ס"ס). והתאר לך דמיה תהלה (ס"ס ס"ה ב'), פריה וענפה (יחזקאל י"ט י').

פעיל כפול הלמד להשיג גובר (עזרא ח' ח') וכמו פרח (חיונ ל' י"ג) והוא תאר, פעיל כפול הלמד כמו ופעלו לניצוק (ישעיה סוף ח'), רית ניהוח (יחזקאל

פעיל כפול בפחתות הפא כפול הלמד כמו ונאפופיה (ס"ס ז' ד'), קבצו פארוך (יחזקאל כ' ו') כי הוא מן פאר אע"פ שנרפחה האלף והטעם בו כטעם בוככים אספו נגהם (ס"ס ד' י"ז) כאשר זכרתי בספר ההשגה. ועוד ראיתי שערורה (ירמיה כ"ג י"ז), שעררת עשתה מאד (ס"ס י"ח ג'). והתאר הרים וגבונים (תהלים ס"ח י"ז). ויתכן שיהיה גבונים פעלונים, ומן הרמיון הזה רגוש כמו שבלול (ס"ס כ"ח ט'). ויבא על פעיל כפול כמו חבקוק. ויבא על פעיל כפול כמו סגיר (מזלי כ"ז ט'). והתאר חכלילי עינים (נחלית מ"ט י"ג). ויבא על פעיל כפול כמו אומלל (ישעיה י"ח ח') והוא תאר.

פעיל כמו עליו עלפה (יחזקאל ל"א ט'), כי הוא מן ויחלף (יונה ד' ח'). תחלפנה הבתולות (עמוס ח' י"ג), והוא תאר. וכמהו חפחה (ישעיה ל' ל"ג) כי הוא מן חפח. לפנים אחיה (חיונ י"ז ו') והוא שם. וכבר בארנו זה בס' השרשים.

פעיל בשבר הפא כמו תחת אלון ולבנה (ס"ס ד' י"ג), מקל לבנה (נחלית ל' ל"ז) הוא הלבני בערבו והוא אילן גדול. ואפשר שיהיה כמהו אריה טרף (נחום ב' י"ג), והתאר צחה צמא (ישעיה ס' י"ג) ולולי החית, היתה רגושה

בקרת תהיה (ויקרא י"ט כ'). ויבא בחוספת נזן על הדמיון הוה כמל בצפר שמיר (ירמיה י"ז ט').

פעול קל בחלם ובשרק כמו אפוד, אזור, אטון מצרים (משלי ז' י'), אבוס בר (ס' י"ד ד'). ואפשר שיהיה כמוהם ובעירם ובחסר (דברים כ"ח ט"ח). והחאר כי עירם אנכי (נחלית ג' י"ח), בניס לא אמן במ (דברים ל"ב כ'), גם אמונים נוצר ה' (תהלים ל"ח כ"ד). וכבר בא הדמיון הוה חטף עלול העין והוא אמרם (למקום שבו) עד בור הגדול אשר בשכו (ש"ח י"ט כ"ב).

פעול פתוח הפא דגש העין בחלם ובשרק כמו עשה הרחוק (יחזקאל ז' כ"ג), וכמן יורק (ישעיה כ"ח כ"ה), טבור הארץ (זפטיס ט' ל"ז), הקטפים מלוח (איזכ' ל' ד') והוא כמדומה לי שם העשב שאומרים לו בערבי פלאח ומעמו מלוח בדברי רוב המדברים. תנור וכירים (ויקרא י"ח ל"ה), חמוקי ירכיז (ש"ח ז' ז'), חנניה בן עזר (ירמיה כ"ח א'). ויכנס בכנין הוה חבורה חתה חבורה (שמות כ"א כ"ה) ובשנת בצרת (ירמיה י"ז ט'), כפרת, פרכת לולי הריש היה נרגש. והחאר ובטחות למרגיו אל (איזכ' י"ב) ושעורו משכנות מבטחות למרגיו אל על ענין ובמשכנות מבטחים (ישעיה ל"ב י"ח); רחום וחנן ה' (תהלים ק"ג ח'), קנא ונקם (נחום ח' ז'), אלוף נערי (ירמיה ג' ד'), תחיינה אוניך. קשבות (תהלים ק"ל ז'), כדוב שכול (ש"ח י"ז ח'), נשיהם שכלות (ירמיה י"ח כ"ח), חלקי אבנים (ש"ח י"ז ט'). ואפשר שיהיה כמו המין הוה ישרי (יחזקאל י"ט ז') וגמנעה הדגשת בעבור הריש. ויחכן שיחשב מהבנין הוה בחור ובחולה (יחזקאל ט' ו') בעבור המנע שנוי ביחו בקבוץ ובסמוך. אך בחורי ישראל (ש"ח כ"ו ז') הוא פעול לא חאר והוא בענין אחר כלומר מבחר ישראל, והוא קבוץ רכב בחור (שמות י"ד ז').

פעול בחלם ובשרק כמו שאור לא ימצא (ס' י"ז י"ט), כיאור מצרים (עמוס ט"ו), יציא אליך את העבוב (דברים כ"ד י"ח), ככלוב מלא עוף (ירמיה כ"ה כ"ז), כרוב, סחור בן מיכאל (נמדנר י"ג י"ב), צפו וגעהם (נחלית ל"ו י"ח). ויחכן שיכנס בכנין הוה גבורה חלושה. אנשי נטפה (עזרא כ' כ"ג), ישימו קטורה (דברים ל"ג י') והדומה לו. ויכנס בו עוד וכתבת קעקע (ויקרא י"ט כ"ח), כתנה, קטרת, נחשת; ועוד צלחית חדשה (מ"ב ז' כ'), זכוכית (איזכ' כ"ח י') והוא חאר גובר. ועוד ואת דם זאת כלובי (ד' כ"ב ט'). ומן השער הוה פרות, כסות, זנות, כי אם ראות עיניו (קהלת ה' י'), החו תמורת הא.

פעול כמו נחשתא בת אלנח (מ"ב כ"ד). ויבא על פעלתו כמו נחשתן (ס' י"ח ד') והוא חאר גובר.

פעול בחוספת היזר — ואפשר שיהיה להשגת הבנין הרביעי ר"ל גבעל (שמות י' ל"ח), גלבע (ש"ח כ"ח ד') — כמו קיטר (נחלית י"ב כ"ח), צינק (ירמיה כ"ט כ'), שיחור (ד' י"ג ה'), מי השלת (ישעיה ט' ו'), שלחה בכישור (משלי ל"ח י"ט), אריות ותמרת (מ"א ז' ל"ו).

פעול הפוך מפעול, ומחיה את כל היקום (נחלית ז' ד'), כי הוא אצלי נגור מן קם יקום ר"ל כל הקמים בעולם כלומר כל הנמצאים והוא חאר גובר.

פעול בדגש הלמד וקבוץ העין כמו סגלה (שמות י"ט ה') ועבדה רבה (נחלית כ"ו י"ד), קמה אלמתי (ס' ל"ו י'), ואת הכבוד (זפטיס י"ח כ"ג), לאגדה אחת (ש"ח ז' כ"ה). והחאר פרה ארמה, עקבה מרם (ס' ו' ח'), אלה עבתה (יחזקאל ו' י"ג), כבודה בת מלך (תהלים מ"ה י"ד). ויבא על פעלה בשבר העין

נראה בעבור ההבלעה כי הוא מן צחיתה. ואפשר שיהיה כמהו אשה ריח ניחוח (ויקרא ז' ז') והוא שם.

פעול בחלם כמו ערב כבר (שמות ח' י"ח), בחון נחתך בעמי (ירמיה ו' כ"ו), לאגורה כסף (ש"ח סוף כ'). והחאר נקד וטלוא (נחלית ל' ל"ג), יתום, וחסון הוא (עמוס ז' ט'), מדוע אדם (ישעיה ס"ב ז'), ערום שאול נגדן (איזכ' כ"ו). **פעול** בשורק כמו ויתנו באלוש (נמדנר ל"ג י"ג), חמול (נחלית מ"ו י"ב), ממשק חרול (נחלית ז' ט'); והראיה על שחרול מן הדמיון הוה לא מן הדמיון הדגש ר"ל חנור ועמוד כאשר חושבים אנשים, אמרם בקבוץ חרלים (משלי כ"ד ל"ח) בהניע היות בשבא ופתח, ולו היה העקר בדגשת הריש היתה תנועת היות בפחה כמו עמודים וחנורים או בקמץ בעבור המנע הדגשת בגלל הריש. והחאר שרוע וקלום (ויקרא כ"ב כ"ג), נקד וטלוא, והנחש היה ערום (נחלית ג' ח'), מחשבות חרוץ (משלי כ"א ט'). ויכנס בכנין הוה ענות גבורה ענות חלושה (שמות ל"ב י"ח), הגמולה הואת (ש"ח י"ט ל"ז), העוובה (ישעיה ו' י"ב).

ויבא מן עלול הלמד מוקל חטוף כמו ותרעינה באחו (נחלית מ"א ז') עקרו שיהיה ע"מ פעול והוקל ויחכן שיהיה בחלי מוקל מפעול אבל ע"מ ארד ונעמן (נמדנר כ"ו מ') והרפו הוא והניעו מה שלפניה בקבוץ להורות על: והוא הרפה כי הקבוץ מהוא. ויחכן עוד שיהיה בנין בפני עצמו ואינו על בנין ארד ונעמן ולא מוקל גם כן מן פעול. וממין הבנין הוה, ר"ל בנין פעול, וביח לבאות ושרוח (יחזקאל י"ט ו') משקלו פעול.

פעול בחולם ובשרק, שבור הפא, דגש העין, כמו כנור, צפור, קמוש וחוח (ישעיה ל"ה י"ג) וכיור, וצנור (ש"ח כ' ח'), פגול הוא (ויקרא י"ט ז'), את הקשואים (נמדנר י"ח ט'), עד קירות הספן (מ"א ו' ט'), שקוף שמש (דניאל י"ב י"ח), צפוי למזבח (נמדנר י"ז ג') וחרבי רקחך (ישעיה ל"ו ט'), קבוציך (ס' כ"ו י"ג) לשום חתול (יחזקאל ל' כ"ח). ומן הדמיון הוה וכראש שבלת ימלו (איזכ' כ"ד כ"ד). וכבר הפילו הואת בקבוץ והורו עליה בקמצות שבע שבלים (נחלית מ' ח') ווולח; ואפשר שיחסרו הקמצות להקל כאשר עשו בשבלי הויתם (זכריה ד' י"ב) ושמה היה זה להפריש. והחאר גבור ושבור, כל הבן הילוד (שמות ח' כ"ב), בני שכליך (ישעיה מ"ט ב'), לשמע כלמורים (ס' ז' ד'), למורי ה' (ס' כ"ד י"ג). ויש לנו בערום שהוא חאר שתי סברות האחת שיהיה מהשער הוה הדגש יורה על זה אמרם בקבוץ כי פירשים הם (נחלית ג' ז') בהשאר תנועת העין כאשר היא; והשנית שיהיה כמו עירם שאול נגדן (איזכ' כ"ו ו') ואם נשתנה התנועה כאשר היה. כי געור ממעון קדשו (זכריה ז' י') כמו נאור אחא אדיר (תהלים ע"ו ה') בדברי ר' יהודה וכמו ולא יכל יוסף (נחלית מ"ה ח') בדברנו אנחנו, אבל ומאה צמוקים (ש"ח י"ו ח') הוא חאר גובר. ויכנס בכנין הוה

אגבר הוא נלגון ערני סם תלך נסתם (רמל דקדוק לגון ערני טו ד' זאלי ח"ב דף שפ"ב) והמתנר קל. ביחור תואר גובר הסמות אשר נקדלו על סם אחד מהמקרים אשר נמלץ בעלם ההוא ולא יפדל ממנו כמו שכתב המהמר לקמן: חקדח הוא תלך גובר, כי הוא נגזר מן חקדחה נלמי וזה נעבור קדיחות וחכות; חרמון הוא תלך גובר כי הוא נגזר מן רמח ידך, ונכס תלך גובר הכיח למקום, זכוכית, נחשת, לנן, ירקק, יקום, ימין, שפסן ועוד רבים כאלה; וכמו כן קלח רל"ב כפרק המינים סם המתגבר לשם אשר יתגבר בו אחד מהמקרים ומרוב התגברותו ויקלח העלם ההוא כסם השקלה ההוא כמלת לנכס יעצור רוב הלכנת, השם נקלח חמה נעצור התגברת לחים וזכוכית נעצור זכות.

ודגשוה הלמד כמו ששטה, קהלה (כחמיה ה' ז'). ויבא על פשלות בשבר העין ודגשוה הלמד כמו כלמות עולם (ירמיה כ"ו ל"ד). ויבא על פשלת כמו וינהגוה בכברת (שמות י"ד כ"ה). פשלות ביד וקלות הלמד כמו ושם בעל פקרת (ירמיה ל"ז י"ג), ספר כריתת (דברים כ"ד ג'), ובמיריות (יחזקאל כ"א י"א), וארץ הריסות (ישעיה מ"ט י"ט), עליצתם (תנחומי ג' י"ג).

פשלות בפחחות הפא כמו עכדות, מדרות, מלכות, ילדות, פחחות, אלמנות חיות (ע"כ כ' ג'), בני בצלות (עזרא כ' כ"ט).

פשלות בשבר הפא וקלות העין כמו הפאות (משלי ג' ח'), סכלות מעם (קהלת י' ח'), שפלות ידים (ס' י' י"ח). ויבא הדמיון הזה בדגשוה העין כמו עקשות פה (משלי ד' כ"ד).

פשלות במשך הלמד בקמצות כמו אלמנות חיות, והרפת אלמנותיך (ישעיה כ"ד ד') והם סמוכים. והרפתנות פושטות בלשון עמנו. והרגם אלמנות חיות, אלמנות החיים, על הענין, כלומר היו אלמנות בחיי בעליהן בעבור שנפרדו מהם. ויבא על פשלות בפחחות העין ודגשוה הלמד, פחיות (משלי ט' י"ג). ויבא על פעלילות כמו הכלילות עינים (ס' כ"ג כ"ט). ויבא על פעלילות כמו קוממיות (ויקרא כ"ו י"ג). פועל קל' כמו ואת חוקק (ד"ה ו' ס') ונאמר עוד חוקקה (יהושע י"ט ל"ד).

פועל דגש כמו את הכתנת (שמות כ"ט ט'), וכמהו אצלי כי את עול סבלו (ישעיה ט' ג') ועל כן בא בקמצות הבית כאשר בא כמלקט שבילים (ס' י"ז ט') קמץ הבית מפני שחסרו ממנו ואז וכראש שכולת ימלו (חייט כ"ד כ"ד); וראוי שיהיה קודם הסמכו פל. וכשר שיהיה מהדמיון הזה כי גנב גנבתי (נחלית ט' ט'). את כל ענותו (תהלים קל"ט), החו בו מוסרת מן ההא אשר היא למד הפעל. והטוב בעלה אריה מסככו (ירמיה ד' ז') שיהיה גם כן מהדמיון הזה ושיהיה הקבוץ מחסר ממנו כאשר חסרוהו גם כן מן והלכשת אתם כתנת (שמות ט' י"ד), וישאום בכתנתם (ויקרא י' ט'), כי האחד מהם כתנת, ויטבלו את הכתנת (נחלית ל"ז ל"א). ומהדמיון הזה עוד לעמות אחד החלקים (יחזקאל מ"ט ז').

פעלעל והוא תאר או תאר גובר כמו ירקרק, אדמדם, לבנה אדמדם (ויקרא י"ג מ"ג), ארחות עקלקלות (שופטים ה' ו'), כחלקקות באפלה (ירמיה כ"ג י"ב), הפכפך (משלי כ"א ח').

פעלעול כמו והאפסוס (נחלית י"א כ'), שחרחרת (ע"ה ח' ו') ושניהם הוארים. והשם הגמור ולאסורים פקח קוח (ישעיה ס"א ח') אך המלה נחלקת לשני חלקים במכתב והיא בעקרה אחת. ושעה המשורר באמרו: יען לכל דורשו, היה נר ונברשו, באר ויפרשו, ויפקח קוחי וחשב אותם שתי מלות.

פעלעיל עגלה יפה יפיה (ירמיה מ"ו כ') והוא גם כן מלה חלוקה במכתב ועל כן לא נהפכה בה הוא אשר היא למד הפעל ביד על ההקשה, אך נשארה במכתב ובדבור יחד, ועקרה שחרת מלה אחת כי היא כפילת העין והלמד והוא תאר ויד המשך מובלעת בלמד הכפולה. פעלנית והיא חכונה מורה על הענין כמו וילכו אחרנית (נחלית ט' כ"ג), ופי הלכנו קדרנית (משלי ג' י"ד).

(1) נסמיתו חקקה נקנוז ודגש ונכ"י של כ"ד נקנוז ונכ"י.

פעלון [נמנול ונמנל] כמו חברון, שמעון, פחרון, זכרון, זפרנה (נמנל כ"ד ט') ופישון וזיחון (נחלית כ'), כי גור פישון אצלי מן הארמי ר"ל פשו וסגו (תנחומי ט' פ' ורנ'), וענינו הרבוי, וגור זיחון בעיני מן זיח ירדן (חייט ט' כ"ג), מגיה ממקומו (שופטים כ' ל"ג) וענינו היציאה והפריצה והמה שני תארים גוברים. והתאר הגמור שלשון, אביון, עליון, והכרית החיכן (שמות ל"ו), המים הוידונים (תהלים קכ"ד ט'), וראשון, וחיוץ. ויבא פעלון בדגשוה העין כמו וכל ישראל צרים על גבתון (מ"ט י"ו כ"ו), דניאל גנתון (נחלית י' ו') ולשלש קלשון (ע"ה י"ג כ"א), ותאר הגבול שכרונה (יהושע ט"ו י"א), והנה עלה כלו קמשונים (משלי כ"ד ל"א). והתאר אוב וידעני (דברים י"ח י"א). ויבא על פעלון בפחחות הפא כמו ודרף שלמנים (ישעיה ח' כ"ג), החשים אנמן באפו (חייט ט' כ"ו), בעד החלון (נחלית כ"ו ט'), כי גור חלון אצלי מן ובמחלות עפר (ישעיה כ' י"ט) ומרברי התרנום חליל לוחין (שמות כ"ז ט') ומוה אמרו נקבים נקבים חלולים. ומשקל חלון על הדרך הזה פעלון והלמד שלו במקום שתי למדין כי הוא על דמיון בחצוץ תמה (נחלית י"ד ז') והכליעו האחת בשניה והוא על השלמות חללון כמו חצוץ. והתאר אדמוני (ס' כ"ט כ"ה), הרים וגבונים (תהלים ס"ח י"ז). ומעלולי העין הנני אליך דון (ירמיה כ' ל"א), בא דון (משלי י"א כ'). ומעלול הלמד קלון, גאון. ומן הבנין הזה חשמה, צלמונה ועברנה (נמנל כ"ג). ויבא על פשלות דרכותים (עזרא כ' ס"ט).

פעלון בשבר הפא וקמצות העין כמו שחרון, עורון, שרפון, גליון גדול (ישעיה ח' ח'), קנמן (משלי ז' י"ז). ובפחחות הפא בעמק אילון (יהושע י' י"ב), שבת שבתון (שמות ל"ט כ'), מלך לשרון (יהושע י"ב י"ח). ואפשר שיהיה כמוהם מצפן הנחן (ס' י"ט י"ד).

פעלון כמו היא כסלון (ס' ט"ו י'), לבנון, והוא תאר גובר נגור מכלשג ילבינו (ישעיה ח' י"ח) בעבור שהוא מלבן בשלג. הוהד עלי. וכמהו הבז לגאונים (תהלים קכ"ג ד') ואם תנועת העין שונה, וגורתו מן על כל גאה ורם (ישעיה כ' י"ב), ופרשו לגדולים והוא תאר, והוא אצל בעלי המסורת על דרך אחרת, מפני שאמרו בו: כתיב מלה דוד וקרי תרתי, והוא אצלנו כאשר ספרתי לך. פעלון בדגשוה הלמד כמו אבדון ומות (חייט כ"ח כ"ט). ויש שיפילו הנון ממנו להקל ויהיה על פעלו כמו שאול ואבדה (משלי כ' כ').

פעלון בשבר העין כמו בבקעת מגדון (זכריה י"ב י"א), ויבא כלי נון כמו מלך מגדו (יהושע י"ב כ"א), בבקעת מגדו (ד"ה כ' ל"א כ"ט).

פעלון כמו ותפר האביונה (קהלת י"ב ט') יוד המשך נבלעה ביד אשר היא למד הפעל והוא נגור מן אם תאכו ושמתם (ישעיה ח' י"ט), כאשר יתבאר לך. ויבוא על פיעליון כמו קיקיון (יונה ד').

פעלון כמו גרן [ויני טן סביעים] כי גורתו מן גורתי מנגר עיניך (תהלים ל"א כ"ג) אשר פרושו נגורתי ונכרתי והוא הפוך.

פעלנית כמו ואקח את יאזניה מן חבצניה (ירמיה ל"ה ג') ויחכן שיהיה משקלו פעלנית ויהיה רביעי על בנין חבצלת ושרון (ע"ה כ').

פעלנותו כמו וקבר בפרעתון (שופטים י"ב ט"ו).

פעלן בשבר הפא או בפחוחה כמו כבשן (נלזית י"ט כ"ח), זמרן (זס כ"ה ב'), יתרן (זס ל"ו ב'), בן שפטן (נמדנר ל"ד כ"ד), בן עינן (זס ח' ע"ו), אבצן (זפטניס י"ב ח'), קרתן (יהזע כ"א ל"ב), פלטיאל בן עזן (נמדנר ל"ד כ"ה), לפנות בקר לאיתנו (זמז' י"ד כ"ז), והוא תאר גובר, והתאר הגמור על גנת הביתן (זמז' ז' ז') והוא תאר למחזאר פחסר, שעורו התצר הביתן או הרומה לזה. ועוד גוי איתן (ירמיה ח' ע"ו), נטעי צמנים (ישעיה י"ז י'), וזה רענן (ירמיה י"ז י'), ערשנו רעננה (ז"ה ח' י"ו) כי לא אלמן (ירמיה כ"א ה'), אלמנה, נשים רחמניות (זיכה ד' י'). ואפשר שיהיה פתחות אלה הפאין בעבור שמקצתן אותיות גרוניות ובעבור שאחרי מקצתם אותיות גרוניות. ואמרתו ביתרן שהוא פעלן אע"פ שיש בהחלת אות מאותיות החספות ולא אמרנו שהוא יפעל, לשני פנים, האחד מהם שגורנוהו מן יתר שאת ויתר עז (נלזית מ"ע ג'), והשני ראונם שקראו איש יתרן, ואחר כן אמרו עליו ובני יתר (דס"ז ל"ה) בחסרון הנון, וידענו כי היד שורש. ויחבן שוכנס בבנין הזה חלכנה (זמז' ל' ד'). ויחבן שיהיה מהרמיון הזה קנין, בנין, וענין, וזה על זולת מה שזכר בהם ר' יהודה, כי הוא אמר בנזן זאת האחרונה מכל אחת מהן שיהיה העין כפולה ומשקלה אצלו פערע ועל דעתו בהגיני (תהלים ל"ט ד'), וזה גם כן נכון אלא שאנני נוטה אל היות המלות האלה פעלן מהיותם פעלע. ומה שמאמץ זה אצלי המרתם נון בהא כאשר נאמר והגורה והבניה (יחזקאל מ"א י"ג) ר"ל והבנין, כאשר נאמר (זס) והבנין אשר אל פני הגורה — וקיר הבנין — ומדד ארך הבנין; והומרה הוא מנזן מפני שהוא ניספת כמורה.

פעלן הפא בקמץ או בשורק כמו קריבו וקריבו (נחמיה י"ג ל"א) ושלחן. פעלם, פעלם בקמץ ובשורק כמו אָמַנָה ה' (מ"ז י"ט י'), כי האמנ (מ"ח ח' כ"ז), ואת הסלעם (ויקרא י"א כ"ב); ומן הרמיון הזה יומם ולילה. ויחבן שיהיה המם בו כפולה ויהיה משקלו פעלל על משקל אמלל. פעלם בשבר על הרוכ כמו שבו [כליהם ריקם] (ירמיה י"ד ג'), חנם נמכרם (ישעיה כ"ג ג'), כי הוא אצלי מן חנונו אותם (זפטניס כ"א כ"ח), אשר פרושו חנו אותן לנו, וענינו מתנה הנתונה מכלי דמים ולא גמול. וכמהו ותהי הכנס (זמז' ח' י"ד), ומשקלו פעלם הקשה על חנם ויכאלו המם הזאת בריקם וחנם וכנס מורה על הענין. ואפשר שיהיה שבי דומם (ישעיה מ"ז ה') כמוהם על שחתיה הוא עין הפעל וחתיה המם לענין; ואפשר שיהיה המם כמו דומה נפשי (תהלים ל"ד י"ו) וחתיה המם חמורה הא הנקבה, אבל לאבן דומם (תנחומים י"ט), טוב ויחיל ודומם (זיכה ג' כ"ו) המה פועל (לז"ל דף 25, 26). פעלום כמו פחאום והמם בו גם כן לענין וכמהו ולמלכ'ם חועבת בני עמון (מ"ז כ"ג י"ד) והוא תאר גובר, והתאר כחמול שלשום (נלזית ל"ח ב'). פעלי בקבוץ הפא בקמץ או בשורק כמו אחאב בן אמרי (מ"א י"ז כ"ט), חפני ופינחס (ז"ח ח' ג'), נחבי בן ופסי (נמדנר י"ג ע"ו), שן והבנים (יחזקאל כ"ז ע"ו), בקי בן יגלי (נמדנר ל"ד כ"ב). ומן הרמיון הזה נעמי (רות) אלא שקבוץ הפא נהפך אל העין. והתאר נכרי, ונכרים באו שעריו (עכזים ח' י"א). ונכנס בבנין הזה גפרית ומלח (דניס כ"ט כ"ח), ומדרו את חכניה (יחזקאל מ"ג י'), בריה (ירמיה ב' כ"ב), העיקר בריש הדגשות כי הוא נגזר מן יחברו ויחלבו (דניאל י"ב י') וכאשר הפילו הדגשות לחקל נמשכה הקמצות ושכה חולם על סכרת

ר' יהודה (ס' הכפל דף 164) במרת רוח (נלזית כ"ו ל"ח) והוא חמורת הדגש. — ויבא בלתי קמץ כמו לכני ושמעי חצרון וכרמי (זמז' ו' י"ז), פלמי (נמדנר י"ג י'), חבני בן גינה (מ"א י"ז כ"ח), זמרי (נמדנר כ"ה י"ד), נחבי (זס) גרי (זס י"ג י"ב). והתאר או מי נתן לשכני בינה (זיז' ל"ח ל"ו) והוא תאר גובר. פעליה ואפשר שיהפכו ההא חו כמו תחתיה (תהלים פ"ו י"ג) ותחתיה (דניס ל"ב כ"ב) ובקבוץ תחתיות (ישעיה מ"ד כ"ג) ומן הרמיון הזה אצלי בצל דליותיו (יחזקאל י"ז כ"ג), האחת דליה ומשפטו דליות ע"מ תחתיה, והניחו היוד הראשונה מן דליה והטילו תנועתה על הלמד ואחר חסרוה וקבצוהו על דליותיו והתאר והריותיו יבקעו (יהזע י"ד ח'). פעלי בפחוחות הלמד ובפתחות הפא ובשברה כמו מהרי הנטפתי (ז"ח כ"ג כ"ו), ררי (דס"ח ב' י"ד), שמי וידע (זס ב' כ"ח), הרי מנחלי געש (ז"ח כ"ג ל'), חצרי הכרמלי פערי הארבי (זס כ"ג ל"ה), נחרי (זס ל"ו). והתאר ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה ל"ב ה') ועוד וכלי כליו רעים (זס ז'), מוכיה אדם אחרי חן ימצא (מזלי כ"ח כ"ג) פרושו מוכיה האדם האחרוני ימצא חן יותר מהמחליק לו לשון. פעלית בלי קמץ כמו באחרית הימים (נלזית מ"ט ח'). אבני גוית (מ"א ח' י"ז) העקר ברגשת חוץ והניחו אותה להקל, והוא נגזר אצלי מן כי נגזו ועבר (נחום ח' י"ב) כי ענינו מהכריתה לא מהעברה כאשר חושבים אנשים (כ"י חיוג שרש גזו) וענין גוית סתות וכריתה, והראיה על זה לא חכנה אתהן גוית כי חרך הנפת (זמז' כ' ב"ה) כלומר מסתתה חצובה בברזל, ובין הענין הזה ובין ענין הנה נא גוים (ז"ח י"ג כ"ד), ויגו את ראשו (זיז' ח' ב'), גוי נורך (ירמיה ז' כ"ט) קרבה במין כי הכל כריתה. ויש שפילו גם כן רוב חכמי הערב הגוזה על כל כריתות. ויבא על פעלית בשבר הפא כמו אשר נתנו חתים (יחזקאל ל"ב כ"ד), ואין רחוק שיהיה כמהו גלת עליהם (זפטניס ח' ע"ו), כי כבר מצאנו הענין הזה בעלל כאשר יחבאר לך במקומו. פיעול כמו חירוש; והתאר חינוק, ויכנס בבנין הזה חלכשת (ישעיה כ"ט י"ו). תפעל כמו תדדהר ותאשור (ישעיה מ"א י"ט) וכמהו ולתימן אל תכלאי (זס מ"ג ו') כי הוא נגזר מן ימין והוא תאר גובר. ויכנס בבנין הזה ולצפירת תפארה (זס כ"ח ה'), תפארת, תפלצחך (ירמיה מ"ט י') על משקל כי לא חדה תפארתך (זפטניס ד' ע'), והוא בלתי סמוך, תפלצח ע"מ תפארת, והתאר חושב ושכיר (זמז' י"ב מ"ה), ומן הרמיון זה אצלי חבל עשו (ויקרא כ' י"ב) עקרו חבלל נגזר מן בעמים הוא מחבולל (יהזע ז' ח') ומן כלל ה' (נלזית י"ח ע') אשר ענינו הפסד ושנוי. וכבר טעה בו ר' יהודה בספרו (ס' הנקוד דף 184) ששקלו בארץ. ורמיון חבל עשו אצלי מבעלי הכפל גם כן חמס יהלך (תהלים כ"ט ע') עקרו חמסם כי הוא מן חמסם נסס (ישעיה י' י'), וימס לבב העם (יהזע ז' ה'). ויבא על תפעל כמו חלשר (ישעיה ל"ז י"ב) שם עיר. תפעול כמו תדדהר ותאשור (ישעיה מ"ט י"ט), חבלול בעינו (ויקרא כ"א כ'). תפעיל כמו חרשית. חכרית, והתאר מכין עם חלמיר (דס"ח כ"ה ח'). ונכנס בבנין זה תאניה וזאניה (ישעיה כ"ט ב'). ויכנס בו עוד החזיקו בחרמית (ירמיה ח' ה'). תכלית שנאה שנאות (תהלים קל"ט כ"ב) וזלזומה לזה חתו חמורה הא (לז"ל דף 30).

תַּפְעַל כמו וכתנת חשבין (שמות כ"ד). ויכנס בבנין הוה תרדמה ותוכחה ואפשר שיהיה תוכחה כמו תושב ושכיר.

תַּפְעַלְל כמו ובתקוממיו אחקוט (תהלים קל"ט כ"א), שרה תחוללכם (ישעיה כ"ב) ושניהם תארים.

תַּפְעֹל כמו לא נאווה לכסיל חנונו (משלי י"ז), חמרוק ברע (זס כ' ל'), ונתחן חמרוקיתו (אסתר ג' ג'), תחנונים ידבר רש (משלי י"ח כ"ג), תהפכות בלבו (זס ו' י"ד), ואת תחלוואו (דברים כ"ט כ"ג). ויכנס בבנין הוה ותעלמה יוציא אור (איוב כ"ה י"א), והתאר ותעלולים ימשלו בהם (ישעיה ג' ג'), ותהלכת לימין (נחמיה י"ב ל"א), ואת בני התערבות (מ"ב י"ד י"ד). והקרב אצלי בזהנה תחלוואי רעב (ירמיה י"ד י"ח) שיהיה תאר לא שם כמו ואת תחלוואית. ויכנס בבנין הוה תרבות אנשים חטאים (נמדנר כ"ג י"ד) ותונות והדומה לזה הוה חמורת הא.

יַפְעַל בחולם ובשורק כמו בכלי הראים ובילקוט (ע"ל י"ז ע') הינשוף (ויקרא י"ח י"ז) ויהלום (שמות כ"ח י"ח).

יַפְעַל כמו יצחק, ידלף (נחמיה כ"ב כ"ג), ינאל (ע"ל כ"ג ל"ג), יבחר ואלישוע (זס ה' ט"ו), וישמא וירבש (דס"ד ג'), ישבק (נחמיה כ"ה ט'), תירוש ויצהר (דברים כ"ח כ"א). ויכנס בבנין הוה ויראלה ובית לחם (יסוע י"ע ט"ו) ויורחיה (דס"ז ג'). ויבא על יפזלי כמו יאחרי (דס"ז ו' ו').

יַפְעֹל כמו ירחם (ע"ל ח' ל'), כלב בן יפונה (נמדנר י"ג ו').

יַפְעִילָה בשביר הויד כמו ויליאה (דס"ח ח' י"ח) שם איש.

יַפְעֵל כמו יעקב ויעקבה (זס ד' ל"ו) ותפתח הויד בעבור העין כי הוא פועל עתיד כמו יעמר.

יַפְעֵל כמו ארץ יעור (נמדנר ל' כ') ויפלט (דס"ז ו' ל"ג).

מַפְעֵל כמו והעביר אחם במלכן (ע"ל י"ב ל"א), במרצע (שמות כ"א ו'), והמולג (ע"ל כ' י"ג), המכחש אשר בלחי (זופטים ט"ו י"ט), ויקח המכבר (מ"ב ח' ט"ו), עגל מרבק (ע"ל כ"ח כ"ד), משען ומשענה (ישעיה ג' ח'), מסוה (שמות ל"ד ל"ג), ויביאו מטוה (זס ל"ה כ"ו). ויכנס בבנין הוה בסחר המדרגה (ע"ל כ' י"ד), והמכשלה הזאת (ישעיה ג' ו'), משטמה (זופט ט"ו ו'), המכפלה, מרחשת, המהפכת (ירמיה כ' כ'). ויכנס בו עוד מחת אלהים (קסל"ג ג') ועקרו מנחת, כי הוא מנחן והבליעו הנון הראשונה וחסרו השניה להקל. וממנו עוד מוקש, מופת ומועד (לקמן דף 71). והתאר לא יבא ממור (דברים כ"ג ג').

מַפְעֵל כמו במלמד הבקר (זופטים ג' ל"א) מהן, מצב, מדע, משאבים (זופטים ה' י"ח) מרבדים (משלי ו' י"ו), מטעמים (נחמיה כ"ג ג'), מנעמיהם (תהלים קמ"ד ד'); והתאר מלאך מלאכים. ודגשות הלמדין בקצת הבנין הוה כאשר יהיו בקבוץ, והנחתה מהקצת הוא לכלי עלה אך כפי אשר יקל עליהם או יכבד. ויכנס בבנין הוה ממלכה, אנשי המעבה (ע"ל י"ד י"ב). ויש שמקילים הדמיון הוה ומניעים עינו בשבא ופחת כמו מרע"ה (יסוע י"ט"א) שם מקום. רבשח (זס זס י"ח), **מַפְעֵל** בשביר המם, כמו מכמש (ע"ל י"ג כ'), משכן, משכב, גור ממכלה צאן (חנניק ג' י"ו) ומשקלו מפעל ונכתב בהא במקום אלה, וקבוצו ממכלאות צאן (תהלים ע"ח ע'). ויכנס בבנין הוה מלחמה וממשלה ומרכבה, עד המפשעה

(דס"ח י"ט ד'), מסנרת (שמות כ"ה כ"ה), מפלצת (מ"א ט"ו י"ג). ויכנס בו מורש ומורשה והדומה להם. ויכנס בו עוד ועליו כמבנה עיר (יחזקאל מ"ב), ומחנה. והתאר מלצר (דניאל ח' י"ח), מצער (נחמיה י"ט כ'), וחרש מצל (יחזקאל ל"ח כ'), עקרו מצלל ע"מ מכלל יפי (תהלים כ"ג י"ז), כאשר צללו (נחמיה י"ג י"ט); ועוד והיית להם מן וגסו הצללים (ע"ל כ' י"ז), על ענין לכן שמר לראשי אשימך (ע"ל כ"ח כ'). ויכנס למשמר (יחזקאל ל"ח ו') על ענין לכן שמר לראשי אשימך (ע"ל כ"ח כ'). ויכנס בבנין הוה עוד והוא תאר, אמרו יובילו שי למורא (תהלים ע"ו י"ב), והוא מוראכם (ישעיה ח' י"ג), וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשח (ע"ל ט' י"ג) וחרגומו כל השוכני בבית ציבא; וכמו מודע לאישה (רות כ' ח'), הלא בעז מדעתנו (זס ג' ג'), מולדת בית' או מולדת חוץ (ויקרא י"ח ט'), ומולדתך אשר הולדת (נחמיה ע"ח ו'), החו במולדת ובמדעתנו להפלה. ומן הרמיון הוה והם תארים ושמות פועלים אמרו הם מעוזים אחם (דס"ב כ"ח כ"ג), אשר אחם מחלמים (ירמיה כ"ט ח'), ויהרג במשמניהם (תהלים ע"ח ל"א), במשמני דוון (ישעיה י"ז), והערים המבדלות (יסוע י"ז ט'), פרש מעלה (נחום ג' ג'), מעלה במה ומקטיר לאלהיו (ירמיה ע"ח ל"ה), כי האלהים מענה בשמחת לבו (קסל"ה ה' י"ט) משנה למלך אחשורוש (סוף אסתר), חחת מעשה מקשה (ישעיה ג' כ"ד), במעבה הארמה (מ"א ז' ט"ו), מרבה להכיל (יחזקאל כ"ג ל"ב), חבנית לשון נקבה לכוס. ואפשר שיהיה מהמין הוה המצפצפים והמהגים (ישעיה ח' כ') רצוני והמהגים. וכבר זכרנו בו בהשגה פנים אחרים שיחכנו בו גם הם, אבל אלה הפנים יותר ראויים לו. ומן העלול העין חנף ומרע (ישעיה ט' י"ז).

מַפְעֵל כמו מוכה, והתאר ילד מסכן (קסל"ד י"ג). ואפשר שיהיה מן חבנין הוה שער מוקש זמופת. ויחכן שיהיה ממנו ועליו כמבנה עיר (יחזקאל מ"ב כ') וחחת מעשה מקשה (ישעיה ג' כ"ד) והדומה לו, אבל מאור והדומה לו מהשמות העלול העין אשר פאיהם גרונות יתכן שיהיו מכנין ספסל הפתוח הפא ושיריו עוד מכנין ספסל השבור הפא. והתאר מן הדומה לזה ה' מעון אחת (תהלים ל'), מענה אלהי קדם (דברים ל"ג כ"ו); אבל מכון (שמות ט"ו י"ז) ויהיה מנון (משלי כ"ט כ"ח) הוא מכנין ספסל בפתחת המם וגורת מנון מן ינון שמו (תהלים ע"ב י"ז) ונין ונכר (ישעיה י"ד כ"ב). ויבא על מפעלות כמו אשר לא במסכנות (דברים ח' ט').

מַפְעֵל רגש הפא, מקדש ה' (שמות ט"ו י"ז), השבת מטרהו (תהלים כ"ט ט'), והתאר מנודיך כארבה (נחום ג' י"ז). ויבא על ספסליו כמו ויצא המסדרונה (זופטים ג' כ"ג).

מַפְעֵל רגש העין כמו ימך המקרה (קסל"ה י"ח), והוא המעובה ולמכסה עתיק (ישעיה סוף ג'), האלה — המכסה (שמות כ"ט כ"ב), היעים זאת המזרקות (זס ל"ח ג') ואת המנקות (נמדנר ד' ו'), ומבשלות עשוי מתחת הטריות (יחזקאל מ"ו כ"ג), אלהיית המבשלים (זס), ר"ל הקדרות ופעם זכרם בלשון נקבה ואמר ומבשלות עשוי ופעם זכרם בלשון זכר ואמר בית המבשלים כי הבית הוא מקום לקדרות ולא מקום למבשלים ולא מעין להם שיתחם להם, וראיה אחרת עוד, כי אמרו אלה אינו נופל כי אם על המבשלים לא על הבית כי לא יספר באלה על אחד אלא על רבים וכאשר יהיה הרבר כן אמרו המבשלים אינו רוצה כי אם הקדרות לא המבשלים וראיה עליהם אמרו: אשר יבשלו שם משרתי הבית את זבח העם, והרמו בשם אל המבשלים אשר הם הקדרות לא אל הבית, אבל בא בית בין

אלה ובין המבשלים הוא דחוק ואלו היה רוצה הבית היה זה בית המבשלים, והשעור אלה המבשלים כלומר הקדרות ואמרו בית דחוק (פי' עיוור). — ואת כל המקטרת הסירו (ד"כ ל' י"ד), רוצה המחתות אשר היו מקטרים בהם לבעל. ונחלו מקדשיהם (יחזקאל ז' כ"ד) העקר בו הדגשות והוקל. ואפשר לומר בו שאינו מוקל מרגשות שהיה ראוי, אך הוא בנוי על הקלות וכי מזוינו מלאים (תהלים קמ"ד י"ג) כמה, אבל קלות ימך המקרה בעבור הרוש, ומה אמרו לא יהיה משם עוד מות ומשכלת (מ"כ ב"ח); בענין שכול כמו שכול ואלמן (ישעיה מ"ט ט'). והחאר ואיש דעת מאמץ כח (משלי כ"ד ה'). כלומר אמיץ, ועוד והוא ממלא על כל גדותיו (ד"כ י"ב ט'). ענינו וענין והירדן מלא על כל גדותיו (ישעיה ג' ט'). אחר מופעל כמו מקטר מגש (מלכא ח' י"ח) רציחי מקטר, והעיר מלאה מטה (יחזקאל ט' ט'), כלומר הטות משפט, מטות בנפיו (ישעיה ח' ה'), מוצק אחר (מ"א ז' ל"ז) יציקה אחת כלומר שהם שוים, שבעה ושבעה מוצקות (זכריה ד' ג') פרוש יציקות, יצוקים ביצקתו (מ"א ז' כ"ד). ואין מעמד (תהלים ס"ט י"ג) עקרו מועמד על משקל מוקטר כלומר ואין מעמד, ויש לנו בו פנים אחרים תראה אותם.

מפעל כמו ומיסר אבנים (מ"א ז' י') רוצה היסוד, מגפיעש משלם (נחמיה י' כ"ח), מישר על המחקה (מ"א ח' כ"ה) כלומר על החקק. והחאר אלופי ומירעי (תהלים נ"ה י"ד), ואסף המצרע (מ"ב ה' י"ח), ואפשר שיהיה פעול ואפשר שיהיה שם החלי עצמו.

מפעל כמו חרנו למשוחית (יחזקאל ט' ו'), מימן להר המשוחית (מ"ב כ"ג י"ג), והורי גהפך עלי למשוחית (דניאל י' ח'), ואת מוליד (ד"כ ג' כ"ט), לרד משכיל (תהלים נ"ב ח'), וכטל משכים (הושע ו' ה'), ואני עתיד לבאר אפניו בשערו מאוח השיון. מפיון וחרב. (משלי כ"ה י"ח) ויכנס בכנין הזה ואכן משכית (ויקרא כ"ו) משקלו מפעיל והוא חמורת ההא אשר היא למד שלו, וכמהו כי מרבית העם רבת מאפרים (ד"כ ל' י"ח) חצי מרבית (ז"ס ט' ו'), ועוד ועד הנה מרביתם (ד"כ י"ב כ"ט), וממחצית בני ישראל (נמדנר ל"א מ"ז) התוין חמורת ההאין אשר הם למדי הפעלים. ויכנס כזה עוד אני מנגינתם (חכ"ה ג' כ"ג). והחאר והוא מעריצכם (ישעיה ח' י"ג) פי' נעריצכם כלומר אשר מאמינים עריצותם. כלב אשה מצרה (ירמיה נ"ח מ"ח) בעלת צירים (וחבלים), נגור מן צירים אחוזני כצירי יולדה (ישעיה כ"א ג'), ועקרו מצירה על משקל מפעילה כאשר נאמר וכרקב בעצמותיו מבישה (משלי י"ב ד'), אך נבנה על סצר כמו מפר אחות בדים (ישעיה מ"ד כ"ה) שעקרו מפיר. ועוד רחם משכיל (הושע ט' י"ד) בעל שכול. ועוד יחן אכל למכביר (חזון ל"ו ל"א), מכביר חאר לאכל והלמד בו הוא הלמד הבאה על הפעולים.

פעלתו נחש עקלחון (ישעיה כ"א ח') והוא חאר נגור מן על כן יצא משפט מעקל (חנקו ח' ד'). ויבא מן העלול העין על פיליו בנפול העין ממנו בעבור עלילותיו כמו שפיון (נחמיה ט' ו'), וגורחו מן יושוף ראש (ז"ס ג' ט'). והוא חאר גובר. ויבא על פעעל בכפל העין כמו אררט (נחמיה ח' ד'). **פעועל** כמו שפופם (נמדנר כ"ו ל"ח) חצוצרה ברמה (הושע ה' ח'), ואפשר שיהיה כמוהם גאואל בן מבי (נמדנר י"ג י') ואפשר שיהיה מורכב כמו רעואל, פנואל (ד"כ ג' ד').

פעועל כמו בלחם הקלקל (נמדנר כ"ח ה') כי הוא אצלי מן נחשח קלל (יחזקאל ח' ו'). **פעללון** כמו ושם אחתם הצללפוני (ד"כ ד' ג'); ואפשר שיהיה מורכב, רצוני לומר שיהיה תחלתו מן ונסו הצללים (ז"ס ג' י"ז) ואחריתו מענין פנה או מה שדומה לוה.

אפתעול בשבא חחת החו אשתמוע (ישעיה כ"ח י"ד) ובקמעות החו עד אשתאיל (ז"ס ט' ו' ל"ג) ואפשר שיהיה הקמעות בעבור האלף, ואפשר שיהיה אשתמוע מוקל מרמיון אשתאול.

מפעול בחלם ובשורק, ופתוח המם כמו מטמון, משקף, אם יתגל המשור (ישעיה י' ט'), ויהי המבול (נחמיה ז' י"ז) כאשר בארנו בספר ההשגה, מסלול ודרך (ישעיה ל"ה ח'), כפות המנעל (ז"ס ה' ח'), המה רכליך במכלולים (יחזקאל כ"ז כ"ד), במחלויים רבים (ד"כ כ"ד כ"ה). והחאר וכל מערומיהם (ז"ס כ"ח ט').

מפעול בשבר המם כמו מזמור לדוד, במשקול עשרים שקל (יחזקאל ד' י'), מכשול עונם (ז"ס ז' י"ט), כמשלש חרשים (נחמיה ל"ח כ"ד), ופרשי מכמרת (ישעיה י"ט ח'). והחאר מגדול ישועות מלכו (ז"ס כ"ג כ"ח), וכל עיר מבחור (מ"ב ג' י"ט); ויתכן שיהיו שניהם שמות. אבל ממגדל סוגה (יחזקאל כ"ט י') שם כמו מגדול (ירמיה ט"ו י"ד).

מפעול בשבר הגון כמו נמרד (נחמיה י"ח) ובסגול תחתיה כמו מי נפתוח (ישעיה ט' ט') ובפתוחה כמו נפתולי (נחמיה כ' ח').

אפעול כמו אגרוף, אורוע, אפרוחים, אחמל; ובשורק גם כן כמו ואחמול עמי (מיכה כ' ח'). אך אמרם ויהי כל יודעו מאחמול (ז"ס י' י"ח) בדגשות, נהגו בו מנהג הרביר הארמי. ודומה למין הבנין הזה ויהי באשמרת הבקר (שמות י"ד כ"ד), ואשמורה בלילה (תהלים ל' ד').

אפעל כמו אשר אחד (ז"ס ו' י"ט), אשנב (זמטיס ה' כ"ח), אקדח (ישעיה נ"ד י"ב) והוא חאר גובר, רצוני אקדח, כי הוא נגור מן כי אש קדחה באפי (דננים ל"ב כ"ג), וזה בעבור קדחתו וזכותו. ויכנס בכנין הזה אצערדה וצמיד (נמדנר ל"ח ג') והחאר אורח (שמות י"ב י"ט). ויש שחתיה פחות האלף כמו קרית ארבע (נחמיה כ"ג כ'), ארפר (ישעיה ל"ו י"ט). אכשף (ישעיה ח' ח'). באשמנים כמתים (ישעיה ג' ט'). ויכנס בכנין הזה אזכרה (ויקרא כ"ז ו'). וכבר בא במשנה אחקנה באמרם (גיטין פ"ג מ"ג) הכותב מופסי גיטין. צריך שיניח וג' מפני האתקנה (נפמיני התקנה נלח חלף). ויתכן לומר באזכרה ואחקנה שאלפיהם מומרות מן ההין. והחאר ארבע במנין הנקבה, ואכור (דננים ל"ד ל"ג) ואכוב (ירמיה ט"ו י"ח).

אפעל כמו אלסר (נחמיה י"ח ח'). ואפשר שיהיה אלסר מורכב כאשר אליחבא השעלכני (ז"ס כ"ג ל"ב) מורכב.

אפעל כמו בתי אכובי. (מיכה ח' י"ד), מחבל אכובה (ישעיה י"ט כ"ט), הלא תראה שאמרו והיה בכובי (נחמיה ל"ח ה') לאור עמים ארגיע (ישעיה כ"ח ד'), ועד ארגיע (משלי י"ב י"ט) בענין רגע. אחיק אל פני אחיק (יחזקאל מ"ג ג') עקרו אנחיק כאשר אבאר אותו בשערו בספר השרשים בע"ה. ויבא על אפעיל דגש העין פתוח הפא ואת האבטחים (נמדנר י"ח ה'). ויבא אל אפעלי כמו אדרעי (נמדנר כ"ח ל"ג). ויבא על אפעל כמו אחלי אפרנו (דניאל סוף י"ח). ויבא על אפעלוו כמו אפריון (ז"ס ג' ט').

אֶפְעֵלֹן כמו אֶרְכֻמִּים (עזרא ח' כ"ו) [ויחבן שהאלף נוספה] והראיה ע"ז שהאלף נוספה בדרכמנים (ס"ג כ"ט ורמז לקמן דף 77) ושניהם שלשים. וכמה מעולל העין כי ארמון נמש (ישיעיה ל"ג י"ד) כי הוא נגזר מן רמה ירך (ס"ג כ"ו י"א) והוא חזר גזר ועקרו על השלימות ארמון ע"מ ארכון. ויחבן שיהיה עלול הלמד ושיהיה עקרו ארמון אך יהיה מענין אחר.

אֶפְעֵלִי כמו אחסבי (ע"ג כ"ג ל"ד) ויבא על אֶפְעֵלָה כמו אנחרת (יחזקאל י"ט י"ט). **אֶפְעֵפֶנְהָ** כפול וחסר הלמד כמו אבבעת (שמות ט"ו) והוא אצלי נגזר מן בעה והוא שענין אבבעת כועות מענין מים חבעה אש (ישיעיה ס"ד ח') כאשר חבעה האש את המים, כי דמו מה שחעשה הרתיחה במים מהנפה לבועות, ודומה לענין הזה אמרו נבעה כחומה נשגבה (ס"ג ל"ג), כי דמו צאת החומה לחוץ מאמצעיתה לנפה הקורה במים מחום האש. ויבא על אפעליית כמו אכוריות חמה (מזלי כ"ד ד'). **יִפְעֵל** כמו יוכבר (שמות ו' כ') ויעזר (ד"ה י"ג ו') והעיקר יהוכבר ויהועזר.

יִפְעֵל כמו יוחנן (עזרא ח' י"ב), ויזכר (ד"ה י"ג ד'), וידע (נחמיה ג' ו'), ועקם יהוחנן (עזרא ו' ו'), יהוכבר (מ"ג י"ג כ"ג) יהוידע (יחזקאל כ"ט כ"ו) ויבא על יפְעֵלָה כמו יגבהה (נמדנר ל"ב ל"ה). **תִּפְעֵלָה** כמו תוגרמה (יחזקאל כ"ו י"ד).

הַפְעֵלָה כמו הכרת פניהם (ישיעיה ג' ט'), רוח והצלח (חזקיה ד'). ומן העלול העין והנחה למדינות (ס"ג י"ג י"ח), להנפה גוים (ישיעיה ל' כ"ח) עקם הניחה הניפה. ומעולל הלמד הרבה ארבה (נחמיה י"ו) עקרו הרביה, ובמשנה ודמן טעון הויה (נחמיה ס"ה ט"א).

ש ע ר י ב

בניני רב שמות הרבעים.

השמות הרבעים יבאו גם כן על דמיונים שונים אבל מספרם מעט מן הדמיונים השלשים. ויבא השם מהם על:

פְעֵלֶל שבור הפא כמו פלרש (נחמיה כ"ג כ"ג), פחגם (חזקיה ח' כ'), ברקר שלישו (מ"ג ט' כ"ה), סרפר (ישיעיה סוף כ"ה), שנאב ושנער (נחמיה י"ד ח' ונ'), דנהבה (ס"ג ל"ו ל"ג) הנון כזה וכדומה לו שרשיה כי לא מצאתי בדמיונים השלשים אשר גזרם ידוע פְעֵלֶל; והחזק טפסר (יחזקאל כ"ח כ"ו) מתרדת הגזבר (עזרא ח' ח'); ויבא אל המשקל הזה הלמדן שלו כפולות מן מקום פא ועינו כמו בחר הגדר (נמדנר ל"ג ל"ג), צנצנת (שמות י"ו ל"ג). ויחבן לומר במין השני מן השמות וכדומה לו מן הפעלים שהוא שלישי ולא רצו לקבץ בין הכפלים והפרדו ביניהם. ויבא על פיעלל בחוספת יוד כמו פינחם; ואפשר שיהיה זה להשיג בנין החמשי ר"ל נשחון (עזרא ד' ו') ואשכנז (נחמיה י"ג) וארגון (ד"ה כ"ג ו'). פְעֵלֶל כמו כסלו (נחמיה ח' ח'); ואם נאמר בכסלו שהוא שלישי מוסף ומשקלו פעלו איננו נמנע. ויבא פתוח הפא כמו וגזכיו (ד"ה כ"ח י"א), ברב שרעפי (תהלים ל"ד י"ט) פרנך (נמדנר ל"ד כ"ה), שמגר בן ענת (שופטים ג' ל"ה); והחזק כרפס (חזקיה ח') וחבלח (שמות כ"ה ד'). פְעֵלֶל כמו ברזל, כרמל, ופרדס; ומן הבנין הזה סכתא (נחמיה י"ו). פעליל, כמו כרמל (ד"ה כ"ג ו') שרביט (חזקיה ח' כ') וזויף (תהלים ע"ו) שחצימה (יחזקאל י"ט כ"ג). ויבא על פעלל בפחת או בצירי

חתת הלמד כמו סמדר (ע"ה ט' ט"ו) ספרד (עזריה ח' כ'), חנמל (תהלים ע"ח ט"ו) עמלק, פְעֵלֶל כמו ערפל, עטלף (ויקרא י"א) חבצלה (ע"ה כ').

פְעֵלֹל בשבא חתת הפא, דגש, הלמד כפולה כעבור הכפל למד השורש כה כמו שקערורות (ויקרא י"ד ל"ו) עקרו פעללללל בשלש למדין הראשונה מן השורש והיא הובלעת והשתיים כפולות. ויבא על פעליל כמו סנפיר (ויקרא י"א). פעלילל כמו פחיל (ישיעיה ג' כ"ד). פעלילל כמו שמידע (נמדנר כ"ו ל"ג); ואפשר שיהיה חשם הזה מורכב. פעלילל בפחתת הפא ודגש העין כמו עמביש (ישיעיה כ"ט ט') והחזק חלמיש (דברים ח' ט"ו). פעללל פתוח הפא ובחולם או בשורק, כמו כפחח (שמות כ"ה ל"ג) רפסוד (ד"ה כ"ג ט"ו), הרגל (ויקרא י"א כ"ג), פרעש (ע"ה כ"ד ט"ו), ברכב (שמות כ"ז ט') כרכם (ע"ה ד' י"ד), עכשוב (תהלים ק"מ ד'), קרסל (ע"ה כ"ג ל"ג), פשחור (ד"ה ט' י"ג) חרצבות למוחם (תהלים ע"ג ד'). והחזק גלמוד (לוי ג' ו'). ויבא על הרמיון הזה כפול השחף למדין ממקום פאז ועינו כמו בני יבקוק — בני החרור (עזרא ג' כ"ה). קרקר (שופטים ח' י'), ובערעור ובננותיה (שופטים י"א כ"ו). ויבא מקובץ הפא ולקדקד גזיר אחיו (נחמיה ט"ט כ"ו), גדרה (דברים י' ו'). ויבא בשבר הפא כמו גלבע (ע"ה כ"ח ד') והחזק גבעל (שמות ט' ל"א). פעלללל כמו בני חרומף (נחמיה ג' י'), חמוטל (מ"ג כ"ג ל"א) מרדך בלארן (ישיעיה ל"ט). ויבא והרמיון הזה ברגשות כמו ערלם יבא (מכילא ט"ו). פעליל (הפסל נחיריק) כמו כתלש (יחזקאל ט"ו ט'), ואפשר שהוא כמהו בעלים (יחמיה ט' י"ד) ויהיה פתחות הפא כעבור העין. פעללל מלרע, כפול ממקום הפא והעין שלו כמו ערער (דברים כ' ל"ו). ויבא על פעלללל מעליל כמו כדלח (נחמיה כ'); ובפחתה הפא ודגש העין כמו דמשק, ובשבר הפא חדקל (ס"ג). פיעללל בשבר הפא ויוד אחריה וקלה העין כמו פילגש, ואפשר שנכנסה היוד הנה להשיג שמאבר (נחמיה י"ד כ') והחזק (ד"ה ו' ל"ו) החמשיים. פועללל מוקל העין כמו שוחלח (נמדנר כ"ו ל"ה) ודגש העין (עזר) כמו דומשק (מ"ג י"ו י'). **פְעֵלֶלִין** העין בשבא ופתח ודגש הלמד חשניה כמו ושעלבין (יחזקאל י"ט מ"ג). וכבר הקלו ממנו הבית והגיעו העין בפחת גדול ובא דמיון אחר במקץ ובשעלבים (מ"ד ד' ט') ועוד באילון ובשעלבים (שופטים ח' ל"ה). ואין השם הזה מקובץ ולא צעננים (יחזקאל י"ט ל"ג) גם כן מקובץ, אך שניהם על הכונה הקבוץ כאשר אמרו לאחד מצרים, ואפרים, ומפים וחפים וחשים (נחמיה ט"ו כ"ה) והמה על דמיון הקבוץ. ונאמר לכני ושמעי (שמות ו' י"ו) והם על הכונה והיוש ואינם מיוחדים. והמם בשלעבים מומרת בנן כאשר הומרה בכמהם וכמהן (ע"ה י"ט ל"ח וע"ה) והרם (יחזקאל י"ג כ"ו) והרן (נמדנר ל"ב ל"ו). וסבר אני כי אליחבא השעלבוני (ע"ה כ"ג ל"ג) מיוחד אליו והמירו בו יוד שעלבין בואו מפני שיהיה כבד עליהם להקבץ שני שכרים ושני יודין בו (ואפשר שאמרו בשעלבון שעלבין והמירו היוד בואו ויחשו אליו השעלבוני) והוא יוחר ראוי מכל מה שנאמר בו, והוא מה שיורה שעלבין איננו מקובץ והשאירו הנון והואו בו ביחוש כאשר השאירו בחצרון כשיחשו אליו ואמרו החצרוני (נמדנר כ"ו ו'). פעללל כפול ממקום פא ועינו יירש הצלצל (דברים כ"ח מ"ג). פעלללל כפול כמו רעמסם (שמות י"ג ל"ו), האחת משני הלמדן שלו כפולה. ואפשר שיהיה כן להשיג בנין חתפנים (מ"א י"א י"ט) החמשי, ויש שיניעו העין הוואת הנחה ויאמרו רעמסם ויהיה אז על דמיון שעמטנו אלא ששעמטנו החמשי.

שער יג.

בניני רב שמות החמשיים.

והשמות החמשיים יבואו ג"כ על בנינים שונים אבל הם מתי מספר יותר מהשמות הרבעים ובא השם מהם על:

פעללל בפחתות הפא או בסגול תחתיה ובנוח העין ובשלש למדין על הרמיון תחת הראשונה מהם צרי ותחת השניה סגול כמו שמאבר (נרצזית י"ד כ'), חרנפר (ד"א ז' ל"ו) פחשגן (חסתר). ויבא על פעללל בשלש למדין הראשונה מובלעת בשניה על הרמיון ובשבא תחת הפא בהשחתות חנועה העין כמו צפרדע, צלפחד (צמדכר כ"ו ל"ג), בעשחרא (יחזע כ"א כ"ז), אגרסלי (עורל ח'), אחרחל (ד"א ד' ח'), אחשחרי (סס ד' ו'); ויש שיהיה הרמיון הזה בחוספת נון כמו אחשחרן (חסתר ח'). ויבא בפחתות הפא ובנוח העין ובשלש למדין האחת מהנה מקובצת והשניה רגושה כמו וצלמנע (זסטיס ח' ה'). ויש שתהיה הראשונה פתוחה כמו ובקבקר (ד"א ע' ע"ו). פעללל כמו כרכמיש (יזעיה י"ט). פעללל בשלש למדין הראשונה מהם נבלעת על הרמיון בשניה כמו שעטנו (דברים כ' כ') שעשגנו (חסתר כ' י"ד). ויחכן שיאמר בשתי המלות שהן משער אשכנו, תחפנס אלא שהתנועה נשתנת בעבור העין. אפעללל בשלש למדין הראשונה מובלעת בשניה על הרמיון ובנוח הפא ובפתחות העין כמו ארפכשד (נרצזית י" כ"ב). פעללל בשבב הפא ובשלש למדין, הראשונה מונעת בקמץ או בשבא (מישה אל הפתחא) כמו אמרפל, ארגמן, ארגון (ד"א ז' ז') אשכנו (נרצזית י"ג) תחפנים הגבירה (ע"א י"א י"ט), וכחכ הנשחון (עורל ד' ו'); העקר באלפין האלה ובחו תחפנים השבב על רמיון הנשחון. ושמתי אלפי אשכנו ואמרפל וארגמן והאחשחרי ואגרסלי והב ואחרחל וחו תחפנס שרשיות ולא אמרתי שהן נוספות מפני שהתוספת אינה נכנסת על בנוח ארבע מן השמות ובלבד בתחלה אלא אם נזהגם על פעליהם כאשר קדם וזכרנו. ואם יאמר אומר למה לא תשים הנון בארגמן וארגון נוספת ונאמר בהם השם רבעים, נאמר לו, מפני שמצאנו רמיון ארגמן במלה שאין בה נון ולא היה לנו מנוס מלומר במלה ההיא שהיא חמשית כמו אשכנו ותחפנס, ושמנו נוננו לעמת הוין והסמך מהן ובעבור שהיה ארגמן לשון בארגון אמרנו גם כן בננו שהיא שרשית כמו נון ארגמן. ועוד כי בעבור שהיה ארגמן על משקל אמרפל שמנו נוננו לעומת למד אמרפל. ואם יאמר אומר למה לא תשים נון אחשחרן שרשית ותאמר במלה פ' וי' שישית, נאמר לו מפני שאין ברמיוני השמות רמיון שישי מבלי תוספת, כי הרמיון החמשי מעט בדבריהם בעבור כבדותו והששי כל שכן יותר כבד אצלם וקשה עליהם, ואלו היה ברמיוניהם רמיון שישי לא היינו חסרים ממנו בדבריהם במלה שאין בה אות מאותיות התוספות, ואז היו נזהגים באחשחרן מנהגה או היינו מוצאים על רמיונו מלה שאין בסופה נון אפילו אם יהיה בתחלה אלף או וולתה מאותיות התוספות כאשר מצאנו אשכנו ואמרפל ותחפנס, ונהגנו בארגמן וארגון מנהגם ברמיון ששמנו נונניהם במקום הוין והלמד והסמך. ועוד כי אלו היו משתמשים בשמות ברמיון שישי היו משתמשים בפעלים ברמיון חמשי כאשר אנחנו ירואים אותם שהשתמשו בפעלים רבעים מפני שהשתמשו שמות חמשיים, כי הפחתות הפעל מן השם אות אחת בעבור שהשם יותר חזק מן הפעל כי איננו צריך לו, ואין הפעל יכול לעמוד שלא יצטרך אל השם כאשר

בארנוהו קודם זה. ואין רחוק בהקשה שיהיה האחשחרי בגורחו מעין האחשחרינס כאלו הוא מיוחס אליו ויורה גם כן עוד עם מה שהקדמנו כי נון האחשחון נוספת. ואם יאמר למה לא תשים אלפי ארגמן וארגון ונוניהם נוספות ויהיו שלשיים כאשר היה אלף אררכנים ונונו נוספת, ואלף ונון אפריון ואלף וחו אנחרת (יחזע י"ט י"ט), נאמר, חיד! טענת בטענה שאינה נמנעת בדרך הקשה ואין אומרה אומר דברים בטלים, אבל בחרנו היותם חמשיים בעבור בואם על רמיון אשכנו ואמרפל, ושהאלף איננה נופלת מאחד מהם במקום מהמקומות כנפול אלף אררכנים (עורל ח' כ"ז) מן דרכמנים (סס כ' ט"ט). ואתה דע לך. ויבא עכ הפעללל בשלש למדין הראשונה נבלעת בשניה על רמיון כמו תחפנס שם מקום (י' וי' ט"ט) ויש שתארגנה השלש למדין כאשר נשקל אמרם ובתחפנסם השך היום (יחזקאל ל' י"ח) ונאמר בו בפעל ובתפעללל.

שער יד.

כולל בשמוש בדרך קצרה.

דע כי הפעלים יחלקו למיניהם על שני דרכים, אחד מהם שלשי והשני רבעי. והפעל השלשי יחלק לשני חלקים אחד מהם מוסף והשני בלתי מוסף וכל אחד מן המוסף ושאני מוסף יחלק לשני חלקים למחעבר ושאני מחעבר, והמחעבר יהיה על שלשה דרכים, ממנו מה שיחעבר אל פעול אחד וממנו מה שיחעבר על שני פעולים ויש לך לסמוך על האחד מהם בלעדי השני, וממנו מה שיחעבר אל שני פעולים ואין לך לסמוך על האחד מהם בלעדי השני. ויחלק עוד השלשי מחלוקת אחרת על ארבעה דרכים, ממנו מה שהפא והעין והלמד שלו שונים זו מזו שלשחן, והוא הרוב, כמו אמר שמד ובחר והדומה לזה, וכמו המין הוד בשמות דבר ועפר ואדם; וממנו מה שהלמד שלו ממקום עינו והוא מעט מן הראשון, כמו סבב וכלל ושלל וכמו המין הזה מן השמות ושלל רב עמם (ע"א ג' כ"ב), ונפל חלל (יחזקאל ו' ז'), צחיה סלע (סס כ"ד ו'). וממנו מה שהלמד שלו ממקום פא והוא מעט יותר משער סבב, כמו ושלשת חרד (ע"א כ' י"ט) ותשרש שרשית (תהלים פ' י'), וכמו המין הזה מן השמות שמש ירח (תנחומ' ג' י'), ותכריך בוך (חסתר), אשר בו מום (ויקרא כ"א י'). וממנו מה שעינו מקום הפא וזה יותר מעט משרש ושלשת, כמו אדרם עד בית אלהים (תהלים מ"ב ה'), וששיתם את האיפה (יחזקאל ט"ז ג'), וכמו המין הזה משמות כוכב אלהיכם (עמוס כ' כ"ו) והיו למשפח (דברים י"א י"ח), ששי וחלמי (צמדכר י"ג ל"ב) חקקים בששר (יחזקאל כ"ג י"ד) ככר וזב (שמות כ"ה ל"ט), ככר לחם (עזלי ו' כ"א), ואלה המינים הכפולים הם אצל קצת חכמי לשון הערב שניים כפולים. והפעל השלשי אשר איננו מוסף הראוי ממנו על שלשה רמיונים, שיהיה על פסל שמר גדל בחר או על פסל כמו והוא ידע ואשם (ויקרא ה' ג'), כי זקן יצחק (נרצזית כ"ז). כאשר אהב (סס כ"ז ע'), לו חפץ ה' להמיתו (זופעיס י"ג כ"ג), עיני גברות אדם שפל (יזעיה כ' י"א). או על פסל כמו ולא יכל יוסף (נרצזית ע' ה') קטנתי מכל החסדים (סס ל"ב י"א), כאשר שכלתי (סס ע"ג י"ד), כי יגדתי (דברים ט' י"ט).

(1) כן כתוב והקרי' הוא תחפנס נחית והוא ט' טל'ן דקיי'ן ח' ולל' כתיבין.

יקשתי לך (ימימי כ"ד). וכל אחד מאלה יקרא קל. והראיה על שפעל בצירי החת העין קל כי פועל הפתוח העין הרבה פעמים ישיב בעמוד עליו פעל בצירי ועוד כי ידעתי מן פעל בצירי יש שיהיה על יפעל ויש שיהיה על יפעל, ואפשר שיהיה על שניהם יחד מפעל אחד כאשר אמרו מן אם תפן בנו ה' (נמדנר י"ד ח') אם לא יחפץ האיש (דברים כ"ה ז') ואמרו גם כן ודרכו יחפץ (תהלים ל"ג). וכן משתמשים הרבה מפעל הפתוח העין כאשר אמרו מן שבת ישבות וישבת, ועוד כי פעל אשר בצירי כאשר לא תהיה הלמד שלו אלף ויחברו אליו כנוי המדבר ישיב אל פעל בפתוחות העין כמו שאמר כי חפצתי צדק (לוי ל"ג ל"ג), כי חפצתי בי (תהלים מ"א י"ג) ונאמר מן כי זקן יצחק (בראשית כ"ז) הנה נא זקנתי (ס), הנה אחת זקנת (ש"ח ח' כ'); אך אם תהיה הלמד שלו אלף אפשר שישאר כאשר שיהיה, כמו: בי מלתי מלים (לוי ל"ג י"ח), כי צמאתי (זפתי ד' י"ט). והראיה על כי פעול גם כן קל כי העתיד שלו יהיה יפעל כאשר נאמר מן קטנתי, ותקטן עוד זאת (ש"ח ז' י"ט). אבל אמרו בעתיד ולא יכול יוסף (בראשית מ' ח'), ולא יכול לראות (ש"ח ד' ע"ו) המירו בו היוד כואו וזהו זה יותר קל עליהם כמלה הזאת, כי הרקשה היתה נותנת שיהיה יוכל על משקל ייבש ייבש כי לא יירש (בראשית כ"ה י"ד) או יוכל על משקל יאחז לנו (ס ל"ד כ"ג), לא יצוק עליה שמן (נמדנר כ' ע"ו). אבל מה שאמר ר' יהודה (דף כ"ח) כי הפעל צמתי שובא על בנין פעלתי מבלי שידקדק הדקדוק הזה ויחלק החלוק הזה, אין זה טעות ממנו אע"פ שלא זכר גם כן ולא יכול יוסף, וזה היה ממנו להקל בענין. והפעל השלשי אשר איננו מוסף, המתעבר (הוא פועל יולל), כמו אמר שמר בחר אהב, ושאינו מתעבר ממנו (הפועל עומד). הוא כמו גרל, יצחק, ובין כחפיו שכן (דברים ל"ג י"ג). כי זקן יצחק, קטנתי, אך הפעל השלשי המוסף הוא מה שאין בנינו כבנין הקל כמו הפעל ופועל ופועל ופועל ופועל כאשר ימנע הרגשות בעבור עלת אההער כי האותיות האלה פעמים רבות ימנעו מהרגשות. וכל אחד מהמינים האלה יקרא כבד כאשר באור ר' יהודה בספר אותיות הסתר. ורמזין הפועל, השליך, הקריב. ומן הפעלים עלולי הפא הוביש, הודיע, חוציא; ומן הפעלים עלולי העין הקים, חשיב, הבין, ועקם הקיים, השייב הבין, וכבר זכר עלתם ר' יהודה בס' אותיות הסתר. ויש שיבואו עוד בצירי כמו והפך בריח (יחזקאל י"ז מ"ו), הפכו בית ישראל (ימימי י"א י') הקרה רעתה (ס ז' י'), הנצו הרמונים (ש"ח ז'), הרעו האנשים האלה (ס ל"ח ע') והרעו במלחמה (ש"ח י"ז כ'). ואפשר שימירו הצירי בפתח כאשר עשו ביאהבני אישי (בראשית כ"ט ל"ג) הברל יבדילני (ישעיה נ"ג). וזולתם. ואמרו זה צר לך (דברים כ"ח כ"ג), את בריתי הפך (בראשית י"ז י"ד), הרע לעם הזה (שמות כ"ג), אשר הסתה (מ"א כ"ח כ"ה), הכנו והקדשנו (ד"ח כ"ט י"ט). וכל אחד ממני הפעל המוסף יחלק עוד לשני חלקים למתעבר ושאינו מתעבר. והמתעבר מן הפעיל כמו פי לא תמטיר ה' (בראשית כ"ה), והגביר בריח (דניאל ו' כ'), הפלא עצה הגדיל חשית (ישעיה כ"ח). ואשר איננו מתעבר ממנו כמו ופרעה הקריב (שמות י"ד), מרעידים על הדבר (עזרא י"ט), עקרת מרעיד (ס י"ח), ההפיר לבנון (ישעיה ל"ג ט'), צרות לבני הרחמים (תהלים כ"ה ז'), ויאכלו וישבעו וישמינו (כחמיט ט' כ'), אל חירא כי יעשיר איש (תהלים ט"ט י'), אם יזקין בארץ (לוי י"ד ט'), הלבינו שריגיה (יולל כ"ז), והמשכילים יזהירו (דניאל י"ג ג').

והמתעבר מן פועל כמו זאת הנערים יודעתי (ש"ח כ"ג ג'), מלשני בסתר (תהלים ק"ח ד') עקרו מלושון מן לושן, לושנתי החולף, וחורו הוא להקל והורו עליה בקמצות, ועוד למשופטי אהחנן (לוי ט' ט"ו) מן שופט, שופטתי החולף, ועוד זרמו מים (תהלים ע"ז י"ח) והוא פועל חולף על דמיון אשר עולל להם כאשר עוללת לי (לוי כ"ה). והרקשה באחד מן וימרתו ורבו (בראשית ט"ט כ"ג) שיהיה רובב בחולף. [ומן] יסוכבה על חומתיה (תהלים כ"ה י"ח) סובב. ופרוש זרמו מים עבות דחיו העבים מימיהם ועבות כמו עבים כאשר נאמר גם כן בקר לא עבות (ש"ח כ"ג ד'). ואשר איננו מתעבר מהבנין הזה בושם ומקורו יען בושסכם על דל (עמוס ה' י"ח) ואינו רחוק שיהיה מתעבר ולא יניע התעברו אל הפועל שלו אלא באמרו על ואם איננו מתעבר [לא] בא על עמו (ככאו ב') כמו ועזה שחקו עלי (לוי כ'), ומה שלא גורנו בו באחת משתי הסברות להחלם גורחו ממנו. ודע כי פעל בצירי חת העין או בפתח תחתיה הרגושים יפעל בצירי חת הפא ופתח חת העין או בצירי חת שניהם עם קלות העין הם כולם בנין אחד, והמתעבר מהם מה דבר ה' (ימימי כ"ג ל"ה), מי בקש זאת (ישעיה ח' י"ב), וכבס בגדיה (ויקרא י"ג ו'), ומלט הוא (קבלת ט' ט"ו), ושבר את המצבות (מ"ח י"ח ד'), עוד למד דעת (קבלת י"ב ט'), ברך את אברהם (בראשית כ"ד), ושרת את אחיו (נמדנר ח' כ"ו), אויב הרף ה' (תהלים ע"ד י"ח). ואשר איננו מתעבר מהם פתח הסמדר (ש"ח ז' י"ג), ופתחו שעריך (ישעיה ס' י"ח), לא פתחה אונך (ס מ"ח ח') ושעריך צמח (יחזקאל י"ז), כי רוחה (ישעיה ל"ד כ'), ורוחה ארצם (ס ס"ז ז') — ואם יאמר אומר כי שומך הפעיל מוסף כבר התבאר בחוספת ההא בו, אבל אמר בפעל הרגושי עין שהם מוסיפים וכן פועל, ארצה לשמיע מענתך בזה? נאמר לו, כי הפעל דגש העין אמרתי בו שהוא מוסף בעבור הכפל עינו, כי כל אות דגושה תחשב לשתיים, אחת מהנה נבלעת בשניה. וכבר נחלקה חכמי הערם במוסף מכמו אלה שני הדמיונים ומקצתם שמוהו הראשון ומקצתם שמוהו השני, אבל פועל אמרתי בו שהוא מוסף בעבור חוספת הוא בו. ואם יאמר למה לא אמרת בפעל הקל גם כן שהוא מוסף בעבור חוספת האות הקלה והוא הנח אשר בין הפא ובין העין והוא אף במכטא, וכן הוא עוד בפעל החולף, רצוני לומר קטנתי ויכולתי ויפגל ר"ל חפץ וה' שמע והדומה להם? נאמר להם, כבר ביאר ר' יהודה בס' אותיות הסתר (דף 28) הטענה בשומו פעל הקל שבבנינים, ואמר שזה בעבור נפל הנח אשר בין הפא והעין ממנו בעתיד (ותזיץ מל קטמולל צנצנ נחש ותלמית הפעל) ושהפועל והפעול ממנו בלא מם, ושם פועלתי ופעלתי אשר רגש העין ופעלתי אשר איננו רגש בעבור עלת אההער כבד, בעבור שהנה קיים בעתידים או הרגשות בעתידים, ועוד בעבור היות הפועל והפעול ממנו בחוספת מם; ושם הפעיל כבר בעבור חוספת הראו המוסף, כי מה שנוסף בו יותר כבד ממה שלא מוסף בו, וכאשר הרבה כן מה שהקשה לנו האומר בקריאת פעל מוסף איננו בדין, כי הנח אשר בין פא ועינו יפול ממנו בעתיד וכן יפול עוד מעתה קטנתי והוא ותקטן (ש"ח ז' י"ט) ומן עתיד חפץ והוא יחפץ (דברים כ"ה ז'), אבל זולתם מן הבנינים ממה ששמוהו אנהנו מוסף הנחים יתקיימו בעתידים או הרגשות אשר בעתידים. והשלם הוא אשר

נמלט מאחת מאותיות העלה, והם האלף והוא והיור והרא, כמו שבר ושמר וכתר וגל. והעלול הוא מה שלא נמלט מהם והוא על ארבעה דרכים שיהיה עלול הפא בלבד כמו אמר ואבר וייר וישב, או שיהיה עלול הפא והלמד כמו ולא אבה ה' (דנ"ס י'), ומצות אפה (נל"ז י"ד ג') ירה בים (זמות ט"ו ד'), ועה ברד (ישי"כ כ"ח י'), מה יפית ומה נעמת (ז"ס י'), וכבר זכר ר' יהודה כי הרא לא חרפה כשהיה פא אך היא נרפית כאשר היא למד הפעל; ודומה למין הזה העלול קצות הרמיון ר"ל מה שנעללה פא ולמד שלו מה שהיה מהפעלים פאו יוד והלמד שלו אלף ר"ל יצא, ירא, והוא שהפעלים אשר למדיהם הם דומים לפעלים אשר למדיהם ה', ברפיון הלמד בלבד, ואינם דומים להם בהתחפך בפעלתי מהם אלי כהתחפך ה' אליה ובנפלה מן המבטא בפעלו; כי האמר מן אפה וירה אפיתי ויריתי, ותחפך ה' אלי, ותאמר מהם אפו וירו ותפול הרא מן המבטא ומשפטם אפיו ויריו כמו דליו שוקים (מל"ג י'), צור חסיו בו (דנ"ס ל"ב ל'), נמיו רגלי (תהלים ע"ג ב'), ותאמר מן מצא וקרא מצאתי וקראתי ותשאר האלף הרפה והוא נמצא במבטא ובמכתב, ותאמר מצאו קראו ותראה הלמד אשר היתה רפה. או שיהיה הפעל עליל הלמד בלבד כמו עשה ראה, בנה, קנה ודומה למין הזה. עוד שער קרא וברא ומצא ותטא על הפנים אשר זכרתי קודם זה, ר"ל ברפיון בלבד לא כהפוך בפעלתי, אלא שאפשר שתחפך האלף הא בקצת הפעלים החולפים ותחפך או ההא והוא ליור בפעלתי וינהג הפעל מנהג בעלי הרא כאשר קרא בוצמת והלכת (רות ב' ט') וזולתו. או שיהיה עין הפעל מאותיות העלה כמו קם, שב, רץ והדומה להם.

ויחלקו השלשים עוד מחלוקת רביעית למשיג ולכלתי משיג. ואשר הוא בלתי משיג הוא מה שבא על הבנין השלשי ולא יצא אל בנין אחר בתוספת שחוסף בו, כמו אמר שמר ובחר; והמשיג הוא מה שהוסיפו בו מן הפעלים השלשים אות מאותיות הסתר או זולתם מן האותיות, והוצא בתוספת ההא אל הבנין הרביעי בתוספתם ההא על שפר באמר ברוחו שמים שפרה (ליו"ב י"ג), כי שרש המלה שפר כי הוא מן אף נחלת שפרה עלי (תהלים י"ו י'), הנוחן אמרי שפר (נל"ז מ"ט כ"ח), אך ההא נוספת בו להשיג הבנין הרביעי, ר"ל כרסם, מחספם, והוא כלכל את המלך (ז"ס י"ט ל"ג), ובתוספת ההא עוד על תחר באמר תחרה, מתחרה בארז (ישי"כ כ"ג ע"ו), ואיך תתחרה את הסוסים (זס י"ב ה'), כי מתחרה ותתחרה משיגים בהא בנין מכרסם תכרסם, יכרסמנה חזיר (תהלים פ' י"ד). מכרבל במעיל (דנ"ס ט"ו כ"ו); ובתוספת הא גם כן בהשתחווה להשיג התמהמה, שהשרש בהשתחווה היא שחה, כי הוא מן ישחנה (מל"ג י"ב כ"ה) ונהפכה בו הא שחה ואז כאשר נהפכה הא שלה לואו בלא שלותי (ליו"ב כ"ה), ואחר כך הובאה עליו תו התפעל ופלו הלמד בעבור הדרגתו ונאמר השתחווה להשיג התפעלל כמו חשתי ולא התמהמתי (תהלים קי"ט ס'), ובתוספת ההא גם כן כלכלה יצפנו (תהלים י' ח') להשגה ועקרו אלף כי הוא אחד מן חלכאים (זס י'). ובתוספת הלמד בואמלל (הוצע ד' ג') להשיג רטפש בשרו (ליו"ב ל"ג כ"ה), כי הוא מן מה אמלה לבחך (יחזקאל י"ו ל'), וכפפם למדי רב הפעלים עלולי העין להשגה גם כן כמו כונן למשפט (תהלים ט"ח). חללה ידו (ליו"ב כ"ו י"ג) והדומה לזה. ורע כי ההקשה בעתיד שפרה שיהיה ישפרה וכן הוא עתיד תחרה, מתחרה בארז, יתחרה, ואיך תתחרה את הסוסים על דמיון יכרסמנה.

ואין ידשנה סלה (תהלים ב' ד') מן השער הזה ר"ל שההא איננה להשיג כאשר אמרנו בו בספר ההשגה, כי אין בבנין הרביעי מה שענינו דגושה כמו שין ידשנה, אבל ההא נוספת בו על ירשן לבלוי השגה כאשר הוספה בואקראה (ז"ס כ"ח ט"ו) על ואקרא. ואין דעתם גם כן בתוספת ההא הווא הנה ברעתם בואשלחה (נל"ז י"ג), אשמעה מה ידבר (תהלים פ"ה ט'), אשאלה מכם שאלה (זופטס ח' כ"ד), אך בתוספת ההא בהשפלה הגבה (יחזקאל כ"ח ל"ח), מכשפה לא תחיה (זמות כ"ג י') וזולתם ר"ל להפלה (לעיל דף 39), ויתכן שנאמר עוד כן ברא ואיך תתחרה את הסוסים והא מתחרה בארז, ר"ל שחיהיה בהם להפלה לא להשגה. ושחיהיה הסברה בהם שהעקר בחית הרגשת כמו ידשנה; וזה מה שצריך לסבור בידשנה סלה כאשר הוציאו לנו ארך המחקר ורב הדקדוק בדבור. וזכר מצאתי בדברי רבותינו ז"ל מה ששמשו בו בתוספת ההא להפלה וזה באמרם שמה יתעלפה (זנת ט') ר"ל שמה יעטף כי הוא כמו אמרם מי שיש לו חולה בחוך ביתו ונתעלף וכדומה שמה (כ"ג קי"ז), אבל המוסף מן הפעלים אשר עיניהם מאותיות העלה יהיה על שני דרכים, אחד מהם בכפל הלמד כמו כונן למשפט (תהלים ע"ח), בססו מקדשיך (ישי"כ י"ח), כי בושש משה (זמות ל"ב), חוללה ידו (ליו"ב כ"ו י"ג) ומה שדומה להם, חזין הן העיניים ומשקלם פעלל משיג כרסם, כלכל את המלך (ז"ס י"ט). והדרך השני יהיה בכפל הלמד והפא, והעין אוכרת עם הכפל הזה כמו טלטל, הנה ה' מטלטלך מטלה גבר (ישי"כ כ"ג י'), כלכל, חלחל, כמו לא יכלכלוך (דנ"ו י"ח), ומי מכלכל (מל"ג י"ג), נלאתי כלכל (ישי"כ ב' ט'), ותתחלחל המלכה (חזקוני ד'), כי מטלטלך מן ויטילו את הכלים (יונ"ס ח' ט'), ומי מכלכל את יום בואו מן ולא יכילו גוים זעמו (ישי"כ י'), ותתחלחל מן אם מפני לא החילו (זס ס' כ"ג).

והפעל הרביעי יחלק מחלקת ראשונה לשני חלקים אחד מהם כפול והשני בלתי כפול ואשר איננו כפול הוא מה שיהיה כמו מכרבל (דנ"ס ט"ו כ"ו), יכרסמנה (תהלים פ' י"ד), פרשו (ליו"ב כ"ו ט') רטפש (זס ל"ג כ"ה). והכפול הוא מה שהלמד שלו ממקום פא ועינו כמו מפוז ומכרכר (ז"ס כ"ו י') והוא כלכל את המלך (זס י"ט ל"ג), וכלכלתי אחך (נל"ז י"ח) וטאטאתיה במטאטא השמר (ישי"כ י"ד כ"ג) וסכסכתי מצרים (זס י"ט כ'), לולי התמהמנהו (נל"ז י"ט) וקרקר כל בני שת (נמנר כ"ד י') המצפצפים (ישי"כ ח' י"ט), כי כל ארז מאלה הפעלים והדומה להם הושמה הלמד שלו ממקום פא ועינו, כי משקל כולם פעלל ע"מ כרסם כאשר הושמה הלמד בסבב ושלל וכל השער שלהם מן הפעלים השלישים ממקום העין ואלה כבעלי הארבע דומה לאלה כבעלי השלש. ואנשים מאנשי דקדוק הערב ישימו הדומים לפעלים האלה בלשונם שלשים וחושבים כי כפל הפא בעבור שלא רצה לחבר בין שתי כפלים, ואל הרעה הווא עשינו אנחנו בספר ההשגה במלתי וגלגלתיך מן הסלעים (ישי"כ כ"ה) ומה שדומה לו ממה שיש לו גורה מן השלשי, אך מה שלא מצאנו לו גורה מן השלשי אנחנו שמים אותו רבעי על כל פנים כמו וכלכלתי וסכסכתי והדומה להם, ואנשים מהם ישימום שניים כפולים ממקום הפא והעין. ויחלקו עוד הפעלים הרבעים לשני חלקים אחרים למחעבר ולכלתי מחעבר, והמחעבר מהם הוא כמו יכרסמנה חזיר מיער, פרשו עליו עננו, מכרבל במעיל בוקן, רטפש בשרו, וכלכלתי אותך, וסכסכתי מצרים, וטאטאתיה במטאטא השמר. ואשר איננו מחעבר הוא כמו ביום נטעך תשגשגי

(יִשְׁעִי יוֹ יוֹ), מִכְּמִכֶּר בְּכָל עַו (עֲזָו יוֹ יוֹ). יָדַע כִּי אוֹתוֹת הַסֵּתֶר לֹא תִהְיֶינָה כָּל עֵקֶר בְּכַעֲלֵי הָאֲרֻבֶּעַ אֲלֵא אִם יִכְפְּלוּ הַפֻּעַל הַהוּא כְּמוֹ וּמֵאֲטָאֲתִיהּ וְכֻמוֹ וְכֻלְכַּלְתִּי. וַיִּחְלְקוּ הַפְּעֻלִּים כּוֹלֵם מִחֻלְקַת אַחֶרֶת לִשְׁנֵי חֻלְקִים לְאִשֶּׁר חֻלֵּף מִן הַזֶּמֶן וְלֹאֲשֶׁר לֹא חֻלֵּף, וְכֹאֲשֶׁר חֹאמֵר עֵבֶר, שְׁמֵר, כְּרֶסֶס, יֵצֵא, שֶׁב, קֶם, סִנֵּה. וְדַע כִּי כָּל אֶחָד מֵהַבְּנִינִים הָאֵלֶּה לְאִשֶּׁר חֻלֵּף מִן הַזֶּמֶן וְכֹאֲשֶׁר חֹאמֵר יִשְׁמֹר, יַעֲבֹר, יִכְרַבֵּל, יִכְרֶסֶס, יָקוּם, יִשׁוּב, בְּחֹסֶפֶת הַיּוֹד, אוֹ אַעֲבֹר אֲשִׁמֹּר בְּחֹסֶפֶת הָאֵלֶּף, אוֹ נַעֲבֹר בְּחֹסֶפֶת הַנוּן, אוֹ תַעֲבֹר בְּחֹסֶפֶת הַחֵת, יוֹדַע כִּי הַבְּנִינִים הָאֵלֶּה לְאִשֶּׁר לֹא חֻלֵּף מִן הַזֶּמֶן, כִּי אִתָּן הֵם אוֹתוֹת הַעֲתִידוֹת מִיּוֹחֲדִים לַעֲתִיד, וַיִּחְבֵּן שִׁיהִיה בּוֹמֵן הָעוֹמֵד וְהַיּוֹחֵם עֲתִידִים עַל הַמִּנְהַג הַנּוֹדֵעַ מֵהֶם, אֲבָל הַיּוֹחֵם בּוֹמֵן הָעוֹמֵד כְּמוֹ אֲמָרוּ. וַיְבֹא חוֹשִׁי רַעְיָה דוֹד הָעִיר וְאִבְשָׁלוֹם יִבְנֹא יִירוּשָׁלַם (עֲזָו סוֹף טו') וְכֹלֹמֵר פִּעַח בֹּאֵו יִירוּשָׁלַם (נִחֵס לַעֲיֹל 24), כִּי הַפֻּעַל הוּא נִבְנָה עַל הַזֶּמֶן בְּדִמְיוֹנִים פֻּעַל לְחֻלֵּף וּפֻעַל, לְאִשֶּׁר אַחֶה בּוֹ וְלֹאֲשֶׁר לֹא הִיָּה עֲדִין, וְכֵן אִפְעַל וְנִפְעַל וְהַפֻּעַל, כִּי הַחֹסֶפֶת הָאֲרֻבֶּעַ בְּמִצִּיַּת הַפֻּעַל כְּלָתִי חֻלֵּף אֲלֵא שֶׁהוּא רֹאִי לִשְׁנֵי עֵתִים לִמָּה שֶׁאַחֶה בּוֹ וְלִמָּה שֶׁעֲדִין לֹא הִיָּה. חֹאמֵר דְּאִבּוֹן יֹאכֵל, וַיִּחְבֵּן שִׁיהִיה בְּעֵנִן אֲכָלוּ וְשִׁיאֲכָלוּ לַעֲתִיד כֹּאֲשֶׁר יֹאמֵר רֹאבּוֹן אוֹכֵל כְּלוֹמֵר שֶׁהוּא בְּעֵנִן הָאֲכִילָה וְרֹאבּוֹן אוֹכֵל מִחֵר, וְכֵל אֶחָד מֵהֶם בְּפָנֵי עֲצָמוֹ, אֵךְ בֵּין הַפֻּעַל הָעֲתִיד וּבֵין שֵׁם הַפְּעוּלָה הַשְׁתּוּף הוּא אֲשֶׁר אֶתֶּה רֹאֶה. וְדַע כִּי אִשִּׁי הַפְּעֻלִּים נִחְלָקִים עַל שְׁלֹשָׁה דְרָכִים, כִּי מֵהֶם מֵה שְׁלֹא הִיָּה לַעֲלוֹם כִּי אִם עוֹבֵר כְּמוֹ אֲמָר, שְׁמֵר, בַּחֵר, שֶׁבֵר, וּמֵהֶם מֵה שִׁיהִיָּה עוֹמֵד לַעֲלוֹם, לֹא יִחְבֵּן שִׁיהִיָּה מִתְעַבֵּר כָּל עֵיקֶר כְּמוֹ גִּבֵּר, גִּדֵּל, צַחֵק, צִמָּה, צִץ, הַסֵּטָה פִּרְחַ הַזֶּרֶן (יִחְזָקֵל יוֹ יוֹ). וְגִלְתִּי בִירוּשָׁלַם וְשִׁשְׁתִּי בְעָמִי (יִשְׁעִי סוֹף יט'); וּמֵהֶם מֵה שִׁיהִיָּה עַל שְׁנֵי פָנִים שִׁיהִיָּה מִתְעַבְרִים בְּמָקוֹם וְלֹא יִהְיֶה מִתְעַבְרִים בְּמָקוֹם אֶחָד וַיֹּאמֵר בֵּהֶם פֻּעַלִּי הִרְבֵּר וּפֻעַל הִרְבֵּר עֲצָמוֹ, כְּמוֹ נִטִּיתִי יָדִי (מַזְלִי ח' כ"ד) זֶה מִתְעַבֵּר, וְכֹאֲרָה נִטָּה לָלוֹן. (יִשְׁעִי יוֹ יוֹ). בְּלָתִי מִתְעַבֵּר; וְקִרְמָתִי עֲלֵיכֶם עוֹר (יִחְזָקֵל כ"ג יוֹ). מִתְעַבֵּר, וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר (עֲזָו עֲזָו ח'). בְּלָתִי מִתְעַבֵּר, אֲמָרוּ הֵנָּה עוֹר הוּא פֻּעַל בּוֹיָקֵרֵם וְהוּא אִם כֵּן בְּלָתִי מִתְעַבֵּר הֲלֹא חֹרָה שֶׁהוּא אֹמֵר וְהֵנָּה עֲלֵיהֶם גִּידִים וּבִשֶּׁר עֲלֵה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְּמַעְלָה, וְכֹאֲשֶׁר יִבְשֶׁר הֵנָּה פֻּעַל וְכֵבֵר הִיָּה פֻּעַל. בְּאֲמָרוֹ וְהַעֲלִיתִי עֲלֵיכֶם כִּשֶּׁר, כֵּן עוֹר הֵנָּה פֻּעַל אֲעֵ"פ שֶׁהִיָּה פֻּעַל בּוֹקֶרְמָתִי עֲלֵיהֶם עוֹר. וְרַב הַפְּעֻלִּים הַמִּתְעַבְרִים הֵם מִתְעַבְרִים לַפְּעוּלָה אֶחָד, וַיִּשְׁ מִתְעַבְרִים קִצְחָם אֵל שְׁנֵי פְעוּלִים כֹּאֲשֶׁר נֹאמֵר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חֲצִיר (מַתְלִים קמ"ז יוֹ), וְהָרֹעֶה אֶתֶּה יִירוּשָׁלַם אֶתֶּה חֲעוּבָתִיהּ (יִחְזָקֵל יוֹ יוֹ), הָרֹעֵנִי ה' קִצִּי (מַתְלִים ל"ט ס'), וַיִּחְשְׁבֶה עָלֵי לִשְׁכָּרָה (עֲזָו ח' יוֹ), אִשִּׁים מִחֻשֶּׁךְ לַפְּנִיָּה לְאוֹר וּמִעֲקֻשִׁים לְמִישׁוֹר (יִשְׁעִי מ"ג יוֹ), לֹא יִשְׁלֵם הִרְבֵּר בְּכָל אֶחָד מֵאֵלֶּה הַפְּעֻלִּים בְּפֻעוּל הָאֶחָד בְּלָתִי הַשְּׁנִי בְּעוֹבֵר הָעֵנִן אֲשֶׁר הִיָּתָה אֵלִינוּ, הַכּוֹנֵה בֵּהֶם שִׁיחֲבֵן בְּרִבְרִים לְסִמּוֹן בְּקִצְחָם. עַל פֻּעַל אֶחָד, ר"ל כִּי אֵלֵינוּ הִיָּה כְּדִבְרֵיהֶם: הַמַּצְמִיחַ הָרִים בְּלִבֵּר הִיָּה זֶה מִסְפִּיק מִבְּלִי חֲצִיר, כִּי הוּא יַחְעֲלֶה מִצְמִיחַ הָרִים חֲצִיר וְעֻצִּים כֹּאֲשֶׁר נֹאמֵר וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נִחְמָד לְמִרְאָה (נִחֵס צ"ט ט'), וְאִם יֹאמֵר אֹמֵר הַמַּצְמִיחַ הָרִים בְּלִבֵּר הִיָּה הִרְבֵּר מִסְפִּיק בְּעֻצְמוֹ — וַיִּמְצָא מִן הַפְּעֻלִּים הַמִּתְעַבְרִים אֵל פֻּעוּלָתוֹתֵיהֶם אֵל פָּנִים אַחֲרִים ר"ל שְׁלֹא יִגִּיעַ הַפֻּעַל אֵל הַפְּעוּלִים מִפֻּעַל אֶחָד אֲבָל מִשְׁנֵי פְעוּלִים, זֶה כְּמוֹ אֲמָרוּ מוֹצֵאִי בָקֵר וְעֵרֵב חֲרִנִּין (מַתְלִים ס"ט ט'), אֵין הִרְנָה וּבְמוֹצֵאִי בָקֵר יַעֲרֵב אֲבָל הוּא לְבָנִי אִדֵּם בְּמִצְוֵה הַבּוֹרָא

יח'; וְהַמֵּעַם שֶׁהוּא יַחְעֲלֶה שְׁמוֹ מִבְּנֵי אִדֵּם בְּמֵה שֶׁהוּא מִחֲדָשׁ בְּכָל עֵרֵב וּבָקֵר מִן הָאוֹתוֹת לִשְׁבֹּת וְלָרֶגֶץ לֹא כְּלוֹמֵר שֶׁהוּא מִשִּׁים אוֹתָם לִשְׁבֹּת וְלָרֶגֶץ לֹא בְּעֵרֵב וּבָבָקֵר, וְהִרְנָה לֹא נִגְמָרָה [אֵלֵא] בְּמִצְוֵה שְׁנֵי פְעוּלִים ר"ל הַבּוֹרָא יח' וְהַנְּבִרָאִים; וּבְמֵהוּ חֲכִין לְבֵם חֲקִשִׁיב אוֹנֵךְ (עֲזָו יוֹ יוֹ), פִּירוּשׁ תְּשִׁים אוֹנֵךְ שֶׁחֲקִשִׁיב, וְהַקְּשִׁיבָה חֲגִמֵר מִהַבּוֹרָא וּמֵהָאֵין; וּכְמֵהוּ עוֹד לְהַקְּשִׁיב לְחִכְמָה אוֹנֵךְ (מַזְלִי צ"ג), גַּם אוֹיְבֵי יִשְׁלֵם אֹתוֹ (עֲזָו יוֹ יוֹ), כְּלוֹמֵר יִשְׁלִימֵם שִׁישְׁלֵמוֹ אֹתוֹ, וְהַשְׁלֵמָה חֲגִמֵר בְּמִצְוֵה הַבּוֹרָא יח'; וְעוֹד תַּחֲשִׁיבִים לְהַשְׁכִּיחַ אֶת עָמִי שְׁמִי (יִשְׁעִי כ"ג יוֹ) וְהַשְׁכַּחְתָּ חֲגִמֵר מִן הַמִּשְׁכִּיחִים וְהַשְׁכָּחִים.

וַיִּחְלְקוּ אִשִּׁי הַפְּעֻלִּים גַּם בֵּין מִחְלוקַת אַחֶרֶת לִשְׁנֵי חֻלְקִים לַנְּגוּרִים מִן הַחֲדוּשִׁים לַנְּגוּרִים מִן הַשְּׁמוּתָה אֲשֶׁר אֵינֶם חֲדוּשִׁים. וְהַנְּגוּרִים מִן הַחֲדוּשִׁים כְּמוֹ רֹאֶה רֹאִיתִי אֶת עָנִי עָמִי (עֲזָו ג' יוֹ), יִסְרֵי יִסְרֵנִי יִהְיֶה (מַתְלִים ק"ח יוֹ), אֲכָל תֹּאכֵל (נִחֵס צ"ג יוֹ), שְׁחָה חֲשָׁחוּ (יִשְׁעִי כ"ב כ"ח), כִּי אֵלֶּה הַפְּעֻלִּים נְגוּרִים מִחֲדוּשֵׁיהֶם, ר"ל מִן מִקְרִיהֶם (נִחֵס לַעֲיֹל דף 3) וְהוּא שְׂרָאִיתִי נְגוּר מִן הַמְּקוֹר רֹאֶה, וַיִּסְרֵנִי מִן יִסְרֵי וְתֹאכֵל מִן אֲכָל וְחֲשָׁחוּ מִן שְׁחָה, אֲבָל הַנְּגוּרִים מִן הַשְּׁמוּתָה אֲשֶׁר אֵינֶם חֲדוּשִׁים כְּמוֹ בֵּין שְׁוֹחֶם יִצְהָרִי (לִיזֵב ג' יוֹ) הַנְּגוּר מִן זֵית יִצְהָר, כְּלוֹמֵר יִדְרָכוּ יִצְהָרִים, וְכְמוֹ וַיִּרֵם חֲוָלָיִם (עֲזָו יוֹ יוֹ) הַנְּגוּר מִן וְרִמָּה חֲכִסָּה עֲלֵיהֶם (לִיזֵב כ"ב כ"ח) וְכְמוֹ וְנִבְחָם אוֹתָם (יִשְׁעִי יוֹ יוֹ), וַיּוֹנֵב בָּךְ (דְּמִיִּס כ"ב יוֹ) הַנְּגוּרִים מִן זֶנֶב, לֹא תַעֲוֹל אַחֲרֶיךָ (דְּמִיִּס כ"ב כ"ח) הַנְּגוּר מִן וְנִשְׁאָר בּוֹ עֲלָלוֹת (יִשְׁעִי יוֹ יוֹ), וַיַּעֲפֹל לַעֲלוֹת (נִחֵס יוֹ יוֹ) אֲשֶׁר נְגוּר מִן עַפֵּל וּבָחֵן (יִשְׁעִי ל"ב יוֹ), כִּי יַעֲבֵר אִישׁ (עֲזָו כ"ד יוֹ) מִן וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה (עֲזָו) וְנִעְנֵנוּ אֶת בְּעִירָה (נִחֵס צ"ג יוֹ) וְנִשְׁנֵנוּ אֶת הַמּוֹכֵחַ (נִחֵס צ"ד יוֹ) הַנְּגוּר מִן הַחֲשֵׁן מִן הַמּוֹכֵחַ (מַזְלִי י"ג ס') וְכֵן יִדְשְׁנָה סִלָּה (מַתְלִים כ' ד') נְגוּר מִמֶּנּוּ, וְעוֹד לְכַבְּתִּי אֶתֶּה (עֲזָו ד' ט') הַנְּגוּר מִן לֵב וְחֲרָגוֹ מִפִּלְחָה לְבִי בְּחִצִּי עֵינֶיךָ; אֲפִרְתִּי אֲפִאִיהֶם (דְּמִיִּס ל"ב כ"ו) הַנְּגוּר מִן פֹּאֶה, וְהַמֵּעַם אֲפֹרֶם טֹאגֵל עַל בֵּל פֹּאֶה; וּבְרִגְלֵיהֶם תַּעֲכֹסְנָה (יִשְׁעִי ג' יוֹ) הַנְּגוּר מִן הַעֲכֹסִים (עֲזָו עֲזָו יוֹ), יִהְיֶה יִחְסְרוּ מִיָּמִיו (מַתְלִים מ"ו ד') הַנְּגוּר מִן הַיָּה לְהֵם לְחִמֵּר (נִחֵס צ"ג יוֹ) וְחֲרָגוֹ יִהְיֶה מִיָּמִיו עַד שִׁיחְמָרוּ כְּלוֹמֵר יַחְעֲרָכוּ מִיָּמִיו בְּחִמֵּר וַיִּמּוּ בּוֹ לְרַב הַמִּיָּחִם; מֵאֲלָמִים הַנְּגוּר מִן אֲלָמִים (עֲזָו ל"ז יוֹ); וַיִּבֵּם אֶתֶּה (נִחֵס צ"ח ס'), וַיִּבְכְּהוּ (דְּמִיִּס כ"ב ד') הַנְּגוּרִים מִן זִבְמָה יֹאֵב עֲלֵיהֶם (עֲזָו).

הָעֲתִידִי. וְדַע כִּי הַפֻּעַל הָעֲתִידִי מִן הַפֻּעַל הַקָּל, הַנִּמְלָךְ עֵינֵנוּ וְלִמְדוֹ מֵאוֹתוֹת הַנְּרִיָּה, כְּבֵר בֹּא עַל יַפְעוּל כְּמוֹ הַמִּשְׁךְ כְּמוֹ יִשְׁמֹר וַיּוֹכֵר וַיַּעֲבֹר, אֲשֶׁר לֹא יִבְּשׁוּ קוֹי (יִשְׁעִי מ"ס כ"ג), וַיּוֹכֵשׁ מִקְרוֹ (הַזֶּע י"ג יוֹ); וְכֹאֲ גַם כֵּן עַל יַפְעַל כָּלִי וְאוֹ כְּמוֹ יִשְׁכֵּב, וַיִּגְדֵּל, וַיַּפְטֹר מִפְּנֵי שְׁאוֹל (עֲזָו י"ט יוֹ), וַיַּפְטֹר בֵּם מֵאֵד (נִחֵס צ"ג יוֹ), עַם גִּדִּי יִרְבֵּץ (יִשְׁעִי יוֹ יוֹ), וְלֹא יִרְגֵּי עוֹד (עֲזָו יוֹ יוֹ), מִזֶּרֶם הָרִים יִרְטָבוּ (לִיזֵב כ"ד ח'), יִרְפֹּד חֲרוֹן; (עֲזָו מ"ח כ'), וְעַל קֵל נִרְכֵּב (יִשְׁעִי ל' יוֹ) וְחִקְטָן עוֹד וְזֹאת (עֲזָו יוֹ יוֹ), כִּי לֹא יִירֵשׁ (נִחֵס צ"ח כ"ח יוֹ). וְאִפְשֶׁר שִׁישְׁתַּמְשׁוּ בְּשִׁנֵּיהֶם בְּפֻעַל אֶחָד, ר"ל שִׁיהִיָּה הָעֲתִידִי מִקְצַת הַפְּעֻלִּים יַפְעוּל יִפְעַל יִחְדוּ כֹאֲשֶׁר נֹאמֵר פֻּעַתֵּךְ נִשְׁךְ אִם יִשְׁךְ הַנְּחָשׁ (קִסְלָה יוֹ יוֹ) וְגַם כֵּן כְּנִחָשׁ יִשְׁךְ (מַזְלִי כ"ג ל"ג); וְנֹאמֵר בְּעִתִּיד שְׁבֹת יִישְׁבֹת, וְהֵן (יִשְׁעִי יוֹ יוֹ) וְגַם בֵּין לִמָּת תִּשְׁבֹּת הַמִּלְאכָה (נִחֵס יוֹ יוֹ); בְּעִתִּיד גִּדֵּר מִכּוֹ אֲשֶׁר לֹא תִיָּד מִשְׁחָדוֹר (קִסְלָה ח' ד') וְנֹאמֵר גַּם כֵּן יִיָּרֵי יִשְׂרָאֵל גִּדֵּר (נִחֵס צ"ח כ"ג); בְּעִתִּיד חֲפֵץ כִּי לֹא אֲחִפֵּץ בְּמֹת הַמָּת (יִחְזָקֵל יוֹ יוֹ) וְגַם יִכְּן וְדִרְכוּ יִחְפִּץ (מַתְלִים ל"ז כ"ג); בְּעִתִּיד טֶרֶף פִּן יִשְׂרָאֵל

כאריה (ס' ז' ג') ונאמר ג"כ ואב יסדף (נלצית ט"ט כ"ז); בעתיד יבש זרעו יבוש חיפש (זכריה סוף י"ח) וגם כן נאמר יבוש מקורו (הושע ז' ט"ו); בעתיד נדר ידוד ממך (זכריה ג' ז') משקלו יפעול כי הנון נבלעת בלח ועקרו ינדוד, ונאמר גם כן יתדי שחתי (נלצית ל"ט ט') משקלו יחפעל ועקרו יתניד ושחתי המלות בענין אחד ואינם שני ענינים כאשר חשב ר' יהודה (ס' הכפל דף 164); ונאמר בעתיד כגד אל חבגוד (מלכזי כ"ט ט') ונאמר גם כן מרע נכדי (ס' כ"ט י'); בעתיד פשט ואת בגדי רקמחם יפשטו (יחזקאל כ"ו י"ז) ונאמר יפשט גם הוא בגדיו (מלכזי י"ט כ"ד); בעתיד הלך מפיו לפידים יחלבי (חיוט ט"ז י"ח) ונאמר ולשונם יחלד בארץ (תהלים ע"ג ט'), וזה יורה על ששני הפנים נכונים בכל פעלי שליש אשר עינו ולמדו נמלטות מאוהיות הגרון ושניהם דבר אחד ואין אחד מהם יותר ראוי מן האחר. ואין הפרש בו אצל העבריים וזלתי כפי שייטב בענין המדבר או יקל עליו. אבל מה שעינו או למדו מהדמיון הזה אות גרונות לא יהיה עתידו כי אם יפעל בלא זאו על הרוב כמו יקרא, יסלה, ישמע, יגבה לב (מזלי י"ח י"ג), יכאב לב (ס' י"ד י"ג), יכעס, יבחר, ויגהר עליו (ט"ז ד' ל"ה), ואפשר שימלט מן הדרך הזה מעט מה שעינו בלבד מאוהיות הגרון ובא על יפעול בואו המשך כמו נאות לכם (נלצית ל"ד ט"ו), יאוחו לנו (ס' ס' כ"ב) עתיד, כי לך יאתה (מלכות) (ירמיה י' ז'); ומה אופם (נמדנר כ"ח ח') עתיד ולא זס (ס') ויגהר עליו (ישעיה כ' ל') עתיד, נהם (מזלי י"ט י"ג). ואשר יצטרפו אלה הפעלים עם כנויי הפעולים מה שבא מהם על יפעול בואו המשך יהיה רכס בהדבקו בכנוי הפעול בו מנוקד עינו בשבא ותפל ואו המשך כמו זלא ישמרנו בעליו (זמות כ"ח ל"ו), ואמרתיו לא אוכרנו (ירמיה כ' ט'), בי קבור חקברנו (דנריס כ"ח כ"ג), הן יקטלני (חיוט י"ג ט"ו), יך ויחבשנו (הושע ז' ח'), ויתחם ה' (דנריס כ"ט כ"ח), יפרצני פרץ (חיוט י"ז י"ד), יתצני סביב (ס' י"ט י'). ואפשר שיבא מעט מהם בואו על עקרו כמו ושפתי חכמים תשמורם (מזלי י"ד ג'), ועל דרך הרגיל בו כי תשמרם (ס' כ"ב י"ח). ויבא קצת השער הזה בקמץ חטף בעין להורות על הוואו כמו הוא יהפם (הושע כ"ג ס'), ואצדנה עקב (תהלים קי"ט ל"ג), אשר פי ה' יקבני (ישעיה ס"ב כ'), כאוחי יאפרם (הושע י' י'), ודם ירגפד (יחזקאל ל"ה ו') כנרסת בן אשר אבל בן נפחלי קורים אותו ירגפד בשבא ופחת. אך מה שבא מהם על יפעל בלי ואו עינו יהיה בהדבקו בכנוי הפעול בו נמשך בקמץ גדול; ואיש אחר ישקבנה (דנריס כ"ח ל'); ילגשם הכהן (זמות כ"ט ל'); ואתה תירשנה (זמות י"ח כ"ג); בצעהרים יגרשוהו (לפניה כ' ד'); ישקני מנשקיות (ע"ה ח' כ'); פן תדבקני הרעה (נלצית י"ט יט); יאהבני אשי (ס' כ"ט כ"ב). וכבר שב יועמהו לאמים (מזלי כ"ד כ"ד) אל שערו ועקרו ולא בא על מה אועם (נמדנר כ"ח ח'). ונמלטו מן שער יפעל מלות בהדבקם בכנוי הפעול בו והובאו בשער יפעול כמו ובמקבות יצדרי (ישעיה ע"ד י"ג) אשר הוא בהפרדו ויצר ה' (נלצית כ' ז'); לא יתנני (חיוט י"ט י"ח) והוא בהפרדו י"ח.

והעתיד מבנין הפעיל יהיה על השלמות וההתם והפעיל או יהפעל כחסרון היוד, כי לא כחבר ובהנחת והושיע ה' (מלכזי י"ז ע"ז), דלוחי ולי יהושיע (תהלים קי"ו ו'), ומשירי אהורנו (תהלים כ"ח ו'), על בן עמים יהודוך (ס' סוף מה), משלו יהילילו (ישעיה כ"ב ס'), כי החולף ממנו הושיע, הודה, היליל, ודון העתיד שיסדר מה שיש בחולף מן האוהיות, אבל הם כרוב דבריהם מחסרים והוא הווא

להקל בעבור שהוא נוספת ומטילים חנועה על אות העתידות ואומרים יכריח יכרח וישמיד וישמד ויפיל ויפל, והעקר היכריח יהשמיד היפיל. — ודע כי יפעל כאשר ידבק בכנוי הפעולים או בכנוי הפעולים ישוב אל יפעיל כיווד כמו אל חכריתו (נמדנר ד' י"ח), ושליכו איש מטרו (זמות ז' י"ג), וישמידם ה' (דנריס כ' כ"ח), ישפילנה ישפילה, (ישעיה כ"ו ס'); ואפשר שישאר כאשר הוא כאשר נאמר אם תפרו (ירמיה ל"ג כ'), אל נא אחי חרעו (נלצית י"ט ז'), יצרי להם (נחמיה ט' כ"ו), יבוא וישפכם (ישעיה ל"ה ד').

והעתיד מן פעל או פעל הרגושים יהיה על יפעל כמו ישבר, ידבר, ילמד ברגשות. והעתיד מן המוקל מהדמיון הזה לעלת א"ה ח"ע"ר מוקל גם כן, יציד, ישרח, יחרף, וינער ה' (זמות י"ד כ"ח), כי נחש ינחש (נלצית ט"ד ט"ו) והדומה לוה. — והעתיד מן פועל יהיה יפועל כמו עולל יעוללו (ירמיה ו' ט'), ואת עפרה יחננו (תהלים ק"ב ט"ו), יסוכבה על חומתיה (תהלים ל"ה י"ח), ישופט, מן למשפטי אהחנן (חיוט ט' ט"ז), יוורם, מן זרמו מים עבות (תהלים ע"ז י"ח).

והציוי מן הפועל הקל אשר עתידו יפעול בואו המשך יהיה פעיל כמו שמור ושמעת (דנריס י"ב כ"ה), זכר אל חשכת (ס' ט' ז'); ואם יהיה העתיד על יפעל בלא ואו יהיה הציוי ממנו פעל בלי ואו גם כן כמו שכב, על צדך (יחזקאל ד' ד'), קרב אחת ושמע (דנריס ס' כ"ו), חנועה עין הפעל בציוי כחנועה עינו בעתיד ברב הפעלים, כי אחת מצות במה שלא היה. ואם חוסיף ההא אשר נהגו העבריים להוסיפיה בציוי על פעול אשר בואו יהיה הציוי ההוא על יפעל כמו שמור, שפדף; זכור, זכרה; כרות, כרתה בריחך אחי (ע"ג י"ג), ומשנים אותו ממה שהיה כבר כאשר אחת רואה, ולא נהגו להוסיף ההא עליו הוא נשאר על מחבנתו ולא מצאנו זה במה שיש בידינו מן הלשון כל עיקר; אבל אי אפשר להם שלא ישנו בנינו ועל כן לא יכשר בעינינו שנסבור כי פשטה וערה וחננה על חלצים (ישעיה ל"ב י"ח) צווי, וזה לשני פנים, האחד מהם מה שאמרנו משגרת דבריהם בכנוי הציוי הזה על פעלה, והשני כי לא מצאנו מצוים קבוץ הנקבות בצווי האחד הזכר, אבל מצוים קבוץ הנקבות וקבוץ הזכרים והאחד והשנים ברבור אחד כאשר יהיה הרבור ההוא מקור בלבד כאשר הוא נודע ומפורסם בדבריהם ושמושיהם; ואלין היו רוצים הצווי אשר הוא בחוספת ההא מן פשט היו אומרים קשפה על דמיון יכרה או קשפה בשבר הפא על דמיון שמעה ה' (תהלים י"ז ח'), כי העתיד מן פשט שמשו בו יפעול בואו המשך אמרו ואת בגדי רקמחם יפשטו (יחזקאל כ"ו י"ז) תשמשו בו ג"כ בלי ואו אמרו ויפשט גם הוא (מלכזי י"ח כ"ד). וכן אין רגזה בטחות (ישעיה ל"ב י"ח) צווי, אך כלם [מקור]. ולא היה נמנע מדרך ההקשה היות פשוטה ועורה צווי לאחד הזכר בזולת הפסוק אע"פ שלא נשתנה מחבנתו ואע"פ שהעברים לא נהגו בכמו זה כאשר נכון היות ה' שמעה ה' סלחה (דניאל ט' י"ט) צווי מבלי שנוי, אבל בעבור שלא מצאנו כמו זה במאומה מדבריהם לא היה נכון אצלנו לסברו בפסוק מפני שראינו כי לנהוג בו בפסוק מנהג כל דבריהם יותר ראוי. וכבר בא זר אספה לי (נמדנר י"ח י"ו), מכרה כיום (נלצית כ"ה ל"ה), נצרה על דל שפתי (תהלים קמ"ג ג') ומשער זכור ואל חשכת (דנריס ט' ו') זכרה לי אלהי (נחמיה ס' י"ט). והובאו

1) מי' עס יפעל והיה ראוי להיות נקמץ כמו זכרם לי אלהי, ולהיפך קרבה אל נפשי היה ראוי להיות נחירק לפי שהעתיד ע"ע יפעל ואל נקמץ.

קדמו דברינו בלא יתנני כי הוא זר⁽¹⁾ מהשער אשר לו. ויש שמשנים הסדר הזה אשר אמרנו כאשר אמרו בצויו מן יגש גש הלאה (נרצית י"ט ט') בסגול כי פעמים משמשים בסגול במקום הפתח כאשר זכרנו בוולת המקום הזה (לעיל ע"ח) וכאשר אמרו וייקץ נח (נרצית ט' כ"ד) וייקץ יעקב (שם כ"ח י"ו) והמירו פתח גדול בפתח קטן והוא הסגול; ואמרו מלא יצוק עליו (נמדנר ט' ט"ו) פ"ס לעם (מ"ד ד' ט"א) ומן לא יירש (נרצית כ"א י') עלה ד"ש (דננים ח' כ"א) ונשחנה תנועה עין הפעל בצויו מתנועתו בעתיד.

והצווי מן הפעיל יהיה הפעיל או הפעל, ורבו יבא הפעל בלי יוד בהפדרו, ודברקו בכנוי הרבים ישוב כלו אל הפעיל. אמרו בהפרד אל נקמות הופיע (תהלים ל"ד ח'), הושע ה' את עמך (ישיה ל"ט ז') הודע את ירושלים (יחזקאל י"ו כ'), ומתניהם חמיר המער (תהלים ס"ט כ"ד) בפתח מפני העין, השלף על ה' יהבך (תהלים נ"ט כ"ג) הרכב ידך (מ"ט י"ג י"ו), הקרב אליך (שמות כ"ח ח') ואפשר שיבא בפתח אע"פ שאין הלמד אות גרונות כמו הוקר רגלך (מזלי כ"ה י"ז) אלא שהפתח במקום הצידי. ואמרו דברקו בכנוי השליכהו ארצה (שמות ד' ג'), הכריעוהו (תהלים י"ז י"ג), הפילה לישראל (ישעיה י"ג י'), האשימום אלהים (תהלים ס' י"א). — והצווי מן הכבד הדגוש העין יהיה על פ"ל בדגשת כאשר יהיה נמלט מן עלת אהרן ע"ר אבל כאשר איננו נמלט יהיה קל כחולף. נאמר דבר נא (שמות י"ט כ') ספר אחת (ישעיה מ"ג כ"ו), סכל נא (ש"ט ט"ו ל"ב); ואם ימנע הדגשת בחולף ימנע גם כן בצויו כאשר אמרו ברכ אלהים (לוי כ' ט'), פרקו נומי הוהב (שמות ל"ב כ'), וקרב אותם (יחזקאל ל"ז י"ז). הצווי מפועל החולף בפתח או מן פועל בצ"ר, כי הדמיון הוה יש שיהיה בפתח כמו אשר עולל לי (לוי כ"ח), שמש זרחו ונודד (נחום ג' י"ז) ויהיה עוד בצרי כמו ועונן ונחש וכסף (דנ"כ ל"ג י'), ועולל למו (לוי כ"ב). ואמר ר' יהודה (ס' הכפל ש"ס רנ"ג) כי הפועל הנפרד מן וימרוהו ורבו (נרצית ט"ט כ"ג) שיהיה רובב וראוי להיות הצווי ממנו רובב כמו כן על יתדבור החולף.

והפועל מן הפעל הקל יהיה פועל בצרי כמו אומר אני (תהלים מ"ה כ'), כי בחר אחת (ש"ס כ' ל'), ואפשר להיות בחירק כן שואל אייבך (ש"ס ד' ח'). הנני אספק (מ"ט כ"ב כ') ואפשר שישביעו השכר הזה יעד שחתחרש אחריו יוד כמו הנני יוסף⁽²⁾ להפליא (ישעיה כ"ט י"ד). ויש שיהיה שם הפועל ממנו על פ"ל ושמו לאד (מזלי י"ז ס'), מי ירא וחרד (שופטים ז' ג'), החפץ ימלא את ידו (מ"ח י"ג ל"ג). ויש שיהיה שם הפועל ממנו על פעול בשוק כמו רב ועצום (שמות ח' ט'), והנחש היה ערום (נרצית ג'), ובהולם גם כן כמו גידיה אוחותה (ישיה ג' י') הוא באמר בגידיה⁽³⁾ והוא מעלולי העין על דמיון פעל כמו חכם ורשע ר"ל קם ושב. ויהיה עוד על דמיון ירא וחרד כמו מת וד וכבר באר זה ר' יהודה. ואפשר להיות שם הפועל ממנו על זולת הדמיון הוה כמו שיבי' מלחמה (מיכה ג' ח'), כדמה בחוך הים (יחזקאל כ"ו ל"ג) עקרו אצלי פעול על דרך כי כך במוח (ישעיה כ"ו ג') השכנוי באהלים (שופטים ח' י"א). — ויהיה הפועל מן

בשער שמע ישראל, שלח ידך (שמות ד' ד'), ואחת שכב (יחזקאל ד' ד'). שמעה תפלתי (תהלים ל"ט י"ג), שלחה הנער אחי (נרצית ט"ג ח'), שכבה עמי (נרצית ל"ט כ"ג), ונמלט ג"כ ממנו (והוא זר) ערכה לפני החיצבה (לוי כ' ל"ג) והוא שהפעול העתיד ממנו על פעול בואו המשיך כמו היערוך שועך (שם ל"ז י"ט) והצווי הולך אחרי הפעל העתיד בקבוצו ובפתחותו, וראוי שיהיה הצווי מן הפעל הוה. פ"ד על משקל זכור אל חשבה וכאשר הוספה עליו ההא היה ראוי להיות העין מקובץ ע"מ זכרה לי אלהי. ובא זר ממנו⁽¹⁾ ובא ג"כ זר קרבה אל נפשי (תהלים ס"ט י"ט) מהשער שלו והובא בשער זכרה לי אלהי. ודע כי עוזה אלהים (שם פ"ח כ"ט) משער זכרה לי, כי השקך כמו הקמץ והוא פעלה ועקרו על השלמות קודם תוספת ההא עזוז ע"מ זכור ואל תשכח. ואם יהיה פא פעל הקל אשר יצו ממנו יוד או נון או למד יתכן שתחסר פא בצויו להקל ויאמר מן יוד רד או ררה בחוספת הא ומן ירש רש או רשה ומן נתן חן או חנה ומן לקח קח או קחה ועל העקר רד ירש, ים ודרום ירשה (דננים ל"ג כ"ז), לקח פא אחד (שמות כ"ט ח'), אבל דעתם בהחסיר אותיות העלה להקל והננו משתחפת עם אותיות העלה בגנון אשר בה שנקרא בלשון ערב גנה והם נהגים בה מנהגם בחסרון ובהכלעתה בשוין דומה לה כאשר עשו בויט משה את ידו (שמות י"ד כ"ז) כי חסרו הנון ממנו וחדשו במקומה נח רפה כעשותם בוירד וישב והדומה להם והעקר בויט וינט כי הוא מן נטה. וכבר הבליעו הנון בהטה כאשר הבליעו יוד יצק בכי אצק מים על צמא (ישעיה ס"ד ג') ויוד ויחיצב בהציבו משחית (ישיה ס' כ"ז) וחולתם מאותה הסתר. אבל הלמד נהגו בה המנהג הזה מן החסרון וההכלעה בשמוש לקח בלבר, החסרון בקח וקחנו וחולתם וההכלעה ביקח וחולתו כאשר נון נתן ביתן וזה בעבור שהיא משתחפת עם [התן] במוצא כאשר זכרנו קודם זה (נע"ט כ'). וכבר אמר אחד מראשי חכמי הדקדוק והוא אבן אל וליד בן חסדאי ז"ל⁽²⁾ כי יקח גלוק מוולת לקח וטען על זה שלא נהגו העבריים להבליע הלמד באות שאיננה דומה לה, ואני אומר כי דאבר הזה איננו יוצא חוץ מדרך ההקשה ולא רחוק ממנהג הלשון. אבל ר' יהודה אמר: ויבליעו הלמד אשר היא פא הפעל בעין הפעל כמו למד לקח ביקח ומקח שודד (דנ"כ י"ט ז'). והיה רואה אבן אל וליד בן חסדאי ז"ל כי הנבלע ביקח נון לא למד, וכבר היו לי עמו בזה דברים ארוכים. — וכאשר יחסרו פא הפעל בצויו מנהגם להניח תנועת עין הפעל כאשר היתה בעתיד ואל זה גורג רוב דבריהם כאשר אמרו מן ישיב ישיב ומן יירד ומן יתן חן ומן יגש גש ופגע בו (ש"ס ח' ט"ו) ומן לא יירש (נרצית כ"א י') החל רש (דננים כ" כ"ד) וכן מה שדומה לו. ועוד כאשר יצטרף גם כן הצווי ההוא בכנוי הפעול בו תהיה העין על תנועתה קודם שתצטרף כאשר אמרו מן ישא שאהו אל אמו (מ"ט ד' י"ט) ומן יקח קחנו ויעניך שים עליו (ישיה ל"ט י"ב) ומן ידע בכל דרכיך דעוהו (מזלי ג' י') כי לולא שחסרו היו אומרים נשאהו, לקהוהו, ונשאר אחר החסרון על תנועתו. אבל ותננו לרחמים (נחמיה ח' י"א) הלך על לא יתנני השב דוחי (לוי ט' י"ח); וכבר

⁽¹⁾ נרצית שחבר פה קצת אלה ושמע (דננים ס' כ"ד) וכן תחל כלותיות סנח (דף 63) מ"ר. חיוג ורצא מכלול ענד"ק דף י"ז.

⁽²⁾ הניחו כרצא"ט בלגות דף כ"ב, ונמלטים דף ל"ב כלפס כעצות ר' יונה בן חסדאי.

⁽¹⁾ כי התו שיהי עין הפעל יתכן שתשאר על תנועתה בלי יי' יתני תתני.

⁽²⁾ כספרינו חסר יוד ע"פ.

⁽³⁾ וכנכון שזה תלד ע"מ גדולה קרובה ולא כהנהגה כספרינו וכ"כ הפסחון ואפריזי דף ק"ה.

הפעול מופעיל כמו משליח חבל (מיכה נ' ה'), מצמיח חציר (תהלים ק"ד י"ד).
 [ויחכן] להיות מפעל בצירי כמו מוצא רוח מאוצרותיו (תהלים קל"ה ו'). וראיתי
 זקנים מחכמי דקדוק חופשים על החוננים באמרם משב הרוח בצירי ומצריכים
 אותם לאמר משיב הרוח כבוד ויש בנהוג הפועל מנהג העתיד אצלי למחות כל
 שכן שכבר אמרו מוצא רוח בצירי במקום מוציא כבוד. ויהיה מן הפעל הרגוש
 מפעל כמו המדבר אליך (ע"כ י"ד י'), ומשבר סלעים (מ"ט י"ט י"ט). וכבר בא
 שם הפעל מהרמיון בלי מם על פעל בשבר הפא כמו הנני יסר בציון (ישעיה
 כ"ח י') ובפתחות הפא ובצירי תחת העין כמו ושבה אני (קהלת ד' כ'), כי
 אם מאן אתה (שמות י' ד') ושבה מם מאן בקמץ בעבור המנע הרגשות. ויהיה
 הפועל מן הפעל על מפועל כמו למשפמי אתחנן (לוי ט' ט'), ומחונן עניים
 אשריו (שלי י"ד כ"ט).

הפעול מן הקל יהיה על פעול כמו שמור לך (ע"כ ח' כ"ד), רכב בחור
 (שמות י"ד ו'). ויהיה מן הכבד הרגש העין על בנין מה שלא הזכיר פועלו כמו
 נכבדות מדבר כך (תהלים פ"ו ג'), המחלל בגנים (יחזקאל ל"ו כ"ג), מקבצת
 מעמים רבים (שם ל"ח ח'), מקטרת מר ולבונה (ע"כ ג' ו'), מעלפת ספירים (שם
 ה' י"ד), המעשקה בחולת בת צידון (ישעיה כ"ג י"ג). ויהיה מן הפעול על מופעל
 כמו משלך אליך (ע"כ כ' כ"ח), משכב על מטחו (מ"ד ד' כ"ג). ועקרו מהופעל
 וחסרו ההא להקל והוטלה תנועתה על המם וראית זה אמרו מהקצעות (יחזקאל
 מ"ז כ"ג) שיש מלה מן המלות שחבא על העקר ועל החום. וכבר הבאתי המופת כי
 העקר בכל מופעל מהופעל וכי העקר בכל יופעל יופעל בספר ההשגה וזולתו. ויהיה
 מן פועל מופעל קל, ר"ל משופט, מוזהר, כמו לשחוק אמרתי מהולל (קהלת כ' כ')
 מהולל כי נשבעו (תהלים ק"ט ט'). חרגומו אשר הייתי חושב אותם מהוללים ישבעו
 בי מפחיתותי בעיניהם כאלו היו אומרים ישימי אלהים כפלוגי אם יהיה כך וכך.

המקור מן הקל השער שלו שיבא על פעול כמו אם שמור תשמרון
 (דברים ו' י'), זכר חזק (שם ו' י"ח) אמר אמרתי (שופטים ט"ז כ'), כי בגד
 בגדו (ירמיה ס' י"ח), ובהור אחו (ע"כ נ' כ"ח), אכול ושבוע (יחזקאל כ' כ'), יצא
 אצא (ע"כ י"ט כ'), שוב אשוב (נחלית י"ח י'), כי קום יקומו (ירמיה מ"ד כ"ט)
 עקרו קיום והניחו היוד והעתיקו תנועתה אל הקוף והפילו ואו המשך בעבור
 הקבץ השני נחים והפכו היוד לואו בעבור קבוץ מה שלפניה, ראה ראיתי (שמות
 ג' ו'), בנה בניתי (מ"ט ח' י"ג) גלה יגלה (שמו"ו י' י"ח), כי עשה יעשה (שלי
 כ"ג ה'), הגו סיגים מכסף (שם כ"ה ד') ויש שימירו ההא הזאת בחו נאמר ראות
 רבות (ישעיה מ"כ כ'), אלות שוא (הושע י' ד'), שתות יין (ירמיה ל"ט ח'). ויש
 שיביאו עוד מקורי אלה הפעלים הקלים על פעול בשבא תחת הפא כמו ויכלת
 עמר (שמות י"ח כ"ג), ועמר פתח האהל (שופטים ד' כ'), עת ספור ועת רקוד
 (קהלת ג' ד'), גם ענוש לצדיק (שלי י"ז כ'), למען זכות (ע"כ ט"ז ט"ו), הסכלת
 עשו (נחלית ל"ח כ"ח) עשה צדקה ומשפט (שלי כ"ח ג'), קנה חכמה (שלי
 י"ו י'), ראה פניך (נחלית מ"ח י"ח), לבלתי ירא את ה' (הושע כ"כ כ"ח), יקד
 יקד (ישעיה י' י'), וינאמו נאם (ירמיה כ"ג ל"ח), שכול ואלמן (ישעיה מ"ט ט')
 ולא ארע שכול (שם מ"ט ח'). ויש שימירו ההא הזאת גם כן בחו, נאמר בלא
 ראות (נמדנר ל"ה כ"ג) ומה יכולתי עשות (שופטים ח' ג'), וקנות בינה (שלי י"ו י').
 וכבר שמשו בשניהם, ר"ל פעול בקמעות הפא ופעול בשבא בשרש אחד מפני

שהם אצלם שווים אמרו עשה אלה לך (יחזקאל כ"ג ל'), למען עשה (נחלית כ' כ');
 עשע שמע עבדך (ע"כ כ"ג י') הנה עשע מוכח טוב (שם ט"ו כ"ג); ענוש יענוש
 (שמות כ"ח כ"ג), גם ענוש לצדיק (שלי י"ז כ'), אמרים אמור למנאצי (ירמיה כ"ג י"ז),
 האמר למלך בלעל (לוי כ"ד י"ח); ושתות יין (ישעיה כ"ג י"ג), לבלתי שתות
 (ירמיה ל"ה ח') ואינונו סמוך, אבל הוא כאמרו ראות רבות (ישעיה מ"ט כ'), בלא
 ראות (נמדנר ל"ה כ"ג); אכיל ושוהו (ישעיה כ"ג י"ג), לבלתי אכל ממנו (נחלית ג' י"ח).
 ויבא מהם עוד כמלת הצווי כמו שלח אצבע (ישעיה כ"ח ט'), אחרי שכב המלך
 (מ"ד י"ד כ"ג), כשכב ארני המלך (מ"ט ח' כ"ח), בשפל קול הטחנה (קהלת י"ד ד'),
 בגוע אחינו (נמדנר כ' ג'), רגזה בטחות (ישעיה ל"ז י"ח) והא נוספת על המקור
 כהוספתה בצווי; וממה שההא בו מן המקורים חוספת אמרם רעה התרעעה
 (שם כ"ד י"ט), מרדה מצרימה (נחלית מ"ו ג'), רדה והשכבה (יחזקאל ל"ז י"ט)
 אשר תנה הודך (תהלים ח' כ'), עשסה וערה וחגרה (ישעיה ל"ז י"ח), ואפשר שיוסיפו
 חתו עוד על המקורים כמו שנאמר מכלתי יכלת (נמדנר י"ד י'), עד יבשת המים
 (נחלית ח' ו'), בצדקתך אחיותך (יחזקאל י"ז כ'). ומקורי הפעל קל ממה שבא
 גם כן על מלת הצווי אמרו הכט ימין וראה (תהלים קמ"ט ט') רציתי וראה, וכמהו
 לכה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב (קהלת ח' ח') שעורו ואנסכה בראה בטוב
 וחרגומוי ארגילה בשמחה ובראות טוב; למען היה לה ברק (יחזקאל כ"ח ט'). —
 ויהיה המקור עוד מהם על מפעל בשבר המם כמו למשכב זכר (נמדנר ל"ח י"ז),
 למשכב דרים (יחזקאל כ"ג י"ז), משכב הצהרים (ע"כ ד' ס'), למקרא העדה
 (נמדנר י' כ'), ומקח שחר (ד"כ י"ט ו'). עקרו ומלקח, ומפתח שפתי (שלי ח' ו')
 [שעורו] מוצא שפתי, מקשח תעשה אתם (שמות כ"ה י"ח) הוא מקור במקום חכונת
 הענין וכמהו מקשח תעשה (שם כ"ה ל"ח), כחמר מקשח המה (ירמיה י' ח') חרגומו
 המה כמו החמר מקשח, וכמהם אצלי עד היום מוסר בית ה' ועד כלחו (ד"כ ח' י').
 ויהיה עוד על פעלה בקבוץ הפא בקמץ או בשרק כמו כשמעתו ענך
 (ישעיה ל' י"ט), בבאם אל אהל מועד (שמות כ"ח מ"ג), ובקרבכם (שם מ' ל"ג),
 למשחה בהם (שם כ"ט כ"ט), ונתתי את עריכם חרבה (ויקרא כ"ו ל"ח) מקור
 במקום הפעול השני, ולדבקה בו (דברים ל' כ'), לטמאה בה (ויקרא י"ח ס'),
 לרחקה מעל מקדשי (יחזקאל ח' ו') בהעתקת הקבוץ מן הריש אל תחתיה על
 מנהגם באותיות הגרונות הנעות, אך כאשר יגוהו הקבוץ נשאר במקומו כאשר קרה
 בלחצה (שמות ל' י"ח), ונאמר (בזרק) לחמלה עליך (יחזקאל י"ו ס'), או חפשה
 לא נתן לה (ויקרא י"ט כ'), ואפשר שיהיה חפשה שם ולא מקור. — ויש שיהיה
 המקור בשבר הפא הזאת כמו לשמצה בקמיהם (שמות ל"ג כ"ה) לרכבה אותה
 (ויקרא כ' י'), משחת אהרן (שם ו' ל"ה); לאשמנה בה (שם ה' כ"ה). בפתחות
 בעבור האות הגרונות וכמהו לאהבה את ה' (דברים י"ח י"ג), לאהבה את שנאיך
 (ע"כ י"ט ו'); ועוד ולא יוסיפו לראבה עוד (ירמיה ל"ח י"ג) הפתח הרלת בעבור
 האלף ועקרה השברה ויבא מהם על פעל בקמץ כמו באבדן מולדתי (חסתר ח' ו')
 או בפתח כמו וחרג ואבדן (שם ט' ה'). ויבאו על מפעל כמו ובטסתר פנים

לפי הנללה קהל ר"ל לרשעה בהעתקת הקבוץ מן הריש אל תחתיה ובספרינו נשאר
 קמלת הריש נקומטת ונקדה תחת נק"ח לחפשת הקריאה כ"מכח כ"דק שם
 ובספרינו לרשעה כמו לרשעה. או ש"ל שסועת הקבוץ ר"ל ח"ק תחת תחתיה וסריש
 נשאר נקמץ פסוע ובלחצה נשאר נקומט נענוד שהיל נלחנתה.

ממנו (ישיע' נ"ג ג'), קום לך למסע (דנניס' י' י"ח), על משקרו (נרצזית מ' כ"ח), כמהפכת אלהים את סדם (ישיע' י"ג י"ט), משאח כפי (תהלים קמ"ח ז'), וכבר רבו המקור חזה באמרו למשאח אותה (יחזקאל י"ז ט') שלא כמנהג ואפשר שיהיה זה בעבור השתנות אפני התעשקם בענין; ויש ששמים הדמיון הזה מבנין הפעיל ואיננו רחוק ולא ימנע גם כן היותו מן בנין פעל הקל כי לא באה המם בו להורות על הכבדות אבל היא המם הבאה על השמות והמקור מן השמות. ויבא עוד על מַפְעוֹל כמו ומשלח מנוח (אסתר ט' י"ט), וכמרו כמבוא עם (יחזקאל ל"ג ל"ח) כמבואי עיר (זס כ"ו י'), ורבו גם כן המקור הזה; ואפשר שיהיה בעבור רב צדדי המבוא וכמרו ומחה ממותי חלל בלב ימים (זס ח' ח') אבל הענין של אלה עלולות. ואיננו נמנע בממותי שנסבור ברבוי אפני ההעברה עוד והוא שנפש הטובע לא חמות בבח אחת. ויבא ממנו המקור על מפעול בפחתות המם כמו ומשא פנים (דנ"ט י"ז) עקרו ומנשוא. — ויבא ממנו המקור עוד על וולח הבנין הזה, ר"ל שהוא על דמיון ארץ או על דמיון רחם רחמים (זפנסיס' ל') אם יהיה במלה אות גרונת; אמרו פתח דברך יאיר (תהלים קי"ט ק"ל) מקור ופרושו פתוח דברך, וכמרו וכפתחו עמדו כל העם (נחמיה ח' ה'), וכמרו שלו כל בגדי בגד (ירמיה י"ח ט'), בבגדו בה (זמות כ"ח ט'), וכמרו עוד הללוה בחקע שופר (תהלים ק"ג ג'), ועוד יען מעלו מעל (יחזקאל ט"ו ט'), קצף ה' על אבותיכם קצף (מלכי ח' ז'), אלה מקומות המקורים לא השם הגמור, כי אלו היו שמות היו גרודים¹) אבל הם הנה סתם והם אם כן מקורים או שמות שומים במקום המקורים. וכמו זה למען בצע בצע (יחזקאל כ"ב כ"ז), עשקו עשק וגולו גול (זס כ"ט), שיערו שער (זס כ"ז ל"ה) וכעסחה צרתה גם כעס (ז"ח ח' ו') על ענין ויאכל גם אכל (נרצזית ל"ח י'), ואמרו עשקו עשק נוהג המנהג, וכמרו ואסף שללכם אסף החסיל (ישיע' ל"ג ד'), וממה שנוהג המנהג הזה אמרו ואספו אספה (ישיע' כ"ד כ"ג), צנוף יצנף צנפה (זס כ"ב י"ח), ועוד נסגו אחור יבשו בשח (זס מ"ג י'). — והמקור מן הפעל הכבד הרגוש העין יהיה רגוש גם כן על דמיון מלת הצווי (שיה) כמו הנה לא ידעתי דבר (ירמיה ח' ו'), קטר יקטרון כיום (ז"ח ז' י'), ולמען ספר שמי (זמות ט' י'), אחר שלח אתו (ירמיה מ'). ויש שיוסיפו ההא על הדמיון הזה כמו ויספתי ליסרה אחכם (ויקרא כ"ו י"ח), כי טוב זמרה (תהלים קמ"ו). ומן העלול הלמד לרכא החת רגליו (איכה ג' ל"ד), ונקה לא ינקה (זמות ל"ד ז'), אם ענה תענה אחו (זס כ"ב ב"ג), עד כלה (מ"ג י"ג י'). ויבא על פעול בפחתות הפא כמו יסר יסרני (תהלים קי"ח י"ח), זרפא ירפא (זמות כ"ח י"ט), קוה קויתי (תהלים מ' ז'). ויש שימירו. ההא הואת בתו כמו על מחלת לענות (זס פ"ח), יום ענות אדם נפשו (ישיע' כ"ח ה'), ביום צוהו (ויקרא ז' ל"ח) ואם לרמותני לצרי (דנ"ח י"ג י'), ואמר חלותי היא (תהלים ע"ז י"ח) הוא

¹ כן כתוב בזני כ"י ושלחתי את פי החכם מונק למרש לי את זס גרודים ואמר ש"ל גרודים וזיס כתוב נ"ל הזה כללון ערבי: לחסהל לו כלת חמטה כלת מגוררה, ולכנהל הכל רעלקס. ור"ל שאלו היו שמות הים העתקתם כללון ערבי כזמות המטובים, כי זס סמך כללון ערבי נקרא טגורה, חלל נאמת הם כללון שמות מקורים ונערבית העתקתם כזמות מוחלטים. ולפי דברי החכם הזה חין דברי ר' יוסף פה רק לנחל דרך שמוס טערי. וחולי גם העמתיק לא הכין הדברים כללוי והניח הדברים כמו שמהם גלי הכנסו וה' יודע.

מלעיל בעבור המלה הקטנה והוא היא. ויחכן שיהיה ויבך ברוך (יחזקאל כ"ד י') כמו יסור יסרני ויהיה העקר בריש הרגשות.

ויבא עוד על פעול בשבר הפא כמו הרב עם שרי יסור (איוב מ' ז'), החלו הערמות ליסוד (דנ"ז ל' ח'). ויהיה מן הפעיל או הפעל כמו גם הכלים לא ידעו (ירמיה ו' ט'), ולהכחיד ולהשמיד (מ"ח י"ג ל"ד), ובהשכיל לחכם (מלכי כ"ח י"ח), להנחיד (יחזקאל כ"ב כ'), למה העברת העביר (יחזקאל י'), עת להשליך (קהלת ג' ה') ובהקדיל את העם (נענני י' ו'), ובהאריך הענין (זס ט' י"ט), והשלך על האש (ירמיה לו כ"ג), השכם ודבר (זס ו' י"ג), הבט ימין (תהלים קמ"ב ח'), אדם חועה מדרך השכל (מלכי כ"ח ט'), ואפשר שימירו בדמיון הזה הצרי בפחה כאשר נאמר ואון וחרפים הפצר (ז"ח ט' כ"ג) כאשר עשו בצווי. ומן העלול הלמד הזנה הזנו (זס ד"ח); ומן העלול הפא לעשות אותה והוחר (זמות ל"ו י'). — ויש שיבא על הפעלות כמו להשמעות אונים (יחזקאל כ"ד כ"ו); וכמרו מעלול הלמד העלות (נרצזית מ"ח כ"ז) והרבות (דנניס' י"ז י') והגלות (ירמיה כ"ד ח') והדומה לזה, ועקרו הגלות והרבות והעליות וחסרו. הלמד והפכו השורק חלם והעתיקו אל מה שלפני היוד. ודע כי על הירות הוא ואחיו (נחמיה י"ח ח') מן הדמיון הזה, והוא שעקרו שיהיה הודיות על דמיון להשמעות אונים (יחזקאל כ"ד כ"ו) ומשקלו הפעלות, והפכוהו בהעתיקם היוד אשר היא למד הפעל הנהפכת מהא הודה אל מה שלאחר הוא אשר פא הפעל כעשותם בכשב וכבש ושמלה ושלמה והחליפו החולם בשורק והכליעו הוא ביד והטילו התנועה המורה עליה על הדלת והניחו. היוד להקל. אבל ענין המלה הוא כמו ענין אמרו על הדות והלל לה' (דנ"ח כ"ה ג') אלא שהדות חסר על משקל הרבות, והדיות שלם ע"מ להשמעות אונים. וסבור הסכרא הוא בהרבות והעלות ושערם יותר טוב אצלי מסבור שחי הסכרות אשר זכרם בו ר' יהודה. ועורר הסכרא הואת מצאנו להשמעות ועל היודות והכל נכון בו. —

ויבא על הפעלה כמו הרבה ארכה (נרצזית ד' י') עקרו הרביה; ואיננו רחוק שיהיה משקלו הפעל כמו ואון וחרפים הפצר (ז"ח ט' כ"ג) וכמו הוקר רגלך (מלכי כ"ה י'), ואע"פ שהוקר צווי כבר ידעת כי כל צווי איננו נמנע מהיותו מקור. — ויהיה מן פועל החולף על דמיון שזה כמו עולל יעוללו כגפן (ירמיה ו' ט'), ואפשר שיהיה כמרו יען כושכם על דל (עמוס ה' י"ח). — ומן המקורים מה שיבא על בנין מה שלא הזכר פועלו כמו כי גנב גנבתי (נרצזית מ' ט'), את כל ענותו (תהלים קל"ב), כי הגד הגד (יחזקאל ט' כ"ד), והמלה לא המלחה והחתל לא חתלת (יחזקאל י"ז ד'). ויש שיוסיפו ההא על הדמיון הזה כמו רדה והשכבה (יחזקאל ל"ב י"ט). ויש שיוסיפו עליה עוד החיו כמו שנאמר יום הלדת (נרצזית מ' כ'), הליד ע"מ הגד והחו נוספת כחוספת ההא במלה והשכבה.

העתיד מן הפעלים הרבעים יהיה על יפעלל כמו יכרסמנה (תהלים פ' יד'), אנכי אכלכל (נרצזית ז' כ"ח) וכן יהיה מן המשיגים אותו מן השלישים כמו ואיך חתהרה (ירמיה י"ח ה') כי המשיג והמושג שזה במשקל, ואם יהיה המשיג עלול העין יהיה [המושג] גם כן על המשקל ההוא. וכבר אמרנו כוללת המקום הזה כי המשיג את הרביעי מן השלישי העלול העין יהיה על שני מינים, אחד מהם כמו עד יכוני (ישיע' ס"ז ז'), יחולל אילות (תהלים כ"ט ט'), ינפח ידו (ישיע' י' ל"ב) והדומה לזה. והשני הנה ה' מטלטלך (זס כ"ב י"ז), ומי מכלכל

(מלכ'י ג' ט') ומשקלו הכל יפעלל, מפעלל, אלא שהעין הפועל אובר מן המין הכפול, והווי'ן בכמו הפעלים האלה ר"ל בכמו יכו'ן ויחולל וינופף הם עיניהם. **הפועל** ממנו יהיה על מפעלל כמו מכרכר (ע"י ט'), מקרקר (יעי'כ' כ"ה), מכרסם. ומן המשיג מחחרה באר' (יעי'כ' כ"ט); והמשיג מעלולי העין משובב נתיבות (יעי'כ' כ"ט), מחוללת חנין (ע"י ט'), ומי מכלכל (מלכ'י ג' ט'), הנה ה' מטלטלך (יעי'כ' כ"ט).

הפועל מהם יהיה על מפועלל כמו מכרכל במעיל (דכ"ל ט"ו כ"ז), דק מחספס (עמ' י"ו י"ד); ומן המשיג העלול העין מחולל מפשענו (יעי'כ' כ"ג ה'), אל ארץ משיבב (יחזקאל ל"ח ח'), בא לשון הוכר מן הדמיון הזה בקמץ ולשון הנקבה כסגול כאשר בא איל וצבי (דנ"ס י"ד ה') בקמץ ובא גם כן אילת (יעי'כ' י"ד ה') בסגול.

הצווי מהם יהיה על פעלל כמו כרכם, כרכל, חספס; וכן המקור ולכלכל את שיכתך (רות ד' ט'). ומעלל העין המשיג ונלאתי כלכל (יעי'כ' כ' ט'), ערער תחערער (יעי'כ' כ"ח), להחרר ריב (עמ' כ"ו כ"ה), כי יכשר להיות עלול העין כאשר יכשר להיות מבעלי הכפל. והוסף הוא על הדמיון בזה ויאמר טלטלה גבר (יעי'כ' כ"ט י"ז); ויש שיהיה בחוספת המם בלא הא כמו שנאמר במטאטא השמר (ע"י כ"ג). והוא מן המין השני על חלל אילות (עיו' ל"ט ח'), לצודד נפשות (יחזקאל י"ג י"ח), לשובב יעקב (יעי'כ' ט"ט ה'), ומשקלם גם כן פעלל כי הווי'ן הן העינין.

ממה ששייג הפועל מן הכנינים לענין הנפעל וההתפעל ומה שלא הוזכר פועלו. אך מה שלא הוזכר פועלו מן הפעלים השלישים בין קלים בין כבדים, רצוני לומר הכבדים הרגושי העין בלבד, הוא בא על פועל דגש העין, כי הכנין הזה, ר"ל בנין מה שלא הוזכר פועלו מהפועל שאיננו מוסף, מוציא הפעלים הקלים אל הכובד. וכבר בארתי זה בזולתי הספר הזה. תאמר מן הפעלים הקלים כי ארמון גטש המון עיר עזב (יעי'כ' ל"ב י"ד), ולקח מהם קללה (יעי'כ' ט"ב כ"ב). ותאמר מן הכבדים הרגושי העין ואם בכלי נחשת בשלה (ויקרא כ"ו י'), יאשר בארץ (תהלים ט"ז כ'), על המנהג הזה נוהג מה שלא יוזכר פועלו מן הכבדות אלא אם חמנע מזה עלה את הע"ר כמו לא נחמה (יעי'כ' נ"ד י"ט), לא רחמה (הושע כ"ב כ"ה), טרף טרף יוסף (נחל'י ל"ז כ"ג) והדומה לזה; או שיהיה עלול העין כמו לא זור ולא חבשו (יעי'כ' ח' ו') או שחיה המלה זרה כמו כי מאיש לקחה זאת (נחל'י ט' כ"ג). וכבר בארתי זה תכלית הבאור בזולת הספר הזה והוא ספר ההכלמה. ואם יהיה מה שלא הוזכר פועלו מן הכבד אשר על בנין הפועל יהיה על דמיון הפועל כמו והשלך מכוון קדשו (דניאל ח' י"א) כן הנחלתי לי ירחי שוא (עיו' ז' ט'), ופעלו שוה בדבור לפועל הפועל כמו יהיו משלבים (יעי'כ' י"ד י"ז). וכבר בארתי זה בספר ההשגה וזולתו. ודע כי הפועל אשר לא הוזכר פועלו הלכות מן הפעל הרגוש העין שוה בדבור עם הפועל אשר הוזכר פועלו, כעבור שהחולף מהם שוה בכובד, ודמיון זה כי כחער מלטש (תהלים כ"ד ד') שוה בדבור עם נכבדות מדבר בכ' (תהלים פ"ז ג'), כלומר שמלטש על משקל מדבר, כי החולף מכל אחד מהם בנוי על הכובד. והקריב במלטש שהוא פעול שלא הוזכר פועלו כי הכובד אינו נמצא בשמוש הלשון הזה והטוב בו אם כן שנאמר שהוא מה שלא הוזכר פועלו, והקריב במדבר בכ' שיהיה פעול הוזכר פועלו, כי הלשון

הזה בא אל הכובד; ויחכן בכל אחד מהם שיהיה פעול שלא הוזכר פועלו ושהיה פעול שהוזכר פועלו ושהיה לטש הכבד נמצא בכת במצאנו ע"י ט', והוא הדי במעטה לטבח (יחזקאל כ"א כ'), ותוכחת מגלה (עמ' כ"ו ה') והדומה לזה, ר"י שיתכן לומר בהם מה שנאמר במלטש ובמדבר. והפועל שלא הוזכר פועלו מהפעלי הרבעים יהיה על פועלל והעתיד שלו יפועלל; תאמר כורסם יכורסם, רטפש כשרו (עיו' ל"ג כ"ה) ירטפש, ופעולם יהיה מפועלל כמו דק מחספס (עמ' י"ו י"ד) מכרכל (דכ"ל ט"ו כ"ז). ויחכן שיהיה הכנין הזה למה שנוכר פועלו גם כן כאשר קרה בכחער מלטש, נכבדות מדבר בכ' וביהיו משלבים. והוא מן המשיג העלול העין על הדמיון הזה גם כן כמו באין תהומות חוללתי (עמ' ח' כ"ד), ולפני גבעוה חוללת (עיו' ט"ו ז'), ביום הבראך כוננו (יחזקאל כ"ח י"ג). אבל

הנפעל כבר הביאנו המופת בזולת הספר הזה, כי לא יהיה כי אם מן הפעלים הקלים בצרך מכריח, ואין אנחנו צריכים לשנות הדברים ההם הנה. והנפעל העומד הוא הפועל בעצמו ולא יתעבר הנפעל אל פעול אלא שבנינו יש שיהיה עוד לזולת ענין הנפעל ויתעבר אל פעול, ואם תהיה מלתו הנפעל, כאמרו החלצו מאתכם (נמדנר ל"ט ג'), אשר נשברתי את לבם (יחזקאל ו' ט'), ביום המשח אותו (נמדנר ז' י'), ואת כל זנוכחת (נחל'י כ"ו י"ז) וזולתו וכבר בארנו זה בספר ההשגה והבאנו המופתים עליו בזולת הספר והוא והוא ספר ההכלמה. וכבר מצאתי עוד בנין כנפעל עם הפועל אשר לא הוזכר פועלו וכאלו הוא גם כן בנראה נפעל מתעבר, והוא אמרו נגאלו בדם (יעי'כ' כ"ט ג'); ויחכן שיהיה כמחו אלה נולדו להרפא (דכ"ל כ' ח') על שעקרו נולדו ע"מ נגאלו וחסרו היוד והטילו תנועה על הנון. ותכונת הנפעל בפעלים אשר עיניהם ופאיהם נמלט מאותיות הסתר שנגזר פא הפעל וחוסף לפניה נון כמו נכרת, נשמר, נכחד. והעתיד ממנו יהיה בהניח הנון הזאת והבלעה בפא הפעל כמו יכרת, ישמר, יכתב. והצווי ממנו בחוספת הא בתחלתו והבלע הנון כמו השמר, המלט. והמקור יהיה גם כן כמחו, ר"ל בהניח נון הנפעל והבאת ההא עליה כעבור המנע ההתחלה בנח והבלע הנון כמו (ואתה המלט חמלט) כי המלט אמלט (ע"ל כ"ז ח') ואתם הנקה תנקו (יעי'כ' כ"ח כ"ח), ביום המשח אותו (נמדנר ז' י'), הכרת חכרת (ע"י ט"ו ז'). ואפשר שלא יניחו הנון ולא יצטרכו להביא ההא כאשר עשו במלח וגחבה לא יוכל (יעי'כ' ט"ט י') אשר היא מקור (נכנס על תלומה) כמו אמרו חדר בחדר להחכה (ע"ל כ"ט כ"ה), כי כאשר הניחו הנון מן נחבא אשר היא מקור הביאו עליה ההא והבליעו הנון ואמרו להחכה והחבלע לא יראה בחית, אבל ונחבה לא יוכל לא הניחו ממנו הנון ועל כן לא הביאו ההא והענין והחכה לא יוכל. ויש שיהיה הנפעל על בנין אחרי זולת נפעל ר"ל שיהיה על נפעל כמו נמול אברהם (נחל'י י"ז כ"ו) עקרו נמול ע"מ נפעל מן נמלחם את בשר ערלחכם (ע"י י"א י"א), והוא חולף; וכמחו ונהפוך הוא (חסתר ט'), ועוד ונעתור להם (דכ"ל ח' כ') הם בענין נמול אברהם והם כולם חולפים. (2) ואפשר שיהיה כמחם ונחתום בטבעת המלך (חסתר ח' ח'). והעתיד מן הכנין [הזה]

(1) ולדעת הרד"ק יחזינו מתעבר רק כחילו חמר החללו מוקתכם חזנים וכן נשברתי כוח לדעתו פועל עומד ואת נמקום מן וכ"כ להחכם כמחזנים דף נד, ודעת הפרחון שזנון יתירה.

(2) וכ"כ להחכם כמחזנים דף נג נס, ר"מ סהקן, ולרד"ק הם כינונים.

ראוי להיות: **פעיל** כשבר היוד והנעת הפא בקמץ וחבלע נון הנפעל בה. והמקור הפעיל בהניח הנון ותוספת ההא והבלע הנון אחר כן כמו כי הניח ינחן (ירמיה ל"ג ד'), **הפסל** יאסף (ע"ז י"ז י"ח), **לפרא** בשלה (ע"ז ג' כ"א); וביום הראות בו (ויקרא י"ג י"ד) בהמיר ההא בחו, וכמהו בהגלות גלות (ע"ז כ"ג), רציתי בהגלות. ועוד ובהעלות הענן (שמות מ' ל"ו), ועוד כהתענות שכור (ישעיה י"ט י"ד). וכשר עוד שיהיה העקר בהראות הראיות, ובכגלות כהגליות, ובהעלות בהעליות. ובהתענות כהתעניות על משקל הנבאות. ואמרו איש מחוינו בהנבאותו (זכריה י"ג ד'), ותהיה המופת הואו ותחו בשער הזה כהוספתם בשער להשמעות אונים (יחזקאל כ"ד כ"ו) ואז לא תהיה משער נפעול (ירמיה). ואפשר שלא יניחו הנון בכנין הזה עוד ולא יביאו ההא כמו נקרא נקראתי (ע"ז כ"א י') נשאל נשאל (ע"ז כ' ו'), ונשלוח ספרים (אסתר ג' י"ג), כי נכסף נכספת (נחמיה ל"א ל'), אך נגוף נגף הוא (זפתיים כ' ל"ט), אם נלחם נלחם בם (ע"ז כ"א), בשחר נדמה נדמה (יחזקאל י"ט ו'), הנגלה נגלתי (ע"ז כ' כ"ו). ויש שימירו ההא הווא בחיו בכמו כהגלות נגלות (ע"ז כ' כ'), רציתי נגלות והוא רצוני לומר נגלות חמורת (בהגלות) [הגלה]. ומן הבנין הזה כהגוף עשן חנף (תהלים ס"ח ג'), בהחוך כסף (יחזקאל כ"ג כ"ג), המול ימול (נחמיה י"ז י"ג); וכבר בארתי איכות זה באות הנון מספר השרשים מן החבור הזה בשער הנון והדלת והפא.

אבל הנפעל אשר מן הפעלים אשר פאיהם גרוניות רוב הפאים ההן תכאנה בו נעות כמו ונאכל גדיש (שמות כ"ב ה'). נאחו בסבך (נחמיה כ"ג י"ג), על כן נאצל (יחזקאל מ"ב י'), נהרסו ממגורות (יחזקאל מ' י'), ונהפכו לרם (שמות ז' י"ז), נערמו מים (שם ט"ז ח'), ונאספו שמה (נחמיה כ"ט ג'), נחרבו המלכים (מ"ג ג' כ"ג), ועליו רוב השער, ואפשר שינוח קצתם ויש שישגי הרפיות מה שיהיה מהם פאו אלף כמו ונאחו כחכם (נחמיה ל"ב ל'), אך מה שיהיה מהנפעל פאו יוד תהפך היוד ברוב הפעלים ואז כמו נודע, יודע, נולד, יולד, על הדרך הזה הולך רוב השער. ואפשר שלא תהפך היוד ההיא ואז אך נכלעת כמה שיש אחריה הכלעם היוד אשר היא פא הפועל מן יחיצב בצדי נצב לריב ה' (ישעיה ג' י"ג), נצבו כמו נד (שמות ט"ז ח'), ויוד יחמנני אמי (תהלים כ"א ז') בחיות, הנחמים כאלים (ישעיה כ"ז ה') ע"מ הנצבים, אלא שהחיות לא תדגש. והעתיד מן חמין הזה ראוי להיות בשתי יודין ר"ל ייצב ייחם כמו או ירה יירה (שמות י"ט י"ג), ויחל עוד (נחמיה ח' י"ג). — ואינו נמנע שיחכן עוד בהנחן, והאסף, והראה בשלה (ע"ז ג' כ"א), והגלות והתענות, וכנשאל, ונשלוח, ונלחום והדומה להם ממה ששמנו אותו מקור לנפעול שיהיה גם כן מקור לנפעל, ושיהיה מקור נפעל בא על הפעל והפעל כאשר חונח ננו או על נפעול כמו נכסף נכספת (נחמיה ל"א ל'), אך נגוף נגף הוא (זפתיים כ' ל"ט), נדמה נדמה (זפתיים כ' ל"ט), ועל נפעל כמו ונחבה לא יוכל (ירמיה מ"ט י') כאשר לא חונח הנון, כאשר בא מקור פעל הקל על פעול ופעל וחולחם מן הכנינים אשר זכרנום קודם לכן; אבל עתיד נמול אברהם, ונהפוך הוא, ונעתור להם, לא יחכן שיהיה כי אם על הפעיל כאשר אמרתי (ד' 93). ומקורם על [הפעל] אם לא חונח הנון ואם חונח יהיה על הפעיל הקשה ברורה. וממה שנכנה בנין הנפעל מן השמות, ואם אינם נפעלים, כאשר נכנה גם כן מהפעלים מה שהוא על בנין הנפעל, אלא שהוא בלתי נפעל בעבור מחעבר כאשר זכרנו לפנינו ובארנוהו בספר ההשגה וזולתו, הוא אמר כי היתה

נסבה (ד"ס י' ט"ו), הנון באה לבלי נפעל על כי היתה סבה אשר בנוסחא השנית (מ"ט י"ט ט"ו). וכמהו ותבטחו בעשק ונללו (ישעיה ל' י"ג) שם, כי איש טעם לנפעל בו¹. ואמרם עוד אם נשאת נשא לנו (ע"ז י"ט מ"ג) אשר חרגמו אם. שלח לנו מנחה ואם חרצה אמר אם נתן לנו מתן, ולא תהיה הנון על הדרך הזה נוספת. וכאשר בארתי בשערו מאות הנון מספר השרשים. ואמרם עוד אך נבהלה (לפניהם י"ח), כלה ונחרצה (ישעיה י"ג ג'), ועד כלה ונחרצה (דניאל ט"ב י"ז), כי נחרצה נעשחה (ע"ז ל"ו), ועוד ובתבואת רשע נעכרת (מזלי ט"ו ו'). אשר פרושו עכירה, מכה נחלה (ירמיה י"ד י"ז), ואין טעם לנפעל בשמות האלה, כי לא נפעלו בעצמם מאומה. וכבר שמשו כמשנה על הדרך הזה. באמרם נברכת הכובסין (כ"ג פ"ג מ"ט) כלומר ברכת הכובסין ובא נברכת ע"מ אם נשאת (ע"ז י"ט מ"ג), כי עקרו נשאת בהראות הנון הנכלעת בשין ובהניח האלף. אבל

ההתפעל כבר בארנו בספר ההשגה וזולתו כי הוא בא על הפעל הקל והפעל הכבד, אבל רב באו יהיה על הפעלים הכבדים. ואינו רחוק דברי מי שאמר כי ההתפעל מיוחד בכנין הכבד בלתי הקל כאשר זכרנו בכלל מה שהביאנו מן הדברים בהתפעל בזולת הספר הזה. ואין מצאנו וילכו ויצטירו (יחזקאל ד'), הצטידנו אחו (ע"ז ט' י"ג) שובר לרברינו בזולת הספר הזה, כי ההתפעל לא יבא בפעלים הקלים אשר עיניהם אות עלה כעבור רפיון העין² בצידה שלח להם (תהלים ע"ח כ"ה) ובציר נאמן (מזלי כ"ה י"ג), כי אלה השנים ר"ל צידה וציר אינם שני פעלים, אבל ראוי לחשוב ויצטירו הצטידנו אותו. בכלל השרשים אשר העירונו עליהם שם אשר לא בא מהם זולת ההתפעל וחשבנו אותם שם מכלל הפעלים הכבדים, כי הכבדות נראה בהם. וההתפעל בפעלים אשר עיניהם נמלטות מן הרפיות בא החו לענין התפעל קודם פא הפעל ההוא אלא אם יהיה פא הפעל סמך או צדי או זין או שין. כי החו תהיה או מתאחרת מפא הפעל אלא אם ימלט [נ"ל חס ינח זר] ממנו מעט. וכבר פרשנו זה פרוש רחב ובארנוהו באר היטב בשער זכה מספר השרשים. אבל מה שיהיה מהפעלים חו התפעל קודמת לפא הפעל ההוא שיקרא התפעל והיה ראוי ליחד בשם הפתעל מה שיהיה מהם חו ההתפעל מתאחרת מן הפא, ר"ל מה שיהיה פאו ס צו"ש, אך כעבור שהיה הפתעל והתפעל אחד בעברית, ונהג' לפנינו ר' יהודה בהם זה המנהג, ר"ל שקרא הכל התפעל, נהגנו גם אנחנו כן כמנהג ההוא הודות לרבנו ורדוף אחרי דעתו. — ואי אפשר שלא להוסיף בתחלת הפעלים אשר יביאם התפעל; וזה כעבור נח חו התפעל או כעבור נח הס צו"ש אשר הם פאי הפעלים, אשר יבאם הפתעל, ורמיון זה את האלהים החהלך נח (נחמיה ו' ט'), אחתהר יהושפט (ד"ס כ' ל"ה) האלף חמורת הא, החחוק יהוירע (ד"ס כ"ג ח'), החאמץ (ע"ז י"ח), אשר החמכר (מ"ט כ"ח כ"ה), ובא והתפלל (ע"ז ט"ו), והתברכו בו גוים וכו' יחללו (ירמיה ד' כ'), קומי נא והשתנית (מ"ט י"ד כ') (הצטידנו אותו יסועט ע"ז י"ג). וכאשר תאחר חו ההתפעל מפא הפעל שהיא צ תהפך לחו"ט להקל על המבטא בזה ובעבור שהוא כבד לבטא בו בחו כמו ומה נצטק (נחמיה מ"ד ט"ו), וילכו ויצטירו — הצטידנו; גשמה יצטבע (דניאל ד' י"ג), וכאשר תאחר חו התפעל

¹ ולדעת רדק הוא פעל כפעל ופרשו דבר נחו.
² דברי המעבר מנומרים יותד לקמן ד' 96.

מפא הפועל שהיא זין תהפך לרלח לעלה אשר זכרתי כאשר בא הודמנתון (סג טו). וכאשר פא הפעל היא סמך תשאר כאשר היתה ולא תשתנה כמו יוסתכל החגב (קבלת י"ב ח'), בעבור העדר העלה אשר קדם זכרה. ובאור זה, כי הם הפכוה ט בנצטרק שלא תהפך הצדי ס אם היו משאירים אותה על מתכונתה ויהיה נצטרק, וכן הפכוה בהודמנתון ד שלא תהפך הוי' ס אם היו משאירים אותה על מתכונתה ויהיה הסתמנתון כי אין ביכולת הלשון זולת זה, ואין ביוסחבל החגב והדומה לו דבר שייראו עליו מזה, ואיננו כן בוישחמר חקות עמרי (מיכס ו' יו') והדומה לו. ודע כי כן ההתפעל מה שיחעבר ורבו לא יחעבר, כאשר נאמר ויתפרקו כל העם את נומי חוהב (שמות ל"ג א') כי נומי חוהב פעול ויתפרקו, ונאמר והתנחלתם אחם⁽¹⁾ (ויקרא כ"ט ט') וזולת זה הרבה. והעמיד מן ההתפעל יהיה יתפצל בצרי ובפתח גדול כמו וישחמר חקות עמרי, ויוסחבל החגב, יתהלל המתהלל (ירמיה ט' כ"ג), אל תתהדר (משלי כ"ו ו') כי על כל יתגדל (דניאל י"ח ל'). וכבר בא על יתפעל כואו המשך, ירדף אויב נפשי (תהלים ז' ו') ואמר ר' יהודה כי עקרו יתדרף והוא מתעבר אל נפשי. והפועל מהתפעל יהיה על מחפעל כמו מתהלך בחמו (משלי כ' ו'), יתהלל המתהלל (ירמיה ט' כ"ג), ממחכבר (משלי י"ב ט'), יש מתעשר (סג י"ג ו'). והצווי ממנו התפעל בצרי כמו החתחן (ע"ל י"ח כ"ג), התהלך לפני (בראשית י"ז ח'), וגם פתח כמו לך החתוק (מ"א כ' כ"ב). והמקור על חכונת הצווי שזה כמו כליל התקדש חג (ישעיה ל' כ"ט), להתהלך לפני ה' בארצות החיים (תהלים קי"ו ט') להתהלך לפני אלהים באור החיים (סג כ"ו י"ד), על כל התנרב (עזרא ח' ו'), ואת התרגון (מ"ב י"ט כ"ו). ויש שבא על התפעלות כמו ומן התחברות אליו (דניאל י"א כ"ג); ומן הבנין הוא אע"פ שעינו משונה⁽²⁾ אמרו עם התנדרבות (עזרא ז' יו'), כי הארמי שוהעם העברי בלשון הזה, הלא תראה שאמרו בפועל די כל מתנרב במלכותי (עזרא ז' י"ג). ומעלול הלמד בהתגלות לבו (משלי י"ח כ'), וכחפלה עזרא וכתחורתו (עזרא י' י"ח) עקרו התגליות, התודיות, על דמיון התחברות, אלא שהלמד עלולה וחסרה. וכבר שמשו כמה שמתעבר מהתפעל בבנין מה שלא הוזכר פועלו, נאמר אחרי הכבס את הנגע, אחרי הכבס אתו (ויקרא י"ג כ"ט) עקרו התכבס, וכמהו אחרי אשר הטמא (דברים כ"ד ד'). עקרו הטמא, ונבלעה חו במית, וכמהו לא התפרקו (במדבר ח' מ"ו), התפרקו וכלכלו (מ"א כ' כ"ו). ואני רואה שהפעל ממה שמתעבר מבנין התפעל לא יהיה כי אחרי שובו אל מה שלא הוזכר פועלו, ר"ל אל מתפעל, ויאמר מותפרק או מיתפרק בהבלעה, מותפרק או מופקד, מותכבס או מוכבס, מותטמא או מוטמא בהבלעה, וכבר אמרנו בזולת החבור הזה כי התפעל לא יבא על הפעלים הקלים העלולי העין ואל הענין הזה נטינו לפני זה (דף 95) באמרנו: וההתפעל בפעלים אשר עיניהם נמלטות מן הרפיון הוא בא החו לענין התפעל קודם פא הפעל ההוא, כי הפעלים שעיניהם רפות כלם קלים כשידו על בנין פועל, אלא אם הכפל הלמד שלהם יצאו אל תכבדות ויהיה על בנין פועל

⁽¹⁾ ולדעת ר"ק במכלול ע"ו לח פלגו בנין התפעל כי אם כוד כמועדיו, לח ילח חל כלעדי, ופירש ויתפרקו מנומי חוהב וכן וכתחלתם חוהב, כמו מהם, והוא בלתי מתעבר, וכן ירדף חויכ כפשי חיינו כמו יתדרף חך מורכב מכנין הקל ומכנין פעל הדגוש.
⁽²⁾ ר"ל אע"פ שעיף פעלו שהוא הכי'ת בלח נקמן תחת שבעתי הוא כז"ל.

ואמרנו קודם לזה: כי הצטידנו אותו איננו שובר לדברנו זה אע"פ שבא מן צידה, כי צידה איננו פועל והצטידנו בניו על הכבדות ואין מן הרין לשפות על שרשו בקלות כי אם בראיה, והוא הרין כוילכו ויצטירו; ונאמר הנה כי ההתפעל יבא על הפעלים המשוגים הכפולי הלמדים מן הפעלים העלולי העינין כי הם כבדים גם הם בעבור השתנותם מבנין פעל על התנאי ההוא עצמו מהקדמת חו התפעל על פא הפעל כאשר לא תהיה הפא סוצ'ש; זאת היא ההקשה כמו ועתה אל תחלוצו (ישעיה כח כב), וירא און ולא יחבונן (חייב י"א י"ח), מתקוממים בימינך (תהלים י"ז ו'), מתעורר (ישעיה מד ו'), מתחולל (ירמיה כג י"ט), ויתפצצו (תנחומי ג ט) וכדומה לזה. — ודע כי הפעלים אשר פאיהם יור כאשר יביאם התפעל תהפך היור בקצתם ואו כמו בהתועד (בראשית ט"ז), יתחלל (מיכס ו' כ'), והתורה (ויקרא ה ט'); וברוב השער תשאר היור על מתכונתה כמו ויתחילו (במדבר ח' י"ח), ויתיצב (סג כב כב) ויתיעצו (תהלים פג ד). וכבר בא הנפעל בקצת דבריהם על הנחפעל נאמר ונוסרו כל הנשים (יחזקאל כג טח) עקרו ונוסרו, ונאמר אשת מדינים נשחזה (משלי כו טו), אבל בדברי רבותינו ז"ל הוא נוהג בו חמיד. — אמר מרון, כבר זכרנו בשער הזה רוב שמוש הפעלים הנצולים מן הרפיון ומהכפל ואנחנו מורים בשמוש הפעלים העלולים והפעלים בעלי הכפל על שני ספרי ר' יהודה, ר"ל ספר אותיות הסתר וספר בעלי הכפל, ונורה בידיעת זה גם כן על ספרנו אנחנו בהשגה ואגרחנו הידועה בספר ההערה וספרנו ביסור ובקריב וזולתם ממה שחברנוהו בענין זה ולא יתכן להקיש ממה שזכרנו משמוש הפעלים השלמים על כל שמוש הפעלים העלולים והפעלים בעלי הכפל, כי מרביריהם להתיחר שני המינין האלה בבנינים לא יהיו בזולתם אע"פ שיהיה להם הבנין אשר יש לו דומה בפעלים הנצלים מהם, ועל כן צריך לרדוף דבר זה מן הספרים המיוחדים לו, אשר הורינו עליהם, ואנחנו נסמוך לקדם זכרנו מן השמוש מה שהוא דומה לו, והוא זכרון קצת מה שיקרה בפעלים אשר הבואם אחת מאותיות הגרון אשר הם אה"ע, כי הם שונים בשמושם בזולתם מן הפעלים כרוב הפנים.

ש ע ר טו

זכרון מה שיקרה בפעלים ובשמות אשר תבאנה בהן אות הגרון.

דע כי לאותיות הגרון ענינים מיוחדים ופנים אשר אינם לזולתם מן האותיות. וראיתי ראש הישיבה הפיתוחי ז"ל (הוא ר"ס גליון) אומר בפרשוש לס' יצירה (פ"ד ה"ג כ"ו) וליכנו הנדפס) שיש לו בהם חבור שלם אבל לא הגיע אלינו ולא ראייתו ואני זוכר מזה בשער הזה כללים בקצרה יורו על שאריהם כע"ה. ואומר כי כאשר יהיה פא הפעל אחת מן אות הגרון תהיה הפא ההיא כפעל העתיד נעה ברוב המקומות ותהיה אות העתידות נעה בפחה אע"פ שהיה הפעל קל אם תהיה תנועת הפא בפחה, או כסגול אם תהיה תנועת הפא כסגול, כמו ויערכו אתם מלחמה (בראשית יד ח) ויעברו אנשים (סג לו כח), ויחלמו חלום (סג מ ט), ויחננו (סג נ ט), ביום השבת יערכנו (ויקרא כד ח), נעובה נא (כחמיה ה י), ויהפכוהו למעלה (זפטיס ז יג), ואהרנה את יעקב (בראשית כו מט), יאסרהו בשנים עבתיים (זפטיס טו יג), אם תארגי (סג יו יג), אל תחרש (ע"ז ז ח).

אענרנו (לויז לא); אל תחטאו בילד (נרלזית מנ כנ), ויחרדו (זס זס כס), יהרסם (תהלס כח כח), יהלמני (זס קמט ה). ויש שימלט ממנו הרבה מן המנהג הזה ונורג בנח הפא על העקר ותנוע אות העתירות פעם בפחה גדול ופעם בסגול כמו אולי יחסרון (נרלזית יח כח), ויעקבני (זס כו לו), עתה יחרדו (יחזקאל כו ח), ויעקשני (לויז ט כ), יחנכנו (דנריס כ ה), ויחלקו להם את הארץ (מ"א יח ו), נעצרה נא אותך (זאפטס יג ו), ויעורו אחרי ארניה (מ"א ח ז), ונראו ולא מראה ונחמדרו (יזעיה נג ב), עד אשר יאשמו (הושע ה טו). ואם תהיה העין רגושה לא תהיה הפא ההיא הגרונית כי אם נחה לעולם, כמו ויחרדו לבנת (נרלזית יח ח'), ויחפרו כל מצרים (זמט ז כד), לכה ונעברה (ז"א יד ו); וכן מה שיהיה מן הפעלים החולפים על דמיון הפעיל ופא הפעל גרונית תהיה נעה על הרוב בחולף ובעתיד, כמו העלית מן שאל (תהלס ל ד) אל העלני בחצי ימי (זס קנ כה) האריכו למענחם (זס קמט ג) למען יאריכו ימך (זמט כ יב), וזה ונחלו ממה שרומה לו הוא ממה שמקבצים בו העברים בין שלש אותיות נעות במלה אשר תבאנה בה שתי אותיות רמות וז' לז' כאשר באר בה ר' יהודה בספר אותיות הסתר ואמר (דף 20) שאינם מקבצים ביניהם בכל מלה נמלטת מאותיות הגרוניות ומהפגש הכפל, וכבר המציאנו אנחנו בספר הקרוב והישור מלות רבות קבצו בהם בין שלש תנועות והמלות ההן נמלטות מאחתה' ומאותיות הכפל, אלא שתנועת האות הגרונית ותנועת הכפל המונע [חובה] ותנועת האות אשר איננה גרונית ולא כפולה במלות ההן אשר הביאנום אנחנו וכוולתם הרבה איננה חובה, וע"כ היה קל עליהם לקבץ בהם בין שלש תנועות. ויש שחבא נחה על העקר כמו ושחטה שטים העמיקו (הושע ב) העמיקו שחחו (זס ט ט'), וה' העלים ממני (מ"ב ד כו), תעלים לעתות בצרה (תהלס י ח). — ואם תהיה למד הפעל גרונית תהיה עינו בעתידו אשר הוא דבק בכנוי הפעיל בו נמשכת בקמץ על המנהג בכל יפעל, כאשר זכרנו בשער השמוש (דף 84) בזכרנו ואיש אחר ישבבנה (דנריס כח ל) וזולתו, כי עתיד כל פעל שתהיה הלמד שלו גרונית לא יהיה כי אם על יפעל בלא ואו, כמו ישלח, ישמע, יקרא, יגבה לב איש (משלי יח יב), וזה (ככנוי הפעול) כמו וישלחו — וימצאהו איש (נרלזית לו טו), ויחקרו (זס זס כד), אם לא יסתבום (יזעיה טז כ), ישמעני אלהי (יזעיה כז), אם אשכחך (תהלס קלו כ), וישנאה אמן (ז"ב יג טו), יקחור וישאורו (דנריס לז יח).

ישחט, סערו יסעד, כחן, יבחן, וכאשר ידבק בכנוי הפעול תהיה העין נמשכת גם כן כמו ולמה תשאני (ז"א כח יו), כי ישאלך בנך (זמט יג יד) וישחטהו (ויקרא ט טו), יסעדנו (תהלס ז"א ד), וימינך תסעדני (זס יח לו), יגאלנו (ויקרא כה ו), ויבחרך (יזעיה טז ז), יסתבום (יזעיה טז כ); ואפשר שיניעו העין בשבא ופחה וזה מעט כמו ואנעלך חוש (יחזקאל יו י). ויהיה בצוי הדבק בכנוי הפעול נמשך גם כן סעדני ואושעה (תהלס קיט קיו). בחנני ה' (זס כו ז), קרבה אל נפשי (זס סט יז), (דלס לעיל 85), שבו וסחרוה (נרלזית לד י), האותיות שאלוני (יזעיה טז יח); ואפשר שיהיה עתיד קצת מה שעינו גרונית על יפעול כמו יאחור לנו (נרלזית לד כד), וינהם עליו (יזעיה טז ל), ומה אועם (נמדנר כג ח). ואפשר שיהיה ואנעלך חוש קודם דבקו בכנוי אפעיל, ויהיה או אנעלך על משפטו. ואם לא יהיה הצוי מן המין הזה דבק בכנוי ויהיה צוי לרבים תהיה הפא פתוחה בעבור אות הגרונית כמו רחצו הזכו (יזעיה ח יו), רחקו מעל ה' (יחזקאל יח טו), וסעדו לבכם (נרלזית יח ה), טענו את בעירכם (זס טז יו) בחרו לכם (הושע כד טו), טעמו וראו (תהלס לד טו), לחמו בלחמי (משלי ט ה), ושחטו הפסח (זמט יח כח), ושאלו לנחיתות עולם (יזעיה ז יו). ויש שיחמדה הצוי הזה מן הפעל הקל לצוי מן הפעל הכבד אשר עינו גרונית גם כן, וזה בעבור המנע רגשות בו כמו אמרו מהרו ללכת (ז"ב ט"ו י"ד) נחמו נחמו עמי (יזעיה ט), בארו, מאמרו ובאר על הלחות (חזקוק כ ז). ומה שיהיה מן הפעלים אשר למדיהם גרוניות על דמיון פעלת או הפעלת בשבר ההא או הפעלת בקבוץ ההא כדבר עם הנקבה כמו לא זכרת (יזעיה יו י), וסגרת הדלת ויצקת על כל הכלים (מ"ב ד ד), את נטשת אותי (יזעיה טו ו), העשרת מלכי ארץ (יחזקאל כו לג), השלכת, בהשיב השלכת מקברך (יזעיה יד יט) אל לשון הנקבה, כי למד הפעל ההוא חונע בפחה. ותהיה החו אשר היא סימן הנקבה רגושה עוד כמו בה' אליהך פשעת (יזעיה ג יג), ולקחת בידך (מ"א יד ג), ברב דרכך יגעת (יזעיה נו י), אשר שכחת אותי (יזעיה יג כח), הגעת למלכות (זמט ד יד), השבעת עמים (יחזקאל כו לג), והמלח לא המלחת (זס יו ד); והיא הרקשה גם כן בנפעלת כמו ונכלמת (זס יו נד) ר"ל שתנוע הלמד בפחה, ויאמר בדבר עם הנקבה נשכחת נלפת והרומה לזה. ואם תומר החו ברא נפעלה בספור על הנקבה תנוע הלמד עוד בפחה אלא שהחו תהיה קלה, וזה הוא ההפרש אשר בין הדבור עם הנקבה ובין הספור עליה בדמיון הזה, ר"ל רגשות חו הדבור עמה ורפיות חו הספור עליה כמו ונשכחת צור (יזעיה כג טו), ואת כל ונכחת (נרלזית כ יו), וכבר פירשנו ונכחת בתחלת ספר ההשגה* והביאנו המופתים על בירור סברתנו ואת והפלגנו בזה עוד בזולת הספר ההוא. וזה ההפרש אשר זכרנו בין הדבור עם הנקבה ובין הספור עליה איננו כי אם בפעלים אשר למדיהם נצלות מן הרפיות אבל הפעלים הרפויי הלמד אין חפ"ש בהם בין שני השערים האלה כאשר נאמר בדבר עם הנקבה נלאית ברב עצותיך (יזעיה מו יג), עוד אבנך ונבנית (יזעיה לג ד) ונאמר בספור עליה כי נשאת למעלה מלכותו (ד"א יד ז); אך ולקחת גם את דודאי בני (נרלזית ל טו) הוא מקור עמוף על מקור והוא "לכ" כי אני, קחתך כמו

* ויהיה לפי זה ונכחת דברי משה כמו שפ' הרלזע והסרתו וכן פ' הרק: חלו היתה מלח ונכחת דברי חזינעלך היתה חמו דגושה, וזכנה היו רפה, והיו נמקום חל הנקבה כמו ונשכחת לור.

והצוי לאחר ולרבים מאלה הפעלים כשהוא דבק בכנוי יהיה במשך עין הפעל בקמץ, שמענו אדני (נרלזית כג ו), שמעוני אחי (ד"א כח ז), ובקעהו (זמט יד יו), קום משחורו (ז"א יו יב), ספחני נא (זס כ לו), והיא הרקשה בכל יפעל אע"פ שלא תהיה הלמד שלו גרונית, רצוני שתאמר יזעיהי ויזעיהי, לכשהיה נשקרו. ואם יהיה הפועל הזה ממה שיהיה לחסרו ויחסרהו, תשאר העין על הקמעות כמו שאהי אל אמו (מ"ב ד ט), שחני (יזעיה לג יב), דעיה (משלי ג ו). ואם תהיה עין הפעל גרונית יהיה עתידו גם כן על יפעל כמו שאל, ישאל, שחט.

- 1) כמו קללת, רכנות, מללי, גללי (נחמיה יב לו).
- 2) כמו ותנכסי ולא תמנא (יחזקאל סוף כו) וזכר שניך (זאפטס ה יב) וזכר מנכס (ויקרא כב לד), גזק (משלי כח כב) חלקטה (רות כ ז), שפעה (תהלס לג ט).
- 3) ב"ה ככ"י מדויקים כמ"ס זכ"ה המכלול דף ע' ב' העין בשות לבדו.

ולקחת רצון מידכם (מלאכי נ יג) אשר הוא גם כן מקור עמוף על מקור ר"ל פנות אל המנחה; והלמד מכל אחד מהם פאו והוא אם כן מקור שלם⁽¹⁾. ואמרנו ולכלתי קתת מוסר (ינמיס יג כג) מקור חסר, והתו בשניהם נוספת לכלי המורת דבר כאשר היא בבצדקתך אחיותך (יחזקאל יג כג) וזולתו, אלא שהתו בקחת מוסר אפשר שתהיה לחמורת החסרון, וכאשר השיבו עליו בולקחת גם את דוראי בני וכולקחת רצון מה שיהיה חסר ממנו השאירו החמורה ההיא כאשר היתה שלא ישתנה המקור, כאשר אמרנו שהם עושים כן כפעלים בעלי הכפל, ר"ל כליס אחו (מ"א ז כג), ויסבו את העיר (יחזקאל יד) וביכת שער (ינמיס כד יג), וכל פסיליה יכתו (מיכה ז ז) והדומה להם, כי כל אחד מן יסב ויכת חסר אחד מכפלי וחקק בהם יסבב ויכתת, וכאשר חסרו הכפל האחד מכל אחד מהם המירו ממנו מה שעמד במקומו כהשלמת הכנין כיסב הנח הרפה המוסף אחר יוד, וביכת דגשות הכף — כי ממנה העברים החמורה בשני המינים האלה על דעת ר' יהודה, אבל אנחנו יש לנו בדגוש הזאת סברא אחרת אחת עתיד לראותה בשער ההבלעה (זער כג) — אך כאשר השיבו אל כל אחד מן יסב ויכת מה שחקר ממנו, באמרם ויסבו את העיר (יחזקאל יד), וכל פסיליה יכתו (מיכה ז ז), ר"ל כאשר השיבו בית יסבב בויסבו והבליעות, והו יכת בויכתו והבליעות השאירו הנח המוסר בו כיסב באמרם יסבי והדגשות המוסר בה כיסב באמרם יסבי אע"פ שהשיבו אל כל אחד מהם בהבלע מה שהיה חסר ממנו וסרה ממנו העלה המחייבת להוספת החמורה; ועשו העבריים זה שלא ישתנה הפעל העתיד ר"ל שיהיה פעל הרבים בנוי על פעל האחד שיקלו כלי הפרש ביניהם כאיכות המשגה לפא כאשר היה זה כן בכל הפעלים העתידים מזולת המין הזה, וזה ממעשה העבריים ומנהגם והוא דומה למה שעושים הערב. וכבר נהגו בכמו זה והדומה לו בזולת המין הזה, וכבר זכרנו אנחנו זה עליהם בזולת החבור הזה לצורך שהביאנו אליו ביותר באור מן הדברים האלה וכל זה קורה בשער (2)?

ועתה נשוב אל מה שהיינו עוסקים בו ונאמר כי משקל לקחת על מה שקדם מן הכאור בזה על דמיון זלפת (ד"א ו מ ה"א) שם עיר, והפחת בהקוף הוא כעבור החיות, ומשקל צדקת מאמרך בצדקתך זלפת ע"ר ז"ש שם גמלים (ינמיס ל ו). ומה שיהיה מהפעלים האלה אשר הלמד שלהם גרונות ע"מ פועל יכשר בעיני הנעתה כפחת כמו לרוקע הארץ (תהלים קלו ו), רגע הים (ינמיס נח טו), בראך יעקב (זס מג ח), ושסע שסע (ויקרא יח ז), ויש שיקרה זה כמה שאין הלמד שלו גרונות והוא מעט כמו כי גוי אבר עצות (דברים נג כח). ואפשר שיונע בצרי מה שהלמד שלו גרונות, על עקרו והתחדש בין העין ובין הלמד חנועה בפחתות בעבור האות הגרונות כמו אמרו כי שסע (תהלים סט לד), פותח את ידך (זס קמא יו); ותקרה החנועה הזאת גם כן במה שהוא על זולת דמיון פועל מה שהלמד שלו גם כן גרונות כמו אמרו שסע ימה (דניאל ח ד), מפחת בית דוד (ינמיס כג כג), עשה ירח למועדים (תהלים קט יט), ורצע במרצע (זמנות כה ו). ומה שיהיה על דמיון פליל כמו סכנת (מ"א ח ז) ממח שהלמד שלו גרונות חנוע העין והלמד שלו כפחתות כמו ורבקה שמעת (נחמיס

(1) ולדעת דק נמכלול דף פ"ה כולל מקור חסר והלמד לזמנו.

(2) כספרינו זלפת, חמנה ר' יונה מניחו גם למעלה דף 59 נקטו ומי"ם רפה כחזרו ד"א ו' ח', וכן כתב מ"ה.

כו ה), לגפן סרח (יחזקאל יז ו), ושסעת שסע (ויקרא יח ג). ומה שהוא על ספילת מהשער הזה כמו כי משמרת (ז"א סוף כג) תהיה עינו ולמדו פחתות גם כן כמו רקח מרחקת (זמנות ל כה), ואין משלחת (קבלת מ ח); ואם תהיה הפא מהדמיון הזה גרונות פחתת המם בו כמו אל המהפכת (ינמיס כט כו), ללחם המערכת (נחמיס י לד), כל מחמצת (זמנות יב כ), מרחשת (ויקרא יט ט), ואם תפול אות ההודעה או האות אשר יעתיקו חנועה אליה בחסרה על אות גרונות, חמנע האות ההיא הגרונות מהדגשות וחונע אות ההודעה או האות אשר נעתקה אליה חנועה בקמצות כאשר לא תהיה האות היא הגרונות חית כמו אמרו שני העמר (זמנות יז כג), האפוד (זס כה ו), העבד העברי (נחמיס לע יז), העולה היא (קבלת ג כה), והאיש משה (נמנדל יג ג), לאחי (זס עו יג), לאפד (זמנות כה ז) לאיש (נחמיס מג ו), דאש, דהר, דהר; ואפשר שיניעו קצתו בפחת וזה מעט, כמו העירים (ז"א כה ו), עינים הייתי לעיר (לוי כט טו); ובסמורת העברים קמץ העורים פחת (כל סמית פחת וכל יסודי קמץ). אבל אם נפל אות ההודעה על חית לא יניעוה כי אם בפחת בלבד כמו החדש הזה (זמנות יב ז), את השעיר החי (ויקרא יז פא), כל גבורי החיל (יחזקאל יד). ואם תחסר אות ההודעה ונעתקה חנועה על מה שלפניה, חונע האות אשר נעתקה אליה חנועה בפחת גם כן, כמו ויטמנהו בחול (זמנות ז יג) לאפד ולחשן (זס כה ו), אשר לחרב לחרב (ינמיס מג יח), לחמש (נחמיס טו כו), כחמד (זס כה כג), וכחול ארבה (לוי כג יח); אלה הפחתין נעתקין (האותות האלה) מאות ההודעה החסרה, כי העקר גבורי החיל, השעיר החי, ללחם המערכת ומנחת החמדי ולעלת (הבקר) [החמיר] השבחות החדשים (נחמיס י לד), יסבי החרבות (יחזקאל לג כד), ואם תחסר האות יעתיקו חנועה אל מה שיש לפניו כמו אמרו אם לא אשר בחרבות (זס זס כו), בשבחות ובחדשים (זס טו ג), לשבחות ולחדשים ולמועדות (ד"א ח יג), העקר בהם בחרבות, בחדשים, להחדשים, ואיוו אות שיהיה דינה שחונע בקמץ חטף, החטפות בה במכתב ובלשון יחד או תהיה בלשון בלבד מכלי המכתב ותהיה האות הסמוכה לה גרונות, יעתיקו הקמצות ממנה אל האות הגרונות וחונע היא בקמץ גדול, כי לא יתקדם הקמץ חטף פחת גדול אלא אם תהיה האות אשר היא דגושה כמו יאלקסה⁽¹⁾ בשבלים (רות ז ז), יורה אותך זה יסדי למד לחדשיו יבקר (יחזקאל טו יג) בקמץ גדול וזה בעבור החטף אשר אחריה ועקרו שיהיה בחיריק כמו שכן לשבטיו (נמנדל כג ז), וכן העקר בקוף קסמי נא לי (ז"א כה ח) שיהיה בחיריק והונעה בקמץ גדול וזה בעבור החטף אשר אחריה אע"פ שהוא זר; יסדי עוד ואו וחלים רעים (דברים כה נט) בקמץ גדול בעבור החטף אשר אחריה ועקרו שיהיה שרק כמו ופראים עמדו על שפים (ינמיס יד ו), יסדי מס ואין מעמד (תהלים סג ג) בקמץ גדול בעבור החטף אשר אחריה ואם הוא זר, כי אפשר שיפארו בקמץ חטף מן המלות מה שדעתם להניעו בשבא ופחת כאשר בארתי (זער ל) בזכרי המלות הזרות, וכבר הכשרתי. ובאין מעמד בספר הקרוב והישור פנים אחזים טובים גם כן. ועקר מס ואין מעמד להיות בפחת גדול כמו מס וממעמדך יורסק (ינמיס כג יט). וכמו מה שזכרנו ממה שחעתק בו הקמצות אל האות הגרונות אמרם מה יסדי (ז"א כה יד) היה המשפט להיות כמו יסדי

(1) קוף נח"ק וכן מנקד הר"ק נמכלול דף כ' ונחמיס ונכ"י סכנת סמ"א ונחמיס כהנא.

החליפה (סענר) כי ממנהגיהם שיניעו הוא המורה על החליפה בשבא מוחל
 כמו אמרו ואחנה לחרם יעקב (ישיב סוף טג), ואבוס עמים באפי — ואוריד
 לארץ נצחם (זס סד ו); והעקר באלה הווין השבאיות הקמעות, כי ענין הפעלים
 האלה החליפה, והמורה הקמעות בשבא, כי פעמים רבות יהיה הפעל העתיד
 במקום החולף, וכאשר היה דעתם להיות הפעלים אשר ויהם פתוחות בשבא,
 ונמנע זה לדחוק, הפכו השבא לפתח, וכבר בארתי זה יותר מהבאור. הנה במהכרת
 הקרוב והישור (לעיל 24 ולקמן פ' יח). והעלולה הווא מכלל מה שלא
 הרגיש בו אדם וזלחנו. ומה שהיה דינה מן ווי העטוף להיות בשורק כמו
 ושמרתם לעשות (דנניס יז לז), ולמרתם אתם ושמרתם (זס ה ח), וקראתם בשם
 אלהיכם (ט"ז יח כד) והדומה להם, והיה אחריה אות גרונית נעה בשבא ופתח.
 יומר השורק הוא בפתח בעבור הכבוד לכבא בו כמו נעידתם, נעברתם, נעניתם
 ודברתם אליהם (ט"ז יז), ואמרתם, ואכלתם, ואהבך וברכך (דנניס ז יג), ועשה
 את חמאתך (ויקלד ט ז), ואספתו אל חוך ביתך (דנניס כג ז), ואסרנוהו לענותו
 (זפניס יו ח) ואסרתם את הפרות (ז"ל יז י), ועשיתיהו לי ולבני ואכלנוהו
 (ט"ז יז יג), ואכלוהו (ישיב סוף י), והעם הזה עצים ואכלתם (זס ה יד), הדין
 בוים האלה והדומה להם שיהיו בשורק והיה כבר להניע מה שלאחריה בשבא
 ופתח עם האות הגרונית, ואלו לא הייתה גרונית לא היה בזה כבד אע"פ שיהיה
 מונעת בשבא ופתח כמו שנאמר יתקש' ולא חמצאי עוד (יחוקלד סוף כו),
 ויבא שביך (זפניס ה יג) וזולתם רבים. — והלמד שדינה להניע בחירק
 הנפלה על השבא כמו למד לקרא לשבויים דרור (ישיב סוף), לשמרך בדרך
 (זמות כג ב), עת לקרוע ועת לתפור (קסלג ג ו) והדומה להם, כאשר תהיה
 אות השבאית אשר אחרי הלמד גרונית מונעת בשבא ופתח חונע הלמד ההוא
 בפתח במקום ההריק כמו למד ולאסורים פקח קוח (ישיב סוף), לאשר בחשך
 (זס טע ט), לאחוזות עולם (נרלזית יז ח), לחטא בהנה (ויקלד ה כג), לעזור
 ולהכשיל (דס"כ כה ח), לעלות על מוכחי (ז"ל כ כח), ולאביגיל (זס כה יד),
 האמרות לאדניהם (עמס ד); וזאת עוד היא עלת הפתח למד לאדני לעשו
 (נרלזית לז יט) כי העקר באלף הווא שיהיה מונעת בשבא ופתח וכאשר רפחה
 נשארה הלמד על פתחוה, וכך אני אומר בהפתח לה' אלהינו (דנניס כט כט)
 ובית אך בה' נמדנר יט ט) וכך מי כה' אלהינו (תסלים קג ה); וזוה קרה עוד
 בבית בעברה אשר חעבר (נרלזית כט כו) מפני שהיא לסתם ואלו הייתה להודעה
 הייתה הבית קמוצה כי היה עקרה להיות בבעדיה בקמעות ההא, ואלו היו מפלים
 ההא על מנהגם הייתה הקמעות נעתקת אל הבית כאשר קרה בבית כי באש ה'
 נשפט (ישיב סו יו) ובית דהי (זס כה ו) וזולתם; וכן קרה בבית בערוץ נחלים
 (חיזכ לו ו), באכלכם מלחם (נמדנר טו יט), ובכף כארזים עלי מים (זס כד ו)
 כי הם לסתם, אבל בחור דאריים (ז"ל ה טו) קמוץ הכף בעבור שהיא להודעה
 והעקר בו כדאריים בקמעות ההא וכאשר חסרה ההא נעתקה הקמעות אל הכף,
 כי רוב דבריהם כן הוא בחסרון ההא, ואפשר שלא יחסרה כאשר נאמר
 להעם הזה (דס"כ יו) להגדוד (זס כה י), להמוכח (זס כט כו). ואפשר שיניעו
 קצת האותיות האלה אשר עקרים החירק בסגול כמו ויהי ישיב אלהים (דס"ל טו כו)
 משפטו שהיה בחירק כמו ויהי בשמר יואב (ז"ל יכ טו), ועוד דליתיה בניו
 (דס"ל כה כו); ואפשר שחונע בצרי כל שכן אם תהיה אחריה אלף רפה כמו

(ט"ז ד כו); על פאפס את תורת ה' (עמס ד יד) היה המשפט להיות כמו באפס
 אליו (לסתרג ה), וכמו זה ביום דהי (יחוקלד כ ה), היה פפסי במרכבה (ט"ז כנ לה),
 ערים פפריית (יחוקלד כט יג), ולכסא פפריים (דס"כ ט יח) היה משפטו להיות
 כמו שש פפרי (זמות כו), אשר אחה מראה (זס כט ט), ומקור משחח (פזלי כה כו);
 כי הייתי (ט"ז כנ לד) היה המשפט כמו השלכתי (תסלים כג יח), בחשו והקלמו
 (יחוקלד לו לז), ולא הכלמנו (ז"ל כה טו), מאשר לא הגלו (ישיב ט י), הבקעה
 העיר (ישיב ט ט). ישיב חי (ויקלד יו י), יחרם כל רכושו (עורל י ח) היה
 המשפט להיות החטף ביוד כמו כליל הקסיר (ויקלד ו טו); לשפד למלך (ז"ל טו)
 המשפט שיהיה כמו לשפד בדרך (זמות כג כ), כי הוא קורם הסמכו אל הכנוי
 למשח עליהם מלך (זפניס ט ח). ואפשר שחונע האות הגרונית וחשאר הקמעות
 במקומה כמו ועלה פאפי (יחל כ ב), ועלה דאשם (ישיב לד ג). ואמר דהי
 (זמות כה) והניחו החית ורגשו הכיה; ונאמר יתקל לא חתלת (יחוקלד יו ד)
 ולא נעתקה הקמעות אל החית בעבור דגשות הווא אע"פ שקמעות ההא על דרך
 וזה כאשר זכרנו בשער המלות הורות. ואפשר שמניעים בפתח מאותיות הגרון
 מה שעקרו להניע בשבא כמו עין הלמענך חונע הארץ (חיזכ יח ד), כי היה
 עליהם השבא בו לכוכר בעבור השבא אשר אחריה, וכמהו ממעשרו (ויקלד כו לה),
 המעלך מארץ מצרים (דנניס כ), ונעלך לא בלחה (דנניס כט ד), ממעיני
 הישועה (ישיב יכ ג), בערך (ויקלד ט ז), בעדכם (חיזכ טז ח); וזוה קורה כהא
 השאלה לדעת הנפלה על אות גרונית ר"ל שיונע בפתח ואפשר שיניעוה בסגול
 כמו העבר ישראל, (ישיב ד יד) וזה הוא ההפך בין הא ההודעה ובין הא
 השאלה לדעת, ר"ל שהא העבר ישראל פתח והא העבר העברי (נרלזית לט יו)
 קמץ והוא המנהג במה שדומה לו וכמהו העדים חיים (זמות ד יח), העצב נבזה
 (ישיב כג כח), הארץ עולם (חיזכ כג כו), האתה זה (נרלזית כו כח) האיש
 כמוני יברח (נחמס ו יח), החייתם כל נקבה (נמדנר לו טו); ובסגול דאני הריתי
 (נמדנר יח יכ), דאני לאדם שיחי (חיזכ כח ד) היתה ואת בימיכם (יחל ח ב),
 האמר חאמר (יחוקלד כח ט); וכן אם תהיה הא הפעול נופלת על הא גרונית
 והיה מקומה שבא, תנהג גם כן המנהג הזה מן הפתחות כמו הא העירחתו בצדק
 (ישיב טה יג) החתת כיום מדין (זס ט ד), כי המשפט בהעירחתו להיות כמו
 והשיתיהו (יחוקלד יד ח) לולי העין, והמשפט בהחתת להיות כמו וסבת את
 לכם (ט"ז יח לו) לולי החית. וכבר טעה המשורר* באמרו

העירית וחדשת אהבים והלהבת והשקת קרבים

להניע ההא בשבא ופתח; וכבר השיבתי עליו זה בעלומי בעת שלמדתי לפניו.

ומה שיהיה מן ווי העטוף דינה להיות בשבא ונפלה על אות גרונית
 נעה בשבא ופתח ולא יוכל הלשון להניע האות ההוא בשבא המוחל בו בעבור
 הנע מה שלאחריה, חונע הווא והוא בפתח כמו ואחלל שרי קדש (ישיב טג כח),
 ואשכרם בחמתי (זס טג ו), ויחר אפי בהם ואכלם (זמות לז י), ואמחתהו
 (ז"ל ח י, לעיל דף 51), העקר באלה והדומה להם להיות בשבא, ואם ענין רובם

* וזהו מר יחזק כן מר שולל אשר סיה רבו נעמיני השירים יצמי נחמותו כנללא
 מדנני סעמנר לקמן שער יט.

אמרו לאלהים (תהלים סו ג), באלהים נעשה חיל (סס ס יד); ואפשר שיביאו הסגול במקום החירק אף אם לא תהיה שם אות גרונית כאשר עשו באל תסחי (ירמיה יח כג), ואל תמה (נחמיה יג יד) והוא שהעקר בהם תמחה בחירק ובא ואל תמה חסר כמו יכל בשרי אויבצרי כמו אל תפן (נמלכני יו טו) וחו שתהיה הדת בחק כמו יכל בשרי אויבצרי כמו אל תפן (נמלכני יו טו) וחו ותכה מבקע עיני (חזקוני יז ז) ובה בסגול; אבל אל תמחי היוד בו תמורת ההא כמאמר ר' יהודה*); אך הנעת החו ממנו בסגול צריך לשום אותה על הסברא הוואת שיאמר, כי כאשר כבר עליהם השכר החת החו עם שבר החת המירוח בסגול. ויתכן באל תמחי אצלי שיהיה חסר [הא] כמו ואל תמה ושהיה בו היוד מוספת כאשר היא בהישבני בשמים (תהלים קז ג), הרפכי הצור (סס קיד ח), מלושני בסחר (סס קל ה), לא שתהיה תמורת ההא אשר היא למד הפעל כאשר אמר ר' יהודה, ולולא שתמחי חסר לא היו שמים בין החו ובין המם נח רפה [אלא] שמוה תמורת חסרון הלמד ולא השגיוהו על תוספת היוד כי לא הוסיפה אלא אחר שעבר דברם על התמורה.

וכאשר יבא הנפעל בפעל שפא אות גרונית תונע הפא ההיא כמו הנחמדים מזהב (תהלים יט יח), החרב נחרבו (מ"ג כג), נערמו מים (שמות טו ח) נאמנים פצעי אוהב (מזלי כז י); ויש שתהיה נחה כשאר האותיות שאינם גרוניות כמו נחשבו לו (ישעיה מ יז), ונאמן ביתך (ע"ב יז י), ותנוח עוד לדוחק כאשר תהיה עין הפעל והיא דגושה כמו נהפכו כקשת רמיה (תהלים עח כז), ומהענינים שמתחירות בו האותיות הגרוניות שלא יהיו דגושות כי אם מעט, אבל החת והעין לא ידגשו אותם כל עקר.

ומה שיהיה מן השמות על דמיון פֶּעַל מלעיל כמו שרש ישי (ישעיה יח י), חרש ימים (נחמיה כד יד) ותהיה עינו גרונית, תפתח העין והיא כמו חאר (סס כע יז), צהר (סס ו יז), ויכין וצחר (סס מו י) כמחר הבחולות (שמות כז יז), אבני שהם (סס כה ז), כוהר הרקיע (דניאל יג ג), על זה הולך השער חוץ מאהל, ועל בָּנו ירו (ויקרא ח כג); וכן אם תהיה הלמד שלו גרונית תפתח גם העין כמו רִמָּה, ורִמָּה חֶבֶק (מ"ב ו פח), רִמָּה מִרְקָחַת (שמות ל כה), סִפָּה סְבִיב (סס כה כד), היו עלי לִפְדָּה (ישעיה ח יד). ומה שיהיה מן השמות על דמיון אוצר ושופר ויחיה ותהיה הלמד שלו גרונית תפתח בעבורה עין השם והוא כמו קִבֵּץ (סס יז ה), קובע (סס סל לח), ואפשר שיבא בקמץ כמו כקש נחשבו תחת (חזקוני מל כה) וזה בעבור היותו באתנה. ודע כי קובע וקובע אצל ר' יהודה (ספר הנקוד דף 190) קמוצים כמו תחתה, אבל אנהנו לא ראינום בספרים אשר ראוי לבטוח בהם כי אם פתחין אלא שכוּבֶע בקצת המקומות מלעיל הוא וכוּבֶע נחשת (ע"ל יז ה), וכוּבֶע ישועה בראשו (ישעיה נט יז) ובקצתם מלרע והוא מגן וכוּבֶע חלו בכ (יחזקאל כז י), כלם מגן וכוּבֶע (סס לח ה). ובא כלם מגן וכוּבֶע קמץ מפני שהוא בסוף פסוק אך ונתן קובע נחשת על ראשו (סס יז לח) הוא, מלרע ולית דכותיה" וכן צנה ומגן וקובע (יחזקאל כג כד), מלרע ולית דכותיה". ומה שיהיה מן השמות על דמיון ארץ ותהיה הלמד שלו גרונית

(*) בלתימות הכוז דף 119 וז"ל (בהוספה מה שחסר בנדפס שרש מזה), ואל תמחי (נחמיה יג יד) חסר, אל תמחי (ירמיה יח כג) נמלכני למד הפעל זו יוד נעלם כבוד מה שז' לפניו הסך המנהג. "וכן דעת דר"ק.

תפתח בעבורה עינו כמו ירִיב רב (דברים כח לח), צמה בלי יעשה קמח (הושע ח), בצע כסף (זפטיס ח יט). ואם תהיה העין גרונית תפתח הפא והעין כמו שֶׁפֶר, נֶפֶר, בהט ושש (חסר ח ו), סף רעל (זכריה יז ז), נחל, רחב, לא מוצק (חזקוני לו יז), סבכני בכחש (הושע יז), מִמֶּעַם המלך (יונה ג ז) ומה שדומה לו. ואפשר שימלט מזה מעט זר ויבא על עקרו כמו פטר כל דָּחַס (שמות יג), מרחם משחר (תהלים קי ג) מרחם אמו (נמלכני יז יז), אע"פ שאמרו יָדָחַס רחמים (זפטיס ח ל), הנשאים מני דָּחַס (ישעיה מו ג), כל פטר דָּחַס (יחזקאל כ כז), ברכות שדים יָדָחַס (נחמיה טז כה) (והרי"ז קמולה מפני הספק, מכלול קמח) על הלוח השער, וזה מן החוק שבמפותחים והגדולה שבראיות כי שער משער ארץ. ומן חור גם כן מן המנהג אע"פ שהוא על עקר השער דָּחַס אלהיו (ויקרא כח יז). וכל לשם בעקלה; וכבר נמלט ממנו גם כן, והשיג שער צִלַע אל צלע (יחזקאל מל ז) ודם ענב (דברים לז יד), אמרו והיא הפכה שֶׁפֶר לבן (ויקרא יג י) לשער הצהב (סס לו), אך יִשְׁפֹּר הרגלים (ישעיה ז ט) הוא על המנהג, וכל זה משער ארץ. ומה שהוא מן השמות על דמיון שֶׁפֶר ושלל ותהיה עינו חית יבא פתח כמו אחר ואחת ואחד, ואין המלות האלה מחברי שער ונער כאשר חשב ר' יהודה, אבל הוא בשומו אותן ורות מהם בדיוחם מלרע⁽²⁾. ואין שער וחבריו בנין בפני עצמו וזולת בנין ארץ כאשר חשב עור ר' יהודה, אבל הוא מבנין ארץ, אך הוציאו ממנו היות עינו גרונית, והראיה על זה אמרם פטר דָּחַס יָדָחַס רחמים, אבל רחם רחמים הוא על הלוח השער בהעקף דמיון ארץ אליו בעבור האות הגרונית, אך פטר רחם הוא על עקר השער אלא שהוא זר מן ההלוח. וכבר באה מלה אחת וזה מאחד ואחת ואחר בהיותם פתחין ובאה קמוצה והיא שֶׁפֶר וראוי לחבר אליה דָּחַב הוונה ולחבר אליה עוד רחב לומר אשר לשון הנקבה שלו אל ארץ טובה ורחבה (שמות ג ח), והראיה על זה אמרם דָּחַב גִּפְשׁ (מזלי כח כה), כי לולא שהיה קודם הצטרפו (הספד) מלרע לא היה משתנה בהצטרפו (בסמיכות); אבל קהל וזהב ורעב ונהר הם על שעריהם ר"ל שער שֶׁלֵּל יִשְׁפֹּר לא שנתה אותם האות הגרונית אל הפתחות כאשר שנתה אחר ושני חבריו בעבור שהיה האות ההיא חית ואינם ורים משער שער כאשר חשב ר' יהודה כי שער משער ארץ. ומה שהיה מן המקורים חסרי הפאים אשר על דמיון שבת ודרה ולכת לקוח מפועל שהלמד שלו גרונית תפתח העין עם הלמד והיא בהתחבר החו עמו, כמו אמרו ודעת קדושים (מזלי ל ג), קחת מוסר (ירמיה ה ג), עה למעת (קבלת ג ז), לפתח עליו (יחזקאל כח כ), לגעת בכ (ע"ב יד י); אך אמרם צאת השאבה (נחמיה כד יח) בעבור רפיון האלף, וזה עוד ראיה על ששער וחבריו משער ארץ וחבריו, אך הוציאו אל הפתח האות הגרונית, אע"פ שהם מהפעלים אשר פאיהם יור, ודעת וקחת ועת למעת על מקצב שער וחבריו, ודעת מפעל שפאו יור וקחת מפעל שפאו למד ולמעת מפעל שפאו נון, אבל

(1) והוא כאלמנט ממשקל שֶׁלֵּל וזהו לקמן ס' יט.
(2) וז"ל בספר הנקוד דף 182, וכמלכ מזה הסדר (שער, גער, מחזק, נעל) שז' מלות חו שזע שזס מלרע וזה נהר, וזה קהל, רעב, אחר, אחת, וזולס נקד וקסל וזהל וזהר ורעב ידמו כלס למלת עזן וחבריו וזהס נקמלין, וזולס אחר ואחר ואחר חזיס כמו עזן וחבריו ולל כמו שער וחבריו בעבור היותן פתחין ועלרע" וזהו לקמן פרק יט.

מן הנפצל הפא של גרונות ימנע מן הרגשות בצוי ובעתיד וינע מה שלפני
הפא בצרי כמו ואחם האפרי (סע ע"י), אחיכם אחר האפר (סע ע"י), ואחם כן
אדם האנח (יחזקאל כ"ז), ויאנחו בני ישראל (שמות כ"ג), האנק דם (יחזקאל כ"ז),
יאמן נא דברך (מ"א ח' כו), ויצו אל ביתו ויחנק (ע"כ י' כג) והרומה להם.

שער י"ז

בזכרון התעברות הפעלים והמקורים

דע כי הפעלים המתעברים מתעברים אל פעוליהם על שלשה דרכים; האחד
מהם שלא יתעברו אלא במלה ולא יתכן להסרה; והשני שיהיה ההתעברות פעם
במלה שיביאנה על הפעול בו ויתכן להפילה ופעם מבלי המלה ההיא, והראיה
על הפעול בנפול המלה יהיה בהתבונן (ינין מן הענין); והשלישי שיתעברו פעם
במלה שיתכן להפילה ופעם במלה שלא יתכן להפילה. והמלות הנפלות על
הפעלים יהיו על שני דרכים, אם מלה שיתכן להפילה כמו את, והלמד, ואל
אשר היא בענין הלמד, ואם מלה שלא יתכן להפילה כמו הבית וכמו על, אך
מה שרתעבר מהם במלה שיתכן להפילה ובזולת המלה ההיא כמו אמרו כי
הרג שאל את כהני ה' (ע"כ כ"ב), ויאב ואבישי הרגו לאבנר (ע"כ ג' ב) זה
במלה, ובכלתי מלה כי באפס הרגו איש (נחלית טע ו), יהרג בברר גפנם
(תהלים ע"ט); ואמרו והכתינו והצלתי מפיו (ע"כ י"ב) בכלי מלה, ובמלה הכייתי
אחכם בשדפון (עמוס ד' ט); ונאמר צוני ה' אלהי (דברים ד' ה), ככל אשר צויתני
(סע כו י"ד) בלי מלה, ובמלה כי כן צוה אותי (מ"א י"ג ט), תורה צוה לנו
משה (דברים לג ד), כאשר צוה ה' אל משה (שמות י"ד); וינחהו אהרן (סע)
[בלי מלה, והנה אחו (סע י' ג) במלה], וירץ עשו לקראחו ויחבקו (נחלית
לג ד) בלי מלה (*), ובמלה ויחבק לו (סע כ"ג); ונאמר ויפל על צואריו וישקו
(סע לג ד) בלי מלה, ובמלה וינשק לו (סע כ"ג); ונאמר אנא שא נא פשע
(סע כ' י') בלי מלה, ובמלה ועתה שא נא לפשע (סע), ונאמר לא יאבה ה'
סלה לו (דברים כ"ט), ואמרו לא יאבה ה' לסלה (מ"כ כ"ד ה), ונאמר וימאן
אדום נתן את ישראל (נמנל כ כ), מאן בלעם הלך עמנו (סע כ"ד י'), ואמרו עד
מתי מאנח לענות (שמות י' ג), כי מאן ה' לחתי להלך עמכם (נמנל כ"ג י'),
ונאמר לרבעה חבל הוא (ויקרא י' כג), ואמרו לרבעה אחה (סע כ' י'), ונאמר
ולא יכלו דברו לשלום (נחלית לו ד) ואמרו כאשר דבר לך (דברים י"ב כ), וידבר
ה' אל משה; ונאמר שמע קול תחנוני (תהלים כ"ג) ונאמר וישמע אלהים את
קול הנער (נחלית כ"ז י'), ולא ישמעו לקול אביהם (ע"כ כ' כ'), וישמע ה' אלי
(דברים ט יט). זה הוא השער ועליו רוב דבריהם, ר"ל שכל פעול יגיע אל
פעולו באות או בלמד או באל, וכי הוא מגיע אליו גם כן מבלי המלות האלה,
ואלה וכמותם הם הפעלים המתעברים פעם במלה יתכן נפלה ופעם
מבלי המלה ההיא. אבל הפעלים המתעברים פעם במלה שיתכן נפלה
ופעם במלה לא יתכן נפלה כמו אמרו ואוחנו אל חמרדו ואמרו בה' אל
חמרדו (יהושע כ"ט), וימרד בו (מ"כ כ"ד ט); ונאמר והתחתנו אתנו (נחלית

אמרנו שהם על דמיון ארץ ושער ואם הם אלה מקורים מחסרים ומומרים בעבור
שהקצב אחד. ואין אמרם רום עינים ירחיב לב (מזלי כ"ד ד) בהצטרף רום לא
מוצק (ליוז לו י'), ולא אמרם לבלתי קפתי כסף (מ"כ י"ט) בהשתנות בהצטרף
אע"פ שאין משתנה שער ושערו בהצטרף שוכר לשער שער, כי יש מלה וזה
שתהיה שמורה ולא תלך תמיד ההקשה עליה. אך לא נקפיד על המשוררים
בכמו זה בדחק המשקל, על כן אין אנחנו מגנים דברי המשורר עדי יג' רגלי
כאשר גנה זולתנו (רמב"ם לקמן פ' יט). ומה שיהיה מן השמות על דמיון קשבת
לקוח מן פעל שהלמד שלו גרונות, העין והלמד ממנו פתוחות, כמו קשבת,
וגבחת, וצרעת, וקרחת.

ומה שיהיה מן הפעלים העתידים המחסרי הלמדיון אשר על דמיון
ויפן כה (שמות כ' י'), וירף ממנו (סע ד' כו), לקוח מפעל שהפא שלו גרונות
יהיה פא הפעל ההוא המחסר ואות העתידת פתוחין כמו ינין, ויעל, ויחץ את
העלולים (נחלית לג), ואלה פעלים קלים ומתדמים בכבדים מן המין הזה כמו
ויעל פר ואיל (נמנל כ' ג); ואפשר שתהיה אות העתידות בו שבורה על משפטה
ותהיה הפא פתוחה כמו ויחץ את פני העיר (נחלית לג י'), ויחר אף ה' (שמות
ד' כד); אך יתיר (סע י"ט) המשפט אצלי שיהיה נח' הפא והוא החית,
אך נפתחה בעבור היותה גרונות (*), והראיה על מה שאמרתי מהיותו על דמיון
ינין ושמעאל (יחזקאל ע"י) וישת מן היין (נחלית ט כ). משני דברים, אחד
מהם דגשות הדלת שלו כדגשות בית וישב וחו מן וישת, כי אלו היתה הסברא
בו כסברא ביוחן את פני העיר היתה הדלת שלו קלה כקלות פא וירף ממנו
ופא וינין בגדלו (יחזקאל לו ז), כי המשפט בו ינין שהיה על משקל וירף ממנו
ונעללה היות אשר היא פא הפעל; והדבר השני נקדים הדלת בשבא כעשותם
בבית וישב ושמעאל וחו וישת ולא נקדו כן פא וירף ולא נון ויחן. והביא ר'
יהודה (*). אל יחד בימי שנה (ליוז ג' ג) עם יחד על עפר ישכבו (סע כ"ז כו),
ואני אומר חיי! שהענין יאות לו אבל ההקשה מונעת ממנו בעבור מה שזכרתי
מדגשות הדלת ונקודה בשבא. ואם תהיה עין הפעל מן הפעלים האלה המחסרים
גרונות תפתח בעבורה הפא כמו ותלך יפתי (נחלית כ"ד י'), וחכה מכעם עני
(ליוז י' ז'). ומה שיהיה מן הפעלים העלולים העין פאו עין או חית או שתהיה
הלמד שלו עין או חית או ריש, פא הפעל ההוא כרוב דבריהם מונעת בפתח (*)
כמו ינין דוד (ע"כ כ"ט) ויחש על מרמה (ליוז ל"ה ה'), וינח התבה (נחלית
ח ד), וינע לבבו (יחזקאל ז' ז'), ויצר עליה (מ"כ י"ה ה'), ויסר אליה (זפטיס ד' יח'),
ויור את הגוה (סע ו' ל'). ואפשר שיביאנהו בקמצות על עקרו כמו ינין אל
(יחזקאל ו' ו'). ואלה פעלים קלים; וכבר הנהיגו הפעלים הכבדים מן המין הזה
העלול העין המנהג הזה כמו ינין ה' (נחלית ח כ'), ויער ה' (מ"כ י' ג'),
ותרע לעשות (מ"א י"ד ט), וירע העם (יהושע י' כ'), ותגח בנהרתיך (יחזקאל ל"ג),
וינח ה' להם (יהושע כ"ט), ותסר בגדי אלמנותה (נחלית לו י'). ומה שיהיה

(*) הניחו רד"ק במכלל דף קמ"ט ע"ג.

(*) חסר נכדמם כמו שזכרנו במה שזכרנו עליות הכות. ודעתו הניחו גם הרמב"ם ורש"י.

(*) חלה הם דברי ר"י עליות הכות דף 60 וסופי' בהם, כי יתכן שזכר על הלשון לקצק על מה שזכרנו על כן פתוחות.

לד ט), ויתחתן לארנב (ד"כ יח ט); ואמרו לא תחתן כם (דברים יג), ועתה
 תחתן במלך (ז"ל יח ט); ונאמר כאשר לא נגענוך (בראשית כו ט) העקר
 בו נגענו אותך, והפילו המלה, ואמרו הנגע באיש הזה ובאשתו (שם כו ט);
 ונאמר ולא יכלו דברו (שם לו ד) שעורו דבר אחד או דבר לו וחסרה
 המלה ונתחבר בכנוי, ואמרו רוח ה' דבר בי (ז"כ כג ט), פה אל פה אדבר
 בו (נמדנר יח ט); ונאמר וירגמו אותו (ויקרא כד כג), ואמרו וירגמוהו באבן
 (שם כ כ); ונאמר החפץ אחפץ מות רשע (יחזקאל יח כג), ואמרו כי לא אחפץ
 במות המת (שם יח ט), אם חפץ בנו (נמדנר יד ט); ונאמר ריבה ה' את
 יריבי (תהלים לז), רבת ה' ריבי נפשי (פסלם ג ט), ואמרו ריבו באמכם (הושע ד)
 ונאמר אל תלחם את לחם (משלי כג ז), ונאמר לכו לחמי בלחמי (שם ט ט);
 ונאמר שחה מים (שם ט ט), ונאמר ושחו בייז מסכתי (שם ט ט); ונאמר
 ויתנכלו אותו (בראשית לו יט), ואמרו להחנכל בעבריו (תהלים קל כה); ונאמר
 ויקנאו אותו (בראשית כו ט), ואמרו ותקנא רחל באחתה (שם ל); ונאמר שמע
 קול תחנוני (תהלים כח ט), וישמע אלהים את קול הנער (בראשית כד ז), ולא
 ישמע לקול (שמות ד ט), ואמרו וישמע בקולם (ד"כ ל ט); ונאמר חשיבה
 לקול שועי (תהלים ג ג), חשיבה ה' אלי (ירמיה יח ט), ואל נקשיבה אל כל
 דבריו (שם יח ט), ואמרו הקשיב בקול חפתי (תהלים פו יט). אבל הפעלים
 אשר לא יתעברו כי אם במלה ולא יתכן לחסרה כמו אמרו עתה על
 מי בטחת (פ"כ יח ט), בטח אל ה' (משלי ג ט), הכשחים בה' (תהלים קכה),
 יען בטחך במעשיך (ירמיה טז ז). ואם יאמר אומר כבר אמרת בתחלת השער
 הוה כי הבית מן המלות אשר יתעברו בם הפעלים ולא יתכן לחסרה מן
 הפעולים כהכון חסרון את והלמד ואנחנו רואים שאמרו כי לא אחפץ במות
 המת בבית ונאמר החפץ אחפץ מות רשע וחסרו הבית, והרבה כזה ממה
 שהבאתי בשער הזה? נאמר לו כי הפעל הזה אשר טענת בו עלינו והדומה לו
 ממה שעברוהו אל פעולו בבית ובלתי בית, יש בו שתי לשונות שונות לאנשים,
 ושמושו משתנה בו, אחת מהנה הלשון אשר יתעבר בה בלתי בית, והשנית הלשון
 אשר יתעבר בה בבית, והאנשים אשר יעברוהו בבית אינם רואים לחסרה כל
 עקר, והראיה על זה מה שאמר הכתוב בהכחה באוצרותיה (ירמיה טז ד),
 הבוטחים על חילם (תהלים נט ז) ולא יתכן חסר בית באוצרותיה כאשר לא
 יתכן חסר על סמך על חילם אלא אם חסר ותהיה במצפון, לא שיתעבר
 הפעל אל פעולו בלעדיו, כמו שקרה באמרו אנחנו פשטנו נגב הכרתי (ז"ל ל יד),
 כי פשטנו לא התעבר אל הכרתי כי אם בעל, אך הוא במצפון, והראיה על
 זה העמף אשר אמרנו בעל*) וזה מופת פוסק על שחסרון הבית איננו נכון.
 אבל התעברות המקור כאשר יושם במקום הצוי ידוע, כמו אמרו וזכר את
 יום השבת (שמות כ ט), שמור את חרש האביב (דברים יו) והדומה לזה. ויש
 שיתעברו המקורים ואם לא יהיו במקום הצוי כמו אמרו אחר שלח אותן נבוואראן
 (ירמיה ט), בלדת אתם (בראשית כה כו), בשאת אותו (שמות כו ז), בפקד אחם
 (שמות ל יב) למשאות אותה (יחזקאל י ט), ביום המשח אותו (ויקרא יג) אלא
 שהמקור הזה ר"ל המשח, בנין הנפעל.

(*) נראה שגריך להוסיף, "אמרו ועל פשר ליהודה ועל נגב כלב" (שם).

שער יז.

הכנוים.

דע כי הכנוים משתנים בהשתנות השמות המכונים; כי מן הכנוים מהם
 שיהיה בכנוי לפעול בו ומהם מה שיהיה כנוי [לפעול בו ומהם מה שיהיה כנוי
 למחזקר אליו ומהם מה שיהיה כנוי (כ"כ טז)] למדבר בו. וכל אחד מאלה הכנוים
 משתנה עוד מדרך הפרידה והקבוץ. וענין הכנוי הוא שחסידי השם הנגלה וחבא
 כנויו וצפנו על דרך הקצור, ועל כן כנו רבותינו ז"ל הכנוי דרך קצרה בעבור
 קצורו. ומן הכנוים [מהם] דבקים ומהם נפרדים. וכנוי האחד המדבר, אם זכר
 אם נקבה, הנו והיורד אשר בעשיתי וראיתי והדומה להם, וכנוי הרבים
 המדברים אם זכרים אם נקבות הנו והוא אשר בעשינו וראינו והדומה
 להם. וכנוי האחד הזכר אשר איננו נמצא במעמד מסתתר בפעלו ואינו
 נראה, תאמר עשה וראה ולא יהיה באחד מהן סמן לפועל⁽¹⁾. וכנוי לרבים
 אשר איננו נמצאים במעמד, אם זכרים אם נקבות, הוא אשר בכנוי ראובן
 בנו (נמדנר לז לו) ובאו לבניהן אשר ילדו (בראשית לא ט) והדומה להם. וכנוי
 הנקבה האחת מסתתר בפעלה ואיננה נראה. וכנוי האחד הזכר המדבר בו
 תו משוכה בקמץ ואחריה הא דפה במכטא, ואפשר שתחתיים במכטא כאמרך
 עשייתה (ז"ל יד ט) ראיתה (ז"ל יח ט), אבל הנקבה מעמדת בשוא בלכר.
 וכנוי קבוץ הזכרים המדבר בהם מם כאמרך עשייתם, ולנקבות נון.

ודע כי כנוי הפועל המספר עליו לא יראה לו סמן בפעלו החולף כשיחקרם
 וזכרון הפועל⁽²⁾, אבל הוא במצפון, והוא מסתתר בפעל החולף ואינו נראה בו
 כאשר אמרנו, והוא כאמרך ארני שאל את עכריו (בראשית טז יט) בשאל כנוי
 מסתתר בו שאל ארני, אלו היית מקבצו היה נראה והיית אומר ארני שאלו,
 וכמהו בה' אלהי ישראל בטח (מ"כ יח ט) וכאשר תקבצו תאמר כך בטחו
 ולא בשו (תהלים כו ז), וכאשר יחקרם הפועל (יראה הפועל) יהיה הפועל הקודם
 פ' ולא ישוער בו כנוי כל עקר, כאשר נאמר אמר ה' מבשר אשיב (תהלים סח כג)
 כה אמר המלך צא (מ"ז ט ז³). ואם תקבץ, תביא כנוי הקבוץ בין שיחקרם
 פועל הפועלים בין שיתאחר זה על דרך הבאר כשיהיה הפועל קודם, אבל

(1) וזה דעת ר"מ הכהן שם הענר ליחיד נסתר לרין לכנוי הוא (למות טה).

(2) פירוש, כזכור קודם הפעל החולף הפועל שצפה הפעולה.

(3) על הכדלים הדקים החלה השיג האפודי פ' כו וזמר כי כל זה הוא התחכמות
 נטה שחין לזו עסק זו כי הולדת הפעלים כפי הכדליהם לא יאמר לא כנוי ולא
 שתכלול כנוי רלוני. הכנוי אשר עליו מקירנתו כי הכנוי הוא השם הנסתר כמו
 שאמר ג"כ ר"י וזאת כשתאמר פעל ועשה לך, הנה חסנו נאמר שזה הדבור נלתי
 נשלם וחסר הפועל ולא יהיה בו משפט כלל כי מה הוא השם הנגלה אשר חסר
 תסתיר בפעל או בפעל, האמת כי הפעלים יכללו בהולדתם הכפולים חלל שם
 נלתי מונגלים ונגלים ולזה לא יהיה טעם משפט חס לא יתבאר הנושא, וההנצל
 שהשיג בין זה' בטח וזין אמר ה', וכי בבטח כנוי נסתר ולא באמר הוא ענין
 שחין לו שחר, ולא יוכל לתת הנצל מלד הלשון בין ה' אשר לשכון נערפל, וזין כה
 אמר ה', ועם הענין הענין יראה כי לפי דרכו הענין נסתר כי בלשן הפועל קודם
 לשם הכנוי יותר נראה בפועל כי השם לא נזכר עדיין, ובאשר השם קודם לפעול
 הנה הוא נחלף זה; ויראה מדבריו כי הוא זה בולו מדקדוק לשון קדר ולא
 נראה לו מנות שלשונות.

ילדה מלכה גם היא (נרמזת כנ"ב), כי ילדה P אין בו כנוי כי אם על דרך העברה כאשר אמרנו בזכר על דרך הנחץ, אבל היא בילדה מלכה סמן הנקבה. ואפשר שיגרעו הסמן הזה כאשר לא יפתחו מספק כאשר נאמר ילד שבו ואח תרחנה (דס"ז ב טח), אשר הביא שפוחך (ע"ז כה כ"א).

אבל הפועל העתיד יהיה גם כן מסתתר בו כנוי הפועל האחד כשיחקרם זכרו כאשר נאמר אם ה' לא ישמר עיר (תהלים קכז), ויראה ברכים כמו בעבור ישמרו חקיו ותרחצו יצרו (ס"ז ק"ט). ואפשר שיגרעוהו כאשר לא ייראו מספק כמו וצדיקים ככפיר יבטח (עזרי' כח ט), אוילים יליץ אשם (ס"ז י"ט), ויעלו בנגב ויבא עד חברון (נמנ"ג כ). וכאשר יתאחר זכר הפועל האחד מפעלו העתיד יהיה הפועל ההוא P כמו אמרו יבא אלהינו ואל יחרש (תהלים כ) ואם יחשב כי יש בו כנוי על דרך הנחץ אין זה מוזק. וכאשר יתאחר זכר הפועלים מהפעל העתיד יראה כנוים בפעל ההוא על דרך הבאור ויהיה השם הנראה אחר הכנוי תמורת הכנוי ההוא כאשר היה בחולף, נאמר יכבדו בניו ולא ידע (חזק' יד כח), לא יאכלו הכהנים (יחזקאל ט"ז ל), אם ישמרו בניך (ע"ז ד).

ודע כי יחזן לומר בכמו הוא אשר בוכל אשר שאלו עיני (קהלת ז י) ובכמו הוא אשר באם ישמרו בניך, ר"ל הואין אשר בפעלים הקודמים, שאינם כנוים אך סמנים למשנים ולקבוץ כמו ההא אשר בילדה מלכה, וההא אשר בפילגשו אשר בשכם ילדה לו, אשר הנה סמן הנקבה, ואם יחשב זה לא יהיה בפעל האחד הקודם כנוי מסתתר; ושני המאמרים נכונים אצלנו ואצל חכמי דקדוק הערבי כמה שנוהג מדבריהם המנהג הזה. אבל הוא והיא והם והן ואני ואתם ואנחנו ואתן הם מלות לנחץ או כנוים נפרדים. ואם יהיה הפעל העתיד האחד המסופר בו לנקבה יהיה הכנוי מסתתר בו גם כן כמו מכל אשר יצא וג' לא תאכל ויין ושכר אל תשת וכל טומאה אל תאכל כל אשר צויתיה תשמר (שופטים י"ד), בכל אחד מהפעלים האלה כנוי שב אל האשה אשר קדם זכרה כאמרו מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר, והחזין בהחלחלת סמן הנקבה, ובוה ראייה חזקה על שדרא בפעלה החולף לנקבה האחת סמן הנקבה לא כנוי. וכן אם יהיה הפעל העתיד לקהל הנקבות יהיה גם כן כנוי מסתתר בו כמו אמרו מגוי יעמדה (דניאל ח כב), ויחמנה בבאן לשחות (נרמזת ל' כח), וישרנה הפרות (ע"ז ו י'), והגון וההא סמן קהל הנקבות ואינם כנוי. וברוב דבריהם ישימו את העתיד בדמיון כזה התו אשר תהיה לעתידות פעל הנקבה האחת מחפצם לבאר כמו אמרם חכרענה ילדיהן תפלהנה חבליהם תשלחנה (חזק' ל"ט כ). וכנוי הפועל מסתתר גם כן בפעלו כמו כי המלך בוטח בה' (תהלים כח ט), שומר כל עצמותיו (ס"ז ל' כח), שמח לאיד (עזרי' י"ה ט), והוא גם כן בקבוץ נעלם, תאמר בוטחים ושומרים, השמחים אלי גיל (חזק' ג כח), והיוד והמם סמן דקבוץ; והוא מסתתר גם כן בפועלה ובפועלות, כמו אש אוכלת

(1) וזה קרעו העדוקים כל לשון זכר על נקבה ואמרו כי יש בו דבר נסתר וזה כי חסר פה נער, כער שפוחך וכן ילד שר על כלב וחזק חזר על מעבה. וכן כאשר כל לשון יחיד על רבים אמרו כל על דרך קללה, ולפעמים נמשך אל יחיד כמו ויבא עד חברון, כל אחד ואחד, וכן ויקרא השמים, אחד מן השמים.

(2) ואלה הם חלום לשון זכר וחלום לשון נקבה כ"כ רש"י והרמב"ם. והרמב"ם הביא 'פסוקים האלה, ויש להביא בדבריו מגוי יעמדה נמקום, "אגור יעפכה".

הפועלים הנראים אחר הכנוי הם המורות, ועשו זה בפועל הרבים בלבר שידע השומע מיד שהמדבר עליו יותר מאחד, כאשר נאמר וכל אשר שאלו עיני (קהלת ז י) הוא כשאלו כנוי עיני המהאחר והוא כנוי קודם הזכרון על דרך הבאור ועיני תמורת הכנוי. ונאמר בההאחר הפועל ועיני ראו ולא זר (חזק' י"ט כו) והוא בראו כנוי עיני (רמז לקמן 111) והוא שב עליהם. ונאמר עוד בהתקדם הכנוי על דרך הבאור והקריבו הקהל (ויקרא ד' ז), והחרישו העם (מ"ב י"ח לו), וחזר דבריהם על דרך הזאת מהקדמת המכנה על המראה בפעל הרבים, כי ממנהגיהם ושמושיהם להקדים המכנה על הנראה עד שהם מכנים מה שאין זוכרים אותו כל עקר כאשר יהיה בדברים מה שיוזרה עליו, כמו שאמרו: העיר ההללה אשר היתה חזקה בים היא וישיבה אשר נתנו תחתם לכל יושביה (יחזקאל כו י'), ר"ל לכל יושבי הארץ, וכנה מה שלא זכר קודם לכן ולא אחר כן, כי אין ספק בזה; וכמהו אצלי: בחורי און ופיכסת בחרב יפלו והנה בשבי תלכנה (ס"ז ל' י'), רצה לומר ונשיה או בנותיה כאשר אמר אחריו: היא ענן יכסנה ובנותיה בשבי תלכנה, כלומר ונשיה כמו בנות ציון (ע"ז ג' י"א) וכך הסביר בהנה בשבי תלכנה, אלא שהוא כנוי מה שלא הזכיר. וכמהו בכנוי: היו לי כלם כסדם וישיבה כעמרה (ירמיה כ"ד); וכמהו עוד בן אדם אמר לה את ארץ לא מטהרה היא (יחזקאל כ"ד), וכנה מה שלא זכר; וכמהו עוד, אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו (ע"ז י"ז) והוא רומז אל שאל' ולא היה נזכר במעמד. — וממה ששמשו בו במכנה קודם המראה אמרו: לבלתי באו הכלים הנותרים בבית ה' (ירמיה כ"ז) משפטו בא והוא הוא כנוי הכלים אלא שהוא כנוי הזכרון; והוא עוד על חפנים האלה זר מדרך אחת מפני שהיה ראוי לומר במם על הדרך הזאת בואם (2) מהקדמת המכנה על המראה; ועוד הנני מאכילם את העם הזה לענה (ירמיה ט' יד), ישנו עם אחד (חזק' ח), ואחריהם שמחה הונה (עזרי' י"ג), עונותיו ילכדנו את הרשע (ס"ז כב), ויכו האחד את האחד (ע"ז י"ד ו'). ויחזן שהיה ואיכו תמורת הא כמו וישנו את מעמו (ע"ז כ"ד יד) כי הראוי בואו וישנו שהיה תמורת הא באלו אמר וישנה את מעמו. ויש שיגרעו כנוי הקבוץ הקודם אשר אמרנו בו שמביאין אותו על דרך הבאור, כאשר נאמר ויבוא אלי אנשים (יחזקאל י"ד ט), וקבל היהודים (חזק' י' כג), ויאמר שרי סכות (שופטים ח ו'), ויקרא השערים (מ"ב י"א), ולא יהיה הגוי אשר לא יבוא שם נדחי עולם (ירמיה ט"ז לו), ואיננו רחוק שיהיה הפועל והפועלים מכנים בכמו הפעלים האלה ושהיה עוד באמר ה' מבשן אשבי (תהלים סח ט), כה אמר המלך צא (מ"ב ז' לו) כנוי קודם על דרך הנחץ כאשר היה בפעל הרבים, אך כנוי הרבים נראה וכנוי האחד נעלם מסתתר, כי יש שמכנים קודם הזכרון פעמים רבות כאשר אמרתי.

ופועל הנקבה האחת נוהג המנהג הזה, מסתתר הכנוי עם ההקדם זכרו כמו אמרו ופילגשו אשר בשכם ילדה לו גם היא בן (שופטים ח ל), כי בילדה כנוי נעלם מסתתר שב אל ופילגשו, אבל ההא היא סמן הנקבה ואיננה כנוי. וכאשר יתאחר זכר הפועל הנקבה לא ישוער בפועל כנוי כל עקר כמו אמרו

(1) רמז ד"ק ט.

(2) לו יבואו נעמיו וכתב כלו ענר נמקום עמיו.

בו יהיה הא נראית (ר"ל נמפיק) במו אמרו על ביתה ועל שרה (מ"כ ח), וחניק את בנה (ע"ל א ב), או ראה ויספרה הכניה וגם חקרה (חיו כ כו). ואפשר שירפו הואת להקל כמו שנאמר עונה בה (נמנר עו לה), בחטאה בשגגה (ס כח), ועברתי שמרה נצח (עמוס א יא) לבנות לה בית בארץ שנער (זכריה סוף ה'). וכנוי הרבים הזכרים אשר אינם במעמד הדבק בשמות ובמלות הטעם יהיה מ. כמו זאת עינם בכל הארץ (זכריה ו), ויעבר מלכם לפניכם וה' בראשם (מיכה סוף ג) ויברך אותם (מלאכי א כג), להם לבדם (חיו עו יע). והיה הכנוי הזה בנקבות נון, ואינו רחוק אצלי שיחן לומר (גם ננקות) מלכיהם ועיניהם וראשיהם, וההקשה על זה באמרו ישפטו אותהם⁽¹⁾ (יחזקאל כג עה) וברא אותה בחרבותם (ס עו), ואת חלבה (ויקרא ח יו), ונטע גנות ואכלו את פריהן (ירמיה כג כח) [ועשו גנות ואכלו את פריהם (עמוס י יד), כקוף מנר כלם (ע"ל כג ו), קצב אחד לכלהנה (מ"ל ז לו), לברנה (מלאכי כח כח). — וכאשר יתחבר הכנוי הזה בקבוץ יהיה הא ומם כמו ארניהם, גמליהם, עבדיהם וסוסייהם, פניהם, ואפשר שיהיה מס ואו כמו הרום שנימו בפימו (תהלים כח ז) רציתי שנימו, ישר יהוה פנימו (תהלים סוף יא), שפתימו יכסומו (ס קמ י), שיתמו נדיבמו — כל נסיכמו (ס פניני), כי כאשר הם מחסרים ההא מהכנוי הדבק ברכים ממנהגם שיוסמכו אל המם ו, כאשר אתה רואה. ויש שעושים כזה גם כן בכנויים הרבקים במלות הטעם ובשמות הנפרדים, כי הם אומרים אליהם, עליהם, פיהם, וכאשר יגרעו ההא יסמכו אל המם ואו ואומרים: או ידבר אלימו באפו (ס נ ה), הרם שנימו בפימו (ס נח ז), רציתי בפימו, עלימו יתעלם שלג (חיו ו יו). ואם ידבק הכנוי הזה בקהל הנקבות אשר בות⁽²⁾ יהיה הם כמו למשפחותיהם, שדותיהם, חרבותיהם; ואם תחוסר ההא תוסף בואו כמו ננתקה את מוסרותימו (תהלים ג ג) והיה קודם הוא מוסרותיהם. — ואם יתחבר הכנוי הזה לפעלים ההולפים והעתידיים יהיה מס כמו אם הרגם (תהלים עח לד) אל תהרגם (ס נע יג), יהרסם ולא יבנם (ס כח ח). ואפשר שיהיה מן כאמרו לכן ענקתמו גאווה (ס עג ו), יאחזמו רעד — יכסומו — יאכלמו כקש (עמוס טו) ובחרונו יבהלמו (תהלים נ ה).

ודע כי כנוי הפעול בו אם לאחד אם לרבים אם לזכר אם לנקבה, בין שיהיה העושה בו פעל או מקור יתכן בו שיהיה דבק ושיהיה נפרד; והדמיון בזה, כאשר יפול הפועל החולף לאחד שאינו במעמד או פועל הקהל שאינם במעמד על כנוי הפעול בו או בהם, יהיה הכנוי (והוא) ברבניהם על שני דרכים, או נפרד כאשר נאמר אשר דבר אתו אלהים (מלאכי כח נ), כי כן עוה אתי (מ"ל יג ע), והקטיר אתם (ויקרא ז ה), צר רוח אותה (הושע סוף ד), אשר נשא לכן אחנה (עמוס לה כו); או מחובר כמו כל איש אשר נשאו לכו (ס כח), ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג כ), וגאלו מיד חוק ממנו (ירמיה לט י), עברי

⁽¹⁾ ההקשה היא רק מן אותהם לבד אשר נאמרו הוא שלג כמנהג וכל הפסוקים החסרים הם כמנהג הלשון, וכן היא פעם כל' ופעם כל' לכן כמות פניהם ופריהן, רק פעל עבר לנקבות נח לפעמים עם מס כמו שכתב רש"י על ויגרשום (עמוס ג יח) שלג תתערב העל עם נון הנוסף לעמיד, וכן כמות ויגרשום (ע"ל ו י), שתמוס פלתיים וימלחום עפר (מלאכי כו טו), קשרם, ענדם (עזריה כח).

⁽²⁾ ר"ל בשמות נקבות אשר נרכשו וזו תו כמו עשפות, שדות, חרבות.

(יעזיח ל ל), האמרה אלי (יעזיח ז י), הבטחה באצרתיה (ירמיה מט ד), בנות בוטחות (יעזיח לט ט), האמרות לארניהם (עמוס ד), ההא סמן הנקבה, וכן הוא והחו סמן לקהל הנקבות ואינם כנוי.

וסמן האחד המדבר המחבר אליו הדבק בשמות ובמלות הטעם יהיה יוד כמו עברי, לחמי, בני אבשלום (ע"ל יט) שעו פ"י (יעזיח כג ד) היוד לברה במני היא השם ודגשות נגוה שלא כדרך ההקשה, ואפשר שישימו השם הזה נון⁽¹⁾ כאשר הם בתחתני (ע"ל כג לו), הן בעורני (דברים לז כו) ודגשות נון בעורני שלא על דרך ההקשה. ושם הפועל נוהג המנהג הזה, ר"ל בהיות כנוי המדבר הדבק בו אשר אינו נפרד ממנו יוד לברה כמו ה' רעי (תהלים כ"ג), גאלי חי (חיו יט כה), יצרי מבטן. (יעזיח מט ה). ואפשר שיהיה נון ויוד כמו ישאני עשני (חיו לז כג), אין ראני (יעזיח עו י²), וכנוי מה שיהיה יותר מאחד יהיה נון ואו כמו בננו זה (דברים כח כ), מימינו — עצינו במחיר יבאו (מיכה ה ד), עדינה חכלינה עינינו (ס ד יו). הנון הואת הקלו לעולם כי אם באמרם ממנו כאשר יהיה הכנוי בו למדבר, ואומרים אנשי בכל נוהגים בממנו בספור המספרים על עצמם מנהג השעור כלו כקלות הנון והוא המשפט⁽³⁾.

וכנוי האחד שאינו במעמד אשר יחבר אליו ואשר יספר עליו יהיה ואו, חאמר עבדו, בנ, לחמו לרעב נתן (יחזקאל יח יו), ממנו פנה ממנו יחד (זכריה י ד); וכן שיהיה הא ואו כמו שנאמר ואיש שיהו (ע"ל יד לה), ומעלתו פנות קדים (יחזקאל מג יו), כלומר מעלותיו, מן גבוריהו מארם (נחום ז ד), כלומר גבוריו, ועיניהו על דרכיהם (חיו כד כג), כלומר ועיניו, ועל מי לא יקום אורו (חיו כה ג), אשר מטהו (נחום א יג), ושמר חורו אשרו (עזריה כט יט), חחת כל השמים ישרו (חיו לז ג), ובעד נבריה חבלו (עזריה כו יג), ודקרו אביהו ואמו (זכריה יג ג) איש באחיהו ירבקו (חיו מא ט), בתי הבחולה ופילגשו (זפטיס יט כד), שמך מנהו (חיו ד יג) מאיבם מנהו. (תהלים סח כד). וכמו זה יכלכל מחללו (עזריה יח יד), ומקנהו פרץ (חיו א י), מלכיהו (עמוס לה יא) ומעשהו (זפטיס יג יג), וחבריהם למדי הפעלים, כי למדי אלה הפעלים עלולות לא תראנה כל עקר.

וכנוי הנקבה האחת כאשר יספר עליה בין שיחבר אליו בין שיהיה פעול

⁽¹⁾ וזו יהיה הדגש נענוז נון החסרה כי העיקר פניי ובל כל מני נקרה נדגש כמו ונגלה מני (יעזיח לח יג) ולא מני (ס ל) ולדרך דגשות הנון עשני עשיתם העלה כי לא יתכן נלתי דגש אם לא יולד נח נין המם והנון.

⁽²⁾ זה אם כנוי הפועל מחובר אל הפעל כמו ישאני, אשר בא אחי, ראני, אשר ראה אחי מה שאין כן נדעי וגאלי אשר הכנוי הוא יחס הפעל ולא הפעול, ואין מלת בשובני (יחזקאל עו ו) יולד מדרך ההקשה, כמו שכתב חזקוני, כי לדברי ר' יונה נצטני הוא פועל יולד כמו נצטני אחי כמו שכתב לקמן בסוף הפרק וזהו דרך שרש שני.

⁽³⁾ וכן כתבו רש"י (מלאכי ג כג; עמוס א ט) ור"י נן בלעם כמפרו על חתיות הענינים: „ועמתי, כי יש נוסחיות של בבל כל ממנו [נדגשו] לזון יחיד הוא ושאנינו נמלא דגש יהיה לזון רבים כמו מנהג נון הרבים אלהים יחננו ויפרכנו“. ולכן נמלא נחלמוד בבלי (מסכת לה) אל חיקי ממנו אל ממו והגריפה ככונה, ור"י וזמ' מצדין טו והערוך והמערך ערך בעל לא ירדו לעומק הענין וכבר העיר על זה ר"ל מנורתי ע"פ מ' שלח נך.

רקמתך ותחסים — ונתתיהו — ותוכחים להם. (ע"ז י"ח). — ואם יתחבר
כנוי הפעל בו בפעל הנקבה החולף יהיה גם כן על שני פנים אם נפרד או
מתחבר. אם יהיה הכנוי לאחר אשר איננו נמצא במעמד יהיה על שני דרכים,
אם שיהיה הכנוי נפרד ויהיה אותן, או שיהיה מחובר ויהיה על שני
דרכים, או שיהיה הו באמרו ומיכל בת שאול אהבתהו (ע"ז י"ח כח). אשר
הגתהו (שופטים ט נד), תהום רמתהו (יחזקאל לו ד), היה רעה אכלתהו
(נחלית לו ג) צרה החזיקתהו (ירמיה כ טו), גמלתהו טוב (משלי לו יב), על
צחיה סלע שמתהו לא שפכתהו (יחזקאל כד ז); או שיהיה ו בלבד כמו אמרו
ולא שופתו עין איה (לוי כח ז), כאשר גמלתו (ע"ז ט כד), כי כלתך אשר
אהבתך ילדתו (רות ד טו). ואם יהיה הכנוי לנקבה האחת אשר איננה במעמד
היה ה רפה כמו אמרו צרה ותכלים אחותה (ירמיה מט כד), לו היה רעה אעביר
בארץ ושכלתה (יחזקאל יד טו), וירו חלקתה להם בקו (ישעיה לו י). והדיון בהא
הוא להראות, וכבר עליהם. ואם יהיה הכנוי לקהל הזכרים שאינם במעמד יהיה
על שני דרכים, אם שיהיה נפרד ויהיה אותם כאשר נאמר וכלעה אתם
(נעמד י"ז), או מחובר ויהיה כן כמו על כן נצרתם נפשי (תהלים קיט קכט),
כי רחל גבתם (נחלית לו כב), איש שרפתם (ישעיה עז יד); ואם יהיה לאחר
המדבר בו יהיה גם כן על שני דרכים, אם נפרד או מחבר, והכנוי הנפרד
אותך בהנעת הכף בקמץ גדול ולנקבה בהעמדתה [א"ת]. ואם יהיה הכנוי לקהל
המדבר בהם יהיה אחתם כמו ושכלה אתכם — והמעיטה אתכם (ויקרא כו כב),
ולנקבה אחת. ואילו היית מחבר היית אומר ושכלתכם והמעיטתכם ולנקבה בנון.
ואם יהיה הכנוי למדבר ויהיה נפרד, יהיה אותי, ואם יהיה מחבר, יהיה
ני כאמרו ששופתני השמש (ע"ז ט ו) ורוח נשאתני (יחזקאל ג יד), רוח אל
עשתי (לוי כג ד).

וכן יבואו אלה הכנויים הפעל בהם עם הפעל העתיד על שני דרכים גם
כן, או שיהיו נפרדים או שיהיה מחברים. ואם יהיה הכנוי לאחר אשר איננו
במעמד או לאחת אשר איננה במעמד ויהיה נפרד, יהיה הכנוי הוא אותו או
אותה, ואם יהיה מחבר יהיה על שלשה דרכים אם הו לזכר הא לנקבה ואע"פ
שלא תהיה האלף נמצאת במכתב או ה מעמדת בלבד, או שיהיה נו לזכר והוא
הרוב וגה לנקבה, או שיהיה לזכר ו בלבד; אמר בהו לזכר ימצאהו בארץ מדבר
(דברים לב י), וישערהו ממקומו (לוי כו כא), ישמרהו ויחיהו (תהלים מז ג),
בכסף וזהב ייפהו (ירמיה י ד), הלמד נופלת מן יחיהו ומן ייפהו והרומק להם
בעבור רפיונה ועלילותה כאשר קדם מדברינו בוולתם. יגאלוהו חשך וצלמות.
יבעתהו כמרירי יום (לוי ג ט), לרצונכם תוכחותו (ויקרא יט ט). ולנקבה
ואקרע את הממלכה — ואחנה לך (מ"ל יד ט), ויחקה בבטנו (שופטים ג כא),
וישנאה. אמנון (ע"ז יג טו), בחצר אהל מועד יאכלוהו (ויקרא ו ט), וימצאה
מלאך ה' (נחלית לו ז), או ראה ויספרה (לוי כו כו), ויוציאה מחיקו (שמות
ד ו) בהעמידהא (נמניק). וזה הפעל, רצוני לומר ויוציאה, ויספרה אע"פ
שהוא חולף בואו הפתוחה. אם תחסר ממנו הוא ישר עתיד גמור; ועל הדרך
הזה יתכן שנכנסו והקטירו אותו בני אהרן (ויקרא ג ט) וזולתו בפעלים החלופים
אע"פ שהוא עתיד בואו השבאית, כי אם תחסר ממנו הוא ישר חולף גמור. —
ואמרו בגו לזכר פן יקראנו אסון (נחלית מז ד), אם לא אביאנו אליך (שם מד לב).

רמני (ע"ז יט כ) ואכלני רמני בלעני (ירמיה נא לד), הוא עשנו (תהלים ק ג),
אשר נאלם (שם קו ז), וראך ושמח בלבו (שמות ד יד), הוא עשך ויכנך (דברים
לכ ו), ושנאה — ושלחה מכיתו (שם כד ג). ויש שיושימו כנוי האחד שאיננו
במעמד הפעול בו הרבך בפעל החולף על שני דרכים, אם שיהיה ו לזכר
כאשר כתבנו קודם לכן, כאשר נשאו לבו (שמות לו כא), נתנו אלהים (נחלית
לו ז), אשר לא דברו ה' (דברים יח כא) וזולתם; או שיהיה הו כמו וקראו אסון
(נחלית מד כט), שמח שמחתו (ירמיה כ טו), וצבי עדיו לגאון שמהו (יחזקאל כ ב).
אך בפעלים אשר למדיהם עלולות הם, הו בלבד, כמו אשר צוהו (נחלית ז ט),
אשר לו הים והוא עשהו (תהלים לו ט), לאשר קנהו מאתו (ויקרא מז כד).
וטועה מי ששם הראין האלה למדין, כי למדי הפעלים העלולי הלמדין לא תראנה
כל עקר, אבל אפשר שיהפכו יוד כאשר קרה בכי כך חסיה נפשי (תהלים נז ז),
דליו שוקים (משלי כו ז) כנחלים נטיו (נעמד כד ו). וכנוי האחד שאיננו במעמד
הפעל בו וכנוי הקהל שאינם במעמד הפעול בהם וכנוי המדבר בהם או המדבר
בו וכנוי המדבר או המדברים מחובר ומפורד בנפל פעל תקהל עליו, יהיה כאמרו
במפורד והקטירו אותו בני אהרן (ויקרא ג ט), והביאו אותו (שם ד יד), ואכלו אתם
(שמות כט לג), ונחמו אתכם (יחזקאל יד כב), והרגו אחי (נחלית יב יב), ואמרו
במחבר ארום לא עממהו (יחזקאל לו ט), המה בנוהו (נמני ג יג), המה
קרוהו (שם ג ג), אשר תלאום שמה (ע"ז כג יב), ולא הרגום (יחזקאל ע כו),
אשר רדפום בו (שם ח כד), וכל סתום לא עממוך (יחזקאל כז ג), סבבני גם
סבבני (תהלים קיט יח), מרוע קראני אלה (ירמיה יג כב), זדים הליצני (תהלים
קיט נא). ואם יהיה הפעל החולף הנופל על כנוי הפעול בו או בהם למדבר או
למדברים יהיה כן על שני דרכים, אם נפרד כמו ועשיתי אתם לגוי אחד
(יחזקאל לו כב), והוצאתי אתכם (שמות ו ו), וקבצתי אתכם (ירמיה כט יד), הנה
ברכתי אותו והפריתי אותו והרביתי אותו (נחלית יז כ), ברכנו אתכם (תהלים קכט ט);
ואם מחבר כמו כי הרחקתם בגוים וכי הפיצתם בארצות (יחזקאל יח יו), אדבר
דבר ועשיתו (שם יב כה), והשמותיהו לאות (שם יד ט) והבאותיהו בכלה (שם יז כ),
ואני לא הכאתיו (שם יג כב), ברכונכם מבית ה' (תהלים קיט כה), עד אשר
אם הבאנם (נעמד לב יו), לא הכללנום ולא נפקד להם מאומה (ע"ז כה ז),
ולא עובנהו (ד"ס ג י), ואסרנוהו לענותו (שופטים יו ט), וברכתיה והיתה
לגוים (נחלית יז יו).

ואם יהיה הכנוי הפעול בו למדבר עצמו ויהיה מפורד תאמר הכיתי
אותי, פצעתי אותי, ואם תחבר תאמר הכיתיני, פצעתיני, כאשר נאמר לי יארי
ואני עשיתיני (יחזקאל כט ג) בחבור הכנוי — ואם יהיה הפעל החולף הנופל
על כנוי הפעול או הפעולים למדבר בו או למדבר בהם יהיה הכנוי גם על שני
פנים, אם שיהיה נפרד כמו וקדשת אתם (שמות כז מט), ורחצת אתם, (שם כט ד),
ותטאתמו (?) (ותטאת אותו (יחזקאל מג כ), למה רמיתם אתנו (יחזקאל ע כב);
או שיהיה מחבר כמו ולא נטשתי (נחלית לו כח), כי אם זכרתני (שם ט כד),
הצום צמחתי (זכריה ז ד), ולמה העליתני (נעמד כה), וכפרתהו (יחזקאל מג כ),
ואתה לא מצאתה (נחלית לו כג). ובדבר עם הנקבה יהיה גם כן על שני דרכים,
אם שיהיה נפרד כמו ותשחרי אותם (יחזקאל יו לג), ותשליכי אותי (יחזקאל כג לה)
או שיהיה מחבר כמו ותחנינים בהעביר אותם להם (שם יו כא), ותקחי את בגדי

ואני אעברנו מידי חבקשנו (סג מנ ט), ה' יסעדנו (תהלים מז ד), ולנקבה ואני אחננה לכם (ויקרא כד), ומכה נפש בהמה ושלמנה (סג כד כה), ואם גאל יגאלנה (סג כז יג). וגאמר בואו לבדה וביום השמיני חתנו לי (שמות כב כט), וזה שמו אשר יקראו (יחזקאל כז י), אויב ירדפו (הושע ח ג), ורשתו — חלכרו (תהלים לב ח), עוונותיו ילכדנו (משלי כ כג). אבל הנקבה בנקבה אשר כנוי הוכר שלה: הו בשני פנים, ר"ל בה וא ובה מעמדה.

ואם יהיה הכנוי לקהל אשר אינם במעמד ויהיה מחבר יהיה ס בלבד כמו אל תהרגם (תהלים נט יג), ואב ערבות ושרדם (יחזקאל כ ו), אל מחוץ למחנה תשלחום (במדבר ג), לא האכלום (ויקרא יח טז); ואם יהיה נפרד יהיה אותם [ואם] יהיה הכנוי לאחד המדבר בו או ליותר מאחד יהיה גם כן על שני דרכים: אם מחבר או נפרד; ואם יהיה נפרד ויהיה אחד אותך, ואם יהיה מחבר יהיה כף (והא) כמו ואעשך לגוי גדול ואברכך (נחזקאל יב ג), יברכך ה' מציון (תהלים קכח ה), יודוך עמים (סג מז ד), שפתי ישבחונו (סג מז ד) והדומה לזה. ואם יהיה ליותר מאחד ויהיה נפרד יהיה אתכם ואם יהיה מחבר יהיה כם כאמרו הוא יבא וישעכם (ישעיה לב ד), יקומו ועיורכם (דברים לג לה). ואם יהיה כנוי הפועל בו לאחר המדבר או ליותר מאחד אותנו, או מחבר ויהיה לאחד ני בלבד כמו אל תעלין בחצי ימי (תהלים קכ כה), אל תמשכני עם רשעים (סג כה ג), יאחזוני ימי עוני (חזקאל ל י). וליותר מאחד בו בלבד כמו יחיינו מימים (הושע ו ג), ה' יצילנו (מ"ג יח לב). ואם בא הכנוי הפועל בו עם פועל הפועל יהיה גם כן אם נפרד כמו ה' יוצר אותה להכינה (יחזקאל לב ג), ואת הלויים משרתי אתי (סג לב כג) או מחבר כמו ואת הלויים הכהנים משרתי (סג לה), כה אמר ה' עשה (סג ג) קדוש ישראל ויוצרו (ישעיה מט יח), וגאלו ה' צבאות שמו (סג מד ו), כל יודעו מאתמול (סג י יח), העשו יגש הרבו (חזקאל מ"ג י), וישכח ישראל את עשהו (הושע מ יד), וגלו דרכיו בווהו (משלי יד ג), אשר היית משקרו (נחזקאל ט יג), הוא והואו במלות האלה הם הכנוי כאשר בארנוה בוולחם; המולכך — המאכלך מן המדבר (דברים מ י), ה' רעי לא אחסר (תהלים כג ח), כמעט ישאני עשני (חזקאל לב כג), אמרת אין ראני (ישעיה מז י). ואם יתחבר בפעל הפועלה ויהיה נפרד, יהיה אותי, אותה, אותם, אותך או אתכם. ואם יהיה דבק יהיה י או ו או כ או כם או ס לבדה כמו ותשארו אמנותיו (סג ד ד), יועצתי להרשיע (דס"ג כ"ג כ"ג) ותגל וילדתך (משלי כג כה), תרשיש סוחרך (יחזקאל כז יג), חפרה וילדתכם (יחזקאל כ יג), הובישה דורכם (הושע ג י). ואלה הכנויים אע"פ שהם מחבר אליהם במבטא הם פעול בהם בענין.

והתחבר הכנוי הפועל בו בצווי יהיה אם נפרד כמו הורד אותם אל המים (שופטים ז ד), ויבם אתה (נחזקאל לב ח); או מחבר הניעמו בחילך והורידמו (תהלים נט יג), והניקדו לי (שמות ז ט), ואכליה מצות (ויקרא י יג), הורידו אלי (נחזקאל מד כה), לאמר תפשהו (מ"א יג ד), השליכהו ארצה (שמות ד ג), וקראנה באונינו (יחזקאל לו טו), במה נשלחנו למקומו (סג ו ג). ואם יהיה לפעל שני פעוליים, לא יהיה האחד כי אם נפרד בכל השערים האלה, כאשר נאמר בצווי (חננו) חננו אותם (שופטים כה כה), ופירושו חנו לנו אותם. וכן אם יהיה הכנוי הפועל (הוא) לפועלים עצמם לא יהיה כי אם (יהיה) מפורד גם כן כמו

וירעו הרועים אותם ואת צאני לא רעו (יחזקאל לד ח), ויראו שטרי בני ישראל אתם (שמות כ יט). והכנוי הכא עם המקור יהיה שני מינים, אם שיהיה כנוי הפועל או שיהיה כנוי הפועל בו; ואם יהיה כנוי הפועל, האחד או יותר מאחד לא יהיה כי אם מחבר כמו בשלחי את חצי הרעב (יחזקאל ה י), ובדברי אותך אפתח את פיך (סג כז י), בדברם אל פרעה (שמות ז), בדברה אל יוסף (נחזקאל לו י), באמרם אליו יום ויום (חזקאל ג ד), ובשחשם את בנייהם (יחזקאל כג לו), בשנותו את טעמו (תהלים לד ח); ואם יהיה כנוי הפועל בו יהיה על שני דרכים, אם שיהיה נפרד כמו לרשת אתה (ויקרא כד), לרשת אתם (דברים יב כט). בלדת אתם (נחזקאל כה כז), בהעביר אותם להם (יחזקאל טו כה), בשאת אתו (שמות כז ו), ובחור אתו (סג ז כה), או מחבר כמו לא תאחר לשלמו (דברים כג כג), וה' חפץ דבאו (ישעיה נג י), ועשית סירתיו לרשנו (שמות כז ג), ולא יכלו דברו (נחזקאל לו ד), לא תוכל עשהו (שמות יח יח) הוא והואו שתיהם לכנוי כאשר קדם מבארנו, וחכל להשקתו (נחזקאל כד יט), ולא יסף עוד לדעהו (סג לו כז), ולזרחתם בארצות (תהלים כז כז), לא מאסחים ולא געלחים לכלוחם (ויקרא כז מד), ואם לרמוחני לצרי (דס"ג יג יג) יוצר אותה להכינה (יחזקאל לב ג), אשלח אותם לשחחכם (יחזקאל ה י), להבריאתם (סג ג כט) כלומר שחבריהם עצמכם, לבלתי שלחם (שמות ט י), הלהרגני אתה אמר (שמות כ יד), אל תאצו לנחמני (ישעיה כג ד), וישבו להכעיסני (יחזקאל ח י), קחם על רועותיו (הושע יח ג) הוא כמו קחתם כענין קחת אותם, כי כבר אמרו ולקחת אתנו לעבדים (נחזקאל טג יח) והפרידו; ואמרו לקחתך לו לאשה (סג כה כה) וחברו, וענינו לקחת אותך לו לאשה, ואיננו כמו המעט קחתך את אישי (נחזקאל לו טו) כי הכף בקחתך את אישי סמוך אליה והוא כנוי הפועל והכף בלקחתך לו פעול בה. ואמרו לתת אתנו ביד האמרי (דברים ח כז) והפרידו, ואמרו למען תחם ביד (דס"ג כה כ) וחברו וענינו חת אותם ביד; ואמרו עוד ולחתך עליון (דברים כז יט) כלומר ולחת אותך עליון ואינם כמו בחתך לו לחם (סג כה יג), לתחם למפלגות (דס"ג לה יג), כי הכף בחתך לו לחם סמוך אליה והוא כנוי הפועל וכן תחם בלחתם למפלגות סמוך אליה גם כן והיא כנוי הפועלים¹. והמה יקברו — לשרתני (יחזקאל מד יו), בשוכני והנה על שפת הנחל (יחזקאל מז ו) פרושו בהשכחי, כלומר כאשר הושכחי, ובשלושן הוה משחמש למחבורד ולמחעבר בכנין אחר, ואמרים שבתי וראה חתה השמש (קבלת ט יח), ולא שבו אל ה' (הושע ז י) וזה בלתי מחעבר, ואמרו הנני שוב שבות אהלי יעקב (יחזקאל ל יח), ושב שבותם (לפניה כ ז), בשוב ה' את שיבת ציון (תהלים קכו ח), בשווי את שבותם (יחזקאל לב כג), ופרוש הכל השכה וכבר בארנו זה באר היטב בס' השרשים מן החבור הוה והבאנו מופת על שגת ר' יהודה במלות האלה², והראיה על אמת דברינו בבשוכני אמרו ויולכני וישכני

¹ ולנו כי פירוש נתחך לו — נכיות שנת לו, לתחם למפלגות — נכיות שנתנו, כמו פירוש טוב תתי (נחזקאל כט יט) תת חני, ופירוש כהוליסם (סג יט יו) כלצר כוליסו, ועיין רש"י נחזקאל יט כה. והנה הכנוי בכל אלה הוא כנוי של הפועל וכן כנוי של לתחם הוא מוסב על הפועלים הם הלויים שנתפסו הקודם, ופירוש זה עיקר לפי מוכן הלשון. ² כי לדעתו (סג שז) כל אלה הם ענין אחד ענין השקט והנחה ואינם מתעבדים ולא נחות מ"ט ור"ק שז שז וסג טעות הדפוס ונמקום, והיה לו לומר לפי סגרת ר' יונה כצו"י ז"ל לפי סגרת ר' יהודה. ור"ק הל"ץ נעזר ר' יהודה מזה דבתי לא חנה יבבמי, לנלתי עצבתי, ולא העיר על דברי ר' יונה לקמן, רק מליס וריס"י וג' וזה לעיל דף 112.

הסמוכה מבנינה, אם ששחנה תחלה בלבד או סופו או שששחנה תחלה וסופה, ואפשר שלא ששחנה המלה בסמכה אל השמות הנראים ונשחנה בסמכה אל הכנים, ואפשר להיות בה הדבר בזה, אבל השם אשר יקבץ ביד ומס, ממו נופלה בסמיכה; ואפשר ששחנה תחלה ואפשר שלא ישחנה, ואחרי עתה לראות בשער הזה כל זה כאשר זכרתי לך בעזרת ה'.

ודע כי הקשה והמשפט הנורא שלא יכנס בין הסמוך והסמוך אליו דבר כי הסמוך אליו מהשלמות הסמוך והמה שניהם בשם אחד, אלא שלפעמים משנים המנהג הזה כמו שאמרנו כל חשא עין וקח שוב (סזע יד ג) והמשפט כל עין חשא; ואמרנו הלא כנעת בה רחמי הקדים (יחזקאל י י) ומשפטו הלא כנעת רוח הקדים בה; ונאמר ובימים הראויה לו בשור חי יטמא (ויקרא יג ג) והמשפט ובימים הראויה בשור חי כו יטמא; ונאמר מה טוב ללפ המשל בכס שבעים איש כל בני ירכעם אם משל בכס איש אחד (זעטעס ט ט) והמשפט המשל שבעים איש בכס אם משל איש אחד בכס; ואמרנו וידו כננה עליהם הרוח (נמדנר יא כה) והמשפט כננה הרוח עליהם; וידו ישלמך מוצה תחת היום הוה אשר עשיתה לי (ע"כ כד), שעורו תחת אשר עשיתה לי היום הוה; אחרי שלח אתו נבחראדן (ימיס ט ח) שעורו אחרי שלח נבחראדן אתו, וכבר הכשרנו באחר שלח אתו, פנים אחרים וזה מעט בשמות; ודע כי מה שהוא על המיון

פעל פשע נקודות או בחמש כי רובו לא נשחנה בהסמכו אל השמות הנראים כמו ארץ מצרים, דרך ים סוף (נמדנר יד כח), ספר החזרה הוה (יכזע ח ט), שבט אפרים, ולא שבט אלה עליהם (ליוז כל ט); על דרך הוה הולך רוב השער, ויש ששחנה קצתו בהסמכו כהשחנות קדי, באמרנו יפחד משכבך (זמות ז כח) ובהשחנותו שגר שגר אלפך (דמרים כח יח) אע"פ שלא נשחנה באמרנו וכל פטר שגר בהמה (זמות יג יג), ובהשחנותו זרע באמרנו קיר גר הוא (נמדנר יא ז) אע"פ שלא נשחנה באמרנו קיר גר לכן (זמות יד לא), ובהשחנות נטע ר"ל אמרו ועשה קצור כמו נטע (ליוז יד ט) באמרנו נטע שעשועיו (יזעיס ה ז) ובהשחנותו נטע ובכפן (ליוז לג) באמרנו ואילוים נטע לב ימותו (מזלי כה), ובהשחנותו ולא נחר כל ירק (זמות י טו) באמרנו ייק רשא (יזעיס לו כז); ואפשר שיהיה סמוך כלה דשא ירק לא היה (זס טו ז) אע"פ שהוא והדשא דבר אחד כאשר נאמר כירק עשב (נרלזית ט ג), הדרך בזה, כדרך אמרם מישני ארמח עפר (דניאל יג ט) והארמח היא עפר עצמו, ואפשר שיהיה וירק דשא סמוך טוב ארמח (ל'ט' מזלי טו י), על הדרך הזה מהסמיכה, אפשר כי לא יהיה לנו בו אז כי איננו משער ארץ, ואני חמה על ר' יהודה אמרו (פטר הנקוד 185) כי לא ישחנה מן השער הזה בסמיכה וולת הכל הכלים (קללת ח ט) ואחר כן אמר וזכור המלה הזאת כי איננו יודע לה שנית; אבל ויכלו המים מן הקפס (נרלזית כל טו) לא נשחנה ממנו בסמיכה כי אם המס לבדה והוא אמרו (זס) ויקח לחם וחמת מים (2) כאשר נשחנה הקוף מן פקל שקד (יזעיס ח יג)

(1) ר"ל וירק דשא סמוך מן המוכנת ללחם ירק, וזה ליוז מעט חרץ נטע נקודת. (2) וזלז"ע המתרגם ספרי ר' יהודה הזיג זס עליו נהניו משפט חמתך (חנקוק ט טו) וכן נשחנה בלז"ע ונלחם לז"ע ארמח חמתך וזין מזה טענה עליו ללחם ר' יוסף אשר הכניסו בענין חמת תנינים כמו שכתב רד"ק בשם חמש וחס, ולכן נלחם פה כי חמת לא נשחנה בשמיכות כי אם המס בלבד.

היה הוא הנופלת על היר הנחה לחלפות (ר"ל להפוך סעמיד לענר) היתה פתוחה ולא חרפה היר כמו ואכלה ויכלה (יזעיס סוף י), וייעדה אנשי הבלעל (מ"ל כל יג). ואם היתה היר מונעת בחירק או בולח ויהיה דין הוא להיות בשבא מוחל בה חשאר השבא כאשר היתה כאמרנו ויעסי נערים ויגער (יזעיס מ ל), הן יבשו ויכלמו (תללים לה ד), ויהפכו ארץ (ליוז יג טו), ויבא כגשם (סזע יד ד), וישבו בארץ ויחזרו אחה (נרלזית לד כל). ואפשר שניחו היר השכורה וירפה ויעתיקו השבר אל הוא כאשר נאמר הן יעצר במים ויבשו (ליוז יג טו *), וישערהו ממקומו (זס בן כל), וילל אדירי הצאן (יזעיס כס לו). — ואם תפול ואו העטוף על במת נעה באיו חנועה ששהיה חקרא הוא היה אלף נחפות כאמרנו ומלאו פני תכל (יזעיס בן ו), ומשמרתם הארץ (נמדנר ג לא), ומתו גדלים וקטנים (יזעיס יו ו), ומת בהר (דמרים לז טט), ובאו ורגנו (יזעיס לה יג), ובא המלך דוד (ז"כ יו ה), ופגשו ציים (יזעיס לד יד). על המנהג הזה נהג דבורם. רק המעט נאמר ראיתי רשעים קברים יבאו (קללת ח י), לבלתי תה יוצא יבא (מ"ל טו יו), מן המלא וביתה (ז"כ כ ט), גפירת ומלח (דמרים כט כג), ופיהו מכית לכרתה יסערה (מלכים ז לא), ומתו כל הצאן (נרלזית לג יג), ברך אלהים ומת (ליוז ט ט), ומתה ממתי חלל (יחזקאל כח ט) למען חזכרי ובשת (זס סוף כג). ואם ישבנו פה יפחדנו (מ"ל ד ד), חחו ובשו (יזעיס לו כו), הקבצו ובאו (זס מס כ). ואיננו זוכר בעת ההיא שאחר מן הסופרים הוציא מן השער הזה מאומה, אבל ר' יהודה פסק הדין כי הוא הזאת לא חקרא כי אם אלף נחפות ולא חקרא ואו כל עיקר. ודע כי כאשר יספרו על פעל [החולף] אשר איננו במעמד (או אשר איננו במעמד החולף) יבאו ואו העטוף הפתוחה על הפעלים העתידים ברוב דבריהם ויורה זה אצלם על החלפות וזה באמרם ויכלו, וישח, ויקומו, ויבא, ויאכל, וישח, וידבר ה', זה הוא מנהגם ברוב דבריהם. ואפשר שישנו המנהג הזה ויבאו ואו העטף אשר איננה פתוחה על הפעלים החולפים בספרם על אשר איננו במעמד כאשר נאמר דוד (ז"כ יו ה), ובא ולן ושכב ארצה (זס יג יו), ומלאו את המקום הזה (יזעיס יד ד), ואלי היה על שגרת דבריהם היה ויבא המלך דוד, ויבא ולן וישכב ארצה, וימלאו את המקום הזה, ויש שיהיה החבור בלי ואו לקצר באמרם אדם שת אנש (ד"כ ח) ושאר השמות ההם, ועוד שמש ירח (חנקוק ג יא) וחולתם הרבה. ומן העטף מה שיהיה בלא ואו גם כן ויאמר לו עטף הבאור, והוא כאמרנו: ולאלה חטמאו כל הנגע כנבלתם (ויקרא יא כד) ואחר כן עטף לבאר ואמר לכל הבהמה אשר היא מפרסת פרסה עד הם הדבר.

שער יט.

שער הסמיכה.

הסמיכה היתה על שני דרכים אחד מהם סמיכה במבטא והשני סמיכה בענין. והסמיכה אשר היתה בענין יאמר לה יחס, כי כאשר תיחס אדם אל מלאכה או משפחה או עיר כבר סמכתהו אליה. ואני עתיד ליתם למין הזה מן הסמיכה שער בפני עצמו (זער כל). אבל הסמיכה אשר במבטא, בסמך מלה אל מלה לחבר אותה אליה, והסמיכה הזאת הרבה פעמים היא משנה המלה (*). ובתנודק נהניו ונמכלול כי לא מלאתו בפעלים העדוויקים כי אם בשאר הוול וחירק הוול.

באמרו **שָׁלַל** לבנה (נרצית ל לו) אע"פ שאמרו **שָׁלַל** תפארה (ירמיה מז יז) ולא שנו ואשר לא נשתנה השער הזה בסמיכה, כי קצת מה שישתנה בסמיכה מן הדמיונים יהיה בהשתנותו על הדמיון הזה, ר"ל על דמיון ארץ, וכאשר היה הדבר כן היה ארץ ושערו ראוי אצלם שלא ישתנה בהסמכו אל השמות הנראים, והדמיון בזה אמרו בסמוך **שָׁלַל** בקצת המקומות **שָׁלַל** הכבשן (שמות יט יח), ואמרם בסמוך **שָׁלַל** זכר (נרצית יז יד) בקצת המקומות **שָׁלַל** לב וערל בשר (יחזקאל מד ט); ואמרם בסמוך **שָׁלַל** מאד (נרצית יג ט) עם **שָׁלַל** עון (ישעיה ח ד), ובסמוך ירך וכתף (יחזקאל כד ד) **שָׁלַל** הבית (מ"א ח), ירך המזבח (ויקרא ח"א), ובסמוך **שָׁלַל** מזה (נמצא כ כד) **שָׁלַל** אבניו (עשלי כד לא), ובסמוך או **שָׁלַל** (ויקרא כ כה) גול **שָׁלַל** אח (יחזקאל יח יח), וחשב ר' יהודה כי לא ימצא על דמיון הזה, ויצוני לומר מה שיהיה על **שָׁלַל** וכשיסמך יהיה על **שָׁלַל** כי אם ירך וכתף וגדר וגול, והנה חכרנו אנחנו אליהם כבד וערל ונכנס בהם עשן במקצת המקומות. ולא הנתנו ערל לב וערל בשר וכבד עון מנהג ארץ אפים (שמות לד ו) וארך האבר (יחזקאל יג ג), מפני שמצאנום בהפרד **שָׁלַל** זכר, כפי מאד על משקל ירך וכתף ואחר כן ראינו אותם אומרים בהתחבר **שָׁלַל** לב וערל בשר, ככד עון על דמיון כתף הבית, ירך המזבח, ואמרנו שבנינו אחד אע"פ שכבר אמרו ואני **שָׁלַל** שפתים (שמות יג) כי **שָׁלַל** פה וכבד לשון אנכי (ס ד י) על העקר. ואינו רחוק להיות **שָׁלַל** לב, ככד עון משער ארץ ובעבור זה לא נשתנה בהסמכו, כי איננו דבר נכרי שיהיה מדבריהם במלה אחת על **שָׁלַל** משקל ירך וכתף **שָׁלַל** על משקל ארץ, כי כבר אמרו **שָׁלַל** מרערו צדיק (עשלי יז כו) ע"מ ירך וכתף ואמרו עוד גדול **שָׁלַל** מאד (ישעיה כו יג) ע"מ ארץ ושניהם שני תארים בלתי סמוכים כענין אחד; וכן יתכן עוד לאמר בעלה **שָׁלַל** באפו (ע"כ כ ט) ויכבשן (שמות יט יח), ר"ל שהם שני דמיונים בלשון אחת לדבר אחד ושכעשן הכבשן משער ארץ ושעלה עשן באפו כאשר יסמך יהיה **שָׁלַל** העיר (יהושע ח כ) על עקרו ושערו. ודע כי אין אנחנו מוחים על המשורר שנות מה שהוא על דמיון ארץ בהסמכו אל שם נראה, כי כבר מצאנו הדמיון הזה משתנה במקרא במקומות רבים בהסמכו אל השמות הנראים כאשר הקדמנו לזכור; ועל הסברא הזאת אמר המשורר והוא מר יצחק בן מר שאול זכרנו לברכה

קרב לבי וכליות מהימים לשעשועי לרעי הנעמים

וסמך והקרב והכרעים (ויקרא ח יג) אל שם נראה וישנה. וכבר אירע בבית הזה דבר נפלא ראיתי להעמיד עלי, והוא שרוב הגורסים אותו גורסים סגור לבי וכן ימצא ברוב הספרים וכן הייתי אני גורס אותו מפי וולחן, וכאשר קראתי השיר הזה לפני אומרו בזמן הבחרות השיב אלי קרב לבי ואמרתי לא ראיתיהו בכל הספרים כי אם סגור, אם כן מאין נכנס השני הזה? והגיד לי ו"ל כי שבח בשיר זה יעקב ובניו* וששלח אותו לו מארצו אל קרטבה ובא אל המשבח ור' יהודה בן חנינא ור' יצחק בן כלפון המשורר אצלו והיה קשה בעיניהם השתנות והקרב והכרעים בהסמך (ורצו) וראו להמיר המלה בסגור על דרך החקון

* והוא לדעת מונק בהערותיו (דף 79) ר' יעקב בן גו המכר בקבלת סר"אנד ע"כ ולפי שיהי עושה לדקות עם העניים אשר היו תגלים לסמוך על זולתו כמו שכתב הרשב"ד קדשו ר' יונה נכחו אלאנזאל מה שחבר בהעתקם העברית אשר לפניהם.

והפסדו הענין אמר לו, ונכתב השיר בקרטבה על השני ההוא והחמרה; וספר לי ר' יצחק בן סהל החלמסאני נ"ע, כי ראה במצרים אנשים מאנשי הדקדוק חופסים על המשורר בדבר הזה והיו חושבים עליו כי אמרו בעבור שהיה חושב כי מה שאמר הפסוק **שָׁלַל** לבו (תהלים נה כג) מענין והקרב והכרעים והמשורר נקי מכל אשר חשדוהו בו, וכאשר יסמך שער ארץ אל הכנויים ישתנה כאמרוך ארצי ארצו ארצך ארצם קברי קברו קברך קבלם וכן כל השער. — ומה שיהיה דמיון

שָׁלַל בשני קמציין מלרע כמו שלל ועשן ויבקר וחלף הוא משתנה בהסמכו על השמות הנראים והמכונים, כאשר נאמר ואכלה את **שָׁלַל** אויביך (דברים כ יד), עשן העיר (יהושע ח כ), בקר זבח השלמים (נמצא ז פח) ורי חלב עוים (עשלי כו כז), ויעל עשנו (שמות יט יח), כה יעשה לבקרו (ע"כ יח ז), ואח כל שללה (דברים יג יז), שחיתי ייני עם חלבי (ע"כ ה); ונאמר בסמוך נקם אקח (ישעיה מז ג), ואנקמה נקם אחת (זופטים יז כח), פרושו ואנקם מהם נקם אחת משחי עיני, ואמרו אחת הוא סמוך אליו, ר"ל שנקם נסמך אליו ואחת עוד סמוך כענין אל אמרו משחי עיני, ואינו חבנית (ס תמר מוסר על נקם) כאשר חשבו אנשים לשחי פנים, אחד מהם כי נקם לשון זכר ואין מוציאים חבניות בלשון נקבה, והשני שהוא סמוך במבטא כסמיכה נקם בריח (ויקרא כו כה), ואין לזכריהם פנים להחכן אלא אם נבקש להם תחבולה שננהיג נקם אחת מנהג מה שנסמך מן המספר כעדם אל הספור כאשר אחת עתיד לראות כמהו בשער הזה, ועם זה הוא ענין חלש, עם שנקם לשון זכר כאשר אמרנו. — ומשער שלל אצלי אמרו אריתי מורי עם **שָׁלַל** (ע"כ ה ט) כי אם היה סמוך וקנה **שָׁלַל** (שמות ל כג) היה **שָׁלַל** בקבוץ הבית בקמץ כמו קדש, קישי ושרש שרשי; ואם היה סמוך וקנן **שָׁלַל** (ס) היה **שָׁלַל** בשבר הבית כמו קבר וקברי או בפתחיה כמו שמו **שָׁלַל**, אם כן הוא סמוך **שָׁלַל** על דמיון שלל ודבר, חומר כהם **שָׁלַל**, ואח כל שללה (דברים יג יז), כן יהיה דברי (ישעיה נ יא). ואפשר שיהיה בשמי נמלט משער ארץ ובא זר, כאשר נמלט עוד וסגר **שָׁלַל** (ע"כ כ) אשר היה משפטו להיות כמו ויקב חר בדלתו (מ"ז יג) והוא שבעבור שהיה שער ארץ ושער שלל שלשים היה קל עליהם להוציא כל אחד מהם אל חברו במלת ידועות כאשר יצא בשמי ודלתך משער ארץ אל שער שלל ויצא ענף משער שלל באמרו **שָׁלַל** חתנו (יחזקאל לו ח) אל שער ארץ, כי ההקשה היתה שיהיה על דמיון ואסף **שָׁלַל** (ישעיה לג ד) ובא על דמיון ארצכם שממה (ס"ח יג) ומשער שלל עוד זהב נהר וקהל ורעב ואינם נמלטים משער שער וארץ כאשר חשב ר' יהודה, כי שער משער ארץ כאשר בארנו קודם זה (105) כי הם משתנים בהסמכו בהשתנות שלל, נאמר מנהר מצרים (נרצית טו יח), וזהב הארץ (ע"כ יג), ולמה הכאחם את קהל ה' (נמצא כג). ומה שהוא על **שָׁלַל** מלרע והיה עלול הלמד כמו **שָׁלַל** נדף (ויקרא כו לו), על החזה (ע"כ ז), שרה, קנה וסוף (ישעיה יט ו), נוה משלח (ישעיה כו י), הוא משתנה בהסמכו אל השמות הנראים, נאמר והנה **שָׁלַל** זית (נרצית ח יא), חזה התנופת (שמות כו), **שָׁלַל** פלשתיים (ע"כ ו ח), קנה המדה (יחזקאל מ ה), בנוה שלום (ישעיה לז יח), נוה רעים (ירמיה לג יג). ואם יסמך אל כנוי האחד אשר איננו במעמד או האחת אשר איננה במעמד לא ישתנה, נאמר לא יכל **שָׁלַל** (יחזקאל מ יג), איש שרהו

נשתנה; אבל טען המשורר מזהי פסר גוים ולבעל דינו לומר בפסר גוים מה שאמרנו אנחנו עתה בו. ואילו היה טוען בהתכן אמרו עדי יצל רגלי כמה שאמר הפסוק לבלתי פסח כסף (מ"ז יב ט) היה זה אצלי ממה שיתכן לומר בדרך השיק (*), ובאור זה כי כבר בארנו קודם זה כי נעל ושער ושערם מכלל שער ארץ ושהאותיות הגרוניות הוציאו ממנו, ואמרנו עוד כי דעת וקחת והדומה להם משער שבת ולכת והוציאו ממנו האותיות הגרוניות (לעיל 126), ואמרנו ששבת ולכת על קצב ארץ ושדעת וקחת על קצב שער נעל והחדמו השערים כאשר תראה, וכאשר שנו פסח מוסר בסמכו אל שם נראה באמרו פסח כסף והוא על משקל שער ונעל ודומה לו ביציאתו משער שבת ולכת כיציאת שער ונעל משער ארץ, אשר לכת ושבת על מקצבו, כן לא ימנע השתנות שער ונעל וחבריהם בהסמכם אל שם נראה כל שכן בדרך השיק, וזה דבר מבואר ונראה. והמבוארה שבטענות בהתכן עדי נעל רגלי וכמותו בעת הדרך מה שאמר בפסוק בסמוך יפס לא מוצק (ליונ לו יו) רום עינים ירפס לב (משלי כ"ד) ושנה, זאת ראה מספקת. ואם יאמר אמר אם העברים משנים מה שהוא משער שער בסמכו אל השמות הנראים למה הכשר זה למשוררים בעבור הדרך במשקל ולמה לא תכשירו בדבור? נאמר לו מפני שלא נהג בשמוש העברים בו בשנוי, אך בא דבריהם זר.

וכאשר יסמכו ושער הרגלים (ישעיה ז כ), שער עירו (נחלית לד כ) ושערם אל המכונה יאמר שער כעדר העוים (ש"ד ח), ולא יכילו גוים זעמו (ירמיה י), ויעמד הים מועפו (יונה ט טו), וחלצה נעלו (דנניס כ ט) ונהג בו מנהג ארץ. ואם יהיה מן הבנין הוה מאומה ממה שעינו גרונות מלרע הוא משער ש"ל והשתנה בהסמך כאשר נאמר פסר מצרים (נחלית טו י), וזהב הארץ (ש"ד כ י), קהל ה' (נמלכר יו ג). ומה שיהיה על

פעיל בקמצות הפא וקלות העין פסר וצעיר ורביד. הוא משתנה בהסמך כאשר נאמר פסר הוהב (נחלית ט טז), וחסר צעירה (ש"ד לו יט). ואם יהיה דגוש העין כמו פסר וספיר ולפיר לא ישתנה כאשר נאמר ולפיר אש (ש"ד טו י), פסר הרועים (ש"ד כ ט), אבל פסר ישראל (ישעיה כ ד) יתכן לומר בו שהוא קודם הסמכו גם כן קל על דמיון הן גביר (נחלית כו לו); ויתכן לומר עוד בו שהקלו אותו ושנוהו בהסמך בלבד כאשר עשו בחלמיש ר"ל אמרו מוצר פסלמיש (דנניס ח טו) אשר הקלו אותו ושנוהו בהסמך באמרו ושמן פסלמיש צור (ש"ד לו יג). וכאשר עשו עוד בפלחית אחנך (יחזקאל סוף כו) ואמרו פלחית צלמות (ליונ כד יו), ועשו זה בהסמך מפני שהיה כבר עליהם להכביר בה לאריכות השם, כי הסמוך אליו מהשלמה הנסמך והכל שם אחד. ומה שיהיה על

פעיל חטוף היוד מלעיל כמו זית וקין ושיח ואיל ועיט ושיש ישתנה בהסמכו כאשר נאמר ארץ יית שמן (דנניס ח ט), וביין חלבון (יחזקאל כו יט), מסכה יינה (משלי ט ט), באיל האשם (ויקרא כ יו), שיחו ושמיחו (ישעיה י י).

ומה שיהיה על פעיל דגוש כמו עור ופסח (ויקרא כ"א יח) אטר (שופטים ג טו) דור עקש

(*) חלל כחלית מן סחר גוים חלית מספקת לדעת המחבר שזר לדעתו הוא ע"מ רבש.

ואו המשך, והוא יותר ראוי אצלי כי לא מצאנו אמר על משקל קבר, וזה הוא דברי גם כן בנחלת אמרו מאל ר"ל שחסרו ממנו ואו המשך (*). כאשר חסרו ואו ויבסר גמל (ישעיה יח ט) מן יחמס כגפן פסר (ליונ טו לו) וכאשר חסרו ואו נכח השלחן (שמות כו לה) מן נכחו חתנו (ש"ד יד ז), כי נכחו יצא (יחזקאל טו ט), וכאשר חסרו ואו חזק ממלכות (חגיגה כג) באמרו ה' חזקי (תהלים יח ז), ואו פסר מן פסרים, ואו בקר מן בקרים כאשר אמרנו לפנינו. ועל זה הולך השער בנפול הוא מן האחד בהסמכו אל הכנויים. ומן הקבוץ עוד בהסמכו אליהם ולהמירה בקמץ ברוב, אלא מה שבא זר מזה (נ"א שנמלט מזה) כהמלט ופעלי לא יתן לו (ירמיה כג יג) כי הוא סמוך, כי פעל פעל בימיכם (חזקיהו ח ט) והיה משפטו להיות כמו הגיתי בכל פסל (תהלים קמ"ג ט); ונמלט מן המנהג הזה (בלשונו כל) כאשר בא זר מן הרמיון הוה בלשונו כולו ויחזק מביי אדם (ישעיה נב יד) וחמשפט להיות כמו מה פסרי (ש"ד כז יד), אך בהסמך הרבים אל הכנויים אי אפשר שלא יפול הוא ויעמד הקבוץ.

ומה שיהיה על דמיון פועל ממה שהוא עלול הלמד, ישתנה בסמכו אל השמות הנראים כמו כאשר תשתנה ימי עני (ליונ לו יו) באמרו אם ראה תראה פניי אמתך (ש"ד ח יא), והיא ההקשה בחולי ובזולתו כמוהו, וזאת זה בעבור שהם משנים זה פעמים בשאינו סמוך להקל, כאשר נאמר גם כל תלי (דנניס כח טא), ראה עני (ליונ ג); ומן המין הוה על י"י חכמהך (יחזקאל כו ז) וחסרו הקבוץ ממנו להקל. וכאשר יסמכו פעל אשר הוא מלרע, לא ישנוהו, נאמר חסו משה (שמות יח ט), אני חתנך יתרו (ש"ד י), ויחזק בו חתנו (שופטים יד ד), נשאר החלם בחתנו ולא נשתנה. וכאשר יסמכו

פועל הקמץ מלרע כמו אוצר וגורל וחותם לא ישתנה בהסמכו אל נראה או אל מכנה; נאמר אוצר ה' יבא (ישעיה ז יט), יראת ה' היא אוצרו (ישעיה לג ו), גורלך חפיל בחוכנו (משלי ז יד), אתה חומך גורלי (תהלים יו ט), וחתמם בחתמו (מ"ח כ ט); ולא ישתנה גם כן בקבוץ כאשר נאמר גורלות, אוצרות, אל אוצרות שלג ואוצרות ברד (ליונ לו כח), ונשארה הוא בכל זה אע"פ שהשיג קצתן השנוי בנקוד (2), אלא שאמרו בקבוץ ועל יובל ישלח שרשי (ירמיה יו ח) על יבלי מים (ישעיה מד ד) וחסרו ממנו הוא כאשר חסרו הקבוץ מתוכהי לבקרים (תהלים עג יד). וכאשר יסמכו מה שיהיה על

פעל מלעיל מה שעינו אות גרונות כמו שער ונחל ושערם אל שם נראה לא ישנו אותו ברוב דבריהם, נאמר פסר עירו (נחלית לד כד), נחל מצרים (ישעיה ע"ד), ושער הרגלים (ישעיה ז כ), ועף ה' (מכה ז ט). וממה שנוהג המנהג הוה אמרו ולבלתי פסח מוסר (ירמיה יו כג) וכן דעת קדושים (משלי ג ג) ודעת אלהים מעלות (מזע"ו ו) הלא כנעת בה רוח הקדים (יחזקאל יו י) כי משפטו הלא כנעת רוח הקדים בה בסמוך געת אל רוח; אך וזהי פסר גוים (ישעיה כג ג) דעתו בו כי זה הוא בנינו קודם הסמכו על משקל דבש וחלב (ש"ד ד יט). וכבר חפשו על המשורר באמרו

עדי נעל רגלי ומכנסי שרדי ושנה בית חלון [הנעל] בסמכו אל שם נראה, והוא מן שער שער ולא

(1) ראה דברי המנחם לשפת יתר לרמב"ע סימן כ.
(2) כמו חולר ט, שופר תרועה, בוכז אלהיכם, העין הפעל כפתה.

(דברים לז ה) לא ישחנה בהסמך; נאמר עמך לב (מלבי יז כ), אשר יד ימינו (שפטים כ י); וכן לא ישחנה* גם כן למה שיהיה על פסל כמו בכר ואכר, כאשר נאמר פסל זהב סהור (שפטים כה לט). ומה שיהיה על פסל ברנשות כמו פסל יעשי לא ישחנה, כאשר נאמר ויהנה חנור עשן (נחמיה טו י), ולעמוד ברזל (ירמיה ח יח) אלוקי נערי (ירמיה ג ד), אלופי ומורעי (תהלים כה יד). וכן לא ישחנה עוד מה שיהיה על

פסל בשבד הפאזות וברנשות העין כמו כפור וצנור וביזר וקמוש כאשר נאמר ביזר נחשת (שמות ל יח), וזכר גפיר אפרים (דברים כח ז). ומה שיהיה על פסל פועל כמו צינן (ירמיה כה כו) ומי השילח (ירמיה מ י). לא ישחנה, כאשר נאמר קיטר הארץ קיטר הכספן (נחמיה יח כח). ומה שיהיה על

פסל בקבוץ המצות והשחנה העין ישחנה בהסמך אל הכננים בהסמך והוא ממנו והרות עליה הקמץ כאשר שם ויטבלו את הכתנת (נחמיה לו לא) באמרו וישיטו — את פסנתו (שם מ), פשנתו את כתנתו (שם כג) והוא ההקשה בכי יאז עול, פסלי (שפטים ט ג) ר"ל שהוא קודם הסמך קבול אבל בהסמך הדמיון הזה אל השם הנראה לא ישחנה. ומה שהוא על

פסלת כמו קטרת לא ישחנה בסמך אל שם נראה כאשר נאמר קטרת סמים (שמות ל ז), והשחנה בסמך אל הכננים כאשר נאמר ושמני וקטרתו (יחזקאל יו יח). ומה שיהיה על

פסל כמו אזור ואבזם לא ישחנה בהסמך אל השמות הנראים כאשר נאמר ואזור עור (מ"ג ח ח) אבזם בעליו (שפטים ג א), אטון מצרים (מלבי יז יו), נשא אפור בר (ש"ח כז יח), עם אלון מצב (שפטים ט ז) והשחנה בהסמך אל הכננים כאשר נאמר על אביסר (חזקני לו ט); ואפשר שיהיה אביסר קבוץ ובה בלא יוד כאשר בא מאיבי תחכמי מצותך (תהלים קיט נח) בלא יוד והוא קבוץ והם שנים חסרים במסורת, וכאשר יבאנו חסדך (שם נח) קבוץ בלא יוד, ולית הכותיה חסר, וכאשר היה העבר ענין — כדרכך חייני (שם לו) קבוץ בלא יוד, והמסורת עליו שלשה חסרים; ובה במסורת דברך (שם כה) חסר יוד כתיב חזר מי, וכאשר בא במסורת ירך (שם לז ד), "חמשה חסרים". — ומה שיהיה מן הקבוץ אשר הוא ים הפול סמוך בהסמך והשחנה החלתו כרב, כאשר נאמר בקבוץ דמים קול דמי אדיר (נחמיה ד י), ובסמך מים, ממי המבול (שם יז י), ובסמך רועים, רעי צאן (שם עז ג), ובסמך גס לים, מגמלי ארניו (שם כד י), ובסמך מגנים, מגני נחשת (מ"ח יד כז), ובסמך שמואים כל שמואי לב (שפטים כד ז) ונפלה המסורה השחנה החלתו, ובסמך יראים, יראי אלהים (שמות יח כה), השונים, כל דשנו ארץ (תהלים כז ל), וקנים, וקני העיר (דברים כה ג), וקנים ושטריים (שם כט י), ובסמך החפצים ליראה את שםך (נחמיה ח יח) ררושים לכל חפציהם (תהלים קיט כ) ואתה עתיד לראות פרושו במקומו (סנינו הלאנו שם). ובסמך לבנים, נלבנה לבנים (נחמיה יח ג) לא תגרעו מלבנים (שמות יט) ונפלה המסורה השחנה החלתו (תהלים רבו). — ויש שלא ישחנה החלת הדמיון הזה כאשר נאמר שפתי רעתי (תהלים לז כ).

* כונתו לא ישחנה דגשות העין אל הקלות אבל יתנה קטלות העין בהסמך אל הסתחות כמו פסל זהב.

הפצי צדקי (שם כז), שכתבי אלהים (תהלים יח ח). ויצאו וקניך (נחמיה כח ז) וקינינו וכל ישיבי ארצנו (יחזקאל ט יא) רק חטאי ירבעם (מ"ג יבט), שני גרדי עזים (נחמיה יח ט), וזה היה טעם באמרו על לחיי עמים (שפטים ל כח), ואפשר שידחקו המם אחרי נפלה בהסמך כאשר נאמר אילים צמר (מ"ג ג ד), סגים כסף היו (יחזקאל כז יח), באילים השערים (שם ט לח), שני טורים רמנים (מ"ג טז טב), המשפט אילי צמר, סיני כסף, באילי השערים, טורי רמונים, ודחקו המם אחרי נפלה בהסמך, וזה הוא הטעם באמרו וה' אלהים* העבקות ה' זכרו (הזע יז) שמשפטו להיות וה' אלהי העבקות ה' זכרו, וכמו זה אמרו במצותים נחשת (ד"ח טו יט) להשמיע בדחק המם, ועוד מים ברכים (יחזקאל טו ד) כי משפטו להיות מי ברכים כמו מי אפסים מי מחנים (שם ג), אבל דחקו אחרי נפלה על דעת שיש להם, כאשר ידחקו הערב גם כן והא הנקבה בקריאה אחרי נפלה. ויש שידחקו עוד בה מלה שלמה. ואל תחשוב עלי כי אני מביא דברי הערב ודעותם בלשונותם בספרי זה, ובולתו להחזוק בהם על דעות העברים, אך להראות הפחאים ונולתם מן המתחכמים אשר הם סבורים בעצמם כי הם יודעים והם ערומים מן הדעה, כי זה אשר אומר שיתכן בלשון העברית יתכן גם כן בזולתה מן הלשונות.

אבל קבוץ הנקבה אשר בות לא יפול ממנו מאומה בהסמך, אך היא משחנה; נאמר בסמך וכל היתרת למשכן (שמות לז ב) כל יתרת המשכן (שם לח), ובסמך יתרת לצאנכם (נמדבר לז כד) יתרת צאן, (שם יו), ובסמך קתס עשו לו (שמות לו ד) קתס האפור (שם כז יב), ובסמך וכל היתרת אשר הפרו (נחמיה יח יח) יתרת חמר (שם קד י); ונאמר ויחפר את באת המים (שם כו יח) ולא שנה; ובסמך ושרך לאשפלות (ש"ס יז י). שרך לאשפלות הגפן (שם יז ט) וכמהו אשכלת מררת (דברים לז כב) כי אשכלת סמוך אל מררת, כי כאשר זכר הגפן והענב ספר על אשכלתו שהם אשכלת מררת לא אשכלת ענב ואין מררת חבנית לאשכלת כאשר חשבו אנשים ותרוממו אשכלות המררת כלומר מררות החיים והם כיסי המרה האדומה, רצוני לומר שאינם אשכלת ענב אבל הם אשכלות המררות וזה על דרך הדמיון והמשל; ואפשר שיהיה מררת דבר אחר בפני עצמו כאשר נאמר על מצות ומוררים ואכלתו (נמדבר ט יא). ונאמר בסמך מן הבתים מן החצרות (שמות מ ט) ובחצרות בית האלהים (נחמיה ח יו); ונאמר בסמך ברכות כחשכון (ש"ס יז ה) ברכות מים (קהלת כ ו) ולא שנו כאשר לא שנו (אחת) הקבוץ הזה כרב המקומות כאשר תראה אחרי זה בע"ה. ונאמר בסמך לשני הפקצות (שמות לו גט) לפקצת המשכן (שם כו כג), ושנו ואמרו עוד בארבעת מקצעות החצר (יחזקאל כו טב) ולא שנו כאשר אמרו בקצצם מקצות קבוץ הזכר וסמכותו אל ארבעה מקצועי החצר (שם כח) ולא שנוהו גם הוא. אבל בסמך הקבוץ הזה אל הכננים יאמר הוא יכנה ביתי וחצרותי (ד"ח כח ו), חצרותי בתולה (תהלים ד), וכל יתרתיו (שמות כ ט), את מיתריו ויתרתיה (שם לו ט), ומקצועותיו לו (יחזקאל עז כב) ולא שנו, ונאמר על גגו ובחצרותיהם (נחמיה ח יו) ושנו. ונאמר בהסמך חעשה קתנית (שמות כט ט) קתנית עור (נחמיה

*) בספרים כתוב אלהי הכבדות ואין מי שיעיר על כונתו חסרת, אלא על כן נראה שכוונתו ל' יונה על הסמך נעמוט ט ה ולדני אלהים הכבדות כנרץ, אלא הקריאה אלהים היו לפי הנקוד וככתוב הוא השם הויה.

ג כח). ומה שיהיה מן הקבוץ הזה קמוץ העין כמו ברכות, וגבעות, משחנה בהסמכו, נאמר בסמוך מקפץ על הגבעות (ע"ה נ ח) ישחו גבעות עולם (חזקוני ג ה), ובסמוך פרכות לראש צדיק* (משלי י י) פרכה שמים ברכת תהום — ברכת שדים (נרצזית ט ט כה); ונאמר בסמוך ישבו במצודות (ירמי כל ל) וישב במצודות עין גדי (ע"ה כד) ולא שנו, וכן אמרו עוד זבאו במערות צרים (ישעיה נ יט), מנאות החורה (נחמיה יב מד), מניות הלויים (ס"ג יג) ולא שנו; ולא שנו גם כן ועשית קערתיו (שמות כה כט). אך מה שהוא אחר מן הדמיון הזה ממה שיש בסופו הא הנקבה, ההא ההיא תהפך זה בהסמך וישחנה תחלתו באמרו בסמוך נשמה גשמת רוח חיים (נרצזית ז כ), ובסמוך אשה חכמה, אשה חכמת לב (שמות לט כה); וכבר אמרו פסח עדלם (ע"ה כה כ) ולא שנו תחלתו. ומה שיהיה מן האחרים אשר בסופם הא הנקבה על משקל

פעלה בצרי תחת העין בין שיהיה שם בין שיהיה תאר כמו אברה וטמאה, שאלה אחת (מ"ט כ כ) תהפך ההא גם כן תו ולא ישחנה תחלתו ברכ המקומות כאשר נאמר לכל אברה אחיך (דברים כג ג), גולת העני (ישעיה ג יד), ואת הר ישראל ושפלתה (יהושע יא י), טמאת השם (יחזקאל כה ה), טמאת הנדה (ס"ג י) ברכת השלח (נחמיה ג טו), נבלתי יקומון (ישעיה כו יט), גפנך ותאנתך (ירמיה ה"ו), גפנה ותאנתה (הושע יד י), חרות בהמחם (נחמיה ג טה), שאלתי ובקשתי — מה שאלתך (חזקוני ד); ואפשר שישנו תחלת הדמיון הזה כאשר נאמר ואת בקשתי הלוים (נחמיה ג טה), או בנבלתי בהמה (ויקרא יב ז), אשה יראת ה' (סוף משלי), ויתן להם שאלתם (תהלים קו טו), תבא שאלתי (חזקוני ח). ונאמר בסמוך ותרדמה נפלה (נרצזית טו י) — ומשקלו תפעלה — כי תרדמת ה' (ע"ה כו י) ולא שנו תחלתו. אבל מה שיהיה על דמיון ספצלה כמו מסכה ומצבה אפשר שישנוהו ואפשר שלא ישנוהו נאמר מסכת זהבך (ישעיה ל כ), מגפת הסוס (זכריה יד טו), ספצלה קבורת רחל (נרצזית לה כ), מצבת אבשלום (?) כמהפכת אלהים (ירמיה נט) ולא שנו תחלתו, ונאמר את ספצלה הבעל (מ"ג נ) ושנו; וכבר קרה בסמוך קבוץ הדמיון הזה גם כן כזה, נאמר את כל מגפתי (שמות ט יד) ולא שנה ונאמר ומצבות עוז (יחזקאל כו יא) ושנה; ונאמר בסמוך שנה בשנה מות המלך (ישעיה י) ובסמוך הרה ויולדת יחדו (ירמיה לא ח) ורחמה הרת עולם (ס"ג כ י) והוא חבנית (ס"ג תלד) לאמרו ורחמה; ונאמר בסמוך חוות קשה (ישעיה כל ז) אשה קשת רוח (ע"ה א טו); ובסמוך שפה אחת (נרצזית יא ח) שפת רעו (ס"ג י), ובסמוך מאה ופאה כי הם מן השער ונשחנתה תחלת תנועתם בעבור האלף מאת אדנים (שמות לח כו) פאת ים (יחזקאל עו כ), כן הולך השער בהפך רוב הא הנקבה בהסמך בהו ובהשחנתה תחלת השם אל השבא המוחל בה, אלא שכבר אמרו פחת יהודה (תנ"י ח) ולא החלו בשבא והניעו הפא בפחת בעבור קלותה, ואמרו הקריבהו נא לפחתך (מלאכי ח ט) והניחו הנועת הפא על מתכונתה. ויהי כאיפה שעורים (דוד נ יד), מאה אלף כרים ומאה אלף אלים צמר (מ"ג ג ד), את עשרה השבטים (מ"ט יא לא), עשרה כסף (ע"ה יא יא), ורחב עשרה אלף (יחזקאל ע"ה ח) ולא הפכו הדא תו, ואלה

* כ"י כמוז וכלכות לרצח עשירי (משלי יא כו). והוא עשית המעתיקים כי ס' כתוב וכלכה, ונשגגות כללה בחלופי הספוקים חטאו המעתיקים עד מחול, וחזי לא היגדתי על אלה ובחלל רק נמקום הסודך.

המלות סמוכות בענין ואם אינן סמוכות במכטא. ואמרו עוד בסמוך אלה אלתה אשר בזה (יחזקאל י יט) ולא שנו תחלתו, ואפשר שיהיה זה מפני האלף. ומה שישחנה בהסמכו עוד מה שזכרוהו הסופרים בספר הקוללות וולתו ממה שאין אנו צריכים לזכרו בעבור פרסומו כמו השחנות משפט ומה שהוא על דמיונו בהסמך מן הקמצות אל הפתחות, ובכח השחנות מחנה ומה שהוא על דמיונו מן הסגול אל הצרי וולת זה הרבה ממה שזכרו מי שקדמנו לא נאריך השער בהעתקו הנה כי אין כונתנו כאשר אמרנו במה שקדם לספר מה שבארוהו והטבחו, כי לא יתכן לנו לעבור על דבריהם לא במחשבה ולא בדברים, אבל אנחנו זוכרים מה שלא זכרוהו וולתנו או מה שזכרו וקצרו בו, אלה מה שאנחנו זוכרים אותו על דרך ההערה בעבור שביקש במקומו בלבד; אבל אני רואה לבאר הנה מלה אחת זכרה ר' יהודה בלתי מבוארת, וכבר שאלני עליה רוב התלמידים, והמלה ההיא היא אמרו בשער אסף מן המאמר הראשון מספר אותיות הרפיון (דף 36), ואם נרצה לומר מן אסף נפעל עומד (ס"ג תתלד) נאמר נאסף נמשך בקמץ בכל מקום ואילו היה נסמך אל שם נראה היה פתח (ע"ה דני ר' יהושע ננדפס) כאשר נאמן הוא קמץ בעבור שהוא בלתי סמוך, ונאמן רוח (משלי יא יג) פתח בעבור שהוא סמוך. ובשער הוה מחקר אחד והוא שישאל השואל ויאמר והאין גור ר' יהודה על נפעל כאשר יהיה בלתי סמוך והוא בענין נפעל עומד שהוא משוך בקמצות וכבר נאמר ונאמן ביתך (ע"ה ז יו) והוא פתח וולתי סמוך? נענהו שאינו נפעל עומד אך הוא פועל חולף על דמיון ונקרב בעל הכית (שמות ונשבר (ס"ג יג) ונהפך ללבן (ויקרא יג י). ושעור המלות האלה ונאמן ביתך, ויקרב ויהפך, וישבר. — וכבר נאמר בסמוך המעשר והתרומה, הביאו את המעשר (מלאכי ג י) אשר הם בצירי מעשר דגנך (דברים יד כג) בפחת, ויוסף זה באות והלוים יעלו את מעשר המעשר (נחמיה י לו) בפתחות שן מעשר בעבור שהוא סמוך והנעת שין המעשר בצירי בעבור שאינו סמוך. ומה שהוא מן המקורים על פעול כמו אומרים אמור (ירמיה כג י) הוא משחנה בהסמכו כאשר נאמר עין אסר מואב (יחזקאל כה ח), ואם יהיה תואר ישחנה ג"כ כאשר נאמר חמוץ כגרים (ישעיה כג) ואין ספק שהוא קודם הסמכו קמוץ החיים כי אין נמצא בתוארים פעול בשבא. ומה שהוא מן השמות העלולי הלמד על הדמיון הזה לא ישחנה בהסמכו, כאשר נאמר בהסמך חוות קשה (ישעיה כל ז), וחוותכם את שאל (ישעיה כח יח), ובסמוך גלות לגלות המלך יויכין (יחזקאל ח ז), בחמשה לחדש לגלותו (ס"ג ג כח), ועוד והגות לבי (תהלים ט ט ד), ויתנו בברותי ראש (ס"ג ט כח), ומלאתי הגאיות רמותך (יחזקאל לח ה); אבל ושב שבותם (פסלי ז י), כי אם ראות עיני (קהלת ח י), ענות עני (תהלים כה כה), נדת דותה (ויקרא יב ז) והדומה להם הם קודם הסמכם כאשר הם בהסמכם ר"ל על משקל פעיל בשבא תחת הפא כמו פדות שלח לעמו (תהלים קיח ט), ואין כסות לאביון (חזקוני לא יט), ונות יין ותירוש (חזקוני טו יא) אך אמרנו בשמות האלה ר"ל חיות וגלות ושערים שהם על דמיון אומרים אמור בעבור שהם על משקלם ותחת על זה הם הלמד, אבל עם דקדק העין אינם אצלי בי אם על דמיון עבדות ומרדות אלא שהם חסרי הלמד, והראיה על זה המנעם מהשחנות בתסמך כהמנע עבדות ומרדות מזה. אך המין השני מן השמות ר"ל פדות ושערי אינו נכון אצלי להיות אלא פעיל בשבא כמו חלום אחד הוא (נרצזית טא כו), שכול

בני רבעים ישבו לך (מ"ג ל) ומשפטו בנים רבעים, ועוד אמרם בחיל כבד
(מ"ג יח יז) בצירי תחת החרח והמשפט בחיל בקמץ גדול תחתיה; ועוד בפחה
ויקח יהודיע חכהן ארון אחד (מ"ג יח יז) בשבא ופחה תחת האלף ודינו קמץ
גדול; אל גיה איהן (ינעים מט יט) ומשפטו להיות כמו גיה משולח (ינעים מו י)
כי איהן תואר לו; ועוד אנשי בני בלעל (זפניס יט כג) ומשפטו אנשים בני
בלעל כאשר נאמר בוולת המקום הזה, והוא ההקשה בנטיע נאמנים (ינעים יז י)
ר"ל שהדין בו נטעים נאמנים כי נאמנים תואר; מי המרים (נמדנר ה כג)
המשפט המים המרים, כי המרים תאר למים; וכמהו עשה לך חרכות צרים
(ינעים ה כג) בסמוך חרכות אל צרים והמתאר להם, והמשפט להיות כמו חרכות
שניו (מזלי ל יד), וכמהו משל המצות אשר לפני ה' לקח חלת מצה אחת
(ויקרא ח כו) [משפטו חלה מצה] כי מצה תואר לחלה, ואם יאמר בתו חלת
שהיא חמורת הא כימו תו ושכורת ולא מיין (ינעים נא כא) ותו אם אתן שנת
לעני (תהלים קלז ד) יהיה על דרך אחרת. ואם יושם ינעים תמים (זס יח כו)
מלשון ינעים חכם בעוו (מזלי כד ה) יהיה גם כן מן השער הזה, ר"ל משער מה
שסמכו בו המתואר אל התואר והוא עוד זר משער ארץ בסמיכותו כאשר זר
ממנו ובחדר משכבך (שמות ז כח) וזולתו ממה שזכורו קודם; ואם יושם לשון
ארמית כמו איתי ינעים (דניאל ה יא) יהיה על אפניו. דומה למין הזה אמרם
אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות (מ"ג יז י) כי כאשר היה המספר הזה
מודיע אורך האבנים לספר בעדם כאשר אחת אומר: אבנים עשרות ואבנים
שמוניות הקימו אותם במקום האורך, וספר בו ואחרי כן סמכו המתואר אל התאר
(נ"א המספר אל הספור) על שמוש שהיו משתמשין בו, ואלו לא היה בדברים
חסרון היה חקו להיות אבנים ארובות עשר אמות, וכמהו וחוט שתיים עשרה
אמה יסב את העמוד השני (סס ז טו), ועוד וקו שלשים באמה יסב אתו סביב
(ד"ג ד ז ט), וכמהו ארץ ארבע מאות שקל כסף (נחמית נג טו) הוקם המספר
מקום הספור ואחרי כן סמכו המספר אליו והיה השער ארץ שות ארבע מאות
שקל כסף, והסרו השני חבניות והקימו אלה המספרים במקומם וסמכו אליהם
כאשר היו פומכים אל שני החבניות; וכמהו וחלת לחם שמן אחת (ויקרא ח כו)
בעבור שהיה אמרו שמן חספר על כלול בשמן אשר הוא ספור לחם חוקם
במקומו ואחר כך סמכו אליו המספור, ואפשר שיסמכו אל סמוך אליו חספר והיו
חושבים אותו כאילו הוא נמצא וסומכים אליו, כאשר אמרו נתני ה' בידי לא
אוכל קום (איכה ז יד), כי אמרו בידי איננו סמוך אל לא אוכל קום, כי
איננו ספור ולא במקום הספור ואיננו מאוחזות בידי במאומה, אבל הוא ר"ל
בידי סמוך אל סמוך אליו עולה במחשבה, והשעור בידי ארזנים קשה או
בידי אפור והדומה לו, ואמרו בידי לא אוכל קום הגעית חבליה והפלגה בספור
הענין, והשמוש הזה מקצורם וצרותם; ויותר נפלא מזה סמיכתם אל הכללים
באשר יסמכו אל הספור כאשר יעמרו הכללים ההם במקום הספור, כאשר נאמר
כי גאו המים מן שחו (יחזקאל מו ט), כי שחו פועל ופועל וזה כלל והוא מליץ
בעה ואמרם מים רבים.

וממה שנהג בדבריהם מנהג הסמוך ואיננו סמוך אמרו שומר מה מליל

לך יהיה פרוש ננים של רנעים ויהיו חמשים ותמה עליו המנהג אוכל יוסף כי לא מלכו
מכיו של יהוא כי אם חרנה, וזהו דברי החכם מו"ס נפרשו הנחת העקדל למקד ויחי.

ואלמן (ינעים מו ט) וזולתם וזהו בו חמורת ההא אשר יהיה למד הפעל ולא
יכשר שיאמר בהם שהם פעלות כל עקר מפני שהם בשבא. ומה שהוא על דמיון
פעל כמו רבש ושלז וקרב וכל יקר (אינו כח י) קצחו משתנה בהסמך אל
הבניים כאשר נאמר בסמוך רבש אכלתי יערי עם דבשי (ז"ס ה), ורבו לא
ישתנו כאשר נאמר בסמוך כי כתב אשר נכתב (חסתר ח ח) מדינה ומדינה
נכתבה (זס ח נג) ואל היהודים נכתבם (זס ח ט) הפל בכתב מיד ה' (ד"ס ח
מז יט), ואע"פ שהוא: כי כתב אשר נכתב (חסתר ח ח) אגרת ונכתב מיד
ה' מכתב, שם כתב כולל אותם כאשר כלל אותם בלשון הערבי. וכן לא ישתנה
בסמכו אל השמות הנראים פאשר נאמר בסמוך והיה השרב לאגם (ינעים נא ז)
אגם מים (תהלים קיד ח), ובסמוך וכל יקר (אינו כח י) ואת יקר תפארת (י)
(חסתר ח ד). וזכר אמרתי בשער הבניים (דף 38) כי מן הדמיון הזה יושם דוד
במצד (ד"ס ח יא).

ומה שיהיה על דמיון מועד ומופת ומוקש ומוקד לא ישתנה פאשר
נאמר אהל מועד האלהים (ד"ס ח א), ונאמר בסמוך ואבן למוסדות (ינעים נא כו)
ומוסדות הרים ירגזו (י) וארבעה שלחנות (יחזקאל טענ) לשלחנות הכסף (ד"ס ח יז)
בהשתנות קמצות אל שבא ופחה, ונאמר בסמוך בתוכיות על עון (תהלים לט יז)
וכסף תינמית לך (אינו כח כה) תוכיות מוסר (מזלי ו כג) כתובת ראם (נמדנר נג
כ), וענין וכסף תועפות לך הגדולה והרוממות כלומר רב ועצום. — ונאמר בסמיכת
פה פי בהפוך ההא יור, נאמר בפי כל עברך אלה (ינעים נא ח), על פי ה' (שמות יז א)
והיה פי ראשו (זס כח נג), בעברי פי פחה (ינעים נא ח), מפך ומפי זרעך
(ינעים סוף נט), וישם דבר בפיו (נמדנר כג יז), ופיהו את פך (ינעים נג א) והא
בפיהו לכנוי עם וזאת ויש שחפול היוד וזאת בסמוך המדבר השם אל עצמו
בעבור הקבץ שני נזים רבים והוא אמרו כי פי המדבר (נחמית נה יב), וישם
פי כחרב (ינעים טט ז). ונאמר בסמוך שיה חמים (שמות יב ה) אל הכנוי או
ש"י (דברים כג), ואיש שיהו (ז"ס יד לה) בקיום היוד הנהפכה מן ההא, אך
בסמכו אל הפירא (ז"ס זס נחמית) לא נשתנה המין הזה מן השנוי כי אם שנוי
אחד בנקוד, והוא כי שיה כאשר נפרד הוא בשלש נקודות וכאשר יתחבר הוא
בשתי נקודות, כי שיה חמים בסגול נאמר שיה בשנים ושה עזים (דברים יד ד).
ונאמר בסמוך מה שהוא על משקל

פעלון הדגוש העין כמו חמהון ושברון ועורן וכליון, בשברון חתנים
(יחזקאל כח יא), ובחמהון לבב (דברים נח כח), וכליון עינים (זס סה) בהקל
העין והעמדתה בשבא; ואפשר שישיאירו חגשות כחונתה עם שנותם הקמץ אל
השבא כאשר נאמר בסמוך קנה וקנמו (ז"ס ג יד) וקנמו בשם (שמות ל כג).

וממה ששמשו בו בסמיכה שלא על דרך ההקשה סמכו המתואר אל
התואר והוא כאמרם בני שלשים (נחמית נ כג) משפטו בנים שלשים (י), ועוד

- (1) גירסת הרמב"ם נכחות לז' ונפירושו לסתור ו' ג' נפתח, חמנה נפירושו לקהלת
- י' ח' כתבו גם כן בקמץ.
- (2) נ"ב כח ח מוסדות המים ונחלים יח' ומוסדי הרים ירגזו ונ"ל פה מוסדות
- המים כי זה מן השערים אשר לא ישתנו להם.
- (3) לא ישתנו מקומו וחלילי י"ל כפי נחשדן חלה (ד"ס יח כג).
- (4) ונ"ל כח זס מ' בלחמ ננים של שלשים ויהיו רנעים ולכן גם בני רנעים ישנו

שער כ.

במחבר ובנפרד וזכרון מה שישתנה ומה שלא ישתנה

דע כי רב מה שיבא בהתחבר ובהמשך הדברים פתח ממה שהוא על משקל ארץ או על משקל זולתו מן המשקלים והדמיונים ישתנה בעמוד עליו ובהפרד אל קמץ, ויש שיהיה הדבר האחד מה בקצת המקומות נפרד בענין כמחבר; הדמיון כזה כי ארץ משתנה ברוכ מקומות האחת וסוף פסוק אל הקמעות ויש שיהיה עוד בהם פתח, ויקרה כזה עוד בזולת שער ארץ ובעלים החולפים ממה שיהיה על משקל פסל, ר"ל שיהיה בנפרד קמוץ כלו, ויש שישתנה דמיונים אחרים בעמוד עליהם אל הצרי והסגול ואל זולתם עוד כאשר תראה אותו בשער הזה; ואלה המקומות נזכרים במסורת; ומשער ארץ מה שאינו משתנה כל עיקר ר"ל מה שלא יהיה לעולם באחת וסוף פסוק כי אם פתח כאשר הוא בהמשך הדברים כמו נדר ותכן וספר ואפר ומלך ומלח, יצודו חרם (מיכס ז ב) ובטה, ובין עדר (נחלזית לב יג) ועוד המאכלת כי אחריתו על דמיון ארץ* אלה כולם וזולתם גם כן יבואו באחת וסוף פסוק כאשר המה בזולת אחת וסוף פסוק מהיות קצתם בצרי וקצתם בסגול ובכר זכרו זה והדומה לו במסורת חכמי הסופרים ואין ענין לזכרו הנה, ויש שהענין עליו לקחת אותו ממקומו, אבל מה שהצורך אביא אל זכרו הנה ממה שהוא בהפרד בחלוק מה שהוא בהתחבר הוא כמו השתנות רוב הפעלים החולפים והעתידיים בהפרד מה שהם בהתחבר, וזה כאמרו בהתחבר ויבדל בארץ (דברים כח ט) והיטבך יהי' (שם ל ה) בשבא תחת הכף ותחת הבית, ונאמר בהפרד ושכב בשלמתי ויבדל (שם כד יג), וברכך יהי' (שם ז יג) בסגול; ונאמר בהפרד אביך קדש (שם לב) והקשה שיהיה בהתחבר קנך בשבא על משקל אשר קרך (שם כה י), הוא עשך ויכננך (שם לב ו) כי הוא פועל חולף כמוהם, אפס כי הם שמשו בו בהפרד בסגול כמו שנאמר בהתחבר צור ילד חשו (שם לנ יח) ובהפרד שמע לאביך זה ילד (עזרי כג כב), ונאמר בהפרד ושב — את שבוךך ירחק (שם ל ג) ע"מ ושכב בשלמתי וברכך והמשפט בהתחבר שיהיה בשבא ע"מ וברכך בארץ; ונאמר בהפרד כאשר השבי' (נחלזית נו ו) והמשפט בהתחבר להיות בשבא ופתח, ונאמר כי לא אתך מאסו כי אחי מאסו (שם טז ז) בקמץ בהפרד והוא זקף כי הנפרד הרבה פעמים שיהיה בוקף, ונאמר בהתחבר כי גברי עלינו (שם יח כג) ובהפרד מאריות גברי (שם ט כג), ועוד ושמרו — את השבת (שמות לא יו) אבל בערים ישפרך (נחלזית מא לה), אשר בוי (נמדנר לא לב) ואת כל חילם בוי (שם טו), ויפריח ממקד דמיה (ויקרא יב ז) וכפר — ויפריח (שם ט), לקחי לחם משנה (שמות יבב) לפי אכלו לקחי (שם יח), ויחי יעקב (נחלזית עז כח) כאשר שמעת אתה יחי (דברים ד לב), ויחללי העם (נמדנר יד לט) ויחללי (שמות לג ד), באו מלכים גלתי או גלתי (שופטים ה יט), מה יתקד לכך (לוי טו י) ומשם יתקד (דברים ל ד), תרועה יתקעי (נמדנר י ו) ואם באות יתקעי (שם י ד), אשר תקחי (שמות

* וכן אמר קהלת, לרדת, ותהי לו לאומנת אע"פ שזכין בלתיחתו וס"פ חין יולדן משימתו ונקודתו נכגול וכל ללכת נר מן חד פסוק שם הם שנים ללכת (קהלת ח ו) וזין זולתו, והמחבר קלר דבריו ואלה בעניני העקלה.

(יעזיב כל יח) השוה מלתו, והוא אינו סמוך למלח ליל שמורים (שמות יט טז) הסמוך; ועוד ואל המלכים אשר מצפיו (יחזקאל יח ב) בשבא תחת הצרי והדיו קמץ גדול; ועוד אין לשמור למחלקת (דנ"ב כ יח) בשבא תחת הלמד והוא סוף פסוק והמשפט הקמעות כאשר נאמר במקום אחר כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות (זכר כג ט), ועוד דרך הירדן על המעפרות (יחזקאל ז ו) בשבא תחת הבית והמשפט הקמעות כאשר נאמר והמעפרות תחפשו (ירמיה נח לב), והוא הדיו עוד כי הרבה אפרים, סיפחית לחטא היו לו מוכחות לחטא (שופטים ח יח), ועוד אמרו פסים אשר נתנו ריח נחת לכל גלוליהם (יחזקאל י ג), וממה שהנהיגוהו מנהג הסמוך אע"פ שאינו סמוך אמרם דרך השכני באהלים (שופטים ח יח) המשפט השכונים באהלים, ועוד הוי משכמי בבקר — מאחרי ובגשף (יעזיב ס יח) זה והדומה לזה אינו סמוך, כי הבית פוסקת הסמיכה ואין פנים בענין לסמכו, אך חסרו המס מזה והדומים לו להקל; ויותר מזה השותים במזרקי יין (עמוס ו ו), זאם יטה נוסה לשום אותו סמוך יהיה השותי נעלם בלתי נודע וזה הבל"ג. וכבר נמנעו משנות דברים בסמיכה והיה הדיו לשנותם בה וזה על דרך נכריה וצאת מן המנהג והשמוש, מהם אמרו בפרשת הנזיר לאחיו ולאחות (נמדנר יז) במשיכת האלף בקמץ כאשר היתה באחות לנו קטנה (ש"ס ח ט) ומשפטו להיות כמו ויחלחלו הבתולה (ויקרא כג ג); ועוד האחיכם יבאו למלחמה (נמדנר לב ו), ובאחיכם בני ישראל (ויקרא כה טו) במשיכת האלף מהם בפתחות כאשר הוא בכי אנשים אחים (נחלזית יג ט) והמשפט להיות כמו והלחמו על אחיכם (נחלזית ד ט), ומהם עוד אמרו בנ"ד יהודה אחותה (ירמיה ג ט) והמשפט להיות על דמיון קרובה רחוקה גדולה וצא זר מהשער; ועוד אמרו גפני עבה (מ"ט יב) משפטו קטוני על משקל גרוני כאשר נאמר ואיש את קרבו (שמות לב כז) בקרבי אקדש (ויקרא י ג), וכאשר יספך האחד המדבר אל גפשו יאמר קרובי וכן היה ראוי להיות קטוני ולא שנו הקוף והבליעו ואו המשך בגון, ובמהו וזהו שם המלחמה גפית (ש"ס יח ט) ומשפטה גפית על משקל גדולה ורחוקה וקרובה אם הוא מלשון כי גפץ העם (ש"ס יג יח) ולא נשתנה בהסמך אך המירו הדא בתו, ואם הוא מלשון גפץ היתה ההקשה להיות על דמיון כי אין בפיהו נכונה (תהלים ס י), ויתכן אצלי בו עוד להיות פועל חולף על דמיון והמלכה נכונה (מ"ט סוף ב), וכל מרעיתם נפוצה (ירמיה כח), אך ההא נהפכה לחו כהפך הא ושובה אל בית אביה (ויקרא כב יג) חו ושבח לנשיא (יחזקאל גו יח) וההפך הא אולה חו בבי אולה יד (דברים לב לו), והענין כי כאשר נפוצה המלחמה על פני כל הארץ רבה אכולת היער בעם, על דרך והיה ארון ה' בא עיר חוד ומיכל בת שאל נשקפה בעד החלון (ש"ס יו יו). ויתכן מן השער הזה ר"ל ממה שלא נשתנה בהסמך אמרו בצל דליותיו תשכנה (יחזקאל י כג), והריותיו יבקעו (שופטים יח) כאשר הרוח הגלעד (עמוס א יג) והריותיו תבקע (מ"ט ח יב) ממנו וממה שלא נשתנה בסמיכה אמרו השקיתנו יין תרעלה (תהלים ס ה). — ומפני שהיה דומה לשער הזה אשר אנחנו בו מה שישתנה בהפרד ממה שהוא בהתחבר, כי כל סמוך מחבר וכל בלתי סמוך נפרד, ראינו לסמכו אל מה שזכרנו בשער הזה.

(1) גם שם גרמא הספרים נכונה.
(2) לנני המנחם פרוש הכתוב השותים יין צמורקים, ולזה הנית חכמה נוספת כמו שכתב הרמב"ם בשם ר' מריוס ע"ס.

כס ג) ממוצעתם תפחי (נמדדנר לא כט), באש ישרמי (ויקרא כ יד) באש חשרמי (ס ח לנ), תשקרו להקריב לי (נמדדנר כח ז) אך את שבתתי תשמרו (שמות לא ג), ירדצו מים (שמות ל כ) ובקרבכם אל המזבח ירדצי (סס ט לנ), זאת היתה אשר תאכלו (ויקרא יא ז) אתה תאכלי (סס ג), זאדורה באונתה (דברים לא כח) וזאדורה (סס לנ), ואת אלה תשקצי (ויקרא יא ג) ואת נבלתם תשקצי (סס יא); ובצונו ועתה הרגי — הרגי (נמדדנר לא י), עקרו עשיו (כחוס כ ט), בשלי את הכשר (ויקרא ח לא) ואת אשר תבשלו בשלי (שמות יז כג). והמקור למען ענתך לנסתה (דברים ג ג) ולמען נסתה (סס יו). בצאתה משעיר (זפטיס ח ד) שמח זבולן בצאתה (דברים לג יח). ובשמות סקיד אל חנה (קבלת י ה) ברח לך אל סקיד (נמדדנר כד יא), שירך טובה (דברים כח לא) בבכר שירך (סס טו יט), שירך לא חזרע (ויקרא יט יט) קצירך בשירך (דברים כד יט), יסיד אשר הכית (שמות יז כ) נטה את ירך בסיד (סס ח ה), ירד ורע אביך (מזלי כו י) שלמת ירד (שמות כב כח). גביא סקיד (דברים יח טו) מחלה סקיד (שמות כג כה), ושתי את גבילך (שמות כג לא) והרחבתי את גבילך (סס לד כד), על כל קריגך (ויקרא כ ג) מנחת מרחשת קריגך (סס ז ז), ואל אשת עמידה (ויקרא יח כ) תשפט עמידה (סס יט טו), והדבר נא אסיד דברי אסיד (ז"ל כה כד), לא תתן חסידה (תהלים יו י) לאיש חסידה (דברים לג ח). ובכנוי אני ה' אלהיכם — כי קדוש אני (ויקרא יא מד). — וממה שישתנה בהפרד ממה שהוא בהתחבר אחד ואחת, כי רב מה שיבואו בהתחבר שתונע אלף (כל) אחד מהם (דברים כה ה) בפחת גדול אך בהפרד בפחת קטן וזה ידוע וגלוי. ודע כי רוב הנפרד יהיה באחתה ובסוף פסוק ויש שיהיה קצתו בוקף, ויש שינהגו הסגול ר"ל הטעם הסמוך לזרקא בהפרד מנהג אלה כאשר נאמר ותשכח ה' עשך נוטה שמים ויסד ארץ (יטעיה נח יג) בקמץ גדול כאשר יהיה באחתה וסוף פסוק, ועוד וקבצתם מירכתי ארץ (יטעיה לא ח) ועוד הנה היתה ה' אותי כאשר יד' (יטעיה יד י) בצרי חתח בית*) דבר כאשר יהיה באחתה וסוף פסוק, והמסורת עליו לית וכל אחתה וס' פכוותיה, ונאמר בחרו לכם היום את מי תעבדו (סס כד טו). בואו המשך כאשר יהיה בהפרד, ונאמר חמשים ללא עשה ביריעה החת (שמות לו יב) בפחת קטן כאשר הוא באחתה וסוף פסוק, ועוד טרם ישקבי (נלגזית יט ד) בקמץ כאשר הוא באחתה וס' פ' ועוד ויאמר עלי לשמואל לך שקב (ז"ל ג ט) והם שלשה קמוצין ספרה אותם המסורת ושלשתם כענין עצמו, אחד מהם ויאמר לא קראתי שוב שקב (סס ג ה) והוא באחתה, והשני ויאמר לא קראתי בני שוב שקב (סס ג ו) והוא בסוף פסוק, והשלישי זה אשר זכרנו ונהנה המלה הזאת בסגול מנהגה באחתה וס' פ', וכמו זה עוד משם יסעי (נמדדנר לא יג). ודע כי מה שיהיה על משקל ארץ ותבוא עליו הא ההודעה והיא כוולת אחתה וס' פ' כי הוא נשאר על בנינו, לא ישתנה ממנו כי אם ארץ לבדו כי הוא קרה לו דבר נפלא והוא שהם משנים אותו מן הפחתות אל הקמצות בהודיעם אותם, באיזה מקום שיהיה הפרד והתחבר, אמרו מן היד' הויה יצא אשור (נלגזית יא), ישבו ליד' ידמו

(*) וכ"כ דרך נמכלל סד ז וכ"כ דפוס יט' ונעקלת ספרים כ"י מדויקים יכפי מה שכתוב נמ"ל וכ"כ נעטמי העקלה: ויש אחד מן נמקלה אשר נח כמגול חתרי העקלה ונקטן בלרי הכה הכיס ה' חותי כאשר דבר נוסע וזין זולתו עכ"ל.

(ליכס ז י), לגור בארץ באנו (נלגזית טו ד*). וכבר הנהיגו מלות בהתחבר מנהגם בהפרד, כאשר הנהיגו מלות בהפרד מנהגם בהתחבר, כאשר זכרנו בתחלת השער הזה מן המלות אשר לא חשתנינה, והמלות ההם כמו אמרו צור חסי בו (דברים לג לו) הוא הדין להיות בשבא חתח הסמך כמו דליו שוקים (מזלי כו ז), כי הוא מחובר בטעם בלתי נפרד ועוד כי כך חסי נפשי (תהלים נו ז) ועוד ישפוטו הם (שמות יח כו), לא תעבירי מזה (רות כ ח), ישלי אהלים (לויכס יז ו). וממה שהוא דומה למין השער הזה מה שהנהיגו בו המחבר מנהג הנפרד והנפרד מנהג המחבר כחכם מם אשר הם פרוצים (נחמיה ז יג) והוא באחרית המלה בצורת המם אשר בתחלת המלות ובאמצעם וכתבם גם כן נון מן סערה (לויכס ט ו) על הדרך הזה ובהפך זה כתבו מם למרבה המשרה (יטעיה ט ו) והוא באמצע המלה בצורת המם אשר באחרית המלות.

שער כא.

זה שער הסמיכה היחשית.

דע כי היחש יקרא אל אבי האב ואל המשפחה ואל הארץ ואל המלאכה, ויש שיחשו אל זולת המשפחה למאורע או לדבר יפול למוחש עם אשר יחיש אליו; וכאשר יחיש אל שם נפרד תוסף באחריותו יוד ליחס ותשנת חללתו ואפשר שלא תשנה חומר ביחס אל עבר לאברהם העברי (נלגזית יד יג), ואל גבל הגבלי (יטעיה יג ה) ואל אדום, אדומי (דברים כג ח), ואל רכב רכבי (יטעיה לו כד), דן הדני (זפטיס יג כ), גר בני הגרי (נמדדנר לד יד), אשר האשרי (זפטיס ח לנ); ואמרו על דרך רוח ואל האשורי (ז"ל כ ט) אמר בו החרגום ועל בית אשר, מכיר מכירי (נמדדנר כו כט), שאול השאולי (סס כו יג), חמל החמולי (סס כו כה); אבל היחש אל ימין הוא היפני (מ"ז ז כה) שלא על דרך ההקשה וכן היחש אל שמאל השמאלי (יחזקאל ד ד) שלא כהקשה גם כן ואפשר שהיתה דעתם ביחש אל ימין יפני להפריש בינו ובין היחש אל בנימין כאשר אמרו איש ימיני (זפטיס כ ה) והנהיגו על השמאלי מפני שזה לעמח זה והיתה ההקשה להיות כמו הנדך משפחת החנכי (נמדדנר כו ה). ובכר מצאתי במשנה מה שדומה לשמוש הזה והוא אמרם במסכת פרה (פ"ח מ"א), אמר רבי יהושע לא שמעתי אלא שלשית, אמרו לו מה לשון שלשית, אמר להם כך שמעתי סחם, אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אחת שלשית לאחרות במנין וכשאתה אומר שלשית בת שלוש שנים. ביוצא בו כרם רבעי א"ל מה לשון רבעי, אמר להם כך שמעתי סחם, אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אחת רבעי לאחרים במנין וכשאתה אומר רבעי בן ארבע שנים, והפרישו בין שני הענינים בהשנות השתי מלות. ואם יהיה בשם הנפרד מאומה מאותיות התוספות תשארנה כאשר הוא ותיחש אל הכל ותאמר ביחש אל חצרון חצרוני (נמדדנר כו ו), זבולן וזבולני (זפטיס יז יז), ארמון ארמוני (נלגזית כה כה), ישוב ישובי (נמדדנר כו כד), יבין יביוני (סס כו כה), יאיר יאירי (ז"ל כ כו). ואם היתה התוספת ההיא דומה לסמן הקבוץ חגרתה ותיחש אל שאר השם כאשר אמרו

(*) וכמו כן יס' (יחזקאל טו ו) הידיו (יטעיה ג טו) ונקטן כהה לפי שזין חותיות חע קוטלים הדגס הכלוי להיות אחד הם סידעיה.

ביחש אל מצרים מצרי (שמות נ יט) ואל ספרים (ע"כ יז כד) ספריו (שם יז, לא), ואמרו
ביחש אל אפרים, האפרתי אחה (זפטים יב ה) גרעו היוד והמם והוסיפו חו על
דרך הזרות ודמה ליחש אל אפרת הוא בית לחם (נלגזית מח ז) כאשר נאמר
והוד בן איש אפרתי (ע"כ יז י*) אפס כי אמרו ביחש אל שעלבין (יחזעיט טז)
שם מקום, השעלבני (ע"כ כג לב) ולא גרעו התוספת אשר היא דומה לסימן
הקבוץ וכאשר בארנו איכות זה בזכרון בניני השמות הרבעים (דף 75). ואם
יהיה השם אשר יוחש אליו מורכב משני שמות הישמו שם אחד שלם ר"ל שלם
שחבר ביניהם בנקוד או בחבור אם יהיה סוף השם הראשון ממה שלא ינקד ר"ל
אם יהיה אות רפה תיחס אל כלל השם ההוא כאשר נאמר ביחש אל גלעד
והוא שם מורכב משני שמות ר"ל מאמרו הגל הזה עד — על כן קרא שמו
גלעד (נלגזית לח מח) וחבר ביניהם בנקוד ר"ל בשבא אשר תחת הלמד, והמקום
הזה הוא ארץ הגלעד עצמו ואם נשתנה מבנינם (נ"א מבטאו) ובו נקרא האיש
גלעד ונאמר ביחש אליו הגלעדי (זפטים יח), מלכיאל המלכיאלי (נמדנר כו טז),
ישראל הישראלי (ויקרא כד י) אחירם האחירמי (נמדנר כו לח) איעזר האיעזרי
(שם כו ז), יחאלל היחלללי (שם כו כו), יחצאל היחצאלי (שם כו מח), אשריאל
האשריאל (שם כו לא); וכן אם יהיה אחד משני השמות נלוה אל השני אפס
הישמו שם אחד אע"פ שלא חבר ביניהם בנקוד ולא בחבור ייחס גם כן אל
כלל השם, אך כאשר יודיעוהו יודיעו המחרב אליו מהם בלבד כאשר נאמר ביחש
אל בית לחם בית הלחמי (ע"כ יז). ויוחש אל שני השמות והזכאה ההודעה על
השני מהם ונאמר ביחש אל בית שמש בית השמש (ע"כ יז יד), אבי עזר אבי
העזרי (זפטים יח), בית אל בית האלי (ע"כ יז לד); ואמרו האחירמי האיעזרי
בהבאת ההודעה על השם הראשון מפני ששמו השני שמות שם אחד שלם
ויחשו אליו על שני הפנים ר"ל שאמרו החשעי לחדש החשעי (זכריה ז), אביעזר
הענתותי (דע"כ כו יז) והביאו ההודעה בתחלת השם כאשר שמו השני מלות
מלה אחת שלמה כמו גלעד וישראל והדומה להם, ופעם גרעו השם הראשון
להקל ויחשו אל השני מהם בלבד כאשר שמו אותם במכתב שני מלות כאמרו
ויהי איש מבן ימין (ע"כ ט ח) ואמרו איש ימיני (אסתר ז ט), וכן עשו ביחש
אל אבל מחולה (זפטים ז כז) והוא שם מורכב משני שמות האחד מהם נלוה
אל השני ר"ל שגרעו השם הראשון להקל ויחשו אל השני ואמרו ברולי המחללי
(ע"כ כח ט). וכבר מצאנו בדברי רבותינו כשמוש הזה והקלות הזה ר"ל שאמרו
ביחס אל בית לחם לחמיות באמנם מלודיות ועד לחמיות בחצי לוג (כלים פכ ע"ב).
ודע כי אמנם אבי העזרי ראה על שאביעזר (יחזעיט יז ז) אינם אצלם שם אחד
על השלמות ר"ל שאין חבורו גמור אבל הוא כמו בית שמש ובית אל ואם אינו נודג

בספר המנהג הזה. ואם יהיה בסוף השם יוד דומה ליוד היחש וירצו ליחש אליו
יגרעו היוד והוא ויבאו במקומו יוד היחש בעבור הטעם קבוץ שני נחים רפים,
כי יוד היחש רפה גם כן כאמר ביחש אל כמו זה לכרמי משפחת הכרמי לחגי
משפחת החגי לשוני משפחת השוני לגוני משפחת הגוני (נמדנר כו). ואם יהיה
באמצע השם המיוחד אליו אות כפולה יגרעו, אמרו ביחש אל שפופם השפמי
(שם כו לח) כאלו יחשו אל שופם על דמיון היחש אל הופם כאמרו החופמי ואל שוחם
השוחמי (שם לו טז). ואם יהיה בסופו אלף נחה יגיעה כאשר אמרו ביחש
אל פלוא הפלואי (שם כו ט), ואם בסופו הא רפה לנקבה תהיה במקומה יוד
היחס ברוב דכריהם כאשר אמרו ביחס אל בריעה הבריעי (שם כו מד), חמנה
(יחזעיט טו י) החמני (זפטים טו ו), צרעה (יחזעיט טו יג) הצרעי (דע"כ ז כד),
ואפשר שימירו ההא בנן ויבאו עליה יוד היחש כאשר אמרו ביחש אל שלח
השלני פוח הפוני (נמדנר כו כ כג). כי חסרו ההא מפוח והמירוח בנן ואחר כך
חסרו והוא הנעה והשאירו ואז המשיך בעבור שהיה זה יותר קל עליהם מאמרם
הפני על משקל השופמי אלו היו מביאים אותו על העקר או מאמרם הפווי
אלו לא היה ממירים, ואפשר שלא יחסרו ההא אך יתפכו איתה חו כאשר אמרו
ביחש אל מעכה (נלגזית כח כד) וזיניהו בן המעכתי (יחזעיט טז), וכבר עשו
זה קודם היחש עוד באמנם וישב גשור ומעכת (יחזעיט יג י); ואמרו העזתי
והאשדודי (שם יג ג) והפכו הא עזה לחו כי יתכן אצלם להפוך כל הא נקבה
בבלתי הסמיכה חו כאשר אמרו ושכורת ולא מיין (יחזעיט נח כח) אם אתן שנת
לעיני (תהלים קלג ד); ואמרו ביחש אל מרשה (מכה ח טו) מיכה המרשתי
(שם ח ח), נמפה (עזרא ז כז) הנמופתי (דע"כ כו יג), אבל מחולה (זפטים ז כז)
המחלתי (ע"כ כח ט). וכבר יחשו עוד אל צרעה הצרעתי והאשחאלי (דע"כ
ז כג), ואל נעמה (יחזעיט טו מח) צופר הנעמתי (חזקוני ז יח); אך אמנם לימנה
משפחת הימנה (נמדנר כו מד) אינו יחש אבל השאירו השם כאשר הוא והודיעו
אותו אע"פ שהוא שם נודע כאשר הודיעו ארונה (ע"כ כד יז) באמנם הארונה
(שם כד יז), שבט המנשה (דברים ג יג). ואם נסבור כאמרו לכרמי משפחת
הכרמי לחגי משפחת החגי וזולתם ממה שהוא דומה להם כזה*) לא יהיה רחוק.
ואפשר שיגרעו בנן באחרית השמות מנהג ההא בחסרם אותה כאשר אמרו ביחש
אל נעמן הנעמי (נמדנר כו ט) כאשר יחשו אל נעמה בחסרון ההא. ואם ייחשו
אל שם באחריתו ואז רפה ישאירו והוא ויסיפו אחריה נון כאשר אמרו ביחש
אל שילו (זפטים כח כח) אחיה השילוני (דע"כ ע כט), ואל גלה (יחזעיט טו כח)
אחיחפל הגילני מעירו מגלה (ע"כ טו י).

ואם תקבץ השם המיוחד הביא עליו סימן הקבוץ ר"ל ים לזכרים ות
לנקבות ותכפל יוד היחש כדי שהוכל להנעה בעבור שהיא נחה ויוד הקבוץ וואו
נחים גם כן, ולא יקבוץ בין שני נחים רפים ואחר כך תבלע אחת שתי היודין
בשניה ויוציאם הלשון בפעם אחת כאשר נאמר אליה העבריים נקרא עלינו
(שמות ה ג), ופולשתיים מכפחור (עמוס ז ז), ובנקבה המצריות, העבריות, וכן
עשו בנקבה האחת באמנם העברית, נערה מאביה (רות ז ו), והיתה להם
תרומיה (יחזקאל מח יז) כאשר רצו ליחש אל תרומה חסרו הא הנקבה כאשר

(*) ר"ל שהיוד חזקה ליחוש רק היא לשם והשאירו לשם כאשר הוא ולא כמו שנסק
לעיל שגרעו יוד אחת מחמת הקצן שני נחים רפים.

ביחש אל מצרים מצרי (שמות נ יט) ואל ספרים (ע"כ יז כד) ספריו (שם יז, לא), ואמרו
ביחש אל אפרים, האפרתי אחה (זפטים יב ה) גרעו היוד והמם והוסיפו חו על
דרך הזרות ודמה ליחש אל אפרת הוא בית לחם (נלגזית מח ז) כאשר נאמר
והוד בן איש אפרתי (ע"כ יז י*) אפס כי אמרו ביחש אל שעלבין (יחזעיט טז)
שם מקום, השעלבני (ע"כ כג לב) ולא גרעו התוספת אשר היא דומה לסימן
הקבוץ וכאשר בארנו איכות זה בזכרון בניני השמות הרבעים (דף 75). ואם
יהיה השם אשר יוחש אליו מורכב משני שמות הישמו שם אחד שלם ר"ל שלם
שחבר ביניהם בנקוד או בחבור אם יהיה סוף השם הראשון ממה שלא ינקד ר"ל
אם יהיה אות רפה תיחס אל כלל השם ההוא כאשר נאמר ביחש אל גלעד
והוא שם מורכב משני שמות ר"ל מאמרו הגל הזה עד — על כן קרא שמו
גלעד (נלגזית לח מח) וחבר ביניהם בנקוד ר"ל בשבא אשר תחת הלמד, והמקום
הזה הוא ארץ הגלעד עצמו ואם נשתנה מבנינם (נ"א מבטאו) ובו נקרא האיש
גלעד ונאמר ביחש אליו הגלעדי (זפטים יח), מלכיאל המלכיאלי (נמדנר כו טז),
ישראל הישראלי (ויקרא כד י) אחירם האחירמי (נמדנר כו לח) איעזר האיעזרי
(שם כו ז), יחאלל היחלללי (שם כו כו), יחצאל היחצאלי (שם כו מח), אשריאל
האשריאל (שם כו לא); וכן אם יהיה אחד משני השמות נלוה אל השני אפס
הישמו שם אחד אע"פ שלא חבר ביניהם בנקוד ולא בחבור ייחס גם כן אל
כלל השם, אך כאשר יודיעוהו יודיעו המחרב אליו מהם בלבד כאשר נאמר ביחש
אל בית לחם בית הלחמי (ע"כ יז). ויוחש אל שני השמות והזכאה ההודעה על
השני מהם ונאמר ביחש אל בית שמש בית השמש (ע"כ יז יד), אבי עזר אבי
העזרי (זפטים יח), בית אל בית האלי (ע"כ יז לד); ואמרו האחירמי האיעזרי
בהבאת ההודעה על השם הראשון מפני ששמו השני שמות שם אחד שלם
ויחשו אליו על שני הפנים ר"ל שאמרו החשעי לחדש החשעי (זכריה ז), אביעזר
הענתותי (דע"כ כו יז) והביאו ההודעה בתחלת השם כאשר שמו השני מלות
מלה אחת שלמה כמו גלעד וישראל והדומה להם, ופעם גרעו השם הראשון
להקל ויחשו אל השני מהם בלבד כאשר שמו אותם במכתב שני מלות כאמרו
ויהי איש מבן ימין (ע"כ ט ח) ואמרו איש ימיני (אסתר ז ט), וכן עשו ביחש
אל אבל מחולה (זפטים ז כז) והוא שם מורכב משני שמות האחד מהם נלוה
אל השני ר"ל שגרעו השם הראשון להקל ויחשו אל השני ואמרו ברולי המחללי
(ע"כ כח ט). וכבר מצאנו בדברי רבותינו כשמוש הזה והקלות הזה ר"ל שאמרו
ביחס אל בית לחם לחמיות באמנם מלודיות ועד לחמיות בחצי לוג (כלים פכ ע"ב).
ודע כי אמנם אבי העזרי ראה על שאביעזר (יחזעיט יז ז) אינם אצלם שם אחד
על השלמות ר"ל שאין חבורו גמור אבל הוא כמו בית שמש ובית אל ואם אינו נודג

(*) וכן כתב הרמב"ם בפירושו נדל"ח מ' רות על אפרתים: וזאת הטלה פעם היא ליחס
המקום הנקרא אפרת ופעם אחרת משפחת אפרים, ותפרת שם אשת כלל בן חלון
(דע"כ צ"ע) ונקרא המקום על שמה כמו מלכים עכ"ל וכתב החכם ר' וואלף היידנבריים
וה"ל בם העלמים: וזה לא יתכן שיהי יעקב לא היה חי במלכים כ"ל שבע עשרה שנה
ובלבד מולד במלכים סה"ל לא חזר בם' ויג' עם הנשים ליעקב מלמיה, ומה גם לדעת
ר"ל שזמנו כי אפרת היא מרים אמו של חור ואחות חזקן ועמה והיתה בתה של יובבד
שנולדה במלכים וז"ל לא יתכן כלל שיהי יעקב שם אפרת ובמצי' ותקברה שם כדרך
אפרת היא בית לחם? ועוד חזקן יתכן שיקרא כלל שם עיר ע"כ אשתו אפרת נעודה
נמלכים ולא היה לו עדיין חלק ונחלה בחזק' עכ"ל.

הנח וינחקה ואחר יבליעה כאשר עשו בסבבני כמים (תהלים פח יח) אשר עקרו להיות כמו סבבני ככחש אפרים (סוֹעִי יט) והניחו הדומה הראשונה והבליעה כי לא יתכן להבליע אות נחה עד שתסור תנועה כי הלשון איננו מוציא האות הנבלעת ואשר היא נבלעת בה כי אם הוצאה אחת והיא הראיה על אכור התנועה מהאות הנבלעת, ומאשר עשו בכי חנני אלהים (נלצית לג יא) אשר עקרו חנני כמו אכלני המטני (יִשְׁעִי כא לר) והניחו והבלעו; וכן אם תהינה השתי אותיות הדומות זו לזו בשתי קצות שתי מלות, ר"ל שתהיה אחת מהנה בסוף מלה והשנית בתחלת מלה שסמוכה אליה, ואין ספק כי הראשונה מהם נחה כי לא יעמרו על נע ושהשניה נעה כי לא יחלו בנה, כי כאשר יהיה כן ולא יבדיל ביניהם טעם יתכן להבליע הראשונה, ודמיון זה אמר יהושע בן נון, וראיתי מאמר שמיחשים אל ראש הישיבה רבינו פֶּעֲדִיה הפיתומי ז"ל אמר בו שיש מן העברים מי ששבלע גון בן ומהם מי שמראה אותה, והגון ההבלע בכל מה שדומה לזה טוב בעיני, ההקשה עליו כזה אמרו בו ירוץ צדיק (משלי יט י), ואול לו (סוֹעִי כ יד) זה שכתה הכית (רות ג יא), צרר רוח (סוֹעִי סוף ד), שלח חשך (תהלים קכ כח), ואין מה שיש תחת הריש והגון והלמד והחו מן המעשים⁽¹⁾ מונע מן ההבדל כאשר חשבו אנשים שהיו אומרים כי הכונה בטעם הוזה למנוע ההבלע, ואין הרבה בן כי השעם איננו מבדיל בין שני המלים והיא גם כן מוצא הרבה במה שלא תתכן בו ההבלעה כמו בערף בלב (יִשְׁעִי פו ג), גרש לך (משלי כג י), ועשק דלים (סוֹעִי כח ג), שומר מים (סוֹעִי פ יד), יקח לב (סוֹעִי פ יא), הגח לו (סוֹעִי ד יא), מי חכם ויבן אלה (סוֹעִי י יא) וזולת זה הרבה, והוא אם כן במלים ההם לכלי מה שחשבו, וכמו זה יששום מרבר וציה (יִשְׁעִי גס) יתכן להבלע גם יששום במס מרבר, וכמה עוד הבישו אליו ונהרו (תהלים לו י²) יתכן אלי להבלע ואו אליו בואו ונהרו; ומן המופתים החזקים על שהוא נכון, מה שהזהירו עליו רבותינו ז"ל (נדרות טו) לבאר כל שתי אותיות דומות נופלות בקריאת שמע על הדרך הוזה ולהראותם ר"ל בבל לבכך, על לבכך, בכל לבבכם, עשב בשדך, ואכרתם מהרה, על לבבכם, הכנף פתיל, אחתם מארץ⁽³⁾, וזאת ראייה גלית כי תבאר טוב מן ההבלע בקריאת שמע בלבד וכאשר יהיה תבאר יותר טוב ההבלע אינו אסור אך מעלתו פחותה, ועוד כי נזה שיחדו בזה ק"ש ראייה כי הוא מותר בוולתו, והיה ההבלע אפשר בכל המלות האלה אע"פ שהטעם מפריד בקצתם בין שתי אותיות הדומות כאשר הוא מפריד בין הכנף ובין פתיל ובין אחתם ובין מארץ, מפני שקריאת שמע קוראים אותה

(¹) ר"ל שני טעמים וכ"כ ד"ק במכלול דף פ' וראה מ"ס לדברים ד לג וליחזקאל ב"ל. ודעת המדקדקים שקראת מלות האלה לא מלעיל ולא מלעל לגמרי רק כהעמדה מונעת בזני הטעמים, ולדעת החכם נדר בספרו תורת חמת דף כח כי טעם מרכאות בפסוקים האלה וכאלה חין אלף גמיות נקראות העמדות וכלות על תיבות יוללות כללי ומלעיל, כדי שגעה בהן הקורא ויעמיד את תנועת הכלי שלש תנועות ומצטע כסגול וכן תיבות יוללות על אות גרונית ט"ס.

(²) וכפי פסוקים האלה חין שני טעמים חף כי נפגשו ב' אותיות דומות, ולזה דעת המעבד כר"ס שיתכן בהן ההבלע חף במקום שגורים בזני טעמים.

(³) הנה המעבד הניח הפסוקים האלה בסדר המקרא ובקריאת השאלות פ' עקב, ונעמל, הם שלל בדרן כמו שהעיר הנה ר"ל.

עשו בעת שיחשו אל חמנה ואמרו התמנה ואחר הביאו יוד היחס בפולה כדי שתהיה יכולת להניעה מפני שהיא נחה רפה והא הנקבה נחה רפה; ואמרו כשאל תהיה (תהלים פו ג), ועוד בה עשירה (יִשְׁעִי ו יג) ואלו היו מיחשים אל חמנה או אל מעכה (אשר) היו אומרים החמנה והמעכה כחסרון הא מעכה והא חמנה והבאת יוד היחס וסימן הנקבה מאשר עשו בחרומיה; ואם ימירו ההא בחו לא ירגשו הוזה בעבור שאין צורך מביא לזה כי החו נחה נראת חזקה ואמרו עברית יהודית ישראלית ארומית מצרית עמונית תחית. ואפשר שיחסרו יוד היחס מקבץ הזכרים מפני שכבר עליהם הקבץ היודים ואמרו פלשחים עכרים ונסעו הקהתים (נמדנכ י כח), ישמעאלים, מואב ותננים (תהלים פג ז), בית הרכבים (יִשְׁעִי לט ט); ואפשר שימירו אחת היודין אשר ליחש בקבוצ באלף בעבור שהוא גם כן כבר עליהם מפני הקבץ היודין כאשר אמרו ההגריאים (ד"ל ט י) הערביאים (ד"ל י יא). ומאשר התיחשו אל זולת משפחתם למאורע כאשר אמר ואבי עמשא יתר הישמעאלי (ד"ל כ יא) והיה זה למאורע אם בעבור שדר ביניהם כאשר יחשו עבד אדום אל גת (ס"ו י יא) והוא מבני מררי (ד"ל יג יג) או לדבר זולת זה, והראיה על אשר יתר זה מישראל אמרו עליו ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי (ס"ו י כח) וזאת ראייה מספקת (וכן כתוב נפרט המיוחס לר"י ד"ל כ יא). ואל הענין הזה נטה המשוור,

נא פנת יקרת וערב ממי פרת השבעתיך בתורת משה הקרחי
שאחותי תחשב ואזן לי הקשב ותשובה השב משיבת מדותי

כלומר חברו של קרח והצריכה לזה קאפיה (סמכות) וכבר תפשו עליו כזה אנשי דורו (כי רצוני לומר) שיוסמך הנביא עליו השלם לקרח וכן הוא דבר שצריך לתפשו עליו כי מן הדין שילוו אל הנביא לא שילוו אותו לוולתו; אך לא הרגישו הם לזה והדומה לזה מה שאמר וולתנו (פסוק טז) פרעה של משה, כלומר אשר היה בזמנו, ומה שהוא דומה למה שזכרנו אמרם דואג האדומי, יחשו אותו אליהם בעבור מאורע, הלא חראה ספור כתוב עליו באמרו ושם איש מעברי שאל ביום ההוא — ושמו דאג האדמי אביר הרועים וג' (ס"ח כח ט). ואפשר לבקש למשוור הזה תחבולה אחרת והוא שירצה באמרו משה תקרח היחס אל אבי [אביו] ותחבולה היא אשר זקנו וזקן קרח אחד כלומר אשר יתיחסו לזקן אחד (וזהו קהת).

שער כב.

זכרון ההבלעה וטעמה ומאיה ענין התחיבה.

דע כי השתי אותיות הדומות זו לזו כאשר תהינה סמוכות במלה אחת ונחה הראשונה מהם יתכן להבלעה בשניה, וענין מאמרנו את נבלעת כלומר אין לה תנועה מכללה בין הנבלעת ובין אשר נבלעת בה, אך ישענו בהם בלשון משענה אחת כי המוצא אחד ואין הפרש ביניהם, וזה באמרך רבו משענות ראשי (תהלים סט ט), רבו דבריו (סוֹעִי כה כג), וחדו מאבני ערב (תקוק ח ט), עקרו רבבו ורכבו וחדרו בנה האות הראשונה מהשתי הדומות זו לזו. ויש שמראים האות הזאת ולא יבליעוהו ואם יהיה נחה, אמרו סבבו את העיר (יחזקאל טו), ושמו עליו (ויקרא כו לג), ואפשר שלא יהיה עקר האות הנבלעת

בעת התפלה בלי טעמים מפרידים בין קצת מלותיה לקצתם. וההבלע גם יתכן אצלי בכל שתי אותיות שהן קרובות במוצא אע"פ שאינם מתקוות כשיהיו בשתי קצות שתי מלות כאשר אמרנו, ודמיון זה ויתן לי את מערת המכפלה (נחלזית כג"ט) כי יתכן בעיני הבלע הנזק ויתן בלמד לי בעבור קרבנם במוצא למי שהוא רוצה בזה, [וכן] לך אל — נמלה עצל (מזלי י"ה) ועוד אם נא מצאתי הן בעיניך אל — נא (נחלזית י"ג) איננו רחוק אצלי הבלע כל אחת מהשתי למדין בכל אחת מהשתי הנזקין, וכמו זה מאריך וזכרם (תהלים לד י"ז), יחפץ וזכו (לויז ט"ו), כי יתכן אצלי הבלע הצדי בוך בעבור אשר מוצאם קרוב או שיהפכו הצדי לזק ויבלעוהו בזה, וכן אמר בכסף חוהב (תהלים קה לו) ובמה שדומה לו; וכן לא אמנע מהבלע האות הנחה במה שסמך לה כשיהיה מוצאה קרוב אע"פ שהם במלה אחת כמו והעבטת גוים רבים (דברים טו ו') כי הבלע הטית בזה אחר הפכה לזה איננו נמנע מאצלי, וכמו זה והמעטחים (יחזקאל כג י"ז), ושחתם בזה (ע"ל יד לד), ובה אקיש על כל מה שדומה לזה, ואמרת שיתכן מכלי שאגזור בו, בעבור שלא פגעתי עד העת הזאת צח שאבטת בקבלתו בטחון, גמור שאקבל ממנו המקרא, אבל אני סומך בדיקות המלות על הספרים המדויקים, וכבר בא לידי מהם מקרא ירושלמי ואחרת בבליית. ועל ספרי החכמים גם כן בטחוני בזה, וכבר ראיתי מהם ספרים לקצת הירושלמיים, ועל המסורת גם כן אני סומך בו; ואין מה שזכרתי שלא פגעתי מחכמי הקבלה מי שאבטת בקבלתו מקצרי ועצלתי לדרוש ולחקור, כי אחם ידעתם הקרי והשתדלותי על הדרישה מימי עלומי, אבל גדלנו בפאה הרחוקה הזאת אשר אין חפץ בה, ועל כרחי לא ראיתי מי שזה תארו; וכלל אומר כי אפילו לא היה מנהג הבלע מה שהכשרתי להבליעו לא היה הכשרו נמנע אצלי הקשה על הבלעתם נון בן נון, כי מן ההבלעה מה שמביאה עליו ההקשה כאשר אהא רואה, וממנה מה שבא שלא על דרך ההקשה כאשר תראהו בשער הזה עור. ומה שבא עור מן ההבלע על דרך ההקשה אמרו נתנוך בידם (זפטיס טו י"ג), הליעץ למלך נתנוך (דנ"כ כ"י) בדגשות נון המדברים בעבור הבלע הנזק אשר הוא למד הפעל בה והעקר ונתנוך על משקל במה קבענוך (מלכ"ג ג ח) וכמהו ונתנו את בנתינו (נחלזית לד י"ז) העקר בו ונתנו ע"מ וישבנו אתכם ולקחנו — והלכנו (סע), וכמהו ולנו בנבעה (זפטיס י"ג) משפטו ולנו, בצל דליותי וחסכנה (יחזקאל י"ג כג) העקר בו חסכנה ע"מ דרכי חצרנה (מזלי כג כו) והעמרנה (נחלזית מז ג) תפלנה (יחזקאל ל כה), הנזק הראשונה למד הפעל ר"ל מן שכן והשניה סימן קבוצ הנקבות, ובעונותינו נתנו (עזרא ט ז) העקר נתנו ע"מ נשמרנו (ע"ל כ"ה), וכמהו כי עליך נשענו (דנ"כ יד ח) העקר [נשענו], והתקדשו והבינו (ס"ה לה ו') עקרו הכנו ע"מ הפרנו והצרנו מאת בריחי הפר (נחלזית י"ז יד). והצר לך (דברים כ"ג כג), ויכוננו ברחם אחר (לויז לא טו) עקרו ויכוננו השני נזקין הראשונות מהעקר כי הוא עתיד כאשר כונן (ישיעיה נ"ג י"ג) כמו יכוננה עד עולם (תהלים פ"ה) ונבלעה הנזק הכפולה בנזק כאשר בניו הרבים המדברים; ואמרו אל תבעתני (לויז כ"ד) עקרו תבעתני ע"מ ובה חודה יכברני (תהלים כ"ג), וכמהו חברכני נפשך (נחלזית כ"ז י"ט), אך הן חוי שדי יענני (לויז לא לה) אפשר שיהיה הדגש בו בעבור הבלע ההא אשר הוא למד הפעל ר"ל למד יענה וזה שלא כמנהג השמוש אע"פ שמצאנוהו רפה בקצת הספרים

כמשפטו; יסר יסרני יה (תהלים קי"ז) עקרו יסרני כי הם מוסיפים הנזק על הפעלים החולפים כאשר יוסיפו על העתידים, וכבר בארתי זה קודם לכן; והשחתם (דברים ד כז) עקרו והשחתם ע"מ והקרבנם והבלעה חזו אשר היא למד הפעל בחו המדברים; אשר כרחו (נמלכ"ג י"ד) עקרו כרחו ע"מ שמעת¹; ובבאו נבעתי (דנל"ח ח י"ז) עקרו נבעתתי; גוער בים ויבשה² (נחל"ח י"ז) עקרו ויבשהו ע"מ ויעקוהו ויסלחו (ישיעיה ח"ב), וכמהו וישרם למטה מערבה (דנ"כ ל"ב) עקרו וישרם ע"מ וישברם וכן יכתב וישרם [בקצת הספרים] בשני יודין, ושניהם ר"ל ויבשהו וישרם שני פעלים ככדים, אך וישרנה הפרות (ע"ל י"ז), ויחמנה בבאן לשחוח (נחלזית ל) יתכן שיהיה כמו ויבשהו וישרם ר"ל פעלים ככדים אע"פ שאינם פתוחי היודין, וכבר העמדת המופת הגלוי מרכי ר' יהודה (אומיות הכוז 57 ק 56). על זה כוללת החבור הזה ר"ל ספר ההכלמה; ויתכן עוד שיהיו פעלים קלים ושהיו היודין בהם לעתידות. ויש שכופלין האות ויבלעו הראשונה בשניה ויעשו זה פעמים רבות בעמוד על המלה ובחפסק הדברים כאמרו חדרו פרון בישראל חדרו (זפטיס ח ז) אין בחדלו הדגש מן הענין כי אם מה שיש בחדלו הראשון וזאת ענין העמידה עליו³ ודגשוהו בעבור זה כדי שתחזק הסמיכה עליה, וכמהו ורעבים חדרו (ע"ל כ"ה), ואיש ברעהו יתחיל (ירמיה ט ד), ברק מרטה (יחזקאל כ"ז טו) בצמא נשתי (ישיעיה ע"א י"ז), רוח אלהים רעה ספפתי (ע"ל י"ז טו) עקרו ספפתי בסגול חחת העין ובשכא חחת החו ובהקל אותו ע"מ מלמדך להועיל (ישיעיה ע"א י"ז), כי הרוח יבא בלשון זכר ובלשון נקבה כאשר נאמר ורוח גדולה וחזק, והונעה העין בשכר כי ממנהגם לעשות בזה כאשר עשו בסמך ומאספכם אלהי ישראל (ס"ה כ"ג י"ג) וכאשר עשו עור בכם אאמצכם כמו פי (לויז י"ה) והנבואות לא נאמרו כי אם בלשונם ועל כן תראה מיחשים שמושיהם אליהם — והדין להיות בסגול — והונעה החו בסגול בעבור העמידה עליו כמנהגה כאשר התבאר כשער המחבר והנפרד (ע"ל כ) והכבדוהו בעבור הענין הזה ר"ל העמידה עליו. ויתכן שיהיה הכבר נון הן חוי שדי יענני (לויז לא לה) בעבור הענין הזה. ויש שידגשו הערב האות האחרונה מפנות שיריהם כאשר לא תהיה רפה בעבור העמידה. ויש שידגשו (הערב האות האחרונה) גם כן העברים האות לבלי מה שזכרנו אך לצחצח האות ההיא הדגושה כאשר יראו שחתערב באות אחרת היא קרובה אליה במוצאה, כדגשוהם קוף ונתקנוהו מן העיר (זפטיס כ"ב) מיראתם שתדמה לכף, וקוף ביקרותיך, (תהלים ע"ה י), וקוף ולו יקרה עמים (נחלזית ט"ז י) וקוף עקשות פה (מזלי כ"ד), וקוף ועקבותיך לא גודעו (תהלים ע"ב כ) וקוף אם יקר עון (ע"ל כ"ז י"ד) וקוף מקדש ה' (שמות טו י"ז) מיראתם בזה גם כן, וכדגשוהם צרי ירכו עצבותם (תהלים י"ד) מיראתם שתדמה לסמך; וזאת היא דעתם בדגשות צרי ומחבש לעצבותם (ס"ה קמ"ג) וצרי נצרה על דל שפתי (ס"ה קמ"ג), נצרה כי היא חייך (מזלי ד"ג),

(1) ע"ל קצר כתי (ירמיה י"ז י) עקרו כרתתי ע"מ שעתתי.

(2) ראה כ"ה הכרבה חות ולו התיבות ויבשהו, ויחמנה ונבעתתי ש' על וישרם. (3) ר"ל חין קפדן בין חדרו הראשון לשני עלכר כי השני נחתה וזהו דגשו הלמד כדי שתחזק הסמיכה עליה, ומוטען הכד"ק קרלו העדקדקים הדגשים המלה, למחשבת הקריאה" כמ"ג במכלול ג.

(4) ראה ב' הכוז לרי חיוג ופרחון ש"ה קר"ה.

ולא אריח בעצרתכם (עמוס ה כא), וכדגשוחם סין ונאספו עשבות הרים (מזלי כו כה) לברוח מהתערבה ביון, וכבר בארתי את זה באר היטב בזולת הספר הזה. ומפני מה שזכרתיו במלות האלה מיראת הספק צו ר"ל (יזעלמי פ"ג דנככות) לבאר זין הזכירו ועשיתם ולהראותה ולעצמה בה, ולהראות סמך כי לעולם הסדרו לצחצה בה גם כן, הוין מיראה שחתערב בסמך⁽¹⁾ והסמך מיראה שחתערב ביון, כי הוין הנחה אשר אחריה כף קרובה במוצאה ממוצא הסמך וכן הסמך הנחה אשר אחריה דלת קרובה במוצאה ממוצא הוין, וכאשר הסמך הנחה אשר אחריה גימל קרובה במוצאה ממוצא הוין, ויחבאר לך באמרך וחסגור הדלת (מ"ד דה), נשגב ה' (ישיעיה לג ה). ויש שיכבדו העברים הריש בקצת המקומות (נמכלול ס"ג נמנו כלס) אע"פ שיכבד עליהם זה ברב המקומות ועשו זה כדי שחזוק הסמיכה עליה בעבור כבדותה על הלשון מפני ההשגות אשר בה, וכבר בארתי מהות ההשגות הוה כוולת החבור הוה ר"ל ספר ההכלמה, והוא אמרם בעבור הרעימה (ע"א דו) משפטו להקל הרש כי הוא מקור הרעים אך עשו כזה כאשר עשו בצדי ולא יכלה עוד הצפינו (עמות נ) אשר דגשוה ודין בה להקל כי הוא מקור הצפון כמו השליך, אבל הראיתם אשר בחר (ע"א י כד) יתכן שיהיה דעתם בדגשוה הרש שלו ודגשוה רש הראיתם כי שלח בן המדע (מ"ו ו לז) היא הדעת הווא עצמה ר"ל הסמיכה עליה; ויתכן עוד שיהיה דעתם בו באמרם חברי כח (חיוג כג ו), הברך אבותיכם (יחזקאל כ) בדגשוה כי המה שאלה לדעת נמורה וכבר בארתי את זה משמושם בשער השאלה לדעת (עזר לו). ואמר קשתותם חשברנה (תהלים לו טו) ודגשו השין בעבור שהוא יותר קל עליהם במלה הווא בהקצצם עם השחי החוין מהקילתו. ודע כי אין ממנהגם הכבר כל אות כשכא שיש בו ספק או כל אות שהמבטא בהקלה קשה עליהם, כי בעתים יכבר עליהם מה שהוא קל עליהם בעתים אחרים ובהפך, ועוד כי יראת הספק הוה ודעת חזק הסמיכה איננו דבר כולל את מולם אבל הוא לשון לעם מהם מבלתי עם, ומן המבואר כי הדעת הווא היא למעט מהם, וע"פ בא הכבר במקומות מעטים כלשון העם ומנהגיהם, כי לא דבר עמהם כי אם כלשון שהיו נוהגים בו; אך דגשוה חו ויהי כל יודעו שיחסייל שלשם (ע"א יח) הוא דומה לשמוש הארמיים באמרם מאחמלי ומדקמוהי. וכבר דגשו האלף שלא ע"ד ההקשה אע"פ שהוא כבר עליהם ברב המקומות באמרם תביאו לחם חנופה (ויקרא כג יז), ויביאו לו את חמנה (נחלזית טג כו), ויביאו לנו כיד אליהנו (נחלזית ח יח), אבל דגשוה אלף ושפו עצמותו לא ראו (חיוג לג כא) הוה ההקשה⁽²⁾. וכבר דגשו הנון שלא

(1) ונתום' נככות ע"ו ב' פ' לרך להתיז הוין שלא יעצם סין תזכרו למען שיהיה לנו זכר מצות, ועל מה שזכרתי להתיז חסדו פ' המנחל לירושלמי דברי רוח וכו'. — וכבר כתב המנחל לעיל (7) כי אנשי ועדניה היו הנחיים נלאון מכל העברים, והוסיף על זה מהם האשד פ"ב כי על דרך זה היה חלל הרשעים הנבל מה בין קול הסמך והוין והסין והיה חלל הנבל נקול בין דרכי סורר לכל איש שורר נביתו וכן בין הקוף והקף הדגשה וכן הווא והכית הדפה בגו שמדילים ביניהם השמעלים היום, חלל זה חס אמת חין לנו דרך כלל השגות והווא מצות לא יכול לתקן עד יבוא ויורה דרך לנו וכבר יעד זה בחמרי נלאון עלגתי המסר לדבר מצות.

(2) כי הוה עבר מנכין פ"ל, וכן נמורה ד' אלפין דגוין; ור' משה נועיל נפי' לסי' (פ"ב מ"ב) הכיז רק ג' אלפין דגוין והאי קול דחיוג לא נטהו, וכתב: כל זה נודע הטעם נסוד הקננה וכבר חובר על זה הסוד ס' הנקוד הגדול אשר חכמו רב חשי נבגלי; ור' מנורו השמיק דבריו נפ' מקץ וגרם וכבר חובר על זה הסוד ו'.

כהקשה באמרו ואת ענבי גזירך (ויקרא כה ה), ענבי רוש (דברים לז לז), ירמיה [אביעור] הענתי (ע"כ כג כו), מנזריך כארבה (נחלזית יו), הן בעודנה הן (דברים לז כו), עודנו הארץ לפנינו (דכ"ד ידו) משפטו להיות כמו עודינו תכליתה ענינו (חיוג ד יז), וענינו מה שאנחנו מתמידים כך, אבל דגשוה בן אשר חרפנו רוח (תהלים ח ד), שריותה העננה (עזעיס יט) והדומה להם הוה השער*. וכבר דגשו הדלת מן אל יחד בימי שנה (חיוג ג ה) שלא כהקשה כי הוה כמו אל חלל כבודי (נחלזית טט ה) על משקל יקר יקוד (ישיעיה יז), וחרד עיני דמעה (ירמיה יג יז) והם כולם ע"מ מה ילד יום (מזלי כו) ואע"פ שיתכן מוולת בעלי היוד (נחלזית חיוג ודק טז חחד); וכן דגשוה מית עת למעת (קסל ג ז) שלא כהקשה שהוא כמו לחת לקחת לשבת לדרת, אם הוה כאשר מצאנוה בקצת הספרים, כי מצאתו בקצתם דגשו בספר דמשקי מדויק אע"פ שהוא ברוכס קל ואם יהיה כבד הוה שלא כהקשה, אלא אם (ירבו) [יראן] בו להתערב בתו. וממה שכא דגשו שלא כמשפט וכמנהג אמרם וקנמן בשם (עמות ל כג) בדגשו חנון והדין היה להקל אותה כי מה שיהיה בהפרד מן הרמיון הוה דגשו יקלו אותו בהתחבר כאשר נאמר בהפרד אבה כל, סוס בתמנהון, ומשנה שברון (ירמיה יז יט), כליון חרוץ (ישיעיה י כב) ונאמר בהתחבר ובתמנהון לבב (דברים נח כב), כשברון מחנים (יחזקאל כא יח) וכליון עונים (דברים כח סה, נלי דג), וכן הוה ההקשה במר ואהלים וקנמן (מזלי ז יז) להיות בהסמכו מוקל הנון; וכבר דגשו שלא כהקשה הרבה מן הקבוצים כמו גמלים שפנים מעטים מרבדים ומעקשים בחלקקות עקלקלות מהתלות חשוכים מעקשות קטנים מים עמקים (מזלי יח ד), וכבר נאמר מגלה עמוקות (חיוג י כב) בהקל, ואפשר שיהיה הדגשוה הוה בעבור הבלע הנחים הרפים אשר הם למשך. ויש שיכליעו בבלתי האות הדומה אותיות הרפיון והמשך ונחי המשך גם כן ושלש אותיות חזקות, והשלש אותיות חזקות הם הנון והלמד והחו, אבל החו תבלע בבנין החפעל כאמרם הכהן המטהר את האיש המטהר (ויקרא יד יח) עקרו האיש המטהר והבלעה החו במית, וכאמרו שמי מנאץ (ישיעיה נב ה) אמר ר' יהודה עקרו מתנאץ, מדבר אליו (נעודנר ז טפ) עקרו מתדבר, ותנשא מלכותו (עס כד יז) עקרו ותחנשא, והטהרו (עס ח יז) עקרו ותטהרו, הנבאו בבעל (ירמיה כג יג) עקרו הנבאו ועל כן נדגשה הבית ואלו היה גפעל היתה קלה. והנון כשתהיה פא הפעל נון יכשר להכליעה בעינו כאשר הבליעו נון נפל ביפול ונון נדר בידור והדומה לזה; וכאשר יכליעו נון נפעל כפא הפעל בעתידות, ההקשה נוהגת תמיד, וכאשר הבלעה מן בכמו מבין שלשים שנה, מכל מלמדי (תהלים קיז—לט), והוה בן בלעל מדבר אליו (ע"א כה יז) עקרו מן דבר, וכמהו מברע על ברכיו (מ"ח ח נד), מחר. עשו מקטל (טוידה ט ט) עקרו מן קטל. והבלע הלמד בבלתי דומה לו והווא מעט, כמו הבלע למד לקח ביקח, ולמד מלחעות כפירים (תהלים נח ז) כושני כפירים נחעו (חיוג ד י) עקרו נלחעו; והבלעם אותיות הרפיות כבר באר זה ר' יהודה בספר אותיות הרפיון, וזה בכמו הציבו משחית (ירמיה ה כו), כי אצק מים (ישיעיה מז ג) וזולתם הרבה מאד, אבל מה שלא זכר ר' יהודה מזה ולא רמו אליו הוה הבלע הענין הרפות במה שאחריהם כהבלע ואו לול כלמד

(*) כי כל כנוי נון ליחיד נסתר הנון דגשה תמורת ההס' החמרה וכן כנוי נה לנקבה.

ובללים ועלו אל החוכמה (ע"ז ו' ח') ופירושו חלונות, והראיה על שהנבלע הנה ואו היא העין, שהוא ממין לולאות המשים (עמות לו יז), אע"פ שפירושו שם בתי אחיה, כי הלול שם כולל לכל דבר שיגיעו ממנו אל מה שאחריו בין שיהיה בית אחיה או הלון; ומשקל לולאות פועל, אות האלף בו נוספת כחוספה בדוראי תאנים (ישיעיה כד), וכהבלע יוד/ ציץ בפטורי צצים (מ"א ו' יז) וכהבלע האות הרפה אשר היא ואו ישר ממשוכה (ישיעיה ז' ד) בכף לשכים בעיניכם (נמנדר לג כה) וכהבלע יוד ציד (ז"ל ואו צוד) כדלת והיו לכם לצדים (עזעס כ' ג) כלומר, יהיו לכם מצודות תפלו בהם, וכהבלע ואו וישארה כמוט (נמנדר יג כד) ויקח — את המוטה (ישיעיה כח') מוטה עץ — מטות ברזל (ס' כח יג) בטיח והיה פסית כנפיו (ישיעיה ח' ח') כי הם נגורים-מענין כי ימיטו עלי און (תהלים נה ד) אשר הוא סמיכה אמשיכה; והבלע ואו חלונה בנן חלונות בני ישראל (נמנדר יד כו), והואו הואת היא עין הפעל והיא תנהפכת בפעל הכבד יוד ר"ל באשר הלינהם (ס' יד כט) כאשר נאמר בני תמוחה (תהלים קנ כה) בואו ונאמר בפעל הכבד המית ביוד; וכהבלע אלף אכל והוא פא הפועל בכף מכלת לביתו (מ"א ה כה) עקרו מאכלת ע"מ מהגרת שק (ישיעיה ג כד), והרפתה האלף והבלעה כאשר הרפתה אלף אסר באמרו במסרת הברית (יחזקאל כ לו) עקרו מאסרת אלף שלא דגשו אותה, אבל דגשו אותיות המשך כמו הבלע יוד פעילה בכמו עניה סערה (ישיעיה נד יא), שביה בת ציון (ס' נב ז) מה אמך לביא (יחזקאל יט ז), כי שם ארם נחתים (מ"ב ו' ט) משקלו פעילים ע"מ שרירים והבלעה היוד כחו; וכבר הבליעו היוד עוד בתאניה ואניה (ישיעיה כט ז), ולא דומיה (תהלים כב ג), פריה וענפה (יחזקאל יט י'), במשכיות כסף (עזלי כח יח); וכהבלע [אלף] אליאחה (דנ"ח כה ד) במה שיש אחריה אחרי הפוך האלף יוד זאמרו אליה (ס' כה כו); והבלע ואו מחויאל (כרלזית ד"ח) אחרי הפכה יוד ביוד אחריה [מחויאל] (ס'); והבלע ואו קטון בנן קטני עבה (מ"א יז י'), אך הבלעם הנחים הנוספים לתמורה הוא כמו הבלע הנה בפסית אתך בנו (ישיעיה מג ג) ועקרו להיות כמו משיב מקים, — והבלע הנה אשר אחרי פא שני פיות (עזעס ג י'). מיד אשר בחרה כחרב פיות (עזלי ה ד), וכן צריך שישבור מי שיאמר בזה סג אחור משפט (ישיעיה נט יד) שהוא עלול העיקר (עזעס סג) שדגשות הסמך שלו אינו כי אם להבלע כמו הנה אשר אחרי הא הוקם והושב בה, וזה שאני בוחר בזה סג אחור משפט²) וביגענו ולא הנה לנו (ישיעיה ה ג) רצוני לומר בהנה לנו שעיקרו הונה מענין לא שקטתי ולא נחתתי (לוי' ג) ומבנין הניחו את רוחי (זכריה ו' ח'); ויש שדגושים עוד נתי התמורה מחסרון הפעלים בעלי הכפל כאשר עשו ייזכר אלהים (עמות יג יח), ויסבו את ארון

(1) ונפסרים נולו עס דגשות הלמד וכ"כ המנחת יי ורדק וזרמון כגדל לול.
(2) ר"ל שהיה נותר דגשת הוהת שהסג הוא הפסל מאורס סג והדגש תמורת הנח הנעלם, וזה דגשת הוהת שהסג ר' יהודה כגורס סג וז"ל: והסג אחור חס היה מזה השורש היה דגשות הסמך תמורת הנח בעלם הפסל כי מנחה הענינים להסג הדגש תמורת הנח הנעלם בפעלים העצמים וג' ויתכן היות הסג אחר שדגש אחר (עזעס כג) ע"כ, וכמו שדגש הסמך כהסג תמורת הנח בעלם כן דגשות הנון כהסג לנו, שעיקרו הוהת משרש כוח. ונפסרינו כחוס הוהת ונוהן רפה, וכן יזכר שגנית המסחר כפסון כלי ואו כחוס כפסרינו נולו עס סמך דגושה, והמ"ל מלך כפסרים מדויקים הי"ח הנון כגדש עס הוהת חן ככ"י של כ"י שניהם נלל ואו: וכדגש הנון והסמך כגדשת המסחר.

(ע"ז ה' ח'), והיה הדין ביוסב אלהים להיות אחרי היוד נח רפה תמורת הכפל הנופל כאשר הוא ייזכר בדלתים ים (לוי' לח ט) ויגל את האבן (כרלזית כט י) והבליעוה בסמך, וזה ממה שלא הרגיש בו ר' יהודה¹) אבל שם הדגשות עצמה תמורת החסרון מבלי שיחשב בו שהוא להבלע הנה הרפה המומר בה, וכן אומר בעל כמון יסב (ישיעיה כח כז) שכמו הנה הנוסף בלחם יודק (ס' ובמוסבת (עמות לט יג) נבלע בסמך שלו ועקרו להיות יוסב בנה רפה נוסף אחר היוד לתמורה כאשר הוא ביודק, והיא ההקשה ביכת שער (ישיעיה כד יז) וכדומה לו; ואין אמרי כי ר' יהודה לא הרגיש בו מחייב שמה שאמר בו איננו נכון, אך זה שאמרנו יותר ראוי במלות האלה וכדומה להם ויותר נכנס בדרך ההקשה מפני שהדגשות לא חתיה כי אם להבלע, וטוב שנאמר כי הנה הנוסף הוא הדגש משתתיה הדגשות ללא הרגש דבר (דגש לעיל 100).

שער כג.

ממה שבחרו בו להראות, יותר מהבלע, ולהשלים, יותר מחסר.

כבר בארנו בשער הקודם לשער הזה כי העבריים יכבר עליהם פעמים שתי אותיות דומות זו לזו סמיכות זו לזו במלה אחת והם מבלעים האחת בשנית כאשר ימצאו דרך לזה; ויש שמחסרים אחת מן האותיות הדומות ומספיקים בשנית כאמרם ונבונה בהם (ע"ז יד לו); אך יש שמשנים זה ומראים השתי אותיות הדומות במקום אשר היו יכולים בו להבלע, וכן יש שמשלמים הבנין במקום אשר היה מנהגם בו לחסר כאמרם לגזו את צאנו (כרלזית לא יט) וזולתו, ומה אמרו כי אפפו עלי רעות (תהלים ט' יג) אלו היו נוהגים בו מנהגם בזולתו היה על דמיון רבו משערות ראשי (ס' סט ה), רכזו דבריו (ס' נה כז), וכמהו עוד דללו וחרבו (ישיעיה יט') הוה משפטו על המנהג להיות כמו דלו עיני (ס' לח יט), וכמהו סבכו העיר (יזעז' ו' טו), בזזו איש לו (נמנדר לא נג), לאמר שממה (יחזקאל לה יז), זגללו את האבן (כרלזית כט ג), המנהג על דמיון וחתו מנס שריו (ישיעיה לא ט), וכמהו זקנים לא חננו (ישיעיה ד ו'), ואמרו כן שבתי וזמתי (זכריה ח' טו), והיה משפטו להיות כמו זמתי כל יעבר פי (תהלים יג ג), ונאמר והחתתי את עינים (ישיעיה טז לו) והמנהג על דמיון והשמותי אני (ויקרא כו לו) כאשר נאמר החתת כיום מדון (ישיעיה ט' ג), ונאמר הרנינו לאלהים (תהלים פא כ) והמשפט להיות כמו הסבי עניק (ע"ז ו' ד), ונאמר לחננכם (ישיעיה יח), עת לחננה (תהלים קנ יד) והמנהג הולך על ההבלעה כאשר חננו יתנך²) (ישיעיה ל' יט), ונאמר אולי יחנן ה' (עמות ס' טו), ורב ההלך על החסרון כאשר נאמר ונער לא יחן (זכריה כה כ) אכל בחנן בו ההשלמה, ונאמר לגזו את צאנו, לשרוד את כל פלשתים (ישיעיה מז ד) ומנהגם לחסר כאשר נאמר לרם את הסלח (יחזקאל עו יד) ולחג את חג הסכות (זכריה יד יו) ולעזו במעזו

(1) וז"ל שם שדגש סכס: ושמו דגשות הסמך ויסב חלפים חסרון כגדש שמו הנח הנעלם אחר הנוספים חלף החסרון — ושמו דגשות סמך על כמון יסב חלף החסרון כמו יכת שער ואלו היה הסמך רפה וזמרו יוסב גס הוה היה ככון כי הנח הנעלם שהוה אחר היוד חלף החסרון כגדש הוה הדגש חלף החסרון.
(2) ככ"י חגס וחגס.

(ישיע ל כ); ואמרו אין גחלת לחמם (סס מז יד); וממנהגם לחסר כמו לבוש ואין לחם לו (תני א ו), או כמו ונתחך לבו (יתקאל כה); ואמרו ושדרו את בני קדם (ימיס טע כח) והראו, והמנהג היא ההבלעה והיה הדין להיות ושדרו בואו המשיך על דרך סובו ציון (תהלים טז יג) או שדרו בקמץ והבלעה על דרך רגז שמים (ישיע מד כג).

שער כד. הקבוצ והמשנה.

ונזכור הקבוצ הנה בקצרה כי כבר זכרנו קצתו בשער הכנויים (109). ונזכור עוד קצתו בשער לשון הזכר והנקבה (ל"ח). דע כי הקבוצ והמשנה מנהל אחת, והוא שהקבוצ איננו כי אם חבור דבר אל דבר וכן המשנה דבר אל דבר, אבל השוני אשר בין שני המינים בכמות בלבד, והקבוצ והמשנה אם כן החת סוג אחד ועל כן הכשירו העברים להביא קצת הקבוצ על דמיון מלה המשנה והכשירו ברוב המשנה שיהיה על דמיון מלה הקבוצ וכאשר הוא כן אינם מניחים אותו בלא סמן שיוורה על המשנה כאשר יחבאר זה בשער הזה. ודע כי כאשר יקבצו האחד הזכר אשר ישכיל*, רוב קבוצם לו יהיה ים כאשר תאמר גבר גברים ועבד עבדים וטבח טבחים ומשקה ומשקים ואופה אופים, ואפשר שיקבצוהו בול כמו אב אבות ועל אבותם המולדים אותם (ימיס יג); אך כאשר יקבצו האחד הזכר אשר לא ישכיל, הרבה פעמים מקבצים אותו כים וכות כאשר נאמר בקבוצ את המאור הגדל יהי מאורות (נחלזית יד) ונאמר מאורים, כל מאורי אור בשמים (יתקאל כח), ונאמר בקבוצ שבוע אחד (נחלזט ט כז) שבעים (ויקאל יב ה) ועוד שבעה שבעות (דברים יז ט), ונאמר בקבוצ שדה שדים, על שדי חמר (ישיע לז יב) ועוד ומן השדות (שמות ח ט); אבל כאשר יקבצו הנקבה האחת אשר תשכיל רבו יהיה בות, כי באחת ממנו ברוב סמן לנקבה כאשר נאמר בקבוצ שפחה שפחות ובקבוצ מילדת מילדות וההלך עליו, ואפשר שיקבצוהו בשני הסמנים אע"פ שלא תהיה בו אות לנקבה כאשר נאמר בקבץ נפש נפשים ונפשות (יתקאל יג כ). ואם יהיה הקבוצ ההוא למה שאיננו משכיל ולא יהיה באחד ממנו סמן לנקבה יש פעמים שיקבץ בים על המבטא ובות. על הענין כאשר נאמר בקבוצ הצפור ההיה (ויקאל יד ז) שתי צפרים חיות (סס יד ד), ונאמר בקבוצ הצלע התיכנה (מ"א ו ח) צלעות וצלעים (סס ססוק ה וד), ונאמר בקבוצ חצר הצרות (שמות ח יג) וחצרים (תהלים י ח), ויתכן להיות מהמין הזה וחור וגו' (נחלזית טו ט) בעבור אמרו שתי תרים (ויקאל ה ז) בתו כלשון הנקבה אע"פ שאמרו באחד ועשה את האחד מן התרים (סס יד ל) בלשון זכר, ואפשר שיהיה אמרו האחד בל זכר בעבור מה שבא אחריו באמרו או מן בני היונה בל"ז גם כן. ואם יהיה באחד ממה שאיננו משכיל סמן לנקבה יקבץ בשני הסמנים יהיה ר"ל בים על הסרון הסמן מן האחד ובות, כאשר נאמר בקבוצ שנה שנים ושנות דור דור (דברים לז ז), ואפשר שיקבצו בין שני סמני הקבוצ במלה אחת ר"ל בין

(* אשר יש לו דעת, וב"כ לקמן פרק לה.

הות והים כאשר עשו באה כל לחתים (יתקאל כו כ) כאשר יוסיפו הים על לחות והיא הסברא ברבותים אלפי (תהלים סח יח); אך הסמן אשר יורה על המשנה כשיביאו מלה הקבוצ (אינם צריכין בו לסימן) הוא שני ושתי כאשר נאמר ושתי תרים או שני בני יונה (ויקאל ה ז), אבל כאשר תהיה המשנה בזולת מלה הקבוצ אינם צריכין בה סמן כי בני המלה יורה על המשנה כמו והידים ידי עשו (נחלזית כז כב), הואל קה כברים (מ"ב סג), חמור המרתים (זפתים טו יז), רחם רחמתיים (סס ה ל), שנחם אחר המכול (נחלזית יא י), וממאה שבעים (ויקאל יב ה). בין הערכים (שמות יב ו) והרבה כמורו, אך הקבוצ אשר יהיה על הבנין הזה הוא לקחנו לנו קרנפים (עמוס ו יג), שבעה עינים (זכריה ג ט), ונעקש דרכים (עזריה כח), שלש השנים (ש"א ג יג), בעצלותם (קהלת יח *), (ברכ עצורך ישיע מז יג) וזולת זה.

א.ה. השערים הנאים עד שער ל"ה היו ליסוד מוסד להרצ"ע ולרד"ק ולכל המבארים והפותרים דברי התורה על פי חכמת הלשון והגיון, וכמעט לא תמצא פרשה אחת בתנ"ך אשר לא יבואר בה דבר מן הדברים על פי יסודות והנחות הנמצאים בשערים האלה, וכל זאת קם הרצ"ע, אשר כסה רעיוניו וחקירותיו בטחוס הסוד והוא הראשון אשר נתן יד לפותרים, חזמת רוחו על דברי ר' יונה בשער כ"ח ושך עליו מריתו, על מה שהזכיר בספרו יומר מעלה מלות ואמר כי כולם לריכים חלוק — וספרו ראוי להשך" (לחות עב), והוא ספר הזה אשר ממנו רוב חכמתו בלשון ונבחרו עד כי החכם אשרי אשר עליו (כפ"ז) ומה שחידש בחזקו מעט הוא! הלא זה החכם הראש"ע אשר אמר כי כוספו בתורה כמה מקדלות בזמן מחזור, כי ספר חיון הוא ספר מתורגם, וחלק שני מיעייה נכתב בגלות בבל, ובחלו לו לכד נחמה החקירה התפזית. קם ויהי חלי שנויים על מה שפירש המאמר דברי הכתוב במקומות אשר ההכרח יחללנו בדברים וזולתם הראויים לכתוב במקומם, כמו שעה לפעמים רש"י ז"ל באמרו משלותיכם כמו משלותיכם (יתקאל כ ט דברי ש"ל כ"ח ח"ד 136) ולא אחת ולא שתי קראו בעבור זה המהב"ל, ובפרט על שמו יע יב, המעשגוע שך בספרו דברי אלפים חיים, וראה כל כונוי שניים כאלה אשר חף המבאר לשפה נדורה ט ורק בפרטו לתהלים טו ז כמה שקטה רוחו ואמר: חכם גדול חכם ס' נכד רק יש בו טעיות שאמר כי ידי מקום עיני. והרד"ק לא כן עשה, כי אם לפעמים נטה מדרך המאמר, לא העיז לדבר דבר כגדו, וכן הפרחון העתיק בספרו מקלח דבריו ואין קול ואין קצב. והחכם המבאר אשר לא ראה אז ספר הפרחון חשב בדעתו כי אי אפשר אשר הרצ"ע ידבר דברי נאולים וגדופים כאלה על רעיו יונה וספרו, ואמר כי כוונתו על ר' יצחק בן יצחק, אכן האמת יראה לאור וכוונת הרצ"ע על ר' יונה וספרו זה, רק הוא עומד לבדו ואין איש עמו לקבל קבלתו עד אשר קם דודו אחרון החכם האשכנזי אשר במדבר בו בנחמק שפטים אלה הדברים,

אמר יש שמחין מלה מן המלות והספן בה זולתה ומבארים זה בעבור התקבץ השתי מלות כסוג או כמין או נחיות או כולות זה מן הדברים ויש שיפול הדבר במקום הדבר ואע"פ שאינו מתקבץ עמו במשמע וג' ובכך הוריק מאד לתת על זה משלים ודמיונות מהכתוב. ובכך נמשכו אחר דעתו רבים מהקדמונים והאחרונים מוולת הנדל שיתנו לכללים האלה. והרבה מהחכמים ז"ל בהרבה מעדריהם נמשכו אחר זה. ובכך הגיע מזה עד שאמרו שהם הגדול המפורסם הוא שם ארבע ילקח נכתבו מקום ע"ז והוא שם מונח שם אלפים אחרים באמרו אז הכול לקבל בשם א' וכמו שכתב הרמ"ב כן ז"ל כחדושי שנועות [ו"ל] שם על דף פט, ולפי מה שמתלמי בהגדת נחלזית רבה ע"ז. נמי מיקרי שם המיוחד שך העלו שמה צימי דור אנוס דכתיב אז הכול לקבל בשם כ'"] והוא מקום פלל גדול. ואשר ראוי שתדע כי הנכונים והמבארים בה"ק יתבאר וידברו במשלים ודמיונות וכמו ש"ל ממשל משלים הוא ואמר ויבר הנכונים אדמה וכמו שכתב הרב ולכן מן ההכרח ללמוד הזה להניח במעמיהם שמות מושאלים ופעלים יורו בהנחתם. הראשונה על זולת מה שזרזו עליו אללם ויקחו

(* ולדעת הרצ"ע והאמרי הנחמי לקמן שער בו גם אלה הם שניות.

השמות המשותפים במאמרים, ואם זה צמח שירלו להעלים מהגדת העתיד בהנחתם המלות המושגות והשתוק בשמות והפעלים כמו שהיה הענין ברוב מה שהגיד דניאל מהעמידות וקלת בדבריו וזולתו, וכן צמח שירלו להנחית ולבאר מסודות החכמה האלהות והטבעיות הנקראים אלל החכמים מעשה מרכבה ומעשה כראשית ידברו גם בשמות המושגים יקחו אותם על זולת הכחם הראשונה לשמוק הענינים הסס וכל יקלרו גם המלות המונחות, וכן צמח שירלו במסור והגדות ידברו גם לפעמים בשמות ודמיונות במבואר בדברי שלמה, או צמח שהוא מבואר מבעד הדבור שהוא משל כמו ומלתם את ערלת לנכנס, העניי האכזים הסס תנקר והדומה לזה, או צמח שירלו ע"ד הגומל כמו עמים גדלות וכליות בשמים, והיה מספר בני ישראל כחול הים, ועל הענינים האלה דומים ילדו הכללים האלה ויוכחו המלות והספן גם זולת זה, ואם שילקחו הכללים האלה במחלצת כמו שצמח הוא, זר מאלד וענין שהקש השכלי יתייב סלוס, כי נתן הכתוב עיר סרולה חין חומה, ואם נעבור האמנות סוג כסוג ומין נמין ילקח הדבר האחד תמורת זולתו והמספר האחד תמורת זולתו ותכלול הכתוב וכמעט שפולס התורה. ולפי שנקלח זה שהיה מזה יראה בתחלת הדעת שסברו מחוייבת חפתה לך השער תכנס בו לידעת האמת וכי סברו בטלה בדבר הזה אשר חין לו שחל. ושאר דבריו הלכתי לשער כח על מקום מושבותם.

שער כה. מה ששמשו בו בחסרון.

דע כי העבריים הרבה פעמים מחסרים וגורעים מן הדברים מה שלא ישלם הדבר על דרך האמת כי אם להקל ולקצר בו, וזה כאשר ידע המדבר בו מה שהם רוצים. וממה שבא מחסר בדבריהם אמרו וימד שש שעורים — שש השעורים האלה (רות ג טו) בחסרון שם המדה, לא יעצק ולא ישא (ישעיה עג ט) ר"ל ולא ישא קולו, וכמהו ישאו בתף וכונר (חיוג כ"א י"א) רוצה וישא קול, ולצח לברך חשא (מזלי ט י"ג) ר"ל חשא עונק*) כלומר שחמאך ומעונך לא ישאם כי אם אחת לברך ולא זולתך; וחשא הארץ מפניו (מזס ח ה) ר"ל אימה כאשר נאמר נשאתי אמיך (תהלים סח י"ו); מי לה' אלי (שמות לב כו) כלומר יבא אלי או יגש אלי; ואמרתם לה' ולגדעון (שופטים ז י"א) ר"ל חרב או נקמה לה' ולגדעון; ואהיה מאהל אל אהל (דס"ח י"ח) השעור ואהיה מחהלך מאהל אל אהל וממשכן אל משכן; ובצור נחלים אופיר (חיוג כג כד) רצה וזה אופיר, כי אופיר עיר ובא ממנה הוהב כאשר נאמר ללכת אופירה לוהב (מ"ח כ ט); וישלח אבשלום את אחיהפל — מעירה מגלה (ע"ט טו י"ג) ר"ל ויקח את אחיהפל; כי לך יאחה (ירמיה יו) רצה המלכות או היראה; כי יודע כל שער עמי (רות ג י"א) כלומר כל יוצאי שער עמי או כל בואי; וההיות רצוא ושוב (יחזקאל ח יד) שעורו ירצון רצוא ושובך שוב או רצוא רצו ושבו שוב, ואפשר ששמו המקור הזה במקום החאר והשעור רצות ושבות; לעזתים לאמר (שופטים יו ג) כלומר ויגד לעזתים; באוני ה' צבאות (ישעיה ט ט) כל' אמר ה' צבאות; חרשא הארץ — עץ פרי עשה פרי (בראשית ח י"א) ר"ל וחוציא עץ עשה פרי כאשר נאמר אחריו וחוצא הארץ — עץ עשה פרי (ח"א לקמן בפ"ק סוף כח); וחכל דוד (ע"ח סוף י"ג) ר"ל נפש דוד על ענין כלחה לחשועך נפשי (תהלים קיט ס"א); ותחם עליך (ע"ח כד י"א) ר"ל ותחם נפשי או עיני, כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים (ס"ו יו) שעורו כי לא אשר יראה האדם כי אם אשר יראה ה' כי האדם יראה לעינים

(*) כ"כ בתוס' סה, "מענין עותה וסתי המלכה (חמ"ח ח יו), את אשר קטעו (ע"ח י"ב כ)" וכל' כי דברים האלה כתב מעתיק אחד לבדד העלה, "ומעתיק" שכתב המדבר.

וג'; ענתה לך על שריך (ט"ח נ כו) שעורו איש ענתות, וכמהו דמשק אליעזר (בראשית יג) שעורו איש דמשק ואמרו אליעזר אע"פ שהוא מאוחר ברבור הוא מוקדם בענין ושעורו אליעזר איש דמשק; שנים חדשים בביתו (ט"ח ס כח) ר"ל איש בביתו; וירץ כל המחנה (שופטים ז כ"א) משפטו כל איש המחנה, וכמהו וישם ה' — ובכל המחנה וינס המחנה (ס"א); ארור כנען (בראשית י כה) ר"ל אבי כנען וכן היו מכנים אותו כאשר אמר וחס הוא אבי כנען (ס"א י"א), וכמהו ואשחון הוליד את בית רפא ר"ל אבי אשחון כאשר נאמר קודם זה (דס"ח ד"ח) הוא אבי אשחון ואח"כ אמר ואשחון הוליד וג' ר"ל ואבי אשחון; ויך אלחנן — את גלית הגתי (ע"ח כ"א י"א) ר"ל את אחי גלית הגתי כאשר נאמר (דס"ח ח ד"ה); לעיני חנמאל דדי (ירמיה לב י"ג) ר"ל בן דדי כאשר אמר עליו ויבא אלי חנמאל בן דדי (ס"ח ט); את ירבעל ואת ברוך (ע"ח י"א) ר"ל ואת בן דן ר"ל שמשון וקצר כאשר עשה בעשתי עשר (דס"ח כו י"א) אשר עקרו על שתי עשר כאשר בארנוהו בשער המספר (ע"ח ע"ד); ויאמר ה' אל משה שלח ידך — למען יאמינו (שמות ד ד) שעורו ויאמר לו תעשה האות הזה למען יאמינו או הדומה לזה מן הנסתר; שמרו מי בנער באבשלום (ע"ח י"א י"ג) יכשר להיות החפץ בו שמרו מי ישלח ידו או מי יגע בנער באבשלום; אשר נאפה משובה ישראל — צרקה נפשה משכה ישראל (ירמיה ג ח י"א) משפטו עדת משובה ואמרו ישראל תמורה מאשר לפניו, וכן משפט כי מרי המה (יחזקאל לב ג) כי בית מרי המה, וכמהו ויאמר זאת הרשעה (זכריה ס ח) כלומר בעלת הרשעה, ויחכן להיות השמות האלה במקום התוארים; כי מישראל והוא חרש עשהו (הושע ח ו) שעורו כי סעצת ישראל ואמרו והוא רומן כי אל המלך הנזכר קודם זה באמרו הם המליכו ולא ממני, והענין כי הבעל נעשה בעצת כלל ר"ל בעצת המלך והעם; ויחפרו — מים לשחות (שמות ז כד) שעורו להוציא מים לשחות; ואם שלש אלה לא יעשה (ס"א כ"א) ר"ל ואם אחת משלש אלה; לא תלין פעלת שכיר (ויקרא י"ג) משפטו לא ילין פעלה פעלת שכיר אחד; וכאשר הוקח הסמוך אליו והוא לשון נקבה במקום הסמוך הוציאו הפעל בל' נקבה (זכ"ל ד"א). וכמהו מעזו לחם (מזלי י ב"ט) ר"ל לבעלו לחם; מן חכם מוסר אב (ס"א) הענין יקח או ישמע, כי בה' נשבעתי כי אינך יוצא (ע"ח י"א ט) ר"ל כי אם אינך יוצא, וכמהו חשבו לחוכחתי (מזלי ח כג) ר"ל אם חשבו, וכמהו ויש ה' עמנו (שופטים ו י"ג) אם יש, וצמית והלכת (רות ג ט) כלומר ואם צמית כי איננו מניד לה כי תצמא; ותצמא לשלחו (שמות ד כג) ר"ל ואם תצמא, ותכמת המסכן בזויה (קס"ח ט יו) ר"ל ואם חכמת המסכן, ואמר לשבח החכמה ולהוהיר עליה טובה חכמה מנבורה וחכמת המסכן בזויה, ואם חכמת המסכן בזויה היא טובה לו מן הנבורה ומועילה יותר (זכ"ל הל"א ט). ומן השער הזה אצלי אמר ונתן לכם ה' לחם צר (ישעיה ל כ) שעורו ואם נתן, וכבר קדם באורנו לה בשער באור רב עניני האוהיות החוספות (ד"ק 22) בזכרנו הענינים אשר יחלפו בואו; והשבתך מוונה (יחזקאל יו מ"א) כלומר מהיות זונה וכמהו וימאסך ממלך (ע"ח טו כג) מהיות מלך, ויסירה מגבירה (מ"א טו י"ג) מהיות גבירה, ונכחידם מגוי (תהלים סג ה) מהיות גוי, ונכריחנה מגוי (ירמיה מח ג) מהיות גוי, עמדו מכה נסים (ס"ח ע"ח) כלומר מבלי כח נסים, גם מיום אני הוא (ישעיה מג י"ג) ר"ל מלפני יום, כלומר קודם הזמן, נאור אורה מהררי טרף (תהלים עו ה) ר"ל

מלפני הררי כלומר קודם המקום, ודעת אלהים מעלות (הטעם ו' ו') הרבה מעולות; וכמהו חקיה לכסיל ממנו (מזלי כו יג), משבעה משיבי טעם (סז כו יו), הנחמדים מזהב — ונפת צופים (תהלים יט יא), רטפוש בשרו מנער (חזון לג כה) יותר מימי הנוער, ויקנאו אותו מכל אשר עשו אבתם (מ"ח יד כג) הענין בהם כלם וכדומה להם יותר מכך וכך, אבל ועל העבים אציה מהמטיר עליו מטר (ישעיה ס ו) ענינו וימנעו מהמטיר עליו מטר כלומר שלא ימטירו עליו והוא משער והוא בן בלעל מדבר אליו (ע"ל כה יו); ודומה לשער הזה אשר אנחנו בו אמרם טובם כהדק ישר ממסוכה (מסכ' ז ד) פרושו כי הטוב אשר בהם כהדק והישר בהם רע ממסוכה כי מסוכה ואם הוא כתוב בספק הוא כמו במשוכת הדק (מזלי טו יט); מהיות משה (שמות יז ד) כלומר מדי שה; ופסיליהם מירושלים ושמרון (ישעיה י"י) שעורו אשר הם גדולים מפסילי ירושלים ומפסילי שמרון; אנחנו פשטנו נגב הכרתי (ע"ל ל יד) ר"ל על נגב הכרתי, לא אחת ולא שתיים (מ"ב ו') כלומר לא פעם אחת ולא שתיים, ואת כל הארץ היא (ירמיה מה ד) שעורו לי היא והטעם שאני עושה בה כרצוני, פן יאמרו הארץ (דברים ט כח) כלומר יושבי הארץ וכמהו וכל הארץ באו מצרימה (נחל'ט סוף טא), אלף ושבע מאות זהב (זפטיס ח כו) בחסרון המשקל, היפלו ולא יקומו אם ישוב ולא ישוב (ירמיה ח ד) ר"ל היפלו דברי ולא יקומו אם ישוב דברי ולא ישוב, ישוב הראשון מן השיבה והשני מן ההתמדה וזה הפך זה, וכמו השני אשר הוא בענין ההתמדה כלה שב במרצחם (סז ח ו) פרושו כלם מתמידים במרוצחם, והטעם באם ישוב ולא ישוב הישוב דברי מעשה רצוני והפצי במ ולא יעשה ולא יתמיד מה שחשבתי עליהם, והטעם באמרו היפלו בטעם באמרו לא נפל דבר אחד מכל הדבר הטוב (יכז כז מג); הלוך וקנית בקבב יוצר חרש ומוקני העם ומוקני הכהנים (ירמיה יט ח) שעורו מעשה יוצר חרש ולקחת עמך מוקני העם וג'; והיתה שבת הארץ לכם לאכלה (ויקרא כה ו') השבת לא יהיה לאכלה אבל הטעם והיתה תבואת השבת לכם לאכלה; להטחה הדרך (נמדנר כג כג) אל הדרך; אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב (סז כג יו) הואו כם כנוי דבר חסר אם דבר או מה שדומה לו, כלומר אני רואה הדבר הזה הוא אחר זמן; כאשר ישבר את כלי היוצר (ירמיה יט יא) שעורו כאשר ישבר איש וג'; אם יחרש בכקרים (עמוס י יג), אם יחרש איש בכקרים או אם יחרש החורש; ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר — והיתה ירך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי (דנ"ד י) בחסרון תשובת התנאי, אפס כי יש במלים האלה מוקדם ומאוחר והסדר ועשית לבלתי עצבי מרעה, ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם (ירמיה ד כג) השעור והבטתי אל השמים; ואחן להם יעברום (ירמיה יג) השעור ואחן להם מצות או חוקים; ואין אתכם אלי (חגי יז) שעורו ואין משיב אתכם אלי נאם ה', כלומר ולא מי שמורה אתכם את עבדתי; כי אראה שמייך — מה אנוש כי תזכרונו (תהלים ח כ) אומר מה אנוש; הפיל פור — לחרש שנים עשר (סמך ג ו) השעור ויפול הפור על חורש שנים עשר; שמר מה מלילה שמר מה מליל (ישעיה כז יא) ר"ל מה הלך מלילה מה הלך מליל או מה פנה מלילה או הדומה לו; והנה ידו מצרעת כשלג (שמות ד ו) לא דמה החלי עצמו לשלג אבל דמה לו מראה ידו בלבד והשעור והנה ידו מצרעת והיא לבנה כשלג; חלקו מחמאות

פיו (תהלים נה כג) השעור חלקו מחמאות אמרי פיו והמם במחמאות במקום מן אע"פ שהוא פתוחה כאשר היא כבי למבראשחה (דנ"ח טו יג; לעיל 19), והטעם בו כמו הטעם ברכו דבריו משמן (תהלים נה כג); נדרם ורכב וסוס (סז עו ז), נדרם איש או אדם ורכב וסוס; וחלבש אסתר מלכות כלומר בגדי מלכות; אנוש כחציר ימיו (סז ל ה) כימי חציר ימיו; לא אוכל און ועצרה (ישעיה ח יג) לא אוכל נשא און או להביט אל און ועצרה; כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי (נחל'ט מז נא) ואת כל עמל בית אבי; קראן לו ויאכל לחם ויואל משה (שמות כ כא) בחסרון ותקראנה לו ויאכל לחם; בקרבכם לפני ה' (ויקרא יו) בחסרון באש יורה והשעור בקרבכם לפני ה' באש ורה; אלהים יראני בשוררי (תהלים נט יא) יראני נקמה בשוררי כאשר נאמר אראה נקמחך מהם (ירמיה כ יג); ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה (נחל'ט כד יג) ר"ל ויקח האיש — וישם על אפה ושני צמידים על ידיה כאשר אמר ואשים הנזם על אפה; והמזלג שלש השנים (ע"ל ח יג) בעל שלש כאמרו בעל פיפוח (ישעיה מז טו); ויענש את הארץ מאה ככר כסף וככר זהב (דנ"ב לו ג) ר"ל ומאה ככר זהב או זולתו מן המספר; ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויגר ליעקב ויאמר (נחל'ט מז) השני פועלים חסרים האומר והמגיד; ואנכי שלוח אליך קשה (מ"ט יד ו) כלומר נבואה קשה; כי איש בבנו ובאחיו (שמות לז כט) השעור כי שלחתם יד איש בבנו ובאחיו; ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול (ע"ל כ ה) כלומר כי מנהגי לאכול עמו במועדים; לא עליך אחת היום (דנ"ב לה כא) ר"ל לא עליך אחת באת או עליה היום⁽¹⁾; ויסירוהו מלך מצרים בירושלים (סז לו ג) הענין מהיות מלך בירושלים כאשר נאמר במלכים (ב' כג לו) ממלך בירושלים; וכחכי איש גדודים חבר כהנים (הטעם ו ט) כלומר כן חבר כהנים; אל חכך שפר כנשר על בית ה' (סז ח) השעור שים אל חכך שפר ואומר הנה גוי בא ממרחק ויראה כנשר על בית ה' כאשר נאמר ישא ה' עליך גוי מרחק מקצה הארץ כאשר יראה הנשר (דברים כח מז); אשר לחתי לו בשרה (ע"ל ד י) שעורו אשר חשב או אשר בא או הדומה לוה; כי האדם עץ השרה וכי הנה בענין מפניך במצור (דברים כ יט) ר"ל כי יעזב האדם עץ השרה וכי הנה בענין כאשר, אמר בעת שחצור על עיר לא חכרות את עצה העושה פרי כאשר יעזבו אנשי העיר ויבאו מפניך במצור; ויקח ישי חמור לחם (ע"ל יו כ) ר"ל משה חמור לחם, ויתכן להיות כמו חמור חמורחים (זפטיס טו); ונתנו לך שתי לחם (ע"ל י ד) כלומר שתי ככרות לחם; בעיר דלחים ובריה (סז כג ו) בעלת דלחים ובריה; הכל נתן ארונה המלך למלך (ע"ל כד כג) שעורו ארונה עבד המלך, ואפשר שיהיה המלך קריאה⁽²⁾; עד למחנה גדול (דנ"ח יג כג) משפטו עד אשר היה למחנה גדול כאשר נאמר ועתה הייתי לשני מחנות (נחל'ט כז יא), מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוי ואלהיו (ע"ל ז כג) שעורו והורשת מפניהם גוים ואלהיהם⁽³⁾; וימשחו לה' לנגיד (דנ"ח כז כג) משפטו וימשחו אותו לה', אבל ארון האלהים העלת דוד — בהכין לו (דנ"ח כ ד) שעורו ושם אותו במקום אשר הכין לו דוד; וחשב באיתן קשתו (נחל'ט טז כא) שעורו גם כן

(1) ודק יוסף מרגס סליקית וכן הסורי חתא ונקדו איהי (2) לשוני מנומנס וכונתי כמו שפרש"י ודק"ק שפרנס היסמלך ינומי ולזה קראו הכתוב העלך. (3) הפרקון העתיק פי' מיד גוים ואלהיו.

במקום איתן, ואנחנו ה' אלהינו ולא עובדנו (ד"כ יג) שעורו, ואנחנו עבדנו ה', ואפשר שלא יצטרך לזה על דרך שיהיה ה' התחלה והגדה; איזה עבר רוח ה' מאתי (מ"א ככ כד) השעור איזה הדרך כאשר נאמר בנסחא השנית (ד"כ יח כג). ובשנה השבעית החזק יהודיע — עמו בברית (ד"כ כג) השעור ויבא אותם עמו בברית. כי אם בוא אחה — יכשילך האלהים (ז"ס כח ח) שעורו פן יכשילך או למה יכשילך האלהים. וילך חלקיהו ואשר המלך (ז"ס לד כב) שעורו ואשר שלח או ואשר צוה המלך כי כבר אמר למעלה ויצו המלך את חלקיהו — לכו דרשו את ה', ובענין הזה נאמר עוד בה אמר ה' אלהי ישראל הדברים אשר שמעת (מ"ב כח יח) השעור מדבר הדברים או עושה או מקום הדברים או הדומה לזה. אני פי מלך שמור (קהלת ח) שעורו אני מצוה או אני אומר לך או הדומה לו. והכתנים ידרו על ידיהם (ירמיה ס ל) השעור ידרו שוחד על ידיהם מענין וירדהו אל כפיו (ז"ס יח ט) וזה על דרך העברת הלשון; מרעידים על הדבר ומנהגשים (נחל ט י) אין אמרו זמנהגשים עוטף על הדבר כי אלו היה כן היה ועל הגשמים, אך יש בו הסתר דבר כאלו אמר ומרעידים מנהגשים; וכל ישראל. כי לא שמע המלך (ד"כ י י"א) ר"ל וירא כל ישראל כאשר נאמר בנסחא הראשונה (מ"א יח יו) או רוצה וכל ישראל ראו; ויאמר אליהם עוד שלשת ימים ושוכו אלי (ד"כ י יא) ר"ל לכו עוד שלשת ימים כאשר נאמר בנסחא (השנית) הראשונה (מ"א יח יא), וכשלו איש באהיו כמפני חרב (ויקרא כו לו) שעורו כאשר יכשלו מפני חרב; בהשמה מהם (ז"ס כו עג) שעורו בעת השמה וחסר עת והניחו ההא והעתיקו קבוצה אל הבית⁽²⁾. והעיקר בשין להרגש כי הוא כמו כל ימי השמה חשבת (ז"ס כו לה) והוקלה לצורך בעבור נח ההא; והמה אם ישמעו ואם יחדלו (יחזקאל כ ה) זאת שבועה והנשבע בו מחוסר והשעור: חי ה' אם ישמעו וגו', וכמהו אם תעשון כזאת כי אם נקמתי בכם (ז"ס כו יז) ויש בו עוד חסרון אחר והוא אם אשקוט כי אם נקמתי בכם. לך מנגד לאיש כסיל וכל ידעת שפתי דעת: (מזלי יד ז) שעורו ואם לא כל ידעת שפתי דעת וחרגו הרחק מאיש כסיל ואם לא כל ידעת דברי החכמים; אל חרבו חרבו גבהה (ז"ס ג ג) השעור מלה גבוהה וחסרו המחואר והעמידו התאר במקומו; שנים שלשה גרגרי ראש אמיר (ישעיה יז ו) משפשו בראש חרש, וענין אמיר עליון וגבוה כאמרו את ה' האמרת וה' האמירך (דברים כ יו) והיא ההקשה באמרו כעובת החרש והאמיר (ישעיה יז ט) או הדומה לזה, וכמו זה בא בחסרון המחואר והעמדת התאר במקומו אמרו לכל לא מחר (ד"כ כ ל פ) השעור לכל איש לא מחר, ועוד נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשוני (ישעיה סה) כלומר לעם לא שאלו לעם לא בקשוני; ועוד לאשר קנהו

(1) וכן הוא כ"י של נד וכל ישראלי כי לא נפסקונו דפסם נענוות וכל ישראל ראו כמו שהעיר בזה המ"ז ודע כי גם הפרחון אשר העתיק מקלט דברי ר"י בקצור כתב מה וכל ישראל פ' וירא העם כן הוא כ"י אשר לפני נעתק ע"י דוויין ונדרסם (ה' ע"ד) וז"ל המעתיק לתקן וכתב וירא כל ישראל (מ"א יח) פ' וירא כל העם וזאת כזה את כונת ר"י. וכונת הפרחון. (2) ראה לעיל דף 31. ודעת החכם שד"ל בפרושו על התורה כי נחלסו כזה התנועות לפי משפטי חזיתות אחת, שלפעמים יבא כן השואל לחלו לכת לכתיו, ותכל לפניהן התנועה הראויה לכת כן כמו בפ"י דברים כ (י) נעקום פ"י ועוד אחרי ע"א, וכן כתב המחבר לקמן שער ל כי וזמנא, יתכן, להפסיק, כה שמה, יש בהם התחלף התנועות והחכם הנזכר חידש כי זה רק משפטי חזיתות אחת.

מאתו לאשר לו אחות הארץ (ויקרא כו כד), ויוסף אמר לאשר על ביתו (בראשית מד ז) [השעור לא ישר], ועוד וחשב באיתן קשתו (ז"ס כד) או במקום במושב איתן או הדומה לוה וכבר קדם זכרו; ולחבנית המרכבה הכרובים זהב לפרשים (ד"כ כח יח) שעורו זהב לכתובים והעמידו התאר במקום המחואר, אבל אמרו הכרובים הוא חמורה מאמרו המרכבה⁽¹⁾, אל חתי מרי כבית המרי (יחזקאל כ ח) שעורו אל חתי איש מרי, ויתכן שמרי תאר כמו פתי יאמין (מזלי יד יו). הנה צרפתך ולא בכסף (ישעיה מח י) ר"ל ולא בכזה כסף, הנה בטני כיון (חיוז לט ט) כנאר יין. לולא האמנתי לראות (תהלים כו יג) הוא מחוסר התשובה ושעורו כמעט שכנה דומה נפשי או אז אבדתי בעני או הדומה לזה. הוזהב לזהב וגו' (ד"כ כט כ) השעור הוזהב למעשה הוזהב או למלאכת או לכלי הוזהב. והכסף למעשה או למלאכת או לכלי הכסף והוא ההקשה בשאר המתכות. ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה וגו' (ז"כ יח יו) חסר ממנו עוד כאשר אמר להם עד ה' בכם ואמרו הם עד ושנה הדברים לנחך בהם ואמר עד ה' אשר עושה וגו'; אוכלי שלחן אוכל (מ"א יח יט) ר"ל אוכלי לחם על שולחן אוכל כאשר נאמר ואחה תאכל לחם על שלחני (ז"כ טו) וכמהו זהו באכלי שלחני (מ"א כ י) ר"ל באכלי לחם על שולחני כלומר בכללם; ופי' ימצא איש את איבו ושלחו בדרך טובה וגו' (ז"כ ב ד כ) יש בו הסתר דבר ושעורו וכי ימצא איש את אויבו — ה' ישלם לו טובה וה' ישלם טובה וגו'; מה ידידות משכנותיך (תהלים פד כ) שעורו מה רב ידידות; זאת רעבון בתיכם (בראשית מז ג) שעורו זאת שבר רעבון בתיכם כאשר נאמר במקום אחר (ז"ס מז יט) והוא שרעבון הוא שם הרעב עצמו כאשר נאמר ובימי רעבון ישבעו (תהלים לו יט). ויש שמחסרים פעמים רבות מלת הבאור כל שכן מן מבואר עמוף על מבואר לפניו בלא, ויהיה לא הראשון משמש במקום השני (מחזקת עמס 71) וזה עוד בכמו אמרו ה' אל בקצף חוכיני ובחמתך חיסרני (תהלים לח) והטעם ואל בחמתך חיסרני, וכדורי לאחר לא אתן ותהלי לפסילים (ישעיה מז ח) ר"ל ולא תהלי לפסילים, לא רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט (חיוז לט ט) ר"ל ולא זקנים, כי לא לנצח ישבח אביון תקות ענוים חאבד לעד (תהלים ט) כלומר ולא תקות ענוים, יחי ראובן ואל ימות ויהי מחיו מספר (דברים לו ו) ואל יהי מחיו מספר, ולא למדתי חכמה ודעת קדושים ארע (מזלי ג) כלומר ולא ידעת קדושים, כי לא כצורתו צורם ואיבנו פלילים (דברים לז לה) הטעם ולא איבנו פלילים כלומר אינם פלילים חכמים כמונו אבל הם כסילים; כי אז מהבקר נעלה העם איש מעל אהיו (ז"כ כ כו) שיעורו לא נעלה⁽²⁾, וטוב בעיני שיהיה ואשר יגאל מן הלויים (ויקרא כה ג) מן השער הזה ר"ל שיהיה שעורו ואשר לא⁽³⁾ יגאל מן הלויים כלומר והלויים אשר

(1) ר"ל כרובים הוא הסוד רכובים, רכב חללים. ראה יס"ר נכדורי העמים תק"ן. (2) כוונתו כל תמי' ולא ידעתי מה הכרחו לזה. ובפרק הזה כתב המחבר ח"ן לא עזבה עיר תהלה (ירמיה מט כה) שעורו ח"ן עזבה, לא תשעור על תעמתי (חיוז יד טו) תשעור על תעמתי כי לא ח"ן לו טעם נענין. (3) על זה השג האפדי ואמר, הוא זר מחד מההקש. תשמש כחיוז בעמק הסלילה אשר חי אפשר צד שילדקו יחד ולכן ח"ן ראוי להענין אחר דעותיו. בזה ובכר נחלו חזות כלל מלה שוללת. ובכר נמצא שולל אחר שהוא מחייב ע"פ וזהו לא יסאירו עוללות (ירמיה מט ט) ויורה עליו מן הפסוק אבל יודע חיובו מחייב הדבור ובעל העצמים פרגיש כזה" וכן כתוב בעובדים הלוא יגאלו דים — הלוא יסאירו עוללות.

לא יגאל ביתו כי כבר אמר קודם זה גאלת עולם תהיה ללויים כלומר שיש להם לגאל בכל עת שירצו ואחר כך אמר ואשר [לא] יגאל מן הלויים מהם מה שמשכן יצא משכנו ביוכל ואם יהיה חתח חומה; ולאנשי הקבלה⁽¹⁾ כיגאל פירוש שאין צריכים עמו שיהיה בו הסתר לא והוא שנוהגים בו מנהג יקנה כלומר ואשר יקנה מן הלויים ינחורו ביוכל, ושתי המליצות באות אל ענין אחד והוא שישוּב הקנין לבעליו הלוי ביוכל, אך האחת יותר דקה. ויש שמחסרים וזאת מלת הביאור בהגדה מן ההגדות כאשר יתקדם זכרון המלה ההיא בהגדה אחרת דומה לזו וזה בכמו אמרו. מן. בסתר יכפה אף ושחר בחק חמה עזה (עשלי כל יד) השעור יכפה חמה עזה והספיק להם הראשון במקום השני כי שתי ההגדות דומות זו לזו, וכמו אמרו עוד כאשר ילק הכלב חציג אחו לכד וכל אשר יכרע על ברכיו לשחות (זפטיס ז ט) לא ישלם הענין כי אם בתוספות חציג אחו לכד עד שיהיה על הסדר הזה וכל אשר יכרע על ברכיו לשחות חציג אתו לכד, וכמו רוח צפון תחולל גשם ופניו נועמים לשון סתר (עשלי כה כג) שעורו ופנים נועמים תחולל לשון סתר, וזה מן הענינים ההפוכים כי המשפט שיהיה יזעם פנים, ויכשר שיהיה מן המין הזה וית רענן יפה פרי תאר (ימיס יט יו) כלומר (יפה) פרי יפה (פרי) תאר, ויצטרף אל זה אמרו ביישישים חכמה וארך ימים תבונה (חיוני יט יז) כלומר ובארץ ימים ועמדה הבית הראשונה במקום השנית. ופעמים רבים מחסרים אשר וזה בכמו אמרו והודעת להם את הדרך ילכו בה (שמות יט כ), נוחן נשמה לעם עליה (ישיס טז) לכל יבא גבורתך (תהלים עח יח), וכל יש לו נתן בידו (נחשית לט ד), ויובחו — מן השלל הביאו (דק"ט טו יא) ויראו הצופים לשאל (ע"א יד יו), עובו האלהים לדעת. כל בלבבו (דק"ט לט לא) אל הכינוי לו (דק"ט טו יז), ולא ימות מכל בני ישראל דבר (שמות ט ד), ואחרי לא יועילו הלכו (ימיס ז ח), עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים (דק"ט כט לד) כלומר ועד אשר יתקדשו, עד רצתה הארץ את שבתותיה (דק"ט לו כא), להחזוק עם לבכם שלם (סס יו ט), המה יסד דויד (דק"ט כג) השעור אשר יסד דויד, לכל העיר האלהים (נחשית ח), על הוסד בית ה' (סס ג יח) שעורו על אשר הוסד, ואיננו רחוק שיהיה הוסד מקור על דמיון כי הגד הגד לעבדיך ((כזע ט כט), יום הולדת את פרעה (נחשית ט כ) ואם תנועת הסמך משתנה, אפס כי הוא הנבלעה בהולדת נראת כהוסד. ויש שמחסרים קצת אותיות המלה להקל כמו ודן ויון (יחזקאל כו יט) רוצה ודרן, שרשת גבלות (שמות כח כג) ר"ל שרשרות, ימלט אי נקי (חיוני כג) ר"ל איש נקי, ברחוק הליכי בחמה (סס כט), ר"ל בחמאה, ואמרו ודבר חד את אחד (יחזקאל לג ל) אחד, ואפשר שיהיה חד מן המלים הארמיים כמו די דניאל חד מנהון (דניאל ג), ומקריני רמים (תהלים כג) ר"ל ראמים, ועלחה כאר כלה (עמוס ח ח) במקום כיאר כאשר נאמר בזולת המקום (סס ט ט), ואביגל (ע"א כה כג) במקום אביגיל, ואחוזיק הגדלות (יחזקאל יו יס) במקום ואחוזיק, והמרנים מכרו אותו (נחשית סוף לו) כמו ויעברו אנשים מדינים (סס לו כח), ומשלח מדינים בין אחים (עשלי יט יט) הוא כמו מדינים ישלח (סס ו יד) בית שן (ע"א לז) רוצה בית שאן, ואל תרם בת עינך (חיוני ז יח) כמו בבית עינך וחסר הכפל האחד, ואם יטעון טוען עלינו במאמר המשורר

⁽¹⁾ המדות מהם הביא גם רש"י וז"ל ולא רחמינו לא נת"כ ולא נערכין לג.

בנות עיניו הדיבויני בנאותם יריבויני

בקבוץ בה עינך ורצה להוציא מזה כי כת עינך איננו בענין כספת כאשר אמרנו, צריך שירע כי המשורר עשה זה בעבור שדממה מלה למלת כת אשר יקבץ אותו כאשר חקבץ [בנות] בת (אשר) וזחל על זה בעבור שלא נחכן לו במשקל זולת זה, וזה מה שקבלנו ממנו במאמרו זה, והערב עושים גם כן כמו זה, והמשורר הזה בעיני יחזר יש לו מקום להנצל מן האחר שאמר

הלנצח אחי דואג לחצי בבתיך וגם אירא חניתם

בהנעת הבית בשבא המוחל. בה בעבור דוחק המשקל והדין בה בקמצות כי כבה על דמיון במה וכאשר נאמר על במוחך חלל (ע"א ח יט) כן ראוי לומר בבוחך בקמצות והראיה החזקה על זה אמרו בבית עינו (זכריה ז יז) מבלי שנות הבית. בסמיכה; והטוב בעיני בבבת עינו⁽¹⁾.

ובמה שיהיו עלולי העין שלחיהל (חגי ח יט) כמו שאלחיהל (דק"ט ג יו), שער השפות (חזקיה ג יז) במקום האשפות (סס), כחוא מכמר (ישיס נא כ) כמו ותאו וזמר (דנריס יד ט) בחסרון האלף והאלף הכחוכה במקום הוא, והוא אשר קודם האלף למשך, עשה עש (חיוני ט ט) כמו ועיש על בניה תנחם (סס לח לז), זה ליום (יחזקאל ל) כמו ארה (יולא ח), ואפשר שחתיה האלף באהה תוספת. שה כריה (יחזקאל לד כ) במקום בריאה וחסרה יוד המשך והפכה האלף יוד, ונאמר האם חסנו לגוע (נחשית סוף יו) וחסר הכפל האחד, ונאמר ונחלת בכ (יחזקאל כו יו) ונחלו מקדושים (סס ו כד) והעקר ונחללת ונחללו כי הוא מן וכאו פריצים וחללוהו (סס ו כג), ונאמר ובעת צאת הקץ לימים שנים (דק"ט כח יח) עקרו ימימים כי הוא משנה ימים תהיה נאלחו (ויקרא כה כט) אשר פרושו שנה כאשר נאמר בענין הזה (דק"ט סס) ויהיה לימים ימים וחסרה חמם וחסרה היוד עמה, וימים תהיה נאלחו ע"מ חמים, וכאשר קבוץ חמים ומשנהו חמימים כן ראוי להיות קבוץ ימים ומשנהו ימימים וחסרו על קאסם הקבץ חמימים אע"פ שיקל עליהם קבוץ האותיות הדומות זו לזו במקומות רבים, ואע"פ שעשו בחמים הפוך מה שעשו בימים ר"ל שהוסיפו בו ים, והוא אמרו וביום החדש פר בן בקר חמימים (יחזקאל מו ו) והדין בו שיהיה חמים כי הוא ספור לפי כלבד, אלא אם יושם ספור לשניהם יחד⁽²⁾. ואל תחמה על חסרם קצת המלה כמו אמרם אי נקי במקום איש וזולתו ממה שזכרתיו, כי המלה כאשר היא נוהגת בלשונה הרבה יקלו אותה, וזולת העברים עושים גם כן כמו זה; ויש שמחסרים יותר מן החסרון הזה עד שישפיק להם לזכור מן המלה אות אחת ממנה ספר זה עליהם סיבוייהם⁽³⁾. ומחסרים פאי קצת הפעלים מן הצווי בכמו של נעלך (שמות ג) הנגור מן ונשל גוים (דנריס ו), ומן קח נא (נחשית כג כג) ומן חן לי הנפש (סס יד כא), ומן גש פגע בו (ע"א טו) והדומה לזה. וכבר חסרו הפא מן הפעל החולף בקח על מים רבים (יחזקאל יז ט) משפטו לקח, ובאיבי חתה לי ערף (ע"א כג טא) העקר בו נחחה, ובהיום רד מאד (זפטיס יט יח) עקרו ירד מאד, ובאבהו הבו

⁽¹⁾ כן הוא נאמנת בספרינו, ונוסחת ר"י ככת וכן לוסחת הכ"י נקעניקלעט ומרזון חסדס, וזכ"י נכנת.

⁽²⁾ ר"ל למד ולנקד וכן פי רש"י מלך, וזה יולא חוץ מן הסקסא. ורעה נפרק הנא.

⁽³⁾ פטויה הוא סס, נעל מדקדק לשון ערבי לפי דעת החכם מונק.

(הוצע ד יח) עקרו אהבו מן כאשר אהב, ואנחנו עתידים לבאר זה בשערו מספר השרשים מן החבור הזה; ופעמים רבות משחמשים בחסרון בפעלים בעלי אותיות הרפויזות ובפעלים בעלי הכפל כאשר הוא מבואר בספר אותיות הרפויזות ובפעלים בעלי הכפל ובספר ההשגה. ויש שתדמה מלת מה שחסרה הלמד ממנו מן הפעלים העתידים הכבדים העלולי הלמד ומלה מה שחסרה הלמד שלו מן הפעלים הקלים העלולי הלמד גם כן כהרמות מלת ותכל כל עברת (זמזע לו נל), ותכה מכעס עיני (ליוז יז ח) ותלך ותחץ (נלזזית כל יד) אשר הם מחסרים מפעלים קלים, ומלת ויפן ונב (זפטיס עו ד), ויקש את ערפו (דפ"כ לו יג), ויון את (יהודה) [ישיבי ירושלים] (זס כל יח) המחסרים הכבדים והתפרש ביניהם יהיה בנקוד והוא שאות העתידה מן המחסרים מן הפעלים הקלים יהיה בצרי כמו ותכל ותכה ותו [הראשונה] ותחץ כי הם והדומים להם בצרי, ואות העתידה מן המחסרים מן הפעלים הכבדים תהיה בסגול כיור ויפן ויקש ויון את (יהודה) והדומה להם, וכבר נאמר גם את חשכרי תהי נעלמה (נחוס ג יח) בחסרון יוד תהי, כי היוד הזאת היא לנקבה ועקרו תהי כמו ולא תהי לאיש (הוצע ג ג) כי הוא מדבר עם נקבה אך מלת תהי לא תהיה כי אם ספור על הנקבה כמו אל נא תהי כמות (נמדנר יז יג), אל נא תהי מריבה (נלזזית יג ח) או דבור עם הזכר כמו אל תהי עד חנם (משלי כד כח); וכאשר הרבו המשוררים וכל שכן מר יצחק בן מר שאלו ג"ע מהם מאמור וי"ה והם רוצים לומר יהיו להקל. ויחבן אצלי לומר כיור תהי נעלמה שהיא עין הפעל ר"ל שהיא יוד היה ושמן הנקבה נופל ממנו כנפלו מן ותבוא עד שנותך (יחזקאל כג ד) אשר משפטו להיות כמו ותבאי בעדי עדים (זס יז יז); ואמרו עוד העשו לבלי חת (ליוז עז כה) ועקרו העשו וחסרו הלמד. ויש שיפילו הרבה עיני הפעלים העלולי העין כאשר יאמרו מהם פעלתי ופעלתם כמו וגלתי (ביהודה) [בירושלם] וששתי בעמי (ישעיה סה יט), וקמתי על בית ירכם (עזים ט ז), ושבתם וראיתם (משלי ג יח), והנה קמחם (נמדנר לז יד); ופעמים רבות הם מחסרים ההאין ממקורי הפעלים הכבדים אשר על בנין הפעיל ומעתידיהם גם כן, לנחותם הדרך (זמזע יג כל) אשר עקרו להנחותם כמו להנחותם בהדרך. (נחמיה ט יט) כי הוא מקור אשר הנחתי (נלזזית כד יח), ומן לראתכם בהדרך (דנבים ח לג), למרות עני כבודו (ישעיה ג ח) עקרו להמרות, לעביר את בית המלך (ז"כ יט ח) להעביר, לחלק משם (ירמיה לו יב) להחליק, לבוא אותו (זס לו ז) להביא, לשמר מעוניה (ישעיה כג יח) להשמיר, ולשבת עיני ארץ (עזים ח ד) ולהשכיבה, לסתור עצה (ישעיה כט עו) להסתיר, לחטא את בשרך (קסלת ח) להחטיא, חסרו ההאין והעתקו פתוחות אל הלמד; וכן פעליהם החולפים אשר הנחתי, הן הראנו (דנבים ח כד), כי המרו את רוחו (תסלים קו לג), העביר אותו (נלזזית עז כל) כי החליק אליו (תסלים לו ג), אשר הביא (ז"כ כה כז) והשביחו בניהם (יחזע כג כה), הסתירו פנים (ישעיה נט ז), השמרו ה' (דנבים ד ג) אשר החטיא (ז"כ עו כז) וכמרו לצבות בטן ולנפל ירך (נמדנר ח כג) עקרום להצבות ולהנפל, והעתיד ממנו ינחני במעגלי צדק (תסלים כג ג), יראני בשרי (זס נט יח), ויעברום עמם אל המלון (יחזע ד ח), לשונם יחליקון (תסלים ס י), יביא את קרבנו (ויקרא ז כט), אשר ימרה את פיך (יחזע ח יח), אל השערה ולא יחטיא (זפטיס כ יז) בחסרון ההא גם כן ועקרו ינחנני ייראני יעבירום יחליקון יביא ימרה יחטיא וחסרו ההאין והעתקו

תנועתם אל היודין, ואפשר שתתקיימה ההאין בכמו זה כאמרו כי לא בחרו ובחנית יהושע ה' (ז"כ יז מז), יהודה לתפלה (נחמיה יח יז) וזה מבואר בספר אותיות הרפויז. ויש שמחסרין ההאין עוד ממקורי הנפעל ומעתידים תנועתם אל מה שיש לפניו עוד כאשר נאמר בבא כל ישראל לראות (דנבים לו יח) העקר בו להראות כמו וביום הראות (ויקרא יג יד) וכמרו לענת מפני (זמזע י ג) עקרו להענות, ובכשלו אל יגל לכך (משלי כד יז) עקרו ובהכשלו כמו ובהכשלים יעזרו (דניאל יח לד) ועקר יעזרו יתעזרו, בעטף עלל (לויכא ז יח) עקרו בהעטף, ואם ינהגו המקורים האלה מנהג גשאל דוד (ז"כ כ ו) ומנהג ונחבה לא יוכל (ירמיה מט י) לא תהיינה מחסרי ההאין. וכבר חסרו הא הפעל מאמרם בינתי בספרים (דניאל ע ג) מדוע אליו ריבות (ליוז לג יג) משפטם הבינתי הריבות. וכבר חסרו ההא הזאת עוד כדברי ר' יהודה ממקורי הפעלים האלה העלולי העין באמרם בין חבין משלי כג), ריב יריב את ריבם (ירמיה כ לד) והדומה להם, וחסרוה גם כן לפי דבריו מן הצוי כאמרו. כי אם שישו וגילו (ישעיה סה יח) והדומה להם, וזולתו אומר כי היוד בשני המינין האלה תמורת ואו ושהם מפעלים קלים.

וחסרו ההא עוד מאמרם כיום ההוא (יחזע יז), כיום ההוא, ליום אשר אני עשה (משלי ג יז), לגר ולחושב (נמדנר לז טו), בדרך אשר חלכו (דנבים ח לג), ולעם הזה (ירמיה כ כג) ומרכים כמוהם מן ההורעות והעקר בהם כהיום ההוא, כהיום ההוא, להגר ולהחושב, ולתעם הזה; ואפשר שיביאנו על העקר כאשר נאמר ויהי כהיום הזה (נלזזית לו יח), ויבדילם אמציהו להגרוד (דס"כ כה יז), ולהגרים הגרים (יחזקאל עז כג), מי כהחכם (קסלת ח), בחשמים (תסלים לו ו) ולהקדרמים* לתעם הזה (דס"כ יז), מעל להחומה (נחמיה יז לח) להנחותם בהדרך (זס ט יט) כהחלונות האלה (יחזקאל ע כה), העולה להמובח (דס"כ כז כו); ואמרו וחמור והארירה (ז"כ יג כח) במקום והחמור וחסרו ההא, ועוד ושרף אשרה (ז"כ כג טו) במקום האשרה, וישרף עליו את בית מלך (מ"ח יז יח) ר"ל בית המלך, ואצירה (ז"כ ח ו) במקום והאצירה, לעשיר (ז"כ יג ז) במקום להעשיר או לעשיר. בצרי תחת הלמד ובחסרון ההא כי הוא כבר אמר תחלה אחד עשיר ואחר ראש והיה ראוי להיות השני ידיעה כי הדבר יהיה בתחלה סתם ואחר כך יודיעוהו לדעת שהוא אשר החלו בו, ונאמר קדש ובכליו (נמדנר ד יז) ומשפטו בקדש בפחתות הבית ודגשות הקוף והעקר על התשלמה בהקדש כמו בהדרך, וכמרו את עמוד הענן לא סר מעליהם דייסם — זאת עמוד האש גלילה (נחמיה ט יט), והמשפט ביום ובגלילה בפחת תחת השני ביתים ודגשות היוד והלמד; להשתחיתו לילך (זכריה יד יז) המשפט להיות תחת הלמד פתח גדול.

וחסרו ההא אשר לנקבה מן פחה באמרם להיות פחם (נחמיה ח יד) עקרו להיות פחתם כאשר גאמר הקרבתו נא לפתחך (משלי ח ח) וחסרו ממנו הא פחה, וחסרו גם כן ההא מן יציה באמרם מלים ושנים, ומן מכה באמרם מן המכים (ז"כ ח כט) קבצו המלות האלה על חסרון ההא מן המכה, ומן פנה באמרו עובר בשוק אצל פנה (משלי ז ח) עקרו פתחה כמו אבן פתחה (ליוז לח ו) וכבר בארתי זה בשער כרה מספר ההשגה. ומחסרים פעמים רבות ואו חסדור באמרו אדם שח אנוש ושאר השמות (דס"ח), ועוד שמש ירח (מקנא ג י), כרשנא

* כן הוא נשתתק אשר לפני ואולי נ"ל הכן ל"ל (דניאל ט יז) וכן הוא נשתתק דף מ"ז.

ר"ל מן עשות (הנילו הכס"ג) נכדו זכות כ"ד והאפדי בקדמס), וכן נהג שמוש הלשון הוה בדברי רבותיו ז"ל בלא מן כאמרו לא הוהו כשרות לנשא לפסולין (ינעות פס) משפטו מלהנשא לפסולין; ולא מנע החכם במאמר הזה הרבות מן החכמות התוריות המקרבות אל האלהים ולא מזולתם מן החכמות המועילות המושגות באמת אבל מנע בו מהתעסק בספרים המביאים על דעת העוסקים בהם אל ידיעת ההתחלות והיסודות אשר חוקרים בהם על היות בריאת העולם העליון והעולם התחתון כי הוא דבר שאין עומדים ממנו על האמת ולא יגיעו בו עד תכלית עם אשר הוא ספסוד התורה וזמאכיד האמונה ומינע הנפש בלא חזקת ובלא קנאה כאשר אמר ולהג הרבה יגיעת בשר, ואל זה רמז החכם באמרו כל הדברים יגיעים לא יוכל איש לדבר, כלומר שהם דברים מיעים בלתי משיגים, והיה הנכון אצל החכם להמסר לאלהים ולהמשך אחרי מה שצוהו בו התורה ולהדבק באמונה כאשר אמר אחריו סוף דבר הכל נשמע וג' עד זה כל האדם, ולהניח מה שלא השיג אמתו. ומי שנטה בהוה עשות ספרים הרבה אין קץ לצוות על עשותם ולהזהיר על קנותם לא למנע ולהזהיר מהם כאשר אמרנו אנהנו, איננו מוצא הנכונה מהרבה פנים, מהם מה שאמר אין קץ כי מן ההכל שיעזנו בבקשת מה שאין לו קץ בלתי מועילה כי המבוקש הוא בלתי מושג ובקשת מה שלא יושג יגיעה, ומהם עוד אמרם יגיעת בשר, ומהם מה שהוא מצינו אחר זה ומהוירנו על היראה בלבד באמרו סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, יאמר כי כללו של דבר וסוף כל מצוה שאצור בהם את האלהים ירא, כי זה הטוב כמה שידבק בו האדם וההמשך אחרי התורה כמה שיתעסק בו האנוש. וכבר מנענו במאמר הזה מזולת זה ר"ל מזולת היראה והענין בחכמות התוריות והוא מה שלא חושג תכליתו מן המבקשים ולא יגיעו אל היותו ולא יעמדו על אמתו. ונפל מן מאמרו עשות ספרים הרבה עם הוה כנפלו מן עלות בהר ומנגע בקצו כי אמר הוה עשות ספרים הרבה ר"ל ואתה [הוה] מעשות הוא כאמרך השמר עלות בהר ר"ל ואתה [השמר] מעלות בהר ומנגע בקצו כשוה, וזה מכאור וגלוי, וממה שיוסף לו כאור ופרסום מה שזכרנו משמוש רבותיו בו בלא מס ובענין המניעה לא בצויו לעשות, והוא אמרם לא הוהו כשרות לינשא לפסולין ופרוש לא צו הנשים שאין בהם [מום] להנשא לאנשים שיש בהם מום כלומר לא מנעו אותם מזה, ולא יכשר לפרש אותו לא צו הנשים הנקיות מן המום להנשא לאנשים בעלי מומין בעבור השחנות הענין. ואמרו ויתר מהמה הוא רוסו אל מה שקדם מאמרו דברי חכמים כדרכנות וג' אומר כי הטוב שבדרכי חכמה שחשדל בעיוכת יגיעת נפשך בבקש מה שלא חשג אמתו ולא תגיע אל תכליתו מן החכמות העליונות ושחטה אל היראה ואל עבודת האלהים ותדבק בתורה כאשר אמר ראשית חכמה יראת ה', ויתר במקום הזה תאר. וכבר חסרו עוד מן מאמרו לבד ממכרו על האבות (דננים יח ט) כי מנהג אנשי הלשון לאמר לבד מן כך וכך כאשר אמרו לבד מאיל וצוי ויהמור (פ"חכג) או לאמר מלבד כך וכך כאשר נאמר מלבד נשי בני יעקב (נחלשית טו כ) וחסרו מן במלה הזאת, ובאמרם עוד לבד על כל התנבך (עזרא ח ו) והיה השעור מלבד כלומר מלבד גדל התנבך. ודע כי המלה הזאת מכלל מה שקבענוהו בספר הזה (19) ממה שנקבצו בו שני משרתים והוא שההקשה נותנת שיהיה מלבד כל התנבך בלי על, ותרגומו מלבד כל התנבך, והענין ששכניהם שלחו להם מנחה ועורו אותם כוהב

שחר ארמא חרשיש וג' (אסתר ח), את מחלת — אביחיל בת אליאב (דנ"כ יח יח), עקב ענה יראת ה' (מזלי כד ד) משפטו ויראת ה' בואו העמוק; ולולי מה שאמרו רבותיו (1) בועד כרם זית (שופטים טו ה) היה ראוי לכנסו אל השער הוה כאשר אמר בו התרגום ועד כרמא ועד זיתא. וכבר חסרה יוד וצי אדיר (נמזנר כד כד) מקבוצו ונאמר יצא מלכים מלפני בצים (יחזקאל ל ט) עקרו בצים כמו איים אשר האחד ממנו ישב האי (ישעיה כ ו). וחסרו יוד היחוש מן פלשתיים ועברים והגבלים וזולתם הרבה ואלה הוהו הם לקבוץ והעקר פלשתיים עבריים וכושיים בשתי יודין האחת מהן ליחש והאחרת לקבוץ וכבר הביאו אותם על עקרם באמרם ופלשתיים מכפתור (עמוס ט ו), אלהי העבריים (שמות ג יח), הלא כבני כושיים (עמוס ט ו). וכבר חסרו מם מן הקבוץ להקל מאמרו. וחפלטני מריכי עמי (ע"ח כג טד) הרודר עמי תחתי (תהלים קמד), הייתי שרוק לכל עמי (מיכה ג יד) משפטם עמים וכן כתבם בעל המסורת (ג' דסניין עמים); וכמהם החכמי ראש השלישי (ע"ח כג ט) המשפט ראש השלישים כאשר בא בר"ה (א יח יח), וכמהו כחוט השני (ע"ח ג) ר"ל השנים כמו אם יהיו חמאיכם כשנים (ישעיה ח יח) ושנים זה מן הקבוץ אשר אין לו אחר. ומן השער הוה מעסים רמני (ע"ח ט כ) משפטו רמונים, ואפשר שיהיה יוד רמני ליחש ויהיה רמוני תאר לעסים אך הוא על הדרך הוה ממה שנצטרף מן המתואר אל התאר; ואפשר שיהיה [עסים] בלתי סמוך על דמיון גביר והרומה לו אע"פ שנאמר יכססים דמם (ישעיה מט כו), אך רחוק שיתקבץ במלה אחת שני דמיונים כאשר נאמר אביר הרועים (ע"ח כא ו) בדגשות ואביר ישראל (ישעיה ח יח) בקלות ומן השער הוה אמרו משכמי בבקר — מאחרי כנשף (ישעיה ח יח) לא חסרו המם בעבור הסמיכה כי הבית פוסקת הסמיכה אבל הוא ממה שחסרוהו להקל. ועל הדרך הוה נאמר גמולי מחלב עזיקי משרים (סס כח ט), ועוד ואמרם לנביאי מלבם (יחזקאל ג כ) האלהי מקרב אני נאם ה' ולא אלהי מרחק (ירמיה כג כג). וכבר חסרו יוד הפעל מעתיד ר"ל מן יעשרנו המלך (ע"ח י כה), מן יורבקו גם הם (סס יד כג) ומן וידרכו את לשונם (ירמיה ט כ) ומן מחצרים בחצרות (דנ"ח טו כד); וכבר חסרו יוד הפעל באמרם כי התבאחה את המלאכים (יהושע ו י) היה משפטו התביאה וחסרו הוה להקל ונשאר התבאה והפכו ההא חו כאשר עשו בהא נפלאות בעינינו (תהלים קיח כג) ואחר כן הוסיפו הא שנית לנקבה כאשר עשו בנפלאותה אהבהך (ע"ח א כו) ובישועתה לה' (יונה ג י), לעיל (40) וזולתם. ויש שמחסרים מן הרבור מן כאשר עשו באמרם ושמן על ראשך (קבלת ט ח) הטעם מן על ראשך, וכעסים דמם (ישעיה סוף מט) עקרו מן דמם, ולא סרו מצות המלך (דנ"ח ח טו) יתכן שהוא רוצה מן מצות כלומר לא סרו מן מצות המלך וחסרו מן, ויתכן שיהיה ענינו ולא מרו מצות המלך מאמרו וסרת טעם (מזלי יח כג) ולא יהיה בו על הענין הוה חסרון, הוא דמשק אליעזר (נחלשית טו כ) יתכן שירצה בו מן דמשק אליעזר כאשר נאמר אלהנו (2) בן דודו בית לחם (סג כג כד) כלומר מבית לחם, עד יקם גוי איביו (יהושע י ג) רוצה בו מן איביו, וירד הסלע (ע"ח כג כה) ר"ל מן הסלע, השמרו לכת עלות בהר ונגוע בקצו (שמות יט יב) שעורו מן עלות בהר ומן נגע בקצו, הוה עשות ספרים הרבה (קבלת יח יב)

(1) כונתו למה שזמרו (כ"ט פו כ) כרם זית חקרי כרם סתם לא חקרי.
(2) ככ"י כחוט אלעזר בן דודו (ע"ח כג ט) וסס לא נאמר בית לחם.

ובכסף ובבגדים לצורך עצמם מלבד מה שהתנדבו בו לבנין הבית והוא אמרו וכל סביבותיהם חזקו בידיהם בכלי כסף בזהב — לבד על כל התנדב, כלומר חזקו בידיהם בדברים האלה מלבד כל התנדבם וזה (על) [כל] שישרת לבד ויפל על, ויתכן בהקשר גם כן שישרת על ויפל לבד וזהו ענין שיחזקו ידיהם באלה הדברים חוספת על התנדבם ומעשיהם זה מחזקם ידיהם והתנדבם הוא שעשו מה שצוה בו כורש באמרו: וכל הנשאר מכל המקומות אשר הוא גר שם ינשאווה אנשי מקמו בכסף ובזהב — עם התנדב לבית אלהים אשר בירושלים, והכריו בעמו לחזק את ישראל בדברים האלה עם מה שיתנדבו בו לבית ושישוב מישראל אל ירושלים מי שיעיר האלהים את רוחו לזה, וספר הכתוב, שעשו מצותו שתי הכחות ואמר ויקומו שתי האבות ליהודת ובנימן והכהנים והלויים לכל העיר האלהים את רוחו לעלות לבנות את בית ה' אשר בירושלם, וזה ספור עשות ישראל מצותה, אבל עשות עמו מצותו וכל הנשאר מכל המקומות אשר הוא גר שם הוא אמרו וכל סביבותיהם חזקו בידיהם וג' ובארתי את זה כאר המיב בעבור מה שיש בו מן הקושי.

וכבר חסרו כי אם מאמרו אשר אין טוב באדם שיאכל ושתה (קהלת נ כד) רוצה כי אם שיאכל⁽¹⁾ וחסר, והחפץ במאמר הזה למנוע מן קפיצת הד והציקנות על הנפש ממה שחנן האלהים את האדם כי הוא כחש בטובת האלהים וכפירת חסדו. ויש שמחסרים אות העתידות להקל כאשר בונבל כעלה כלנו (יעזיה סד ח) שעקרו ונבל כי הוא נפעל מן כנבל עלה (ס לז ד), וביצב גבלת עמים (דברים לז ח) בדברי קצת אנשי החכמה והוא מר יצחק בן מר שאול, ובדיו גורל (שנדי ח יז) בדבריו גם כן, אלא מה שיסבלו מן הלשון והענין מורה על החליפה על דעת ר' יהודה ב⁽²⁾ ועם זה ממה שלא ימנע שיחזק בו מה שאמר מר יצחק. ונפלה אות העתידות⁽³⁾ עוד בברוך ה' ואעשיר (זכריה יז) ובואענה את ורע דוד (מ"ז יז לט), ואחללך מחר אלהים ואבדך (יחזקאל כה יז), וכבר בארתי זה בספר ההשויה, כמו שהוסיפה ביילילו (הושע י ד) ייליל (יעזיה טו ז) לא ייטיב (חיונ כז כז) ממרחק יידע (תהלים קלח ז) כאשר אראהו ואבארהו בשער אשר אחרי זה. ויש שמחסרים כף הרמיון בכמו אמרם גום זהב באף חזיר אשה יפה וג' (מזלי יז כז), ועוד גום זהב — מוכיח חכם על און שמעת (מזלי כה יז) השעור בנזם, עיר פרוצה אין חומה (סס כה כח) שעורו כעיר פרוצה, ובמשלי הרבה מכוה, וכמהו גור אריה יהודה, יששכר חמור גרם (נחלתי מט). ויקרה מזה חסר הכף מן כאשר באמרו שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך (זמות לד יח) רוצה כאשר צויתך (כמו סז' סס כג טו), וכמהו כי אשר ראיתם את מצרים (סס יד יג⁽⁴⁾). ויש שמחסרים בית הדבוק ובית העזר כאשר עשו באמרו ורעו אחכם דעה והשכל (ישיעיה ג טו) ר"ל ברעה והשכל, ויתצו מים (זמות ל כ) ר"ל במים, לא יטמא בעל בעמיו (ויקרא כז ד) רוצה בבעל בעמיו, וימת סלד לא בנים (ד"ל כ ל) כלומר בלא בנים, ויצאה חנם אין כסף (זמות כז)

⁽¹⁾ כמו שזכרנו אשר אין טוב לאדם — כי אם לאכל ולשתות (קהלת ח טו).

⁽²⁾ כי לדעתו (דף 114 160) הוא מעלי הכפל יד.

⁽³⁾ כי הלאף מה והוא פתוח בלשון ונפוצה, ובאחדך הראוי לחזק.

⁽⁴⁾ ובמסכת ויקרא ז, ל"ו מנה ה' אשר דסנירין כאשר, והמסכת היא לריכה תלפין

ולפין מה מקום נחורה (יצחק בער).

ר"ל באין כסף כאשר נאמר באין חזון יפרע עם (מזלי כג יח), רק הכסף אנדל ממך (נחלתי מל) עקרו בהכסף.

וכבר חסרו הרבה מן הכלים בכמו אין אלהים כל מומותיו (תהלים י ד) כלומר בכל מומותיו, מקטב יסוד צהרים (תהלים לא ו) בצהרים, אני תורחך שעשעתי (סס קט ע) בתורחך, רק הכסף — נתנו אוצר בית ה' (יסוע ז כד), ואם בית אישה נדרה (נמדנר ג יז), לזנות בית אביה (דברים כג כז), לא יעשה בית ה' (מ"ז יז יז) רוצה בהם כולם בבית, ויקברו ביתו (ד"ל לז כ) בביתו, וזכר ירושלים ימי עניה (חייכא ז יז) רוצה בימי עניה, אותי נהג וילך חשך ולא אור (סס ג) בחשך, וכמהו ואיביו ירדף חשך (כמוס ז ח), ביששים חכמה וארך ימים חבונה (חיונ יז יז) ובארך כלומר ועם ארך ימים חבונה כאשר נאמר בברך עם הדרת מלך (מזלי יד), כתוא מכמר (יעזיה נז ב) ר"ל במכמר, ופחדת לילת ויומים (דברים כח טו) בלילה וביומים, היוצא השרה (דברים יד כז) כלומר בהשרה, לנחותם הדרך (זמות יג כז) משפטו בהדרך כאשר נאמר בעזרא (נחמיה ט יט) וכאשר נאמר יחזני במעגלי צדק (תהלים כג). ומין אחר מן החסרין בכלים צאו ההר (סס ח טו), ויעקב נסע סכוחה (נחלתי לג יז), וילך עשו השרה (סס כז ס), לך פרנה ארם (סס כז כז), וילך הרנה (סס כז י) וישליכו אחו הבורה (סס לו כג) להוריד מצרימה (סס לו כה), ויעל על גזי צאנו — חמנתה (סס לח יז), ויוצא אתו החוצה (סס טו ס), נחלה מצרים (נמדנר לד ס) ועבר צנה — ועלה אדרה ונסב הקרקעה (יסוע טו ג), חסדי ה' עולם אשירה (תהלים טז ז) נאספים מכמש (ז"ל יג), כי הלך שמעי מירושלם גח (מ"ז כ מל), וילך שפי (נמדנר כג) כלומר והלך אל גבעה אחת מן הנבעות, וזה הרבה מאד במקרא והם כלם בלים מחסר מהם אל או הלמד ואינם פעול בהם, ולא הראים אשר בויצא אתו החוצה וסכוחה וזולתם במקום אל, בעבור שכבר אמרו לצפנה ליום ארבעה לנגבה ליום (ד"ל כז יז) בהא ובלמד אשר במקום אל, וכבר בארנו זה כמה שקדם מן הספר הזה (לעיל 38*). וכבר חסרו למד הסמיכה מזולת הכלים בכמו אמרם ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול (ז"ל ד ג) כלומר לבן שאול, ועוד חלילה לאל מרשע ושדי מעול (חיונ לד י) משפטו ולשרי, ואפשר שיהיה כמוהם לא יטמא בעל בעמיו (ויקרא כז ז) כלומר לבעל בעמיו או אפשר שמשפטו על בעל בעמיו. ויש שמחסרים פעמים רבות הכנויים השכים על מה שלפניהם אשר לא ישלמו הדברים כי אם בהם בין שיהיו נראים בדבור או צפונים בלב, וזה כמו אמרו יחעלה שמו וחשקת בה ולקחת לך לאשה (דברים כז יז) שעורו ולקחתה לך בהא נראית כנוי האשה או שהיה ולקחת אותה וחסרו הכנוי הזה מהדבור והשאיורה בלב; אדני המלך הרעו האנשים האלה את כל אשר עשו לירמיהו הנביא את אשר השליכו אל הבור (ישיעיה לח ט) שעורו את אשר השליכוהו או השליכו אותו, עד יום אשר נלכדה ירושלם (סס לח כח) שעורו אשר נלכדה בו, מגלחי זקן וקרועי בגדים (סס מל ס) משפטו מגולחים וזקנם, וזקנם במקום זקניהם, וקרועים בגדיהם

(*) וזה כנגד מה שאמרו זימנות יג וז"ל פ' ס"ח, כל תיבה שריכה למד תחילתה העיל לך כל נקוטו. והכסף האפלי אשר העתיק דברי ר"י בקלור כתב מה (נחמיהקא חזר לפני), וכבר נזהר בסוף המלה במקום למד הוזהר בעלמיה וסכתה ועינה ותמננה והדומים לאלה, וזה כנגד דברי המנחם מה וגם לעיל פער, ולפין ההא הוזהר במקום אל כאשר חוששים רב בני חסד.

כאשר נאמר קרוע כתנתו (ע"ז טו לב) כי הדבר לא ישלם והענין לא יקום כי אם בשב וסמך (*), וחסר השב אפס כי הוא בלב ולולי זה יהיה הדבור חסר, ונתכנה הסמיכה הגה והחסרון בעבור שכבר נודע שאיננו רוצה מן הזקן כי אם זקניהם, ומן הבגדים כי אם בגדיהם. שה פזורה ישראל אריות הדיחו (י"מס"ז כ"י) משפטן הדיחו או הדיחו אותה, הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נוקרתם (י"מס"ז נ"א) בחסרון ממנו וממנה, וזכר את היום הזה אשר יצאתם ממצרים (שמות י"ג) שעורו אשר יצאתם בו, כאנו אל הארץ אשר שלחתנו (נמס"ז י"ג כ"ז) שעורו אשר שלחתנו אליה או אשר שלחתנו לחור אותה או לרגלה, וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' (דברים י"ז) ר"ל אשר הוליכך בה. ומן השער הזה סמכו על זכרון קצת מה שצריך לזכרו כלו מבטחונם על שאנחנו נצרך אל הנזכר והוא מה שיחסר ממנו ובכחו זה אמרו ר"ל, דבר שנאמר במקצת והוא בכל" (מס"ז י"ח ט"ז ע"ד) הדמיון בזה סמך הכתוב על זכרון קצת שבעת גוים והוא רוצה בולם כאשר נאמר ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה אה החוץ את הכנעני ואת החתי (שמות כ"ג) וסמך על זכרון שלשה גוים מכלל שבעה (המזכרים נפסוק כ"ג) הודעה והוא הדין לכלום; ומזה ונקב שם ה' מות יומת (ויקרא כ"י) והנקב אין עונש עליו עד שיהיה בחכונת מי שנאמר בו ויקב בו האשה הישראלית את השם, וממנו עוד אשר יתן מורעו למלך מות יומת (ויקרא כ"ג) והענין אשר יתן ויעבור יחד כאשר אמר ומורעך לא תתן להעביר למלך (שם י"ח כ"א) והספיקו לו אמרו יתן כי מדבריהם שיסתפקו בדבר מהצטרפו לדבר, עד אשר יהיה הדבר אשר יסתפקו בלעדיו נופל; ושה בזה המולך או וולתו מן העבדים ובכזה אמרו ר"ל (מס"ז י"ט), דבר שנאמר בזה והוא הדין לחבירו; ומה סמכו באמרו ודם זבחק ישפך על מזבח ה' אלהיך (דברים י"ב כ"ז) מבילתי שיאמר חלכם חקמיר; וכמה עוד דק חזק לבלתי אכול הדם (שם) מבילתי שיחבר אליו החלב מפני שידוע שאנחנו נחבר אותו אליו בעבור התקדם הוהרת יתעלה מאכלם שניהם באמרו כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ס"ו ג). ומן החסרון עוד מה שחסר ושנה מאפניו זה באמרו כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה (שמות כ"ה) ר"ל אכל אשר בשדה כי כאשר אתה זוכר מה שזירה על הדבר הוא כוכך אותו; וירב היער לאכל בעם (ע"ז י"ח ח) ר"ל וירב עץ היער כאשר קרה לאבשלום או ותרב חית היער; כשר שלמן (הושע י"ד) נאמר שעקרו של מנאצר וכן נאמר בנצרים (ירמיה ד"ו) שהם מתיחשים אל נבוכדנאצר. וממה שדומה לזה מה ששמו בו בחסרון מלים באים מקצרים וחסרים לא יובנו אלא בחוספות, וזה כמו אמרו יששום מדבר וציה (י"מס"ז ל"א) שעורו יששו בם או אותם; הגידו וגידנו (ירמיה כ"י) שעורו וגידו, והוא שהם היו מסכימים להלשין בו אל המלך; בני יצאוני ואינם (שם י"ג) ענינו יצאו ממני; כי ארץ הנגב נתחני (הושע ט"ו י"ט) הענין נתח לי; בשלם הבשר (מ"ט סוף י"ט) כלומר בשל להם הבשר; שפטני ה' (תהלים ז"ט) כלומר שפוט לי וכמהו דגני אלהים (נחמיה ל"ו) כלומר דן לי על אויבי בהעניסם במלאה שאלתי; אל הגש בי כי קדשתך (י"מס"ז ס"ה) כלומר קדשתי ממך כלומר אני יותר טהור ממך; לא יגורך רע (תהלים ס"ה) כלומר לא יגור אחך; לא עשיתם כלה (נחמיה ט"א) כלומר

(*) ראונו כי אם כשזכר הדבור ופוטן כנוי הקיין של הכושל על הכושל, ואם לפעמים חסר הכינוי, הוא נעזר אל דע השומע וישיב כללו למי הדבר.

לא עשית אותם כלה בענין עמם כאשר אמר אך אחך לא אעשה כלה (ירמיה ל"א) בענין עמך; פור עצמות הונך (תהלים נ"ג) כלומר חונה עליך, פן יאמר אויבי יכלתיו (שם י"ג ה) כלומר יכול לי; וילחמוני חנם (שם קט ג) וילחמו בי; חמלאמו נפשי (שמות טו ט) שעורו חמלא מהם נפשי בשבא חתח המם והוא עתיד כי מלאה הארץ חמם (נחמיה י"ג) אשר הוא בענין כי נמלאה והראיה על זה אמרו וחמלא הארץ חמם על בנין נמלאה, וכן חמלאמו נפשי בענין חמלא מהם נפשי בקמץ חתח המם כמו וחמלא הארץ חמם. וחונים וגם לא שבעת (יחזקאל י"ח כ"ח) שעורו וחוני אותם; פן השבענו והקאותו (מזלי כ"ה כ"ז) השעור פן השבע ממנו; ושבעתם על שלחני סוס ורכב (יחזקאל ל"ט כ"ג) מסוס ורכב, ונאמר בהפרד הכנוי ושבעתם אתו (יחזקאל ז"ט) וכן אמר הערב גם כן שבעתי להם ובשר, מלחם ובשר; והשיבני דבר (נחמיה לו י"ד) והשב לי; לשמר את בריחו לעמדה (יחזקאל י"ז י"ד) ענינו לעמוד בה כאשר נאמר ויעמד כל העם בבית (מ"ט כ"ג ג), שבו וסחרוה (נחמיה ל"ד י) כלומר וסחרו בה; וישחטוה ויחטאוה (ויקרא ט"ו טו) כלומר ויחטא בו; לפלמוני המדבר (דניאל ח"ג) אני חושב שהוא מורכב מן פלני אלמני (רות ד). וממה שנכנס בשער החסרון חסרם ואו המשך מהפעלים העתידים ויורו עליה בקבוץ פום (*) כאמרם לבו י"פ"ז און (תהלים ע"א ז) בחסרון ואו ויקבץ את כל אכל (נחמיה ט"ז ט"ח) בעבור המשך הדברים; איש אחד מכם ידבר אלף (הושע כ"ג י) בחסרון ואו וכי ירדף גאל הדם (שם כ"ה), יתפד דברי (מזלי ד"ז) בחסרון ואו יחמוך כבד (שם כ"ט כ"ג); הן לצדק יסלד מלך (י"מס"ז ל"א) בחסרון ואו ה' ימלך (שמות טו), וחסרם אותה גם כן מהצווי בהמשך הדברים כאמרם ה' שנימו (תהלים נ"ח ז), איך נא (חיוני לח ג), איך נא לבית המרי (יחזקאל י"ז י"ב), אמר לה את ארץ וג' (שם כ"ה כ"ד), לך אתה מלך עלינו (זפטיס ט"ד). וכבר חסרוה עוד מן המקורים נאמר לפני מלך מלך (נחמיה לו ל"א), כי טוב אמר לך (מזלי כ"ה ז), בענש לך (שם כ"ה י"א), בקרב איש (ע"ז טו ה), אך כאשר לא יחסרו אמרו יען אמור מואב (יחזקאל כ"ה ח), בקרוב עלי מרעים (תהלים כ"ז ג), עד מלך מלכות פרס (ד"ה לו כ), גם ענוש לצדיק (מזלי י"ז כו) וזה ידוע אצל בעלי המסורת והם קוראים האחד מלעיל והוא אשר נכתוב בו הוא והאחר מלרע; ויש שיחסרו אותה מן התארים עוד למשך הדברים כאשר נאמר ארך אפים וגדול חסד (תהלים קמ"ח ח) בחסרון ואו גדול העצה (ירמיה ל"ז י"ט), וזה (גדול חסד) אם הוא כתוב בואו הוא מקבץ והוא איננה נחשבת בעבור נפלה מן המבטא, ועוד גדול חמה (מזלי י"ט י"ט) בלא ואו, ועוד אהב טהר לב (מזלי כ"ה י"א) וטהר ידים (חיוני י"ז י) בחסרון ואו טהור עינים (חנניק ח"ג); ומן השער הזה אמרו חועבת ה' כל גבה לב (מזלי י"ד) הוא קודם הסמיכה גבוה ע"מ גדול וטהור והיה ראוייה להיות מקבץ הבית בקמצות כאשר חסרו ממנו והוא ע"ד גדול חמה וטהר ידים וכבר עליהם זה וחסרו ממנו הקבוץ, וכמהו מגבה רוח (קבלת ז"ח), וחסרוה עוד מן מלשני בסתר (תהלים ק"ה ה) כאשר הוסיפו הויד והניחו השין למשך הדברים. וכבר חסרוה מן השם המיוחד כאמרם (מואביות) אשרדיות עמנויות (נחמיה י"ג כ"ג). ומה ששמשו בו בחסרון עוד להקל חסרם ואו וידוע חלי

(*) ר"ל קמץ חטוף וידענו שכמה מקומות נספרו שסר קורא גם לקמץ חטוף גם לשורק קטן שניהם קטן ראה לקמן סוף פ' ל"א. גם הנלמדי קרא לקמץ חטוף קמץ מלא פום, וגם לחולם קראו כמדקדקים מלא פום (ד"ה כ"ג כ"ה) הרבנה מלת יכסיו.

מאמרו גם כל חלי (דברים כח טז) וזולתם. וחסרם ואו ושמן יצדי (יחזקאל כו יז) מאמרו קחו צרי (ירמיה נח ט) וזולתו, וזא לחם עני (דברים יו ג), ימי עני (איוב ל יז) מאמרו ראה ראיתי את עמי (שמות ג יז), אסירי עני וברזל (תהלים קז י); ואו עין ראי (איוב יח) מאמרו אל ראי (נחזית יו יג), והיא ההקשה באמרו והריקו חרבותם על יפי חכמתך (יחזקאל כח יז) ר"ל שחסרו ממנו ואו כלילת יפי (סס מ ג) וכליל יפי (סס כח יג) בעבור הסמיכה, אלא שחמסותו בחסרם ממנו עוד הקבוצ המורה על הזא והוא כמה חרי האף הגדול (דברים כט כד) ובאל דמי (תהלים סג ז) ובואני עשה המלך שלמה (מ"ט ט כז) ר"ל שעקרו חורי ודומי ואוני הקשה עליהם כמה שקבצנוהו הגה מן הרמיון הזה. וממה שדומה למה ששמשו בו בחסרון להקל מה שמשפטו ההכבד כאמרם וארם מלאו את הארץ (מ"ט כ כז) ומשפטו לדגוש הלמד כי הוא פעל חלף כבד, אבל מלאו בהקל הוא צווי מפעל קל כאמרו מלאו ארבעה כדים (מ"ט יח לד), ואמרו בצווי מן הפעל הזה הכבד ומלאו את החצרות חללים (יחזקאל ט ז) בהקל ג"כ וע"כ בא בפחות חסם, וכמהו קראו מלאו (ירמיה ד ה) ואמרו ובקשו ברחובותיה (סס ה ח) משפטם והדומה להם הרגשות, ובקשו צווי מן בקש ה' לו (ע"א יג יד), ונאמר במקור פעל כבד בענני ענן (נחזית ט יד) בהקל ומשפטו להכביד ע"מ ובדברי אהרן (יחזקאל ג כו), ועוד בקנאו את קנאתי (נמדנר כה יח), משפטו לרגוש ע"ד נפשי יצאה בדבריו (ע"ה ה ו) כי הוא מקור אשר נצי לאלהיו (נמדנר כה יג) והוקל כאמרו ויקנאו אתו (נחזית כו יד), ועוד מידי חבקשנו (סס מג ט), תהומות יכסימו (שמות טו ה), כי חרבך הנפת עליה ותחל ליה (סס כ כה), ותאלצוהו (זפטיס יו יז), לבר מיושבי גבעה התפקדו ותפקדו בני בנימין (סס כ טו), ויחילו על משפחתם (נמדנר ח יח), וינקשו מבקשי נפשו (תהלים לח) ואביקן החל כי (נחזית לו ז), אם כהתל באנוש תהתלו (איוב יג ט), מי יתן בספר ויהקו (סס יט כג), בחקו חג — בחקו מוסרי ארץ (מזלי ח כז), נסעה ונלכה (נחזית לג יז), ותחצו הבתים (ישעיה כז י), ואת תעלותיה ודלותיהו שלחה לו (יחזקאל יו ז), שלחו באש מקדשך (תהלים עד ז), הגנו אתנו לך (ירמיה ג כג) המלמד ידי לקרב (תהלים קמד), המבקשים (שמות ד יט), המלקקים (זפטיס ז ו), המעשקה בתולת בת צידון (ישעיה כג ז), תעננה לעיניהם (יחזקאל ד יג) המשפט בכל אלה ובהרכבה מאד כמהם ההכבד והוקלו, ומן השער הזה אצלי ויזר יעקב גיור (נחזית כה כט) כי פא הפעל והוא נון אוברת מן ויזר ומשפטו להרגש ע"ד ייצל אלהים (סס לו ט), וכבר הקלו עוד מצבורתם בושם (יחזקאל לג ל) מבציר אביעור (זפטיס ח ז), מלמעלה החרם (סס ח יג), ומקצה אחיו (נחזית טז ז), מלאם יאמץ (סס כה כג), וישב רוד במצר (ד"ט יח ז), נברלו אל רוד למצר (סס יח ט), והלויים במלאכת (ד"ט יג י) ומדות בשר חי בשאת (ויקרא יג ט), ולשאת ולספחה (ויקרא יד כו), לגד שלחן — למני ממסך (ישעיה סה יח) פרושו למנן כלומר לקבוצ חרב והוא נגזר מן ואתה חמנה לך (מ"ט ב כד) והוא ענין לגד גם כן אצלי כלומר להמון והיה ראוי להיות למני דגוש כמו לגד, ומאת המעט תמעיטו (נמדנר לה ט), כי אתם המעט (דברים ז ו), כי צו לצו קו לקו (ישעיה בח י) ואפשר שיהיה מעם בצו לצו במעט במשער לשער (שמות לב כג), את המקלות (נחזית ל) ומקלו יגידו לו (סוט ד יז), וישא משאוח (נחזית מג לד), העורים והפסחים (ע"כ ה ו) ועוד פקחים (שמות כג ט), מגלה עמקות (איוב יב כג) כי הוא קבוצ עמקה

משאול (איוב יח ט), ומשער הזה אצלי המבלי אין קברים (שמות יד יח) העקר במם הרגשות*) כמו הייטב בעיני ה' (ויקרא י יט) כי הוא לשאלה לדעת גם כן ולולא זה היה היה בשבא ופתח כמו המבלי אין אלהים (מ"ט ח ג); ומן המוקל עוד אלהים יתנך (נחזית טג כט) חנון יתנך (ישעיה ל יט) משפטו שיהיה היור מיתנך בשבא ושחיה היה מקובצה בקמץ ושחיה הנון דגושה ע"ד אלהים יתננו (תהלים סז ז), שארית עמי יבזום (נפטיס ז ט), וסלף בוגדים ישרם (מזלי יח ג) והפכה המלה ממשפטה להקל; וממנו עוד ונכוה בהם עד אור הבקר (ע"א יד לו), וממה שדומה למה שקדם מן החסרון חסרם התנועה מאותיות שהיו חייבות להנוע והניחם אותם, כחסרם התנועה מסמך אל חסרם על דבריו (מזלי ל ו) ומן שין קשף אמרי אמת (סס ככ כח), ומן בית מעם מוכחי (שמות כח יד), וזה ה' סינתי (איוב ז ז), וכליל על מוכחך (דברים לג י), ותנועת דלת מכל חלבו את מקדשו (נמדנר יח כט), כי המשפט באל חוסף להיות כמו אל חסרם דבר אלי עוד (דברים ג כו), ומשפט קשט אמרי אמת להיות כמו מפני קשט סלה (תהלים ס ו), והמשפט במוכחו ומקדשו שיהיה כמו יספדש תראו (ויקרא יט ל) וכמו אשר לפני משכנו (ישעיה כג כט), ונתחי משכני (ויקרא כו יח); ובא אלה לפני סינתי (מ"ט ח לח) ואלי היית מעמיד היית אומר סינתי במשיכת הבית והנעת החת בסגל כאשר היה הנוע חת וכליל על מוכחך (דברים לג י) בסגול; ותנועת שין שים בהמה המה להם (קבלת ג יח) שיהיו עמל (סס ז כג), כי הנחת שני השינין האלה איננה גמורה כי הם מוחל בהם ולא יונח בנה, ותנועת בית גנבתי יום וגנבתי לילה (נחזית לו לו), וכבר בארתי ענינם באות הגימל מספר השרשים; ותנועת בית ובכל בהמה לא חתן שכחתי (ויקרא יח כג), ויתן איש כך את שכחתי (נמדנר ח ז) משפטם להיות כמו יגידתי גבורתי; ותנועת סם בהפחד לא תרביע (ויקרא יט יט), תחת בהמתם (נמדנר ג מה), כי בהמה ע"מ שאלה אברהם תאנה נבלה גנבה ומצאנו למד שאלה ונון תאנה ולמד נבלה מונעת בקמץ בהסמכם אל הכונים כאשר נאמר והשימותי גפנה ותאנה (סוט נ יד), נבדתי יקומון (ישעיה כו יט), שאלתי ובקשתי (ססטר ד) מה שאלתי (סס) והיא ההקשה באברה וגנבה וכן שמשו רבותינו ז"ל באכידה כאמרם אבדתי מותרת. וממה שהונח מהרמיון הזה אמרו ושאלה אשה משכנתה (שמות ג כג) המשפט בנון שחיה פשוטה בקמץ, וכמהו והיא חבדת ואשת בריהך (מלכזי נ יד), וממה שהונח עוד בית נחפאים במערה (ישעיה יז) ומם אתם נספאים (יחזקאל כ ל) ובית והעם אשר המה נפאים (ירמיה יד יו) המשפט להיות בקמץ כאמרו אל נביאי ישראל הנפאים (יחזקאל יג ז), ומן המין הזה לבלתי השיב המלך את נדתי (ע"א יד יג). ומן השער הזה אמרו אל גוי שלי (ירמיה מט לח) משפטו להיות כמו שלי הייתי (איוב יו יב). וממנה עוד אמרו ולאביו שלח קיאת (נחזית טה כג) קיאת יקרא אשה (סס נ כג), קיאת יבא אהרן (ויקרא יו ג) כי מנהג העבריים כאשר יביאו על מאומה מן הלשון הזה הכית הנוספת או הלמד או הכף שיגיעו אותו בקמץ כאשר נאמר ובחנוני נא קיאת (מלכזי ג י), כואת קיאת (ע"א יו טו), הלא ליה יענו (ע"א כח יח), אי קיאת אסלה לך (ירמיה ה ז), כי קיה קיה (ע"א יח כה), ושחתם קיה (ע"א יד לד) קיה הנערה באה (ססטר ח); וממנו בהשמה

*) כ"כ לקמן פ' לו ופתחו ההל ולת דגשו הכס וזלח ע"ז ודו"ה נמלוד עינים.

אמר אבואל וּלְד כּבֵר הַקִּימוֹת כִּשְׁעֵר הוּוֹה וּכְשֵׁעֵר אֲשֶׁר־לִפְנֵי הוּוֹה שְׁעֵר
הַחֲסִדִּים מֵה שִׁיעֲרֵי־יָם בְּסִפֵּר הַהִכְלָמָה לְבִאֲרוּ כַּחֲבוּר הוּוֹה מִדַּעַת הָעֵבְרִיִּים בְּהִיחֲבֹר
כְּסֵא הוּוֹת (תְּסִלִּיס לִד כ') וּבְחֵאכְלֵהוּ אִישׁ לֹא נִפְח וּכְיָהִי אֹדֵר יָחִי הַמֶּלֶךְ. וְדַע כִּי
פֻּעַל הָעֵבְרִיִּים בְּכַפְלָם יוֹד הַעֲחִידוֹת בְּמִלּוֹת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־קִדְּם זִכְרָם דּוֹמָה לִפְעַל
הָעֵרֶב בְּכַפְלָם אֵלֶּיךָ אִפְסֵל הַמוֹנֵעַ בְּאִמְרָם אֲרֹאק וְאֶהֱרֹאקָה וְלֹלִי שֶׁנֶּצַּא
מִעֲנִינֵי הַיִּתִּי מִבָּאֵר אִיכּוֹת זֶה. וְיִתְחַבֵּר אֶל הַשְּׁעֵר הוּוֹה אִמְרָם כִּי דִרְשָׁנוּ אֵת ה' ^{אֵלֵינוּ}
אֵלֵינוּ דִרְשָׁנוּ וַיִּנָּח לָנוּ (דִּס"ד יו') דִרְשָׁנוּ הַשְּׁנִי אֵין לוֹ טַעַם; קוֹל צִפִּיךָ נִשְׁאֹר קוֹל
(יִטְטִיס כ"ח) הַקוֹל הָרִאשׁוֹן אֵין לוֹ טַעַם; גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲהֵא גַּם מִפְּנֵי (בְּרִלְטִית
נ"ג ה') גַּם הָרִאשׁוֹן אֵין לוֹ טַעַם, וּכְמִהוּ גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר נִמְצָא הַגִּבִּיעַ (ס"ט מִד
י'), וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם רִכְבּ גַּם פֶּרָשִׁים (ס"ט נ ט), וְשִׁמְתִי לָךְ מִקּוֹם אֲשֶׁר יִנּוֹם שְׁמִה
(שְׁמֹת כ"ג) בְּהַפְלֵת אֲשֶׁר כִּי אֵין לוֹ טַעַם בְּפִרְשׁוֹ וּבְחִרְוֹם, וּכְמִהוּ וַיַּעֲשׂוּ אֲנִשְׁי
עִירוֹ — אֲשֶׁר הִישְׁכִּים בְּעִירוֹ (מ"ט י"ח כ"א), וְכִי יִפְתָּה אִישׁ־בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא
אֲרֵשָׁה (שְׁמֹת כ"ט), וַיִּקְרָאוּ בְּשִׁמּוֹת אֵת שְׁמוֹת הָעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ (נִמְדַע ל"ג ל"ח),
אֵין לֹא עֲזָבָה עִיר תְּהִלָּה (יִטְטִיס מ"ט כ"ה) בְּהוֹסַפְתָּ לֹא וּכְמִהוּ כִּי עָתָה צַעֲרִי חֲסָפוֹר
לֹא תִשְׁמֹר עַל חֲטָאֵי (אֵינוֹ י"ד) אִמְרוּ לֹא אֵין לֹא טַעַם בְּעֵנִין; מִי יִגִּיד לִי אֵין
מִה יַעֲנֵךְ אֲבִיךָ קֶשֶׁה (ע"כ כ' י') בְּתוֹסַפְתָּ אוֹ וַעֲנִינוּ מִי יִגִּידָה לִי מִה שִׁיעֲנֵךְ אֲבִיךָ
כּוּ מִן הַקִּשּׁוֹת בְּעֵנִי, וַעֲנָה אוֹתוֹ הַיּוֹנָתָן כִּה יַעֲשֶׂה ה' לַיהוֹנָתָן וְכִה יִסִּיף כִּי יִיטֵב
אֶל־אֲבִי הָרַעָה עֲלֶיךָ, בְּתוֹסַפְתָּ אֵל גַּם כֵּן בְּתוֹסַפְתּוֹ כְּאִמְרוֹ וַיִּחַן צִמְרָתוֹ אֵל בֵּין

חסרונם אבל אנהנו בנינו רבים לכה וגמכרה קצתם במוזן, הוא אמרם ונקלה דגן וגאכלה ונחיה. וכמו בנינו ובנותינו אנהנו לנחץ אשר נשבענו שנינו אנהנו (ע"כ טז). וממה שנשתנה בעבור האמצעים הפוסקים לסדר הדברים אמרו והיה המים אשר חקח מן הדיור והיו לדם ביבשת (שמות ד ט) שנה והיו בעבור הפסק אשר חקח מן הדיור שבא באמצע הסדר לבאר, וכמה ויאמר אל האיש לבוש הכדים ויאמר (ויקחל י) ועוד בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשנות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי (זכריה סוף ח), וכמה ואין אני ואחי ונערי ואנשי המשמר אשר אחרי אין אנהנו פשטים בגדינו (זכריה סוף ד) בעבור שאדרכו הדברים שנה אין אנהנו, וכמה והיה ערכך הזכר — והיה ערכך (ויקחל כז ג) שנה והיה ערכך בעבור אורך המצע, ועוד ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב (בראשית עו) שנה ויאמר בעבור שבא באמצע במראות הלילה, וכמה ועתה אם באמת ובתמים עשיתם — ואם כגמול ידיו עשיתם לו (זופתים ט טו) הנה נשלם התנאי והיה ראוי שיסמך לו התשובה והיא אמרו שמחו באבימלך והתמצעו בין התנאי וחשובתו דברים אחרים והם: אשר נלחם אבי עליכם עד סוף הענין, וכאשר ארכו הדברים שנה התנאי וחברו עם התשובה ואמר: ואם באמת ובתמים עשיתם — שמחו באבימלך; ועוד וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם ובא בכל אות נפשו (דברים יג ו) שנה ובא בעבור אורך המצע.

וידמה למין הזה ככלם אות העתירות בוגבה ממרחק יידע (תכלים קלח ו) ואלמנה לא ייטיב (ליון בד כל), לכן יילול מואב למואב כלה יילול (יעיש ו ז), על נבו ועל מירבא מואב יילול (סס עו ב), יילולו על משכבכם (הסע ז ד) בנרסת בן אשר, אבל בן נפתלי הם גורסים ביד אחת, והיווין הראשונות בכל המלות האלה נוספות ואלו היו מחסרים אותם היה נשאר יידע ע"מ יקד יקד (יעיש ו טו). ייטיב יילול כמו לא ייטיב ה' (לפניה ס יב) היווין לעתירות והנחים אחריהן פא הפעלים ואלו היו נראות הפאין האלה היו המלות יילול ייטיב ע"מ יילול כאשר אמר ר' יהודה (סג עט דף 45) והיווין הראשונות בלכן יילול כלה יילול ובחבריהם הם נוספות והיווין השניות הן לעתירות, אך הנחים אשר היווין האלה השניות הם פאי הפעלים ואלו היו היווין השניות פאי הפעלים כאשר חשב ר' יהודה לא היה לנחים אשר אחריהם טעם, ואלו אמר אומר כי הנחים האלה נוספים בפעלים האלה היה עליו לשומם נוספים גם כן ביקד יקד ייטיב יוצא ייטיב והדומה להם וזה מה שאי אפשר לומר, אבל על מואב אילול (יעיש עז כל) הוא מורכב מן יילול ע"מ לא ייטיב ה' ומן אילול ע"מ (לא) איטיב (בראשית לז יג) כלומר אפעיל והוא מספר בליל ע"מ לא ייטיב ה' על אשר מספר עליו באמרו אל אנשי קיר הרש יחגה, וכן אמרו ומשבר רוח תילילו (יעיש סס יד) מורכב מן יילול ע"מ יפעילו ומן תילילו ע"מ חפיעילו וזה מכלל מה שנעלם מר' יהודה. וממה שדומה למה שאנחנו בו מצד ההרכבה אמרו תאכלו אש לא נפח (ליון כ כו) כי הוא אצלי מורכב מן אכלתו צווי לאש ומן תאכלתו ספור עליה וזכרו האש בצווי הזה בלשון זכר כאשר זכרוהו בלשון זכר באמרו עליה לא נפח ביעצ מחשבו (ירמיה מט טז*). והצווי הזה יוצא מוצא הקריאה עליו כאשר יצא

(*) וּבַמִּקְוָה זֶס ג' קִבְרִין י' לֹא הָיָה, וְעַל מֵאֲכֻלָּהּ רָאָה כ' הַהִכְנָה לֹא הָיָה.

מלמעלה החרס (שופטים ח יג), ונכנסה עוד על על בועל מעל ליונה (ד ו). וכבר נבנסה הכף על הלמד בכל עמח שבא (קהלת ס עו) כי המשפט במלה הזאת שתהיה כמו לעמח המסגרת (שמות כה כג) והכניסו הכף על הלמד והפרידו מלה בפני עצמה כאשר עשו בשל אשר יעמול האדם (קהלת י י) כאשר אבאר אותו בכלל מלות ויצאות חוץ להקשה (שנר ל); ויתכן שיהיה עמח מלה בפני עצמה ושיהיה כל גם כן מלה בפני עצמו בלתי נפרדת מוולחיה, ודומה זה הוספתו מן בואין — מבלעדי (ישעיה מה כג) מבלעדי מובח ה' (ישעיה כג יט) ובוהא ישב ממלי (נעדר כה ה). ונכנסה הלמד עוד חוספת בואלכה לנגדך (נחלית לג יג) לנגד הבונים (נחמיה ג לו), ונכנסה לחוספת עוד במחתח לבית אל (נחלית לח ה), אל מחוץ למחנה (ויקרא ד יג), אל מנגב למעלה עקרים (ישעיה טו ג). כי לא חמנו (ישעיה ג כג) חנוך נוספת וכאלו הוא חמורת הכפל הנבלע בסופו תמו, וכמהו אצלי אלא שהוא פעל מתעבר, אמרו חמנו חפש מחופש, (תהלים סד ו) משפטו גם כן תמו ובאור התעברו ובאור הטעם בו הוא שאומר אמר הנביא על הרשעים: יחפשו עלות חמנו חפש מחפש חרגומו יחפשו על העולות ויחקרו עליהם והם משלימים וגומרים החפש ההוא המחפש כלומר שהם עושים העולות אשר מחפשים עליהם ואחר כך אמר מגדיל לעולות ההן וקרב איש ולב עמק כלומר כי עצותם ברע רחוקות ומחשבותם בו עמקות ר"ל שהם מרחיקים במחשבה ברע ויגיע בו עד חכלית ואחרי כן עושים מה שהגידו להם עצותם במחשבותם. וכבר הוסיפו היור על מן במני אפרים — מני מכיר (שופטים ה יד), מני דרך — מני ארח (ישעיה ל יא) —

ויתחבר אל השער הזה מה שמביאים מן השמות הנראים במקומות אשר יאות כנוים בהם וכאילו היא חוספת בדבור, ועושים זה והדומה לו מחפצם לבאור, וזה כאמרו וראה הכהן את הנגע והסגיר את הנגע שבעת ימים (ויקרא יג כ) ואילו היה מכנה ואמר והסגירו היה מספיק, וכמהו וראה את הנגע — כי פשה הנגע (שם יג כג) ואילו היה מכנה היה נכון, וכמהו ולקח הבהן מלג השמן ויצק על כף הכהן (שם יד עו) ואילו היה אומר על כפו היה מספיק, וכמהו וצוה הכהן — כטרם יבא הכהן לראות את הכית) [הנגע] ולא יטמא כל אשר בבית ואחר כך יבא הכהן לראות את הבית (שם יד לו) ואילו היו משמשין בו בכנוי היה על הרמיון הוה וצוה הכהן ופנו את הכית כטרם יבא לראותו ולא יטמא כל אשר בו ואחר כך יבא לראותו, אבל בחרו הנה בענינים האלה הבאור והראות על הכנוי, וכמו זה עוד אמרו והקריב אהרן את פר החטאת ושחט את פר החטאת (שם יו יא) ואילו היה מכנה היה אומר ושחטו בלבד, ובמלים האלה מוקדם ומאחר ושעורו והקריב אהרן — ושחטו וכפר בעדו ובעד ביתו; ועתה חי ה' וחי נפשך אשר מנעך ה' (ש"ס כה כו) ואילו היה מכנה ה' השני היה נכון, אך בעבור שבא באמצע הדברים וחי נפשך התרחק הפעל ר"ל אשר מנעך והיה ההראות יותר טוב, ובוה אני מעליל הראות את פר החטאת ר"ל בעבור שבא באמצע הדבורים: וכפר בעדו וג' התרחק ושחט והיה ההראות יותר מבואר, וזה בדבריהם הרבה מאוד, אפס כי הכנוי והקצור רב יותר, וכמו זה אמרו ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה (זכריה ח ה) אלו היה מכנה ואמר משחקים בהם היה נכון. וממה שהוסיף לנחץ ולצחות אמרו מי פעל ועשה (ישעיה מ"ד) אין באמרו ועשה מן הטעם יותר ממה

שיש באמרו פעל אבל הוא צחות, וכמהו אמרו בראתיו יצרתיו אף עשיתיו (שם עג ז) אין ביצרתיו ולא בעשיתיו יותר ממה שבבראתיו מן הטעם, ודומה לזה בחרתיו ולא מאסתיך (שם מ"א ט) וכי בכת אמרו בחרתיך חיוב ולא מאסתיך, אבל הוסף במדבר לצחות ונחץ, וכן הקש על כל מה שיבא לידך מהדומה לו; ואם יאמר אומר אם לא יהיה בעשה זולת ענין פעל ולא יהיה גם כן ביצרתיו אף עשיתיו זולת ענין בראתיו למה לא היה הקצור יותר ראוי? נאמר לו כי הבאור במלאכה המליצה יותר צח ומהקן ולקצור גם כן מקומו מן הצחות.

וממה שהוסף יכונה והסכמה הוספתם היור בקבין אשר בות כאשר סומכים אותן אל הכנוים בכמו בנות ואחות ושנות וחטאת ורמות ותעבות ונאצות כי כאשר יסמכו בנות אל בנו המדבר בו הוכר יאמרו בנותיך בחוספת יור על סימן הקבין ר"ל על הות וכאלו קבצו הקבין כאשר קבצו שני סמנים לקבין בעל כל לחתים (יחזקאל כו ה), רבותים אלפי שנאן (תהלים ס ח) וזולחו, וכבר בארנו הפנים בהיות רבותים קבין הקבין בשערו מאות הרש מספר השרשים. ונאמר בדבר עם הנקבה האחת בנותיך בשדה (יחזקאל כו ח) ובדבר עם הקהל בנותיכם, ובספר על האחד הוכר ויאמר אל בנותיך (שמות כ כ), ובספר על הנקבה האחת בנותיך (נעמיד כג), אשר סביבתיה (נחלית כג עח), ובספר על אשר אינם במעמד כשיהיה כנוים הם בנותיהם, אך כאשר יהיה מם בלבד לא תוסף בו היור כאשר נאמר לדורותם, מובחוחם, מצבוחם, ותלכו במעצותם (מכס כוף ו), ונאמר ושנותיך לא יהמו (תהלים קג), ותקריבי ימיך ותבוא עד שנתיך (יחזקאל כג ד), וכענן חטאתיך (ישעיה מד כג), ותצו רמתיך (יחזקאל יו לו), בקחתך את אחותיך (שם יו מ), אפס כי אחותיך חסר הלמד אך על השלמות הוא אחיותיך כאשר נאמר ואת אחי ואח אחיותי (ישעיה נ"ג), לשלש אחיותיהם (ליו"ט ד), על זה נהג השער בדבריהם, והמשפט נפול היור כאשר נאמר ושאי כלמחך בעדקתך אחיותך (יחזקאל יו כג), על החם, ונאמר אשר פללת לאחותך (שם) על החסרון, ועוד והפלא ה' את מכותך (דברים כח כט) ולא נאמר מכותיך על המנהג, שיש מלה שבאה על העקר וחצא מהמנהג שהוסף בדבור, ימה שהתבארה הוספתו מן האותיות במלות אשר הם נוספות בהן בוכרנו אותות החוספות, וממה שהוא מוסף עוד נחי החמורה והאותיות הכפולות בפעלים העלולי העין והאותיות הכפולות הרגושות בעבור ההעמדה, וכל זה יתבאר מספר אותיות הרפיון וספר אותיות הכפל ומספרנו בהשגה וספרנו זה.

שער כו.

מכוח שנשנה לצרך או דומה לצרך.

יש ששונים המלה בקצת המקומות בעבור הצורך כי לא ישלם הענין כי אם בהשנות ההוא וזה כאמרו ויהי בדברה אל יוסף יום יום (נחלית לג י); ואותו יום יום ירשון (ישעיה נח כ), לא היה אפשר לעמוד בלתי ההשנות הוה להקמת הענין יום אחר יום כלומר בכל יום, וכמהו בבקר בבקר (שמות לז) כלומר בכל בקר, ועוד ביום השבת ביום השבת (ויקרא כד ח) שנה שנה (דברים יא כג), ואפשר שיוסיפו בית ויאמרו שנה בשנה (ויקרא כה ג) ותהיה הכית כענין ה"ב בלשון

הערב כאמרם סנה פסנה כלומר שנה אחרי שנה, ויש שיוכלו לעמוד בלתי
ההשנות הזה בקצת המקומות כאשר נאמר דינו לבקר משפט (ירמיה כז יב) והטעם
בכל בקר, ועוד ועלות לבקר ולערב (עורג ג ג), וקרב מזה אמרו אלף למטה
אלף למטה (נמדנר לא ד) הטעם אלף מכל מטה, וכבר עמדו מבלי ההשנות
הזה בקצת המקומות כאשר אמרו (ס) וימסרו — אלף למטה וישלח אחם משה
אלף למטה; ומן השער הזה חמשת חמשת שקלים (ס ג נ), איש אחד איש
אחד למטה אבתיו (ס ג נ). ודומה לזה אמרו איש איש על עבדתו (ס סוף ד)
כלומר כל איש, ואפשר שישמך על האחד ולא ישנה כאשר נאמר איש שה לבית
אבת (שמות יב ד) ונאמר גם כן איש איש אשר יקלל (ויקרא כ ט) הענין איזה
שיהיה, וכמהו איש איש מורע אחר (ס כז ד) ואפשר שלא ישנו בענין הזה
כאשר אמר ואיש אשר ישכב, ואיש אשר ינאף (ויקרא כ) וקרב מזה המנהג
אמרם חלק כחלק (דברים יח ט). ר"ל חלקים שונים, וכמהו בד בבד יהיה
(שמות ל לד¹). ובהפך זה אמרו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן (דברים כה יג)
כלומר אבנים שונות זו מזו, וכמהו לא יהיה לך בכיתך איפה ואיפה (סס),
ועוד בלב ולב ידברו (תהלים יב ג); ודומה לזה אמרו בני ובין בני ישראל (שמות
לא י) ענין מלה הזאת המצוה בין שני דברים או בין יותר משני דברים ולא
חבא לעולם כי אם שנויה (ר"ל כפול) כאשר אחת רואה או מקובצת כאשר
יחבר אליה כנוי או חבא נפרדת ויקבץ מה שיהיחבר אליה מהשמות הנראים
או ידברו בו בלשון משנה; ובאה שנויה כאשר אמרנו בני ובין בני ישראל,
בין האור ובין החשך (נחלית ט ד), בני ובעינים ובין כל נפש חיה (סס ט טו),
אך באה מקובצת כאמרו ה' יהיה שמע בינותינו (זכריה יא י), כי המליץ
בינתם (נחלית מנ כג), ובא [נפרדת ויקבץ] מה שהתחבר לה מן השמות
הנראים כאמרו שמע בין אחיכם (דברים ט יו), בין הגורים (נחלית טו י), ובין
דרותינו (יהושע כז כז), אבל בלשון משנה מבין שני הכרובים (שמות כה כז),
ויוכיחו בין שנינו (נחלית לא לו). ויש שמשמשים העבריים הלמד במקום בין
השני השנוי ועמד במקומו ויספיק בלעדיו כאשר נאמר והבדלחם בין הכהונה
הטהרה לממאה (ויקרא כ כה) בענין ובין הטמאה, ובין העוף הטמאה לטהר
(סס) בענין ובין הטהר, ועוד בין טוב לרע (סס כז לב), בין דם לדם בין דין לדין בין נגע
לנגע (דברים יח ט), בין קרש לחל (יחזקאל כז כז); ואפשר שיעטיפו המלה (ר"ל עם ולו
העטוף) אשר בה הלמד כאשר יעטיפו בין השני באמרו בני ובין בני ישראל נאמר
בין האולם ולמזבח (יחזקאל יו י) כאלו אמר בין האולם ובין המזבח [ואלו אמר בין האולם
למזבח] כאשר נאמר בין הכהונה הטהורה לטמאה היה נכון. וכבר טעה המשורר²
ו"ל (לעיל דף 119) בהביאו בין בלתי שנויה ולא מומרת בלמד כאשר אמר המשורר

(1) ויהיה פרוצו משקל של זה במשקל של זה כפרש"י אחד נאחד יהיו זה כמות זה, אבל הם יהיה
פרוצו כל אחד ואחד ישקל לבדו כמו שפי' הרשב"ע והפירושון חין כזה הספק מן חן וחפץ.
(2) המזדקק ר"י בן זלמן בפרש"י על הכתובים הענינים אשר רוב דבריו נלקחים מדברי
המחבר הניח בזה ביד, וטעה אחד מגדולי העלמים שדורכנו שלא הכפיל בין ואמר
נקדושה שחבר ורקיע הרקיע לבין חרם ואדמתו והיה האמת שיאמר בין חרם ובין
אדמתו או בללם בין חרם לאדמתו. והנה שדורכו הוא ר' יצחק בן גיאות, כי כתב
בעל שם וכבר טעה החכם שפירש מ' קהלת והוא מלאכי דורכו, והחכם דערננצברג
הניח דליות כדורות כי המפרש הזה הוא ריב"ג (במכתב עתי של גייגר מ"ג 407).

באחותכם הדמיתם חברי עמד רגע נשמות תוך פגרים ובינותן ורעותן אדמות ומדברות וציות ויערים

ר"ל ובינותן ובין רעותן וכאשר לא נתקן לו במשקל הפיל בין וטעה,
ואלו היה יודע היה אומר ובינותן לרעותן ויבא לו המשקל נכון וישלם הדבור
והענין. — אכן מאמר הכתוב כי אם עונותיכם היו מכבילים בינכם לבין אלהיכם
(יזעירי נט) הלמד הזאת היא במקום ואו העטוף כאלו אמר ובין אלהיכם, וכבר
בארנו זה בבאור טעמי אותיות החוספות וחברנו לו שם בני ישוע לקדמיה אל
(כחמיה ז מ) וזולתו (לעיל דף 16)

ש ע ר כ ח

ממה שנאמר במלה והחפץ בה זולתה.

יש שמביאין מלה מן המלה והחפץ בה זולתה ומכשירים את זה בעבור
החקיק משתי מלות בסוג או במין או באיכות או בזולת זה מן הדברים, ויש
שיפול הדבר במקום הדבר אע"פ שאינו מתקבץ עמו במאומה וזה בעבור דעת
שיש להם בזה זולת מה שזכרנו כאשר יבקש ימצא. מזה אמרו לעם נכרי לא
ימשל למכרה (שמות כח ט) והחפץ לאיש¹, והיה נכון בעבור כי העם אישים,
ובעבור הדמיון במין הזה נאמר גם כן הגוי גם צדיק (נחלית כ ד²), ונאמר
ולקחתי את לחמי ואת מימי³ (ע"ל כה יח) והקרב בעיני שרצה בו את ייג' כי
רחוק הוא מהדעת שיהיה האדם כלי במים או שיוכרהו⁴, ויחכן זה בעבור
הדמיון במין המשקה, ואין מאמר עבדיה ואכלכלם לחם ומים (מ"ל יח יג) מחייב
לסתר דברינו שהמים לא יהיה אדם כלי בהם ולא יזכרם, כי מאמרו היה בעבור
מעוט המים בעת ההיא כאשר אמרו רבותינו ו"ל בזה למה הזכיר המים מפני
שהיתה מציאותו קשה בימים ההם כלחם (ירושלמי פסח דף ה). המריקים מעליהם
הזהב (זכריה ד יב) ר"ל השמן⁴ ושניהם חתת איכות הזכות והנקיין; ושהרתים
מכל עונם אשר חטאו לי (ירמיה לג ט) במקום אשר עוו לי, כי העון והחטא חתת
מין אחד הוא המרי והיציאה מן העבודה, ועוד וסלחתי לכל עונותיהם אשר
חטאו לי ואשר פשעו בי (סס), ועוד והצילו גוול מיד עשוק (סס כז ג), ויקח את
העגל אשר עשו וישרף באש (שמות לג כ) במקום ויתך כי הזהב איננו גשרף

(1) על זה השיג הרשב"ע ואמר חפץ הגוף וג' זה לא יתכן שיאמר על היחיד נחלת
הלזנות כי נכון הוא שיאמר ויחמר ישראל כי הוא סס העין הכולל וגו', ודעתו כי זה הפסוק
על האב ידבר שלא יוכל למכרה לעם אחת זולת לבני ישראל וכ"כ הפסוק והוא יחמר
ובחמרו לא ימשל ירמזו למי שיש לו מעלה במכירתו לישראל והוא האב, וכיון הוא כי
חין רשות לאדון למכרה לאדם אחד והיה זה קצלה חללם ומכרה לזה הבתול.
(2) ובתב הרשב"ע הגוי גם צדיק, נער כפשו ויחמו ומעלכחו וכן כתוב כי הנחת עלי
ועל מעלכתי וגו' ואל תשטע אל דברי חולס החולס המחליף מלה במלה שפי' הגוי חס.
(3) חיינו רחוק, כי המים יקדים נמדנר כ"כ רד"ק, וכן אמרו ישראל למלך אדום
ואם עימך נשתה ונתתי מכרם.
(4) ומכאן פתר (ערך גל) וך ולא ועבור כזה וחינו זה כמעטעו וכמהו כוס זה ככל
כיד ה'. והפסוק אמר ראה נצולה הנבואה שהיו מריקים מעליהם הזהב והיה עגל דמיון לשמן.
23

אך הוא נחץ¹ ונאמר זה בעבור שמעשה האש כמה שישירף וכמה שיתך אחר ויטחן עד אשר דק (סס) במקום ויכת כי הוהב לא יטחן אך יכת כאשר נאמר ואכת אותו טחון (דברים ט כז) והתקבצו תחת דקות החלקים; והביא את אשמו (ויקרא טו) במקום קרבנו וקראו אשם מפני שמכפרים בו האשם, וכמה ואשמים איל צאן על אשמתם (עזרא י ט), וכמה וזכחת פסת לה' אלהיך צאן ובקר (דברים י"ג) קרא הצאן והבקר הנשחטים בפסת פסח כאשר קראם גם כן חג באמרו אסרו חג בעבותים (תהלים קיח כג), חגים ינקפו (ישעיה כט); וטמא ראש נזרו (נעדר ו ט) במקום שער ראשו כי הוא בראש, וכמה הורידו לארץ ראשן (ישעיה כ"ג) כלומר שערן, אבל אמרו ולקח את שער ראש נזרו (נעדר ו יח) המשפט בו שער ראשו ואמרו ראש אין לו טעם; אשר יצא ממעיך (נעדר טו ד) במקום מחליצך, ואחם תחרישון (שמות י"ד) במקום העמדון² כאשר נאמר דמו עד הגיענו אליכם (ע"ל יד טו) במקום עמדו, ועוד וידם השמש (יהושע י יג) במקום ויעמד עובות ערי ערער (ישעיה י"ז) לא רצה ערער עצמה אבל רצה דמשק וקרא אותה ערער להודיע כי ענינה יגיע אל אחרית רעה עד שתהיה כערער³ המהבדרת מן הישוב במדבר כאשר נאמר ותהינה כערער במדבר (ישעיה עח ו) כלומר תהינה הערים האלה נשמות ועזובות הם וכל סביבותיהם עד אשר תהיינה כמו ערער, ואל הרעת הוואת כון בכאן באמרו עזובות ערי ערער כלומר שדמשק תהיה כערער, והראיה על ברור סברא הוואת כי ערער איננה מערי דמשק אבל הוא מערי מואב כאשר נאמר למואב אל דרך עמדי דצפי יושבת ערוער (ישעיה נ"ט). — גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאם (סס לג כו) במקום אהרן, מפני שלא יחכן שרצה בו יעקב כפשוטו מפני שדוד מורע יעקב, וזה מקום שני אישים לא יפול אחד מהם תחת האחר כמו אהרן ודוד נופל תחת יעקב, והחפץ בו גם כן זרע אהרן ודוד עבדי, ומה שנאמר קדם זה עוזר הסברא

¹ „ואין לורך כי יז דבר שיוסם בלש עם הנהג ומיד ישרף ויהיה שחור ולעולם לא ישוב זהב“ כ"ב הראשון והאפדי, ואין זה חמת כידוע מחמת הכדלת המתכות, וזרפת המתכות היא העללה חדשה על ידי יסוד הכוח הנקרא תפיסגוניאליזם מעורב עם יסוד הכוח הנקרא הידרוגניאליזם וע"י שניהם יולדה שלהבת של חץ תצחק כל המתכות היותר קשים ולא ישוב עוד לחיתתן ועוד בתחבולות אחרות אשר לא נודעו במדבר, ובלעדין לא ישרפו רק יתבו ואם נשתנו לורתן וגופן בתערובות שונות עוד ישובו לקדמתן בתערובות אחרות ואין זה שריפה.

² הפך וילעקו בני ישראל כ"ב הראשון.

³ וכן תרגם רס"ג הכינוי געטעניאלים ותתקן קראתה מתל ערוער, ואין זה דעת רד"ק ודבריו בדברי האפדי וז"ל והתבטאים ז"ל הכינוי טמנו ערער טמנו אמרו (נעדר ט"ה ו) עמוד דמשק ומכריו ערער וג', ובתב על כידור סברתו כי ערער איננו מערי דמשק אלא הוא מערי מואב, ואין אמר כי ומלאנו ערער לבני עמון כמו שצמרו ויכס מערוער ועד בואו מניית (מטעים יג) ואמר וחלף ארץ בני עמון עד ערוער אשר על פני רבה (יהושע יג כה), ומלאנו ערער לבני גר כמו שצמרו ויכסו בני גר — זאת ערער (נעדר לב לז), ומלאנו ערוער אשר על שפת נחל ארנן (דברים ב לו), וגם בזה העקף המתקן ויחמר שכל חלה ערער אשר הוא לא יוכל להכניס שלל היתה לבני גר והיה מארץ ישראל, ולפי שהיתה ערער על שפת נחל ארנן בכבד וארנן גבול מואב ובין מואב ובין האמרי על כן אמר בחרנן מואב אל דרך עמדי וג' ואמר ליושבת ערער המלכיות למואב שחטמו על דרך ותחפה ותראה מכלת מואב ותקבצנה ותשאל הכס והגולה על דרך השחק והלעג האם כמלטה מואב מיד שודדיה והוא אמרו שאלו כס וכמלטה ותחמר אליה מה כהייתה למואב במפלח הזאת.

הוואת וזווא אמרו (סס לג י) לא יכרת לדוד איש ושב על כסא ישראל ולכהנים הלויים לא יכרת איש מלפני מעלה עלה — כל הימים, ואחר כן אמר אם חפר את בריית היום — גם בריית חפר את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו ואת הלויים הכהנים משרתי, וזכר דוד והכהנים ואחר כן שנה הענין ואמר הלא ראית מה העם הזה דברו לאמר שחי המשפחות אשר בחר ה' בהם וימאסם — אמרו כה אמר ה' אם לא בריתי — גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאם והוא ר"ל שחי המשפחות כאשר קדם וזכר ואין טעם לזכור יעקב הנה כי לא יכון להיות יעקב משפחה בפני עצמו ודוד משפחה בפני עצמה כי דוד בן יעקב; וכבר החבאר כי יעקב הנה במקום אהרן¹ והיה נכון זה בעבור התקבצם בגדולה ובמלכות. ואת חמשת בני מיכל בת שאול (ע"ל סס ח) ר"ל מרב² והיא אחותה.

כי יואב נטה אחרי ארניה ואחרי אבישלום לא נטה (מ"א כ כח) מקום שלמה מפני שלא חטא יואב שלא נטה אחרי אבישלום אבל חטא מפני שלא נטה אחרי שלמה וזה ממה שנוהגים בו הערב גם כן; והדרך הוואת אותו המשורר באמרו

כמו יוסף בצורתו ובשער ארניה

רצה אבישלום ואמר ארניה בעבור החרון, וזה קבלנו ממנו בלמדנו שירו לפניו, וזכרתי לך דברי המשורר הנה כדי שיתאמץ אצלך דעתנו בשער הזה, וזכר רצה אחר מן האומרים שהם חכמים אשר לא הבין דברי המשורר באמרו ובשעה ארניה לשונם אותו מטעות הסופר וחקנו כפי אשר חשב והפסידו בהעתיקו דברי המשורר ובשער ארניה אל ושער אח ארניה, ולא אמר המשורר כי אם ובשעה ארניה וכן למדנוהו לפנינו כימי הבחרות וזה קבלנו ממנו בן. אבל ושער אח ארניה הוא נודר מן הדעת כעיר פרא ונמאם מהערר הטובות³. והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם (ע"ל י"ז טו) רצה ובמלכם בעבור החיבה בני אדם אל המלך כהחיבה אל האב⁴. ראו גא לי איש מטיב לנגן (ע"ל י"ז) כלומר בקשן. ויעל אביתר הכהן עדתם כל העם לעבור מן העיר (ע"ל טו כד) במקום ויעמד⁵.

א"ת

¹ לדברי רד"ק סס הכינוי המצטר, וכן נאמר בל"ב מלות של ר"ל בן רי"ה צמדת מדבר קצתם צוה ואינו ענין לו אלא הוא ענין לחברו כמו וזאת ליהודים וג' כיוצא בו גם זרע יעקב ודוד שזינו ענין ליעקב תנכו ענין לאהרן" וזה חסר בהעתקתו, ודרך המצטר להכניס רי"ה מלות, כמו לעיל (164), והמלה שזכיר היא מזה כ' ומן כיוצא בה חסר ולא הוסיף אל המלך הוא הוא דברי הנביא אל דברי המצטר. ורד"ק חלק הענינים זרע יעקב מהיות גוי וזרע דוד מהיות מושל, ורד"ק בלחוט ע"כ פי' חץ חלחם מי שהוא מורע יעקב צעזעו שצמרת התורה שלל יהיה מלך בישראל כ"ל יעקב ועוד שיהיה מעשפת בית דוד, ורד"ק בזה צמדת צמדת ע וזס חסר בחרון חסר על המצטר, ואינו באשר חסר המהביל כי דוד תחת אהרן וכפסדו ראוי להסדק. והראיה בנגד דברי ר"י היא דברי הכתוב בני יעקב ויוסף (תהלים טו).

² וחז"ל אמרו סנהדרין יע מרד ילדה ומיכל גדלה ונקדחו על שמה ע"ד ילדו על דברי יוסף. ³ ובתוב בגליון הספר, ושעמתי כי לשון זה מזה הוא ולחיתית לשון הערב צוה כך הוא ונמאם מהן שחת היעבה פניה" וגם זה עליו לשון חין צינה. — והרשב"ע בלחוט ע"כ פי' לכן חסר הכתוב ואחרי אבישלום לא נטה למד דבר אחר כי יואב לא נטה עם אבישלום צעזעו שיהיה יודע כי איננו ראוי להיות לו המלוכה וזה ג"כ חסר על שלמה.

⁴ ובדבריו פירש הרד"ק, וחז"ל אמרו צינמות סג קא מחטטי שכי, והאפדי אמר שחיה מבת ה' על כולם חנות ובנים יחדיו.

⁵ וחז"ל אמרו סוף פ"ז דיומא ונס"ע שסתלק מן הכהונה.

מי עור כמשלם ועור כעבד ה' (ישיע' טז יט) במקום וחרש באשר אמר מי עור כי אם עבדו וחרש כמלאכי אשלה (ס) ויכון כעבור הקצצם במום. ובחפנחם חשך היום (יחזקאל ט) בסין מקום השין כעבור שהצורה אחת (וכ"ה הדק), ומן השער הזה ברך גבות אלהים (מ"א כג יג), ברך אלהים (ליוני ט) מפני גדולת הבורא ית' ושם אהחו מעכה (דל"ז ט"ו) במקום אשחו¹). אמר ומכיר לקח אשה לחפים ולשפים ושם אהחו מעכה ושם השני צלפחד, אמר כי מכיר לקח שתי נשים האחת מעכה והשנית צלפחד משתי משפחות האחת הפים והשנית שפים והלמד הנה בלחפים ובלשפים במקום מן (לעיל 16) ואשה במקום נשים והשני במקום שנית וכבר הבאנו העדים על כל זה בספר הזה, ואח"כ אמר וחלד מעכה אשת מכיר בן, הלא תראה שהוא אמר מעכה אשת מכיר ואמר אם כן ושם אהחו הוא במקום אשחו; אשר ימרוך למומה (תהלים קל"ב) במקום ויכרוך, האומר בית יעקב (מיכה ג ז) במקום הקרוא. וזמורה זר תורענו (ישיע' יז) במקום חטענו; וזרעו במים רבים (נמנל כד) במקום ושרשו; כי אם אל בית מלחמתי (דל"ז לה כל) במקום מקום מלחמתי ואמר הערב בכמו זה בית המלחמה; עד מלך מלכות פרס (דל"ז לו כ) במקום עד בא מלכות פרס או עד מלך מלכי פרס; ונהיה אנחנו ואדמחנו עבדים לפרעה (נלחמתי מו יט) קנין לפרעה² כאשר נאמר למעלה קנה אתנו ואח אדמחנו בלחם ונאמר גם כן אחריז הן קניתי אתכם היום ואח אדמחכם והטעם א"כ ונהיה אנחנו ואדמחנו קנין לפרעה כי הארץ לא חריה לעבדות כי אם לקנין; המוכח עץ שלוש אמות גבוה (יחזקאל ע"ב כב) ר"ל השלחן כאשר אמר עליו בסוף הפסוק זה השלחן אשר לפני ה' ובאר התרגום באמרו מקבל מרבחא פחורא דאעא תלת אמי רומיה, וכבר שמעו בהפך זה וכנו השלחן מקום המוכח באמרו והמה יקרבו אל שלחני לשרחני (ס"ט מד יז); נשבע ה' בנפשו (עמוס ו) במקום בשמי, וכמרו אשר לא נשא לשוא נפשי (תהלים כד) במקום שמי; השליכוהו אל היוצר — ואשליך אתו — אל היוצר (זכריה יא יג) רצה בהם אל האוצר; אל יפל לב אדם עליו (ע"א יז לב) רצה לבך ועליך ונשאו מדבר אליו בזה וכנה באדם; וה' ישיב לאיש את צדקתו (ס"ט כו כג) רצה ישיב לי את צדקתי ואמרו דרך ענוה; הלא בראש האנשים ההם (ע"א כ"ט ד) במקום בראשינו ונמנעו לומר זה לנחש, וכמרו העיני האנשים ההם חנקר (נמנל יז ד) הטעם אחת מעצם את עינינו ואח דעותינו מראות האמת, וכמרו כה יעשה אלהים לאיבי דוד (ע"א כה כג); וילך הלוי (זופט' יז י) במקום וישב הלוי; וגם דוד העצמים תחתיה (יחזקאל כד ה) במקום העצים. ויהי ביום השביעי ויאמרו לאשת שמשון פתי את אישך (זופט' עו טו) במקום ביום השלישי³.

(1) ולרד"ק ופדי נמשך חזמו אל אחד מהנכחים וכן תרגם רב יוסף וזם לחתהו.
(2) ואין לזכר כי הענדים קנין הם (האפדי).
(3) ורש"י ורד"ק פירשו ביום השביעי ביום השבת וזה רחוק, ויותר רחוקים דברי האפדי אשר העליל שבעת ימים חזרים לפני שבעת ימי המעשה והכתוב ויהי ביום השביעי ר"ל לביאת שטן תמננה חזר הוא רצון לו ימי המעשה ולקחו האשה, אז תכף הלכו אליה וזמרו לה פתי את אישך (עין דבריו היל"א ח"א) וכתב עוד ותפלה עליו לפי דרכו חזק לא חזר שיהיה שבעה מקום חרנה? ונלמדת השנעים והסורית תרגמו ביום הרביעי. והרש"י נלמדת הזוג עליו ונראה שגם דבריו המעשר הרביעי, וגם פירושו שם דבריו המעשר חזינו לפי מדר המקרא. וכעין סדרת האפדי כתב כמו כן ר' תנחום הירשלאמי נאם הקדמונים ואמר: הפירוש הזה היה חידה אחרת וסותר דברי הכתוב.

והראיה על זה אמרו ולא יכלו להגיד החידה שלשת ימים ואח"כ אמר ויהי ביום השביעי ויאמרו לאשת שמשון, ואילו היה שביעי באמת היה אמר ולא יכלו להגיד החידה שלשת ימים ואם איננו כן מה ענין אמרו שלשת ימים מבלתי שיאמר ששח, וראיה אחרת עוד אמרו ותכך עליו שבעת הימים — ויהי ביום השביעי ויגד לה, ואילו היה ביום השביעי באמת לא היה טעם לאמרו ותכך עליו שבעת הימים ואחר כן ויהי ביום השביעי ויגד לה, אבל הענין ולא יכלו להגיד החידה שלשת ימים כלומר כי חשבו בה והשתדלו בכל יכלתם להבינה ולהוציאה עד יום השלישי וכאשר היה בשלישי אמרו לאשחו. פתי את אישך עד שיגידה לך ופתחו שאר השבוע כלומר מאחר שלשת הימים הנזכרים הוא אמרו ותכך עליו שבעת הימים, והדומה לאמרו ותכך עליו שבעת ימים, כלומר עד חום שבעת הימים, הוא מה שאמר הכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה (שמות יב ט) כלומר עד חום המנין הזה מעת אמר אלהים לאברהם ידע חרע — ועכרדם וענו אחם ארבע מאות שנה כלומר עד חום המנין הזה מעת המזוה. — וזה הדבר אשר מל (יחזקאל כ ד) במקום ואלה האנשים. ובצאתם אל החצר החיצונה אל החצר החיצונה אל העם (יחזקאל מד יט) ר"ל ובצאתם מן החצר הפנימית אל החצר החיצונה¹. ותאמר האשה החקעית אל המלך וחפל על אפיה — ותאמר (ע"א יד יד) ותאמר הראשון במקום וחבא² כי הרברים לא נפלו כי אם עם הביאה; קומו השרים משחו מן (ישיע' כ"ה) במקום שלחן, רומז אל ליל שנהרג בלשצר והוא בבית משחו; ושמחת עולם על ראשם (ישיע' לה י) במקום בלכם כי השמחה לא תהיה בראש כי אם בנפש, וממנה העבריים שישימו השמחה והגילה [כלב] חמורת הנפש, ואפשר שרוצים בלב הנפש על דרך השאלה כאשר נאמר על כן שמח לבי (תהלים יז), וראך ושמח בלבו (שמות ד יד); אם אש לחמין ולהשמיל מכל אשר דבר אדני המלך (ע"א יד יט) דבר הנה במקום שמע; ונחתי את כל אייבך אליך ערף (שמות כג כז) במקום מנוס או נסים וזה דומה לאמרו הנני נותן למגור (ישיע' כ ד) אבל מפני שהמנוס הוא בפנות העורף הוקם במקומו ומפני שהמנוס עם המגור הוקם במקומו גם כן; ויכהו אלעזר ואיתמר על פני אהרן אמינם (נמנל ג ד) במקום בחיי אהרן אביהן וזה דומה למה שאמר הערב (כ"ח דלך עלי גל פלחן) היה זה על רגל פלחן כלומר בימי, ויתכן להיות כמו אם לא על פניך יברכך (ליוני ט יא) כלומר בפניך ובמעמדך; קח ביד מזה שלשים אנשים — ויקח עבר מלך את האנשים בידו (ישיע' לה יא) איננו רוצה שאחוס בידו או חפשמ, אבל רוצה שנשא אותם עמו; כי נעים כי תשמרם בכטנך (מזלי כג יח) מקום בנפשו או בלבך או בקרבך; והנה עבדי דוד ויואב בא מהגדוד (ע"א ג כ"ב) במקום מהמלחמה או הדומה לזה כי הם היו הגדוד כאשר נאמר ולא אמרו לעלות עליהם לצבא במקום למלחמה (יהושע ב"ג לג); אם ורחה השמשו עליו (שמות כב) ר"ל מה שאמר בו התרגום אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי, וכמרו ושכב עם נשיך לעיני השמש הואת (ע"א יב יא) כלומר בגלוי; וכבו את גחלתי

(1) וכן תרגם יונתן. ובמפסקהו מדרתא דקודשא לדרתא דריתא, ולרש"י ורד"ק הכפל לבדל, חיו חזר כחלוקה, חזר החלוקה אל העם.
(2) וכן ת"י לפי נוסחת הרד"ק וחתת, ואפדי חזר הכתוב קצור מהניחא ויראה בו תאמר הראשון שאמר מה שראוי ונכוה שיאמרו אותו המעשה חסדי לפני המלך.

(*) והאפרי אמר הפך זה כי נקרא היום הראשון ח' ז' בהנחה הראשונה להתחדש השבוע ונקרא ח' ב' הכל ע"פ החק מצינו.

[illegible]

(ויקרא ד-לג), ובה על הזכר והנקבה באמרו אם כשב הוא מקריב את קרבנו (סג ג) כי יכול להיות זכר או נקבה בעבור שאמר לפניו ואם מן הצאן קרבנו — זכר או נקבה חמים יקריבנו והצטרך לומר אחריו אם כשב הוא מקריב את קרבנו להכביל בין השם והעו הבאים תחת הצאן כאשר אמר אם כשב הוא מקריב — ואם עז קרבנו; וכן אומר בעז שהוא כולל הזכר והנקבה בקצת המקומות בראיות אמרו ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים — זכר או נקבה וג' וכאשר היה אימרו אם כשב הוא מקריב כולל לזכר ולנקבה כך אמרו ואם עז קרבנו כולל לזכר ולנקבה, כי שניהם נכנסים תחת אמרו ואם מן הצאן קרבנו — זכר או נקבה חמים יקריבנו; וכמהו בכלל אמרו אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה (סג יו ג) כי שלשם כוללים הזכר והנקבה אפס כי העקר בעז שיהיה לנקבה כאשר נאמר עוים מאתים ותישים עשרים (נחלזית לז טו¹) ועוד ויסר כיום ההוא את התישים העקדים והטלאים ואת כל העוים הנקדות והטלאה (סג ל לה) כאשר העקר בשור וכשב שיהיה לזכר ומביאים אותם על הנקבה בקצת מקומות (כמו פטר עז וזה שמו לז יט). ויש שמדברים בלשון המיוחד והפצם בו הכלל גם כן על כל פנים אחרים וזלח מה שזכרנו, והוא שיביאו בו הדבר על הרוב שבפנים אשר יבא עליהם ומניחים זכר המעט, ומהו מה שאמר הכתוב איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה (דברים כג יא) והקרי יש שיהיה כיום וחייב עליו מה שהוא חייב עליו בלילה, אך בעבור שרוב מה שיקרה בלילה הובא עליו והדן בהם אחר, וכמהו וכשר כשרה טרפה (שמות כג) ואפשר שחיה הטרפה בזולת השרה אבל בעבור שרוב מה שחיה כשרה הביאה עליו², ועוד כל אלמנה ויתום לא תענון (סג ככ כז) ואסור ענוי בזולת האלמנה והיתום כאשר עניו שני אלה אבל מפני שהם ברוב הענינים מעונים ואין עוזר להם זולת השם הביא לשון העניו עליהם; ועוד אשר יצור ציר חיה (ויקרא יז יג) והוא הדן לקניו ונתון; ומה שאמר בבית חדש ועשית מעקה לגגך (דברים כד כ) הוא כמו זה גם כן, כי המעקה חובה בישן כמו החדש וחייב הקונה כבונה, ומהו אמרו לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כג יט) והוא הדן לכבש ולשאר חיה ועוף כאשר התרגום מוכיח (לח תיכלון נזר נחלז). ודומה לשער הזה אמרו מעשרה בנים (ע"א ח), זה עשר פעמים תכלימוני (איוב יט), אם יוליד איש מאה (קהלת ו), כי עתה כמנו עשרת אלפים (ע"א יח), יפל מצרך אלה ורובה מימנך (תהלים לא), כי טוב יום בחצרך מאלה (סג מד), שבע על חטאיכם (ויקרא כו), תן חלק לשבעה וגם לשמונה (קהלת יח), כי שבע יפל צדיק (משלי כד), כי שבעתים יקם קין (נחלזית ד כד) אין החפץ אלה המנינים בעצמם אך החפץ בהם הרוב וכן אמרו תחתים שנים ושלשים (סג טו) איננו רוצה שלש מעלות בלבד אך יותר מזה³ וכמהו שנים שלשים גרגרים בראש אמיר (ישיעיה יז ו) ושנים שלשים סריסים (מ"ט ט לג), אבל מה שאמר החכם חכמות בנה ביתה חצבה עמודיה שבעה (משלי ט) הוא בענין על המנין הברור והוא שזה המנין רמזו בו בעיני אל שבעה הדברים אשר בהם יהיה המדע ובידיעתם יגיעו אל כל החכמות כאשר זכרנו

¹ כמו שאמרו נכ"ר פ' ע"ז עוים מחלים שהן לריכות עזרים תישיס.

² מביאם שם: אלה שדנר הכתוב בזה.

³ לדברי חז"ל נסמך להן ק"מ ונכ"ל הענינים נכתבו על המנין הנדור.

הפילוסופים והם הדגירה ודמיון וההפך והחבור וההפרש והמופת וההשלמה¹, וזה הדבר לא שמעת מעולם על אחד מהעבריים שזכרו או שהתעוררו עליו כאשר לא שמעתי על אחד מהם שזכר כל החמודות אשר הביאנום בספר הזה וכוולתו מספרינו אשר יקנו בו המקנאים עליהם וחולקים עלינו כם וקצתם טוענים עלינו בהם וקצתם מיחשים אותם אל אומר שאיננו נמצא ולא ידוע מקנאם בנו על מה שנודמן לנו מזה. ואני אספר לך במקום הזה קצת מה שאירע לי מזה עם אנשים מאוהבי, והוא ששאלני שואל בקרטבה על ענין עמוק מעניני הקרא והיה השואל אחד מאוהבי והיה הענין אשר שאלני עליו ממה שלא פרושו אדם לפני אשר הגיע אלינו חבורו, וכאשר אמרתי לו מה שהיה אצלי בו עמד ונשק על ראשי משמחתו כמה שאמרתי לו; וכאשר גזר האלהים בגלותינו מקרטבה אל סרקסטה מפני המלחמות אשר באו עליה והיה זה השואל אותי בכלל הגולים אל סרקסטה, ואירע שבא אלינו מקרטבה אחר שנים רבות אבן יוסף בן חסדאי ג"ע ושאל אותי על הענין ההוא בעצמו ואמרתי לו המאמר ההוא בעצמו ונפלא עליו הרבה ושמה בו שמחה גדולה והשביעני באהבה שביעניו אם שמעתי או ראיתי לאחר מן הקודמים ואמרתי לו לא, ולא אמרו זולתי כל עיקר וכאשר נפרד ממני פגע בשואל תחלה ואמר לו כמתפאר עליו הנה הועלני היום פלוני תועלת גדולה כמה שאמר הכתוב כך וכך וענין נפלא לא קדמו אליו זולתו והוא כך וכך, וכאשר החל לספרו לו קפץ להשלימו לו ואמר לו כבר שמעתיו לזולתו. והיה הענין אשר נשאלתי עליו ויקבר אתו בגי' (דברים לד ו) והייתי סובר בו בעת ההיא, מה שאני עתיד לזכרו לך באות האלה והתו מספר השרשים² והיה המאמר ההוא מה שלא התעורר אדם לפני. וכמו זה בעצמו אירע לי בענין אחר עם אוהב אחד גם כן, אבל המקנא החולק עלי בשאלות הרשנה³ הוא מיחס קצת הענינים אשר הבאתי בו אל אנשים מאנשי מזרח אשר לא נבראו עדנה; וגדול מזה ממה שנכתבתי בו מקנאת המקנאים וחפצם לדבר בי, שאחם יודעים שהשיר אינו ממלאכתי והפיוט

¹ והפירושון אשר כל דברי נסער הח' ל' ו' נעתיקים מדברי רבינו יונה נסער כזה המיר פה דברי רבי דברי ר' יונתן (נגמר' שנת ק"ו) ופירש מספר השננה על שננה חומשי תורה. ² וז"ל שם בלות את (ונמלא בין הקלוקים מ' השננים אשר זכרתי לעיל) ויראן שוערי בני ישראל אותם, המס' בלותם בזה גלגל עלמם; ויקבור אותם בני, היוו בלותו הוא גלגל עלמם, באלו חזר ויקבור עלמם, וזה יתכן שזמר משה הנביא לדרך בלוי הקנ"ה שתפתח ותאספה, ונפתחה שדננו ותאספתו ותבס. עליו הארץ ועל זה חזר ויקבור אותו, כלומר הוא קבר עלמם, וזאת היתה סברתי בענין זה עד אשר ראיתי סברת רז"ל בעלי השננה (סוטה ט) שהוא בענין אחר ודחיתי דעתי מפני דעתם כושפת, ע"כ. והעיר על זה החכם גד"ל: נראה שנעלם מטנו כי סברתו אשר דחה אותה היתה סברת ר' ישמעאל ע"כ. וכן הפירוש בזה שם את כתב, וכתבם מי שזמר כי ויקבר אותו כלומר ויקבר את עלמם; ונראה מזה כי גם מטנו נעלמו דברי ר' בספרי נס' נזיר, וגם לא חש על אשר התחבר עלמם והוא, "המי שזמר" דחה הסברא הזאת. ודע כי גם הכתוב נסמך פ' שמות כתב דברי ר' יונה בזה.

³ כנראה מדברי האפיקי פכ"א חזר ר' עזריה דר יכודה השגות על ספר ההשגה וחזן זה המקנה הכל רק הוא היה דעת מחזק, וז"ל שם בענין ההתעוררת ההתפעל, וכבר השגנו זה קצת האחרונים ונמלא המדקדק המעולה ר' עזריה דר יכודה כתב על זה: ועוד לריך אתה לדעת כי בנין התפעל לא תמלאנו פעל מחזק אם לא תהיה רוח הפסח ממנו ע"כ והלריך בזה בספרו השגת ההשגה אשר עשה לחלוק על קצת דעת ר' יונה בספרו בהשגה.

גבורים חתים (ע"ז ד') משפטו חתה או חתיה, כי התבנית (כתחיל) לקשת לא לגבורים אך קבץ בלשון זכר בעבור [שסמוך] אצל גבורים, וכמה ושכר הבהמה איננו (זכרים ח') משפטו איננו כי מלח אין הוא על השכר לא על הבהמה, אבל אמר בלשון נקבה בעבור שהוא סמוך לבהמה, וכמהו לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה (זופטיס יט יט) והמשפט היא, אך קבץ (כל"ל) בעבור הקרובה לערים המשותף בדברים והוא ששעור הדברים אשר לא מעדי בני ישראל המה, ויתכן שיהיה קבוצו בעבור הקרבה לישראל והיה המשפט להיות המה על הסברא הזאת, אבל אמר בלשון נקבה כאשר אמר והנה באו עד חוף הבית (ע"ז ד ט'). דרך הנה פניהם (ירמיה כ ט) בלשון נקבה והם רוצים בשניהם המה; וכמהו אמרו וישלח שר חמשים שלשים וחמשים (מ"ח יט) משפטו שלשי תבנית לשר ואין פנים להיותו תבנית לחמשים כל שכן שכבר עטף באמרו וחמשינו, רק התבנית לשר כאשר נאמר שר חמשים אחר (סז) ולא נאמר אחרים וכבר בא בדברי הערב כמו זה, ודומה לזה אמרו והומות יכסימו (שמות טו ט) בשורק מפני שהוא אצל השורק אשר ביד ומשפטו חולם (2).

ומן השער הזה שומם קצת רמיוני הפעל במקום קצתם כמו ומשה יקח את האהל (שמות לג יז) במקום לקח וכמהו כי אדבר אל נבות (מ"א כח ה), או ידבר (יחזקאל י"ב), או ישיר ישראל^ל (נמזכר כח יז), או יעלה רצין (מ"ב יז ה), תחומות יכסימו, תערך לפני שלחן (תהלים כג), ומסדת הרים ירגו (תהלים יח), אעלה אתכם ממצרים (זמעים כ), ויעמרו כל העם ולא ירדפו עוד (ש"ב כח), וכל אנשי המלחמה יברחו ויצאו מהעיר (ירמיה כג ז), כי מי עמד בסוד ה' וירא וישמע את דברו (זס כג יח) ואלה כלם פעלים עתידים הושמו במקום הפעלים החולפים; וכבר שמו החולפים במקום העתידים בכמו שמעו עמים ירגוון חיל אהז — אז נבהלו (שמות טו יד), רבת ה' ריבי נפשי גאלת חיי (למכה ג ח), פן מצא לו ערים בצרות והציל (ש"ב כ ו) ענינו במקום ימצא, וכן והיה כי מלאו ימך ללכת עם אבתך (דנ"א יז), ומולדתך אשר הולדת (בראשית מח י), כי עתה שלחתי את ידי ואך אתך ואת עמך בדבר (שמות ט עו) הענין שהייתי יכול לאבדך מוחלה, למען יראתם את ה' אלהיכם (יחזקאל סוף ד), כי עברו בם גם חמה (ירמיה כה יד) במקום יעברו, ומה שומם שם הפועל במקום הפעל החולף באמרם ופרעה ה' במקום ח' פעל חולף; כי כאשר השמים

(1) ודעת הראש"ע כי שבר דא בל"ו ובל"ו ואין לו דבר דמיון.
 (2) וב"כ רא"ב דם' המדכבה שם כמורק לזוג הקריאה לקריאת היוד שם המדקדקים
 ובתוכם הראש"ם שם, והשיג על זה הפוסק שד"ל בחמדת ניות האול"ר דף מ' ואמר כי לא
 מלאנו זמירות לזוג הקריאה אלא בשתי עולות כעז הרו והגו, ומולאיו ומולאיו (אשר
 הביא הראש"ם להקט על זה), אבל כתבנונו מלה חלה לא מלאנו כיוצא חלה בהפך מלאנו
 ה"לך לאובת האובת למעלה והשני כתבנונו מעלה כמו יסחוק ואין ספרונו יסחוק, יסחוק ולא
 יסחוק, ע"כ דברי מי חכם, וכן ועל פי כבודו שם יבנו דברי הפרמון פה.
 (3) וכן כתב הראש"ע היה חלם ועל ודקה שזעזע היתה שזעזע וביאר דבריו האפרי
 פ"ט' להורות כי אלו השמות לא ילקחו כדון מעד שם חתומים עד שיהיה נושא המאמר
 ופרעה חולם ונכחו והנה עומד אצל הוא שם הפועל ופרעה נושא המאמר, וחולם
 נכחו, וכן ודקה שזעזע, ולא ילקחו מעד היותם תוארים אצל מעד שם שמות פועלים.
 ומה קצת דבר שם מלה היא אשר היא בבית שם שמות פועלים כי אמרנו ראובן הולך שם
 הפועל כנה הראשון כי שהוא עמה הולך או היה או יהיה ע"כ.

איננו מעסקי ואיננו מתיחס אליו ולא ידוע בו ואיננו אצלי גם בן בענין שארדוף אחריו או שאקפיד עליו אבל אנשא עצמי ממנו וארוסם מאמרו, אך אמרתי כימ' הבחרות חרוזים, הם נמצאים אצלי ונודעים לי, והגיעה הקנאה בקצת אנשים שכתב ממני חרוזה נאה בספר ויהם אל אבן כלפי המשורר ונתנוה לקצת מכני טוליטולה, והגיד לי קצת מן התלמידים מן היודעים השיר לי כי היה בטוליטולה בקצת הימים עם אנשים שהיו קוראים השיר ההוא והם מיחסים אותו אל המשורר הוזה הנזכר ואמר להם השיר ההוא לפלוני עלי ואני ידעתי וממנו קבלתי ולא האזינו אליו.

ומן השער הזה מה שהם משאילים מעשה אבר מן האברים לאבר אחר שאיננו לו⁽¹⁾ כאמרם חזקו אתם ראו דבר ה' (ירמיה נ ל) במקום שמעו, וכמהו ראה דברך טובים (ע"כ עו ג) ואין נכון שתהיה הראיה הזאת כי אם ללב, ועוד ראה ריח בני (נחל'ת כו) במקום הריח כי זה ממינו שלא יראה אך יורח, ואמרו אשר הבאשחם את ריחנו בעיני פרעה (שמות ה כג) במקום כאף פרעה ובאף עבדיו, אך מפני שלא היה חפץ הנה הריח אלא [הענין] נאמר בעיניהם והטעם שהפסדו ענינינו אצלם⁽²⁾. ודומה לשער הזה מה שהביאוהו אל הענין לא אל הלשון כאמרם אחבשה לי החמור וארכב עליה (ע"כ עו) אמר בלשון הנקבה על ענין הבהמה, ועוד אחת דברת אל המקום הוה להכריחו לבלתי היות בו יושב — כי שממות עולם חתיה (ירמיה נל סג) אלו היו מביאים הלשון על מלת המקום הוה. היה אומר [היה] אך הביאותו על ענין הארץ הזאת; אם תחל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו (שמות כה כג) על ענין בגד רעך. וכמהו עוד מה שנאמר בלשון נקבה לענין העדה כמו ותחי ישראל (ע"כ כד עו). ומן השער הזה עוד מה שהביאו על המלה לא על הענין כאמרו אמרה קהלת (כ ע) וגם לנועדיה הנביאה (זמנים ו יג), אמרו אמרה על מלת קהלת וכן לנועדיה הנביאה מובא על מלת נועדיה ואין נועדיה אשה כי כבר נאמר שהוא שמעיה בן דליה (ס ו י) וקרא אותו נועדיה בעבור אמרו לו נועד על בית האלהים, ויחכן שתהיה ההא להגעה כמו הא מכשפה לא תחיה (שמות ככ יז; לעיל דף 39). ומן השער הזה מה שהביאו לשון בלשון הסמוך לא על אמת ענינו, וזה כאמרם ויראו את העם אשר בקרבה יושבת לבטח (זמנים יח י) משפטו יושב⁽³⁾ כי ההגדה היא על העם לא על המדינה כאשר אמר שקט לבטח (סג), אך אמר בלשון נקבה בעבור שהיה אצל בקרבה⁽⁴⁾, וכמהו קשת

[illegible]

מבלעדי תכונתו באמנם ערום יערים (ע"ל כג כז), קטר יקטרו (ע"ל כ יו), כי אם היו מכיאים הפעל מתכונת המקור היו אומרים ערום יערום קטר יקטרו ועוד מוט החמוטטה (יעים כד יט), כי ההקשה היתה אם היו מכיאים על המקור פעל מתכונתו לאמר מוט מטה, וכמהו רעה התרעעה (עס); וממה שנשחנה בו הפועל מן המקור אמרו והפרה לא נפרחה (ויקלל כ יט), שרוף ישרפו בשבת (ע"ל כג י), כשול יכשלו (יעים ע ל), שרוט ישרוט (זכריס יג ג), לו שקול ישקל (חיוס ו), החרב נחרבו (מ"כ ג כג), והחלל לא החלל (יחזקאל יו ד). וממה שהוא דומה לזה אמרם קלל קלל (זכריס יג ג) כי הפעל החולף מן קלל קלל והפעל החולף מן קלל קלל כי הוא מן הליכי את הילד הזה על משקל והניקחו לי (זכריס יג ג) וכאשר הפעל החולף קלל מן והניקחו לי קלל ראו להיות הפועל החולף קלל מן הליכי קלל ועתידו קלל קלל, כי ההא לא תרפה בחלחלת הפעלים כאשר באר ר' יהודה אותו, וכבר שמו הפעל העתיד במקום המקור באמנם ויהי בעת יביא את הארון (זכריס יג יט) ושמו הפעל העתיד במקום הביא מקור, וחפכו וזאת תורת המנחה הקרב אתה בני אהרן (ויקלל ו י) במקום יקריבו; וכבר שמו השם במקום המקור באמר ועשו אחיו בא מצידו (נחלשית כו ל) המשפט מצודו בו המקור כי מצידו שם כמו ציד היה (ויקלל י יג). — וכבר שמו השם במקום שם הפועל (עס המקרה נמקום התחל) כאמרו שובה משבה ישראל (יחזקאל יג יג), אשר נאפה משבה ישראל (עס ג ח), וכבר הכשרנו בו בשער החסרון פנים אחרים (151). וכבר הושם השם עוד במקום הפועל כהרג הרג בחוכך (יחזקאל כו טו) המשפט כהרג הרג ויכשר להיות כמהו וכסתה הצרעת את כל עור הנגע (ויקלל יג יג) בענין הנגוע. ומן השער הזה מה שבא על בנין הפועל והוא על האמת פועל כמו השכונני באהלים (זכריס יג יט) במקום השוכנים, ויהושע היה לבוש (זכריס יג ג) במקום לובש. כי כך בטוח (יעים כו ג) במקום בוטח, כצל נטוי (תהלים קכ יג) במקום נוטה כמו שנאמר כצל כנטותו (עס קט כג), וכהפך זה מה שבא על בנין הפועל והוא פעול כאמרו ומלך ישראל היה מעמיד במרכבה (זכריס סוף יח) במקום עמיד כאשר נאמר במלכים (א ד כה), הכמכת מכהו (יעים כו ז) המשפט ספדו כאשר נאמר אם כהרג הרג (עס), ועוד למחעב גוי (עס טע ז) המשפט למחעב גוי כלומר לנמאס בגוים או על הנמאס בגוים כענין העכוני כל מתי סודי (חיוס יג יט), עמדתו מרעיד (דניאל יא) במקום מורעד, וכמהו מרעידים על הדבר (עזרא י ט), וממנו עוד והסנה איננו אכל (זכריס יג ג), אם הראה אחי לקח (מ"כ כ י), לנער הילד (זכריס יג ח), ורגל מועדת (מזלי כה יט) בהם יוקשים (קהלת ט יג) הם כולם בענין פעולים כאשר נזכר. בספר אותיות הרפיון (דף 34) ובספר ההשגה (*). אבל מה ששמכנו עליו בהם בשער הכנינים מן החבור הזה הוא שיהיו תארים בלתי נעתקים מבנין אחר אך שיהיה אכל ולקח לנער היולד על דמיון ידי און (ע"ל ו ז) ושיהיה מועדת ויוקשים לב הוי"ו (יעים מד כ) על דמיון עורי לאבן דומם (תנח"ך כ יט) כחאנים השערים (יעים כה יג), ויחבן ביהי"ו שיהיה משער לנער היולד, ידי און, אך בא מוקל כאשר הוקל רוב לשונו ר"ל אם קהל באנוש תהי"ו (חיוס יג ט), קהל כי (זכריס יג כט) אשר היה עקם להכביר.

(*) ראה נלחוח עג סח ונפרצו על קהלת ט יג ודברי רש"י בספד המקרה על זמנות ג ב. ור' יהודה הכי"ס שם רק ד מן השער הזה ולא משכנע היולד.

החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה (יעים סו כז) במקום אשר עשיתי וספר עליהם בחדשים וחדשה להסיר מהם הקדמות אשר מאמינים בו אנשי הקדמות, ועוד כמותו ומרי הרג אדוני (מ"כ ע לז) כלומר דבר, אמרה זה להפחידו וליראו כלומר רעה תהיה אחרית בגוף כאשר היתה אחרית זמרי רעה. ומה שזכר המקור במקום הצינוני⁽¹⁾ בכמו זכור את היום הזה (זמנות יג ג), שמור את חרש האביב (דנכיס יו) שמוע בין אחיכם (דנכיס יו י), יצד פתח האהל (זכריס יג יג) וכן רגזה בטחוח — פשטה וערה וחגרה (יעים לז יא); וכבר העמרנו המופתים הגלים בוולת הספר הזה על כי עמד פתח האהל מקור, וכן פשוט וערה וחגרה (לעיל 85). ואפשר ששמים המקור במקום הפעל החולף כאשר נאמר יא השבע שבועה (נמנדל ג) במקום נשבע, למן היום הוסדה (זמנות ט יח) בענין אשר יצד ועל זה [לא] נראתה ההא⁽²⁾, ואפשר שתהיה עקרה להראות והרפיה כאשר נאמר עונה בה (נמנדל טו לז), צדה אורה (ע"ל כ כג) ולא יהיה על זה הדרך במקום הפעל החולף; והכבה את לבו (זמנות טו) במקום והכבד; נקהלו ועמדו על נפשם (אסתר ט) מקום ועמדו, ילדה ועזוב (יעים יד ה) במקום עזבה. וכבר עשו הפך זה ר"ל ששמו הפעל החולף במקום המקור כאשר נאמר לבלתי שבו (יעים כג יד) במקום שוב, ולבלתי ראו (יחזקאל יג ג) במקום ראות. וכבר הושם המקור במקום השם באמרו והחיות יוצאו ושוב (יחזקאל ח) כלומר רצות ושובות, ועוד והמים היו הלך וחסור (נחלשית ח ה) במקום הולכים וחסרים; וכבר הושם המקור במקום הענין באמרו ואהיה אצלו אמן (מזלי ח ל) כי אמן מקור מענין ויהי אמן את הדסה (אסתר ג ז) והוא במקום הענין⁽⁴⁾ הנקרא אלחאל בערבי, וכמהו וילך והלם (ע"ל יד יו), וכבר פרשנוהו בשער; וכבר הושם המקור מקום הפועל באמרו לבן ישוב עמו הלם (תהלים עג י) כי הוא במקום הליך בקמצות הוא ובשרק, וכמהו לבזה נפש (יעים טט) הוא מקור⁽⁵⁾ על דמיון קנה חכמה (מזלי יו י) ומשפטו לבזוי נפש. וכבר שמו המקור במקום הנפועל העומד כאמרו גדול והפלא (זכריס כ ח) כלומר ונפלא, ויחבן להיות במקום ופלא האר. ומן השער הזה הביא מקור אחד משני הפעלים הדומים בענין או הקרובים לו השונים בלשון (מביא המקור האחד) וזה באמרו וידבר ה' אל משה לאמר, אשר ברא אלהים לעשות (נחלשית ח) כי לאמר במקום דבר מקור כמו הנה לא ידעתי דבר (יעים ח ו) ולעשות במקום ברא מקור⁽⁶⁾, וכבר התבאר טעם שתי הלמדות האלה בזכרנו אותיות התוספות (לעיל 15).

- (1) לפי שהמקור נמצא בענין העמיד ופועל ופועל וזוילכן יבא לפעמים במקומם (אסתר סוף פ"א).
- (2) והחכם ע"ל נב' המשתדל מזה בזה שיהיה מקור שז"כ ה"ס לו לומר למן יום ולא למן היום ודעתו שהוא בנין הוי"ו, והוא חזיו של בנין כפעל ורבו של התקפיר אסר ממנו התקפיר (זכריס כ טו).
- (3) וכן טן י"ח מלין לא משקין סא.
- (4) והוא הפועל הנמצא או הזמן העומד אשר לא חולף ולא עתיד במש"כ המזכר לעיל 3, ולפי שזין לזמן ההוא קיטן בלש"ק בלתי מלות המליחות שהתמש העברי בלשון העתיד במקום העומד במש"כ הראש"ל על דרך ילין זה בשיעור א ועל הכית ימלא עין (עס ו) וזהו פחד החכם הכספי דברי הראש"ל על ופרעה חולם.
- (5) מפני שהוא סמוך והראש"ל אמר שהוא סס תלד.
- (6) וכן תרגום רש"י הביא המזכר חלל יוסף, ועליו או על המזכר אמר הראש"ל: והמפרש לעשות תחת עשה גם עשה תחת כרה איננו כן. והכספי הביא שם דברי המזכר סה.

ודומה לשער הזה מה שבא עטוף על מה שאינו דומה לו, כמו אמרו ותלך יי בני ישראל הלך וקשה (ספטים ד כד) אמרו קשה תואר על משקל והדוה בנדרה (ויקרא טו לג), לבל לא נאופים (יחזקאל כג טג), הרה ויולדת (יחזקאל כג ט), והוא במקום המקור, והמשפט וקשה בחולם ע"מ כי עשה יעשה לו כנפים (מזלי כג ט) ויהיה הדבור שוה, או שיהיה הולכה וקשה בעטוף תואר על תואר כאשר נאמר הולך וחוק (שמות יט יט), הולך יגדל וטוב (ע"ל כ כו) הולך יגדל (ע"ל יז ט), ואלה כולם תארים עמופים על תארים; וכמו הלך וקשה אמרו הולך וגדול (דנ"ל יח ט) הלך וקרב, אבל וילך דוד הולך יגדל יחזקאל ויהיה וגדל תאר ושיהיה מקור. הסתר ואקצף (ישעיה כו יז) משפטו וקצוף בעטוף מקור על מקור. עושו ובאו כל הגוים מסביב ונקבצו (ויאל ד יח) המשפט והקבצו, ויש הפועל החולף במקום הצווי, וכמו זה אמרו העמיקו לשבת (ישעיה טז ט), ועוד העמיקו לשבת יושבי דרן (ס"ט טז ט) כי זה פועל חולף והוא במקום הצווי, וכבר שמענו בהפך זה, ר"ל שהביאו החולף על לשון הצווי כאשר נאמר קולי אל אלהים והאזין אלי (תהלים עז ג) בפתיחת הא והאזין ומשפטה שיהיה בסגול כמו ולא קאיו אליכם (דברים ט ט), ויחזקאל וקשה (ויקרא טז ט) במקום עשיתי; וארא כי על כל ארצו אשר נאפה (ישעיה ג ט) במקום ותרם, כי הוא עטוף על אמרו ותרם בנדרה ארוחה יהודה.

וכבר הושם פעל החולף הקל במקום נפעל החולף גם כן באמרו ושער כנגע הפך לבן ושערה לא הפך לבן, כלו הפך לבן (ויקרא יג ד יג) במקום נהפך; גלה חציר ונראה דשא (מזלי כו כה) כלומר ונגלה; כי מלאה הארץ חמם (בראשית י יג), והעיר מלאה מטה (יחזקאל ט ט) במקום נמלאה (*). וכבר הושם פעל החולף הכבד במקום נפעל החולף גם כן באמרו יפתחי שעריך (ישעיה ס יח) כלומר ונפתחו, ויחזקאל ונפתחו לדמות כמו יפתחי קבוצ פום ע"מ וסגרו על מסגר (ס"ט כד כג), וכמהו גם מאז לא פתחה אוגד (ס"ט טח ט) כלומר נפתחה, ועוד פתח הסמדר (ע"ל יז ג), וכמהו אשר פגרו (ע"ל ל כה) שעורו נפגרו ופגרו מתרגום כי הרס תהרסם (שמות כג כד) אשר הוא ארי פגרא תפגרינו, וכאלו אמר אשר נהרסו, כלומר התעצלו מלכת עמו (ובן פרוש דונס), ואמרו כי היום ה' נראה (ויקרא ז ד) נפעל חולף מפני שהוא בקמץ במקום נראה נפעל עומד בסגול. וכבר שמענו במקור על בנין הפועל החולף באמרם שכל אדם האיריד אפו (מזלי יט יח) ומשפטו להיות ההא פתוחה, וכמהו ביום החזיק בידם (ישעיה לא לג) בסגול חתה ההא והמשפט לפתחה ועוד עד השמרם אותם (יהושע יח יד) בשכר ההא והמשפט לפתחו כאמרו עד השמידו אותכם (ס"ט כג טו), ואין דומה לו במקרא, ר"ל לזה הפתוח ההא (והוא כנגע המקור) והמסורה עליו, לית דכוותיה; וכמהו נגזר והציל פסוח והמליט (ישעיה לא כ) אין טעם להיוחס חולפים, ועוד אפס כי נאץ נאצת (ע"ל יז יד) משפטו לפתוח נון נאץ ע"מ ואם מאן ימאן (שמות כג י), ואמרו שמרו מן החרם (יהושע י יח) במקום השמרו.

וכבר שמו יפעל במקום יפעל ע"מ ישטף במים (ויקרא טו יג) וזה באמרו כי כל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה לה' (ס"ט ז כה) המשפט

(*) גי' הספרות וכן והעיר מלאה מטה פי' נטיה.

יקריב יפעל, ואם לא היה כן לא היה נאמר על הישראלי מן החלבים כי אם חלב הבהמה אשר יקריב בעבור עצמו בלבד, אבל החפץ מן הבהמה המותרת להקריב ממנה והוא אם כן במקום יקריב ע"מ ישטף כאשר אמרנו. וכבר הושם התאר במקום הפועל באמרו כל הדברים יגיעים (קהלת ח ט) במקום מוגעים ונאמר אם תפרו את בריחי היום (ישעיה לג כ) והמשפט חופר כאשר נאמר גם בריחי חפר. ומן השער הזה ספר המדבר על עצמו בלשון אשר ידבר בו עם הנמצא במעמד כאשר נאמר חלקה אחת חמטת וחלקה אשר לא חמטת יחיש (עמוס ז ד) במקום אמטת, ובהפך זה דבר עם הנמצא במעמד בלשון המדבר על נפשו כאשר נאמר אלהי קדושי ולא נמות (חזקיהו יא יג). ומן השער הזה דבר עם הנמצא במעמד בלשון הספור על מי שאינו נמצא במעמד כאשר נאמר אם חגאל גאל ואם לא יגאל (רות ד ז) ומשפטו ואם לא חגאל (ס"ט); וכמהו כאשר נעוריק אל יבגר (מלאכי כ טו) והמשפט אל חבגר (*), ועוד ועד הם עומדים (נחמיה יג א) והמשפט ועד אתם; גם אתם כושים חללי חרבי המה (לפניה כ יג) במקום אתם, עתה תהיה מבוכתם (עיינ' ז) [במקום מבוכתך], כי יבשו מאילים אשר חמדתם (ישעיה ח כט) במקום כי תבשו כמו ותחפרו מרגנות אשר בחרתם (ס"ט), ואלם כלם תשבו ובאו נא (חזקיהו יא יג) ר"ל כלכם, והיתה חרפה וגדופה (יחזקאל כ יד) במקום והיית [כמו] והיית עטרת תפארת (ישעיה סג ג). ובהפך זה יש שמספרים על אשר לא נמצא במעמד בלשון אשר (לא) ידבר עם הנמצא במעמד, כאשר נמצא ישוב ירחמנו יכבש עונותינו ואחר כן אמר ותשליך במצולת ים כל הטאחם (עיינ' ז יט) במקום וישליך, ועוד ומצור דבש אשכיעך (תהלים ס"ט יז) במקום אשכיענו, מכל המקומות אשר תשובו עלינו (נחמיה ד ו) במקום ישובו. ומן השער הזה שומם כנוי אשר אינם נמצאים ואינו נמצא במעמד במקום כנוי המדברים על עצמם כאשר נאמר ותשליך — כל הטאחם (עיינ' ז יט) במקום הטאחתינו, וכמהו היה זרועם לבקרים (ישעיה לג) במקום זרוענו כלומר היה עורחנו, הלא תראה שהוא אומר אף ישועתנו בעת צרה (ס"ט), וכמהו אמרו היינו מעולם לא משלת בם לא נקרא שמך עליהם (ס"ט סוף טג) במקום כנו ועלינו, והדפתיך ממעבדך יהרסך (ס"ט כג יט) במקום אהרסך, ונאשאר אני (יחזקאל ט ט) במקום ואשאר, ואנכי תרגלתי לאפרים קהם על זרועותיו (יהושע יח ג) במקום זרועתי, ואמרו קהם מקור סמוך אל כנוי אשר אינו במעמד כאלו אמר קחת אותם, אבל חבר המקור אשר הוא קח על לשון הצווי עם כנוי הפעלים; יעטף ימין ולא אראה (חזקיהו כג ט) במקום אעטף, וכמו זה בלשון מקללים להם בניו (ע"ל ג יג) [במקום לין] ונאמר זה לנשא הבזר והלפתחתם. ובהפך זה שומם כנוי המספר על עצמו במקום כנוי אשר אינו במעמד כאשר נאמר בבאי לשחת העיר (יחזקאל טג ג) במקום בבאו, ואומר ישימו צניף טהור (זכריה ג ה) במקום ויאמר, אם לא נכחד קימנו (חזקיהו כג כ) במקום קימם כאשר נאמר ויתרם אכלה אש. ומן השער הזה שומם הקהל אשר אינם במעמד במקום כנוי

(*) ובהשער הזה הניח הספרות ככל המקום אשר חזקיר את שמי (שמות כ כה) פי' חזקיר והמספר המעט נמצע כמו שפירש הרמב"ם.

(2) והספרות חמר, כי זה לשון כנוי ומרביית כי לא ר"ל חס לא תגאל כמו שפירש חזקיהו לחזקיהו חסות חסות ולא חסות. והטעם הזה הוא טעם דיל חלמות; והחלוצ' פי' חס לא יגאל הגותל. (3) ורש"י והרמב"ם פירשו אל יבגר שז' חל רוח הקודש.

האחת אשר איננה כמעמד כאמרם השמרים הם את דרך ה' ללכת בה (זופטים
 ב כג) במקום בה, ובהפך זה שומם כנוי האחת אשר איננה כמעמד במקום כנוי
 קהל הזכרים אשר אינם כמעמד כאמרם וחירוש יכחש בה (הזע"ט ב) במקום
 בה וכמהו ויכו בה והכות את מואב (ע"ג ג כד) במקום בה.
 ודומה לשער הוה הפך העבריים את הדבר בלשון אשר ימנענהו טוען [ג"א
 יקראו לו קורא] ואם לא יהיה כאמת תארו, בקראם הבעלים אלהים, כאשר
 יקראו עבדיהם, וכקראו מי שהוא טוען הנבואה כזב נביא באשר נאמר כי
 יקום בקרבך נביא או חלם חלום (דברים יג ב) וכאשר נקרא הנביא בן עוזר
 הכוזב על אלהים נביא (ישיה כח), וכאמרו והכרתי ממך צדיק ורשע (יחזקאל כח ט)
 אע"פ שאין בה צדיק אך על טענת עמו לו (כ"ל שנקרא בן נפי עמו), וכמהו כי
 יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגנב מבית האיש (זמות כג י) אין זה
 על האמת בכל עת אך על מה שיטען המופקד אצלו, וכן כי יתן איש אל רעהו
 חמור — ומת או נשבר או נשבה (סע) וזה על טענת השומר, וכמו זה מה שאמר
 הבורא יתעלה ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה (מלכי יא) לא
 שהיא טהורה באמת אך כפי מחשבת מקריביה ודעתם וכונתם לא שהיא אצל
 הבורא על הענין הוה, ומהו עוד אמרו מקום אשר נתנו שם ריח ניחוח לכל
 גלוליהם (יחזקאל יג) לא שהגלולים מריחין דבר ומרגישים בו ונהנים ממנו אך
 על דעת עובדיהם, ומהו עוד אמרו ויפתורו בפייהם (תהלים עח) לא שפתוים וכוכם
 עבר על הבורא יתעלה אך בא הספור על סברתם ותקנתם בסכלותם. ודומה לשער
 הוה אמרו ערם יצתי מבטן אמי וערם אשוב שמה (זיו"ט ב) לא רמו כאמרו
 שמה אל הבטן הנוכח אך אל העפר אשר אליו הליכת כל החיים כאשר נאמר
 ואל עפר תשוב.

וממה שדומה למה שקדם מהשער הוה אמרו לא תוכח על חמץ דם זבחי
 (זמות כג יח) והדם לא יזכה, אבל רצה הכשבים אשר ישפך דמם כאשר נאמר
 אמרו חג בעבותים (תהלים קיח כז) ורצה הכבשים אשר נשחטים בחג; הוא
 יערף מובחוחם (הזע"ט ב) במקום יחץ, מן וערפתו (זמות יג יג), אשר פרושו
 חתוך ערפו, ובעבור שהיתה העריפה לכהמה כמו הריסת גופו הביא העריפה על
 הבנין במקום ההריסה, ואפשר לומר שיערוף מובחוחם מושאל מן יערף כמטה
 לקחי על ענין והגדתי לגי אבניה (מ"כ ה ו), והראשון טוב בעיני; וממנו דרך
 כוכב מיעקב (נמדנר כד י) רוצה מלך ונאמר כוכב על המשל כאשר נאמר על
 דרך השאלה למלך גם בן אריה טרף בדי גורוהו (מזמ"ט ג); כי איש יצאה
 מחשבון ולהבה מקריח סיחן (נמדנר כח) רוצה חיל, וכן רוצים החיל גם כן
 כאמרם הנה מים עולה מצפון (ישיה טו). ומן ההשאלה וההעברה אמרם ומלתם
 את ערלת לבבכם (דברים י), וממנה עוד כי ציד בפיו (נלגזית כ ד) וכבר קדם
 בארנו אתו (דף 182); ומן ההעברה לא חשיך לאחיד נשך כסף — כל דבר
 אשר ישך (דברים כ"ג). ומן השאלה כאשר ינתק הפחיל הנערת בהריחו איש
 (זופטים יו ט) שמו לו ההרחה ע"ד ההרחה גם כן בהרגישו באש, וזולת הוה
 איננו מרגיש על האמת. ומן ההרחה וההעברה אמרם יד ה' ועין ה' וזולתם מן
 האיברים המיוחדים אליו על ההרחה וההעברה יתעלה הבורא ויתרומם; בעצבון
 תאכלנה (נלגזית ג) והארץ לא תאכל אבל יאכל צמחה, וכאלו אמר בעצבון
 תאכל פריה או כחה, וכמהו אדמתכם לנגדכם ורים אכלים אתה (ישיה ט).

ועוד כרמים ויחיים אשר לא נמעתם אתם אכלים (הזע"ט כד יג); קרעו ולא דמו
 (תהלים לה טו) שאלה לדברים; יעמם לנו (סס מז כ) הלשון הוה הוא נודג
 בטענות ונשא המשוואות ושאלו אתו הנה בהרכות הטובות והמתנות: יעשן אפך
 (תהלים עד), עד מחי עשנת (סס פ ה) על ההרחה, ואשא אתכם על כנפי
 נשרים (זמות יד ד) על המשל; למה נמות לעניך גם אנחנו גם אדמתנו (נלגזית
 מז יט), והארץ לא חמות כמות החי אך חשם, וכרם ענבים מוחה (סס טט יא)
 על הרמיון; ומן ההעברה אמרו כל חלב יצהר וכל חלב חירוש (נמדנר יח) ועוד
 כליות חמה (דברים לז), ומן ההעברה אמרו אסירי החקוה (דברים ט יא); ומן
 השאלה אמרו ושאתם מים בששון (ישיה יג ג), מגני וקרן ישעי (ע"ג כג ג)
 קפאו חמתם בלב ים (זמות טו ח), עד לב השמים (דברים ד) כאשר אומרים
 הערב כבר השמים; כי לחמנו הם סר צלם (נמדנר יד ט) על דרך המשל,
 והנה כסה את עין הארץ (נמדנר כג ה) על ההעברה, כלומר פשם על הארץ,
 וכמהו ויכס את עין כל הארץ (זמות י טו) בעבור רבו; וקסמים בידם (נמדנר
 כג י) על השאלה, והענין שבהרי השעה בהליכתם אליו; ערים גדלת ובצרת בשמים
 (דברים ט) על ההעברה; כי מגפן סדם גפנם ומשדמת עמרה וג' (דברים לז לז)
 על ההעברה ושאלה; שבו וסחרוה — ויסחרו אתה (נלגזית לד), ואת הארץ
 חסחרו (סס מז לד) זה העברה וההרחה, כי הארץ לא יסחרו עמה אבל סחרוה
 עם אנשיה. וכאשר יתערבו שני דבורים בא על האחד מהם מה שהוא לאחר
 כאשר יהיה בכמו ענינו דרך ההרחה, כי המדבר יבאר בו מה שהוא באחר אע"פ
 שלשוננו משתנה כאשר אמר ואכלת שם לפני ה' אלהיך — מעשר דגנך חירשך
 ויזהרך (דברים יד כג) ויזהרך והחירוש לא יאכלו רק ישתו, ומפני שהביאם עם
 מה שיאכל בא הלשון אחד, והטעם שיגיע אל בטנם; וכמהו למה נמות לעניך
 גם אנחנו גם אדמתנו (נלגזית טו) — והארץ לא חמות כאשר אמרנו לפניך, רק
 כאשר הביאה עם מה שימות בא הלשון אחד, והטעם שחאבד וחפסד כהפסד
 הוה ואבדוהו במוחו; וכמהו ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה (סס) והארץ לא
 חעבור, רק מפני שהביאה עם מי שיעבד בא הלשון אחד, והענין שחיהו קנין לו
 כאשר אמר קנה אתנו ואת אדמתנו כלם ואמרו ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים,
 ענינו קנין, וכבר שמשו בשתוף הוה כמה שהוא יותר רחוק מזה אמרו מגן וכוכב
 חלו כך (יחזקאל כו י) והכוכב לא יתלה אך לובשים אותו, רק מפני שהביאו עם
 מה שיחלה בא הלשון אחד; ונאמר עוד תרשא הארץ רשא עשב מוריע זרע עץ
 פרי עשה פרי (נלגזית ט יא) ואמרו תרשא הוא גופל על הרשא והעשב, אבל עץ
 פרי הוא נשוא עליו מפני שתרשא הארץ ענין תוציא הארץ כאשר נאמר ותוציא
 הארץ רשא, וכבר הלצנו על הענין הוה קודם זה במליצה אחרת קרובה לזאת
 (דף 150); וכמהו עוד אמרו גנסב חומה ומגדלים (דס"ג יד ו) [ואמרו וגנסב הוא
 גופל על חומה] בלבד אך מפני שזוהי החווק כולל לכל, עטף קצתו על קצתו
 כאילו אמר ונחויק חומה ומגדלים. ומן השעה הוה מה שיצא מוצא הענין והוא
 הכלם והפחד (כ"ל סטניס), וזה כאמרו לכו וזעקו אל האלהים אשר בחרתם בהם
 (זופטים י יב), ועוד איש גלוליו לכו עבדו (יחזקאל לב ט), ועוד בואו בית אל
 ופשעו הגלגל הרבו לפשע (עמוס ד ד) ושאר הענין. ומן השער הוה ספורם הדבר
 בתאר אשר יהיה בו אחר יכן, אע"פ שאיננו תארו בעת ספרם אותו בו וזה כאמרו
 ויתרוצצו הבנים בקרבה (נלגזית כס כג) נאמר בנים ולא היו או ראוי לקרוא

אותם בני, אבל בעבור שהיו בשם לדי כן נקראים בנים קודם עת שיהיו ראויים לשם ההוא, ועל הדעת הזאת נאמר העוד לי במס' במעי (רות ח), וכמהו ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה (שמות כח כג) ואינם עדין ילדים, אך בעבור שהיה אפשר שהיו ילדים הביאו להם הלשון ההוא, וכמהו ובגרי ערמים תפשיטם (לוי כג) והערומים אין להם בגדים אבל יהיו ערומים אחר הפשטת בגדיהם, וכמהו יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי ביניה (דניאל ג כה) כי לא יהיו חכימין עד שיחן להם החכמה לא קדם לכן, וכן הרבר בלידעי בינה, כלומר כי יהיו ידעי בינה אחר שיחן להם המדע; ועוד אמרו יומת המס' (דניס יו ו) כלומר אשר יהיה מס', ועוד מה נעשה לגער היולד (זופטיס יג ח) אשר יהיה יולד, ועוד ולארגן לא יכפר להם אשר שפך בה (במדבר לב לג) והוא עדין לא שפך, כלומר אשר ישפך, ונאמר כן מפני שנשאוהו על אמרו ולא תקחו כפר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות וכאלו כבר שפך הדם ההוא, וכבר בארתי זה יותר מן הכאור בולות הספר הזה, רצוני לומר להבלימה.

שער כט

שער אחר ממנו

ונסמך לשער הזה מה שנאמר בלשון יחיד והחפץ בו לשון רבים ובהפך; ומהו אמרו ואחת תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאותיו רוח חכמה (שמות כח ג) כלומר מלאותם, ואפשר שתהיה היוד בחכמי נוספת כמו שהיא בביר כל נביא; כל חוזה (מ"ג יו ג); וכאלו אמר אל כל חכם לב ויהיה אשר מלאותיו על משפטו; ומכיר לקח אשה לחפים ולשפים (ד"ל ג טו) ר"ל נשים; כה האמרן לאיש יביש גלעד (ד"ל יט ט) רצה אנשי גלעד, וכמהו ואיש ישראל נגש (ד"ל יד כד), כי תקראנה מלחמה (שמות ח), מפני המלחמה אשר סבבהו (פ"ח טו) במקום מלחמות, להעלת נר תמיד (שמות טג כ) במקום נרות, ותעל הצפרדע (שס ח ט) במקום הצפרדעים אבל רצה המין הזה, פי נשמרה מבנימין אשה (זופטיס כח יו) כלומר המין הזה, שמן וקצרת ישמח לב (משלי כז) במקום ישמחו, וצדיקים ככפיר יבטח (שס כח) במקום יבטחו, בפיו יברכו (תהלים כג ה) במקום בפיהם, ויעלו כנגב ויבא עד חברון (במדבר יו כג), ויבאו אלי אנשים (יחזקאל יד ח), ויבא אל הגוים (שס לו כ) במקום ויבאו, עד ה' בכם — ויאמר עד (ד"ל יב ה), ויחרדו וקני העיר לקראתו ויאמר שלום (ד"ל יו ד) במקום ויאמרו, וצדקת צדיקים יסירו ממנו (ישעיה ה כג) במקום מהם, מאנה להנחם על בניה כי איננו (ירמיה לא טו) ר"ל אנם, הלא דרכיכם לא יחכן (יחזקאל יח כט) במקום יחכנו (פמו שמתו שס פסוק כה), ויפסחוהו על המוכה אשר עשה (מ"ח יח כו) במקום עשו, וקבל היהודים (אסתר ט כג) במקום וקבלו, לכהנים המקדש (יחזקאל טח יא) במקום המקדשים, למינה תהיה דגתם (שס טו י) במקום למיניה, לתת חרב בידם (שמות ה כה) במקום ביחיהם, וכמהו קבר פתוח גרונם לשונם ויחליקון (תהלים ה י), לא יקרחו קרחה בראשם ופאת וקנס (ויקרא כה ה), וירכבם על החמר (שמות ד ב) ר"ל על החמרים, ויליד ביהו הם יאכלו (ויקרא כג) ר"ל וילדי ביהו, מאת בכור בני ישראל (במדבר ג ט) ר"ל בכוריהם, וכמהו ואת פרוי השלשה — מבכור בני ישראל (שס ג טו), ויקח חזקיהו את הספרים — ויפרשהו (מ"ג יט יד).

במקום ויפרשם, ונצפנו (יחזקאל כד) ונצפנום ודברי ר' יהודה בזה נכונים, ויחכן במהם במה שדומה לו ויהי לי שור וחמור וג' (נחלית לב ג) ר"ל אלה המינים, ובמהו כי אם הסוס אסור והחמור אסור (מ"ב ז י), ועוד זאב וטלה ירעו כאחד וג' (ישעיה סה כה) ומה שזמנת לזה מה שיהיה האחד ממנו וקבוצו בלשון אחד כמו ארבה כי הוא לאחד באמרו לא נשאר ארבה אחד (שמות י) ויהיה לקבוצ; בסמוך אמרו ובאו כרי ארבה לרב (זופטיס ו ה), וכמו דגה כי הוא כן לאחד באמרו ויתפלל יונה — ממעי הדגה (כ ג) ויהיה לקבוצ בכמו אמרו והדגה אשר ביאר (שמות ז כה), ומן המין הזה איש כי יהיה לאחד ולקבוצ, בהסמכו אל משפחה לאחד, בכמו אמרו וירץ איש בנימן מהמערכה (ד"ל ד יב) רצו בני איש אחד בלבד, וזה על דרך היחש, ועוד אמרו גרעון בן יואש איש ישראל (זופטיס ז י) וזה קרוב מן הראשון (ר"ל מן איש בנימן) כי הוא יחש גדולה כלומר שר ישראל, אבל היות איש לקבוצ בכמו אמרו ואיש ישראל הפך ויבהל איש בנימן (זופטיס כ מה); ומן השער הזה אדם, כי הוא יהיה לאחד בכמו אמרו ועם אדם לא ינגעו (תהלים עג ה), וממנו עוד אנש, כי הוא בכמו אמרו ואחת אנש כערכו (תהלים כה יד), אשרי אנש יעשה זאת (ישעיה נז ג), ויהיה קבוצ באמרו אנש כחציר ימיו (תהלים קג טו). אבל מה שנאמר בלשון רבים והחפץ בו יחיד בכמו אמרו אדנים קשה (ישעיה יט ד), והגישו אדני (שמות כה ו), כסף ישיב לבעליו (שס כה לד), מיד האלהים האדירים (ד"ל ד ח), אך יש אלהים שפטים (תהלים נח יב), ודעת קדושים אדע (משלי ל ג), ישר יחזו פנימו (תהלים יא ז), אך רחוק יהיה ביניכם וביניו (יחזקאל ג ד), עד אנה תשימון קנצי למלון תבינו ואחר נדבר — נטמינו בעיניכם (לוי יח ב), אם שוב תשבון אחת ובניכם (מ"ח ט ו), יש לאל ידי לעשות ועמכם דע (נחלית לא כט), נודי חרכם צפור (תהלים יא) איה אלוה עשי (לוי כה י), נסו ואין דודך רשע (משלי כח), כבואם יבא ובצאתם יצאו (יחזקאל טו י) ר"ל יצא; ומן השער הזה נעשה אדם בצלמנו (נחלית ח כו), משכני אחריו נרוצה נגילה ונשמחה בך נזכירה (ד"ל ט ד), אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג י). וכבר החגלגל לנו בשער (כח 183) מה שהוסף בו זכרון הרבה מכמו זה.

שער ל

זכרון כלל ממלות זרות יוצאות חוץ מן ההקשה

וממה שדומה להם שקדם זכרו מן המלות השומות בבילתי מקומותם, מה שמצאנו במקרא מן המלות היוצאות חוץ להקשה, ואנחנו זוכרים מהם בשער הזה כלל תהיה העמידה עליהם עוד בתחמת הדקדוק. מזה אמרו בבבלי גבך (יחזקאל י לא) ההקשה שיהיה בבבלי כמו בעשוקה את כל אלה (שס) וכמו אמר בבבלי אחרי גים (שס פגל) כי הוא מקור כמהם, וכאלו רבוהו אע"פ שאין טעם להרבות המקורים כי הם שמות שומים לרב ולמעט ממניהם, אלא שהעבריים אפשר שירבו קצת המקורים כאשר עושים הערב גם הם בלשונותם, ומן המין הזה בהורותיכם בארצות (שס ו ט) ההקשה להיות בשבא תחת התיו כי הוא מקור מבנין נפעל וכמו בהגלות פשעיהם להראות חטאותיהם (שס לא כט); ומן הזר אמר נלאית בבה עשוקה (ישעיה מו יג מן מלואו להיות עשוקה), ואפשר

להיות עתיד קבוצ בפי עצמו ר"ל קבוצ עצה כאשר נאמר בקבוצ עצלה בעצלהם (קבלת י); וממנו עוד אמרו ותחניף ארץ בנימין וברעהך (ירמיה נג), וכמהו ונשאו את זנותיכם (נפדל יד לג) ההקשה ונתן זנותכם כאשר נאמר ואת יניף מארץ מצרים (יחזקאל כג כז) ושניהם שמות כמו פרות ושבות, ענות עני (תהלים כג), וכמו כן בורות ושבות שביד (יחזקאל יו נג), וההקשה שביד כאשר נאמר ושבותי את שבתהך, וכמהו עוד אמרו וסחך וסחך (סס כג כט) משפטו יחזקאל, ועוד ביום גאוןך (סס יו כז) ומשפטו גאוןך, ואכן טעם לרבות בשמות האלה כי הם נוהגים מנהג המקורים, וכמו זה אמרו לפנוחיכי (תהלים קיו ו) המשפט להיות לפנוחיך, ומן המין הזה אמרו בקדמותיכם (יחזקאל לו יט) משפטו שבא אחת הנו ונפול הוור. ומן הור אמרו ובפגרו מלכיהם פסיהם (סס, טג ו) ההקשה בשבא אחת הבית, וכמהו פסיהם לו דוד (דנ"ג ט ד) המשפט בשבא אחת הבית, וכבר אמרנו בזולת המקום הזה כי שעורו במקום אשר הכין לו הור, וממנו משתחיותם קדמה (יחזקאל ט יו) משפטו משתחיותם. ומן הור מה שנשתמשו בו בקמעות ואין לו פנים בהקשה, אפס כי רצו לפאר המלות ההם, וזה כאמרו והרקה המרקה (סס כד י) כי מצאתיהו בספר ירושלמי בקמץ תחת ההא והוא על הדרך הזה שלא בהקשה ומצאתיהו בספר בבלי תחת על דרך ההקשה כי הוא צווי מבין הפעיל כמו השלך על ה' יהבך (תהלים נה כג) אשר הוא צווי מהשליך, השכם בבקר (שמות ז כ) צווי מהשכים, וכמהו נסו פני (ירמיה מט ט) ההקשה להיות בפתחות ההא כמו הרבו עלי (נחמיה לד יב), וכמהו פנו אלי יקשמי (פיוס כח ה) ההקשה להיות בפתחות על דמיון הסבי עניך מגרי (ש"ס ו ט), וענינו הירישו, והראיה על זה אמרו ושימו יד על פה, ומענינו משמים בתוכם (יחזקאל ג טו) כלומר מחריש, והמאמר בהרגש השין שלו (2) כמאמר אמרו ר' יהודה בהרגש סמך ויסב אלהים (שמות יג יח) והרגש ויסבו את ארץ ה' (ש"ס ט ט) והדומה להם, או כמאמר אשר אמרנוהו בכמו הדגשות הזה בזולת המקום הזה (לעיל דף 147) והוא שהוא להרגש הנח הרפה אשר יוסיפוהו לחמורה כמו הנח בויסך דלתים (פיוס לח ט) ובויגל את האבן (נחמיה כט כז) ובדומה להם; וכמו זה רדה והשכבה (יחזקאל לז יט) הוא אצלי מקור על דמיון והחל לא תחלת (סס יו ד) והמשפט בהם פתח תחת ההא, וכן רדה מקור גם כן כמו מרדה מצרימה (נחמיה מו ג) ואנינו רחוק שיהיו שני צוויים; כמו זה והחל לא תחלת מקור. ובא על בנין מה שלא זכר פועלו פשטן אותה (יחזקאל לז כ) ההקשה להיות כמו פשטן וקחו לכם צאן (שמות יב כח) כי הוא צווי כמהו, וכן ההקשה בפסליו עלינו (שופטים ט יב), שמחיו יגליו (לפניה ג יד), פרחי וגוי (מכה ט) [המשפט] שיהיו כלם בחירק כאשר נאמר ועלו לפנו (תהלים מח ט). וממה שהקמעות בו שלא בהקשה אמרו האומר לצולה חרבי (ישעיה מד כג), עלי הלבנון וצעקי, באה אחי הבית יסעדה (מ"ט ג י), וכן הוא שלא בהקשה בושערו חרבו מאד (ירמיה כ יב), אך המשפט להיות כמו חרבי שאו את אחיכם (ויקרא י ד). וכבר רצו אנשים שהם חושבים שהם חכמים שיוציאוהו במבטא (3)

(1) נספרינו הסכי בקמץ, אך מיכעלים מלא נכני כ"י ערפורה הסכי נפתח.

(2) ר"ל דגשות הסין כ"סעו ויקרא ההא נקמץ חטף, ונפסרנו חן הסין דגוש וכהל נקמץ פשוט וכן מלא רד"ק נפסרים הסדוייקים (דלה טל טעם).

(3) ר"ל שהיו קוראים וסערו חרבו נקמץ פשוט והיו מפסרים אותו לזוי מן הדגוש כמו פרוקו.

בלשון מוצא חרבו המים (נחמיה ח יג) ולשום משפט הרש הדגשות כאשר בפרקו נזמי הוהב (שמות לז כ) אע"פ שהיא סברא חלושה מאד, והראינו אותם המסורה עליו (ר"ל על וסערו חרבו). "לית דכוחיה" והראינו עוד הפסורה על חרבו המים, "שנים" (*), ושבו לאחר. ואנשים אחרים גם כן רצו להוציא ברתו יערה (ירמיה טו כג) במבטא מוצא חרבו מאד (ר"ל נקמץ חטף) על שישמורו צווי כמהו, והראינו בזה דברים לאיש ירושלמי, איני זוכר שמו, פרש בו הרגו חילה הנמשלים בעיר, בלשון החולף כאשר אחת רואה, ואמר בו עוד כרתו יערה פועל חולף כמו שרד מואב ועריה עלה וג' (ירמיה מט טו) וזה חכליה הביאור. ומספר האיש הירושלמי ההוא דיקתי קריאת משכו אותה בקבוצ (ר"ל נקמץ פשוט), כי לא היה נמנע אצלי להיות המם שלו כמו מם אשר לא פשכה בעול (דנ"ס כח ג) לולא הוא בכמו המקומות האלה חולחם יצטרך האדם אל בעלי הגרסא ואנשי הקבלה אשר נעדרו ממנו בפאה הזאת. וזה הספר הנזכר הביאו אצלנו מר יעקב החוגג הליונו יבית המקדש (ר"ל ידועים), והיה בכתב ידו. —

ומה שהשתמשו בו בקבוצ שלא בהקשה אמרו יקפדה לא נפרחה (ויקרא יט כ) והמאמר בו כמאמר ותחל לא תחלת והמשפט בו פתח תחת ההא כמו הרבו עלי מאד (נחמיה לד יב); וכמהו חרבי נחרבו (מ"ג כג), אלא שהקמעות נחפכה בו אל להיות כמנהג הלשון באותיות הגרוניות וההא גם כן מאותיות הגרון, אך מפני שהיה המנהג להניע כמו חת החרב בשבא ופתח בכמו אמרו ויכו את כל הנפש — חרבי (יחזקאל יח יח) והכניסו על ההא הקמעות על הזרות, היה ככר עליהם היות הקמץ כהא עם חנונת החת, והיה זה קל עליהם כהא והחלל בעבור נח היות מפני דגשות החת. ונא לי (ש"ס כח ט) היה משפט להיות בשבך הקוף ונח הסמך על משקל אמרי לי (נחמיה יב יג) שמעי בת (תהלים מט יח) ונהגו בו שני מנהגים יוצאים חוץ לדרך ההקשה, אחד מהם שהוציאוהו מוצא חרבו מאד, האומר לצולה חרבי, שמחי ועלוי, וזה זר יוצא חוץ להקשה. (כי הטעם ככל חלס נחירק) כאשר אמרנו לפני, והמנהג השני העתקתם הקמץ מהקוף אל מה שלאחריו ואינה אות גרונית; וכמו זה גם כן עשו באמרו אחי יקפיד שואל (סעז ג יד) עקרו להיות בקמעות הקוף ובשבא תחת המית ע"מ בפרש מפני עשו (נחמיה לז ט), בשבך השמר עליך (מזלי ו כג), והפקה אל המית; ואמרו עוד אפס נא (מ"ט יט כ), אפשעה בה (ישעיה כז ד) בקמץ תחת השני שינין וההקשה שיהיו בשבא כמו נקרה הלום (ש"ס יד ל), אשמעה מה ידבר האל (תהלים סה), ואשלחה להגיד (נחמיה לז ו) נשכבה בבשנתו (ירמיה ג כה); אבל יצא מן הזרות מוצא אשקטה ואביטה במכוני (ישעיה יד ד), ואשקלה לו את הכסף (ירמיה לז ט), וזאת היא ההקשה בכל פעל עתיד יהיה על יפעול שתפול הווי ממנו כאשר חוסף עליו ההא ושחעמוד במקומה הקמעות בהחבר הדברים, אע"פ שרוב השער הזה יוצא אל שער נשכבה בבשנתו נקרה הלום, שיפילו ממנה הקמעות להלך (חף סס על משקל יפעול) כמו אשקרה לפי מחסום (תהלים לט), אפירה אלהים (סס טו), ארפה איבי (ש"ס ככ לח), וחולחם הרבה מאד. ואמרו עוד יאקשה בשבלים (רות כ ג).

(*) ר"ל חרבו המים וחרנו פני האדמה.

לעיל 101), אלקטה נא (סס כו) זהו יחיד מדרך ההקשה מאשקה צא
(מ"ל יט כ) כי עתיד נשק אע"פ שמצאנו שפרחם י"ש (מסלי סד כו) אין
נמנע בהקשה שיחכן לומר ישוק גם כן ממנו, כי העתיד מן הפעל הקל יש
שיבא על יפעל ויפעל כאשר בארנו בשער השמוש (דף 77) ואין אחד מהם
יותר ראוי מן השני, אך עתיד הפעל הבכר אשר על דמיון פעל כמו לקט לא
יחכן בו הקבוץ כל עקר, ועל כן אמרתי בואלקטה שהוא יחיד רחוק בדות מן
אשקה נא; וכמה בדות וברחוק ובמחנה יחידיו (ישיע מד יג) והמסורה עליו
"לית רמזיה קמוץ", אך יחידיו בשדר (סס) על ההקשה בשוא ופתח; וממה
שהוא רחוק גם כן מן ההקשה אמרו כי מאיש לקחה זאת (נרשית ב כג), ישיעה
הפלתו ה' (י) (תהלים י"ג לו), ויחל להון (מסלי כס כג). וכבר פארוהו בקמץ
שלא בהקשה אמרו ולא תעבד (שמות ב ה), נלכה ונעבדה (דברים י ט) בלי
פאור, וכמה ונעבדה אח מוצרים (שמות יד יג), נעברנו אנהנו (זופעיס ט ב), לא
העובנו (דברים יד כו), נעמדה יחד (ישיע כ ח) בלי פאור, וזה כפי אשר יהיה
טוב בעיניהם וקל עליהם; ופעמים רבות מפארים בקמצות מלות שאין טעם לפאורם
בהקשה ויהיה זה בהפסק ובסוף פסוק כמו אמרו לא ישיב — לא ישיב (תהלים ח).
יש שיהיה עוד בבחי' אחת וסוף פסוק כאשר עשו בושם ששם את ישראל
(ע"ל סוף י), כי הוא סוף וירפאנו (סוף י), וירח ישיב (ישיע י יג), ובסוף עין
(תהלים עד ה) כי הוא כמו נאחו בסבך (נרשית כג יג ואלה מנחת זי) אשר הוא
פחת, ובהם דף שלמה (ע"ל יט ג, דרך נמכול ע"ל פ"ל); אריה שאג (עמס ג ח),
ועשה ה' אשר זמם (לוי כ יג), ומקצת כלי (דניאל ח כ), ומקצת ימים —
למקצת הימים (סס עו יח) בקמצות הצדי בשלשום והם סמוכים, ועוד משקל
דוכס (עול ח ל) בקמצות הקוף, ועוד מנת שועלים (תהלים סג יח) ומנת
המלך (ד"כ לז ג), ובכתב בית ישראל (יחזקאל י ט). ואמרו השבת פסחיו
(תהלים פט ט) בפאר הטיח בקמץ שלא בהקשה כי העקר שיהיה כמו מקדש ה'
(נרשית עו), וזהו ראוי להיות בהסמכו אל הכנוי בקמץ גדול ובא חטף; ואמרו
ושאר אחיהם (עול ג ח) בקמצות האלף והוא סמוך, ואמרו שאר ישוב שאר
יעקב (ישיע יב) בקמצות גם כן, והערים החרבות — כן תהינה הערים החרבות
(יחזקאל לו לז) בקמצות חחת מהם שלא בהקשה, וכן החדלתי (זופעיס ט)
בקמצות חחת מהם שלא בהקשה³, וכבר בארתי הסברא בהחדלתי באר הטיב
בשערו מספר השרשים; וכן עשו בהכי המטפחת — יחיד בה (רומ ג טו), כי
הרבה פעמים מפארים בקמצות האותיות הגרוניות והאותיות אשר אינם גרוניות
אשר עקם לנוח, בהניעה אותם בעבור דעת שיש להם בהנעתם כאשר הראיתיך
ממעשרים כמה שעבר, ואין הפאר הזה ראוי בכל מה שהניעורו ממה שעקרו
הנח, אבל זה שב אל הפעם ומעמד על הקל בעיניהם. ויתכן אצלי שחזרה הדעת

(1) כפסחיו העם נשאל לכו ויש ספרים בחטף פתח והאמרי צ"י יו נעזר הכווי נח"ק
קריית הרב המחבר, וכן מניחו גם הר"מ הנקדן וכן נמסר עליו נמסר כ"י, לית קמץ חטוף.
(2) כן הוא בפסחים כ"י בקמצות הקוף ונכנסים כפתות, ראה מ"ט, וכל אלה ראויים
נפתח לפי שהם סמוכים.
(3) וזה אל החדלתי הוא מניין הפעיל החלוי צהם החדלתי כמו השלכתי ואם הלא
היה הלא השלכה היה מן החלוי לנקה הטיח בקמץ גדול כמו הדיחה וזה ביעיבים
(יחזקאל ח) ובהחדלתי הטיח בקמץ, ולכן אמר שהיה להחזרת, וראה לקמן שער לה.

בקמצות חת החרב נחרכו (לעיל דף 197) הדעת הוואת ר"ל פארה (מסורת הקריאה)
בעבור התנועה מכלי שחזרה הקמצות נעקרת אליה מן ההוא והפדחה לא
נפדחה, ויתכן זה גם כן בקמצות עין ואין מעמד (תהלים סג ג) והמס קמצה מפני
שמהם להניע מה שלפני האותיות האלה מפארות כאשר תהינה גרוניות כאשר
עשו בתו ובמחנה יחידיו (ישיע מד יג), כי הניעה בקמץ גדול בעבור שפארו
האלף בקמץ חטף. ואפשר שזיה דעתם בואותיו בה כדעתם בשמחי ועל יו, מלכי
עלינו (לעיל 196) אלא שהעתיקו הקמצות אל החת מפני שזיהו יחיד קל עליהם.
ומן הוד אמרו דמצאם אחר (נרשית ככ) ההקשה לחת פסאכס בקמצות
המס ע"מ כשמעכם את הקול (דברים כ פ) כי המס בה מן השרש לעמח השין
מן כשמעכם, אך הלשון הזה ר"ל במצאם אתו הוא ראוי להיות מן יצא כמו
את מוצאך ואת מובאך (ע"ל ג כה), וכבר נסה קצת חקנים לפרש אותו על
הסברא הוואת והיה משער אתו במצאם חפשונו אתו, וזה אינו קרוב לדעת,
ואני חושב שעשו זה בעבור שזיהו כבר עליהם לכא חחת הצדי ע"ש שבא ופתח
חחת האלף ומשכו הצדי בקמץ וכאשר היה זה נמשך הקמץ אשר במס ונחפך
לחולם בהכרח כי לא יכול הלשון חלח זה; וכן זה ואת פסאכס באמרו את מוצאך
ואת מובאך (ע"ל ג כה) כי ההקשה להיות מובאך ע"מ יהי מקורך (מסלי יח)
כאשר נאמר מובאך עם (יחזקאל לג לז); וכמהו ומוצאיו ומובאיו (סס מביא), אבל
הראשונים מקורים ואלה שמות; ואני סובר שהיה דעתם בשתי המלות לרדוף מה
שלפניהם* והיא סבדת ר' יהודה בהם נ"ע. ומן הוד וחפוצות ימים (ישיע כה לה)
המשפט והפיוצות יכס והפכו הוד ואו והמירו והוא בחיו (ראה ד"ק סס ונמכול)
כאשר עשו כואנכי תרגלתי לאפרים (סוף יא ג) כי הדין בו אצלי להיות הרגלתי
נגור מלשון המשנה כאשר אמרו עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה וכן ורגל
(מ"ל פ"ב דתענית) ועוד לא יאכל חוב עם הובא מפני הרגל עבירה (שנת פ"ח
מ"ג) ובתפלה הרגלתי לדבר מצוה ואל תרגלתי לחבר עבירה, והטעם ואני תרגלתי
אותם לקדתי אותם על גרועותי כענין ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות י"ד ד);
אך וחפוצות ימים מענין ויתפוצצו הררי עד (תנחומי) ובפשיט יפוצץ סלע (ישיע
כג כט) אשר הוא שבר ורצון והפרד חלקים, מפיו חרב (מסלי כח יח) שם לכלי
אשר יהיה המעשה הזה בו, וממה שמחוק הענין הזה ויתפוצצו אמרו ונפלתם
ככלי חמרה; בעותך צמחוני (תהלים סס יו) המשפט צמחוני ובפלו החו והו
שלא סתקשה; וכבר נסה בו ר' יהודה אל סברה אחרת בספר אותיות הרפיון.
בהם תבואתך טובה (לוי כ כה) המשפט תבואך והוסיפו סימן שני לנקבה
כאלו המלה מורכבת מן תבואך ומן באחד. ויך פ"ש (סוף יד יו) משפטו
שרשו בקמץ חטף חחת השין, כי האחד ש"ש על דמיון חוש, וכאשר נאמר
לחשיו יכבר (יחזקאל מ יג) כן יהיה ראוי שיהיה שרשו על הרמיון הזה גם כן;
וכן אמר בקדש קדשים (נמדנר יח ט) כי משפטו להיות בקמץ חטף כמו בקדשים
לא יאכל (ויקרא לב ד), ואיש את קדשיו (נמדנר ה י).

* ר"ל לזוג המלות וכמו שזמר ר' יכודה (דף 71): ויתכן שזמר כי מלת מובא
דפסה אחר מלת מולא להדמות לה במשקל, וכל"ל לא כמו שדפס להדמות לה.
וכפסרו הקרוב והישר — שזר הטחן מקלת דכיוו החכם עווללד — כתב ר' יונה: על
מלךך ואת מובאך כי זיווג המלות רגיל צפי הערבים כמו שזמר וזי חלתנה באלעמקית
ובאלעמקית, אני אבוא חליו בערבים וצקרים.

קראשך עשו שן בה אשרים (יחזקאל כו ו) הטוב במה שיאמר בה שהיא מלה חלוקה והחפץ בה קבוץ (לשון דנים מן) ברזש חדרה ותאשור (ישיעיה מל יט) והפרידו החו מן האשור עם הכית הנוספת כאשר עשו בכל עמם שבא (קהלת ט טו) ובפקת קוח (ישיעיה מל) ובעגלה יפה פיה (ישיעיה מו כ) והקל העין (*); וזה היה רעםם באמרים בשל אשר יעמל האדם (קהלת ח יו) כי הדין בלמד שחיהיה מחוברת באשר כהחברות הלמד בשלמי הרעה הזאת (יונה ט) במי עד שיהיה על הרמיון הזה בשל אשר בשוא חחת הלמד; ובעבור החבר בשל כאשר כהחברות בשל במי, והשין בשלמי ובשל אשר יעמל במקום אשר ואשר טעמה בעבור כמו אשר עשה דוד את הישר (מ"א טו ט), אשר עשתה מפלצת (סס טו יג), כאשר את אשחיו (נחמיה ט ט); והראיה שענין שין בשלמי הרעה הזאת אשר, אמרו באשר למי הרעה הזאת (יונה ט ט) כלומר בעבור כי מצאתנו הרעה הזאת. ופרוש בשל אשר יעמל האדם בעבור מה שמיגע בו האדם גפשו מן החקירה והדרישה, הענין הזה כאשר אספר. אמר החכם וראיתי את כל מעשה אלהים כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה חחת השמש בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצוא, פרוש הבטתי בכל בריאות הבורא והנה בני האדם לא יוכלו לעמד על אמתת היותם ולא יגיעו עד חכליתם ואם הם חושבים בנפשם זה בעבור ארך יגיעתם לחקר ולדרש אינם מגיעים אליו ואם ישחדל הגדול שבחכמים לדעתו לא יוכל, על זה הוספתי בפרוש ואם הם חושבים בנפשם זה כאשר ראוי לענין, ופרשתי החכם הגדול שבחכמים עם שאמרו החכם בסתם מפני שהוא הראוי לענין. ודע כי למד בשלמי ובאשר למי הן כמו למד הן לצדק ימלך ולשרים למשפט ישרו (ישיעיה לב) ענינם בעבור כך וכך ועל אודות כך וכך ועניניה וענין השין וענין אשר אחד (לעיל 12. 16); וזה ממה שנתקבץ בו שני משרחים (ר"ל שני מלות הטעם) כהקבצם במלפנים ולחיצון (מ"א ו טו) אשר הוא כמו לפניהם ולחיצון, ובמלפנים ונאמר צדיק (ישיעיה מל כו) ובזולתם הרבה ממה שזכרנו וממה שלא זכרנו (לעיל 19), ואין טעם לה במליצה, כי השין ואשר עומדים במקומה; וכן אומר בלמד בשל אשר יעמל האדם ופרושו בעבור אשר יגיעו בני אדם בו נפשם מן החקירה. — ובאשר חלקו מלות עקרו שלא חתלקנה כן חברו מלות עקרו שלא חתברנה כאשר עשו בעבטיט (חנקוק נ ו) ובוקיקלון (סס ניו) ובוחשכין באהלו מבלילו (חיוכ יט טו) אשר פרושו ישכון בבית זולתו, ובצלמות (סס י כג) ובמלים אחרים רבים. ומן הזר אמרו הדשנה מחלב (ישיעיה לד ו) הנון למד הפעל כי הוא מן אכל ושבע ודשן (דברים לא כ) והדין בהרשנה בהקל הרלת ובשבא חחתיה ובקמצות השין הדשנה על דמיון השלפה (יחזקאל יט יג), מעמים הוצאה (סס לו ח), אמלאה חתרה (סס כו ג), אלא שקמצות הוא מן החרבה נעתקה אל החית מפני שהיה יותר קל עליהם ומן הדמיון הזה והוא מעמים הוצאה וזה היה הדין בהדשנה שם על מכונתה (זכריה ט יט) ר"ל שעקרו ויחיה על דמיון והופעלה ובא גם הוא זר (מורכב מן הפעל וטן הפעיל). ודע כי הדין אצלי שיהיה והניחה שם (סס כו) מן והניחו את רוחי (סס ו ט) והיה רגשות הנון על הדרך הזה בעבור הבלע

(* ר"ל עין הפעל והיה העין נמלת נח — עשרים אשר דינה להדגש כמו בוחשכין.

כמו הנח המוסף בהושב כספיו (נחמיה טז כח), כי הוצאו בית יוסף (סס עג יח) כאשר אמרנו (לעיל 146) בוחש אחר (ישיעיה מו יד) ואפניו על הדרך הזה שיהיה והניחה [הנחת] ע"ד והוסרה מן חוסר והושבת מן הושב. כספי ויתכן לומר בהרשנה שמשקלו הוחפעלה ושהמשפט בשין הרגשות בו בבנין הזה כבר בא באמרו לא התפקדו בחוכם (נמדנר ט טו), התפקדו ומלכלו (מ"א כ טו), אחרי אשר הטמאה (דברים כד ד) משקלו התפעלה, ועוד אחרי תמסם (ויקרא יג כה) עקרו התכבס; והענין באמרו חרב לה' מלאה רם הרשנה מחלב כענין באמרו ועפרם מחלב ידשן (ישיעיה לד ו) וקלות חשון של הרשנה על הפנים האלה כקלות קוף התפקדו ולמד ויחילו (נמדנר ט יח); ואפסרם על כל הגוים (ישיעיה יד) היה משפט האלף אלו היתה המלה על עקרה לחיות בסגול אפסרם (דברים כ) ההכנסה לוח לוח) כמו אלף ואשאלם ויששן דבר (ישיעיה מל כח) והדומה לו בעבור נפלה על נח נראה, אבל מפני שנתפכה המלה מאפניה והתנועעה פא הפעל והוא הסמך והיה דינה לנח, והאחרית בין האלף והסמך נח רפה כל שכן בהיות השופר חחת האלף והמשכה בטעם ונקרת האלף בצרי מפני זה הנח הרפה, והפכם המלה מאפניה הוא שהם הגיעו מה שעקרו הנח ר"ל הסמך; ואפשר שתהיה חנונת הסמך נעתקה אליו מן העין וכן השבא בעין נעתקה מן הסמך ואחר כן הניעה הפתח עם השבא כאשר הוא מנהגם באותיות הגרון והפכם אלה השתי חנונות דומות להפכם כבש ושמלת והדומה לזה. וידמה לזה מה שעשו בבהשמה מהם (ויקרא כו טג) כי הדין היה לחיות חחת הבית שבא וחחת הוא קמץ והומרו השתי חנונות ואלה פנים נכונים בו זולת הפנים אשר זכרנום בזולת המקום (לעיל 154), וקרב מזה מה שעשו בלפסרם את ברתמי (ויקרא כו טו) כי הדין היה הניעה הפא בצרי והוא בשבא ופתח. ודומה לזה שעשו בבהשמה מהם, אלהים יחנך בני (נחמיה טז כט), חנון יחנך (ישיעיה ל) כי המשפט ביוחך שיהיה יחנך הקמץ חחת החית ע"ד שארית עמים יבזום (לפניה ט ט), וסלף בוגדים ישרם (עזריה יא) ונהפך אל היד. ויש לנו בואסרם מאמר אחד בספר השרשים. ויחלקם דוד וצדוק מן בני אלעזר (דברים כד ג) איננו נפעל, כי אם היה על בנין נפעל היה חחת היד צרי כמנהג, וכאשר היה חחתיה סגול היה הנכון אצלי לאמר בו ויחלקם בשבא חחת חחת על דמיון ונראה ולא מראה ונחמדהו (ישיעיה גג ג) וכאשר גמו להניע החית כמנהגם ברוב אותיות הגרון כאשר עשו ביוחרדו וקני העיר (מ"א יד), ויארבו (ישיעיה ט ט), יהלמי צדיק (תהלים קמ"א ה) ורבים זולתם בחרו משכה בקמץ כאשר בחרו זה כמו כן בסמך ואסערם אשר היה עקרו להיות בשבא ע"ד ואשאלם, ודע כי הסגול ביד ויחלקם הוא במקום פתח גדול ועקרו שיהיה כמו ויחלקי את הארץ (ישיעיה יד ט) אבל הם מחלפים בהרבה מקומות כאשר התבאר במה שקדם מדברינו (סער ח) ויש ששמים הסגול במקום החירק בכמו אל חמתי (ישיעיה יח כג), צור ילדך תשו (דברים לז יט) אשר עקרו תמחה ותנשה בחירק, ובאל תמח חסדי (נחמיה יג יד) כי המשפט להיות כמו וימת את כל היקום (נחמיה יג כג). ויש אנשים חמחים על דברי ר' יהודה בתשי (ס' ס' כח דף 125), נפל הנון ושב במקומו נח רפה, אמרו האין יתקדם לנח הרפה סגול אבל יתקדם לו צרי או קמץ גדול? ולא הרגישו לויחמו הצאן (נחמיה ל ט) אשר משקל ויפעל (*), והיה שלו נקודה בסגול והוא נופל על הסברא

(* וסלףו ויחמו לו ויחמי כמו וישנו ללכל לחם.

הואת והוא סכרת ר' יהודה בו על נח רפה הוא פא הפעל. וכן הם נבוכים ברכבי ר' יהודה בתחלת ספר אותיות הרפיות "כי אותיות הרפיות יש שתחפניה עד שתחתרנה ולא יהיה להם במבטא מראה ולא תהרגש אבל מעיד עליהן השמע נוע מה שלפניה בקמצות או בפתחות או באחד מן השבעה מלכים בקמץ בכמו וקאם שאון (הוֹעֵי יוֹד) אֵל זֶא רפא נא (נמנע יוֹד), וכמו החולם בכמו שופר ועולם וכמו החירק בדויד ורביד וכמו הצרי בירדו וילכו" ולא היו נמנע מהם גם הם לדמות בשורק כמו שונם (יֹהֲזֵעֵי יוֹד) ושועל (דֹּסֵף לוֹ), אבל נפול הסגול ופתח גדול על נח רפה מפני שלא הביא ר' יהודה דמיון בהם במקום הזה מספרי אותיות הרפיות [היה נמנע מהם] אע"פ שרמה בהם בספר הנקוד באמרו כי ארץ ושערו זר בעבור נפול הסגול הפא כל אחד מהם על נח רפה, ואמר בשער ההוא עוד: דע כי שיפול פתח גדול וקטן על נח רפה, והמה כפתח הגדול שער ונחל. ואנשי דורנו זה אין מיגיעים מחשבוחם ולא מטרחים על נפשוחם בעמידה על סודות הספרים האלה אך הם עוברים עליהם הבטה וזה מעצלותם והלאותם לא הרגישו אל זה אשר הערותי אני עליו ורמוז להאשים ר' יהודה על אמרו באחד מן השבעה מלכים. וכבר מצאנו הפתח הגדול נופל עוד על נח רפה בוללת המין הזה וזה בכמו אמרו אשר שמי חול גבול לים (יִמִּיָּה ס בנ), בנתי לרעי (תהלים קלט ב), אני קרתי ושחיתי (יִשְׁעִי לוֹ כה), שבת י לירושלים (זכריה ח) ואנחנו קמנו (תהלים ב), זקנתי ושכתי (ז' יב) כי פאי הפעלים האלה והדומה להם פתוחות ואחריות נחים רפים מבוארים. ויזכר לברכה המורה ר' יהודה מה נחכנו דבריו באמרו במאמרו השנית (58) מספר אותיות הרפיון בזכרו הפעלים העלולי העין, אמר, והוא רומז אל עין הפעל "ויש שיפול הנח הזה מהמבטא והמכתב כאשר יאמר מהפעלים האלה ופעלתי ויהיה ענינו העתידות ¹ כמו יִשְׁבִּיתִי בשלום (נחזית כח כה) וקמתי על בית ירבעם (עמוס ז ט), וגלתי בירושלים ושחתי בעמי (יִשְׁעִי סה יט), ומשחתי את עון הארץ" (זכריה ג ט). ויחכן הענין הזה באמרו ויהיה ענינו העתידות ובכח דבריו שאם יהיה ענינו החליפה, עין הפעל ואם היא נופלת מן המכתב היא קיימת במבטא ואם יבא הפתח לפניו, וזה בכמו זקנתי ושכתי ר"ל ושכתי, ובכח דבריו עוד שהיא קים בקמתי ושכתי והדומה להם, כי לא חייב נפלו מן המבטא והמכתב יחד כי אם בכמו ושכתי בשלום וקמתי על בית ירבעם לפי שהיה ענין המלות האלה העתידות כי המלה בה היתה מלרע, אך כאשר לא יהיה ענינה העתידות ולא יהיה בה ואו העטוף השבאית מלחה חתיה מלעיל והנה או יהיה קיים מבואר ואשר לפניו פתח כמו זקנתי ושכתי, ושכתי אל ירושלים, ואנחנו קמנו, לכן עתה שבנו אליך והדומה להם, ואם יהיה זה מזה דבר בקמץ הוא בהעמדה ובהפרד כמו עד פתני (מ"ז ז ג) וזולתו; ולא היתה כונתנו בשער הזה לבאר כמו זה, אך הוא מקרה קרה בספר ². ואחרי זה נשוב אל השער.

ומן הור אמרם ה"י המטפחת (רות ג טו), הכו לה' (דס"ז יו כח) משפטם להיות ה"י על משקל אך ד"י עונך (יִרְמִיָּה ג יג), דעו כי ה' הוא האלהים (תהלים ק ג) כי הוא צווי מן יהב ע"מ ידע, אבל בנו אותם על הצווי הנפרד אשר הוא

¹ נחזקם, ונענינו לעתיד" ונ"ל ויעשו לעתיד לו כמנ"כ פה ויהיה ענינו העתידות.
² ראה הסערה בסוף הספר.

הב ע"מ דע ולא שנו בנין הב וזה. וממנו עוד אמרו כל מכבדיה הוילוח (מ"ב ס ח) הסיווך ויכלו לך (יִרְמִיָּה לו כב) המשפט בהם להיותם (היון וסמך רפויים) כמו הכיאות הכיאות, וכבר הבאתים בספר ההשגה וזכרתי עליהם בו. וממנו עוד אמרו עין אפיר את שני הגוים (יחזקאל לה י), באפירם שלחן ה' (מלכ"ז יב), באמרכם כל עשה רע (זס סוף ב), ביום אכלך ממנו (נחזית כ ט), והיה באכלכם (נמנע טו יט), ביום עמרך מנגד (עונדים ט יט) למרדכם היום בה' (יֹהֲזֵעֵי כה יו), עד השמרך ועד אברך (דברים כח כ טה), עד אברכם מעל הארמה (יֹהֲזֵעֵי כג יג), בעזבכם את מצות ה' (מ"ח יח יח), והדין במלות האלה להיות (עין הפעל נזנע) על דמיון ובשכבך (דברים ו כ), בעברכם את הירדן (דברים כו), כתפשכם את העיר (יֹהֲזֵעֵי ט ח) כשמעכם את קול השופר (ז"כ טו י); ויצא מוצא לשפיר בדרך (שמות כג כ), ואמר להגיד (ז"ל כד יט), וההפרש אשר בין שער ופִּשְׁכֵּךְ ובקומך ובין לִשְׁפִיר בדרך כי הכנויים בשער ובשכבך סמוך אליהם והמה לפועלים והם בשער לשמרך בדרך פעול בהם. ומשער כתפשכם את העיר אמרו קכרכם אל המלחמה (דברים כ ב), אבל זר כאשר זר באמרכם שלחן ה'; ויש בה עוד זרות אחרות והיא המשך קופו בקמצות כאשר קרה לסמך ואסערם (לעיל 201). ותגבהינה ותעשינה (יחזקאל יו ב) המשפט וההקשה ותגבהינה ותוציאנה אותו מוצא ידיו תביאנה (ויקרא לו ז), ואפשר שרצו בו להצמד הדבור (לזווג לומענינה). ושאנך עלה באוני (מ"ב יט כח) ענין המלה הואת כמו ושאנך (כי הוֹעֵי מן טה) ויצאה שלא כהקשה, ולא יכשר שחיהיה בענין שאנך מואב (יִרְמִיָּה מו יח) בשום פנים. עשו פִּשְׁיִיִּי (יחזקאל כו ו) משפטו להקל השין ולהיות שבא תחת המם כי הוא קבוץ כל חופשי משוט (זס כו כט). ויִשְׁבִּיתִי מראשתיכם (זס לו יח) מן הפעלים אשר פאיהם יוד משפטו ויִשְׁבִּיתִי על דמיון והשלכתי במקום היוד אשר הוא פא הפעל ונפל היוד השנית (ר"ל יוד הסעיל) כאשר נאמר היטבת לראות (יִרְמִיָּה ט יב); ואם הוא עלול העין (זס טו) משפטו להיות ויִשְׁבִּיתִי כמו והשיבתי את ידי (יחזקאל כ בנ) [ואן] בבל יוד כמו ויִשְׁפֹּטִי אתכם (יִרְמִיָּה טו יג), והיה והיטבתי מורכב משני הלשונות וראשיתו עלול הפא ועל כן נכתבה בו היוד אשר היא פא הפעל ואחריותו עלול העין *). וכמוהו והושבותים כי רחמים (זכריה י ו) אלו היה מן הושיב על דמיון הוריד (ענתי פה) היה והושבותים כמו והושבותים על בתיהם (קֹזֵעֵי יח יח) ואלו היה מן השיב (ענתי כע"ן) היה והשיבותים וכאלו, אם כן מורכב משתי הלשונות האלה. ומן הור אמרו כי כפיכם נגאלו בדם (יִשְׁעִי נט ג) וכבר זכרתי בשער השמוש (דף 98). ודע כי מן הור עוד אמרם יאמר, ויאכל יאחו בעקב פח (חיוז יח ט) ועקרם להיות על דמיון יפעול כמו ואתה תאווך מתנדך (יִרְמִיָּה ט י), ולא נאסוף את תבואתנו (ויקרא כה כ), אבל בעבור שכתרו בפעלים האלה רפיות הפאים עם הראותם, כדד עליהם שיביאום על ופעול מפני הקבץ שני קבוצים בכל פעל מהם אלו היה אומרים יאמור ויאכול ואתחו והעתיקו אל יפעל, והראה על זה השתמשותם בצווי ממנו על פעול ר"ל אִמַּד אל הכרנים, ואתו בנובו (שמות ד ד), את אשר תמצא אכול אכול את המגלה (יחזקאל ג), והוא שהצווי נלקח מן הפעל

* הכה יולא מדבריו שקרה ויִשְׁבִּיתִי מלא יו"ד קודם לנ"ת וכן העלה מ"ג וכן הנכון ע"פ מ"ק כז"ל כ"ה, ל"א. ומ"ג יחזקאל ל"ג, ל"ב. אך שם לר"ך תקון. (דברי חסד בעער).

[illegible]

1

דע ירד' כי תחד מן הכללים החדשים אשר חנני ה' לך לות ולהעלות ממעמקי
מבמת לה"ה הו"ה כי נלזן ארמי הקמץ (חוץ מחומו שבסוף תנה וסחריו אל"ף) לעולם

ור"י בן שלום קראו קמת קמתי נפתח ומעניקם למדו רוב הנקדנים והמדקדקים שאלו אחריהם, עד שבעטו נכבד הקצין ההוא, עד שכלו הכתמים דערכנו ונגיענו וגלחנו. וכל מה שיתגלה לנו מעט שנכבד ואזכר, יועיל ממד לגלוי תעלומות חזרות. וכן הקצין הזה מועיל לחזק שיטתי שהקצין הארמי ליכנו מקבל שני, וזה חזק לשעתי האחרת (אשר היה אזן סנת חכמת הדקדוק כלה) כי לה"ק היתה מתחלה דומה ללשון ארמית, ומעט לה"ק מתחילים על ידי לשון ארמית, ולעל על ידי לשון ערבית, וחכמי הגוים מן זמננו עד גענונים חזנו לתקן חכמת לשוננו וקלקלה. אוהבך ש"דל.

ש ע ר לא • זכר בו ענין הזרות •

דע כי זרות המלה התיינה על שני פנים או זרות מן ההקשה או זרות מן השער ר"ל מן השמוש והמנהג אפילו אם הוא בא על ההקשה, וזה שהשמוש והמנהג יהיה על שני פנים גם כן, אם על ההקשה והוא רוב דבריהם כהביאם הצווי מן העתיד מן הפועל הקל אשר הוא על יפעל או על יפעל על פעול מן יפעל או על פעל מן יפעל והמקור פעול, וכהביאם הצווי מן עתיד פעל הדגש (פעל) בדגשות וכן המקור, והרבה מכמו זה אין אנו צריכים לקבצו הנה, אבל מה שבא משמושיהם שלא כהקשה אע"פ שהוא נהוג ברוב דבריהם הוא כהביאם עתיד מן נתן יתן כהנעת התו (כלרי) זמן אכל יאכל בצירי או יאכל בפחה. ומן אמר יאמר או יאמר בצירי, והיתה ההקשה להיות העתיד מן נתן יתן בפחתות התו על משקל יזל מים (נמדנר כד ז) מן הרים נולו (זופטים כ ט), כי ישל ויתך (דנרים כ ט) מן נשל, וידר יעקב נדר (נלזית כ ט) מן נדר, והיתה ההקשה עוד להיות העתיד מן אכל ושמר ואמר ע"מ יפעל ונזור (*). אל יפעל לעלה אשר זכרנו בשער הקודם, ונזור עוד אל יפעל בצירי על משקל יתן זרות אחרת וכן נזור יאמר (ליוני כ ט) עוד אל יאמר אך הזרות חוץ לדרך ההקשה הוא כהנוד שכל אדם תאריך אפו (מזלי י ט) אשר היתה ההקשה בו להיות תאריך בפחתות ההא כי הוא מקור כמו בהאריך הענין (נמדנר ט ככ), וכמהו ביום תהייק בידם (ירמיה ל ט), ועוד פסוח והמליט (יעזיה ל ט) השמרם אחם (יחזקאל יד), בגרין עת הדריכה (ירמיה נא ג) כלם מקורים והיתה ההקשה שיהיו הראים פתוחות, וכהנוד נסו הפנו העיניים לשבת, נדו מאד העיניים לשבת (ירמיה ט ט) אשר המה צוויין מובנין הפעיל וההקשה להיותם פתוחי הראין, ואמרו הפני בקמץ זר עוד והמשפט פתחות ההא בעבור שהוא צווי מן הפנה; וזכרות קולי אל אלהים והאזין אלי (תהלים טו ז) בפחתות ההא וההקשה להיות בסגול כמו ולא האזין אליכם (דנרים ט ט) כי הוא פעל חולף כמהו אבל האזין הפתוח הוא צווי כמו האזינה אלהי יעקב (תהלים כד ט) ויהיה עוד מקור. וכמו הזרות הזה במקרא הרבה ממה שזכרנו כבר בשער הקודם לזה וממה שלא זכרנו בו. אך הנוד המלה מהשער אע"פ שבא על ההקשה כהנוד ואנחנו יאמר לך איש אלף (זופטים יו ט) אשר זה משער יאמר ואלו ואלו על ההקשה כאשר אמרתי קודם זה

(* ונזור הוא לשון נזר אחר מדרך ההקשה והסדור, ונלשון ולענין הזה השמש גם כאשר בדבריו המובאים לקמן — אם אין שם טעות מעמיתך — וזה כנזירות הקודם להם" והוא העדל הסדר.

שניש מלה שחבא על העקר ויהיה חלוק השער על זולת זה, וזכרות ושלש נשי בניו (נלזית ז ג), לשלש אחיהם (ליוני ז ד), ומעלות שבעה עולותיו (יחזקאל מ כו) אשר באו בהא על העקר, והשמוש והמנהג במספר הנקבה שיהיה שלש ושבע בלא הא אע"פ שההקשה להיותם בהא כי היא סמן הנקבה כאשר אחת עתיד לראות בשער המספר (מל). וזכר שמשו בכמו הזרות הזה עזר בבריתא באמרם בשלשה וארבעה מברכין ברכת המזון ורצו כזה בשלש ברכות וארבע ברכות אך כחבו סמן הנקבה על ההקשה והעקר והניחו השמוש והמנהג; וכבר רבה המחלוקת בין הגאונים בפרוש הבריתא מהם מי שברך משומם ברכות בעבור ההא ומהם מי ששםם ברכות ואמר שאינו יודע עלת ההא (*). וזכרות ושפתי חכמים חשמונים (מזלי יד ג) מהשער אע"פ שהוא על ההקשה, כי המנהג בכל יפעל כאשר יתחבר עם כנוי הפעול או הפעולים שחפיל ממנו הואו כאמרם ולא ישמרנו בעליו (זמות מל לו), כי חשמונים בבטנך (מזלי כ ט), ויורקו עליהמזבח (ויקרא ט יט), וכבר בארנו זה בשער השמוש; על זה בא רב השער מנפול ואו המשך ועוזב להורות עליו, ואפשר שיורו עליו בקבץ פום (כז קמץ חטף) באמרם הוא יתאם מפניכם (יחזקאל כ ט), ורם יתאם (יחזקאל לו ו), ויבני (יעזיה ס ט) באותי יאמרם (כז ט י). ואלה המלות גם כן והרומה להם מאשר נזר מהשער ובא על ההקשה. ופעמים יבא בשער מלה ושתיים על העקר להורות על עקר השער ואם יהיה המנהג זולת זה.

ש ע ר לב • מן ההפוך (*).

דע כי ההפוך בדבריהם יהיה על שני דרכים, האחד מהם במבטא והשני בענין, כי הדברים כאשר לא יכנס בהם ספק יתכן בהם ההפך וזולתו. וההפך אשר במבטא כמו כשב וכשב ושמלה ושלמה, בלעגי שפה (יעזיה כ ט) נלעג לשון (שס לג יט), ולשון עלגים (שס לז ד); חמנת חרם (זופטים ז ט) חמנת סרח (יחזקאל כד ל), ובכלל גמא (יעזיה יח ז) ואח האגמים שרפו באש (ירמיה נא לז) החשים אגמון באפי (ליוני מ כא), ויחלש יהושע (זמות יו ג) את כל הנחשלים (דנרים כ ט), והיית לזעיה (שס כ ט) והיה רק זועה (יעזיה כ ט), בני עולה (ש"פ ג לז) בני עלוה (כז ט י ט), ומחלעות לביא (יחזקאל לו ו) מחלעות כפירים (תהלים נח ז), ויחרד האיש וילפת (זות ג ט) נפחולי אלהים נפתחתי

(*) הנביא היה נזכר מזה וזה אלפסי ז"ל כתב: „הא שעתה שקלו וטרו נה קמתי ז"ל ולא סלקו לכו כל עיקר מזהו דפנינו לכו דהא דמנע שנסה ואלרענע דרכות חינוק וקולו לכן כיני תני לכו כלשון זכר ולא חשבו נה פירוקא", ולכר המנער שגזו ח"ל פה כהא, והיה זרות על דרך ההקשה והעקר כמו שהשמש הכתוב כהא כלשון. ללשון נקבה ומעלות שבעה. (2) אמר ה' אפסי נפ: כט: מוסכם מכל החוקרים הסדור בדנרים הוא מהיותר גדולות שנסבות להגיע אל התכלית הנלכה כי העדר הסדור יחייב הטעם השגת התכלית על הדרך הנלכה וכבר חזר קלת המדקדקים מחכמי יון שהשדוש לעולם היה כשזכר מהעדר הסדר אל הסדר וזהו מנזל מפעולת ה' ית' שס תכלית היסוד והסדר וכמו שהעיד עליו הכתוב לדיק ויזר הוא וכל מה שנטל מהמנללות יותר שס הוא הסדר והיסוד בפעולותיו וכבר אמרו בפעולות הטעם שכן כולן עתוקות ומסודרות בתכלית הסדר והתקון והששים לפי מעלת מליחותם היה הסדר נתנועתם יותר, וכבר היה ראוי לפי הענין הזה ליתן תכלית המדות בדבר אליהם ית' לרובי נספר הזה אשר הוא דברי המורה הנבונים והטורכרים ברוח הקדש, אבל מה אעשה וכבר הכיניו ח"ל וכן הוא פסק ההלכה שאין

בהקדמת הבית על הכף כי פרושו בכמו מרח ים הארץ; ארץ. רמעתו (ישיהו יו ט) יתכן שיהיה ארץ ע"מ מי אנחמך ותהיה היוד למד הפעל על דרך השלמות והתמות כאשר היא יריון מרשן ביתך (תהלים לו ט) שלם ביד וכמו שיהיה עוד אמרו התמות יכסומו (שמות טו) שלם ביד ההפוכה מהא כסה שמים (תנחומים ג כ) אשר היא למד הפעל, והמנהג והשמוש יכסו כמו יגלו שמים (לוי כ כו) וכא זה יכסיו שלם ע"מ ידברו לו (יחזקאל לב כח) אלא שעובי דגשות הסמך להקל כאשר עובי דגשות (השון) הנון ויקנאו אחו (נחזקית כו יד) ולמד וימלאום למך (ז"ל יח כו), וכן וימלאם עפר נחזקית כו יד ע"מ המסרה וקוף מידי תבקשנו (נחזקית מג ט) וזולת זה הרבה ממה שזכרנוהו בשער החסרון; ואפשר שיהיה היוד באריון נוספת כאשר היא נוספת בלריוש הדבר (עזרא יו) ופרושו ארץ דמעת. כלומר מרמעתו. — ומן ההפוך מן הפעלים העלולים הפאין והענין אמרו גם בוש לא יבושו (ירמיה ו טו⁴), לא תגורו (דברים א יו) כי יגרו (ז"ל ט ט), והיה הטוב שהוא אשר ייטיב ה' (נחזקית יג), כי תצור אל עיר (דברים כ) לא יצר צעדך (משלי ד) יצרו צעדי אנו (לוי יח), ורעה עינך (דברים טו) מרוע לא ירעו פני (נחזקית ג ג), לא הקיץ הנער (מ"ד ד לה) וייקץ נח (נחזקית ט כד), ריבה ה' את יריביו (תהלים לח), כי ירד רע (מיכה א יב) והיום רד מאד (זמרים יט יח) ואפשר שירד רד מאד פחסר והוא על שני הפנים בענין הגה חנות היום; רשו ורעבו (תהלים לד יח) מוריש ומעשיר (ז"ל כ), אם ישוב ישובני ה' (ז"ל טו ח) אם שוב חשבתי² (ירמיה יב י), יעף (ישיהו כ ד) עיף (נחזקית כה). ומן ההפוך מן הפעלים העלולים העין והלמד אמרו דבר ה' בזה (נחזקית טו) בזה יבו לו (ז"ל ט) ובזיו יקלו (ז"ל כ ל), לב נשבר וגדכה (תהלים נח) או דבו במרוכה (נחזקית יח), עד צואר יחצה (ישיהו ל כח) והוא בונה חיון (יחזקאל יג י), ספחה בהמות (ירמיה יב ד) יהוד יסופו (ישיהו סו י), אם תעירו ואם תעוררו (ז"ל טו ז) וקיר ערה מגן (ישיהו ככ ו), אנה פנה דודך (ז"ל ו) אפונה (תהלים פח יו) ויש לנו באפונה וזולת המאמר הזה בספר השרשים, רודה באף גוים (ישיהו יד) ורדה כאשר תריד (נחזקית כה), למרעהו אשר רעה לו (זמרים סוף ד) איש רעים להתרועע (משלי יט), והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א) ברצחו עם אלהים (לוי כ ט) כי אם רצתי אחריו (מ"ב ה) וירצוהו מן הכור (נחזקית מל³); עד אשר אם שאו ערים (ישיהו יח) להשביע שואה ומשואה (לוי כ כו⁴), ואם אבנם שגיתי (ז"ל יט ג) אחי חליו משוגתי (ז"ל ט), ישועו ואין מושיע (ז"ל ככ) הנוחן חשועה לסלכים (תהלים קמד י⁶), ושפו עצמותיו (לוי כ כח)

¹ קרלו הסוכים כי הכה הנעלם שהוא עין נעלם כזה הסך לפניו נעלם יבואו כי אין יוד העתיד והנני כל נעלם הוא פה הסועל, ולולי זה היה יבוי קטן גדול כמו חנני; ויתכן היותם שני שרשים כזה יבא ויכ"ר ר"י בחזיתות הנוח 72, וכן כל ההקשות הכנה מן הספוכים הם שני שרשים כמו גור יגר, מוכ יטיב, לור ילר, לו שכול הסוף בענין כי הכה הנעלם שהוא נעלם מוכ עין הוא נעלם ייטב פה.
² ר"ל העין נעלם ייטב כי נעלם יאזכר פה וכן הכה הנעלם שהוא אחר התו נעלם תשנו כי לעין נעלם שזכר, כ"כ ר"י שרש יבא ויחזרו הר"ק.
³ רלתי אחריו, וילכוהו, מן שרש רון, רלוא וזכו, נרלותו, מן שרש רלח.
⁴ שרש וזאה שרש שזה חכן משואה לדעת המענה מעלולי העין וכן כחז ר' יהודה (139) שרש שזה להשיע שזה, רק ומשואה לחוק שיהיה מענה" וזה לא ידעתי טעם.
⁵ שגיתי מעלולי הלמד ומשוגתי מעלולי העין.
⁶ יאזנו, תאעוה, מעלולי העין, ומשיע מעלולי היוד.

(נחזקית ל ח), לפיכך להם (ויקרא כד יב) פשר דבר (קהלת ח), איה (נחזקית יט ה) איה (הושע יג י) גער בים (נחזקית א ד) רגע הים (ישיהו נא טו), יושבי הדל (ז"ל לח יח) יושבי חדר (תהלים עט), יהוד נאלחו (ז"ל יד ג) אשר חלאתה בה (יחזקאל כד ו), אנקה אסיר (תהלים עט) נאקת בני ישראל (שמות ו), נגרותי (תהלים לה) נגורתי (לויכ ג), ויפצר במ (נחזקית יט ג) ויפרץ בו (ז"ל יג כה), אלגמים (ד"כ ט יח) אלגמים (מ"ב י י), תרפל חתלתו (לוי כ ט) המלחמה (מ"ב י כב), ויהגרו (ז"ל ככ) ויהגרו (תהלים יח), אי לואת אסלה לך (ירמיה ה ז) שעורו לאי זאת ופרשו איה מאלה עונות אסלה לך, אי מזה עיר אחת (ז"ל טו ג) השעור מאיזה עיר, מלכר עלת הבקר (נחזקית כה כג) מלכר נשי בני יעקב (נחזקית טו) לכד מאיל וצבי (מ"ד ד כג), בעבור זה עשה ה' לי (שמות יג ח) השעור זה בעבור עשה ה' לי כלומר זאת העבודה בעבור כך וכך, חרות על הלחות (ז"ל לנ יו) חתר לך בקיר (יחזקאל ח ח) בבחצי מענה צמד שדה (ז"ל יד יד) שעורו בבחצי

מוקדם ומאוחר בתורה ומכון זה העדל הסדר ממנה זה מחוייב מקלט פראות אשר נלו בתורה כמו הענין כפ' וישמע יתרו עם שקדמה לנחית התורה הכה חין ספק שהיה הענין אחר נחית התורה וכמו שאמר והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו ואין זה לנד בתורה האלמה כי גס נכניאים והמדרגים כרוח הקודש, וזלח העדל הסדר הזה תמלל ביוחזקאל קודם ספר הנבואה שהיתה בצנה הכיבוית ליהוויקים לספור הנבואה שהיתה נחזקית מעלכת לקיחה ובתוכים כתב על הכרות ככל קודם לכמה מנזרים שהיו לדוד ולזולתו והיה חזין כותב שיהיה קודם לכולם נכנייה זו וכן במקומות רבים וזלח אלה, והרלו שיתער כזה כי כמה שהיה ספר התורה מיוחס למעשה אלנעויו ית' וכמו שאמר בעשרת הדברות כתובים נחזקית אלהים והיה הענין כן נשמים כמו שאמר כי אלה שטיף מעשה אלנעויו הכה ככר היה רלוי שיהיה הענין כסם מתדמה וכמו שנראה בתנועת השמים והוא ספרו של חז"ל הראשון העדל הסדר לפנים וזה בניירות הקורה להם והקדמת המתאחר לקודם, כן הענין בספר האלהים והוא ספר הזה המקודש אשר הוא דברי אלהים חיים, וכמו שהעדל הסדר הנראה בתנועת השמים אטנם הוא לפי מה שיהיה מעלתי שיהיה הענין כן נעלמו כן הענין שהעדל הסדר הנראה בכתוב כי הוא אטנם לפי הנראה בתחלת המעשה מעלתי שיהיה הענין כן אכל יט שם סדור וכונה מיוחדת גלויה לו נעלמה, ויחזר זה כי ההקדמה והאחור יוננו על פנים מתחלפים ובכר אמרו כי שם קדמה ואחור נזמן ומעלה וזולת זה והעדל הסדר הנראה בכתוב כזה הוא הקדמה והאחור הזמניים, וכבר נראה הכתוב מקפיד לקדמית המעלה תמיד וזכר טעה לפני אחר למעלתו וזלח שלש מקומות כמו שאלמר במסורה, ואמר בכתוב עשיתי את החץ את האדם ואת הכהמה הקדים האדם למעלתו עם שהוא תכלית בריאותו ית' וכן תביע התורה והכתוב כלו לזולתה שהקדמות לו שנה הסדר ליתם פה בין הענינים לו לפניה אחרת, והטעם כי אטנם נכמכה פ' יתרו לפ' עמלק להודיע ההבדל בכותם וכי זה כיון לאחד את זכר ישראל ונעש נמחה תמחה וזה כיון להתחבר אדם ולהישרם נעלמו העונה עד שכתב אמר לו משה רבינו ע"ה והיית לכו לעינים ומפני זה רלוי לישראל בשינואו למחות זרעו של עמלק שיכרו הטוב ששנה עמם יתרו לזרעו אם יסכון בין עם עמלק וכן אמר שאלו לבני קני חתן משה ואתה עשית חסד עם בני ישראל וג', וכן סמיכות פ' וירד יהודה לפ' ויוסף הורד עם שנינו יהודה עם תמר היה קודם מכירת יוסף להודיע ההבדל שר בין כניית יוסף ילרו על דבר זאת אדוניו עם היותו אחת נבית תמיד והיה תנועת אחרו וענין ילר יהודה עם תמר שאלו אחת במקרה יושנת בפתח עינים, ומעין הסבות האלה וזולתם אפשר שינתנו כמה שראה העדל הסדר בכתוב ותמיד אמרו חז"ל למה כמכה משה זו לו, ודעת קלחם שדורשים סמוכים וזה יורה כי הוא קשה נכנייהם יחס העדל הסדר לספר האלהים, חל מת הכנה לסדר הזה אשר בין פרשה לפרשה יאות למי שהוא יותר עליון ממדרגה מהעורקת ולכן נכית העסק במין הזה מהעדל הסדר בכלן ונענין שארי מיני ההקדמה והאחור אשר נעלם בספר האלהים למה שזאת למדקדק העסק בהן.

כל בכור מבני ישראל ואמרו בכור כל המורה אמרו פטרת כל רחם כאלו אמרו
חתה כל בכור מבני ישראל; ושרץ היא צפרדעים (שמות כח) אינו ר"ל שהיאר
שרץ, כי היאר אינו חי אבל הוא רוצה שהצפרדעים ישרצו והוא אם כן מההפוך
וכמהו שרץ ארצם צפרדעים (תהלים קכ"ל), ואין ראוי לומר בשני הפעלים האלה
שהם לצפרדעים על דרך ההקדמה והאחור (נשלט כנל) ושהם נפרדים, אבל זה
מן ההפוך בענין¹, והראיה על זה אמרו זאת כל נפש החיה הרמשת אשר
שרצו המים (נלמדת א' כה) ישם הפעל למים והוא לחיה, ואם יתעקש מתעקש
ויאמר כי שרצו אינו כי אם לחיה, כי ענין החיה קבוצ, ואין זה חדש מעקשות
אנשי דורנו, נשיב עליו באמרו בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים (ס"ט ע"ב),
אשר שעורו כל אשר תרמש באדמה וכל דגי הים, הלא תראה היאך הוציא הפעל
בלשון נקבה מפני ששם אותו לאדמה והיאך הביא הבית על הפועל והוא כל
אשר על דרך ההפך וכן הביא הבית עוד על העטוף על הפועל והוא וכל דגי הים
ואמר ובכל דגי הים וזה על דרך זה; וכמהו עוד ועלה שמיר ושיח (ישיה כ"ו)
השעור בו ועלה בו שמיר ושיח, וכמהו והנה עלה כלו קמשונים (משלי כד לא),
ועוד על אדמת עמי קוצ שמיר תעלה (ישיה ל"ג) אין תעלה פעל לקוצ ושמיר
אבל הוא לאדמת על דרך ההפך, והפירוש שהם סופדים על שרי חמד על גפן
פריה ועל אדמת עמי אשר תעלה קוצ ושמיר כלומר אשר זאת מיתה כאשר
נאמר ועלה שמיר ושיח, וכמהו ועלה ארמנותיה סירים (ס"ט ע"ב), והיה המשפט
בכל זה להיות ויעלה שמיר ושיח כלומר ויצמיח, והנה תעלה כלו קמשונים, ותצלג
ארמנותיה סירים, ואינו נמנע להיות אמרו קוצ שמיר תעלה מזה ר"ל שיהיה
עחיד העלחה (וכאלו תעלינה), וכמו זה העיר היצא אלף תשאר מאה והיוצא
מאה תשאר עשרה (עמוס כ"ג) פש הפועל לה והוא על האמת לאנשיה ושעורו
היוצאים ממנה אלף והיוצאים ממנה מאה, ועד קירות הספן (מ"א ו"ה) [עד ספן
הקירות] כי הפרוש מן הקרקע עד הקרת ספן הקירות ואין נכון לומר עד קירות

(*) כי הספר בין הספן צענין וצין ההקדמה והאחור הוא, הספן צענין הוא רק
צכונת הדברים ואין אפשר להפך הכחוש כפועל מה שצין כן בהקדמה ואחור כי צענין
הוא הספן הוא כפועל ולזה חמד ושרץ היאר לפרדעים הוא מהספן צענין הכונה כי
כפועל הוא היאר והמים והכונה הספן לפרדעים והחיה ואין אפשר להפך להקדים ולאחר
הדברים ולאחר ולפרדעים שצין היאר או היאר שצין לפרדעים (ושכל זה נראה ג"כ דעת
המחבר כי הפעל שצין חיינו מתעצר), ורוב ההקשות אשר הניח המחבר מה מן הספן
צענין הם מן המוקדם והאחור כפרק הנל ואין הכדל מה צמיני ההקשות צמיני פרקים
וכן נעשה שער מיוחד מן החוק והקירוב, והעמיתין או אולי המחבר צענין העיר על
זה צדא פרק כנל; והספדי הדגיל מיני ההקדמה והאחור כפסוקים כמו חלקי סדר
האומות בשמות ובגזרות, צמורכבים הם כמשפט אחד והם ההקשות כפרק הזה
הנל או כמשפטים מתחלפים מה שקרא המחבר כעצד לך על החוק ואמר ואולי
כלל המחבר בהם מה שחיינו מן העין הזה —, והנה חלה השלשה מינים לא חיינו
העדר הסדר כי העין הראשון נאמר שם גזרות מתחלפות ואכנים החזקים שהוא חופן
אחר מהדבור לא יהיה זה העדר הסדר ובן ג"כ יקרא נאמר השמות כדרך לחות הדבור
להקדים ולאחר מה שהמנהג חלופי ליפות ולסדור העלמים". והחכם הכומר לא
השיג מחזקה על ההקשות אשר הניח המחבר בשלשה פרקים האלה רק על הקדמת נעשה
לכשעט אמר כי כן ראוי אם הפרשה ואל משה אמר היתה אחר מותן תורה, אמרו נעשה
על מלות מעשיות והם השמנה דברות עם המשפטים וכשנע על מלות השמיעות חכמי
ולא יהיה לך ולדעת ר"י אשר אמר כי זאת הפרשה קדמה למתן תורה הנה אמרו נעשה
על הדין והשנא וכשנע על האמת חדוש העולם, אשר חושב נפשותינו מלות השנא.

הוא יושף ראש (נלמדת ג' א'), ובאנו שרה את אלהים (הושע י"ד) השירו ולא
ידעתי (ס"ט ד' א') ויחכן להיות כל אלה לשונות שונות.

אבל ההפוך בענין באמרו על הרים יעמדו מים (תהלים קד"ו) הענין על
מים יעמדו הרים כאשר אמר לרוקע הארץ על המים (ס"ט קל"ו א'), נרפא נגע
הצרעת (ויקרא י"ד א') [נרפא הצרוע מן נגע הצרעת] כמו אז יאסף אותו מצרעתו
(מ"ב ג' א'), כל העובר על הפקודים (שמות ל"ג) משפטו כל העוברים עליו הפקודים,
והשקמו ברמעות שליש (תהלים פ"ו) הטעם וחשקמו ברמעות בשליש והשליש מדה
מן המדות כאשר אמר וכל בשליש (ישיה ע"ב), וחשם בפוך עיניה (מ"ב ע"ב)
משפטו וחשם הפוך בעיניה כאשר אמר כי תקרעי בפוך עיניך (יחזקאל ד' ב'), עיני
גברות אדם שפל (ישיה צ"א) משפטו גברות עיני אדם שפל, חולעת שני (שמות כח)
שני החולעת, עד דוד הגדיל (ש"א כ"א) הטעם עד הגדיל דוד, ועוללתי בעפר
קרני (חזקוני י"ד) הבית הנה במקום על כאשר אמרתי (לעיל 32) בבית אשר
אני רוכב בה (נחמיה ז' יג) כלומר עליה, ובית בנפש יכפר (ויקרא י"ז) כלומר
על הנפש יכפר וכאלו אמר על הדרך הזה ועוללתי על עפר קרני וזה מההפוך,
אבל שעורו ועוללתי עפר על קרני על ענין ועילו עפר על ראשם (הושע י"ז) ופרושו
והעליתי עפר על ראשי ולא שהוא מלשון עלה אך הוא מבעלי הכפל. בענין זה
וממנו אצלי במועל ידיהם (נחמיה ח' ז') כלומר בנשיאת כפיהם ע"מ והבאתי מרד
(ויקרא כ"ו) שהוא מבעלי הכפל (לכך) כאשר בארתי בס' ההשגה⁴). וישם ר'
יהודה ועוללתי בעפר מן עול ברזל ואינו רחוק (למה נמנע בן כרוק ודונס); ומן
הלשון הזה והענין הזה נורא עלילה (תהלים כ"ה) ובאור זה כי נורא עלילה
חאר אחרי תאר לאלהים הנוכח בפסוק והוא בעלילה להנעה (לחוק) באשר וכרתיה
בזולת המקום הזה (לעיל 39) ואפשר שלא יהיה בעוללתי בעפר הפוך ושלא היה
הבית בענין על, אבל יהיו הדברים כאשר המה ויהיה פרושו ועוללתי ראשי בעפר,
והכרתי לך כל זה ללמדך דקדוקי הדברים וולד הענינים. יין ידליקם (ישיה
ה' יא) הטעם יין ידליקו (כלומר ידמו חמך יין) על ענין שכן ירדפו (ס"ט), וקרא
אכר אל אבל ומספר אל יודעי נהי (עמוס ה' יו') [שעורו ויודעי נהי אל מספר],
והיא הפכה שער לבן, (ויקרא י"ג י') שעורו ושערה הפך לבן כאשר נאמר ושערה
לא הפך לבן (ס"ט י"ד), כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא (ויקרא י"ד) השעור
נפשו בדמו הוא, חחת פטרת כל רחם בכור כל מבני ישראל (נחמיה ח' יו') השעור

¹ שם מעוללי הלמד ויחפך מעוללי העין.

² שרה מעוללי הלמד השירו מעוללי העין.

³ כתב הרמב"ם במלואים דף מ"ה האומר רחוק הרג שמוען, רחוקו הוא הפועל, ואם
אמר א"ת שמוען יהיה יותר מנחה, או לשפוטו כמו הרג לחננה, וכמהו ורץ יעצד לעיר,
כן יכבד את, כיון יכלו דלים, חון מחמד והוא חכים שחוק מים (חזקוני י"ד י"ט) ולא אדע
שני עכ"ל חכמים צפירונו לנכרים לנ מג, וישיה ה' כד. וסד, א, מניח עוד שלשה
ובפר שדממו עמו, כחבול קץ לזון אש, מים תנעה אש, אכל על הרים יעמדו מים כתב
עליו צפירונו, "ההפך דברי חכמים חיים על מים יעמדו הרים, תהפוכות
כלב"ו" וכו' וזה על ר' יונה, ונאמרת חין מן הכרך להפוך פסוק זה, כי מומה ההוא
נאמר על הכריתה ואמר המאמר כי יסדו השם את עולמו היה נכנסה במחלה את חלקן
כולה נתהוה כמו לזון והיו המים עולים ועומדים על ההרים עד אגרת בהם השם וכמו שפניו ונקו
אל מקום אחד, או עלו ההרים מתוך המים, וזהו חין הפוך כלל. (דברי החכם בעער)
⁴ כי דעת ר"י חיוג שחיינו מזה השורש, וזהו הפירוש ועכ"ל.

יחפרו, ויתכן שלא יהיה הנה מוקדם ומאוחר אבל יהיה בו הסתר [דבר] כאלו
אמר ויחפרו כל מצרים סביבות היאור להוציא מים לשחתו; הלא ראינו מה
העם הזה דברו לאמר (י'מס' לד כג) השעור מה דברו העם הזה לאמר; אשר
חכמים יגידו ולא כהדו מאבותם (ליונ' מו יח) השעור אשר חכמים יגידו מאבותם
כלומר אומרים בשם אבותם; הפלא הסדיך מושיע חוסים ממחוקמים בימין
(תהלים י' ז) סודרו הפלא הסדיך בימין מושיע חוסים ממחוקמים; מי יתן
בספר ויחקו (ליונ' יט כג) שעורו מי יתן ויחקו בספר; ויהי כנוח עליהם הרוח (נמדר
י' כה) שעורו ויהי כנוח הרוח עליהם והפריד בין הסמוך והסמך אליו; והנה מן
היאר עלת שבע פרות וג' (נמדר' ט' ז) שעורו והנה שבע פרות יפות מראה —
עלת מן היאר; איש כפתרן חלמו חלמו (ס' ט' י'א) שעורו איש חלום כפתרנו
חלמו, והענין שכל אחד ממנו חלם חלום שאינו דומה לחלום חברו והוא מחתיר
בפתרנו, כלומר לא נתחברנו בחלום אחד אבל כל אחד ממנו חלם חלום יש לו
פתרון בפני עצמו¹), ונצטרך לזה בעבור אמרו ונתלמח חלום כלילה אחד אני
והוא ושתף עצמו עמו, וכאן שלא היה חלום אחד באמרו איש כפתרן חלמו
חלמו, והיה משפט הדברים עוד להיות איש חלום כפתרנו חלום להוציא הפועל
בלשון אחד על מלת איש וקבצו (נל' בלמרו חלמו) בנשאו על הענין. והנה איש
צורר כספו בשקו (ס' מ' ל) סודרו והנה צורר כסף איש בשקו; וה' ישלמך
טובה החת היום הזה אשר עשית לי (ס' ל' כ' ב) שעורו החת אשר עשית לי
היום הזה; והיה ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה (דברים כ' כט)
[סודרו והיה ממשש בצהרים באפלה כאשר ימשש העור] לגדל מה שיגיע אליך
מן הצרה והמצוקה, ואם רצה אפלה העורון הרברים כאשר הם, והטעם הראשון
חוק יותר; ולערב ימולל ויבש (תהלים ז) משפטו ייבש וימולל; ושמע אישה ביום
שמעו והחריש לה (נמדר' ל' ח) משפטו והחריש לה ביום שמעו כאשר אמר
חקים אחם כי החריש לה ביום שמעו; אחד נפש (ס' ל' כח) משפטו נפש אחד;
זית רענן יפה פרי תאר (י'מס' י'א) משפטו פרי יפה תאר, וכבר קדם לנו בו
בשער החסרון פנים אחרים; אמר לנער ויעבר לפנינו ויעבר ואחא עמד (ס' מ' ט)
שעורו אמר לנער ויעבר לפנינו ואחא עמד — ויעבר, ואכירה והנה לא אלהים
שלחו כי הנבואה דבר עלי וטוביה וסנבלט שכרו למען שכור הוא למען אירא
(נמס' ו' י' ב) סודרו והענין כי הנבואה דבר עלי למען שכור הוא וטוביה וסנבלט
שכרו למען אירא; שכן ארץ ורעה אמונה (תהלים לו) המשפט רעה אמונה ושכן
בארץ כאשר אמר סור מרע ועשה טוב ושכן לעלם (תהלים לו כו); למש כל
חרש נחשת (נמדר' ד' כג) שעורו כל למש וחרש נחשת ויש בו חסרון אבי,
עד שיהיה סרור הדברים אבי כל למש וחרש נחשת וברול; אשר היה דבר ה'
אל ירמיהו הנביא אל פלשתים² (י'מס' מ' ז) על מו על מו (י'מס' מ' ז) שעורו דבר
ה' אשר היה — אל פלשתים; וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף (נמדר' ז'
סוף ט'א) השעור באו מצרימה אל יוסף לשבר, ואפשר להיות אל הנה במקום

1) וכדברי המחבר פ' החכם זל"ל איש כפתרן חלמו (סוף וי'ט) הפתרון היה פריטי
ועיווד לכל אחד מהם ודוגמתו איש אחר כנכרתו, איש כנכרתו ידו ופ' פתרון חלמו של
אחד מהם היה כפתרון חלמו של ולא כפתרון חלמו של חדרו, והכוונה כנכון להכיר
כי הם עלמס הרגזו אשן פתרונו של זה כפתרונו של זה ולפיכך היו זועפים הרבה.
2) ונעזות לזין כפתרון הסמוך כמ"ל י'א, כי גם סודר הכתוב הוא כנכון.

החקרה כי הענין היה משתנה; וירץ אליו כחמת כחו (דניאל ח' ו) ר"ל בכח
חמתו; כך הקמח לא חכלה וצפחת השמן לא תחסר (מ"ל י' יד) משפטו קמח הכר
לא יכלה, ושמן הצפחת לא יחסר; שבעות חקות קציר ישמר לנו (י'מס' ה' כד)
משפטו חקות שבעות קציר.

שער לג.

מן המוקדם והמאוחר.

(השער הזה דומה לשער הקודם לו ועל כן אם יובא כאחד מהם
מאומה מכל אשר בא בחברו אינו מויק (רמב"ם סענה לניל 211)

דע כי ההקדמה והאחור הרבה בדבריהם וזה כאמרו על אף איבי תשלח ירך
(תהלים קל"ח ז) השעור תשלח אף על איבי, אשר יאמר כי הוא זה (שמות כ"ח)
המשפט כי זה הוא והוא רומז בזה אל מה שזכרו מעצם הטענה (מזין סענה
כ"ט ה) כלומר כי זה הוא מה שאחבענו בו, וישם את הים לחרבה ויבקעו המים
(שמות י' כה) סודרו ויבקעו המים וישם את הים לחרבה, וירם חולעים ויבאש
(ס' י' כ) סודרו ויבאש וירם חולעים כי העפוש אשר היא עלת הבאישה קודם
להעלות החולעים כי העלה קודמה לעלול; וחצים מחזיקים והרמחים המגנים
(נמס' ד' י') סודרו המגנים והרמחים כי העטוף בא אחרי העטוף עליו; ותהי
להשאות גלים נצים ערים בצרות (י'מס' לו כו) [סודרו ותהי להשאות ערים בצרות
גלים נצים] כאמרו כי שמת מעיר לגל (ס' כ' ז) עד אשר אם שאו ערים
(ס' ו' י'א); לי יועקו אלהי ויענוך ישראל (ס' כ' ז) סודרו לי יועקו ישראל
אלהי ויענוך; ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי סכריל — ויעש אלהים —
ויהי כן (נמדר' ו' ח) סדר הדברים שיהיה ויהי כן אמצעי בין אמרו בין מים
למים ובין ויעש אלהים את הרקיע, כי ויעש אלהים וג' הוא על דרך הבאור
כי הענין ישלם בויהי בן כאשר אמר ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה —
ויהי כן ואחר כן אמר ע"ד הבאור ויעש אלהים את חית הארץ; אף אש צריך
תאכלם (י'מס' כ' י'א) סודרו אף צריך תאכלם אש; ואשר נתן כחר מלכות בראשו
(סמס' ו' ח) רצה ובחר מלכות אשר נתן בראשו; אם תפרו את בריתי היום ואת
בריתי הלילה (י'מס' לג כ') [סודרו אם תפרו את בריתי היום] והמשפט עוד
באם תפרו להיות אם תפרו את בריתי עם היום ועם הלילה; אדם כי יקריב
מכם קרבן לה' (ויקרא ח') סודרו אדם מכם כי יקריב; ויקבר בקבר ויאש אביו
בעפרה אבי העורי (זפטיס' ח' לג) המשפט ויקבר בקבר ויאש אביו העורי
בעפרה; והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו וכער ביתו ושחט
את פר החטאת אשר לו (ויקרא י' י'א) המשפט להיות והקריב אהרן — ושחטו
וכפר בעדו; נעשה ונשמע (שמות כד) משפטו נשמע ונעשה; וזכחו וזכחי שלמים
לה' אותם (ויקרא י' ה) משפטו וזכחו אותם לה' וזכחי שלמים; מחץ מחנים קמיו
(דברים לג' י') משפטו מחץ קמיו מחנים ואפשר שרצה מחץ מחני קמיו ורחק
המם כאשר נאמר מניגים כסף (יחזקאל כ' י'א) באילים השערים (ס' ט' ל'ח)
במצלות; נחשת (ד'ל' טו י'ט); ויחפרו כל מצרים סביבות היאור מים לשחתו
(שמות ז' כד) שעורו לשחת מים ואין מים פעול כאמרו ויחפרו, כי המים לא

צויתי אחכם להרוס בתי הבעלים ומקומות עבודתם; אמרו הנוחץ אבן אחת מן ההיכל ומן האולם ומבין האולם ולמזבח עובר בלא תעשה שנאמר ואבדתם את שמם — לא תעשון כן לה' אלהיכם (ספרי פ' ראה) והוא אצלי עוד נושא ענין אחר נוסף על זה הענין כאשר היה לשון אל תאכלו על הדם (ויקרא יב כו) סובל שבעה ענינים כאשר בארו אותם ר"ל (פסחדין מנ) והענין ההוא שיהיה נשוא על מה שיש לפני זה ר"ל על אמרו אשר עבדו שם הגוים אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם על ההרים הרמים וג'. והוא מפני שצוה אותם להרוס מקומות עבודת הבעלים וספר על המקומות ההם שהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן הוהרים ית' מעשות מקומות עבודתו בכמו המקומות ההם אבל במקום מיוחד ומקום ידוע הוא אמרו לא תעשון כן לה' אלהיכם כי אם אל המקום אשר יבחר ה' — והבאתם עלותיכם וג' כאשר אמר השמר לך פן העלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר וג' וספרו על המקומות ההם נקרה בתוך מאמרו המוחל בו והוא אבד תאבדון את כל המקומות וג' ואחר כך השלים מה שהחל בו ונתחם את מזבחותם וג' ואחר כך הוהיר מעשות כמעשיהם אשר הוא מספר עליהם מעשות עבודתם על ההרים הרמים וג' ואמר לא תעשון כן לה' אלהיכם וג' (וכן פרשו רש"י והרמב"ם והרשב"א) ואל יאשימו אדם בחברנו הענין הזה אל לשון לא תעשון כן עם שאנו סוברים בו מה שאמרו ר"ל (בספרי), כי כבר אמרו ר"ל מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא לשני מקראות דבי ר"י תנא וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים (פסחדין לד לעיל VIII), וזה אע"פ שהוא מכלל הלאוין אין נמנע לחבר אליו לאו אחר מבלתי שיהיה חוספת במצות אבל יהיה פנים אחרים נכונים אין הויז בסבור אותם כאשר לא הויז סבור שבעה פנים בלא תאכלו על הדם והוא גם כן לאו אחד.

ומן השער הזה אשר אנחנו בו אמרו והבאתי אתו בבלה ארץ כשדים ואותה לא יראה ושם ימות (יחזקאל יג) אמרו ואותה לא יראה שב אל ירושלים אשר קדם זכרה באמרו: הנשיא המשא הזה בירושלים, ועוד ויבס שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע (ע"ל עו כו) הכנוי אשר בויהזק שב אל שאלו הרחוק לא על שמואל הקרוב, ואילו היה הפעל לשמואל כאשר חושבים אנשים שנושאים אתו כמו מעשה אחיה השילוני היה אמר ויקרעוהו ר"ל המעיל כאשר אמר באחיה ויקרעה שנים עשר קרעים (מ"א יח ז) בעבור שהיה המעשה בכונה ממנו והענין הנה בהפך זה, והוא כאשר פנה שמואל ללכת מאת שאלו החזק שאלו בכנף מעילו ונקרע בלי כונה ממנו, ועל כן אמר ויקרע והפעל למעיל עצמו על דרך כל נפעל*); ועוד ועתה אכנו נא בחנית ובארץ (ע"ל כו ח) אין ובארץ עטף על בחנית אבל הוא עטוף על אכה כאלו אמר אכנו נא בחנית (ואכנון בארץ; שלם ישלם אם אין לו ונמקד בגנבתו (עמות ככג) אין זה שב אל אמרו אם זרחה השמש עליו דמים לו אך על אמרו חמשה בקר ישלם חתה הצאן וג' (וכ"פ הרמב"ם); ואם על המשכב הוא או על הכלי אשר היא ישבת

(*) בי זה דרך הנפעל וההפעל לסגרת המצטרף שהם יורו על שהפעל פועל הפעל ולכן יתעבר חל פעול וכן כתב לעיל 93 והנפעל הפועל הוא הפועל עצמו וכן לעיל 25 ולכן זה דעת רד"ק אשר לדעתו הנפעל הוא כולו פעול ולכן בו פועל כלל, והנפעל והנפעל זה לעצמם זה כי זה פועל זה פעול, וכבר השיג עליו החפדי בפרק יא.

מן (1); וישא אברהם את עינו וירא והנה איל אחר נאחו בסכך (ס כ ז) [השעור וישא אברהם את עינו אחר וירא (2)]; וירא אלהים טרם יכבה ושמואל שכב בהיכל ה' וג' (ע"ל ג ז) משפטו ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' אשר שם ארון אלהים ושמואל שכב; [ותרא את יצחק ותפל מעל הגמל ותאמר אל העבד — והקח הצעיף ותתכס (נרמזת כד כד) משפטו] ותרא את יצחק ותאמר אל העבד — ויאמר העבד הוא אדני ותפל מעל הגמל ותקח הצעיף ותתכס, כלומר שירדה ותתכס מבשחה ממנו אחר שירעה בו, ויתכן להיות ותפל מעל הגמל במקומו על שיהיה ענינו וכבר ירדה מעל הגמל כלומר שראתה אותו אחר שירדה מעל הגמל לענין שהצריכה לרדת כאלו אמר ונפלה מעל הגמל כאשר נאמר אף הוא ויכה את המים (מ"ג נ יד) כענין והבה את המים, ורב דבריהם על הדרך זה; ויקחו את צדה העם בידם (זפטיס ז ח) המשפט ויקחו בידם את צדה העם כאשר נאמר קחו בידכם צדה (יחזקאל ט יא); ואתו החל לבנות מזבח לה' (ע"ל יד לה) שעורו אותו מזבח החל לבנות לה'; וצריך אהה לדעת כי כבר נעשה במבמש קודם זה מזבח בעבור אמרו ויאמר שאלו הגוים אלי העלה והשלמים (ס יג ט) כי (לא) היה מקום שהיה בו מזבח ואמרו אם כן הנה אתו החל לבנות מזבח איננו רוצה בו כי אם לכמו הענין הזה בלבד, כי המזבח אשר נבנה במבמש היה לזולת הענין הזה ר"ל להעצר על האויב, אבל המזבח הזה היה בעבור מה שאמר ולא תחטאו לה' לאכל אל הדם (ס יד לד ואלה נמדדנר נה מ"י).

שער לד.

ממה שהובא מן הדברים על הרחוק לא על הקרוב.

(הקרוב מזה) אמרו ואם שלש אלה לא יעשה לה (עמות כז יא) איננו רומז באמרו שלש אלה אל שארה כסותה ועונתה הקרוב אליו אבל הוא רומז אל אשר לא יעדה והפרה ואם לבנו ייעדנה בעבור מה שאמרו רבותינו ז"ל ר' אליעזר אומר זו שארה כסותה ועונתה א"ל ר"ע מה צריך והלא כבר נאמר שארה כסותה ועונתה לא יגרע מה חלמוד לומר ואם שלש אלה יכול יעשה לה כל האמור בענין ח"ל ואם שלש וג' אמר מעתה לא ייעדנה לא הוא ולא בנו ולא פראנה (3); ועוד ואף לאמתך תעשה כן (דברים עו יז) איננו רומז אל הרציעה אבל הוא רומז אל אמרו קודם זה הענק חנק לו מצאנך וג'; צעקו וה' שומע (תהלים לד) אין הכוונה אשר כצעקו לעושי רע הקרוב אליו אך לצדיקים ר"ל אמרו עיני ה' אל צדיקים; אבד תאבדון — ונתחם את מזבחתם — לא תעשון כן לה' אלהיכם (דברים יב ז — ח) רבותינו ז"ל נושאים אמרו לא תעשון כן לה' אלהיכם על אמרו ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, כלומר לא תהרסו בתי האלהים כאשר

(1) ראה לעיל 16 ור"י כן נלעם כתב כמו כן בשמות הענינים, ויטלל מקום מן ככל אשר שמואל חל משכב כן נשבע חליך (יחזקאל ח יז) ען משכב ומעך, ותדני את תזכירתיך. חל ארץ כנען כשדימה (יחזקאל יו כב) עמינו מלחץ כנען, ויתכן היות כשדימה חסור וזו וענינו שזנחה מלחץ כנען וכשדים וזה יותר נכון; לשכר אל יוסף ען יוסף. (2) כ"כ ראשית כס יס מפרש ואמר ואלו הים כן היה אחרי כן או אחרי זאת במשפט הלשון ככל מוכרת.

(3) גרסת המעשר מזונה מגרסתנו נטבילתה

עליו (ויקרא טו. כג.) אין אמרו הוא כנוי דבר שקרוב אליו אבל הוא כנוי הדם הנוכר בראש הענין ואשה כי היתה זבה דם יהיה זבה בבשרה, והענין ואם על המשכב הוא הדם או על הכלי וג'; ויהי בשמונים שנה — בשנה הרביעית בחדש זו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל (מ"ו ו) אין אמרו למלך שלמה נשוא על החדש השני הקרוב אך על אמרו בשנה הרביעית, כאשר אמר בשנה הרביעית יסר בית ה' בירח זו (ס"ו לו); ויצג את המקלות אשר פצל ברהמים בשקחות המים אשר חבאן הצאן לשחות לנכח הצאן (נחלית לז לח) אין אמרו לנכח הצאן מחובר בענין באמרו לשחות המים אשר חבאן כאלו אמר ויצג את המקלות לנכח הצאן בשקחות המים אשר חבאן הצאן לשחות כלומר במקום אשר הם שם; כי לא אלמן ישראל — כי ארצם מלאה אשם (יחזקאל נ"ה) אין אמרו כי ארצם מלאה אשם שב אל ישראל ויהודה אבל על כבל הנוכרת קודם; אחת ידך גוים הורשת והטעם (תהלים מד ז) אין אמרו והטעם נשאו על אמרו גוים הקרוב אבל על אבותינו הרחוק; החזק מלחמתך אל העיר והרסה וחוקהו (ע"פ י"ח כה) הכנוי אשר בחוקהו שב אל ויבא אע"פ שהוא רחוק, כלומר חוקהו ואמנהו על זה וזה מהצווי מצוה בו (הנביא [המלך]); וגם אני אגרע ולא תחוס עיני (יחזקאל כ"ה) יתכן שיהיה עיני פועל באמרו ותחוס ויהיה על הדרך הזה במקומו, ויתכן עוד שיהיה פועל באמרו אגרע כאלו אמר וגם אני אגרע עיני ולא תחוס כאשר אמר ולא יגרע מצדק עיני (יחזקאל לו ז) ויהיה בתחום כנוי נסתר שב אל עיני; תנה את נשי ואת ילדי אשר עברתי אתך בהן (נחלית ל כו) אמרו בהן שב אל הנשים כלבר; לכו נא הגברים — כי אחת אחת מבקשים (שמות ט"ז) שב אל אמרו כי רעה נגד פניכם הקודמת; כי שמי בקרבן (ס"ב כה) איננו נשוא על אמרו כי לא ישא לפשעכם אך הוא עלה לאמרו השמר מפניו ושמע בקלו והוא נשוא עליו ושעורו השמר מפניו ושמע בקלו כי שמי בקרבן ואל חמר בו כי לא ישא לפשעכם; כאשר דבר ה' ביד משה לו (במדבר י"ה) אין אמרו לו שב על משה אבל על אהרן הנוכר קודם; לא חשאר פרסה כי מצאו נקח (שמות י"ז) אין הכנוי אשר בממנו שב על פרסה אבל על המקנה הנוכר קודם; כי יראתם מפני האש ולא עליהם כהר לאמר (דברים ה) אין לאמר מחובר בענין עם אמרו ולא עליהם כהר אבל עם אמרו פנים בפנים דבר ה' עמכם כהר, וסדר הדברים פנים בפנים דבר ה' עמכם כהר לאמר אנכי ה' אלהיך, ואמרו אנכי עמד בין ה' — להגיד לכם — ולא עליהם כהר יקרא הקרות הדברי (והוא הנקרא מלמד מוסגר) וכן יקרא כל דבר שיוכנס בתוך דברים שלא נשלם ענינם כאשר אחת רואה, וכמהו אמרו חצין שנונים עמים תחתיד יפלו בלב אויבי המלך (תהלים מה ו) כי אלה הדברים לא ישלם ענינם כי אם בהתחבר וסדרם [חצין שנונים — יפלו בלב אויבי המלך] ונקרה בהם עמים תחתיד, פרושו כפרך העמים על ענין ואחן אדם תחתיד ולאומים תחת נפשך (יחזקאל טז ד) וזה כמו שאומרים הערב לאט כפרך האנשים כולם, וכמהו בהקרות עוד הקרות אמרו אשר נלחם אבי עליכם וישלך את נפשו מנגד ויצל אתכם מיד מדין ואחם קמתם וג' ותמליכו את אבימלך וג' כי אחיכם הוא (שופטים ט"ו) בין אמרו ואם באמת ובתמים וג' שמהו באבימלך, ומה שיש בין הדברים ההם מן הדברים הם נקרים כיניהם לכאר בהם אמרו ואם כגמול ידיו עשיתם לו, ומפני ארך הדברים האלה הנקרים והפסק חבור הדברים אשר נקרו בהם הצטרכו לשנות

התנאי והוא אם באמת ובתמים וג' ואחר כן חבר עמו החשובה והיא שמהו באבימלך, וכמהו הנה מים עלים מצפון וג' ועקו האדם והילל כל יושב הארץ מקול שעתם פרסות אביריו וג' על היום הבא וג' (יחזקאל מ"ז ג — ד) וסדר הדברים ועקו האדם והילל כל יושב הארץ על היום הבא לשדוד את כל פלשתים, ונקרה בו מקול שעתם פרסות אביריו עד סוף הפסוק, וכמהו עוד וארא אל אברהם אל יצחק ועל יעקב באל שרי ושמי ה' לא נודעתי להם וגם הקימתי את בריתי אתם לחת להם את ארץ כנען (שמות י"ג) סדר הדברים וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגם הקימתי את בריתי אתם לחת להם את ארץ כנען ונקרה בו השבועה אשר היא באל שרי ושמי ה' (י') והנשבע עליו עוד והוא לא נודעתי להם כלומר ואם נגלתי אליהם לא נגלתי אליהם מבלי חוצץ כהגלותי אותך; וכמהו עוד וישאלו בני ישראל בה' וג' ופינחם בן אלעזר בן אהרן עמד לפניו בימים ההם לאמר האוסף עוד לצאת למלחמה (שופטים כ כח), אמרו לאמר מחבר לאמרו וישאלו בני ישראל בה' ואמרו ושם ארון ברית ה' וג' ופינחם בן אלעזר וג' נקרה בו; וכמהו עוד אמרו יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב — ואשמעם את דברי (דברים ד') הוא מחבר עם אמרו רק השמר ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, כאלו אמר אשר ראו עיניך יום אשר עמדת וג', ושעור והודעתם לבניך ולבני בניך הוא אחר זה; וזה אשר זכרנוהו מן ההקרות ואם הוא הקרות בשער הוא דומה לו (י') וכבר זכרנוהו בולת השעור הזה מפני שהוא דומה לו גם כן.

ועתה נשוב אל מה שהיינו בו, ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר חרבון מאד כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש (דברים ו ג) אמרו כאשר דבר ה' וג' איננו מחבר בענין עם אמרו אשר ייטב לך ואשר חרבון מאד אבל כמה שהוא למעלה מזה וסדר הדברים וזאת המצוה וג' אשר צוה ה' וג' לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשעה כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש למען חירא את ה' וג' ולמען יארכו ימיך ושמעת ישראל — ואשר חרבון מאד, וממה שהוא דומה לשער הזה רמז בזה או בזולתו פעם אל מה שלפניו ופעם אל מה שאחריו, וממה שרמז בו אל מה שאחריו אמרו זאת אות הברית אשר אני נתן בני וביניכם (נחלית ט"ז) והוא רמז אל אמרו [את קשתי נחתי

(י') מנחם צדק דעמי' לא נודעתי להם הוא מלמד מוסגר וסדר הכתוב ואלו חל חכמים וג' נחל צדק ונכמי ה' וגם הקימתי וג', כלומר נחלתי להם צדק ונכמי ה' וברתי עמם את הברית ואת השבועה לתת להם את חרץ כנען חל לא נודעתי להם פנים חל פנים בלתי נחלתי לך, וב"כ לעיל 34 ונראה משם כי נחל צדק ושמי ה' לא נודעתי הוא מלמד מוסגר וכוונתו כי הבורא ית' נשבע למען שמו הכבוד נחל צדק ונכמי ה' פני לחלק לו מעלה ולגדל לו חלל עלמיו כי לא נגלה אליהם מבלי עמך כאשר נחלה למען וזה לא נודעתי להם כמו שפירש ר' מנחם, וגם מה הפירוש ונקרית בו השבועה אשר היא נחל צדק ושמי ה', והוא ר"ל ענין השבועה הוא לא נודעתי להם, והכית נחל צדק אשר היא נחלה נמשכת גם אל ושמי ה' ואין בונת הדת כי גם תשמיש הוזהר היה לשבועה כמו שהשיג עליו הרמב"ם, הנחתי דבריו לעיל, וזאת הקורת תכלת על תחתית על אשר נחתי לעיל דבריו כי פירוד בין הדברים בין נחל צדק ושמי ה', כי כמו שצדקה כזה היתה שבועה ה' יתברך נחל צדק ושמי ה', ולא נודעתי להם כדל יב, גם ל"כ שם ואלו לא נחלתי וג'.

(י') ר"ל בשעור, כלומר חף חס אינם מלמדים מוסגרים נאמת לפי סדר הכתוב רק הם מן המוקדם והמאוחר, הניחם נחלן לפי שהוא דומה להנכרים בשער הזה.

בענין והיתה לאות ברית; ואולם בעבור זאת העמדתך (זמנתי ע ין) והוא רמו אל אמרו בעבור הראתך את כחי וג'; לו חכמו ישכילו זאת (דברים לז כט) והוא רמו אל אמרו איכה ירדף אחד אלף; ותהי חק בישראל (זמנתי יל לט) והוא רמו אל אמרו מימים ימימה תלכנה בנות ישראל לתנות לבת יפתח; ונתן ביום ההוא מופת לאמר זה המופת אשר דבר ה' (מ"ט יג ג) רמו אל אמרו הנה המזבח נקרך; ועוד מה שאמר האלהים למשה רבינו ע"ה וזה לך האות כי אנכי שלחתיך (זמנתי ג יב) חושבים ההמון כי שהוא רמו אל אמרו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ושהאות על הדרך הזה נתן לו שהאלהים הוא השולחו, וזה לא יתכן משני פנים, האחד שמשו לא נסתפק כי השולחו הוא תאליהם יתע' שיצטרך בזה אל אות, והשני כי האות והמופת לא יתן על הדבר כי אם בעת אשר רוצים לברר הדבר ההוא לא אחריו ומשה ע"ה אלו היה מבקש אות על ברור השליחות או אם היה מסתפק בה היה ברין לתת האות בעת ההיא עצמה קודם שיקבל השליחות על בלתי ברור לו שיהיה באות לא שיבא לו כי אם אחר כן לזמן ארוך ואחר קבלת השליחות, אך משה ע"ה לא טען בהתאחרות מן השליחות כי אם בכוותו את נפשו וקטנותו בעיניו וחולשתו פעמיו לפני פרעה ולהחיצב לפניו, הוא אמרו מי אנכי כי אלך אל פרעה, ואמר לו הבורא ית' אל חירא אותו ואל יפחידך עניני כי אני מאמצך ומחוקך ואות על זה כי אני שולחך ומצוך לעמוד לפניו הוא אמרו כי אהיה עמך, אבל אמרו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה הוא הודעה לו במה שיהיה וזאת זה על דרך הספור והוא עטוף בכלי אות עטף וזה הרבה בדבריהם כאשר התבאר כבר. — וממה שרמזו בו אל מה שיש לפניו אמרו (ע"ה יד ט) אם כה יאמרו אלינו רמו — ואם כה יאמרו עליו עלינו ועלינו כי נתנם ה' בידינו וזה לנו האות, רמו באמרו וזה לנו האות אל מה שקדם זכרו מרביו, וכמרו וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם (נרשית טז יח) וכמרו וזה לך האות אכול השנה ספית וג' (ישיה לו ב) שם הבורא יתע' שוב האויב מעליהם כאשר אמר ושמתי חמים באפך ומחגי בשפתך והשיבתך בדרך אשר באה בה (זס) אות על התמדתם ותקון ענינם, הוא אמרו וזה לך האות אכול השנה ספית וג' ויספה פליטת בית יהודה וג' אומר אל חיראו ממה שהפחיד בו האויב שיוגבר עליכם ויגלה אתכם מארצכם כי ימיכם יארכו וענינכם ייטב בומים ההם והאות על כירר מה שאעידכם בו השבתי אותו מעליכם.

שער לה. בשאלה לדעת.

דע כי אותיות השאלה לדעת שונות זו מזו בענינים שוות בשאלה, והוא כי מן השער שלו שיהיה שאלה על מי שיש לו דעת ומהשאלה על מה שאין לו דעת, ואיך שאלה על הענין וכן שאר המלות שונות זו מזו בענין שוות בשאלה. וממלת השאלה לדעת אי ושואלים בה על מקום נושא נשאל עליו כמו אי הכל אחיך (נרשית ד), אי מזה באה (זס י), ויוסיפו עליו ה ויהיה ענינה הענין ההוא בעצמו כמו איך האנשים (זס יט); וכבר חברו עליו הכניו באמרו ויאמר לו איכה (זס ו) ויאמר אל בנותיו ואיו (זמנתי ז ב); ויש ששואלים באי על

זולת מקום בכמו אמרו אי לזאת אסלה לך (ירמיה ה ו). ומתח' איפה, ושואלים בה על מקום נושא, איש נשאל עליו גם כן כמו איפה שמואל דודר (ע"ה יט כג). איפה היית ביסרני ארץ (חזק לז ד), ויש ששואלים בה על התכונה. והתאר כמו איפה האנשים אשר הרגתם בחבור ויאמרו כמו כמורם אחד כחואר בני המלך (זמנתי ח יח), ויש שתהיה בענין אם כן כמו איך איפוא פך (זס ט לח) ואפשר שיהיה השתנות כתיבתו בעבור השתנות הענין אך הלשון אחד (א) ומתח' איכה בהולם וענינה הענין הראשון כמו ויאמר לכו וראו איכה הוא (מ"ב ו יג) ושניהן ר"ל איפה ואיכה שתי מלות מורכבת (ח כה, ח כה); ומתח' איך בקמץ וענינה ענין ההוא עצמו כמו איכה חרעה איכה הרביץ (ע"ה ח ט), ויש ששואלים בה על הענין כמו איכה תאמרו חכמים אנחנו (ירמיה ח ח), איכה נעשה (מ"ב ו טו), ויש שיכפלו הכף לנחץ איכבה אלכשנה — איכבה אטנפם (ע"ה ט ג), כי איכבה איכל (אמז ד), העיקר במלה הזאת איך כמו איך אלך (ע"ה יו יב) ואיך אעשה (נרשית לט ט) על דרך ההפלאה כאשר נאמר עוד ע"ה ההפלאה והגדלה בהספה איכה ישבה, איכה היתה (ישיה א כה). וכבר המירו האלף הזאת בהא באמרם והיך ויכל (דניאל י י). ומתח' אין ושואלים בה על מקום כמו אן הלככם (ע"ה יי) ומוספים עליה ההא ואומרים אנה אנחנו עליהם (דברים ח יח), ויש שמחברים אליה עד ותהיינה שאלה על זמן כמו עד אן תמלל (חזק ח ט), עד אנה מאנחם (זמנתי ט כח). ומתח' אין ושואלים בה על מקום מאין אחם (נרשית כט ד), מאין לי בשר (נמדנר יא יג). ומתח' שחיהיה השאלה בו כוללת שיהיה אמרו שיהיה הדבר (ע"ה ח ד), שיה עשה לך (זמנתי לז כה) שיה אחרית אלה (דניאל יט ח); ואמרו בשאלה על ענין שיה אחם (זמנתי ח ח) כלומר איך אחם; וממה שיהיה בענין איך אע"פ שאיננו שאלה אמרו ואנחנו לא נדע מה נעבור את ה' (זמנתי י כו) כלומר איך נעבור אותו?; שיה העכרים האלה (ע"ה כט ג) שאלה על הדבר; מה החלום הזה (נרשית לו י) שאלה גערה ותוכחה; ויש שמוסיפין הלמר על מה ושואלים בה על עלת הדבר כמו למה הרעתה — למה זה שלחתיני (זמנתי כב), ולמה לא מציתי חן בעיניך (נמדנר יא יח), למה זה יצאנו ממצרים (זס יא ב), למה הוציתו עבדיך (ע"ה יד לה), למה חריעני רע (מייכה ד ט). ויש שתהיה לכאות ולכאוב ולהתחנן לא לשאלה על עלת הדבר כאמרו למה ה' יחרה אפך (זמנתי לז יח) אין זאת שאלה על העלה כי ידועה היא והיא המרי אבל היא כאב והתחנן, וכמרו למה ה' אלהי ישראל (זמנתי כה כה ג), ומתח' מתי ושואלים בה על זמן? כמו מתי תחנמני (תהלים קיט כז), עד מתי מאנח (זמנתי ג), למתי אעתיר לך (זמנתי ח ה). ומתח' מי ושואלים על מי שיש לו דעת כמו מי אחם (יחזקע ט ח) בת מי את (נרשית כד כג), ויש

(א) ובתנ' דר"ק כס' פתח דברי י"ש מן המדקדקים שזמנו הפסח' ביניהם ואמרו כי הנכחת כה"ל ח"פ ה מורה על השאלה, וכנהל כה"ל ח"פ ה מלה יתרה ללש' ענין" — ובתנ"ת זה הפסח' יתפרשו לפיו כל הפסוקים שזכו בהם תיבות חלה, דרוז ותמלל. (ב) ובתנ"ת על זה ר"י בן גלעס בלות מ"ה ויותר כוח כיון פירושו שלל כדע כמה יקבץ מהללן והבקר לענותו וכן אמר הנביא ונחמנו לה' אלהינו כאשר יחמור חלינו ובחלו חמור כמה נעדר חת ה' כמו כמה יוכה נער. (ג) ובתנ' המדקדק כמכר, וירקותינו יוסיפו עליו י"י ואמרו מלמתי קורין חת שטע (רש"י ט"ז נרבות).

ששואלים בה על מה שאין לו דעת כמו מי פשע יעקב — ומי במות יהודה (מיכה ח ה; דונס 20), מי שמך כי יבא דברך וכבדונך (זופטיס יג י) במקום מה כאשר נאמר ויאמר אליו מה שמך (נלגזית לב כז); ושואלים בה על הענין כמו מי את בתי (רות ג י) איזה ענין את בו והוא במקום מה, כאשר נאמר עוד בענין הוה ויאמרו להם אחיהם מה אתם (זופטיס יח ח), ולא יתכן להיות טעם מי את בתי ר"ל איזו אשה את כי לא יתכן שלא היחה מכרת אותה, והראיה עליה עוד השבחה אותה בענין וכמה שאירע לה הוא אמרו ותגר לה את כל אשר עשה לה האיש, ולא ענתה אותה אנכי רות. ומהם הה שואלים בה שאלה כוללת שואלים בה על ישוב הדבר כמו היש את לבבך ישר (מ"י טו) אם הוא נמצא כן, האתה זה (מ"ל יח י), המקנא אתה לי (נמדנר יח יט), הלהרגני אתה אמר (זמות ג י), וכאשר שואלים בה על אחר משני דברים יבא בדברים אם, כמו הרוב רב עם ישראל אם נלחם נלחם בה (זופטיס יח כה), היש כהבלי הגוים מגשימים ואם השמים יתנו רביבים (ירמיה סוף יד) האנכי הריתי את כל העם הוה אם אנכי ילדתיהו, הצאן ובקר ישחט להם — אם את כל דגני הים יאסף להם (נמדנר יח יב כז), העבד ישראל אם יליד בית הוא (ירמיה כ יד), ההיחה זאת בימיכם אם בימי אבותיכם (יחזקאל ח ז); ואפשר שיפילו מכמו הדברים האלה אם וימירוה בהא השאלה כאמרם החוק הוא הרפה (נמדנר יג יח), אבל אם ישאלו בהא על דבר אחד לבדו לא יהיה בדברים אם כאשר קדם באורו. ויש ששואלים בהא על דרך התוכחה והכלמה כמו המן העץ אשר צויתך (נלגזית ג יח), המלך תמלך עלינו — הבוא נבוא (זס לו ח י), הרמור גוי אלהים (ירמיה ד יח), האתה האיש אשר דברתי (זופטיס יג יח) על דרך ההפלאה. ומהם אף והיא כמו ההא באמרו אף כי אמר אלהים (נלגזית ג) כלומר האמר אלהים כך, וכמהו האף חספה ולא חשא למקום (זס יח כג) האף אמנם אלד (זס יח יג), האף חפר משפטי (חיונ ט ח) היהיה כך, אלא שזה ממה שהתקבץ בו שני משרתים (ר"ל ההל וחק) כי ענין אף כי אמר אלהים הוא כמו האמר אלהים כלומר האמר כך, ואמרו האף חספה הוא כאשר אומרים הערב אהל באן כדא וכדא, היהיה כך וכך, ומקבצים בו שתי מלות לשאלה והמה האלף והלמר (נמלת חקל). ואפשר ששואלים בכי כאשר נאמר כי יאמר מעשה לעושהו לא עשני (זעזיה כט י) כלומר היהיה זה¹; וכבר הוסיפו עליה בשאלה ההא כאשר עשו באף, נאמר הכי אמרתי הבו לי (חיונ ו כג), הכי יש אשר נותר לבית שואל (ז"ט ט) כלומר הוה נמצא. ואפשר שמחסרים מלת השאלה כמו באלף אדרף אחרי הגרוד הוה (ז"ל ח ט), ויאמר שלום בואך (זס יו ד), אתה זה בני עשו (נלגזית כו כד), אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל (מ"ל כח ו), כי עתה לא רבחה מכה בפלשותים (ז"ל ח ל), חמשך ליוחן בחכה (חיונ מ כד), שלום לנער לאבשלום (ז"ט יח כח), הובישו כי תועבה עשו (ירמיה ו טו²), אתה אמרת אדניוהו ימלך אחרי (מ"ל ח כד), לא לבי הלך (מ"ל כו כו). וכבר היתיי סבור כי היתלתי את דשני ושני חבריו (זופטיס ט) מן השער הוה והייתי חושב כי עקר הקבוע היה בהא כי הוא אצלי פועל לא נזכר פועלו כמו השלכתי

(¹) ור"י בן בלעם קהל ענינה להחזיקו וכן מלת השלכתי הן דלקמן ונמלל כזה הדבר לענין העמדת חלפת הכי קהל שמו (נלגזית כו לו).
(²) והוא בלען תמים שהניחו שכן יורה סוף הסמוך גם כזה לא יכחו.

מרחם והועחק אל הדת כי זה יותר קל עליהם אע"פ שהן שחיתו גרוניות ושהיא שאלה בחסרון הא השאלה ושם היו מביאים עליה הא השאלה היה היתלתי ער אשר השלכתי כזה הרבה וראיתי דבריהם בנוים על שכל אות שיהיה דינה להיחה חטף ואחריה אות גרונית שהם מעתיקים החטפות אל האות הגרונית ומנקדים האות אשר העתקה החטפות ממנה בקמץ גדול כמו מה פתרו (ז"ל כח יד לעיל 125) על מאסם (עמ"ס ז ה) כיום בחרי בישראל (יחזקאל כה) כל שכן כי היתלתי אשר הוא כמו השלכתי מרחם והעתקה החטפות מן ההא אל הדת בעבור שזה יותר קל עליהם, ואלו היה היתלתי על דמיון השלכתי היהיה ההא קמוצה כמו הא אמלאה היתרה (יחזקאל כו ט), כי היתלתי (מ"ל כד לד), ואלו היה שאלה ולא היה מחסרין ממנו הא השאלה היה היתלתי בסגול חחת הראשונה ובקמץ חחת השנית; וכבר בארנו ענינה באות החית מספר השרשים (לכס לעיל 198). ויש שמביאין הא השאלה על מלת לא ורועים בו לקיים הדבר ולאטחו כמו אמרו הלא אחיך רועים בשכם (נלגזית לו יג), הלא היא ברכת בני עמון (דנריס ג יח), הלא ה' יצא לפניך (זופטיס ד יד), הלא איר לעול (חיונ לו ג), הלא כי משחק ה' (ז"ל י); ויש שיהיה להורות ולהזהיר כמו הלא יראתך כסלחך (חיונ ד ו*), ויש ששואלין כזה במקום ההא באמרו הן היתה כזאת (ירמיה כ י), הן נוכח את תועבת מצרים (זמות ח כז), ומהם מדוע וענינו כמו ענין למה ר"ל השאלה על עלת הדבר באמרו מדוע קדמוני ברכים (חיונ ג י) ומדוע לא יראחם (נמדנר יח ח) והוא אצלי מלה מורכבת ר"ל שעקרה מה אשר לשאלה הוסיף עליה דוץ ופרשו בעיני מה דעת שיהיה הדבר כן (דנרי ר"י בן בלעם כזה הנלמי לעיל חק 9).

ש ע ר לו

נזכר בו משפטי הא השאלה לדעת

כאשר יהיה אחרי הא השאלה אות שאינה גרונית ויהיה האות מונעת באחד מן השבעה מלכים הונע הא השאלה בשבא ופתח כאמרו השפט כל הארץ לא יעשה משפט (נלגזית יח כה), השלום לו (זס כט ו) הוה אחיכם הקטן (זס טג כט), הירוע נדע (זס טג ו), הנמצא כזה (זס טל לח), המבלי אין אלהים בישראל (מ"ל ח ג), החמו הנערים (ז"ל יו יח); ואם תהיה האות אשר אחריה אשר אינה גרונית מעמדת בשבא הונע ההא בפתח ואפשר שידגשו האות ההוא המעמדת בשבא ואפשר שלא ידגשו, והדגוש כמו היתלתי נבל ימות אבנר (ז"ל ג לג), הבמחנים — השמנה היא (נמדנר יג יח כ), הכרב בה יריב עמדי (חיונ כג ו), הכחנת בנך היא (נלגזית לו כג), הלכך מאה שנה יולד (זס יו יו), הדרכי לא יתכנו (יחזקאל יח כט), הנפשות תצודנה לעמי ונפשות לבנה תחיינה (יחזקאל יג יח) כלומר הנפשות עמי תצודנה ונפשותיכנה תחיינה. ואשר איננו דגוש כמו היתלתי אלוה חשמע — המעט ממך (חיונ טו ח) הבער ערפל ישפוט (זס ככ יג), הכרכה אחת היא לך (נלגזית כו לח), המערת פרצים היה הכית הוה (ירמיה ו יח), השמחתם את רעות אבותיכם (זס מד ט), הירעם את לבן בן נחור (נלגזית כט ה), הכוונה יעשה את אחותו (זס סוף לג), הלהרגני אתה

(*) וחין כונת הכתוב כזה כענין למה כמו שכתב ר"י בן בלעם בשמו ואמר ויותר טוב שיהיה חס' לא תחזוב שיתלך כסלחך ומכניחך שתשען עליה זכר כל מי הוא כפי חכמה.

האדירים (ע"ד ד ח), הארץ הטובה (דברים ח לה) ההר הטוב (סג ג כה), אבל
האר הסתם בסתם כמו ומלך גדול (תהלים לה ג) הרים גבנונים (סג סח יז),
אלהים קדשים (יחזקאל כד יט), ארץ אכלת (נמדנר יג לב), זאת היא ההקשה
והמשפט. ויש שמשנים ומתארים ההודעה בסתם כאמרם על הארץ אחרת (ישיה
כז כו), את הכבש אחד (נמדנר כז ד), הדוד אחד (ישיה כד כ), הראש אחד
(ע"ד יג יז), הכרוב אחד (יחזקאל יט), הגוים רבים (סג לט כז); ומתארים הסתם
בהודעה כאמרם הרים הגבוהים לעלים (תהלים קד יח), חלל הגדול (יחזקאל כח יד),
ערים האלה לאפרים (יחזקאל יז יט), ויבא הלך לאיש העשיר (ע"ד יז ד), חצר
האחרת וחצר הגדולה (ע"ד ז יז), ביד מלאכים הבאים ירושלם (ישיה כז ג),
ובארץ הרחבה השמנה (נחמיה ט לה), שבע פרות הטובה, וכאשר יודיעו שם
סמוך ההקשה שתבוא ההודעה על הסמוך אליו כאמרו ותאכלנה הפרות רעות
המראה ודקות הבשר את שבע הפרות יפות המראה; ויש שמודיעים הסמוך
והסמוך אליו יחדיו כאמרו קח את כוס דיון החמה (ישיה כה טו), שתי העכתות
הזהב (שמות לט יז), עשו ככל התועבת הגוים (ע"ד יד כד), ואת כל הממלכות
הארץ (ישיה כה לו), הספר המקנה (סג לז יג) המובח הנחשת הבקר הנחשת
(ע"ד יז טו), התרומה הזאת (יחזקאל טז יז), השער הצפונה (סג ט ט), הלשכות
הקדש (סג טו יט), הארון הברית (יחזקאל יד יד), היתד הארג (זפטיס יז יד),
והארץ הגבלי (יחזקאל יג ה), ועל האוצרות בית האלהים (ד"ל ט כו), וכל העם
המלחמה (יחזקאל ח יח), והמנהג הזה נהגו רבותינו ז"ל כאמרם בתפלה בזמן מיוחד
(ר"ל בנימי ר"ס ו"ב) בא"י המלך המשפט (ויד"ק אשר כי נכל חלה חסר הנסמך).
ואפשר שיביאו ההודעה על הסמוך בלבד וזה מעט כאמרם ועץ הדעת טוב ורע
(נחמיה ג ט) שעורו ועץ דעת הטוב והרע, ויעשו את הפקעת שש (שמות לט כז)
אם לא היה סמוך היה כמו לבני אהרן תעשה פקעת (סג כח ט) אבל הוא
סמוך כמו כתנות עור (נחמיה ט כח), וכמו זה והרים את הרשן אשר האכל
האש את העלה על המזבח (ויקרא ו ג) אמרו הרשן סמוך אל מה שאחריו, ואת
העלה פרושו מן העולה ובאור זה שיהיה שעורו והרים את הרשן אשר האכל
האש מן העולה על המזבח, ופרוש הענין והרים דשן מה שתאכלהו האש מן
העולה אשר על המזבח. וכבר קדמו דברי כי השמות הנודעים הודעות, והראיה
על זה ימנע בא ההודעה עליהם כי אם מעט, כי לא יאמר היצחק היעקב
הדוד השלמה; ומה שיסמך אל מאומה מאלה ר"ל השמות הנודעים הוא הודעה
בסמיכה כאשר אמר (זה כאמרו) משרת משה, עבד אברהם, אלא שהם מביאים
עליו עוד ההודעה כאשר אמר ואת הנפלים אשר נפלו על המלך בבל (ע"ד כה יח)
אל הבור מלכיהו בן המלך (ישיה לח ו), את אדני המלך אשר (ישיה לו ח),
אל הארץ כנען (נמדנר לד ז), המזבח בבית אל (ע"ד יג ד), מן הים הגדול
(נמדנר לד ז), הדרך חתלן (יחזקאל עז טו), וזה כמו מה שנקצו בו שתי הודעות
כמו אמרם הארון הברית, הבקר הנחשת, כל עם הארץ (זכריה ז ה) וזולתם.
ויש שמודיעים השמות הסמוכים אל הכנויים והכנויים הודעות, כי השם לא יכונה
עד שיועד, ומה שיסמך אל הכנוי צריך שיועד בו כאשר יודע מה שיסמך אל
זולתו מן ההודעות בהסמכו אליו. וממה שהביאו עליו ההודעה ממה שנסמך אל
הכנויים אמרו והעם לא שב עד המכהו (ישיה ט יז), בחור האהלי (יחזקאל כח),
והחציו אל מול הר עיבל (סג ח יג), את כל ההרועה בקע (ע"ד טו יז), וכל

אמר (שמות כ יד), מה טוב לכם המשל בכם שבעים איש (זפטיס ט ז). ואפשר
שיניעו הא השאלה בפתח ואשר אחריה מונע באחד השבעה מלכים ויהיה אשר
אחריה דגוש ואפשר שלא יהיה דגוש וזה מעט מאד בדבריהם נאמר ישיה
ה' (ויקרא י יט) והניעו הוא בפתח ודגשו הויד אחריה, והיה הדין שתהיה ההא
בשכא ופתח ושיהיה מה שאחריו מוקל כמו היש את לבבך (ע"ד י טו), הילכו
שנים יחדו (עמוס ג ג), הירוע נדע (נחמיה טג ז). ואמרו המבלי אין קברים
במצרים (שמות יד יח) ופתחו ההא ולא דגשו המם והיה הדין שתהיה ההא בשכא
ופתח כמו המבלי אין אלהים בישראל (ע"ד ח ג), המעמך ישלמנה (חיוז לד לג
למ רד"ק נמכלול נ"כ חות כ). אבל אם יהיה מה שאחרי הא השאלה אות גרונית
ההא מונעת בפתח גדול או קטן כמו האתה זה (נחמיה כג ככ), יעיד לנו חלק
ונחלה (סג לח טו), תהצילי ה' (סג כד כח), תחיתם כל נקבה (נמדנר לח טו),
תהיה ואת (יחזקאל כ ג) תהשב איש (נחמיה כד כ), תאכי הריתי (נמדנר יח יז),
האמר האמר (יחזקאל כח ט), החפץ אחפץ מוח רשע (יחזקאל יח כג), החזק
הוא הרפה (נמדנר יג יח) לא יהיה כי אם זה הכן והע'.

שער לז.

ההודעה והסתם.

דע כי הסתם הוא כל דבר פושט במינו אין רוצים בו אחד בלתי אחר
וזה כאמרך איש המור סוס פרד גמל אבן בנר והרומה לזה, וההודעה מינים,
מהם השמות הנודעים ר"ל בני אדם ושמות ארצות כמו ראובן ושמעון ודוד
ושלמה ירושלים מצרים בבל ושמרון, ומהם מה שהודיעוהו מן הסתמות ביחוד
ובהגדרה כאמרו מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור (זכריה יד טו) וזה ביחוד
המינים, אבל יחוד האישים כאמרם ונביא אחד וכן ישב בבית אל (מ"ל יג יח)
וכאשר רצה להודיעו הכניסו עליו הא ההודעה ואמרו ויהי דבר ה' אל הנביא
אשר השיבו (סג יג כ), ועוד נגע צרעת כי תהיה באדם זהו סתם, וכאשר הודיעוהו
אמרו ואם פרוח תפרח הצרעת (ויקרא יג ט יז), ועוד ובשר כי יהיה בערו שחין,
ואח"כ אמר בהודעתו במקום השחין (סג יג יח), ועוד מכות אש, מהות המכוה
(סג יג כד) כי אלה מקרים אישיים, ועוד שבע פרות יפות מראה והנה שבע
פרות, אלה סתמות, וכאשר הודיעם אמר הפרות רעות המראה את שבע הפרות
יפות המראה והבריאות (נחמיה טח) ועל זה נהג המאמר בשבלים. ומהם הכנויים,
כי השם לא יכנה עד שיועד והם כמו יוד בני עבדי, ואו בנו ועבדו, וכף בנך
ועבדך, ואני ואתה והוא והיא, ומהם מה שיועד ברמו אליו כאמרך זה וזאת ואלה,
ומהם מה שיועד מן הסתמות בהסמכם אל ההודעות כאמרם הנה בעל החלומות
הלזה בא (סג לו יט) ונודע בעל בהסמכו אל החלומות הידוע ביחוד וכמהו
עבד מלך (ישיה לח), משרת משה, עבד אברהם (נחמיה כד לד); ומה שנסמך
אל הכנויים נודע בהם כמו בני עבדי בנו ועבדו והרומה לזה. וכאשר תתאר השמות
המשפטים וההקשה שתתאר הסתם בסתם וההודעה בהודעה כאמרך המלך הגדול
ותאר המלך והוא הודעה כאמרו הגדול והוא גם הוא הודעה כמהו מיד האלהים

(*) כן הוא נ"ל כ"י וקצת להקט. ונראה שכוונתו על חזק השאלה שנמלת הרפה שאלה נ"ל
ולמי דרך הלשון היה לו לומר א"י, החזק הוא א"י רפה רחב למעלה דף 220.

בשער הזה, וכי לשון הנקבה סעוף נכנס עליה, יורה אותך על זה נפול והוא לשון זכר על הזכר ועל הנקבה כאשר נאמר ולא ימות מכל לבני ישראל דבר (שמות טז) ר"ל מאומה מבחמם בין זכר בין נקבה, והוא נפול גם כן על כל מה שיש בעולם כאמרו מקום אשר אין שם מחסור כל דבר אשר בארץ (שופטים יח י), ועוד ואין מכלים דבר בארץ (ס"י ז), ולא יראה כך ערות דבר (דברים כג טו) ענין אלה מאומה מן הדברים וכן הוא השני אצל הערב שפרשו חז"ל לשון זכר והם מפילים אותו על כל זכר וכל נקבה ומביאים אותו לעד כאשר הביאונו אנחנו דבר, כי הדבר יהיה בחללה לשון זכר ואחר כך יבא עליו סימן לשון הנקבה בין שיהיה שם בין שיהיה פעל, תאמר להביא על אמר לשון נקבה אמרה ולהביא על שמע לשון נקבה שמעה על אכל אכלה, על אדום אדומה ועקב עקבה וזקן זקנה וחכם חכמה, והראי הוואת היא רפה לעולם כי אם במלות ידועות באה בהא נראת על הורות כמו ותעלמה יצא אור (לוי כח יח), כבבורה בטרם קין (י"ט כח ד) וזולתם ממה שנאמר שהוא נזכר במסורת¹; ויש שימירו הראי הוואת בתו במקומות מכלתי סמיכה כמו ושכרת ולא מיין (י"ט כח כח), שפעה אני רואה (טז טו י), עשה רע ומאח (קבלת ח י), כי אולת יד (דברים לז לו), ושבת לנשיא (יחזקאל טו י); וחטאת עמך (שמות כ יו) הוא פעל חולף לשון נקבה והוציא העם בלשון נקבה על דרך הערה אבל בהסמך אי אפשר שלא תהפך הראי הוואת לתו אלא מה שבא זה, כאשר נאמר עד שנת הדרור (יחזקאל טו י), יונת אלם (תהלים נ), והכמת המסכן בזויה (קבלת ט יו) והדומה לזה, וכאשר תספר עלי האחד הזכר אשר איננו במעמד בפעל העתיד הגמור או בפעל העתיד העטוף בואו השבאית או יבואו הפחוחה המורה על החליפות תאמר ירא ה' עליכם (שמות כח), וילך, איש מבית לוי ויקח (שם כג) ואם הדבר עמו תאמר אלי תבוא (נחזית ל י), אחה תאכל ולא תשבע (מכילת יד). ואם תספר על הנקבה תאמר אשר איננה במעמד תאמר הבת תשעים שנה תלד (נחזית י י) תבוא אליך (לוי כד), רצוני תבוא תגע עדיך, ותלד על ברכי (נחזית ל), ותקרא את שמו (שם), ותלך העלמה (שמות כח), ויהיה הלשון הזה שוה עם לשון הדבור עם האחד הזכר; ואפשר שמוסיפים בו יוד כאשר אמרו ותני שם (ירמיה ג י), איך תשקטי (שם טו ז), אך תיראי אותי חקתי מוסר ולא יכרת מעונה כל אשר פקדתי עליה (לפנים ג י) וישתוה הנה עוד לשון הספור על הנקבה אשר היא במעמד בלבד, ובאלו הלשון הבמה וההכטה חלק מחלקי הצחות ואני נוטה בו יותר על הענין הראשון². וכבר עשו הפך זה ר"ל שהם הפילו היוד מלשון הספור על הנקבה הנמצא במעמד, נאמר ותקריבי ימין ותבוא עד שנותיך (יחזקאל כז ד) והשתוה הלשון הזה עם לשון הספור על הנקבה אשר איננה במעמד. ואם תספר על קהל הזכרים אשר אינם נמצאים במעמד תאמר ולא יאשמו (זכריה יח ה), והאנשים ינחשו וימחרו (מ"א כ ל"ג), וישבו ויבאו — ויבו (נחזית יד ז); ואם תספר על קהל הזכרים הנמצאים במעמד תאמר ותשבו ותכבו — ותשבו (דברים ח טה),

¹ נמכרה רבתי ח"כ מן חד מפיך ח"א והפסוק ותעלמה יאח אור נכבש שם, כמו שזעיר ככר מ"ג ביהמקל כז בד. והכא נמפיק על הצרות ולתפלת הקריאה ולדעת רז"ל ההא לכבדו במקל המכבדים שם.

² כונתי כי הוא מודר ע"ד הלכות פעם למוכח נפסע. שלא למוכח נפסוק אחד, ועל זה אמר ואני נוטה כי יותר אל הענין הראשון ר"ל שהיוד נפסוק.

אשר פירשו (נחזית י יד), ותנתן היא ומביאה והולדה (דניאל יא ו). ודע כי המשפט באמרו בערינו בהערינו וחסרה היא והעקבה תנועה אל הבית כאשר היה המשפט ביותן אכל בערים (נחזית טל טח) שיהיה בהערים וחסרה היא והעקבה תנועה אל הבית, והוא המשפט עוד באמרו וכל העם העביר אותו לערים (שם טז כח). וכמו זה אצלי הבאתם את ההודעה על הוא והיא והמה כנוים, והכנוי הודעה; וכמהו עוד הבאתם את ההודעה על אלה והוא לרמוז ומה שנרמז הוא הודעה, אמרו האנשים האלה (נחזית לד כח), לאלה החלק הארץ (נמנר כו טג), ותקראנה אתי האלה (יחזקאל י יט) ומשפט הדברים להיות כמו כל העם אלה (ש"א כ כג) לא האלה (ירמיה י יו), האלה הנגה (מ"א ככ יח), וכן עשו כזה ובזאת. עוד דומה לזה הודעתם השמות הנודעים בקצת המקומות כאמרם (והרי) נחתי לחצי שבט המנשה; (דברים ג יג), לחשעת השבטים וחצי השבט המנשה (יחזקאל יג ז), לימנה משפחת דימנה (נמנר כו מד), הארונה היבסי (ש"א כד יו), הר הגלעד (נחזית לז כח), העמלק (ש"א ח ח), החרמה (נמנר סוף יד), ארץ העוף (ירמיה כה כ), ואיננו שם תלד כמו שזכרנו (חזקיה), כי שרדה עי (ירמיה טז ג) מלך העי (יחזקאל יב ט), הוא בא ע"ד לחי (שופטים טו יד) פלתי (שם טו יט), פקדתי (שם ח י), חרשה — פחדשה (ש"א כג טו יו), אבל אמרם פשטים (נמנר כח ח) הגלגל (מכילת יח ה), אל הפלים (שופטים ג) ומה שדומה להם לא נקראו כי אם על דרך ההודעה. ואפשר שיהיה כמוהם בקרקר (שופטים ח י). ומן השמות הנודעים מה שיהיה מורכב משני שמות יושמו שם אחד, וזה על שני דרכים שיחבר ביניהם בכתב בנקוד או בחבור כמו גלעד אשר הוא מורכב משני שמות (נחזית לז טח) וחבור ביניהם חבור גמור בנקוד ר"ל בהיות השבא תחת הלמד, וכמהו ישראל, ויחלאל (נחזית טו יד), וכמו מלכאל (שם) איעזר (נמנר כו ל) אשר חבור ביניהם בחבור והדומה להם, או שלא יחבר ביניהם בכתב ולא בנקוד סוף השם הראשון ולא בחבור ויהיה חבורם בלתי גמור ולא שלמה כמו בית שמש, בית לחם ושנים עשר ובית אל והדומה לזה. ומה שהוא מן הדרך הראשון ר"ל מה שהרכבתו גמורה ושלמה ותוצה להודיע המיוחס אליו תביא את ההודעה בתחלת השם המורכב ותאמר הגלעדי (שופטים יח), הישראלי (ש"א יז כה) והיחזאלי המלכיאלי האיעזרי (נמנר כו טח) ומה שדומה לזה כמהו. ומה שיהיה מן הדרך השני אשר אין הרכבתו גמורה ותוצה להודיע המיוחס אליו, תביא את ההודעה על השם השני ותאמר בית האלי (מ"א יו לד) בית השמשי (ש"א ו יח), בית הלחמי (ש"א יו), (בית) בעפרת אבי העזרי (שופטים ו כד) ואמרם אבי העזרי ראה על שהרכבת אבי עזר איננה גמורה, ואמרו בהודעת שנים עשר ויקרא יהושע אל שנים העשר איש (יחזקאל ז ד).

שער לח.

בלשון הזכר ולשון הנקבה.

דע כי רוב השער הזה ככה. נכנס בשער הכנויים. בעבור השתתפם בכנויים, ואנחנו שונים ממנו הנה מה שאנחנו צריכים לזכרו ומה שלא נוכל לעמוד מכלעדי שנותו, כדי שיארגו הדברים ויתחברו הענינים. ודע כי לשון הזכר הוא העקר

ואם חספר על קהל הנקבות אשר אינם נמצאות חספר תצדקנה סמך (יחזקאל יו כג), ותרכבה — ותרלנה (נלגית כד סא) ותבאנה ותרלנה ותמלאנה (שמות כ יו) ויתקצצו שני סמנין לנקבה ר"ל התו אשר היתה סמן לנקבה בספור על הנקבה האחת והגון וההא אשר המה סמן קבוץ הנקבה; ואפשר שישפוק להם בסמן הנקבה בתו לבדה ושמו סמן הקבוץ הואו אשר היא סמן קבוץ הזכר והסמינו בלשון הנקבה על התו לבדה כאשר נאמר ואלמנותיך עלי הבטחו (ירמיה מט יא), ותקברו עצמות (יחזקאל לו ז), גרי ביתי ואמהותי לזר תחשבני (איוב יט טו) וזה על יחד האמהות בלבד, ומשבותיך חוכתך (ירמיה כ יט), ואפשר שיביאו בזה הפעל העתיד האחד ויסיפו עליו הגון וההא אשר המה סמן קבוץ הנקבה ויאמרו מגוי עמדתה (דניאל ח כג) וישרנה הפרות (ע"פ יו יג), ויהמנה בבאן לשחות (נלגית ל לח); ואפשר שישומו הספור על זה בספור על הנקבה האחת כאשר נאמר חכמות שרותיה תעננה (זכריה כ כט), לא תמער אשוריו (תהלים לו לא) וההקשה המעדרה כמו והגבעות תלכנה (יחזקאל ד יח) תכרענה ילדיה תפלחנה (איוב לט ג), ותהיה ההקשה בתעננה שיהיה תעננה אותה כמו ותענינו הנשים המשחקות (ע"פ יח ז) ובא על תענה אותה וכאשר חבר הכנוי שמהו גון והא ודגש הגון כאשר נאמר בזכר אל ידפנו (איוב לט יג). ועל רוב השער ר"ל תפעלנה.

ואם חספר על קהל הנקבות הנמצאות במעמד יהיה על הלשון ההוא אשר יהיה על אשר אינו נמצאות במעמד ר"ל על תפעלנה כאשר נאמר וחסאי גלולין תשאנה (יחזקאל כג מט), זה כפור על הנמצאות במעמד, ונאמר בספור על אשר אינם נמצאות במעמד ותמהרנה ותשאנה עליו נהי (ירמיה ט יו), ונאמר בספור על הנמצאות במעמד הקים תקימה — ועשה תעשינה את נדריכם (ירמיה עד כה), ועל אשר אינם נמצאות במעמד ולא תעשינה כוחכמה (יחזקאל כג מט). ואם חספר על קהל הזכרים בפעל החולף תאמר ה"כ, אכלה, והספור על קהל הנקבות יהיה על הלשון ההוא גם כן כמו וכל הטף בנשים אשר לא ידעו (נמדנר לו יח), טו את העוים (שמות לה כו), ולא נודע כי באו (נלגית מט כא), כוננו ידיך (שמות טו יו), ידיך עשוני (תהלים קט טג), ובעבור שאמר עשוני הנדנע עליו ויכוננוני, ועניו ראו ולא זר (איוב יט כו), ברכות אביך גברו (נלגית מט כו), יהי כי יראו המילדות — ולא עשו (שמות א), כי קמו עיניו משיבו (מ"א יד ד), כי גבהו בנות ציון (ישעיה א). ויש שמספרים על קהל הנקבות בפעל החולף בלשון הספור על הנקבה האחת כאשר נאמר חכמות בנתה ביתה הצבה עמודיה ושאה מה שיש בענין ההוא מכמו זה (משלי ט), ועניו קמה (ע"פ ד טו), כי קמה על בבל מחשבות ה' (ירמיה נא כט), ותשאנינו ענהה בנו (ישעיה יט יכ), וכמו זה כי מאתנן זונה קבצה (מיכה א ז) כאשר בארתי בספר ההשואה⁽¹⁾.

ודע כי קבוץ שמות הזכרים הוא ים כמו מלכים עבדים ילדים חמורים, ואפשר שימירו המם בנן כאשר נאמר אלהי צידונין (מ"א יא לג), חטין ושעורים⁽²⁾ (יחזקאל ד ט), יברעון אחריו (איוב לא י), ולא יאמין בחיין (סס כד כג), למחות מלכין (משלי לא ג), יחררו האין (יחזקאל כו יח), לקץ הימין (סוף דניאל), כל שעריה שוממין (איוב פ ד). ואם יהיה הזכר ממה שאין לו דעת יתכן שיקבץ

⁽¹⁾ וכל לדעתו החיך תחת זרק הקוף כמו ופתחו ערין (ישעיה ס) וכלה הדלג' סס, וכן קבצה על וענניה ולא על שערין.

⁽²⁾ ככ"י חטין ושעורין ולא טלחתי כי אס חטין ושעורים.

על לשון זכר ולשון נקבה כמו הר אשר יקבץ על הרים וההרות (עמוס א יג כדעת ר' מנחם ולא כדונס) ועיר על יערים ועירות (תהלים כט ט). ונהר על נהרים ונהרות, וקדרום על קדרומים (ע"פ יג כא) וקדרמות (ירמיה טו כג); אבל קבוץ הנקבה הוא ו"ת כמו אחון אחונות וארץ ארצות וקשת קשתות; ואפשר שיקבץ על לשון הזכר כמו רגלים וידים ועינים ופעמים, רגלי עני פעמי דלים (ישעיה כו י), עוים מאתים (נלגית לט טו). ואם יהיה בנקבה האחת הא הנקבה הם ברוב דבריהם מואסים לקבץ אותה עם ו"ת אשר חנה סמן קבוץ הנקבה ומחסרים אותה על מאסם. הקבץ שני סמנים לנקבה כאשר נאמר בקבוץ שנה שנות ימין עליון (תהלים עו יא) ובקבוץ חלה על חלותה לחם (יחזקאל ז ג), ובקבוץ שפחה שפחות, ושרה שרות, ושרה שרות, וההקשה באלה הקבוצים שנותות כהפוך הא שנה חו וחלותה ושפחות ושרות ושרות; ואפשר שידברו בקצתם על ההקשה כאשר נאמר בקבוץ שפה שפחותיו שושנים (ע"פ ס יג), ואמרו חבקו אשפחות (איוב ד ה) והוא קבוץ אשפה מאין ספק וכן דברו בו רבותינו ו"ל, וכבר אמרו מאשפות ירים אביון (תהלים קיג ז) על החסרון כמנהג, ודגשות חו אשפחות שלא כהקשה אבל על דעתם בוולתו מן הקבוצים כמו למעמדים ומדבדים והרומה לוח. ודע כי כנויי קבוץ הזכר אשר איננו נמצא המחובר עם השמות המקבצים קבוץ הזכר הוא הם כמו ראשיתם רגליהם ידיהם עבדיהם גמליהם, ואפשר שיוסיפו אחרי המם הא כאשר נאמר ואל אליהמה לפנימה (יחזקאל ט טו), ואפשר שיחסרו ההא וישומו הכנוי הזה מן חלב וזחימו (דברים לט לז), יהונו פנימו (תהלים יא ז), נסיכמו נדיכמו (סס כג יג), הרס שנימו (סס נח ז). ואם יתחבר עם השמות המקבצים ב"ת יהיה ס כמו ידותם (מ"א ז לג), וגבותם מלאות עינים (יחזקאל א יח) בתרבותם (סס יו ט) בשדותם (נחמיה יא כה), למשפחותם; ויש שיהיה הם כאמרו שקוציהם ותועבותיהם (יחזקאל יא כא) את גויותיהם (סס א כג) שדותיהם ליורשים (ירמיה ח י), ויחרנו ממסגרותיהם (תהלים יח טו), למשפחותיהם יצאו (נלגית ח יט), וכתחו חרבותיהם לאתים וחניתותיהם (מיכה ד ג); אבל כנוי קבוץ הזכר המחובר עם השמות הנפרדים או עם הפעלים הוא ס בלבד כמו וה' בראשם (מיכה כ ג), לשונם, צאנם, בקרם, ארצם, ויושיבם לנצח (איוב לו ז), אשר גאלם (תהלים קז ג); ויש שיוסיפו עליה ואו ואומרים ענקתמו גאווה (סס עג ו), חלבמו סגרו פיומו (סס יו יא), הרס שנימו בפיומו (סס נח ז) שיחתמו נדיכמו (סס כג יג) רצוני שיחתמו, תהמת יכסימו (שמות טו ס). ואם יתחבר הכנוי הזה בוולת השמות והפעלים יהיה גם כן ס כמו להם, לברם, אותם, כלם, ויש שיהיה הם כמו כקץ מונד כלחם (סס כג ו), ישפטו אותהם (יחזקאל כג מה) המם הואת חמורת הגון כי הוא מספר על הנקבה ובא על לשון הזכר. וכנוי קבוץ הנקבה אשר אינם נמצאות במעמד גון כמו ושמותן אהלה (סס כג ד), בלכתן — לארבעתן (סס א י), ויושיען (שמות כ יו) והוא השער, ויש שימירו הגון הואת במם כמו ויגרשו — וישק את צאנם (סס וכלה לעיל 113), ועם האמהות — עמם אכבדה (ע"פ ו כג), הנה בחי הכחולה ופילגשוה אוציאה נא אותם וענו אותם (זכריה יט כה); ויש שיוסיפו על הגון כמו לבדנה (נלגית כא כט) אל קרבנה (סס מט כא) כלנה (סס מט לו) ויש שיהיה הן כמו לבדנה, עליה, וגויותיהן וכתועבותיהן (יחזקאל יו טו), וברא אותה, (סס כג טו), הם ישפטו אותהם (סס כג טה) במם חמורת הגון, ותזנינה במצרים בנעוריהן (סס כג ג) וכל מוצאיהן וכמשפטיהן

לקחת מדבר היותי ככוס חרבות (תהלים קנ ו), וכמוהו עוד אמרו ואסיר אתהן כאשר ראיתיו (יחזקאל יז כ) המשפט בו ראית בנה החו כי הוא דבור עם הנקבה ר"ל ירושלים והוצה באמרו אתהן סדם ושמרון, רק הרבה פעמים כותבים היות הוואת ואין בוטים בה¹, אבל כאשר יחזרו הלשון הווא ר"ל לשון הדבור עם הנקבה עם כנוי הפעולים מקיימים היות במבטא, נאמר לא במחירת מצאתים (ישיע נ לד), ונחתיהו לפנייהם (יחזקאל יו יט), וישתוה גם כן זה הלשון עם לשון המדבר על עצמו כאשר אמר הרגתים באמרי פי (יחזקאל יו יט), והשמות יהיו לאות (יחזקאל יד ט), ואם היה הכנוי נפרד היה לא במחירת מצאת אותם, יספיק אותם לפנייהם בנה החיו מכל אחד מהם; ויש שיפילו מכמו זה היות בקצת המקומות וישתוה לשונו עם לשון הזכר המדבר כאשר אמרו המדבר אליך והבאתו אלי (ע"ז יד י) והשתוה הלשון עם לשון הדבור עם הזכר ר"ל והבאתה אל חוך ביתך (דברים כד יב), ועוד משבעתך הווא אשר השבעתנו (יחזקאל יו יט) שכתה השבעתנו (ע"ז ט ט), ועוד בחלוק אשר הורדתנו (יחזקאל יו יט) ודמה ללשון הארמית די מלת מלכא הורדתנא (דניאל ב כג).

שער למ.

ממה שנהגו בו הנקבה מנהג הזכר.

מאשר נוהגים בנקבה האחת מנהג הזכר האחד ומביאים אותו מכואו, מפילים ממנו סימן הנקבה כאשר עשו כבי יהיה נער בחולה (דברים כג כג), והיה העלמה (נחלית כל טג), אשר הביא שפחה (ע"ז כה כז), ובא אלה לפני מוכדך (מ"ז ח לח), פלגש כלב מעכה ילד שבר (דכ"ח פ טח לעיל 111), אשר השבעתנו (יחזקאל יו יט) בשלשה מקומות (פ יסוע ע"ז ט ט), ויאמר עוד משבעתך הווא (ע"ז) בלשון הזכר, ככל החורה — אל תסור ממנו (יחזקאל ח ז) והם ששה במקרא נאמר בהם ממנו במקום מסנה זכרם המסורה², ותעשי הרעות ותוכל (ישיע ג ה) המשפט ותוכלי, ותקריבי ימך ותבוא עד שנותך (יחזקאל כד ד) במקום ותבואי, והיחה צעקה — אשר כהו לא נהיחה וכמתו לא חספ (עמות יח ו), והבאתה את המנחה אשר יעשה (יחזקאל כ ח) בהביא הפעל בלשון זכר והוא למנחה. וממה שנהג המנהג הווא אמרו החצר הפנימי (יחזקאל טג ה) במקום הפנימי, אלא אם יאמר כי החצר הנה בלשון זכר כאשר הוא באמרם בחצר העליון (ישיע לו י), אל בית הנשים שני (חסתר ב יד) ר"ל שנית, וכמהו מדה שני (נחמיה ג ל), ושם השני צלפחד (דכ"ח י טו) רצה השנית כי הוא שם אשה בעבור אמרו ומכיר לקח אשה — ושם אחתו מעכה ושם השני צלפחד ותהינה לצלפחד בנות, ואמר אשה הנה במקום נשים, ואמרו לחפים הוא במקום מן חפים והם שתי משפחות ואמרו אחתו הוא במקום אשתו (לעיל 16; 180). וממה שחסר ממנו גם כן סמן הנקבה אצלי אמרו יצא לחפשי לחפשי וישלחנו (עמות כז כז) השעור בשניהם לחפשיה, ויחזו שתהיה היות נוספת על לחפשי³ וכאשר הוסיפו היות נרחק החולם ושב

¹ והן מ"ג מלין כתיבין ולא קריין, מסורה ריש מלכים.

² מסורה כפ' לו (ו ח) ונמסרת לשוכנים יח נדפס נעשות ה' ו"ל שם כמו שהגיה המ"ג.

³ והכאן לחופש ע"מ קודש וחולש וכוא שם דבר ולעסס כחלשון לחפשיה הוא תולד הפעולה ולחפשי נלו שנים מצריתם והאחד היה מפסיק והוא תולד המס.

וכפחתיהו (ע"ז מ"ז יח). ויש שיוסיפו על הנון הוואת הא כמו קצב אחד לכלהנה (מ"ז ז י), את גויתיהנה (יחזקאל ח יח), אשר נשא לכן אחנה (עמות לה כו) ותוספת הוואת על אותן אותה או שיהיה אותהנה יתכן גם כן. ואפשר שישומו כנוי קבוץ הנקבה כל שכן אשר איננה אמתית בכנוי הנקבה האחת אמרו רק בחטאות ירבעם בן נבט (אמרו רק) אשר החטיא את ישראל דבקלא סר ממנה (ע"ז ג ג). ועוד וילכו בני ישראל בכל חטאות ירבעם אשר עשה לא סרו ממנה (ע"ז יו כז). וכנוי קבוץ הזכרים המדבר בהם כ כמו אמרתם הרגתם עשייתם עמדתם ידעתם, ואפשר שישמירוה בגון כמו עמדת על הרבכם עשייתן חועבה (יחזקאל לג כג) וזה הכנוי לנקבה כמו מדוע עשייתן הדבר הזה (עמות ח יח), בילדכן את העבריות (ע"ז יו) ואהן צאני (יחזקאל לד לה), למה זה עזבתן (עמות כ כ); ואפשר שיוסיפו ההא כמו ואחנה ידעתן (ע"ז לה ו), כסחתיכנה, ונפשות לכנה תהינה (יחזקאל יח כ); ויש שימירו הנון הוואת כמס כמו מקנה אביכם (נחלית לח ט) בכובכם לעמי (יחזקאל יג יט). ואם יתקבץ הזכר עם הנקבה יגבר הזכר על הנקבה כאשר נאמר וינשק לבנו ולבנותיו ויכרך אתהם (נחלית לה) ונאמר בנקבה בלבד ואסיר אתהן (יחזקאל יו ב), אבל אמרו תנה את נשי וילדי אשר עברתי אותך בהן (נחלית ל כו) רצה הנשים לברן כי העבודה לא היתה כי אם בהן לברן.

וכאשר תצוה הנקבה האחת חוסיף יוד לנקבה על צווי הזכר ונהג השער כולו על זה ולא היה הפרש בצווי הנקבה הנלקח מן הפעל הקל בין מה שהצווי ממנו לזכר פעיל בואו המשך ובין מה שהצווי פעיל זולת ואו וכלו הוא פעיל כי אם בעמידה והפסק הדברים כי אפשר שיהיה הצווי בו לנקבה ממה שהצווי ממנו לזכר פעיל פעילי, אמרי לי אחי הוא (נחלית ב יג), שמעי בה וראי והטי אונך ושכחי עמך (תהלים עה יח), הסבי עיניך (ע"ז ו ד), עמרי נא (ישיע מז יב), כי תצוה הזכר מזה האמר אמור שמע הטה הסב ואחא מוסיף יוד בצווי הנקבה; ואם תצוה קבוץ הנקבות חוסיף נה על בנין צווי הזכר, אמרו שמענה נשים — ולמדתה בנתיכם (ישיע ט יט), חגרנה שקים ספרנה (ע"ז מע ג), לכנה שבה — קראנה לי מרא (רות ח), אל שאל בכינה (ע"ז כ כ), ואפשר שיהסרו ההא כאשר נאמר שמען קולי (נחלית ד כג). הניעו העין מפני שכבר להקבץ שני נחים, ואמרו קראן לו (עמות כ כ) בא הצווי הווא על בנין צווי הנקבה האחת והיה משפטו להיות קראן ברפיות האלף כאשר אמר קראנה לי מרא; ואמר צאניה, וראינה (ע"ז ג יח) בהנעת האלף להצמד הדברים^{*}, ואפשר שיהיה בנוי על לשון הצווי לנקבה האחת.

ודע כי חו המדבר בו הזכר מונעה לעולם בקמץ, נאמר ושמרת ועשית והלכת, ואמרת, ואם חרבר עם נקבה תניח החו כאשר נאמר אמרת לה (תהלים יו יב), ואמרת בלבבך (ישיע עכ כח), עד לא שמת אלה (ע"ז טו ז), וזכרת את דרכיך ונכלמת (יחזקאל יו טח) זה הוא רוב דבריהם, ואפשר שיוסיפו על החו הוואת יוד וישתוה לשונו עם לשון המדבר נאמר דמיתו בת ציון (ישיע ו כ) כי הוא דבור עם הנקבה ואילו היה בא על המנהג היה דמית בנה החו אבל הוסיפו יוד לנחץ לשון הנקבה ולבארו ודמה לדבר המדבר על עצמו דמיתי

^{*} כי מן הכאן צאנה נדפיות האלף והניעה להנחת המלה אל ונחלית.

שער מא.

מזה אמרם גמל לזכר ולנקבה כאשר נאמר גמלים בניקות (בראשית לז יו)
 ואמרם חזיר. לזכר ולנקבה וכן שפן וכן הארנבת וכן דג, ארבה, וכן חר
 וצפור אלא שאלה השנים לשון נקבה על כל פנים⁽²⁾ בין שרוצים בו הזכר
 בין שרוצים הנקבה כאשר נאמר כל צפור טהורה תאכלו (דברים יד יא), ושתי
 חורים (ויקרא יד כג). ומן השער הזה רמזתם אל הזכר ואל הנקבה כלשון אחד
 הנער הלו (זמרים ז ח), הפלשתי הלו (ע"ל יו כו), השונמית הלו (ע"ל ד כה); ויש
 שמבדילים בין שתי הרמזות בקצת המקומות כאשר אמרו מי האיש הלזה
 (בראשית כד סה), בעל החלמת הלזה (ס"ל לו יג), הארץ הלו (יחזקאל לו לה).
 וממה שדומה לשער הזה קראם שם לזכר ולנקבה כלשון אחד כאמרם לזכר
 ולנקבה. בן חפר (נמנר כו לג) מיכיהו בן ימלה (ע"ל כב ט) ונאמר על הנקבה
 מיכיהו בן אוראל (ד"ס יג ב), וזהו הנה לצלפחד בנות (ד"ס ז טו); ונאמר
 בזכר איש בן מעכה (ע"ל ז לו) ובנקבה מעכה אשת מכיר (ד"ס ז יו)
 אבשלום בן מעכה (ע"ל ג ג); ועוד אמרם לזכר בני צהר שלמית הראש (ד"ס
 ג יח) ולנקבה שלמית בת דברי (ויקרא כד יא); ולזכר חנון בן נחש (ע"ל י ב)
 ושבי בן נחש (ע"ל יו כו) ולנקבה אביגל בת נחש אחות צרויה (ע"ל יו כה),
 וכמו זה קראם שם לנקבה אֶחָנוּעַם (ע"ל יד ב) אביגל בת נחש ואביטל (ע"ל
 ג) וזה ברבריהם הרכה.

הענין או האמרה או הערה.

(1) ונמסרת ג' אף לזן זכר, והשלישי הוא ואם בכה אף עשה לי (כמדבר יח טו).
 (2) וכתיב בלזן זכר בכמור בודל על גג (תהלים קכח). (3) חזן בזה השתמשו גם לזכר
 גם לנקבה כמו עס זו יצתי לי, תצרנו מן הדור זו, גם זו רעה חולה, ועדתי זו אלמדם.

קמץ בעבור חוספת היוד. וכבר חסרו סמן הנקבה עוד מן אמרו כשגגה שיצא
(קבלת י ה) ר"ל שיצאה וחסר ההא והעקקה תנועת האלף אל' הצירי כאשר עשו
במשותף את המלך (מ"ט ח טו) אשר עקרו משרתה, והוא המאמר בועשת את
התבואה (ויקרא כה כג) והרצת את שבתתיה (ס"ו לו), אלא שבמלות האלה
ראיה על הנקבה בשנותם בנינם. וכבר הנהיגו קבוץ הנקבה מנהג קבוץ הזכר
בכמו אמרם אנה המה מולכות (זכריה ה י), ויגרשו — וישק את צאנם (שמות
כ י), ויעש להם בתים (ס"ח כ), את מקנה אביכם (נחמיה לו ט), בכזבכם
לעמי (יחזקאל יג יט), ישפטו אותם (יחזקאל ג מה); ויש שמקבצים הנקבה
האחת אשר בה סמן הנקבה על לשון זכר כמו שנה ושנים, ומכה מן המכים
אשר יכה (מ"ב סוף ח), שער הפנה (מ"ב יד יג) שער הפנים (זכריה יד י),
ושבע השבלים הבריאות (נחמיה מ"ז), מאלמים אלמים (ס"ו לו) בקבוץ
אלמה כאשר זכרנו בוולת המקום הזה (לעיל 125); ודומה לשער הזה מה
שמביאין אותו העברים בלשון זכר כמה שאין לו דעת מן הנקבה ובכלל מה שאין
נקובתו אמיתית ר"ל מה שאין לו רחם, מזה אמרו השמש יצא (נחמיה יט כג)
ונאמר שמש זרח (נחמיה י), ונאמר ורח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר
סלעים (מ"ח יט יא), ונאמר בחורה כי אש יצאה מחשבון (נחמיה כה כט)
ובירמיה כי אש יצא מחשבון (מ"ח מה), ונאמר עוד תאכלהו אש לא נפח
(חזק כה כ); ונאמר ארץ בלשון נקבה, והוא הגובר עליה, והארץ היחה חיה
ובה, ובלשון זכר ולא נשא אותם הארץ (נחמיה יג ו), נעתם ארץ (יזכריה יט),
ועוד שרץ ארצם צפרדעים (מלכים ק"ב) כי הוא מן ההפוך כאשר זכרנוהו
(לעיל 211) ועוד מארץ אחד (יחזקאל כה כד), ויתגעש ותרעש הארץ (ג"כ כה
ח) — ועוד ומעלות שבעה עולותיו (יחזקאל מ"ו וכלו ומעלות שבע כמו במקום כה).

שער מ.

מממה שנהגו בו הזכר מנהג הנקבה.

יש שנוהגים העברים הזכר מנהג הנקבה בקצת הלשונות, נאמר חמים אהה
ברביכך מיום הראש (יחזקאל כז יז) כלשון הנקבה שוה, ועוד ועדתי וחקי אשר
צדך (דברים י ו י), בשמעתו ענדך (ישעיה ל יט), מה ענדך ה' (ירמיה כג יז), והוא
שכף הכנוי בדבר עם הזכר מונעת ה' והיא בדבר עם הנקבה מעמדת בשכא ה'
ונתנו הזכר הנה מנהג הנקבה, וכמהו אצלי פור עצמת הנך (מלכים ג ו) אלא
שהיא מקצרת ואמחתו החונה עליך, וכמהו אישך בנות הכף בדבר עם הזכר והוא
בדבריהם רב ונודע משיצטרך אל ה'. וכן השער הזה עוד אמרו והנה באו —
לקחי חטים (ע"ז ד ו) משפטו המה והומרה המס כנון, וכמהו דרך הנה פניהם
(ירמיה נ ה) ר"ל המה ויש בו הסתר, דבר והשעור דרך המה שמים פניהם,
וכמהו עוד לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה (זפניה יט יז)
וכמסק המה כלומר אנשי העיר וזה הפך אמרו בנקבה אנה המה מולכות (זכריה
ה י) וכבר בארנו ענין אשר לא מבני ישראל הנה כמה שזכרנו קודם לזה (187); ועוד
הלהן חשברנה הלהן חעננה (רות ז יג), עשיחן תועבה (יחזקאל לג כו) כאשר
קדם זכרו, ועוד בשדה אשר יקצרון והלכת אחריהן (רות ג ט), ויחכן שתהיה
הנונין האלה חמורת המין, ויחכן שהוא רוצה באמרו אחריהן מה שקדם מאמרו

הוא והאחרת חו, האמר ארץ וארצות וחרב וחרבות ולשון ולשונות ושנה ושנות ימין עליון (תכלים עו יז) (נכ"י שני שנות דוק ודור דברים לב י), ואפשר שיקבצו בו קבוצ הוכר כאשר נאמר בקבוצ שנה אם עוד רבות בשנים (ויקלע כה נא), ובקבוצ מכה מן המכנים אשר יכהו ארמים (מ"כ ח כט); והיה סימן המשנה והקבוצ אחר, כי כל משנה קבוצ, כי כאשר אתה שונה אתה מקבץ אחר אל אחר, כאשר אם אתה מקבץ מספר אל מספר.

ודע כי כאשר תזכור האחד ותאמר איש או גבר או קבר או חרב או זולת זה מן האחרים, כבר נקבץ לך באחד ההוא הודעת המספר והודעת המין, וכאשר תאמר שנים אנשים מרגלים (יחזקאל כ) או שלשה שרנים (נחלית מ י) או ארבעה חרשים (זמרים ג ג) או הדומה לזה, לא נקבץ לך בשנים ולא בשלשה ולא בארבעה ולא בזולתו מן המספר המין עם המספר*). ועל כן זכרת המספר ואחר כן הכרת המין אשר אתה רוצה להגיד, כי המספר הזה גזור מן המין אשר זכרת ותאמר שלשה אנשים, ארבעה חרשים (זכרים ג ג), והיתה ההקשה שתאמר אחד אנשים (כלומר אחד מן הזכרים) כאשר תאמר שלשה אנשים, אבל בעבור שהיה אפשר שיזכרו איש ויקבצו בו שני הדברים ר"ל הודעת המספר והמין, נאמר ויהי איש מהר אפרים (זשעים יז), איש היה בארץ עוז (לויז ח) מבלי שיזכרו עמו אחד, וכן אמרו אחד נפש מחמש המאות (נמדנר לא כח) הוא חבנית קורם, ואין אמרו נפש האר לאמרו אחד, כי העצמים לא יהיו תארים, כי התארים תכונות ותחכונות מקרים וכאשר יקדם התאר יהיה המספר תמורתו וכאלו הוא עטף הבאור; וכאשר יקבצו אי אפשר שלא יזכרו המספר כי אין עליו ראיה. ואפשר שיקדימו המספר ויאמרו שלשה אנשים, ששה אנשים, עשרה אנשים, שתיים מערכות (נמדנר כד י); [ואפשר שיאחרו] אחת ויאמרו אילים חמשה, עתורים חמשה, כבשים בני שנה חמשה (שס ז) ואין זכרון המספר הנה תאר כאשר היה באמרם איש אחד כבש אחד תאר, כי אי אפשר בלעדיו כי אין ראיה על הכמות הזאת כי אם בזכרו, אבל הוא הגדרת המוחל בו ולא ישלם הדבר כי אם בו; ואין דברי זה מונע משהיה בלשון הזה תאר ומתואר בזולת המקום הזה, ר"ל בכמו אמרו וישב דוד בצקלג ימים שנים (ש"כ ח), כי שנים תאר לימים, וההפך בינו ובין אילים חמשה כי זה הלשון היה ראוי שיוציאוהו בלשון יומים ועל כן היה שנים כדבר שאין צריך לו והיה באור לסמן המשנה, רק דברי במקום הזה בלבד ובכמהו, אבל אמרם שלשה אנשים או ארבעה חרשים או הדומה לזה מן המעט שבמספר (נכ"י שני מן הנוטים) הוא סמוך אל הספירות

(*) אמר הספיר כפ"כ: וראוי שתדע כי שמות המספרים כלם הם תארים וכן הוכחו קתם נדמויות שהתבחרו למנס זה ראוי שיון במספר החמרי והם כל המספרים שהיונו נכתבו לפי שזילקתו על זה האופן יורו על העקר ונשאו כי המספר הוא מקרה לספיר חלל המעמטים והוא התואר חלל המדקדקים וגם חלל המעמטים מלך הכח אשר לספיר על הספירה למנס כשילקח המספר המוחלט הנה הוא שם למקרה לא שם התאר והוא מוסכם בכל המספרים וזולת החדד שחלקו עליו גדולו החכמים שם מה שזיהו עליו מהחידות הוא מקרה לו הוא עין הכוץ והכעס ז"ל כתב נמורה שהוא מקרה ובשילקח עליו ית' נאמר שהוא אחד לא נאמרו להחזיק המקרה מעצמו ית', ונראה כי שילקוח הכוץ מעצמו כמו שילקח קדמון על שילקוח הכוץ, ויחזה כי הלא כ"ע מהדעת הזו ולזה כתב נמורה ה' אחד, השעם לכדו, להודיע שבאשר יאמר עליו ית' אחד לא יורה על המקרה ולזה אמר שהוכנה בו לכדו שילקוח הדמיון.

בלשון נקבה בעבור הפעלה או תכונה הענין אמרו זאת אשר ללויים (נמדנר ח כד), החרת זאת לא יומת שמעי (ש"כ יט כב), ולא שח לבו גם לזאת (שמות ז כג), כי עשית זאת (נחלית ג יד), בזאת ארע (שס עכ לב), בזאת אכרות לכם (ש"כ יח ב), בזאת יבא אהרן (ויקלע יג), יכרת ה' לאיש אשר יעשנה (מלכ"כ יב), ויה שבה לו צדקה (נחלית עו ו), ובה ארע (שס כד יד), כי לא היתה המלך להמית (ש"כ ג לו), כי מרה תהיה באחרונה (ש"כ כ כו), הלא היא כתובה על ספר הישר (יחזקאל יג), ושמתיה חרפה (ש"כ יח כ), כי תועבה היא למצרים (נחלית עכ לב), וישם אתה יוסף לחק (שס עז כו), עלי היו כלנה (שס עכ לו), למה זה אתם עברים אחי ה' והיא לא תצלה (נמדנר יד עט), ותהי חק בישראל (זשעים יח כט) ר"ל הפעלה הזאת כלומר הליכות בנוח ישראל מימים ימימה לתנות לבת יפתח; ותהי הכנס (שמות ח יד) כלומר תכונה הענין הזה ר"ל ענין הכנים כי המם הנה מורה על הענין כאשר הוא בריקם וחנם (לעיל 68), הנקלה בעיניכם (ש"כ יח כג) כלומר הענין הזה. וממה שאמרוהו בלשון נקבה בעבור האמירה, ודבר ולא יקימנה (נמדנר כג יט), על כן היתה למשל הגם שאלו בנביאם (ש"כ י יט) כלומר האמירה הזאת.

שער מג.

הא כנוי הנקבה שאיננה במעמד.

דע כי ההא אשר היא כנוי הנקבה אשר איננה במעמד הפעול בה או הסמך אליה היא נראית לעולם ר"ל מפיך רק במקומות הרפחה על הורות כאמרו עונה בה (נמדנר עו לא), בחטאה בשגגה (שס עוכב) כחפי משכמה (לויז לא כב), ועברתו שמרה נצח (עמוס יא) חלאיתה בה (ויקלע כד ו), ורחמה הרח עולם (יחזקאל יז), ותחמרה בחמר (שמות ז ג), צדה אורה (ש"כ כב), כל אנהתה השבתי (יחזקאל כב), מיום עזבה את הארץ (מ"כ ח י). וכבר נהג בדבריהם רפיות ההא אשר היא כנוי הנקבה אשר איננה במעמד הפעול בה בזולת המין הזה ר"ל בהתחברה עם פעל הנקבה החולף, וזה שפעלה אשר היא חולף הנקבה כאשר יתחבר בכנוי הפעול הנקבה ההפך בו ההא לתו ותהיה ההא אשר היא כנוי הנקבה אשר איננה במעמד רפה שלא כמנהג, ואומרים צרה וחבלים אחותה כילדה (יחזקאל עכ כד) בהפיות ההא, לו היה רעה אעביר בארץ ושכלתה (ויקלע יד עו) וכעסותה צרתה (ש"כ ח) וידו חלקתה להם בקו (ישעיה יז לד) ככל אשר צותה חמותה (רות ג ו). (ראה הסערה בסוף המכור).

שער מד.

זה שער המספר.

דע כי כאשר חשנה או חקבץ שם זכר אתה מוסיף שתי תוספות אחת מהן אות רפה והיא היוד והשנית מס' או נון, האמר גבר גברים וגברין אם חרצה בהמיר המם בנזן, וקבר וקברים ומלך ומלכים ומלכין, למחות מלכין (מזלי לא ג); ואם חשנה או חקבץ שם נקבה בין שיהיה בו סימן הנקבה בין שלא יהיה, אתה מוסיף עליו גם כן שתי תוספות אחת מהנה אות רפה והיא

בענין לא בלשון, כאשר אמר ויהי כאיפה שעורים, (רות ג יח) ולא נראה הסמיכה בלשון אע"פ שהוא סמוך בענין, ויש שסומכים המספר הזה בלשון בהסמכו אל השמות הנראים, אמרו ארבעת ימים (זופטים סוף יא), עשרת כסף (ס' יז); וממה שמורה על כי אמרם שלשה אנשים והדומה להם סמוך, אמרם את עשרת השבטים (מ"א יא לה) כאשר אמרו את עשרת השבטים (ס' יא לה) והם שניהם סומכים, אלא שסמיכת האחד בלתי גמורה כי איננה בלשון; ואמרו עוד שבעה שקלים ועשרה הכסף (ירמיה לג ט) וזה סמוך בענין, מבלי ספק גם כן שלשה אנשים והדומה לו סמוך בענין, אבל כאשר הם סומכים אלה המספרים אל הכנויים אי אפשר שלא תראה הסמיכה בלשון בהיפוך ההא תו בהכרח, כמו שאמרו ויצאו שלשתם (נמדנר יז ד), אל הימין לארבעתם (יחזקאל מ י), ויפלו שבעתם (ז"ב כ"א ט), ואם יטעון עליו טוען, למנוע הסמיכה מן המספר הוה כמה שאמרו שתיים מערכות (ויקרא כד ו) שנים עדים (דברים יז ו), שנים חדשים (זופטים יא לה), ולשנים האנשים (יחזקאל כג), פי שנים (דברים כ"א, י"ז) שנים כרובים זהב (שמות כה יח), נדחה אותו באמרו גם כן על פי שני עדים (דברים יט טו), שני אנשים (שמות ג יג), שני כרובים (ס' לו ו), שני חדשים (זופטים יא לה) הסמיכה בהם נראית, ונאמר במם שנים עדים ומם שתיים מערכות ומם שנים חדשים ומם שנים כרובים והדומה להם מה שאמרנו בהם סיגים כסף ומם באילים השערים (לעיל 129) וזולתה שהיא דחוקה, ומשמושיהם וממנהיגיהם שידחקו בהם הסמיכה כאשר אתה רואה ושיחסרו אותה בזולת הסמיכה במקום הזה להקל כאשר חסרוה מן הרודד עמי תחתי (תהלים קמד ג) וזולתו כאשר קדם זכרו בזולת המקום הזה. ודע כי אע"פ שלשון המשנה והקבוץ ברוב דבריהם אחד לפי שכל משנה קבוץ כאשר אמרנו כבר, הם נזהרים בקצת דבריהם במשנה לשון הקבוץ, מורים בו כי הספור שנים מבלי שיוכרו המספר, ואפשר שיתקבץ להם במספר שהוא הורות על המספר ועל הימין כאשר התקבץ להם זה באחד, וזה בכמו אמרם הואל קח ככרים (מ"ב ה כג), חמור חמרתים (זופטים טו יו), רחם רחמתיים (ס' ס לה), מאתים להם (ז"ב כה יח), שנתים ימים (נחלית מ"א ט), וטמאה שבועים (ויקרא יב ט), לירכתים ימה (שמות כו כז), ממחנים ועד ירכים (ס' כח טז), בין הערבים (ס' יז ו), אלפים באמה (נמדנר ז פה), איש הבינים (ז"ב יז ד), והידים ידי עשו (נחלית כו כג), יום או יומים (שמות כ"א), אמתים וחצי (ס' כה יז), פעמים (נמדנר כ"א), הורוע והלהיים (דברים יז ג), חומה גבהה דלתים וברית (דברים ג ט), והראיה על כי דלתים הנה לשון משנה ואיננו קבוץ, שאחד חומה וברית, והוא ספור על כל מדינה כאשר נאמר כי נסגר לבוא בעיר דלתים וברית (ז"ב כג ו), אלא אפשר שיעזבו השמוש במשנה הזה בקצת המקומות וישוּבו אל הקבוץ ויכרו שם המספר ואמרו ושתיים דלתות לדלתות (יחזקאל מ"א כד). ימים שנים (ז"ב ט) ובמשנה לשני ימים ולילה אחד (זנחיס נה), ונאמר וישומו לה ידים (מ"ב יא יו), כלומר שתי מערכות, ועוד והידים ידי עשו (נחלית כו) ונאמר שתי ידות (שמות כו יז) וקבץ, ואלו היה אומר ידים לקרש היה נכון. ובדברי בעל ההלכות שני אלפים אמה (הלכות גדולות כ' עירובין) וחפשו עליו בזה אנשים מבעלי הדקדוק ואמרו אלו היה זה נכון לא אמר הכתוב אלפים באמה (נמדנר ז פה) מבלי שני אלפים, וכבר הראינו הכתוב שאמר אך אם יום או יומים בלשון המשנה ואמר גם כן ימים שנים בלשון הקבוץ, ובמקרא עוד

דלתים וברית גם כן ושתי דלתות, וכאמתיים (נמדנר מ"א לה) וגם כן שתיים אמות (יחזקאל טג יז), ומפני שחפשו עליו בזה הבאתי רוב הדברים האלה לעזור לבעל ההלכות. ובעבור שהיה המשנה קבוץ כאשר אמרתי לפני, היה קל בעיני העברים לשמש בלשון המשנה בקצת המקומות בקבוץ כאשר נאמר שבעה עינים (זכריה ג ט), שש כנפים (ישעיה וז) לקחנו לנו קרנים (שמות יז יג), ונעקש דרכים (עזריה כה יח), בעצלותים ימך המקרה (קללת י יח) ונסכ חומה ומגדלים דלתים ובריתים (דנ"ה יז ו), ומים, ושמים וזולת אלה מן הקבוצים.

ודע כי בא ההא במספר הזכר בפחות מעשרה אע"פ שהיא אות הנקבה איננה על דרך בואה לנקבה בכמו הלכה היא (ירמיה ג ו), האמרה בלבבך (ישעיה מו ח), כי אם היה כך היה המספר לשון הנקבה נופל על הזכרים, וזה מה שלא יתכן, אך באה הנה כבאה בבלילה ההוא (נחלית לג כג) והדומה לו ממה שזכרנוהו כבר (לעיל 39) ובמכשפה לא תהיה (שמות כ"ב יז) שרוצים בו הזכר והנקבה, אבל באה עליו ההא להגעה. ואם תפול המספר על הנקבה תפילוהו בלא הא ותאמר שלש וארבע ועשר כאשר תאמר שמש וארץ, והיתה ההקשה לכתוב ההא במספר הנקבה ולהפילה ממספר הזכר, אך מפני שהביאנו במספר הזכר להגעה ולנחץ ראו להפילה ממספר הנקבה כדי שלא יחדמה בלשון אע"פ שכתבוהו במקומות מעטים במספר הנקבה על העקר, וזה באמרו לשלש את אחיהם (חייז ט ד), ושלש נשי בניו (נחלית ז יג), ומעלות שבעה עולתו (יחזקאל מו כו; לעיל 207). וכאשר תצא מהקשר הראשון (ז"ל מלש המספר עד עזרה) תחבר אליו שם ממה שהיה בעקר המספר עד שתשיגוהו ותשיגם שם אחד והוא אמר במספר הזכר אחד עשר יום, שנים עשר יום, שלשה עשר, ארבעה עשר, עד תשעה עשר, תכתוב ההא אשר הושמה סמן לזכר בתחלה ותסירה מן הסוף כדי שלא יתקבצו שני סמנים לנקבה בשם אחד אע"פ שאין ההא במספר הזכר לנקבה. ותאמר במספר הנקבה ויהי באחת עשרה שנה (יחזקאל לה), בשתי עשרה שנה (ס' לג יז), שלש עשרה, עד תשע עשרה חסיר ההא מן התחלה כאשר היה בעקר המספר ותכתבנה בסוף על אמתה לשון הנקבה ואמרו אחת עשרה ושתי עשרה, וקבצת בין שתי לשונות לנקבה בעבור השתנות השני סמנים ר"ל שהאחד מהם תו והשני הא רפה. ודע כי העקר היה באחד עשר ושנים עשר עד תשעה עשר להיות אחד ועשרה, ושנים ועשרה ושלשה ועשרה, ותשעה ועשרה, ומפני שהיה עקר המספר להיות שם אחד מורה על כל שלשה וארבעה וחמשה הרכיבו שני השמות האלה וישומום שם אחד וחסרו ואו העטוף, ועל כן לא נכתבה הא שנית בשלשה עשר וזולתו כדי שלא יתקבצו שני סמנים דומים בשם אחד, ואפשר שימירו הנה עוד הקא בתו כאשר אמרו כחמשת עשר אלף — מכל מחנה בני קדם (זופטים ט י) ואין תהו הוה לסמיכה כי אין טעם לסמיכה הנה, אבל היא כתו ושכרת ולא מין וזולתה. וכאשר חשנה המעט שבקשרים ר"ל עשרה, חגור לו משמו מה שיש בו ראיה כי יצא ממנו אל כפלו, והראיה עליו מה ששיגוהו מן החוספת ר"ל היורד והמם והוא אמר עשרים, ושנותם תנועת העין ממנו הוא שלא כמנהג בשאר הקשרים והוא שהם גזרו שלשים משלשה וארבעים מארבעה וחמשים מחמשה וכן עד חשעים והיו בדין שיגזרו משנים שם במקום עשרים ולא עשו אבל שנו העשרה, וכאשר שנו בעשרים המנהג בשאר הקשרים, שנו תנועתו להיות ראיה על באו

אם יקבץ או לשון שהוא מיוחד לקבץ כאשר אמרו שני אנשים עברים נצים (זמות 3), שלשה גביעים (ס לז יט) וארבעה אנשים (מ"ג ח ג) חמשה אנשים, חשע שנים, ושנים עשר שנים, ורחב עשרה אלפים (יחזקאל מט יג), חמשה בקר וארבע צאן (זמות סוף כל), ושתי צאן (ישעיה ז כל), שני רכב סוסים (מ"ג י זד), כי רכב שם לאחר וליותר מאחד מן המרכבות כאשר עתיד להתבאר זה בשערו מספר השרשים, ומפה שבא עליו רכב שם לקבץ אמרו ועשרה רכב (מ"ג יג ו) הוא שם לקבץ כמו חמשה בקר ושתי צאן, אלא שכבר אמרו שני העמר (זמות יו כב), שלשה הנפת (יחזקאל י יא), ורחב עשרה אלף (יחזקאל מט יא) ועשרה הכסף (ירמיה לז ט), עשרה כסף (זפטיס יז י), ארבע רבוא, שתי רבוא (נחמיה ז טו עב) בלשון מאוחד* ויחזקאל לקבץ שני רכב סוסים (מ"ג יז יד) עוד על אלה, וכן ועשרה רכב (ס יג ז) על שלא יהיה שם לקבץ רק לאחר, ויחזקאל לך זה בשערו מספר השרשים. והוא באמרו הנפת חמורה הא, וקבוצו כל נפת דאר (מ"ג יא יא). ומה שאחר העשרה עד העשרים ואחד, העשרים עד החששים, יש שיהיה מאוחד על דרך ההכרה למין כאשר אמרו אחד עשר יום — בעשתי עשר חדש (דברים ח ז), לשנים עשר שבט (זמות לו יד), שנים העשר איש (יחזקאל ד ד), ושנים עשרה מצבה (זמות כד ד), ובארבע עשרה שנה (נחמיה יד), חמש עשרה אמה (ס זכ), חשע עשרה שנה (ס יא כב) חשע וששים שנה (ס ס כו), עשרים קרש (זמות כו יח), שנת החמישים שנה (ויקרא כה י); ויש שיהיה מקובץ על אמתה המספר ואם יהיה להכרה כי הם מכירים בקבוצו כאשר אמרו הכשילו אשכולותיה ענבים (נחמיה ט י) ואמרו ענבים הכרה, ואמרו ועשרת אלפים קרים חטים ושעורים עשרה אלפים (דברים כו ה) אמרו קרים הכרה למספר ואמרו חטים הכרה למין, ועקר ההכרה להכיר הקבוצו באחד כאשר זכרנו כבר [להכרה כמו אזור עור (מ"ג ח ט), מלא חכמה וכליל יופי (יחזקאל כח יב; כ"כ נגליון ס"א)] וכמו שנאמר ארבעה טורי אבן (זמות לו י) והכיר הקבוצו ר"ל טורים באבן והוא אחד; ואמרו במה שהכיר ממה שאחרי העשרה עד החששים בקבוצו עשתי עשרה יריעות (זמות לו יד), שנים עשר אנשים, שנים עשרה אבנים (יחזקאל ד ג), עשרים קרשים (זמות לו כה). וכן יאוחד מה שאחרי המאה ויקבץ אמרו מאה שנה (נחמיה יא י) מאת אדנים למאת הכתר (זמות לח כו), מאה אלף (מ"ג ג ד); ומה שאחרי האלף גם כן מאוחד ומקובץ אמרו אלף גפן באלף כסף (ישעיה ז כג), עשרת אלפים איש (זפטיס ח ד), כי אלף שנים (תהלים ל ד), מאה אלף קרים ומאה אלף אילים (מ"ג ג ד) ודעתם בהשתמשם במאת אלף (נחמיה ז ט) בסמיכה ומאה אלף בלא סמיכה הוא דעתם בהשתמשם בעשרת הכסף (זפטיס יז י) בסמיכה ועשרה הכסף (ירמיה לז ט) בלי סמיכה.

ודע כי העקר באמרם עשתי עשרה הוא על שתי עשרה, כלומר המספר אשר קודם שתי עשרה והוא כנוי לאחת ר"ל שענין עשתי עשרה הוא ענין אחת עשרה וחסרו הלמד להקל ואמרו עשתי, ואמתה להיות מספר לנקבה בלכד וכאשר חסרו הלמד ובנו שתי המלות מלה אחת שמוה כמעלת מלה בלתי מזרזכות כאלו היא מלה בפני עצמה כאשר עשו באמרם את יחזקאל אתה בן

(* מאוחד ל' יחיד ונציג כ"י בתוכו ככל הפרק מאוחד.

שלא כמשפטו. ואם יאמר אומר ולמה לא גזרו משנים שם במקום עשרים? החשובה שאם היו רוצים זה היו צריכים לחסר סמן המשנה ממנו ולהשיבו לאחדות ולא בא לעולם מהאחר, והמנעם ממנו אם כן כמפני דחק. וכאשר חוסף על העשרים אחד ומעלה או אחת עד הקשר השלישי ואשר אחריו מן הקשרים האמר ובוים עשרים וארבעה הנה (נחמיה ט ח), בעשרים ואחד (חגי ג), בעשרים וארבעה לחשיעי (ס ג י), ביום עשרים וארבעה (זכריה ח ו), בעשרים ושבע שנה (יחזקאל כט י), בעשרים וחמש שנה (ס ט), כל מלכים שלשים ואחד (יחזקאל סוף יד) וכן עד סוף הקשרים; ואפשר שיפרידו קצת המספרים מקצתם כאשר אמרו והיה חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים, ושלישים יום ושלושת ימים וששים יום, וששה ימים (ויקרא כ). ואפשר שיעטפו הרב על המעט כאשר נאמר בשבעה ועשרים יום לחדש (נחמיה ח יד), חשע ועשרים שנה (ס יא כד), שנים ושלושים שנה (ס יא כ), שבע ושלושים ומאת שנה (זמות י י), ואחרן בן שלש ושמונים (ס ו ז); ואפשר שיפרידו בין אלה המספרים גם כן כאשר נאמר שבע שנים וארבעים ומאת שנה (נחמיה טו כח). ואם יאמר אומר למה לא בנו אחד ומה שאחריו מן המספרים עם עשרים ויושמו שם אחד כאשר עשו באחד עשר והדומה לו? נאמר כי נמנעו מזה בעבור סימן הקבוצו אשר באחד משני המספרים כרי שלא יהיה השם משתנה, אבל אחד עשר והדומה לו על אשר לא היה בו סימן לקבוצו לא היה זה רע בעיניהם ושמוהו כמו אביעזר ובית אל ובית לחם; ואם יטען עלינו טוען בשנים עשר, החשובה שלא יכלו לחסר סימן המשנה ממנו והיה שם השם אל האחדות, וזה מה שלא דברו בו, הקלו זה בו לברו אבל אפשר שיחסרו אחת משתי ההוספות אשר הם סימן המשנה והוא המם ואמרו שני עשר איש (יחזקאל ג יב), שתי עשרה אבנים (ס ד ח), ואין זה על דרך הסמיכה אך להקל כאשר הקלו זה במי המרים (נחמיה כד), משכימי בבקר (ישעיה ה יא) וזולתם, והיתה הקלות הנה יותר צריכה בעבור ארך השם. ואם יאמר אומר ולמה לא עטפו עליו (כ"ל זכנים עשר) כאשר עטפו בשנים ועשרים? נאמר כי רצו להיות המנהג בכל מה שיש למטה מן הקשר הראשון והשני אחד. וכאשר הגיע אל הקשר אשר אחרי העשרים יהיה ענינו בכל אשר יקבץ עמו מן המספר בענין העשרים, אלא שגזרתו משלשה מפני שהוא לשון המעט שבקשרים*) וכן מה שאחריו עד חששים; וכאשר הגיע אל הקשר אשר אחריהם יהיה לו שם חוץ לשמות האלה כי מעלתו מעלת שלשים מאשר לפניו וארבעים והדומה להם ותאמר מאה ולא תגזור לו שם מעשרה שלא ידמה לעשרים ואמר מאה שנה והוא סמוך בענין אע"פ שאיננו סמוך בלשון, ואפשר שיסמכוהו בלשון כאשר אמרו מאה שנה (נחמיה ח ו); וכאשר הגיע אל הקשר השני אחרי המאה האמר מאתים והיתה ההקשה במאתים שתי מאות וקצרותה, וכאשר הגיע אל הקשר השלישי ומעלה האמר שלש מאות וארבע מאות עד חשע מאות, וכאשר תעבור החשע מאות הגיע אל קשר יהיה לשון משונה ותאמר אלף.

ודע כי מה שאחרי השנים אל העשרה מן הספורות לא יהיה על הרכב כי

(* ר"ל המעט שנקצצים קודם מספר העשרה והוא, פקולא יכיה שלשים, ומפני שגזרו זה יכנה שלשים מן שלשה.

שער מז

שער אחר ממנו

כבר אמרנו בשער הקודם לשער הזה כי העברים מביאים ההא במספר הזכר כאשר למטה מעשרה ואומרים שלשה אנשים וארבעה ותשעה ועשרה אנשים וכי הם מפילים אותה במספר הנקבה ואומרים שלש נשים, עשר נשים, שבע נשים, שבעה פרות והדומה לזה, כי נשים קבוצ נקבה והאחת ממנו שאיננו מלשוננו אשה, וכן באחת משנים שנה, והאחת מפרות פרה, ואמרנו ג"כ כי הם משנים זה וזוהבים ההא במספר הנקבה על הזרות מן המנהג אע"פ שהוא כעקר כאשר אמרו ושלשת נשי בניו (נלגזית ז יג) והאחת אשה כאשר אמרנו, ואמרו ומעלות שבעה (יחזקאל ט כו) ועוד על אבן אחת שבעה עינים (זכריה ג ט), ואח הכבשה ישלם ארבעתים (ז"כ יג ו), ואומר הנה כי אמרו שבעה שופרות-היובלים (יחזקאל ו 7), שבעה מזבחות (זמזכר כג), ואח הכירות עשרה (מ"א ז מג) והדומה להם איננו על הרעת הזאת, וזה מפני שהיה אחד המזבחות מזבח והאחד משבועות שבוע והאחד משופרות שופר והאחד מכירות כיר-בלשון זכר כתבו ההא במספר הכל על הענין והניחו בלשון [זכר], וכבר עשו עוד כזה במספר קבוצ הנקבה האחת אשר יקבץ על לשון הזכר כאשר קדם מדברנו בו כי הם מפילים ההא במספר הקבוצ ההוא מפני שהיתה האחת ממנו נקבה כאשר עשו באמרם שבע שנים (נלגזית ה ז), כי בעבור שהיתה האחת משנים שנה בלשון נקבה הביאו מספר השנים על הענין והוא לשון הנקבה והניחו לשון שנים והוא לשון זכר, וכן עשו בשבע שבלים (זכר מ"א כג) מפני שהיתה האחת (לשון נקבה) וזכר שבלים ימלו (לוי כד כד); אבל אמרם עשר ככרי כסף (מ"ב ה ח) הוא ראיה על שהם מביאים הככר בלשון נקבה.

נשלם ספר הרקמה

בעזרת הנותן עצמה

ויש בו ארבעים וששה שערים

וכלם על הסדר מסודרים.

(כ"ב כ"י פאריס).

נשלם החלק הראשון ממחברת הדקדוק הנקרא ספר הרקמה.

(כ"ב כ"י פאריס).

אלה שמות המעמים: אשרי האיש, חור. לא הלך, רחק. בעצת, רחק. כל חומי נצה. מושיב, חקף. ישועתה, טרף. לדוד, פור. לדוד, שפר. למנצה, נתק. ילדחך, מתחת. קומה, ניה. ואשמרה, כחם. לא עמר, אתנחת. אל חק, כתר. ותפשו, סלק. אשרי, גור. למנצה, זכר. הנה זאת, פרק: (כך כתוב עוד נשי כ"י של הקמה נסוף אחרי שיר החמישה, ועוד נספגו שפין ר' יונה מחבר הדברים הללו הממונים והחמונים, גם אין זה דרכו לכתוב לשון קשה כזו בלי לנארה יותר. והדולה להעמיק בשמות הורים הללו אשר הרכה מהן כחליטן משוכזות כחמינה יערוך לטולן הסערה כס' תורת אמת דף 4).

(ז"כ יג יח) אשר עקרו בן דין⁽¹⁾ וחסרו הנון ובנו השתי מלות מלה אחת כאילו היא בפני עצמה; והביאו עשתי על הזכר (זכ"כ יג יג; כד יג) כאשר הביאוהו על הנקבה⁽²⁾. ואמרו במספר הנקבה עשתי עשרה יריעות (שמות כו ז) בכתיבת ההא באחרונה על המנהג במספר הנקבה, ואמרו במספר הזכר בעשתי עשר חרש (דברים ח ג) בחסרון ההא על המנהג במספר הזכר ובטחו מן הספק במלה הזאת בעבור שכתבו ההא בסוף המספר לנקבה וחסרו ממנו לזכר.

שער מה

בהודעת המספר

כאשר חודיע מהאחד עד עשרה חסמוך המספר אל הספור ותבא ההודעה על הספור כאשר נאמר שני העומר לאחר (שמות יו כב), ועמדו שני האנשים (דברים יג י), והמולג שלש השנים (ז"כ ז יג), וארבע הירות (נלגזית מז כד) שבע השבלים, שבע הפרות (זכר מ"א), שש השעורים (זכר ג יח), לחשעת המטות (נמדנר לד יג), את עשרת השבטים, ועוד עשרה השבטים (מ"א יח לא) כאשר היתה המלה קודם ההודעה, ואמרו עשרה כסף (זכר יג י), עשרה הדרכים (דברים ד יג) ועוד שבעה שקלים ועשרה כסף (ירמיה לז ט) סמוכים בענין לא בלשון כאשר בארנו קודם זה. ואם חודיע מהעשרה ועד העשרים משני המספרים אשר יושמו שם אחד תביא ההודעה במספר השני כאשר נאמר שנים העשר איש (יחזקאל ד 7), והוא בשנים העשר (מ"א יג יג) כי הרכבתו איננה גמורה, ואם תרצה תביאנה על המספר הראשון לדמותו אל מה שהרכבתו גמורה כאשר נאמר ובשנה האחת עשרה (מ"א סוף ו), ואם תרצה תביאנה על הספור ולא תביאנו על המספר כאשר נאמר ואת שתי עשרה האבנים (יחזקאל ד 7); וכאשר חגיג אל עשרים וחולח מן הקשרים תביאנו על הספור כאשר אמרו עשרים הקרשים (שמות לו כד), את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה (שמות ט כה), שלשים הכסף (זכריה יח יג), ואם תרצה תביאנה על המספר ולא על הספור כאשר נאמר שנת החמשים שנה (ויקרא כה י). וכאשר חגיג אל מאה תביא ההודעה על הספור כאשר נאמר למאת הככר (שמות לח כז) ואם תכיר תביא ההודעה על ההכרה כאשר נאמר ויהי מאת ככר הכסף (זכר), וכאשר חגיג מספר על מספר ותרצה להודיע, חודיע המספר הראשון בלבד אם תרצה וחגיג השני בלא הודעה כאשר נאמר יום האחד ועשרים (שמות יג יח), ואם תרצה חודיע כל המספרים כאשר נאמר ואת פרוי השלשה והשבעים והמאתים (נמדנר ג טו), ואם תרצה חודיע הקצת מבלתי הקצת כאשר נאמר ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים (שמות לח כח), את החמשים ומאתים איש (נמדנר סוף יו), ואפשר שלא יודע זולת המין המוכר בו בלבד כאמרו אלף ומאה הכסף — וישב את אלף ומאה הכסף (זכר יג יג).

⁽¹⁾ והוא שמשון שנה מדין (זכר יג יג) לט"ל 151). ומליכו עוד שם עלם נפני עלמו ובני חולם כדן (זכ"כ ז יג) בלתי מורכב מן כן דן.

⁽²⁾ והשיג על זה דר"ק וחמר כי לא נכונו דבריו כי מלאכה המלה במספר הזכרים והיא רחוק להיות כזכר ענין עשר והלשון נלגזית כנחות מ"ב משג על ר"י גם כנה שומר על שתי עשרה, כי אחד קודם לשנים וזה הפך הכתוב מן עשרים שנה ומעלה; ורצה עוד נמקנה לנדרם מפילה כ"י.

בועסן אין הקוסדן עלמר, לא הדלילו ביניהם כי אם בתחפת כון לבד, וכן מלאכים כחב ומוקדים בטעניות קדומות ועתיקות שהם אללי, וזה בתחלים אחר יתחבצו בשמות הפועלים אכל בשמות הפועלים אמרו מרחם רחמן וזה הכנה בלשון החכמים ז"ל ישימו הכון להורות על התוארים וכבר היה זה הענין קדום מעשרי התפלות אמרו כי אחת סולחן לשראל מן העולם ומוחלן לשנתי יצורו, ועם שם התואר מסלחה הוא פלח בכתוב הזה להצות בשמות ללחות הדבר אמרו סולחן כי מעלילה לא מלאו תחא והוכרחו לעשות מוחלן.

ודע שכבר יקרה בלשון עברי שהם יעשו לפעמים משמות התארים שמות העם לגשמים, שיתארו בהם וקראו המדקדקים לאלה התוארים תוארים גזורים ורלו שכבר יחזק כל השם התואר עד שש שם עמם (ראה ההערה לעמוד 64 ור"ק במכלול עמוד קנט) ויהיה אם כן לפי מה שהוכח בשמות ארבעה שם דבר ויכלל שם העם והמקרה ושם התאר ושם הפועל והפעול ושם הפעל ותפטר כי זה הוא הנראה מענין השמות אצל המדקדקים, אבל לפי שהיה שם הפועל והפעול מורה על זמן עבר או עתיד וגם שהוא בלתי מוגבל מבחי הזמן אולי שמו אותו בכלל הפעל אחר הוא החלק השלישי מחלקי הלשון, אבל כבר ראינו להתחבר ר' יונה ששם משמות הפועלים והפעולים מין אחר מהשמות וכתב על הענין הזה (סוף עמוד הראשון):

„והענין הזה מהשמות מורה על העם ועל המקרה ויחד אצבעור התחברות העם המקרה“ ולפי זה לא היה אצלו הכדל בין שמות הפועלים והפעולים ושמות התאר ומן הפלח חיד אחר אחריו כן, „ומין שלישי מהשמות קראו תואר“ ולכן יראה כי הוא שמות כפל כנוסחא בפסוקים והראוי „והענין השלישי מן השמות והוא הענין שזכר משמות הפועלים והפעולים וזה מחוייב ששם לא כן לא היה מין שלישי אצל רבינו, והנה לפי זה לא הדליל ההכדל שזכרנוהו וקראו לשמות הפועלים והפעולים שמות התואר וקראו לאלה שמות מושגים בגזר לפי שהם נגזרים לעצמם מהמקרים הנשואים עליהם בלתי קודר הבלתי הנגזר מקדמות, להוילא על הורג כמו ועלומים כל הרגוע הנגזר מהגזר רב.

ואחר בסוף הספר „בי שמות העצמים, אינם נגזרים“ ויארר כי ביונות בשמות העצמים אינם נגזרים בלדד וג' והנה שם גלעד והמלפא ואכן העור וקצרות התאור והגלגל ואדם העיר (יהושע ג יו) ותפוח (שם יז ח).

עמוד 2. „ואמר לשון הספר הוא לשון האם והלשון הנראה יותר“ כל כי זה הוספה מהמעתיק או היה כתוב בגליון הספר לנאר מלת אומר או אחר בזה דבר.

שם „ואם כן המקור אשר הוא עין המקרה הוא יותר קדמון“ וג' הנה ר' יונה לא הדליל בין המקור או שם הפועל ובין שם המקרה, והחכם האפדי שם מסך מבדיל ביניהם וז"ל בפ', שם המקרה כשיצא אל עצמותו לבד אין לחי יקרא שם הפועל ולא מקור ולא ילקחו ממנו תכונת החוק והעתיד ולכאור זה אומר כי עם שהמקרים הם עניינים לעצמם ולא ימלאו זולתם הנה השכל אשר עזרנו לפרק המורכב והפגיע חלקיהם ולחיותם כפי אמתתם ליידי המקרה ויטעוהו נבחינת עצמותו לבד מופשט מנושאו עם היותו בלתי מופשט ממנו במציאות וכמו שיעשה בעצמים עצמם אשר יכיל לורותם מופשטות עם היותם בלתי מופשטים במציאות ומפני זה ילייד במקרה ש' עניינים כי יטעוהו בעצמותו מלך שהוא עצמות מה או יטעוהו מלך מציאותו בנפשו לרובי קבלת העם המקרה ההוא והתנועה והדריכה אליו ועוד בעצמו ענין ההתפעלות וההכדל ביניהם נבחינות כי נבחינת הפועל יקרא פעל ונבחינת המתפעל יקרא התפעל, ויקרא פעל בלשון הענין הזה כשיזכר באופן שידוע ממנו זמן מציאותו עובר היה או עתיד, ובחיזון ממנו הענין הזה לרובי קבלת העם המקרה ההוא והתנועה והדריכה לבד זולת שירה על זמן מוגבל עבר או עתיד יקרא או שם הפעל או מקור עם שהוא בלתי מופשט מהזמן אבל שהוא בלתי ידוע מהזמן; והמשל בזה כי הלבון והאחרות מקרים מובנים בעצמותם לא ילייד בהם קבלת העם אותם, אמנם ההתלחן וההשתחר אחר הם שמות הפועלים או מקורות כבר יורו על קבלת העם המקרים ההם בנולת הגבלת הזמן ומפני שהוא בלתי אפטר שחצי קבלת העם המקרה בזמן או עתיד אשר אחר נקרא הפעל בלשון אם לא אחר שחצי ותלייד ענין קבלת העם המקרה לבד לפי שבחינת הזמן בעבר או עתיד

באורים והשגות והוספות.

לשער א. אחר החכם האפדי בפ"ע של חזקוני היקר מעשה אפד, כל שם שינוח לנוח מה גזר משם מקרהו שלא יבא על דרך הפועלים או הפועלים אשר הם חלק מכניי הפועלים קראו המדקדקים בשם התואר, ואולי לשמות הפועלים והפעולים קראו ג"כ שם התואר, ובתנ החכם ר' יונה (עמוד 2) „ומין שלישי מהשמות נקרא תואר מפני שמתארים בו כל אחד משני העניינים הראשונים באמרנו וזה טהור, ביום הרג רב“ וג' ולא הטיב בלשון שם התואר מה שירה על העם ועל המקרה הנשוא והנושא עליו, כי הנה יהיה כל שמות הפועלים והפעולים שמות התואר כי כולם יורו על העצמים והמקרים הנשואים עליהם ואין לא יהיו תוארים ג"כ לפי זה לכ חורג, ולכן מדברת, וזה עושה, שמות הפועלים, ואדם עשוק וכן שנון שמות הפועלים, ומה הכדל בין אלה והדומים להם ובין זה טהור וכל מוס רע שהכית במשלו, ואולי כן הם אצלו וכמו שיבא, ואם מפני שלא באו על דרך הפועל והפעול קראם שמות התואר, הנה לא יהיה ההכדל לשם תואר בענין כלל זולת השם, וגם כי הוא כבר חשב לתת הסבה באמר מפני שמתארים בו כל אחד והיה אם כן באלו בחר הדבר בעצמו כי אחרנו כשנעלה ממנו מה הוא התואר יעלה ממנו גם כן מה הוא הדבר שמתארים בו אחר צדדיו יאמר שנקרא התואר, ומפני זה אומר כי התאר הוא השם המורה על הנושא ועל מה שיבא עליו יחד וזה כשיהיה הנשוא ההוא קנין לנושא או כח ימשך ממנו פעל או הפעלות על התמידות וביחוד יאמר תואר לשם המורה על הנושא ועל מה שיבא עליו מארבעה סוגי החיות (הנחם הדב המורה ח"א פכ"ב). ואמנם אמרתי שהיה הנשוא קנין לנושא או כח ימשך ממנו פועל או הפעלות על התמידות לתת ההכדל בין התואר ושם הפועל או הפעול, והמשל כי ההפך אחר בין מוש וסלח ובין הסולח לכל עוונתי הוא כי סולח לא יקרא כי אם נעת פעל הסליחה וסלח יקרא מלך הכה אשר לו. כשנעת היותו בלתי סולח בפעל וכן ההפך בין גזר איש ובין איש ימלא הגזר כי לא יקרא גזר רק נעת היותו גזר בפעל וגם יקרא מלך הכה אשר לו על הפועל ההוא המגונה וגם נעת השינה יקרא גבב להקנות מוכן אל זה על התמידות כשיזדמן ועל דרך זה לכל התארים באמר נדיב כלי שזע נל גזר לדיק אציר אציר חמין חולתם משמות התוארים אשר באו בכתוב לחלפים. וכבר היה מוכנה העבדים להכדיל בין שמות התוארים ושמות הפועלים והפעולים בשמות להם מיוחדים לכל אחד מהעניינים ובקצתם יבדילו ביניהם כשיזכירו יוד על שמות התוארים כמו חכילי ערירי אריתתי (מביה ז ח) שוכני, ואני קורא ליווד הזאת יוד התואר אבל כל המדקדקים ישימום בנפשות ואין הענין כן ומפני זה כתב הראש"ע על ורלון שוכני סנה כי לא יאמר שוכני על רגע אחד, הנה כבר הורה כי הווד שוכני תורה על ההתמדה ובי שוכני הוא תואר או אולי אחר זה מלך כח הגזרה, ובה אף חושב ביוזין שבו נבחינה ומשפילי ומקניו ומזיני לפי שהם כולם תוארי הפעלות לבד ית' יורה על השפע אלה העניינים מלתו ית' על ההתמדה, והאומר שאלה היוזין והדומות להם נוספות לא הכינו הענין הזה וכבר קרה בלשון העברי לקבוצה חלכנו היום שלא ימלאו לכל התארים שמות מיוחדים ויתחבצו בה בשמות הפועלים או הפועלים וזה במקומות רבים בכתוב בשמות הפועלים, עובר לבואר, הולך את חכמים, רובלת העמים, לעושה נפלאות, ומה גם כן הסולח לכל עוונתי הרופא לכל תחולתי, ובשמות הפועלים אדם עשוק, נרוך אתה בנאל, חורריך ארור ובלהר רעים, אמנם כשילקחו אלה השמות מלך שהם שמות פועלים או פעולים הנה מוכנס נכדל ממה שיוור עליו כשילקחו מלך שהם תוארים כמו שהודעתך, ולזה כתב הראש"ע על ופסעה חולם היה חולם ועל ורבה שומעת היתה שומעת להורות כי אלה השמות לא ילקחו כאן מלך שהם תוארים עד שיהיה נוסח העצמא ופסעה חולם וכאזו והנה עומד, אבל הוא שם הפועל ופסעה נוסח בעצמא וחולם כשזו וכן ורבה שומעת ולא ילקחו מלך היותם תוארים אבל מלך שהם שמות פועלים ולזה קצר בהם מלת היה אשר היא בכת על שמות הפועלים כי אחרנו רלון הולך שם הפועל הנה הלכין בן שהוא עתה הולך על היה או יהיה. ומפני שחזינו חכמי ישראל ז"ל ההכדל בין שמות הפועלים והפעולים הנה בזה שלא מלאו להם שמות נכדלים בכתוב הדלילו הם ביניהם בחוספת כון ויאמר גזולן חומסן

הוא ענין כופף על ענין קבלת העלם המקרה הנה מפני זה נקרא מה שזורה על זה מקור או שם הפעל כי הם שרש והתחלה להצגת הפעל ומילוחו ובאלו הוא המקור והענין אשר ממנו יתחילו הפעלים עוברים או עתידים עם שמות הפועלים והפעולים. — ואולי לקרר השגת ההבדל ביניהם קרא ר' יונה וגם ר' יהודה שם המקרה שם הפעל כפעל אשר ושמר כמו שכתב וכן נכל מה שזורה להם כי ירחוק הוא שאלמר שנעלם מהם ההבדל בין שם המקרה ושם הפעל עם שלמותם נחכמת הלשון. — ובס' הגנה קרא ר' יונה המקורות הספודים כי כמו שהתנועה הספודית קודמת על אשר התנועות והבה לכן בן המקור קודם על הפעלים וסנה להם, או להיותו קודם בשמות הלשון על היקוד והרבים ועל הנמלה ועל שאינו נמלה או להיותו על הפעלים פעמים יתא לפניהם בשמות ופעמים אחריהם.

לשער ב. הנה ר' יונה וכל המדקדקים הסכימו על היות מובא הדבור חצפה ועל זה השיג האחריו וז': בזה מקום הפלא איך שגו בזה בולם והכחישו בעוזה ביחסם לחיך מובא לחותיות כי אם היו המוכן אלם מהחיד השגת העליון מהפכה הנה שגו בזה כי אין לחיד כפי המוכן הזה תנועה בלל דבור ומנוח דבור לחותיות מה, כי החיד כפי המוכן בזה מחובר בלתי העליון אשר הוא בלתי מתנועע בכל חי תנועה חלקית אם לא בתנועת הרש; ובכר סיפר בפלא מן התמסאס (crocodile) שיניו לחיד העליון. ואחשוב שזוהי הסנה רחוי בומף להקרא חותיות השפה לא השפתיים כי השפה העליונה בלתי מתנועע בקלות בומף ובכר קוראים כן והגיעו אל האמת במקרה עכ"ר. ודעתי כי צאט גיבך מחותיות הלשון כמו דעלכת חבל תנועה. הלשון גיבך הוי תנועה קלה אל הגובה לכל השגת העליון מהפכה ותנועה דעלכת הוי אל החיד בלשון והגובה ותנועה הלשון דעלכת נראית יותר מנגיבך. חכן האמת בכל זה כי הלשון הוי עיקר כלי הדבור ולכן יקרא הדבור לשון ומי שחין לו לשון לא יכול לדבר ומי שחין לשון מתפשטת או מורכב חף מקצת בעלמך יהיה כבד פה וערל שפתיים; והחלוקות ההנה אשר המליץ בעל הספר יאירה צענין זה הטעם כמו שאמר הנלמדי במקרה אחרים כי בכל החותיות הלשון תנועה כס בחיות חלקיה או החויר אשר תדמה בתנועתה צאברים הנזכרים ולכן מפני שהלשון יחצב בחיד צמול חותיות גיבך נקראו חותיות החיד וכן צבולם לא שיתנועעו אלה האברים כולם צמח הדבור מה שצמח לחיד.

שם עמוד 6. ויש צימל שץ (כאף קף) ולא ימלא שש ויה שיעמל דע ולא ימלא עח ויש שיעמל טר ולא ימלא רט"ם שם טר נמלא בשם מידות וימלא טרי מן הכסוף (פ"ל מ"ג ועוד שם, חכן לא מלאתי דע וז"ל דע הנמלא בעוזה כלאו וזולתו) ובמחברת מנחם ענה דע וטר בין החותיות אשר לא נקבלים ולא נחברים יחד צמלה, וכל דברים אלה נלקחים מפי רס"פ לס"י פ"ד ה"ג וז"ל, "כי חוקי העלות מן הכ"ז חותיות לא יהא שחוסם לרובם המלות אלא חות עם חות שאינו מחלקו ולא יתעורר חתי חותיות מחלק אחר אלא נאקריה כיכר כי לא ימלא בלשון זס ולא זל ולא זל ולא קל ולא קל ולא ביולא בזה יעודים צמלה."

לשער ד. עמוד 19 שורה כ"א נקראו צעוות המכות, ומאשר נקבלו שתי מלות הטעם" ואם לא יהיה להתחלה התכלה וז' ור"ל כי מקודם אשר מאשר נקבלו שתי מלות הטעם והיו להתחלה התכלה ואח"כ אשר ומאשר נקבלו וז' חף אם לא יהיה להתחלה וז'.

סוף אות למד. ותהיה הלעד במקום אחר כך וכך כצמו אמרו אחרי הרחליו אל הכהן לטהרתו (ויקרא יג ו) כלומר אחר טהרתו" אשר האחריו חין הענין כן אכל הוא למד התכלית, וזה שהכתוב אשר אדם כי יהיה וג' והובא אל הכהן — ורחשו הכהן ועמל אחר, ואם נדרת לכנה הוי וג' ומהתחלים להסגיר אותו שנה ושנה והוא נראה לו פעמים אל הכהן ובנייה אם לא פנה הכנע הוא מטהר אותו וכמו שאמר הכתוב וטהרו הכהן טפחת הוי כי טפחת שם לנגע טהור, והנה זאת הרחיה השנית הימה לתכלית שיעברנו וזה אשר אחרי הרחליו אל הכהן לטהרתו, ואם לאמר שהפנין בזה יהיה אחר הטערה חין לך שכתב אשר וטהרו הכהן וג' ובכס בגדיו וטהר וזה אשר זה ואם פנה טפחה וג' אכל מפני שגדלה פעמים אל הכהן שלא יוכן. אחרי הרחליו מרחיה ראשונה לזה אשר לטהרתו וירלה מהרחיה

השנית שתכליתם הימה הטערה וכמו שאמר וטהרו הכהן וג' וכל זה חמסם אם יוכן שהפנין הוא אחר הטערה כמו שהוא נראה שהוא דעת החכמים ז"ל, ויהיה לפי זה אמרו ונראה שנית אל הכהן מאמר מחוייב, ואשר יראה לי כפי הפעם שהפנין הזה לא יכוין בו הכתוב שיהיה אחר שטהרו הכהן ואמרו ונראה שנית אל הכהן חינו מאמר מחוייב אכל הוא נקצר עם אמרו אחרי הרחליו אל הכהן לטהרתו ונראה שגדלה והיה זה שגדלה שנית אל הכהן ובאור זה כי אחרי שהוכר שנית אשר וראה הכהן את הנגע ביום השני שנית ונראה זו כבר אפשר שפנה הנגע ואפשר שלא פנה ונתן הדין לראשונה אם לא פנה והוא אמרו וטהרו הכהן, ואחר כתיב הדין אם פנה נראה זו וטמר כי אם פנה חפשה אחרי הרחליו אל הכהן הרחיה ראשונה שיהיה לטהרתו ואחר שגדלה שנית אל הכהן והיו רחיה זו שכתב עליה וראה אחר הכהן ביום השני שנית הנה בשיניה בן וראה הכהן והנה פתח וגו' וחמסם קרא הרחיה הראשונה אחר הסגר ראשון שהיו לטהרתו מפני שלא פנה צה הנגע והיו דרך לטהרה ואשר בלתי אל זה כי לפי הכאור הראשון היה רחיו שזמר שגדלה שלשית אל הכהן ולפי דרך הכתוב שקרא הרחיה אחר הסגר שנית רחיה זו שלשית הוי ואולי קרא כל מה שהיה מענין הראשון עד הטערה ענין אחד ותש כל הרחיות כולן אשר היו ראשונה לאחד כי הכל היה ענין אחד אשר תכליתו הטערה והרחיה. הנה הוי שנית לכל מה שנעשה ראשונה.

ותהיה צענין כמו על כמו ובנייה בן יהודע והכרתי והפלתו (ע"כ ח יח) על הכרתי" והכנס חספדי רלה לתפוס את ר"י ונחפס צמח הגנה והטעות וז"ל, "אמר כי משמזה שהיו מקום על כמו ובנייה בן יהודע והכרתי והפלתו ופסוק הוא צמלבים (א חל) והטעמו לפי שגמול צמול ובנייה בן יהודע על הכרתי והפלתו (כ כל בג) ומהם נכונים כי שם צמול יספר כי בנייה היה שר על הכרתי והפלתו ואדורס על הטעם וזולתם. משרי דוד אכל צמלבים יספר כי לזוק הכהן ונתן הנניח ובנייה וכן הכרתי והפלתו הכריכו את שלמה ויהיה ח"ב וזו והכרתי לעטוף" ע"כ. והנה הכנס הנשיג שכן את הפסוק אשר ליימי צמול ח יח וזס כתוב והכרתי והפלתו וחליו כיון ר"י והוא במקום על כמו שכתוב דה"ח יח וזכ"כ כל בג ובנייה על הכרתי והפלתו.

שם אות ו עמוד 21. ויהיה ענינה הדויה כך וכך כמו הלא ארחץ צהם וטהרתו" אשר האחריו ואין לזרך אכל הוי עושפת והיה מאמרו על דרך התמה והיה כהיו והאחר חידשו, והנביאים הלעולם יחיו, ותדבית לקח וחי, והיו צבולם עושפת והמוכן מהכתובים ההם יודע מהמקום שסם צו ומחיות הדבור אשר מי אפשר להעלותו על ספר ואין כח צווי להעמידנו על זה כי גם צולת הווי אפשר שיוצנו על האופן הזה כמו אם חכי לא ינין הוות, כושל יקיומן מליך, הנה יסרת רבים.

שם, ותהיה צענין כמו עם צכמו אמרו לי היה חרון האלהים ובני ישראל, לא חובל חון ועברה, ויוסף היה צמלבים" ורחיו אשר עין חין זה שמו מיוחד אכל זה לוי. מכה העשיפה כי בכה מלת עם, כי בשחלמז זה וזה באלו חממר זה עם זה שהעשיפה מחייב זה וכל ויו עושפת שחל על השמות חובל להנין על זה הדך כי שמוון ולוי כמו שמוון עם לוי.

ותהיה צענין כמו הפא אכל הער"ב וענינה קרוב מסכים עמו עזה השמו הראש"ע והוא מה שאמר אותו תמיד בפרוש כשה רפה בלשון ישמעאל ר"ל פנה הכאה בתחלת המלים לפי שהפא לעולם רפיה אכל הערבים. ואמר ר"י, "כי ענינה קרוב לאז" ואין מן ההבדל בכל ההקשות אשר הניח על זה להוציא הוויין האלה שזכר מכלל העטוף גם בקצתם אי אפשר שיוצנו על דרך זה, וזה כי תיבת חן תורה בלשון העברי על השמות מהמין הטעור חן העמיד חן על חלק מוגבל מהמוכן לקלוח מהם כמו חן חמרת, חן אשר שלמה, ומן חן חללו, צעבר, חן בעמיד חן תכלית את דרכיך וחן תשכיל, ולמה שזורה על החלק המוגבל מהמוכן ההוא יקצר ברוב עם העתידים חן ישר, חן יונה, כי העמיד כבר ילקח עמקום הזמן ההוא המוכח כמו ומשה יקח את האהל ויטה לו מחוץ למחנה וקרא לו וזולתם; הנה אם כן אמרו שור חן כש חן עז כי יולד זהיה שבעת ימים וגו'. אי אפשר שיפוצר כמו שאמר ר"י, "חן יהיה עם חמו צבעת ימים" כי חן יסוד לזמן הלידה וזה בלתי אפשר, כי בזמן הלידה לא יהיה שבעת

כתיב, דמנע עבודה היתה נגמרת כבר וקאמר וירד ובכר ירד להודיע דהנכרה היתה לאחר שירד. וכת"כ במכילתא דמילתא דרש היתורא דוירד מעשות וג' בחוק אחר דקאפסכה מקרבנותיו ירד לו גמסא. והכנס האפדי אחר זה דרכו לתת לכל אחת מחיות הכנסות רק שמו אחד מן גמסא כזה לתת להווי השמו כמו אחד שהיה בן ואמר כי במקום שהקריב אחר קרבנותיו וכתרלה בעבודתו אם כן לא היה נכבדו ירד והווי לענוף. אבל הנתינת דמילה מקיימ לר' יונה כמו שפרשתי ואם השגת האפדי על זה מה אמר ואם היה המונח אצל ר"ל בחמור וירד אחר שירד איך הקשה ולימרה מקמי עבודה, אבל לפי שהנכרה היתה קודם הירידה חשב המעשה שאין אם הכרע אם היתה קודם עבודה או אחריה ולזה הקשה ולימרה מקמי עבודה והיטב מי כתיב לעשות מעשות כתיב נראה כי דעתו אלא היה כתוב שם לעשות אפדי זה מחוייב שהיה הנכרה קודמת לעבודה, ואם יהיה פרוש וירד אחר שירד כמו שפירשנו ר' יונה הנה גם באישים לא לעשות אלא יחייב זה שהיה הנכרה קודמת לעבודה. וכל זה חינו נכון כי אם היה כתוב לעשות אין אום הכרח לפרש וירד. לעשות ובכר ירד. דהנה הכתוב היה לו מספר דרך עבודה איך שהיה זה אחר זה, נכרה ואח"כ עבודה, מא"כ כמה דכתוב מעשות. אז כל הפסוק דוירד מיותר דעבודה כבר היתה נגמרת קודם הנכרה ומפני זה בהכרח לפרש דכתיב וירד להודיע דהנכרה היתה לאחר שירד. וכן אמרו בירושלמי פ"ד דתענית, וישא אהרן — וינכרם וירד וג' המקרא הזה משום הוא והכלל לא לריך לומר אלא וירד מעשה החטאת או ואח"כ וישא אהרן את ידיו" וקא' דרש זה לכאחל כפיס במקום ללמד על נכס כפי אלא נכיל שאלים קרבנותיו וירד מעשות החטאת והאלמים, ומכל זה נראה דגם הירושלמי מ"ל דהנכרה היתה לאחר שירד כמו שפ' ר' יונה.

והנה על שימוש היוו במקום או אחר האפדי, ולפי שהשמו המיוחד לוי היה העטיפה כמו שהוכח משמו חית או בחילוף זה יקשה בעיני מאד לעשות מהווי העוטפת או המעלקת, על כן אני חומר שהיה עוטפת בכל חותן כתובים אחר שהיה מקום או והנה מקלל אפדי ואמו הענוף לא יאז לאפדי אחר עד שלא יענש עד קללו שניהם אבל שם הענוף למקלל והוא כתיבו אחר ומקלל אפדי. ומקלל אמו. והם שני דבורים לא דבור אחד והוא הקשר ונעושת נשא המאמר עם כפאית מתחלק לבוא הרצאון או לא יחייב חבורם יחד ואמרי נשא נשאל הוא בהעברה לפי שהמאמר הזה והדומים לו אינם מאמרים פוסקים, וכן וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש וג' אין הרלון או לשמש אבל הענוף וכן לישתחו וילך והם שני דבורים גם כן, וכן גונב חיש ומכרו ונמלא בידו אין הרלון בו או נמלא בידו אבל הענוף וכן לגונב חיש ומכרו וגונב חיש ונמלא בידו, ואולי הווי הושת עוטפת כפי המונח הכללי, כי משפטי המאמר הזה שחיוב כתיבתו לבד אם לא נשתמש בו הגונב וכן כל לפעור הרב שגנב תלמידו וזה אחר ונמלא בידו פרט לזה שהוא מלי בידו. ומפני שהבין בעל הענינים הוויין האלה עוטפות ואח"כ אלא חובת העטיפה עם חתיבה הסמובה להם ויגור חבורם יחד לזה חתן זה בענינים. ואם תביא חתיבת אפדי ונתינת ומכרו להורות על ההפסק והענוף. באלה מובן על הדרך שהתבאר וכן עשה במאמר ומקלל אפדי ואמו, ואולי היתה היוו מקום או לא היה לריך לזה אם לא שיאמר ששם זה לבאר שהוא מקום או לפי ששמו הוא מעט, וכן אמרו תנור ויכרים וכן אין הרלון בו או אבל תנור יתן אם יאפה בו ויכרים אם באלו בהם ולא יאפה ביניהם הבדל בעצם כי זה כבר יוכן צוולתו להתחלק התשמיש בהם שזה לאפיה וזה לכאול. ונכנס מה ששם אלו הכר והכילו עליו זית ועלה עץ שמן וג' הרלון בכל אלה הוויין או הוא ענין מובחר הנשול (והנה ענין ששם "מבחר הנשול" לזכור לוי דרש חז"ל בנכרם יא, אבל הדרגת תורה ופסעא דקרא כפי ר' יונה כי היו במקום או וכן פ' הרצ"ע). ודע כי השגת ההבדל בין העטיפה הגזרת חבור נשאל והיותם יחד והכלתי גזרת זה כנדה וכמעט שהיה נמנעת מן הכתיב ועל כרחו אנו לריבין כזה לקבלה והלדוקים אין להם מנוס מזה כי מי יציאו לדעת מלך החקירה כי אמרו ואולי לשלמים ועגל וכנס בני שנה, ספסיר וקאקשת, שופעים ושופרים מתן לך, שהיה העטיפה בכל אלה הוויין מחברת גזרת שיהיו יחד ובאמרו מקלל אפדי ואמו ועבה אפדי ואמו, ולא יא עשוי ומאחי, חתן וזנה ומחיר כלל, לא תנזח שר וזה אחר יהיה בו מוס שיהיה הענוף בוויין האלה לנשאל המאמרים וכלתי גזר התבול. והכן דרשה כי שער החקירה

ימים תחת אמו, והיה יותר רחוי לפי דעתו אפיה היוו מקום אחר; וכן. אמרו כי יהיה לאח צן סורר — ותפסו בו אין הרלון כמו ששם, "ואי יתפסאו" אבל הרלון בו שיתפסו בו באירא, והענוף הזה הוא הכרחי כי אם לא ירלו אפדי ואמו לתפסו לא יענש בדין סורר ומורה, וירלה כי הוא חשב זה מלות עשה ונעשה; וכן אמרו וכן ימוך אחיך — והחזקת בו, אין הרלון בו או לבד אבל אז ובכל זמן אחר מוט ידו, וכן אמרו כבר לך ומלאך — ובגת עד ה' אלהיך אין הרלון בו או תשוב כי לא יקאר עם אמרו אחריו כי אל רחום ה' אלהיך וג' אבל הוא ענוף למה ששם כי תדרשו וג' ולפי שגבר הכניסם שימלאו ובמו ששם ומלאה כי תדרשו וענוף לאמרו כי תדרשו ובגת עד ה' אלהיך כי אם ידרשו ולא ישובו לא ימלאו והכל נמשך עד חמור ושעטת בקולו. ויהיה אמרו כי אל רחום נתינת סבה למה שכתובים שיעליהו; וכן בשאר ההקשות אחר הדין אם תתיב הענוף בהם תכיר שהם לענוף ויותר תטה הדעת להיותם מקום אחר לפי דרכו מזהויו מקום או, ובשינונו מקום אחר לא יאז מהעטיפה כי בחלק ביותר גדול מהווי העוטפות הנאות על הפעלים יאז בזה העטיפה ענין אחר והמשל כי באמרו ומכנה ומלכה ומעללה הרלון בו כי אחר שגלו דלו ואחר שגלו מלאו וכן ויבא ידו בחיקו ויוצלה אחר שהיזה הוציאה, וכן ויחבל וישא ויקם וילך ויבא אחר שחבל שזה וכן לבולם והענין הזה יוכן משורר הפעלים ואין הכרח לשים בו אחר שזה בזה העטיפה וקודר או בזה הסדור לבד. וכן כמה ששם המאמר כי שימוש הואו הוא במקום אחר ולא תכתיב ותשובת התנאי בכל ההקשות האלה אחר האפדי שהוא היה לענוף או להפך.

שם עמוד 22 ותהיה כמו קודם כך כמו ותכונת הכרם ואני עתיד לבאר זה בס' השרשים" וז"ל שם, "מן תקדש המלכה, מן יגיע עת הולדת מעשר מה שגמר מהורע קודם תכונת הכרם ויענש זה בעבור שהוא נתלה בכרם שלא נגמרה תכונתו ולא נכלמה" וזה הפרוש הנה גם הפירוש שרש קדש נלשנו המנוגס. וכוונתו כמו שפ' מנחם בן סרוק (105), "לפי שלא תנא תכונתם יחד בזמן אחד ובעוד שלא הכילו אשכולותיה ענינים יענש מלשיף חרמם דקמה ואלותה מכל אלא שחית הכרם ואם לא הקויל לעונב הקמה עד גמל"ע קיץ לנעזרי יקומו שניהם גם זאת לא יהיה צינור קלה תנכרנה ונמלאו שניהם נאחשים ולא נכון להשחית עץ מתכל ולחבל עץ פרי, ומכללי אלה נמלא הכרם בלי בדרים ומכלי מעשר מעשר ונמלא הקמה בלי מליות ברעל ובלי חלק בהן ולוי על כי ראשית התכונה חוללה ברוש ענין". והכנס האפדי לא הכין בוט ר' וזה כתב על ר', "ואפסא ממונו לפרוש זה כי איך יאמר הכתוב לא תורע כרעך כלאים ויתן הסבה מן תקדש המלכה תורע קודם תכונת הכרם ואם תורע תורע בכרם נגמר ונכנס קודם הענינים מי ימניעהו מהקלירה והדישה וזולת זה מפני איחור תכונת הכרם ואין יענש זה לחינת המעשר עד שיתן זה סבה למניעת הכלאים?" ובאמת כתיב מנחם בן סרוק — אחר פרוש על תקדש ממנצח קודש נראה לאפדי והכין דבריו — בלאר נתן הסבה למניעת קלידת הקמה, "על כי הנכמים ישתרגו ויסב קני הקמה ונמלאו העמרים בסככים ונחשים נכנשים ונחשים נזולים". ומלית אמרו היה דבר ר' יונה ואין מקום כזה להשגת האפדי, ובלי ספק לא היה המאמר הזה ככ' המהדרת אחר ביד האפדי, ובאמת לא נמלא בכל ההקשות כמו שהעיר על זה המוילא לאור מחברת מנחם.

שם, ותהיה היוו בענין כמו אחר שהיה כך באמרו וישא אהרן את ידו על העם וינכרם וירד מעשות החטאת וג' כמו ששם ר"ל באמרו ומה ראו לומר נכרם כהנים אחר הודלה — ולימרה מקמי עבודה מי כתב לעשות מעשות כתיב" וכן פ' הרצ"ע וירד ובכר ירד וכן כוונת התלמוד ללמד דנכרם כהנים אחר הודלה דכתיב וישא — וינכרם וירד מעשות החטאת העולה והאלמים וז"ל דהנכרה היתה אחר שירד מעשות החטאת והאלמים, דלענין מה כתוב וירד וג' אלא להודיע דהנכרה היתה אחר שירד וקא' סלקא ואולי חישא קודם עבודה דהנכרה היתה קודם שהתחיל לעבוד ואח"כ ירד לעבוד עבודתו כפסע דקרא, ובאמת הווי בירד לענוף? והיטב דלי אפשר לומר כן דמי כתיב וירד לעשות דלי הווי מעט בלתי דהנכרה היתה קודם שירד דלענין מה כתוב מעשה דנכרה קודם מעשה עבודה, אלא מעשות

ידיעת זה מלך הלזן בעולם נפשו ויחוייב שידע זה מלך הקבלה האמתית, וחלי להעלם הענין הזה וקושי הגנוז חמור ר"ל חין לוקין על לאו שכללות, כי אמרו וחס וקלי וכרמל לא תחבול, אל תחבול ממנו כל ונשל עובד אי אשר שידע מלך הבתוב חס יראה בו חסודם יחד חס לא, והוא מין אחד מן לאו שכללות, ונפי שהיה זה ידוע בקבלה וחלי באחד מה"ג מדות ואין עונשין מן הדין לכן אמרו חין לוקין על לאו שכללות והנה האל לאומרים שהיו במוקלל חזיו ואמו והדומות לה מקום או מה נשי למי שיתקע ויאמר שבונו הבתוב שמוקלל חזיו או חזיו יומת ר"ל האחד מהן לבד לא שיהיה חס היו שנים זה קלל חזיו או מוקלל חזיו יומת ונעזר לעקשות אמרו יומת לא יומתו" (ועל הפתי והעקש כזה חומר ונעזר דרכים יפול באת).

ועל מה שאמר ר' יונה ותהיה דחוקה בתחלת המלה לבדתי ענין והכין מזה הענין עבד חזק ואני מלא ועתה ואני עבדך, מת וקדש וכל, ואחרים מלבד חלה, ומסכימים עמו כזה כל המעשים והמחשבים, אמר הכנס האפדי, "מים רבים הייתי מהדעת וזה עם היות קשה עלי לומר זה לא ענין ואסתיגים והמדרשים ברות הקודש יתנו מקום הענינה בנחת וזין באלה בי בזהו השמו המיוחד לוי הענייפה וזה בכתוב לחלפים הנה בביול חלה" הוין המעדת רגל, ולכן הפלגתי על זה החקירה ואחפז בנרות החריפות בספרי החכמים שכתבו בעקלה ומלתי מנחם בן סדוק שהיה גדול בספרד מן הקדומים, כתב בתשובותיו על דוכס בן לברט על חזק הוין כלם כוספות בתחלת המלים ללא ענין על דרך האמת ועם העיון הטוב חין כוספות חל לכובן טעם בענין. (ראה דבריו הנדפסים, בעתהרת מנחם עמוד 76). — וכן אמר האפדי בנות עס: "ודע כי מה שאמרו המדקדקים בתוספות האומיות יוכן על שני פנים חס תוספות על חזק הגזרה והענין, כמספר מספר מפקד מרמה מרמה וזולתם ולא יוכן בתוספות הזאת שתייה ללא ענין, כי מרמה בלא עס יהיה רמה ומרמה יהיה זמה ואין ספק שישנה מונס וכן בכל מה שידמה לזה מהותיות הנוספות על האותיות הגרשיות ולדקו במה שהניחו מה, והפנים השניים מהתוספת הוא חזק יתנו בכתוב בעקומות רבות חותיות כוספות ללא ענין ואין ראוי להאגית, ואמר ר' וחליה עתה ספרי חללים חזק בלא עס מהדקדק, וזה שאלה כל מה לספרו, עומדים בהעברה ובתוספות חותיות בנות מכוונות וללא ענין. ובכך חזו מזה המדקדקים חל עשות והיה בהבנת קלת מאמר ספרי הקדש, ונמשך לספרתו זאת הכין ר' יונה בכלל הענין הנוספות עם מערס שום חזן ועם לא יהיה עס: עוד עול ימים וג' (עמוד 26) ובכולם טעה חס חזין מה שאמר משמוט המס". ודעת האפדי על מה שאמר שמה לחמו חזר היה כוספת לר", שהיה עם הקינן ור"ל ממה שהוא קנין לאחד והוא חזרו ונבולו הלחם היולל ממנו שמה, ועם לא חלתי מרועה אחריו היה בעקום בעבור כמו שאגתי מנהמות לבי, בעבור נכמת לבי, ועם לא כבדתי מהבהמה כמס מנזיקות פיהו להורות על החלוק או החלקים מהכלל, ועם מאל חזק היה ממש הכנה להורות על סנה הסועלת כמו מה' ילח הדבר. וכן אמר האפדי על כפי הנוספות כי הן כולן לשמו והנחתי דבריו לקמן.

אות מה עמוד 25, "והיה נכסיהם ונכסיהם הנכס על סנה ראה" לקמן עמוד 95.

עמוד 26, "ויש שיסתירו אחריה בין — שכן שזון מחנך כלומר

מבין חבירי, עננים שחלה, מבין נשים" אמר האפדי ואין כורך חלל ענין חללה העמדה מעמד יותר.

אות יוד עמוד 27, כבר הנחתי למעלה (240) דעת האפדי על שמו היוד בסוף המלות כמו מקימי המגביה חזר שמונן להורות על התארים וחיינו נוספות לדעת ר"י ואחר המדקדקים. ועל מה שאמר ר"י על לא חנה יצמי הסוג עליו האפדי ואמר והנה שכן מלא ה' לחתי, וכן הנה דברי הראב"ע: חזר הנחתי בהערה, ומדברי ר"י בסוף שער פ עמוד 118 נראה כי המאמר לא שכן הפסוק הזה.

אות כף עמוד 29, בשמו הכף נטה האפדי ברוח חפזי תשימה מן ר' יונה ועל הכף חזר אמר ר"י שהיה לקרוב כמו ויהי כמשיכו ידו אמר האפדי שתעמד מלא זמן וכן במעלה חדשים בזמן של חדשים או השתלך החדשים וכן הנימוק חז"ל בלמסר רובו של ראשון ורובו של אחרון ומלמעי שלם, והכף בשלש חלפי חס היה כף הדמיון לאפדי, לפי

שלא נטנו הנהרגים על דבר העגל אשר שחט כדמיון שחט חלפי חס, ועל כפי הנוספות בתחלת המלות לבלי טעם כמו ולאדם לא מלא עור כנגדו והדומים לאלה אמר, "ולפי שלא ידעו לכפין חלה ענין הוא וזולתו מהמדקדקים נשתבשו כהן לאמר חזין להם ענין והמכוון בכפין חלה יתבאר מהשמושים הקדומים לה כי אמרו עור כנגדו הכף היה לדמיון וזה וכי כנגדו המכוון ממנו לפכיו כמו נגד ה' לפני ה' וחלו אמר עור כנגדו יראה שהיה המכוון לפניו. לבד חלל האשה תמיד לפניו ואחריו ראוי שיהיה לעור והעויל לאין בשמונו בהבנת מחבלינו ועשתיו, והלעט טעמו וזולת זה מלכרי תקון הכית כמו ש' ב' אשת חיל, לזה אמר שיהיה לו עור באלו חזיו כנגדו ולפניו תמיד, ואחרם מלא כנר בעצלו חיל, עור כנגדו שברר שמו חזיו חזיו קחתם נהיתו עליהם מלפניו, חלל כוללת זה לא יצוי מהם עור ולזה לא נמלא בהם עור כנגדו ר"ל שיעורוהו תמיד בחילו חס לפניו. וכן בשגרה שילא מלפני השליט, אמר י' רעה רחיתי והוא חומר כמתיה חס י' רעה תחת השמש תדמה לשגרה שילא מלפני השליט, וזה כי השליט והוא המעך חין ראוי שישנה בדבר ולזה לזה על קריאת ספר התורה תמיד והיתה עמו וג' ובכך אמרו בשגרה כוחת אגנה תלמוד עולה זדון ולזה הפלגו בגנותה ברעמה. ואפשר שאלמר, וזהו היותו כבון, שזה הפסוק נקשר בל אחריו ואמר כי י' רעה בזה תחת השמש וידמה שהיה שגרה ואלה מלח השליט והמנהיג זה השולט בתחתיו, והוא כי נתן הסכלות בתכלית המעלה והדומות והעשירים ירדו מטעלתם וסכו בשפל, ואפשר שיראה בעשירים שלמי המדע והשכל מקביל לאמרו "נתן הסכל", ואמנם חזר שהיה תדמה לשגרה לפי שאינה שגרה על דרך האמת, כי חין בדבר משה שיעשה השליט ההוא מקרה ושגרה. וכך בדברים חלה (בראשית לו יו) לפי שלא ספירה לו דבריו בלא תוספות ואסרון חלל מכוון דבריו והעולים מהם ולזה חמרה בדברים חלה ככף הדמיון. ובכך הבינו חז"ל ככף הדמיון חלל [לא] על דרך זו. וכך ותקראנה חתי באלה, כי מאלו המקרים שקרו לו והדומים להם יחוייב המענו מחבילת שאלת. וכך באחר בלאו לדברים חלה כף הזמן, וכדאי לחמי אמר חזיו שדברים שאלת לנגד שבו בדבריהם דומים לנגד שבו עתה. וכך כמעט וגרים בה היה הדמיון לא יאמר חזיו מעט חלל דומים למעט.

אות חו עמוד 31, "תרגלתי לאספריים משפחת הרגלת" ואמר האפדי: "לפי שלא נמלא זולתו לולי הסכמות המדקדקים הייתי חומר שחזר מרעז וגזרתו נעלמת למיעוט העללה", וכן דוכס (עמוד 96) חזר כי הוא מן הפעלים הרביעיים.

אות ב עמוד 32, חזר ר"י הכית בעקום מן ונית באשרי כי חזרני בנות מן הענין הזה כלומר מרוב אשרי, ודעת האפדי כי הכית מקום בעבור. ואמר עוד ומשמוט הכית לדעת ר"י שהוא מקום הקדושה והביול מהם בשעתם בקליר, כי היום יקדש בכלי, ואין כורך לשמוט הזה כי כית בקליר היה כית הזמן והוא בכשמות מקום החל ובכך בלא דומות לה; ונבית כי היום יקדש בכלי בשמש כי הכית כית הכלי (ולבאור הענין האריך האפדי ובאוריו הם דברי רש"י), ונית רבות בשנים היה כית הזמן ונית לראותכם בדרך כית העקום, ויהי בדבר הזה לחמלה כית ירעם הכית בעקום בעבור ושיעורו ויהי בדבר הזה חמלה לירעם. ועשמוט לדעת ר"י שהיה בעקום על, ואין כורך לשמוט הזה כי הכית בהנמה חזר חזי רוכב בה הכית כית העקום או הכלי, ונית בנפס יכפר בעבור הנפס וכמות בשנים כית הכלי, וכן אחר ההקאות חזר הכין ר"י עליו שמוט הכית לעור ר"י חזר לאפדי כית הכלי, ועל שמוט הכית להורות על הדבק חין להכית רחיה מן ותדבק בנפסו בדיונה, ודוח ה' דבר כי כי מה שיאמר על מה שאינו נשח הוא מושאל ולקוח בהעברה ואפשר כי שמוט אחד מהשמוטים הקדומים על דרך ההשאלה, ובכך אמרו החוקרים על ויש המלאך הדובר כי כי הכית כית מקום מלך ההשאלה ולזה חזר הדובר כי, רוח ה' דבר כי, תחלת דבר ה' בהשגה, ולא אמר הדובר לי ולא להשגה כי הדבק עם הנפסד להתאחדו עמו בעת הדבקו יהיה באלו הוא מקום חלי. ועל כית כר חסית אמר ר"י שהיה נוספת ללא ענין וכן הכין הראב"ע בשם חכמינו ואמר האפדי "הורה שחזין מעט במעשה נדפשת" ודעתו בהכר במורה חז"ל פ"ל שהיה כית הכלי, וכן לדעתו שמוט הכית כמחוקק במשפחתם חלינו כיוו העופפת רק כית הכלי או בעקום עם. ועל שמוט הכית שהיה לשמוט לדעת ר"י (עמוד 34) אג הראב"ע על מה שחזר כי הוא חזר זאת מויו ושמי ה' ולא חזר זה חס על הכית חלל שדי העופפת עלמה

והנה רב שמו בנין התפעל להמקדקים הראשונים כפי מה שזכר החכם אפדי
 נכ"ג, והוא על המקרים אשר יפעלם הנעל נפג נעלמו וזה במקריים הנפשיים על הרוב
 וכוונתם על המעט וגם כשיאמר על המקרים הנמלחים בזולת הנעל נפג הם מחשבים ועומדים
 על כל המעל ויחשבונו כדרי עד, פור התפוררה מוט המנומעה ומה שיוחדו בו
 עם שמירתו תמיד עם שמתקן צד עם הנפעל והוא הוראתו על פעל הפועל נעלמו
 נכחתו הראשונה — ואפשר ג"כ שלא יטעם הכותב בו כי אם על מה שזכר עליו הנפעל
 סתם — וכבר אמרו המקדקים שהוא יורה על פעל הפועל בזולת וקדחוהו באלה
 מתעב"ר פמו והתנחלתם אותם, ויתפרקו כל העם, ויתנכלו אתו, והתאחזתם לכם (עמוד 96),
 וזהו נעו מהלפת לפי שהוראת זה הכנין על פעל הפועל נעלמו הוא יותר מיוחד אליו
 מאשר הוא בנין נפעל, וכבר הזכיר על זה ר"מ בר דוד (הבאתי דבריו לעיל 185) אמנם
 הביא הראשונים אל מה שאמרנו מזה מה שגאלו בפסוקים הנזכרים מלות מורות על
 הפעולים והטעה אותם אתם ואתו והראש"ע נכתב בזה ג"כ ובתת על והתנחלתם שהוא כמו
 והתאחזתם ובתת על והתאחזתם שהוא כמו והתנחלתם (ור"ל שהוא מתעב"ר ועל הרוב הוא בודד)
 והפעול הארץ, אמנם הרא"י ז"ל כתב כולם בפירושו, מה שזכר על ביקורתו ואלו מלות
 בחכמת הדקדוק עם היותה בהשקפה אל שלמות דרכו קטן, אשר ויתנכלו אתו
 נתמללו בכלים ועצמויות אותם כמו אתו עמו כלומר אליו, כבר הורה כי היות אחי יוסף הפועלים
 נעלםם והתיר הפסק באלו באמר כי הכונה בו אליו ונתן הפסד כי כמו שזכר בכתוב אתו
 שהוא כמו עמו באמרנו נעלמו אתו וזולתו כי הוא באתו כי יסיה השמוע בו כמו אליו (וב"פ
 ר' וואלף הד"ה בהגנת המקרא — וכל הפסוקים באלה אשר בנין התפעל נראה בהם
 ולא מדרך שמוע כמתעב"ר כולם פרש"י באופן מספיק לדרך שמוע) ועל לא תתחזה
 אשר מוכר מענינו שהוא התפעלות לנעל התשוקה לא לענין אשר עליו האמת בתר רש"י
 לא תתחזה לא תירוג אף הוא ל' חמדה כמו בחמד למרעה דמרגו למחז"ל
 לא אשר זה ע"ד הנאמר לאומרו לא תתחזה, כי הגזירה האמת עוזרת נעלמה שזורה
 על החמדה ועדיה רבים נכתבו ואין יבאר אותה במה שהוא יותר נעלם ואף כי מאלו
 החמדי? חלל חשב הכר שאלו יבשר חתם כי כ"י חוקקום לזאת הגזירה הוא באופן חולק
 על מה שהזכיר מבנין התפעל ואמנם לא תירג הוא יולא וזורה על התעברות הגזירה
 לא אשר כי לא תירוג הוא מורה על החמדה ג"כ כמו לא תתחזה וזהו אשר אף הוא
 ל' חמדה ובאלו ראה שאמר שהוא ל' חמדה מוכר מענינו שהוא התפעלות לאומר ויהיה
 לא תתחזה כפי הארץ המצוה לבנין התפעל.

עמוד 93, וזהו כל ונכתב וזולתו וכבר בארנו זה בספר ההגנה" (ראה לקמן
 עמוד 99) וזה אשר, ונכתב הכונה והמציג כל מה שזיה עליהם להבין ולהזמין מן
 הכחות" ובתת על זה האפדי נפ"ל ולא אדע מה הביאו לזה להוציאו מנעט הענין ויותר
 טוב הוא שגמר ונעשה.

96, ויש שינוי על התפעלות כמו וטן התחברות" ור"ק נאראו כתב שהוא גם
 וכן כפי המיוחס לרש"י.

126, וכבר תפסו על המאמר באמרנו עדי נעל רגלי ומכנסי שרדי" המאמר הזה
 הוא דוכס בן נדרט והתופש הוא מתלמידי מנחם כהנא מתאבותם הביאם החכם דוקטם בספרו
 חל קדומים עמוד 27. וז"ל, ומלמתי בדוכס נאירו אשר שר עזות גדול נבנין היה באמרנו
 עדי רגלי ומכנסי שרדי" וישר הנון מפתחות ויתן תחתיו שזא וישקל המלים האלה
 אשר נא כתובם אחר"ע נעטקל עשן ורעהו ולא הפריד ביניהם ויהיו עניניו גוים, כי
 לא הביין הנכונה, ומאזי מעני נדחה; ואם יאמר כי יתכן לאמר נעטקל ג"ל זאת
 ההשחמה גדולה מהר אזהרה, כי באמרנו ג"ל נעקום ג"ל לא תשקל המלה עד שזמו הטעם
 תחת העין ואין הטעם כי אם תחת הנון והיה פתח, ולכן אומר כי טעה בזה המלה
 ע"ל. ומדברי המחבר מה נראה טענת דוכס אשר היא מן ומהי קשר גוים מה שדחה
 ר' יונה, אכן עמד לטימן דוכס מטענות אחרות אשר הביא הוא להבשר דברי המאמר
 בדקק השרי.

129, להעברה. וכן כתוב ה' אלהים נבואות בתהלים נע ו, פ ה וזהו פי' היקר
 מן גד"ל לשעיה עמוד 27 וס' השם לראש"ע.

עמוד 149. בהערה וכן המנאר חלל יוסף כתב (בראשית לו לג, שמו"ט יב) כי בוונת
 הראש"ע על יתכן בן יצחק והשיג על זה החכם גייגר בעלי העזרה 348 § 1840.
 151, וזהו דין ר"ל שגאל" ראה בהערה לעמוד 238 וכן בארנו חז"ל ברה"ב בה.
 162, כבר העירתי על המסדת דיוקרה ו ל"ו אגריכה חקין, ותקונה שיש
 להוציא ממנה השמרו לכם מן תשבתו ולהביא במקומו תאכלת מלות אשר ליתיד דפסל
 לך (ויתכן נעמד).

163, ויש שמאחרים פעמים רבות הכתיב" וי' ראה ב' האכל לר"ה מזה יא
 אשר אמר: כי בתלמוד נא שאין בחסרון כנוי הפועל כמו בב"ב: שאין לאון מתנה אלף
 לאון ירצה כמו שאינו וי' וכן נע"ל שאין טעם כמון כמו שאינו וכן במקרא ואין
 כוגע בארץ (דניאל ה ה) שהוא כמו ואינו, אין רע (מלאכי א ח) שהוא כמו אינו רע
 וכמו החסרון הזה הרכה במקרא — (והביא מן הפסוקים אשר כתב המחבר בזה).
 186, להערה 4. וכן אמרו בריש קדושין דרך נא בל" ובל"ו ורשו להעיר
 מה על דברי רב ר' יהודה אפרי ממודינא בספרו היקר בית יהודה אשר כתב
 בפירושו על דברי התלמוד שם ח"ל:

יאלו וינוזו המהגים והמלפפים בדברי התורה ומהכלים חכמת הדקדוק באמרם כי
 הלימוד בו איבוד זמן ודי לנו לקרוא ולכתוב ע"פ הבקורות ולא מחכמה וכל זה לכפות
 מעריותם טעמו אשר בחטאת יהודה כמעט נשתחב מאתנו ופלמדי חינוקות לא יעשוהו
 ולא יבנוהו לתלמידים ובכן יגדלו הנערים עד שיהיו מחבמי הדור הגדולים אשר לא ידעו
 מה הוא ובאשר ירמז להם חיות דיוק בתורה או בלרי חז"ל יאמרנו לא דק ולא קפיד
 וחכמים לא נזכרו בדבריהם כי לא בן הדבר ואמר שלמה אז ראה ויפסרה הכונה וגם חקרה
 ויאמר לחרם כבדו במחבר ספר בערם יאלחנו לעין הפרסום יעבור עליו ויענין ויבין
 ויחקור כל חלקיו לכל יהיה בו שום טעות קל באמרתיו בן ע"ד המעל באילו עשה בן
 ה' ית' בכל מלה ומלה מעוררת קודם שאמר וגלה אותה לבני חכם, וע"כ אין לומר
 שיהיה בה דבר יולא מן המדרש אם לא נרמז על הכלל כלו יולא, ואין לא יהיה
 בן ודקדוקי אשר הלשונות נותנים הסדר ללשון ודקדוק לה"ק הנה הוא כולל מן הלשון.
 לבן עזריזה מה להשמינו מלת דרך כי היא נקבה ולמה לפעמים מנא כללן זכר למען
 נלמוד על מלות אחרות והביא ראיה על היות תורה לאון נקבה מפסוק תורת ה' חמימה
 ומטמה וכמה פסוקים שנתורה המורים זה כי אם מאריך דעה"ל לתת גדרה ועלמיותה.
 וזהו נראה שם חז"ל מדייקים בלשונם מחד דלהכי תנא דין אשר שלל דרכים ולא
 שלשה ואם מלינו כמה פעמים בדבריהם זכר ונקבה כמ"ל התוספות היבא דליבא לבני
 טזנין ובקראי נמי יס דרשה וכו'. — ואל תטעה במה דרשות שנויים הם ז"ל בפסוקים
 אשר לא יבילם הדקדוק, כי כמון ידעו דרכיו אך שפמכות הם שומרים לימוד כבין
 על לאון דחוק ככוונה מכוונת מאתם.

197, וזה הספר הנכר הביאו אללנו מר יעקב החוגג הלויני מביית המקדש"
 (ראה גם לעיל 8 הערה 2) נעת אשר הערבים לכדו את ירושלים מיד הנוכרים —
 נזנת 637 למספרם — ונזנו בית עזרתיה נהר המוריה במקום האלף אשר שבת עליו
 יעקב לפי חלומותו בדוים, הבנו את שם העיר ירושלים וקדשוהו בית אל מקדש
 או בית אל קדש, ולכן גם העברים אשר כתבו חבוריהם כללן ערבי השתמשו בנס
 הזה תחת שם ירושלים. כ"כ החכם ווילקטן במלחמות הנוכרים ח"ל עמוד 22 כס גאליו.
 208, לדברי האפדי בהערה שם, וזכר משה לפני אהרן למעלתו
 זולת שלשה עקומות כמו שכתב במסורה" וז"ל זולת תרענה מקומות כמ"ל
 במסורה ריש וחרל הוא חרן ומשה, ואלה חולות אהרן ומשה (במדבר ג ו) ובני עמרם
 אהרן ומשה (ד"ה ה כט) וחזירו (ד"ה א ב ג).
 208, להספוק אשר נמצעת במלחים עוד להקת הנביאים (ע"ל יע ב) כמו
 קהלת הנביאים, פחו כמים כמו פחו, ויהי בחפזה לנזם (ע"ל ד ד), והעשמים
 (ע"ל עו ע) כמו והעשמים. ודחון (דניאל ו יט) חדון.
 לשער מוג. במכלול ל', כ' נמק שם הרא"ב, וכן נעמרת ע"ו [ללית] מלין דלא מפקין הא
 ומטעין כהן ויש מהם שלא מוכרו פה גם מוכרו פה שלא מוכרו שם" — ובאמת מסרת
 ההוא קשה גם חסורא מחסרה כי אמרה בכלל י"ח ובפרט אינה מונה כי אם י"ו. אמנם

Sefer Harikma

— 252 —

Ouvrage grammatical du XIme siècle

de

Jona ben Gannach

(Aboul-Walid Merwan Ibn-Djanah)

Traduit de l'arabe en hébreu par Jehuda Ibn Tabbon.

Publication faite en partie sous les auspices de l'Institut littéraire Israélite,

dirigé par

Mess. les Drs. Philippson, Jost & Jellinek.

Prix ordinaire Frs. 6, 25 = fl. 3.

Prix modéré pour les membres dudit Institut Frs. 3, 75 = fl. 1, 48 sans rabais.

Francfort sur le Mein

Chez l'éditeur B. Goldberg à Paris, rue Notre-Dame de Nazareth No. 47.

Chez Mr. J. Kauffmann à Francfort.

1856.

כל זאת תמיהה הרבה מוספת וי"ח מלין הן לא כחום ולא יותר לפי היסוד אשר נוסדה
עליו מסרת ההיא, ואגלה היסוד: מסרת ההיא נשנית על מלין מיוחדין, הן מלין אשר
נמלא כנגדן מלין אחרות, דומות להן במקלח אך לא ככולן, כמו עונה היא מלה מיוחדת
כי כנגדה עונה עונה וכו', וכן עתה (יהושע יט ג) מיוחדת כי כנגדה עתה (ישעי' ג,
כג) ויחזקאל כג ג) עתה וכו'. אבל גתה (יהושע יט ג) אך כי היא כולה כמו עתה
איננה מיוחדת, אחרי לא נמלא לה דומה עוד לא גתה ולא גתו וכו', וכן להעציבה
(ירמיה מד יט) חרה (לפניה ב יד) אינן מיוחדין כי לא נמלא להעציבה ולא להעציב
ולא חרוז ולא חרוז וכו' ואלה דומותיהן נקראו ליתין בל' המסרת ואין להן ענין לכלל
המיוחדין. גם מלין כמו שערך אשר נמלא כנגדן אחת דומה להן במפיק ולא יותר גם
הן אינן להן מכוונות במסורת זו אלא חוברו במסרת ד"ש וזגין חד מפיק וחד לא מפיק.
ועוד אותן אשר הן יותר מאחת בלא מפיק גם הן לא בלו בה כמו עונה שנאה ב'
פעמים (מ"ב ח. וירמיה מט, יא) נתיבה ב' פעמים (ישעיה מג טז. ומשלי יב כח)
וכן בהשגחה והשגחה. ואחרי הודעה זו יש לנו נאמת י"ח מלין מיוחדין לא מפקין הא
והמסרת נכונה רק שפיר ותחמרה (שמות כג) הוסדה (ע יח) שנשנו הועתקו בתוכה
וליתין הן ולא מיוחדין ונעלה במקומן בהשגחה (במדבר טו כח) מנעמה (משלי כח כב)
מקנה (חיוב לא כב), והנה זה סדרן: בהשגחה, עונה, עתה (יהושע יט ג), חלבה
(שופטים א לא), לדה (ש"א כ כב), כנוחה (מ"א יד יב), הנחתה (ישעיה יח כב), מוסדה
(ל לב), ורמיה (ירמיה ב יז), בה (יחזקאל יד ג), באמה (טו מד), חלאתה קדמך
לפסוק (כד ו), המונה (לט טו), למינה (טו י), הראשה (זכריה ד ז), משכמה (חיוב
לא כב), מקנה (שם) מנעמה (משלי כח כב). ואתה קורא משביל הן דעתך על כלל
זה שגלית פה כי גדול הוא ומפתח לפתוח בו הנחת כמה מיני מסורות נראות וזות
בהשקפה ראשונה כמו ההיא של כ"ה מלין מיוחדין קמלין אשר נתקפו בה רבים ובתוכם
הרב לומאנו בספרו ח"ת (לבראשית לא ב) ועל ידי כלל הנאמר אין קושי בה והכל על
מקומו יבא בלום. (החכם יצחק בעער)

לעמוד 38. הנה העירותי לעמוד 163 כי ר' יונה לא לקח ליסוד דקדוקו
דברי ר' נחמיה: כל חיצה שרפיה לעד בתחילתה הטיל לה הא בסופו, ודעתו שהסוף
האלה נוספות, וראיתי בבאורי ר' תנחום הירושלמי על ס' חזקוני אשר כתב על
הספוק: שמן חלקו ומאכלו נריאה (א יו), והנה נבדלה נוספת כמו שהיא נוספת
בהשגחה, נבדלה מלריס", והעיר על זה החכם מונק המוליאו לאור, שנראה מזה
כי גם ר' תנחום הלך בזה בעקבת ר' יוסה. — עוד מלאתי שם בהערות מונק כי גם
הוא תרגם החרו הערני אשר כתב ר"י לעיל 31 כמו שכתתי תרגומו בהערה שם.

לקוטים מן החכם שד"ל נ"י.

עמוד 13 שיעה י"ב ותנא הלמ"ד על הפעלים ל"ל הפעולים (והכוונה להורות על האקזחטיף).

שם שיעה כ"ב כי מלת ה' ל"ל כי מלת לה'.

שם שיעה כ"ג — ב"ו לשון נחמיה וד"ה אינו ראיה להוכיח שמליכת נכרך לחלתינו היא על טהרת לה"ק, ואין ללמוד משם חלל שיתכן שז"ל התקינו לעשר נכרך לחלתינו על דרך לשון חרמית, כמו שעשו גם בעל ד"ה ונחמיה, שכבר בימיהם התחילה לה"ק להתערב בדרכי לשון חרמי, אשר חמסם הוא הכור אשר מטנו חונכה לה"ק, ועל כן קלת מדרכיו נמלאים לא לבד בשרים הקדמונים, כגון פתחת למספרי (עיין בית החולד דף ל"ח), אך גם בפסוקים הפסוקים, כמו לכלכם ישים, הרנו לאכנר — והכני רואה כי הדבה היה לי להאריך אם נחתי לחוות דעתי על כל דברי ר' יונה בשער הזה החרוק, אך העקום והזמן מחמדים, ומונעים אותי מהכנס כאן בחקירות חריבות ועמוקות, לכן אטאך יד מזה, ורק אומר דרך כלל כי המדקדק האמתי לא יטער לקבל גלות אחת משמט במקום אחר, חלל על הרוז אפילו הטון העם (ובל שכן הפסוקים והמאמרים החכמים), כשהם מדברים בלשונם אשר הורגלו בה מתחלת ילדותם, אינם מוסיפים מפייהם מלה במקום מלה, או אחר במקום אחר, חלל כל מלה וכל אות י"י לה חללם כח מיוחד ובורא מיוחדת, העובדת ורגשת לבבלי הלשון, והכחיים חריבים אשר כמה דורות, ולומדים הלשון מתוך הספרים, ולא מאזניהם ואמנם, רחוקים מאד מלהבין עומק ההוראות המתחלפות הן, והם עלולים לשפוט טעמים שאלו היו הקדמונים בעלי הלשון שטעים אותם היו ממלאים פיהם שחוק, לדוגמה הנה בסוף עמוד י"ד ר' יונה אומר כי אע"פ אשר חלי לאמר הוא כמו חומרים אמור למחלי, ובאמת אין הדבר כן, חלל חילוק גדול יש בין אמור ובין לאמר, כי אמר חלי לאמר ענינו אשר חלי המלות שאני בא להוכיח, וחומרים אמור טורה על חזק הפעולה, או על התמדתה; ולא היה אפשר לירמיה שיכתוב חומרים לאמר למחלי, כי מלת למחלי איננה מן המלות שהיו נכונים השקר חומרים, חלל כתב חומרים אמור להורות שהיו חומרים כן תפ"ה, ויכול היה לומר חומרים למחלי לאמר, ואז לא היה מוכן מדבריו שאמירתם היא בהמידות; לא אמר אע"פ אשר חלי אמור, כי לא היה דבר ה' חליו לא פעמים רבות ולא דבר רב. והנה מלאכה גדולה עשה ר' יונה בשער הזה, כמה שאסף וקבץ מכל ספרי הקדש מלת וחלפים מקומות הנריכים עיון בענין שמוציאות משה ובלב, והיה הראשון שדקדק בהוראות המתחלפות, וחילק אותן למחלקות רבות; ומלכות באלה משוכחות ומפוזרות באצבע ונקראות חכמה (וויסענשאפט). חלל יש חכמה למעלה מזו, והיא לרדת מן הענפים אל השר, ולמלאו העקר אשר מטנו משתעשים הענפים המתחלפים. ויש עוד חכמה אחרת למעלה מזו, והיא להבנת האמת ובקשתה בלי עלתים ורפיון ידים, ובלי חפזון חלל עתון עתון, ובלי משוא פנים למחשבות חכמי הדור, ובלי העקפה לתועלתנו ולכבודנו, והדרישה והחקירה הפנימית, השאלת: זה אחי חומר ובוטח, אמת הוא? ודאי הוא? לא יתכן שיהיה הענין בהפך? עם האמונה שרגיר קטן של אמת הוא גדול ויקר מעשרת אלפים ככרי שקר וכזב, ושיטה אחת הכוללת אמת אחת שהיתה טובה ונעלמה, היא כבדת ופועלה יותר טעמה ספרים גדולים הכוללים דברים הידועים כבר בספרים אחרים, או חדשות בלתי נכונות וקיימות, ואגידות וצדושים. ואחרי היגיעה הכלתי רודפת אחר השבד והתועלת, והמציאות והסכלנות החריבה כפולה ועבופלה, יבנה האדם הרגשת האמת, אשר היא נחלת אדם, ויכיר בתחלת ההשקפה, או בהסתכלות קצרה, מה שהוא אמת ויכיר, ומה שהוא שקר וכזב הלוכה בגדי האמת; ועל זאת יתפלל כל חסיד.

עמוד 18 הפירוץ השני שכתב ר' יונה על והעלהו שם לעולה הוא עצמו פירוש רש"י ז"ל, שלא אמר לו שחטו, לפי שלא היה רצון הקב"ה שיחטוהו, רק אמר לו שיעלהו לימים הנה כדי לעשותו עולה, וכיון שהעלהו ככוונה לעשותו עולה, אמר לו שיורידהו ולא יחטוהו (הנחת לשון רש"י זה למדני החכם חכמה גייער הי"ו). ולפי האמת אין צורך לכל זה, והנכון בדברי ראב"ע, כי אחר שהכתוב אומר בתחלה והאלהים נסה חכמה, סרו כל העצמות.

אם שטעט ל"ו למאט לריד להוסיף (ד"ה ח בא יב).
סוף עמוד 21 הלא ארחץ בהם וטהרתם, הנכון כעירוש דר"ק, כלומר אם היה אפשר שטעור על ידי הרחיצה בירדן, לא הייתי לריד לבוא לבאן, כי אמנם ופסוק הם נהרות טובים מכל מימי ישראל, והיה ראוי שטעור ברחיצתי בהם, והמאמר הזה הוא דרך כעס ולעג.

עמוד 23 שטעט י"ו ובאשר ירוננו אותם ז"ל גרינו (מאמר ירה).
סוף עמוד 25 החכם המופלג מונק העיר כי ר' יונה השכיל לפרש הוראת המ"ם הנוספת בסוף קצת שטות, שכל ידה השם נהפך לתאר הפעל, כגון חכם מן חן, ריקם מן ריק, יומם מן יום; והוא מוסיף כי נראה לו שהמ"ם הזאת היתה מתחלתה סימן האקוואטיף, כמו הנ"ל נלשון ערבי. וזה דבר קשה בעיני, כי הנה המ"ם הזאת אין הוראתה הלא הוראת הני"ת (חכם ענינו דתן, כלומר דרך חניכה, ריקם ענינו גריקות, בידים ריקניות, יומם ענינו ביום), וענין זה רחוק מאד מההוראת האקוואטיף.

עמוד 26 שטעט ו' יז לתמוה על ר' יונה שאחר שפירש יפה המ"ם שניקס, חכם, דומם, נכבד בעי"ם אחרונה שנמלת אפיקס, ואמר שהיא תמורת ה"א, ולא הבין (באשר הבינו האחרונים) שגם היא הופכת השם (אפיקס) לתאר הפעל, ואמנם הוא כמו בלשון.

עמוד 26 שטעט ב' ממנו ז"ל קפי.
עמוד 27 שטעט ב"ה הפעל ז"ל הפעול.

עמוד 28 שטעט י"ע נהילה (חיוב כע ג), אין ספק שאין הכוונה על קהלי, ואין ספק שז' באן טעות סופר, ולא אדע לתקן.

ועתה ידירי היקר הנה בלית מלואכתך והשלפך הדפסת הספר, ולא תוכל לאחר עוד יליחתו לחור עולם, לכן חזים קנני למלך, ואיני לבאים אחרי מקום להתגדר בו. רק דבר קטן הנני מוכרח להוסיף, והוא כי ההערה שלי הכתובה בעמוד ר"ד ר"ה ר"ו חניכה שטעט באשר ילאה מתחת ידי, כי עיקרה כתבתי ושלחתי אליך בערם אראה גוף דברי ר' יונא, ואח"כ בזהבאלת לפני לטעור ראש הוא שלחתי לך תוספת להוסיף בסוף דברי הקודמים, ואח"כ הכנסת התוספת בגוף ההערה, ויפה עשית, אבל דברי נכ"ח חייב כך היו: "דע ידירי וכו' עד לא יוכל לומר עליו טענה. ואני לא אדע מה כתב דזה ר' יונה, אבל ר' יהודה חיוג אין י"ח שהי"ש דעתו בדעת הבוזרי ודאכ"ע, וממנו לטעור שניכס. ואם (באשר כתבת באן י"ח) ירה ר' יונה חזים שנונים נגד הקוראים קפח נקצץ, יתכן שזמנו למד בן בלעם, ומשניהם למדו רוב הנקדנים והמדקדקים שאלו אחריהם, עד שטעט נכבד" וכו' עד סוף ההערה. והתוספת שהוספתי בעשרה בסיון זה לשונה: "ראיתי דברי ר' יונה אשר הנחת לפני, וראיתי כי הוא רוצה לפרש דברי ר' חיוג, באופן שלא יטען מהם וכו' עד משי שהפתח מוטעם, ולפעמים יכול גם שהטעם, כגון "וקמתי קמקם, שאין הפתח מוטעם (המדפים השמיים עשר תנות, מן מוטעם עד מוטעם).", סוף סוף חניכי נכבד וכו' עד כמו קפח שדניאל."

כי ידירי אל ירע בעיניך להוילא לחור גם דברי דברי חנה, ואח"כ שלום וניתך שלום וכל אשר לך שלום, כנפך ובנפך הכו"ח פה פאדונה היום ו' כאלו וזאת התורה לפ"ק. ידירך שר"ל.

בהערה 1 לעמוד 179 כתבתי כעשתפך אם העלות מן, "כיוולא נה" הן דברי הנרייח; ועתה מקרוב טעל החכם גאלדנערט בסוף הקובץ ב"י של ס' הרקמה No. 473 הנרייחא דל"כ מדות והוא בלשונות יותר מן הנדפסה ושם כתוב הדברים החסרים בנוסחתנו אשר הביא העורך וז"ל, "כיוולא בו גם זרע יעקב ודוד עבדי אם אינו ענין ליעקב שהרי אשר מקחת מורעו מושלים מכהו ענין לאהרן ראיה לדבר שהוא מקחת מורעו מושלים מי המושלים אלו העלבים ובהנים גדולים בני אהרן ובני דוד עליהם הוא אומר הלא ראית את העם דברו לאמר שתי המעשחות וכו' אף כן הוא לו זרע יעקב ודוד וכו'." ולזה לשון שפך הראש"ע כעם לשונו על העשתי, כי דבריו הם דברי הנרייחא. המגיה.